

**TC.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

**SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ ÜZERİNE BİR
İNCELEME**

**(1501 – 1552. Sayılar)
(21 Mayıs 1925 – 13 Mayıs 1926)**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Adem ÖZBEK

2008 – NİĞDE

**TC.
NİĞDE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
YENİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI**

SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ ÜZERİNE BİR İNCELEME

**(1501 – 1552. Sayılar)
(21 Mayıs 1925 – 13 Mayıs 1926)**

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan

Adem ÖZBEK

Danışman

Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT

2008 – NİĞDE

Prof. Dr. Nâzım H. POLAT danışmanlığında **Adem ÖZBEK** tarafından hazırlanan “**Servet-i Fünûn Dergisi Üzerine Bir İnceleme (1501 – 1552. Sayılar / 21 Mayıs 1925 – 13 Mayıs 1926)**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

.../.../2008

JÜRİ:

Danışman: Prof. Dr. Nâzım H. POLAT

Üye :Yrd. Doç. Dr. Faruk ÇOLAK

Üye :Yrd. Doç. Dr. Bekir ÇINAR

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun tarih ve

.....

sayılı kararı ile onaylanmıştır./.../2008

Doç Dr. Selen DOĞAN
Enstitü Müdürü

ÖZET

Türk edebiyatının şüphesiz en önemli süreli yayın organı olan ve en uzun süre neşrolunan dergisi, Servet-i Fünûn'dur. Bu çalışma Servet-i Fünûn dergisinin 21 Mayıs 1925 – 13 Mayıs 1926 tarihleri arasında elli iki hafta boyunca yayımlanan bütün sayılarının sistematik olarak incelenmesinden oluşmaktadır. Çalışmamız iki ana bölüme ayrılmaktadır: “İnceleme” ve “Seçilmiş Metinler”. “İnceleme” bölümünde derginin şekil ve muhteva özellikleriyle yazar kadrosu hakkında genel bilgiler verilmiş ve dergide yer alan bütün metinlerle fotoğraf, karikatür, tablo gibi görsel öğeleri de içine alan ayrıntılı bir “İçindekiler Tablosu” hazırlanmıştır. Ayrıca dergide yer alan metinlerin konularını ya da o metinlerin bir takım belirleyici özelliklerini de (yayın tarihi, yayın yeri, ithaf, epigram gibi) kapsayan alfabetik bir “Tahlilî Fihrist” verilmiştir. Fotoğraf, karikatür gibi görsel öğelerin tahlilî fihristi de inceleme bölümüne dâhildir. “Seçilmiş Metinler” kısmında ise bir takım ölçütler göz önünde tutularak muhtelif metinler günümüz alfabetine aktarılmıştır. Çalışmanın sonuna bir kaynakçayla tezden istifadeyi kolaylaştıracak bir de dizin eklenmiştir.

ABSTRACT

Servet-i Funun is the most crucial periodical journal published for the longest period of time in the Turkish Literature. That study is compiled by examining all the volumes of the Journal of Servet-i Funun published for the fifty-two weeks between the dates of 21st May 1925 and 13th May 1926. Our study has two parts; 'Examination' and 'Selected Texts'. In the 'Examination' part there is general information about the features of the form and the contents of the journal in addition to its writers' features and it also includes a detailed table of contents with some visual elements such as texts, caricatures and tables in the journal. And an alphabetical analytic index containing the defining features of the texts (date of publishment, place of publismnt, dedication, epigram) is presented. The analytic index of some visual elements such as photograph and caricature is interior to the part of Examination. And a bibliography and a cronology is added to the end of the study to save the time while finding information about the book.

ÖN SÖZ

Milletlerin kültür vesikaları olan dergilerin, içinden çıktığı toplumun kültürel varlığını muhafaza etmede üstlendiği önemli rol, hemen herkesin üzerinde ittifak ettiği bir vakıadır. Dergiler, milletlerin geçmiş dönemlerini anlama, algılama ve bunları yorumlayarak geçmişle gelecek arasındaki köprüyü kurmak ve korumak yolunda, araştırmacılara birinci elden kaynak vazifesi görürler.

Biz de dergilerin bu önemli işlevinden hareket ederek, Türk milletinin geçmişinde önemli bir yere sahip olan ilimden sanata, tarihten edebiyata, felsefeden sinemaya, siyasetten iktisada kadar çok geniş bir konu yelpazesinde neşrolunan Servet-i Fünûn dergisinin bir senelik dönemini incelemeye çalıştık.

İncelenen bu bir senelik dönem (58. ve 59. ciltler) Servet-i Fünûn dergisinin 21 Mayıs 1925 (nu. 1501/27) ve 13 Mayıs 1926 (nu. 1552/78) tarihleri arasında çıkan sayılarıdır.

Tezimiz iki ana bölümden oluşmaktadır: “İnceleme” ve “Seçilmiş Metinler”.

“İnceleme kısmı”; derginin şekil-muhteva özellikleri, yazar kadrosu, yazıların türleri hakkında genel bilgiler ve dergide her ne varsa bunları ayrıntılı bir şekilde gösteren “İçindekiler Tablosu”ndan oluşmaktadır. Bunun yanı sıra yine dergide yer alan bütün yazıları (makale, deneme, hikâye, tiyatro, şiir, fantezi, musahabe) ve görsel öğeleri (resim, karikatür, tablo) künyeleyerek alfabetik bir tahlilî fihrist oluşturarak inceleme kısmına dâhil ettik. Ayrıca tezimizin inceleme bölümüne, dergide yer alan yazıları/şiirleri konularına göre tasnif ederek bir “konu dizini” ekledik.

Bu çalışmanın ikinci kısmı olan “Seçilmiş Metinler” bölümünde ise çeşitli ölçütler doğrultusunda çevrilmesi uygun veya muhtelif açılardan elzem görülen bir takım metinler, konularına göre tasnif edilerek günümüz alfabesine aktarılmıştır. Günümüz alfabesine aktarılan metinlerden hemen sonra, bu metinlerdeki bazı kelimelerin anlamlarını verdiğimiz küçük bir lügat koyduk. Tezin sonuna bir kaynakçayla çalışmamızdan istifadeyi kolaylaştıracak olan bir de “dizin” ekledik.

Metinleri günümüz alfabesine aktarırken bir takım kurallara uyduk: İmla konusunda Türk Dil Kurumunun “Türkçe Sözlük”ü ve “Yazım Kılavuzu” esas alınmıştır. Günümüzde fazla kullanılmayan ve Türkçeye mal olmamış Arapça ve Farsça kelime ya da tamlamalarda ise Ferit Devellioğlu’nun “Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat”ine uyulmuştur. Metinleri aktarırken çeşitli nedenlerden (metindeki bozukluk, siliklik, yıpranmışlık, basım hatası vs.) okuyamadığımız kelimeleri ya Arap harfleriyle orijinal şeklinde ya da okunabildiğimiz şekliyle -hemen yanında yine orijinal şeklini vererek- (?) işaretiyle gösterdik. Ayrıca tezimizi oluştururken ona kendi eklediğimiz bir takım cümle veya ibareleri “[]” köşeli parantez içinde vermeye özen gösterdik. Derginin 1534/60 numaralı sayısı da dâhil bundan sonraki sayılardaki tarihler miladî olarak verilmiştir. Biz bütünlüğü sağlamak adına bütün sayıların tarihlerini miladîye çevirerek verdik. Bir sene boyunca sürdürdüğümüz bu çalışmada tüm dikkat ve çabamıza rağmen, eksiklerimiz ve kusurlarımız olabilir. Hata ve eksikliklerin bizi daha iyiye ve doğruya ulaştırmasını temenni ederek araştırmacıların engin hoşgörülerine sığınıyoruz. Çalışmamızın, Türk kültür ve edebiyatına küçük bir fayda sağlaması bahtiyar olmamıza yetecektir.

Çalışmamızın her aşamasında yardımlarını bizden esirgemeyen, ilim ve tecrübelerini bizimle paylaşan, “Hoca”lığına her daim muhtaç olacağımız Sayın Hocam, Prof. Dr. Nâzım Hikmet POLAT Beyefendi’ye sonsuz teşekkürlerimi arz ediyorum. Tecrübelerine dayanarak bizi edebiyat dünyasına sokan ve tez süresince yardımlarını bizden esirgemeyen kıymetli Hocam Öğr. Gör. Ramis KARABULUT’a, yine çeşitli vesilelerle yardımlarını gördüğüm değerli Hocam Yrd. Doç. Dr. Beyhan KESİK’e ve Hocam / dostum Öğr. Gör. Hatem TÜRK’e, son olarak tezime yaptığı maddî ve manevî katkılarından dolayı arkadaşım Seda SONKUR’a teşekkürlerimi sunuyorum.

Adem ÖZBEK

Haziran 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iv
ÖN SÖZ	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	xiii
GİRİŞ	16
SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ HAKKINDA.....	16
CUMHURİYET DÖNEMİ DERGİCİLİĞİNE BİR BAKIŞ	22
BİRİNCİ BÖLÜM	29
A. SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ (58 – 59. CİTLER) HAKKINDA.....	29
1. Yazar Kadrosu.....	29
2. Muhtevası	32
3. Şekil Özellikleri	37
B. SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ (58 – 59. CİTLER) NİN İÇİNDEKİLER TABLOSU	38
İKİNCİ BÖLÜM	149
TAHLİLÎ FİHRİST	149
A. YAZILAR/ŞİİRLER	149
1. Yazar Adına Göre.....	149
2. Konusuna Göre.....	175
B. GÖRSEL MALZEME (FOTOĞRAF, RESİM, KARİKATÜR, TABLO)	198
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	248
SEÇİLMİŞ METİNLER	248
A. DİL VE EDEBİYAT YAZILARI	249
1. Lisan Musahabesi	249
2. Tetkikat-ı Lügaviye	256
3. Tetkikat-ı Lügaviye Sernameli Makale İçin	261

4. Lisan Makalesi Hakkında	267
5. Lisan Meselesi.....	272
6. Lisan ve İmlamız	277
7. Lisan ve İmlamız	281
8. Lisan ve İmlamız	286
9. Lisan ve İmlamız	293
10. Lisanımızın İhtiyaçları.....	296
11. Racine ve İphigenia	301
12. Racine ve İphigenia	305
13. Fasihî.....	309
14. Fasihî.....	312
15. Yazı Tarihinden: Elif-Ba Harfleri	316
16. Yazı Tarihinden: Elif-Ba Harfleri	325
17. Servet-İ Fünûn Edebiyatı ve Bedbinlik	327
18. Büyük Dostumuz	333
19. Pierre Benoit.....	338
20. Huzur-ı Hilkatte ve Tokadîzâde Şekip	343
21. Tokadîzâde'nin Felsefesi	348
22. Ahmet Rasim.....	352
23. Stefan Zeromski Ve Ladislas-Stanislas Reymont	356
24. Külliyyat-ı Ziya	360
25. Osmanlıca Gayr-İ Millî, Zor ve Düzme Bir Lisandır Terakkimizin Başlıca Mâni'i De Budur	368
26. Alman Edebiyatında İlk Asırlar	372
27. Yarınki Edebiyatımız.....	376
28. Gençlerle Bir Sohbet Biraz Edebiyat İstemez Misiniz?	381
29. "Naima" ile Beraber	384
B. FİKRÎ YAZILAR	389
1. İstanbul Postası.....	389
2. İstanbul Postası.....	392
3. İstanbul Postası.....	396

4. İstanbul Postası.....	399
5. İstanbul Postası.....	402
6. İstanbul Postası.....	406
7. İstanbul Postası.....	409
8. İstanbul Postası.....	412
9. İstanbul Postası.....	414
10. İstanbul Postası.....	417
11. İstanbul Postası.....	420
12. İstanbul Postası.....	423
13. İstanbul Postası.....	426
14. İstanbul Postası.....	429
15. İstanbul Postası.....	432
16. İstanbul Postası.....	435
17. İstanbul Postası.....	438
18. İstanbul Postası.....	441
19. İstanbul Postası.....	444
20. Lozan 25 Teşrin-i Evvel 1925	448
21. Dindarlık	451
22. Felsefe, Din Ve Ahlak	457
C. DENEMELER.....	463
1. Tabiat Şiirleri	463
2. Ateşin Şiirleri	467
3. Elem Şiirleri	471
4. Sohbet-İ Şebâne.....	475
D. TANITIM YAZILARI	482
1. Yeni Bir Mecmua	482
E. MÜLAKAT YAZILARI	484
1. Şeyh-ül-Vüzera Müşîr Namık Paşa Merhumun Bir Gazeteci ile Mülakatı.....	484
F. MEKTUPLAR	488
1. Müdafaa	488
2. Buhran.....	493

3. “Servet-i Fünûn” Sahibi Ahmet İhsan Beyefendi’ye	500
4. Bir Mektup	502
G. GEZİ YAZILARI	503
1. Sarow	503
2. Sarow	508
3. Paris Sanayi-i Tezyiniyye Sergisi.....	514
4. Anadolu’da Ne Gördüm?.....	520
5. Anadolu’da Ne Gördüm?.....	525
6. Paris’te Yedi Sene	532
7. İstanbul’dan Bursa’ya ve Bursa’dan İznik’e Bir Gezinti.....	536
H. BİYOGRAFİLER.....	542
1. İktisat Doktoru Ömer Celal Bey.....	542
I. TENKİTLER	544
1. Eslâfı Okurken.....	544
2. Eslâf Lisanımızın Muhtekirleridir	548
3. Kitabet-i Resmiye	553
4. Ömer Hayyam’ın Şairliği.....	558
5. Kahpe	562
İ. MUHTELİF YAZILAR	574
1. Japonya’da Gazetecilik ve Matbaacılık	574
2. Celâl Bey Merhum	575
3. Muhterem Kari ve Karilerimize:	577
4. Ahmet İhsan Beyefendi’ye	578
5. Tolstoy’un Zekâsı	579
6. Hatıralar	581
7. Bir Muhatara-i İçtimaîye: Komünizm	586
8. Komünizm Üçüncü (Enternasyonal)	596
9. Tarihte Komünizm.....	601
10. Felsefe-i Malumat.....	610
11. Felsefede Nisan	615
12. Kadınlarımız ve Hukuk-ı Siyasiye	618
13. Bir Fariza-i Cumhuriye	627

14. Evvel Makbul... Şimdi Merdut.....	631
15. Şamdan Bağdat'a.....	634
16. Türkiye'de Vapurculuk.....	637
17. Canlı Bir Asır	642
J. [ÖZEL SAYI].....	646
1. Üstat Ekrem.....	646
K. HABERLER.....	682
1. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	682
2. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	685
3. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	689
4. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	694
5. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	698
6. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	702
7. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	704
8. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	707
9. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	710
10. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	712
11. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	716
12. Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler.....	718
L. DIŞ POLİTİKA YAZILARI	720
1. Musul Meselesi	720
2. Musul Meselesi	725
3. Musul Meselesi	730
4. Musul Meselesi	738
LÜGATÇE	744
SONUÇ	750
DİZİN.....	753
KAYNAKÇA	767
ÖZGEÇMİŞ	769

KISALTMALAR

Adı Geçen Eser	: age.
Aralık	: Arl.
Ağustos	: Ağs.
Ankara	: Ank.
Baskı\basım	: bs.
Bakınız	: bk.
Cilt	: C.
Doçent	: Doç.
Doktor	: Dr.
Eylül	: Eyl.
Hazırlayan	: hzl.
Haziran	: Hz.
İstanbul	: İst.
Mayıs	: My.
Millî Eğitim Bakanlığı:	MEB
Nisan	: Nis.
Numara	: nu.
Profesör	: Prof.
Sayfa	: s.
Sayı	: S.
Servet-i Fünûn	: SF
Şubat	: Şt.
Temmuz	: Tm.
Ve benzeri	: vb.
Yayın Tarihi	: yt.
Yayın Yeri	: yy.
Yayın yeri tarihi	: y yt.

تغیبه ۲۱ مایس ۱۳۴۱
۵۸ نجی جلد

احمد احسان و شرکاسی
مطبعسی

تَرْوِیْفُون

نومرو: ۲۷-۱۵۰۱
اوتوز دردیجی سنه

صاحبی و مدیر مسئول:
احمد احسان

آلمانیاده مونخده بو بیرام کونی تورک طلبهسی برآرده

[آوروپاده تورکار و تورکاک]

بو بیرام برلینده جامع شریف پیشکاهنده تورک و مسلمانلرک بایراملاشمه مراسمی

[Servet-i Fünûn dergisinin incelediğimiz kısmının ilk sayı kapağını orijinal ve günümüz harflerine aktardığımız şekliyle veriyoruz.]

Perşembe 21 Mayıs 1925
58'inci Cilt

Ahmet İhsan ve Şürekâsı
Matbaası

Servet-i Fünûn

Numara: 1501 – 27
Otuz dördüncü sene

Sahibi ve müdür-i mesulü:
Ahmet İhsan

Almanya'da Münih'te bu bayram günü Türk talebesi bir arada

(Avrupa'da Türkler ve Türklük)

Bu bayram Berlin'de cami-i şerif pîş-gâhında Türk ve Müslümanların
bayramlaşma merasimi

GİRİŞ

SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ HAKKINDA

Türk edebiyatının en uzun ömürlü yayın organlarından olan Servet-i Fünûn dergisi 27 Mart 1891 – 26 Mayıs 1944 tarihleri arasında Ahmet İhsan [TOKGÖZ] tarafından çıkarılmış edebiyat, bilim, sanat, kültür ve magazin dergisidir.

“Tanzimat’ta Şinasi ve Kemal’lerle hızlı ve heyecanlı bir şekilde başlayan edebiyatta yenileşme hareketi, II. Abdülhamit idaresinde durgunlaşmış ve pasifleşmişti.1876’da Mebuslar Meclisini kapatarak bütün yetkileri kendisinde toplayan Abdülhamit zamanında yeni bir edebiyat meydana gelmişti. Namık Kemal gibi sesi çıkacak olan edebiyat ve fikir adamlarını ceza vermeden, hatta yüksek maaş ve mevkilerle İstanbul’dan uzaklaştırmak, böylece İstanbul’da kendi hâkimiyetini sağlamlaştırmak, kimsenin tenkidine fırsat vermemek Abdülhamit’in siyasetiydi. Dış siyasette çok kuvvetli ve başarılı olan, fakat iç siyasette zaman zaman yanlış anlaşılmalara ve uygulamalara sebebiyet veren padişah, Osmanlı Devleti üzerinde oynanmak istenen oyunların farkındaydı ve bunlara karşı tedbir almakla uğraşıyordu. Bu arada kendisinin dışında çıkacak bir ses, haklı bile olsa, bu siyaseti bozabilir, zaten problemlili olan ülkeyi büsbütün çıkmaza sokabilirdi. Padişahın en büyük üzüntüsü memleketin parçalanmasıydı. Bu da yanlış bir söz veya davranışla bazen bir an meselesi haline geliyordu.

Bütün bu sebeplerle sosyal bir edebiyat, önce dolaylı olarak başlayan tedbirlerle yasaklanmış oluyordu. Edebiyat ve fikir adamları İstanbul’dan ve hadiselerden uzakta, dağınık bir halde idiler, dolayısıyla söz söyleyecek bir durumda değildiler. Önceden çıkmakta olan gazete ve dergiler, edebiyat dışı meselelere yönelmişlerdi. Fennî konulara ağırlık veriliyordu. Bu arada sonradan edebî hayatımızda büyük tesirler gösterecek olan yeni bir sahaya yönelmişlerdi: Tercüme. Gerek ilmî, gerekse fennî diyebileceğimiz hafif mevzular, romanlar, hikâyeler tercüme edilmekte ve bunlar yayın organlarına girmektedirler.

Jules Verne'in Octave Feuillet'nin, George Ohnet'in romanları gazete ve dergilerde tefrika ediliyor, bunlar okuyucu tarafından büyük bir alaka ile karşılanıyordu. Bu devirde başlayan bu tercüme faaliyeti kısa bir müddet içinde dil ve hayat görüşü bakımından Türk edebiyatına ve cemiyetine büyük ölçüde tesir etti.”¹

Servet-i Fünûn dergisinin yaklaşık 53 yıl sürecek olan edebî serüveni yukarı kısaca verilen ortamda doğmuştur.

1886'da Şafak ve 1887 – 1889 yılları arasında çıkardığı Ümran dergisiyle yayın hayatına başlayan Ahmet İhsan, Ümran dergisinin hükümet tarafından kapatılmasıyla -o yıllarda başka mecmualar da kapatılmıştır- 1890 yılında Ahmet Mithat Efendi'yle birlikte Musavver Tercüman-ı Hakikat isimli haftalık bir gazete çıkarmayı planlamışlar, fakat bu plan gerçekleşmeyince 1891 yılında Servet-i Fünûn dergisini kurmuş ve ilk sayısını çıkarmıştır. Derginin ismi, -o yıllarda edebî ve sosyal konulu mecmuaların çıkarılmasına izin verilmediğinden- Nikolaida isimli bir ecnebi tarafından çıkarılan Servet gazetesine “Fünûn” kelimesinin eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Çok geçmeden Servet-i Fünûn sahibi Ahmet İhsan olmuştu. Böylece Servet-i Fünûn dergisi doğmuş oluyordu.

Dergi döneminin diğer mecmualarında (Malumat, Mirsat, Mektep) olduğu gibi ilk başlarda fen ve magazin yazılarıyla doludur. İlk altı ayında 12 sayfa (10 sayfa içerik 2 sayfa kapak) ikinci altı ayında 16 sayfa (12 sayfa içerik 4 sayfa kapak) neşredilmişti. Servet-i Fünûn ilk yıllarda okuyucularına muhtelif sağlık bilgilerinin yanı sıra Avrupa'da yapılan yeni buluşlarla bir takım değişik haberleri veriyordu. Resimli ve muntazam bir dergi olan Servet-i Fünûn Ahmet İhsan'ın Avrupa'dan getirdiği çinkografi tekniğini kullanarak okuyucusuna daha kaliteli resimler gösteriyordu.²

Derginin ilk yıllarında yazar kadrosu arasında Nabizade Nazım, Ahmet Rasim, Ali Ferruh, Mahmut Sadık, Doktor Besim Ömer Bey, gibi isimler

¹ Bilge Ercilasun, “Servet-i Fünûn Edebiyatı”, **Büyük Türk Klasikleri**, C. 9, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 1989, s.267

² Rahmi Tarım, **Servet-i Fünûn'un Tarihçesi** (Derginin basın hayatı anlatılırken basılmamış bir çalışma olan bu kaynaktan istifade edilmiştir.)

bulunuyordu. Servet-i Fünûn'un yazar kadrosu her sene biraz daha genişlemekteydi. Öyle ki Halit Ziya Uşaklıgil daha derginin ikinci senesi yazar kadrosunda yerini almıştır. Servet-i Fünûn'un vefakâr yazarlarından olan Mahmut Sadık da "Musahabe-i Fenniye"lerine yine bu ikinci senede başlamıştır. Derginin dördüncü senesi olan 1895 yılında dergiye sekiz sayfalık bir siyasi kısım eklenmiştir. Recaizade Mahmut Ekrem, Halit Ziya Uşaklıgil, Tevfik Fikret gibi önemli edipler 1895 yılından itibaren dergide edebî yazılar neşretmeye başlamışlardır. Artık dergiye her sayıda her ciltte yeni isimler dâhil olmaktadır. Cenap Şahabettin, Süleyman Nesib, Hüseyin Cahit, Ahmet Hikmet, Hüseyin Siret, Hüseyin Suat, Mehmet Rauf, Faik Ali, Mehmet Emin, İsmail Safa, Ahmet Şuayb gibi mühim şahsiyetler yazılarıyla dergide yer alanlardan bazılarıdır.³ Derginin yazar kadrosu genişledikçe yazıların muhtevası da değişiyor ve zenginleşiyordu. 1896 yılında Recaizade Mahmut Ekrem'in ısrarlarıyla Tevfik Fikret'in derginin yazı işleri müdürlüğüne getirilmesinden sonra Servet-i Fünûn dönemindeki diğer dergilere nispetle daha kaliteli bir yayın organı olmaya başlamıştır. Dergi Fikret'in yazı işleri müdürlüğüne başlamasının ardından yakaladığı dinamizmle beraber daha edebî bir hal almıştır. Kenan Akyüz'ün 1860'tan beri devam eden doğu-batı mücadelesinin, batı edebiyatı lehine olarak, sonuncu safha olarak nitelediği Servet-i Fünûn topluluğunun temelleri de atılmış olur.⁴

Derginin yayın faaliyetlerini şu şekilde özetleyebiliriz.⁵

Makale, -başta "musahabe-i edebiye" ve "musahabe-i fenniye"ler olmak üzere- derginin yazı türleri arasında birinci sırayı alır. Dergide roman, hikâye, şiir, tiyatro, deneme gibi edebi türlerin yanında edebiyat meseleleri, sanat, matbuat, musiki, eğitim ve öğretim, iktisat, askerlik, siyaset, kadın, moda hakkında çeşitli makale, deneme ve musahabeler, batılı sanat ve kültür

³ A.e.

⁴ Kenan Akyüz, **Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1995, s.89)

⁵ Kübra Andı, "Servet-i Fünûn Mecmuası ", **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 4, S. 7, 2006, s. 539 (Servet-i Fünûn dergisinin basın hayatını anlattığımız bu kısımda bu makale istifade edilmiştir.)

adamlarına ait biyografiler, ziraat ve havyacılık üzerine yazılar görmek mümkündür. Servet-i Fünûn'un 1896 yılına kadar olan yazı türünün panoraması bu şekildedir.

Makaleden sonra 1891 – 1896 arasında başta Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'in şiirleri olmak üzere dergide toplam 651 adet şiir yayınlanmıştır. Makale ve şiirden sonra dergide en fazla yer alan edebî tür, hikâyedir. Dergide 254'ü telif, 33'ü tercüme olmak üzere toplam 287 hikâyeye yer alır. Hikâyeden sonra Servet-i Fünûn'da mensur şiir (111 adet), roman tefrikası (12 tercüme, 15 telif), gezi yazısı (13 adet) en çok görülen edebî türlerdendir. Dergide 253 haberin yanı sıra, 118 adet fotoğraf -edebiyatçıların, bilim, kültür ve sanat adamlarının, çeşitli yer ve yapıların fotoğrafları- görmek mümkündür.

Bu dönemde -1891 – 1896- dergide Ramazan ve Kurban bayramlarına ya da padişahın cülus dönemlerine ait tebrik ve övgü içerikli 51 adet yazı bulunmaktadır. Derginin havadisat kısmında çeşitli kitap tanıtımlarının yanında konser ve tiyatro ilanları da vardır. Bu tür ilanların sayısı 235'tir.

Yazarların sıralamasında ise bu dönemde yazdığı 297 adet fen sohbetiyle ilk sırayı Mahmut Sadık alır. Bundan sonra sırayı dergide sütun doldurmak amacıyla, Servet-i Fünûn topluluğu yazarlarının neşrettikleri muhtelif konulu yazılarda ortak olarak kullandıkları Kadri imzasıyla yazılmış 168 yazı alır. Tevfik Fikret şiir ve edebî sohbetleriyle dergide 183 adetle üçüncü sıradadır. Fikret bundan başka Esad Necib müstearıyla 10 adet yazı yazmıştır. Mehmet Rauf'un yazdığı mensur şiir ve musahabe-i edebiyelerin toplamı ise 117'dir. Hüseyin Cahit dergide hikâyeye, edebî sohbet, tercüme makale olmak üzere 103 adet yazıyla yer almıştır. Faik Ali 92, Cenap Şahabettin 75, A. Nadir 69, Ahmet Rasim 68, Ahmet Şuayb 59, Celal Sahir 48, Besim Ömer 42, Hüseyin Siret 37, Halit Ziya 29, H. Nazım 25, Ahmet Naim 19, Ahmet İhsan 18, Rezaizade Mahmut Ekrem 13, Halil Rüştü 12, Rüştü Necdet 11, Ali Ferruh 10, Ahmet Raif 7, Mehmet Emin 7 adet yazıyla dergide imzası bulunan diğer yazarlardır. Bunlardan başka dergide 1100 adet imzasız yazı görülmektedir. Derginin ilk sayılarındaki "Gazetede münderiç bi-l-cümle

imzasız makalât ser-muharririndir.” ibaresinden anlaşılacağı üzere bu imzasız yazılar Ahmet İhsan’a ait olmalıdır.

1901, 1902 ve bu yılları takip eden dört beş sene Servet-i Fünûn için zor yıllardır. Sultan Abdülhamit devletin bu karışık sosyal ve siyasî ortamında devletini ve milletini korumak adına, kendince bir takım tedbirler alıyordu ve bu tedbirler basın hayatı için özgürlükleri kısıtlayıcı bir mahiyet arz ediyordu. Dergi 1901 yılında geçici olarak kapatılır. Bu yılı takip eden dört beş sene zarfında dergi edebî hüviyetini kaybetmiş ve fennî bir görünüm kazanmıştır. Zira bu yıllarda dergide keşif, icat, ziraat ve sağlık konularında yazılar neşredilmiştir. Bu senelerde dergi sosyal ve edebî havasını kaybetmiş bir vaziyette yayın hayatına devam etmektedir.

Dergi yayın faaliyetlerini II. Meşrutiyet’e kadar bu şekilde sürdürür. Meşrutiyet’in yeniden ilanı ile heyecanlı ve genç edipler derginin etrafında toplanmışlardır. Servet-i Fünûn edebî topluluğundan sonra yeni bir edebi topluluk olarak aynı dergi etrafında toplanan Fecr-i Âticiler edebi beyannamelerini bu dergide yayınlamışlardır. Dergi etrafında İzzet Melih, Hamdullah Suphi, Ali Canip, Mehmet Behçet, Yakup Kadri, Refik Halit, Emin Bülent, Şehabettin Süleyman gibi genç isimler toplanmıştır. 22 Temmuz 1910 tarihi derginin 20 yaşına bastığı tarihtir. Türk edebiyatında o zamana kadar görülmemiş bir şekilde uzun ve düzenli bir şekilde 20 yıl boyunca 1000 sayıyla okurlarının karşısına çıkmış bir dergi yoktur. Bunun için bu sayı özel olarak hazırlanır.

Balkan savaşlarını takip eden 1914 yılından sonra dergi günlük gazete hüviyetini alır. Dergi 3 yıl boyunca Mahmut Sadık’ın gayretleriyle günlük yayımlanmıştır. Savaş yıllarında İstanbul’un işgal edilmiş ve Servet-i Fünûn işgalcilerin kara listesindeki yerini almıştır. Dergi sahibi Ahmet İhsan yurt dışına kaçmak zorunda kalmıştır. 1919’da yurda dönen Ahmet İhsan 1920’de yeniden Avrupa’ya kaçmış ve dergiyi kapatmıştır. 1924 yılına kadar kapalı kalan dergi, bu sene tekrar yayımlanmaya başlanmışsa da eski popülerliği olmadan fakat önemli bir dergi olarak yayım hayatına devam etmiştir.

Derginin 1925 – 1926 yılları arası tezimizin konusudur. Derginin bu yıllarda çıkan 52 sayısı hakkında ayrıntılı bilgi çalışmamızın birinci bölümünde verilecektir.

Dergi 6 Aralık 1928 tarihinden itibaren Mahmut Sadık mesul müdürlüğünde ve Resimli Uyanış adıyla çıkmaya başlamıştır.⁶

Dergi'nin 2275. sayısının çıktığı 28 Mart 1940 tarihi Servet-i Fünûn 50. yılıdır. Bu sayıdaki “50 Yılım Tarihi” başlıklı yazıda Servet-i Fünûn'un yarım asırlık macerası yazarları tarafından anlatılır.

Ahmet İhsan derginin 52. senesi olan 1942 yılının 27 Aralığında vefat etmiştir. Derginin 31 Aralık 1942 yılındaki 2419. sayısı siyah bir kapakla yayımlanmış ve takip eden birkaç sayı Ahmet İhsan'a ayrılmıştır. Servet-i Fünûn 25 Mayıs 1944 yılındaki son sayısıyla yarım asırlık basın hayatını tamamlamıştır.

53 yıllık yayın hayatı boyunca 2461 sayı çıkan, kültür, edebiyat ve sanat dünyamıza çok kıymetli isimler kazandıran, edebiyat topluluklarının oluşmasına ve gelişmesine öncülük eden Servet-i Fünûn dergisinin genel özellikleri kısaca bu şekildedir.

Çalışmamızın birinci bölümünde incelediğimiz 58. ve 59. ciltlerde bulunan yazar, yazı, görsel malzeme (resim, karikatür, tablo) hakkında ayrıntılı bir şekilde izahat yapılacaktır.

⁶ Çağdaş Damar, **Servet-i Fünûn ve Resimli uyanış Dergisi (64 ve 65. Ciltler) İnceleme ve Edebiyatla İlgili Metinler**, Basılmamış Yüksek Lisan Tezi, Niğde Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Niğde, 2003

CUMHURİYET DÖNEMİ DERGİCİLİĞİNE BİR BAKIŞ

Servet-i Fünûn dergisinin 58. ve 59. ciltlerini kapsamaktadır. Derginin bu ciltlerinde münderiç sayıların çıktığı yıllar 1925 – 1926 arasındır. Bundan dolayı basın hakkında birkaç söz söyledikten sonra bu yıllarda -biraz öncesi ve sonrasını da dâhil- çıkan dergilerden bazıları hakkında kısa bilgiler vereceğiz.

Genel olarak basın-yayın diye adlandırılan matbuat âleminin en önemli kısmını gazete ve dergiler oluşturmaktadır. Bizim basın hayatımızın yabancılara teşebbüsleriyle başladığını biliyoruz. Türkiye’de kurulan ilk basım evinin Musevilere ait olduğu ve bunlardan başka Ermeni ve Rum teşebbüsleriyle kurulmuş matbaaların varlığını da biliyoruz.⁷ Türkiye’de yabancılara teşebbüsleriyle başlayan basın-yayın hayatı 18. yüzyılda İbrahim Müteferrika’nın ilk Türk matbaasını kurmasıyla devam eder.

Türkiye’de çıkarılan ilk derginin 6 Mart 1849’da yayımlanan Vakayi-i Tıbbiye olduğunu bildiğimize göre Türkiye’de dergiciliğin başlamasının 19. yüzyılın ortalarına rastladığını söyleyebiliriz. Bu tarihten Cumhuriyet’e kadar geçen yaklaşık 75 yıllık sürede pek çok dergi ve gazete neşredilmiş ve Türk basın hayatı pek çok aşamalardan geçerek gelişimini devam ettirmiştir.

Cumhuriyet’in ilk yıllarında Kurtuluş Savaşı’ndan henüz çıkmış olan Türkiye’de sosyal, siyasî, ekonomik pek çok sorunlar vardı ve takdir edileceği üzere bu bir yığın sorun arasında basın-yayın çok iyi bir durumda değildi. Buna rağmen başta Ankara ve İstanbul olmak üzere neşriyat devam ediyordu⁸. 1925 yılında çıkan Takrir-i Sükûn Kanunu⁹, basının -en başta gazete, dergi- durumunu daha da zorlaştırmıştır. Bu kanunun çıkmasının ardından gazete ve dergiler kapatılmaya başlanmıştı. Çok değil, kanunun çıkmasından bir gün sonra İstanbul’da Tevhit-i Efkâr, Son Telgraf, İstiklâl, Sebil-ür-reşat, Aydınlık

⁷ Alpay Kabacalı (Hazırlayan), **Cumhuriyet’in Öncesi Ve Sonrası Matbaa ve Basım Sanayi**, Cem Ofset, İst. 1998

⁸ A.e.

⁹ Bu kanun memleketin huzur, düzen, asayiş ve barışını bozan her türlü teşkilatı, tahrik, teşvik, girişim ve yayınları hükümet tarafından cumhurbaşkanının da onayıyla engellenmesini yasalaştıran kanundur.

ve Orak Çekiç isimli altı gazetenin yayın hayatına son verilmiştir.¹⁰ Bu kanun doğrultusunda basına sansür uygulanmakla kalınmıyor bir takım yazarlar sürgüne gönderiliyordu¹¹. Cumhuriyetin bu ilk senelerinde memleketin çetin şartları arasında yayın hayatını devam ettirebilmiş gazete ve dergilerde vardır. Bu yıllarda yayın hayatını sürdürmüş dergilerden bazıları şunlardır:¹²

Resimli Ay Mecmuası: Dergi 1924 – 1938 yılları arasında fasılalarla yayın hayatını sürdürmüştür. Derginin müdürü ve başyazarı Mehmet Zekeriya [SERTEL]'dir. Mehmet Zekeriya'nın yanında imtiyaz sahibi olarak Nebizade Hamdi, mesul müdürü olarak ise Süleyman Tevfik, Emin Müslimoğlu, Zeki Cemal gibi isimler vardır. Derginin yazar kadrosunda başmuharrir olarak Mehmet Zekeriya'yı görürüz. Dergide edebiyat dünyamızda önemli bir yere sahip olan Abdülhak Hâmit ve Halit Ziya'yı hatıralarını anlatırken, Nâzım Hikmet'i de meşhur "Putları Yıkıyoruz" yazı dizisi ve şiirleriyle görmekteyiz. Derginin diğer yazarları arasında Münire Handan, Peyami Safa, Hakkı Süha, İbnürrefik Ahmet Nuri, Sabahattin Ali, Selim Sırrı, Reşat Nuri, Ömer Seyfettin, Halide Edip, Yakup Kadri, Ahmet Rasim, Ali Canip, Nahit Sırrı, Ercüment Ekrem gibi önemli isimleri sayabiliriz.

Cumhuriyetin ilk yıllarında çıkan bu mecmuada çeşitli toplumsal ve siyasal meseleleri irdeleyen yazılar neşredilmiş ve halkın kültür seviyesinin yükseltilmesi amaçlanmıştır. Dergide hikâye, roman, tiyatro, şiir gibi edebî türlere de yer verilmiştir.

Sevimli Ay Mecmuası: Bu mecmua 1926 – 1927 yılları arasında Resimli Ay dergisinden çok da farklı olmadan onun bir devamı niteliğinde çıkmıştır. Yazar kadrosu da Resimli Ay yazarlarından oluşmaktadır. Derginin yazarlarından bazıları şunlardır: Burhan Cahit, Hakkı Süha, İbnürrefik Ahmet Nuri, Mehmet Seyit, Ercüment Ekrem, Yusuf Ziya, Hüseyin Cahit.

Resimli Hafta Mecmuası: 4 Eylül 1924 – 23 Nisan 1925 tarihleri arasında çıkan Resimli Hafta mecmuası haftada bir yayımlanmıştır. Derginin

¹⁰ Hıfzı Topuz, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 1. bs. İst. 2003, s. 148

¹¹ A. e., s. 149

¹² Bu dergiler çıkış ya da kapanışı 1920 – 1930 yılları arasına denk düşenlerden bazılarıdır.

müdürü ve başyazarı Mehmet Zekeriya'dır. Toplam 38 sayı çıkan mecmuanın her sayısı 8 sayfadır. 31. sayıya kadar Perşembe günleri çıkan dergi bu sayıdan sonra Pazartesi ve Perşembe günleri çıkmıştır. Mecmuada Ahmet Celal, Ahmet Vahit, Hikmet Şevki, İbrahim Hilmi, M. Muzaffer, Mehmet İlhami, Mehmet Sait, Safaaddin Rıza, Esat Mahmut, Sabiha Sertel, gibi isimler genellikle sosyal içerikli yazılarıyla yer almışlardır. Fikrî bir mecmua olma hüviyetinden uzak olan Resimli Hafta Mecmuası daha çok ilginç olayları, haberleri, teknolojik gelişmeleri, ahlakî ve sosyal olayları okuyucusuna iletir. Dergide şiir, tiyatro, roman, hikâye gibi edebî türler yer almamıştır. Mecmua Resimli Ay dergisinin haftalık eki görevini üstlenir. Halka hitap eden ve güncel konulara yer veren bir mecmuadır.¹³

Milli Mecmua: 1923 – 1928 tarihleri arasında yılları arasında 10 cilt yayımlanan mecmuanın sahibi ve müdürü Mehmet Mesih [AKYİĞİT]tir. “Matbuat hayatına İstanbul’da 1 Teşrin-i sâni 1339 (1 Kasım 1923) tarihinde adım atan Millî Mecmua, yayını aralıksız 15 Teşrin-i sâni (Kasım) 1928’e kadar 10 cilt ve 114 sayı sürdürmüştür. On beş günlük bu resimli mecmua Harf inkılâbının hemen akabinde yayın hayatını noktalamıştır.”¹⁴ Halide Nusret [ZORLUTUNA], Ahmet Süheyl [ÜNVER], Mustafa Şekip [TUNÇ], Celal Sahir [EROZAN], Hasan Ali [YÜCEL], Mehmet Emin [ERİŞİRGİL] gibi önemli isimler derginin yazar kadrosundan sadece bir kaçıdır. Milli mecmua, dönemin “Türkçülük” fikriyatına bağlı olup, dilde sadeleşme taraftarıdır.¹⁵ Adından da anlaşılacağı üzere bu dergi millî bir özelliğe sahiptir. Fikirde, sanatta ve edebiyatta Türkçülüğü benimseyen dergi Türk Ocağı’nın yayın organı durumundadır. Dergi yazı türü bakımından zengindir. Dergide fikir, siyaset, kültür, sanat, edebiyat, tarih, musiki, sosyoloji yazılarının yanı sıra makale, hikâye, deneme, şiir, gibi edebî türleri görmek de mümkündür.

¹³ Emine Bilgehan Türk, **Zekeriya Sertel’in Dergiciliği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Erzurum, 2005 (Resimli Ay, Sevimli Ay ve Resimli Hafta Mecmualarında bu kaynaktan istifade edilmiştir.)

¹⁴ Muzaffer Çandır, **Millî Mecmua (1 – 50. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Sivas, 1992

¹⁵ **Türk Dili ve Edebiyatı Ans.**, 6. C., Dergâh Yay. İst. 1986, s. 359

Küçük Mecmua: 1922 – 1923 yılları arasında Diyarbakır’da Ziya Gökalp tarafından yayımlanan Küçük Mecmua ilmî, edebî, siyasi ve iktisadi bir hüviyet gösterir. Dergi’nin hemen hemen bütün yazıları Ziya Gökalp tarafından yazılmıştır. Dergide fikrî, ilmî, siyasî, içtimai, yazılar yer almıştır. “Derginin etkisi oldukça büyük olmuş, Gökalp’ın pek çok yazısı İstanbul ve Ankara basını tarafından iktibas edilmiştir.”¹⁶ Dergide Ali Canip [YÖNTEM], Yahya Saim [OZANOĞLU] şiiirleriyle, Cahide Üçok, Dr. Gafur Nüzhet, Recep Ferdi gibi isimler de yazılarıyla yer almışlardır.

Aydınlık: Türkiye İşçi ve Çiftçi Sosyalist Fırkasının yayın organı durumundaki derginin müdürü Sadrettin Celal’dir. Kütüphanelerimizde tam bir koleksiyonu olmayan derginin başlıca yazarları arasında Nazım Hikmet [RAN], Sadrettin Celal, Şefik Hüsnü [DEĞMER], Kerim Sadi, Vedat Nedim [TÖR], Şevket Süreyya [AYDEMİR] gibi isimler sayılabilir. Düzenli olarak yayımlanamayan dergi 1925 yılında çıkarılan Takrir-i Sükûn kanunuyla kapatılmıştır.

Aydede: Refik Halit Karay tarafından çıkarılmış siyasî mizah dergisidir olan Aydede 1922 – 1949 yılları arasında çıkarılmıştır. Önemli mizah dergilerimizden olan Aydede’nin yazar kadrosunu Orhan Seyfi [ORHON], Halil Nihat [BOZTEPE], Yusuf Ziya [ORTAÇ], Fazıl Ahmet [AYKAÇ], Reşat Nuri [GÜNTEKİN], Melih Cevdet Anday gibi edebiyat dünyamızın önemli isimleri oluşturur.

Akbaba: Yusuf Ziya [ORTAÇ] ve Orhan Seyfi Orhan tarafından 1922 yılında çıkarılmaya başlanan Akbaba en uzun ömürlü mizah dergimizdir. Geniş bir okuyucu kitlesi olan Akbaba dergisi pek çok mizah yazarını ve karikatüristi etrafına toplamıştır. Dergide Cumhuriyet dönemindeki hemen bütün mizah yazarları ve karikatüristler yazı ve karikatür yayımlamışlardır. Aydede’nin boşluğunu doldurmak için çıkarılan derginin bunu büyük bir başarıyla sağladığını söylemek mümkündür.

¹⁶ A.e., s.31

Yeni Mecmua: Büyük mütefekkir Ziya Gökalp tarafından Millî mücadele yıllarında (1917 – 1923) yayımlanmıştır. Tanpınar Yeni Mecmua için “Sırasıyla Servet-i Fünûn, Genç Kalemler, Türk Yurdu mecmualarından sonra edebiyatımızda büyük tesir bırakan organlardan biri de hemen hemen o devir Türk élite’ini toparlayan ve Ziya Bey’in başyazıları dışında hiçbir ideolojik gaye güder görünmeyen bu mecmuadır.”¹⁷ der. Dergide Gökalp’in milliyetçilik düşüncesi etrafında halkçılık, içtimaiyat, medeniyet üzerine yazılarının yanında Ömer Seyfettin’in hikâyeleri ve Yahya Kemal’in şiirleri yer alır. İki defa fevkalade nüsha çıkarılan derginin önemli yazarları arasında Ziya Gökalp, Ömer Seyfettin, Faruk Nafiz, Fuat Köprülü, Halide Edip, Yakup Kadri, Hüseyin Rahmi, Reşat Nuri, Ahmet Hikmet, Ali Canip, Falih Rıfkı gibi edebiyat dünyamızın önemli isimleri sayılabilir.

Dergâh: Birinci sayısı Yahya Kemal’in meşhur “Üç Tepe”¹⁸ yazısıyla başlayan dergi 1921 – 1923 yılları arasında toplam 42 sayı çıkmıştır. Yahya Kemal milli mücadele senelerinde Edebiyat fakültesindeki yetenekli öğrencileri etrafında toplamak, Millî mücadele hareketini desteklemek ve halkı bilinçlendirmek maksadıyla böyle bir dergi çıkarmıştır. Mesul müdürlüğünü Mustafa Nihat [ÖZÖN]ün yürüttüğü dergi Yahya Kemal’in önderlik ve sorumluluğunda çıkarılmaktadır. Zira Yahya Kemal derginin tashih, dizgi, tertip gibi işleriyle bizzat ilgilenmiştir. Millî bir çizgide yayın faaliyetlerini sürdüren mecmuanın gayesi “tarih, sanat ve kültür milliyetçiliği”dir. Dergi’nin yazar kadrosu oldukça geniştir. “Mütareke ve Milli Mücadele döneminin en önemli, seviyeli fikir ve edebiyat anlayışını temsil eden Dergâh mecmuasında imzaları görülen seksenin üzerinde şair, hikâyeci, ilim adamı, yazar ve mütercim bulunmaktadır.”¹⁹ Ahmet Hamdi [TANPINAR], Ahmet Kutsi [TECER], Yakup Kadri [KARAOSMANOĞLO], Nurullah Ata [ATAÇ], Kemalletin [KAMU], Şükûfe Nihal [BAŞAR] gibi isimler dergide yer almış önemli imzalardan sadece bir kaçıdır. Felsefeden mimariye tarihten musikiye

¹⁷ Ahmet Hamdi Tanpınar, Edebiyat Üzerine Makaleler, Dergâh Yay. 2000, s. 111

¹⁸ **Dergâh Mecmuası**, 15 Nisan 1921, Nu: 1, s.1

¹⁹ Abdullah Uçman, “Dergiler Arasında: Dergâh, Hayat, Ma’lûmât ve Bilgi Mecmuları” **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 4, S. 7, 2006, s. 520

çeşitli konularda yazıların yer aldığı dergide şiir, makale, tenkit, tiyatro, hikâye gibi edebî türleri görmek mümkündür.

Hayat Mecmuası: “Cumhuriyetin ilanından üç yıl sonra, yeni hükümet merkezi Ankara’da yayın hayatına giren ve 2 Aralık 1926’dan 30 Aralık 1929’a kadar yayımlanan Hayat mecmuası, kuruluş yıllarında Cumhuriyet düşüncesinin sesi olarak kabul edilen bir fikir ve edebiyat dergisidir.”²⁰ Yeni mecmuanın yerini dolduran bir dergi olan Hayat ilk iki yılında eski harflerle çıkmış, 1928 yılında Latin harflerinin kabulünden sonra Latin harfleriyle çıkmaya başlamıştır. Dergi 1928 Mayısına kadar Mehmet Emin [ERİŞGİL], ve ardından Nafi Atuf [KANSU]’nun birkaç sayı süren mesul müdürlüğünden sonra kapanıncaya kadar Faruk Nafiz [ÇAMLİBEL]’in yönetiminde yayın hayatını sürdürmüştür. Mehmet Emin’in bir yazısında derginin amacının gençlere ilim sevgisi aşlamak olduğu ifade edilmiştir. Dergide Cumhuriyet, inkılaplar, milliyetçilik, edebiyat, iktisat gibi çeşitli konularda yazıların yanı sıra şiir, deneme, makale gibi edebî türler de görülmektedir. Peyami Safa, Yakup Kadri, Ahmet Haşim, Behçet Kemal, Şükûfe Nihal, Necip Fazıl, Reşat Nuri, Aka Gündüz, Salih Zeki, Yaşar Nabi, Ercüment Ekrem dergide imzaları görülen önemli isimlerden bazılarıdır.²¹

Bunlardan başka cumhuriyetin ilk yıllarında çıkarılan dergileri şu şekilde sıralamak mümkündür:

Anavatan (1922, Kâzım Nami Duru), Kelebek (1923 – 1924, Mahmut Esat, Süs (1923 – 1924, kadın dergisi, Selami İzzet Sedes – Mehmet Rauf), Zümrüdüanka (1923 – 1925, mizah dergisi, Semih Lütfü Erciyes), Resimli Gazete (1923, Sedat Simavi, daha önce yayımlana İnci’nin devamıdır), Anadolu Mecmuası (1924, Mehmet Halit Bayrı), Türkiyat Mecmuası (1925, İstanbul Üniv. Türkiyat Ens.), Haftalık Mecmua (1925 – 1928, Kemal Salih Sel), Aylık Mecmua (1926 – 1927, Kemal Salih Sel), Hayat (1926 – 1930, Faruk Nafiz Çamlıbel), Asrî Türkiye Mecmuası (1926, Veziroğlu Ömer Aziz), Yeni Kitap (1927 – 1928, Sedat Simavi), Güneş (1927, Orhan Seyfi Orhon), Terbiye (1927,

²⁰ A.e., s. 521

²¹ A.e., s. 521 – 524 (Hayat mecmuası bu makaleden istifade edilerek yazılmıştır)

Maarif Vekâleti), Meşale (1928, Yusuf Ziya Ortaç), İdare (1928, Dâhiliye Vekâleti).²²

²² Türk Dili ve Edebiyatı Ans., 2. C., Dergâh Yay. İst. 1977, s. 248

BİRİNCİ BÖLÜM

A. SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ (58 – 59. CİLTLER) HAKKINDA

1. Yazar Kadrosu

Servet-i Fünûn dergisinin bizim incelediğimiz kısmı 21 Mayıs 1341²³ (21 Mayıs 1925) (nu. 1501/27) ve 13 Mayıs 1926 (nu. 1552/78) tarihleri arasında çıkmış olan 52 sayıdan ibarettir. Dergi bu bir yıllık süre zarfında renkli bir yazar kadrosuyla okuyucularının karşısındadır.²⁴

Abdülhak Hâmit [TARHAN]: Servet-i Fünûn sayfalarını 12 şiir, 1 manzum tiyatro ve bir mektupla tezyin etmiştir.

Abdülhak Mihrünnisa: Dergi sayfalarını şiirleriyle süsleyen Mihrünnisa Servet-i Fünûn'un 1510 numaralı sayısından itibaren yazmaya başlamıştır.²⁵ Dergide Mihrünnisa'nın altı adet şiirini görmekteyiz.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]: Derginin sahibi Ahmet İhsan Servet-i Fünûn'un hemen her sayısının son sayfasında yer alan "İstanbul Postası" köşesinde daha çok döneminin sosyal ve siyasî nabzını tutarak, okuyucuya günlük meseleler hakkında bilgiler vermiştir. Şapka meselesinden istimlâk kanununa, Şirket-i Hayriye'den Musul meselesine kadar çok çeşitli konuları işleyen bu yazılar, okuyucuyu sıkmayan sohbet tarzında yazılmış denemelerdir. Toplam 34 adet yazısıyla Ahmet İhsan Türkiye siyasetini ve gündemini takip ettiği gibi yabancı memleketleri de takip etmiş, işlediği konularla ilgili tahliller yaparak sonuçlara ulaşmış ve bunları okuyucularla paylaşmıştır. Çeşitli

²³ Dergi sayılarının tarihleri, incelediğimiz kısımda yer alan ilk sayıdan (C. 58, nu: 1501) 59. ciltte yer alan 1534 numaralı sayıya kadar Rumî, bu sayıdan itibaren miladî takvime göre verilmiştir. Biz bundan sonra bütün tarihleri miladî takvime göre vereceğiz.

²⁴ Dergideki yazarların bir yıl boyunca yaptıkları neşir faaliyetlerini anlatacağımız bu kısımda yazar ya da şairleri alfabetik olarak değerlendireceğiz. Dergide 1 – 5 adet arası yazı ya da şiiri görülen şairleri/yazarları bu alfabetik tasnife dâhil etmeden son kısımda toplu halde vereceğiz.

²⁵ Servet-i Fünûn mecmuası, 58. C., S. 1510, 23 Temmuz 1925, s. 146 (Derginin bu sayısında gördüğümüz "Türk kadınlığının medar-ı iftiharî olan Abdülhak Mihrünnisa Hanımefendi, tab olunmamış nefis şiirleriyle badema mecmuamızı ara sıra tezyin edeceklerdir. Bu silsile-i neşaiden ilk manzumeyi bu nüshamıza derç ediyoruz." dipnotundan Abdülhak Mihrünnisa'nın bu sayıdan itibaren dergide yer aldığını anlıyoruz.)

bakımlardan önemli gördüğümüz bu yazıların hemen hepsini Latin harflerine aktarmayı ihmal etmedik.

Ahmet Reşit [REY]: Yazarın imzasına dergide 8 kez tesadüf edilmektedir. Bu yazıların çoğu makale türündedir. Ahmet Reşit makalelerini komünizm, cumhuriyet, hukuk, Musul meselesi gibi konularda yazmıştır.

Ali Ekrem [BOLAYIR]: Ali Ekrem dört adet “Takvim Yapraklarından” başlıklı şiir dizisi, dört adet de Yakılan Mektuplar, Güneşe, Kitâbe-i Seng-i Mezar, Sabah Yıldızı adlı şiirleri olmak üzere toplam sekiz şiiri ve Ziya Paşa'nın eserlerini tetkik ettiği bir makaleyle karşımızdadır.

Ali Fuat [TÜRKGELDİ]: Derginin hemen hemen bütün sayılarında imzasını gördüğümüz Türkgeldi devlet erkânından önemli şahsiyetleri konu ettiği makale ve inceleme türündeki 42 adet yazısıyla Servet-i Fünûn sayfalarında yer almıştır.

Cenap Şahabettin: Servet-i Fünûn sayfalarında imzasına en sık rastladığımız yazarlardan biri de Cenap Şahabettin olmuştur. Zira bir yıllık dönemde dergide 29 yazısı neşredilmiştir. Cenap'ın denemeleri şiir, makale, lisan, yerli yabancı çeşitli edebiyatçılar gibi muhtelif konularda olup, makaleleri ise Shakespeare, Pierre Loti, Stefan Zeromski, Ladislas-Stanislas Reymont gibi yabancılar hakkındadır. Bu yazıların 14'ü deneme ya da musahabe türünde, 12'si makale türünde, 3'ü tenkit türündedir. Bunun yanı sıra vecizelerden oluşan “Serseri Fikirler” başlıklı 5 adet yazı ve “Senin İçin” adlı şiir de dergide Şahabettin imzasıyla yer almaktadır.

Doktor Besim Ömer: “Çocuklara Dâir Sıhî ve İçtimaî Teşkilât ve Tesisât” adlı yazı dizisinde -6 sayı devam eder- İsveç ve İsviçre'deki sağlık teşkilatları üzerinde durmuştur.

F. Fuat: Dergiye toplam 15 yazı yazmıştır. Bunların 11'i üretim, ticaret, maden kömürü, sanayi gibi konularda inceleme yazılarıdır. Gerisi ise muhtelif konularda inceleme ve tanıtım yazısıdır.

Halit Fahri [OZANSOY]: Servet-i Fünûn sayfalarında imzasına sık rastladığımız yazarlardan birisi de Halit Fahridir. Toplam 22 adet imzasını

gördüğümüz Halit Fahri dergiyi 9 şiir, 7 tercüme hikâye, ikişer makale ve inceleme, 1 tercüme tiyatro ve 1 kitap tanıtımıyla renklendirmiştir.

Hasan Cemil [ÇAMBEL]: Dergide 6 yazısı bulunmaktadır. Bu yazıların üçü tercüme hikâye, biri Goethe'nin Faust eserinden bir bölüm tercümesi, biri yine Goethe'den mensur şiir tercümesi, diğeri de kısa bir denemedir.

Hüseyin Siret [ÖZSEVER]: Servet-i Fünûn'a şiirleriyle renk katan şairin dergide 6 şiiri yayımlanmıştır

Mahmut Sadık: Servet-i Fünûn'da imzasını çokça gördüğümüz yazarlardan olan Mahmut Sadık dergiyeye "Musahabe-i Fenniye"leriyle renk katmıştır. Toplam 20 adet yazısını gördüğümüz Mahmut Sadık'ın yazıları adından da anlaşılacağı üzere fen ve teknolojik konularda bilgilendirici ve aydınlatıcı sohbetlerdir.

Suat Derviş [BARANER]: Baraner dergide yedi küçük hikâye ve bir mensur şiiriyle yer almıştır.

Süleyman Nazif: Dergide 13 imzasını gördüğümüz Nazif'in bu yazıları makale, inceleme, musahabe, tenkit türlerindedir.

Bunlardan başka dergide Ali Şefik, Ali Yümni, Arif Nihat, Burhanettin Zihnî, Doktor Safir Ali, Fuat Hüsni, Galip Kemalî, Hayrettin Nedim Göçen, Hakkı Tahsin, Halil Halit, Haşim Sami, İzzet Fuat, Kemal Nejat, M. Burhanettin, Masume Suat, Mehmet Abîdullah, Rıfki Melûl Meriç, Nabizâde Nâzım, Namık Rüştü, Necmettin Rıfat, Recaizade Mahmut Ekrem, Refik Fikret, Suut Safvet, Tarhan Celal, Tevfik Salim, Hüseyin Suat, birer; Safvet Urfi Betin, Celalettin Sait, Doktor İsmail Şükrü, Emiroğlu Ziya, Fahrettin Mustafa, Ferik Galip, Velet Çelebi İzbudak, Burhan Cahit Morkaya, Ahmet Cemal Nâbedîd, Nejat Tevfik, Rıfat Celâl, Abdulgani Senî Yurtman, ikişer; Mehmet Cemil, Güzide Sabri, Ali Suat üçer; Halil Rüştü, Raif Necdet, Fazıl Ahmet Aykaç, Safiyüddin dörder; Tokadîzâde Şekip, Ali Nihat Tarlan beşer imzayla yer almışlardır.

Ayrıca dergide, 11 yabancı yazarın şiir, fantezi, vecizeleri, A.(yın) G.(ayın) mahlaslı bir yazarın 4 yazısı, G(ayın). F(e) mahlasıyla iki yazı, A.(yın)

H.(a), A.(yın) T.(e), K.(ef), M.(im) T.(e), N(un). A(yın) mahlasıyla yazılmış birer şiir, Şakacı Dost mahlasıyla bir manzum latife yer alırken, muhtelif türlerde -fıkra, şiir, haber, vecize, tashih, inceleme, deneme, makale, küçük not vb.- tam 48 adet imzasız yazı neşredilmiştir.

Bütün bunlardan sonra dergide toplam 81 farklı yazar ya da şairin imzası bulunduğu söyleyebiliriz. Bunlar arasında Ali Fuat neşrettiği 42 adet yazıyla dergi sayfalarını en fazla renklendiren isim olurken, Ahmet İhsan 34, Cenap Şahabettin 29, Halit Fahri 22, Mahmut Sadık 20, Abdülhak Hâmit 15, F. Fuat 15, Süleyman Nazif 13 imzayla Türkgeldi'yi takip eden isimlerdir.

Geriye kalan Suat Derviş Baraner, Ali Ekrem, Abdülhak Mührünisa, Hüseyin Siret, Ahmet Reşit Rey, Hasan Cemil Çambel, Besim Ömer gibi isimler ise dergide daha az sayıda yazısı ya da şiiri çıkanlardır.

2. Muhtevası

Tanzimat sonrası kültür, sanat, edebiyat ve bu kavramlar dışına taşan bütün sosyal ve siyasî hayat unsurları, büyük ölçüde süreli yayınlarda takip edilebilir.²⁶ Dergiler milletlerin sosyal, kültürel, siyasî, tarihî ve edebî yaşantılarını takip edebildiğimiz en önemli kaynaklardır.

Türk basınına yarım asırlık ömrüyle damgasını vurmuş olan Servet-i Fünûn dergisi 50 yıl boyunca bu milletin nabzını tutmuş, onun kültürüne, tarihine, edebiyatına, sosyal ve siyasal hayatına şahit olmuştur. Bu şahitliğini bizlere bazen hikâye, deneme, tenkit, musahabe, makale ve şiirlerle; bazen haber ve yorumlarla; bazen de fotoğraf, resim ve karikatür gibi görsel malzemelerle aksettirmiştir.

İşte biz de Servet-i Fünûn'un incelediğimiz 52 sayısında bulunan yazıların tür ve içerikleri hakkında, araştırmacıların istifade edeceğini umarak çeşitli bilgiler vereceğiz.

Dergide, biyografi, deneme, fantezi, fıkra, gezi yazısı, haber, hatıra, hikâye, inceleme, makale, manzum latife, mektup, mensur şiir, musahabe,

²⁶ Nazım Hikmet Polat, Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı, Akçağ Yay. 1. bs., Ank. 2005, s. 13

mülakat, şiir, tenkit, tiyatro ve vecize olmak üzere toplam 19 farklı türden oluşan 455 adet yazı bulunmaktadır.

Dergide yer alan bu 455 yazıyı/şiiri türlere ve ağırlıklı olarak işledikleri konulara göre değerlendireceğiz:²⁷

Deneme: Konusu itibariyle geniş bir konu yelpazesinde icra edilebilen bu yazı türü yazarlar tarafından her dönemde çok sevilip yazılmıştır. Servet-i Fünûn yazarlarında da durum değişmemiş ve bu edebi tür 45 kez dergi sayfalarını süslemiştir. Sosyal, siyasî, tarihî, kültürel konularla günlük yaşantıya ait hadiseleri “İstanbul Postası” adlı köşesine taşıyan Ahmet İhsan, deneme türünde en fazla yazan isimdir. Ahmet İhsan bu yazılarında Musul meselesinden takvim değişikliğine, yurt içi ve yurt dışı seyahat intibalarından istimlâk kanuna, Lokarno konferansından Cemiyet-i Akvam’a, Şirket-i Hayriye’den tayyareciliğe, Musul meselesinden şapka meselesine kadar çok çeşitli konular üzerinde durarak devrinin nabzını tutmuştur.

Dergide, Ahmet İhsan’dan sonra bu türde adı zikredilebilecek diğer bir yazar da işlediği değişik konuları, farklı üslubuyla edebî açıdan oldukça güzel ve kaliteli bir hale getirerek keyifle okunabilecek denemeler yazan Cenap Şahabettin’dir.

Hikâye: Dergide telif ve tercüme yaklaşık 31 hikâye görmekteyiz. Bu hikâyelerden 9 tanesi Halit Fahri’nin tercümesiyle karşımıza çıkar. Hasan Cemil [ÇAMBEL]in çevirdiği Balon adlı hikâye beş sayıda tamamlanır. Suat Derviş [BARANER] Kıskançlık, Bir Hikâye, Selma Evlenmeyecek, Mümkün Olmayan Şey, Sihirbaz, İhtiyar Kadın, isimli hikâyeleriyle karşımızdadır. Samipaşazade Sezai, Masume Suat, Celalettin Sait, Safiyüddin, Namık Rüştü, Tarhan Celal, Ali Suat, M. Burhanettin, Güzide Sabri hikâyeyle karşımıza çıkan diğer isimlerdir.

²⁷ Bu değerlendirmeyi tür isimlerine göre alfabetik olarak yapacağız. Dergide 1 – 10 adet arası olan yazı türlerini ise bu alfabetik tasnife dâhil etmeden son kısımda toplu olarak değerlendireceğiz. Burada şunu da hemen belirtelim: Dergideki yazıların bazıları derginin birkaç sayısında devam eden “yazı dizi”leri şeklindedir. Verdiğimiz rakamlar, yazı dizilerinin her sayıda çıkan farklı kısımlarının müstakil birer yazı olarak hesap edilmesiyle elde edilmiştir. Bu nedenden ya da bütün dikkatimize rağmen metinlerin çok ve çeşitli olmasından dolayı rakamlarda az çok, eksik veya fazlalıklar olabilir. Şimdiden hoşgörünüze sığınıyoruz.

İnceleme: Dergideki incelemeler genellikle birkaç sayı boyunca devam eden uzun yazılardır. Mecmuada inceleme türünde yazısı olan yazarların başında, çocuklara dâir sıhhî ve içtimaî teşkilât ve tesisâtı altı sayı boyunca sürdürdüğü yazı dizisiyle okuyucuya sunan Doktor Ömer Besim gelir. Besim Ömer dışında, mühendis F. Fuat madencilik, sanayi, tayyare, savunma sporu Jiu jitsu konulu incelemeleriyle, Halil Halit, Necmettin Rıfat, Galip Kemalî, Burhanettin Zihnî, Halit Fahri [OZANSOY], Hasan Cemil [ÇAMBEL], Ali Nihat [TARLAN], Süleyman Nazif, G(ayın). F(e), Emir Oğlu Ziya ise üzerinde durdukları çeşitli konulardaki incelemeleriyle dergi de yer diğer isimlerdir.

Makale: Dergide yer alan türler arasında makale, yaklaşık yüz adetle birinci sıradadır. Ali Fuat [TÜRKGELDİ] yazdığı 20 farklı makaleyle birinci sıradır. 52 sayısını incelediğimiz Servet-i Fünûn'un hemen her sayısında gördüğümüz Ali Fuat'ın makaleleri, kimi zaman birkaç sayı devam etmiş yazı dizileri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Türkgeldi'nin makalelerinin konusunu devlet adamları, bürokratlar ve siyasetçiler oluşturmaktadır. Ali Fuat makalelerine, elde ettiği çeşitli belgeleri de ekleyerek sağlam bilgiler sunmuştur. Mecmuada, Süleyman Nazif, Fuzuli ve eserlerini incelediği yazı dizisiyle; Ahmet Reşit [REY], komünizm konulu makaleleriyle karşımıza çıkarken, Cenap Şahabettin, Halil Rüştü [AKIR], Velet Çelebi ve Tokadîzade Şekip lisan ve imla hakkında yazdıkları makalelerle dikkat çekmektedirler. Lisan meselesi çeşitli yönleriyle dergide neşredilen 13 makaleye konu olmuştur. Bu da o dönemde dil konusunun henüz halledilmemiş olduğunu göstermektedir. Dergide, Ali Nihat [TARLAN] çeşitli konularda yazdığı makalelerle karşımıza çıkan diğer bir isimdir.

Musahabe: Dergide yer alan önemli bir türde musahabelerdir. Musahabe türünde ilk sırayı daha çok fen konulu sohbetleriyle Mahmut Sadık alır. Dergide gördüğümüz yaklaşık 30 musahabe yazısının 21'ini kaleme alan Mahmut Sadık'ın işlediği konuları şöyle sıralayabiliriz: Kâinat, tabiat, takvim, sağlık, mikroplar, felsefe, hayat, ölüm, gençlik, telsiz telgraf, yel değirmenleri, rüzgâr, falcılık, güneş, tayyare, balon, azot, ilim, savaş, asker, askerî strateji, yeraltı ve yerüstü.

Şiir: Dergide makaleden sonra en fazla yer alan edebî tür şiirdir. Derginin incelenen 52 sayısında gördüğümüz şiirlerin toplamı 82'dir. Halit Fahri, Haşim Sami, Ali Şefik, Cenap Şahabettin, Ali Ekrem [BOLAYIR], Ali Nihat [TARLAN], Fazıl Ahmet [AYKAÇ], Hüseyin Siret [ÖZSEVER], Fahrettin Mustafa, Arif Nihat, İsak Frare, Abdülhak Hamit [TARHAN], Abdülhak Mihrünnisa, Rıfat Celal, Cazım Faik, Safiyüddîn, Rıfkı Melûl [MERİÇ], Fâik Âli, Tokâdîzâde Şekip, Sıdkı, Ali Suat, Nejat Tevfik, Suut Safvet şiir türünde eser veren isimlerdir. Aruzla yazılmış şiirlerinde yanında hece ölçüsüyle şiirlere de rastlanmaktadır. Dergide mensur şiirlerin yanında, divan edebiyatı ve batı kaynaklı nazım şekilleriyle yazılmış şiirler de görülmektedir. Abdülhak Hâmit 12, Halit Fahri 8, Hüseyin Siret, Ali Ekrem ve hanım şairlerimizden Abdülhak Mihrünnisa beşer şiirle bu türün öncülerindendir.

Derginin 59. cildinde yer alan 1538/64 numaralı sayısının tamamının Recaizade Mahmut Ekrem'e ayrılarak özel bir sayı hazırlandığını da burada belirtelim. Bu özel sayı Üstat Ekrem'in ölümünün 12 sene-i devriyesi münasebetiyle onun öğrencileri ve edebiyatçı dostları tarafından Galatasaray Lisesi'nde tertip edilen ihtifalin dergiye aktarılmasından oluşmuştur. Bu güzel ihtifalde Ekrem'in dostları konuşmalar yaparak Üstat Ekrem'i ve onun eserlerini anlatmışlardır. Biz de bu özel sayının önemine binaen bu sayıda yer alan yazıların ve şiirlerin tamamını Latin harflerine aktardık.

Yukarıda türler ve işlenen konularla ilgili yapılan izahata göre şunları söylemek mümkündür: Cumhuriyetin ilk yıllarına denk gelen 1501 – 1552 numaralı 52 sayılık Servet-i Fünûn dergisi, kültürel, sosyal ve edebî mahiyette bir mecmuadır. Dergide hemen her türlü yazı neşredilmiştir. Düzenli olarak çıkan bu 52 sayıda yer alan yazılar daha çok içtimaî, ilmî, siyasî, tarihî ve edebîdir. Dergide yer alan yazıların tamamına bakıldığı zaman, makale ve inceleme türünün diğer türlere oranla fazlalığı dikkat çekmektedir. Mecmuada yer alan 100 makale, 83 şiir, 45 deneme, 40 inceleme, 31 hikâye, 30 musahabenin toplamı yaklaşık 350 yapmaktadır. Bunlardan şiir türünü saymazsak bu rakam yaklaşık 250 edecektir. Bu rakam dergideki yazıların

tamamının yarısından daha fazladır. Makale, inceleme ve musahabelerin konusuna bakıldığında ise görülür ki, işlenen mevzular tarihî, içtimaî, siyasî, fennî ve kültürel ağırlıklıdır. Çok ciddi bir kuruluş ve kurtuluş süreci geçirerek, haklı ve onurlu bir “Millî Mücadele”yle kurulan yeni bir ülkenin ilk yıllarına denk gelen bu dönemde, derginin bu tarz bir yayın politikası sürdürmesi oldukça doğaldır. Genç Türkiye Cumhuriyeti’nin sosyal, siyasî, iktisadî ve içtimaî alanlarda pek çok sorunu vardır. Halkın yeni ve modern bir hayata alışması ve bu sorunların bir an evvel çözümlenerek hızlı adımlarla ilerlemenin gerektiği bu süreçte Cumhuriyet taraftarı olan Servet-i Fünûn neşrettiği yazılarla üzerine düşen görevi yerine getirmiştir.

Dergide bunların dışında 16 vecize, 10 gezi yazısı, 9 tiyatro, 9 fıkra, 8 mektup, 4 tenkit, üçer fantezi ve tanıtım -pul, mecmua ve otomobil tanıtımı-, 2 hatıra, birer mülakat ve manzum latife ve iki küçük not bulunmaktadır.

Ayrıca dergide “Fikir ve Sanat Âleminde Haberler” adlı bir haber köşesi bulunmaktadır. Bu şekilde 12 ayrı yazı vardır. Çalışmamızda bu yazıların tamamı Latin harflerine aktarılmıştır. Bu yazılarda fikir, sanat ve edebiyat dünyasındaki çeşitli gelişmeler hakkında bilgiler verilmiştir. Bunun yanında Amundsen’in Kutup Seyahati, Yonkers Yolcu Tayyaresi, Muhtelit Takımımızın Galibiyeti, Almanya’da Ren’in Bininci Senesi, Balıkesir Hattındaki Tren Kazası gibi muhtelif haberler dergi sayfalarında ara sıra görülmektedir.

Servet-i Fünûn sahifelerini süsleyen en önemli unsurlardan biri de fotoğraflardır. Fotoğraf, derginin bütün sayılarında vazgeçilmez bir unsur olarak yer almıştır. Derginin taradığımız bütün sayfalarında yaklaşık olarak 750 adet çok çeşitli fotoğraflara rastladık. Fotoğraf, hem dergi sayfalarını süsleyerek okuyucunun ilgisini artırma görevini üstlenmiş hem de yeni bir rejimle yönetilmeye başlayan bir ülkede değişen yaşam şartlarına paralel olarak derginin takipçilerine bu değişimleri takip etme ve bunlara uyum sağlama noktasında yardım etmiştir. Dergide yer alan fotoğraflar, sanatçı, bürokrat, edebiyatçılardan İsviçre köylülerine, memleketimizin çeşitli manzaralarından son moda kadın ayakkabı ve kıyafetlerine, meclis binasından cami, ev, kale, köprü, su bendi gibi yapılara, uçak, araba ve vapurlardan yerli-yabancı

sanatçılara, Nis karnavalından Eskimoların hayatına, Tut-ankh-amun mumyasından Frankfurt sanayi sergisine kadar çok geniş bir yelpazededir.

Dergide gördüğümüz fotoğraflar Avrupa'daki yaşam standartlarını, batının sanayi, teknik, fen ve mimarlıktaki gelişmelerini yansıtırken, günün gelişmelerine paralel olarak yaşanan olayları aksettirmekten de geri kalmamıştır.

Servet-i Fünûn'da görülen fotoğrafların 21 tanesi dışında tamamı imzasızdır. İmzalı olarak verilen fotoğraflarda Foto Fransez, Antalya Türk Fotoğrafhanesi, Foto Weinberg ve Âlî Bey Fotoğrafçısı imzaları görülmektedir.

Dergide, sadece 1549 numaralı sayıda gördüğümüz “Seyr-i Sefâin'in Cumhuriyet Vapuru” isimli bir fotoğraf renklidir. Dergide bundan başka renkli fotoğraf görülmezken, bir eve ait krokiyle dört adet karikatür bulunmaktadır.

3. Şekil Özellikleri

Servet-i Fünûn dergisinin bütün yayın hayatında görülen düzenlilik ve istikrar, bizim incelediğimiz dönemde de görülmektedir. Derginin çalışmamız boyunca incelediğimiz 52 sayısı da düzenli olarak her hafta Perşembe günleri yayımlanmıştır. Büyük boy yayımlanan derginin her sayısı, kapak dâhil 16 sayfadır. Servet-i Fünûn'un kapak şeklini şu şekilde anlatabiliriz: Derginin her sayısında baş tarafta “Servet-i Fünûn” klişesi yer almaktadır. Bunun solunda değişmez bir şekilde derginin tarihi, cildi ve matbaası yer almaktadır. Sağında ise derginin numarası, senesi ve sahibinin ismi yazılıdır. Bütün bunların altında ise her sayıda bir ya da iki adet fotoğraf yer almaktadır.²⁸

Dergideki yazılar her sayfada üç sütun şeklinde verilmiştir. Mecmuanın sayfa numaraları her ciltte tekrar birden başlatılmıştır. Derginin incelediğimiz bir senelik dönemine ait olan 52 sayısı toplam 832 sayfadır. Derginin içindekiler kısmı bulunmamaktadır. Her sayının son sayfası bir iki istisna dışında derginin sahibi ve müdürü olan Ahmet İhsan'a ayrılmıştır.

²⁸ Derginin kapak şeklinin daha iyi anlaşılması için incelediğimiz kısmın ilk sayısının kapağını hem orijinal hem de Latin harflerine aktararak günümüze uyarladığımız şekliyle tezimizin baş kısmına koyuyoruz. (Bk., s. xv, xvi)

**B. SERVET-İ FÜNÛN DERGİSİ (58 – 59. CİLTLER)NİN
İÇİNDEKİLER TABLOSU**

Nr	Tarih	Sayfa	Yazı Adı	Yazar Adı	Tür
1501/27	21 My. 1925	Kapak	Avrupa'da Türkler ve Türklük	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	Kapak	Avrupa'da Türkler ve Türklük	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	2	İngiliz Bediiyatı ve Oscar Wilde	Cenap Şahabettin	Musahabe
1501/27	21 My. 1925	4	[Canan]	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	4	Uyku	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1501/27	21 My. 1925	4	Tuna	Haşim Sami	Şiir
1501/27	21 My. 1925	5	[Sabahleyin Uykudan Uyanırken]	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	5	Benim Gönüm	Fuat Hüsni	Şiir
1501/27	21 My. 1925	5	Lisan Musahabesi	Velet Çelebi [İZBUDAK]	Makale
1501/27	21 My. 1925	6	Gazel	Ali Şefik	Şiir
1501/27	21 My. 1925	8	[Gutenberg'in Matbaası]	İmzasız	Fotoğraf

1501/27	21 My. 1925	9	[Alman Fennî Müzesinde Tayyareler Dairesi]	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	9	Alman Fenni Müze	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	9	Alman Fenni Müze	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	10	Hatıralar	Ali Ekrem	Hatıra
1501/27	21 My. 1925	11	Arapça İstılâhat-ı İlmiye ve Fenniye	A[bdülgani]. Senî [YURTMAN]	Makale
1501/27	21 My. 1925	12	Şehremanetine İthaf	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	13	[Asma Trenler]	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	13	İngiltere Kralı	İmzasız	Fotoğraf
1501/27	21 My. 1925	13	Hem Petrol, Hem Dicle Menâbi'i	Halil Halit	İnceleme
1501/27	21 My. 1925	16	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1502/28	28 My.1925	Kapak	İhsan Beyefendi	Foto Fransez	Fotoğraf
1502/28	28 My.1925	18	Fuzûlî -6- Hadîkat-üs-Süedâ -2-	Süleyman Nazif	Makale

1502/28	28 My.192 5	20	Serserî Fikirler	Cenap Şahabettin	Vecizeler
1502/28	28 My.192 5	20	[Mektep Tayyaresi Ayastefanos Hangarında]	İmzasız	Fotoğraf
1502/28	28 My.192 5	21	İngiltere Kralı ve Kraliçesi	İmzasız	Fotoğraf
1502/28	28 My.192 5	21	[Sofya Suikastını Tertip Eden Komünistler]	İmzasız	Fotoğraf
1502/28	28 My.192 5	22	Senin İçin	Cenap Şahabettin	Şiir
1502/28	28 My.192 5	22	Yakılan Mektuplar	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Şiir
1502/28	28 My.192 5	22	Gazel	Ali Nihat [TARLAN]	Şiir
1502/28	28 My.192 5	23	Bir muhâtara-i İçtimaiye: Komünizm	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1502/28	28 My.192 5	24	İhsan Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1502/28	28 My.192 5	25	İsviçre'de İlkbahar	İmzasız	Fotoğraf

1502/28	28 My.192 5	27	Jiu Jitsu -2-	F. Fuat	İnceleme
1502/28	28 My.192 5	28	Fent İmalatı ve Odun Kömürü	Mühendis: F. Fuat	İnceleme
1502/28	28 My.192 5	28	Su Melikesi	İmzasız	Fotoğraf
1502/28	28 My.192 5	29	Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1502/28	28 My.192 5	29	Yazı Tarihinden: Elif-bâ Harfleri	Ferik Galip	Makale
1502/28	28 My.192 5	32	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1503/29	04 Hz. 1925	Kapak	Uşak'ın Umumi Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	Kapak	Anadolu'da Türklük İnkişafı	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	33	Hudaya Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	34	Tabiat Şiirleri	Cenap Şahabettin	Deneme
1503/29	04 Hz. 1925	35	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1503/29	04 Hz. 1925	35	Nisan Şarkısı	Fazıl Ahmet [AYKAÇ]	Şiir

1503/ 29	04 Hz. 1925	36	Mustafa Reşit Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	36	Mustafa Reşit Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	36	Mustafa Reşit Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	37	[Dumlupınar Şehit Yavrularının Hitan Cemiyeti]	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	37	Japon Güreş Oyunları	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	37	Japon Güreş Oyunları	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	37	Mustafa Reşit Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1503/29	04 Hz. 1925	39	Kahpe	Süleyman Nazif	Tenkit
1503/29	04 Hz. 1925	40	Çanakkale	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	41	Avrupa'da Tayyarecilik Terakkiyâtı	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	41	Zeplin Balonu	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	44	[Alman Reisicumhuru Mareşal Von Hinderburg Sadakat Yemin Töreni]	İmzasız	Fotoğraf

1503/29	04 Hz. 1925	44	[Alman Reiscumhuru Mareşal Von Hinderburg Sadakat Yemin Töreni]	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	45	[Harp Yetimleri Hastanesi]	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	45	Nev-icat Tahlîsiye Sandalı	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	45	İsviçre’de Çocuklara Dair Sıhhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisâtı -1-	Doktor Besim Ömer	İnceleme
1503/29	04 Hz. 1925	46	Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi’nde Sâbih Lokanta	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	47	La Cachauca	Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Hikâye
1503/29	04 Hz. 1925	48	Doktor Celal İsmail Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1503/29	04 Hz. 1925	48	Müderris Doktor Celal İsmail Paşa	Necmettin Rifat	İnceleme
1504/30	11 Hz. 1925	Kapak	Bakırköy At Yarışları	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	50	Ateşin Şiirleri	Cenap Şahabettin	Deneme

1504/30	11 Hz. 1925	51	Bir Meftûreye	Hüseyin Siret [ÖZSEVER]	Şiir
1504/30	11 Hz. 1925	52	Paris'te Yedi Sene	Samipaşazâde Sezayi	Gezi Yazısı
1504/30	11 Hz. 1925	52	[Paris'in Kitapçı Sergisi]	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	53	İzник'te İstanbul Kapısı	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	53	İzник Gölü	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	53	İzник'te Nilüfer Hatun İmâreti	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	54	İzник'te Eski Surlardan Bir Manzara	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	54	Kitâbe-i Seng-i Mezar	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Şiir
1504/30	11 Hz. 1925	55	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1504/30	11 Hz. 1925	56	[Almanya Büyükelçisi Nadolny]	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	56	[Alman Sefarethânesi]	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	57	Finlandiya Merkezi Helsingfors Demir yol Mevkii	İmzasız	Fotoğraf

1504/30	11 Hz. 1925	57	Helsingfors'ta Darülfünûn	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	57	Şimâli Avrupa Manzaraları	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	59	İstanbul'dan Bursa'ya ve Bursa'dan İzmit'e Bir Gezinti	Doktor Safir Ali	Gezi Yazısı
1504/30	11 Hz. 1925	60	Çöl Kızı	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	61	Sade Bir Salon	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	61	Marangoz Takımları	İmzasız	Fotoğraf
1504/30	11 Hz. 1925	62	Ateşperest	Fahrettin Mustafa	Şiir
1504/30	11 Hz. 1925	62	Münih Fen Müzesi	F. Fuat	İnceleme
1505/31	18 Hz. 1925	Kapak	İsmet Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	66	Claude Farrère	Cenap Şahabettin	Musahabe
1505/31	18 Hz. 1925	68	Fuzulî -7- Leyla ve Mecnun -1-	Süleyman Nazif	Makale
1505/31	18 Hz. 1925	68	İtalya'da Siyasi Mücadeleler	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	69	Kolonya'da Ticaret Binası	İmzasız	Fotoğraf

1505/31	18 Hz. 1925	71	Şehvet	Fahrettin Mustafa	Şiir
1505/ 31	18 Hz. 1925	71	Tesadüf	Fahrettin Mustafa	Şiir
1505/31	18 Hz. 1925	71	Tesadüf	Arif Dünder	Hikâye
1505/31	18 Hz. 1925	72	Şehremanetinin Hayırlı İcraatından	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	73	Kuşkonmaz Ziraatı ve Onun Mesaisi	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	74	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1505/31	18 Hz. 1925	76	Şarkta Yeni Şekil İngiliz Siyaseti	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	77	[New York Polis Kongresi]	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	77	[İkinci Ramses Harabeleri]	İmzasız	Fotoğraf
1505/31	18 Hz. 1925	78	İçmediğim Halde	Fazıl Ahmet [AYKAÇ]	Deneme
1505/31	18 Hz. 1925	79	Yazı Tarihinden: Elif-ba Harfleri	Ferik Galip	Makale
1505/31	18 Hz. 1925	80	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1505/31	18 Hz. 1925	80	[Londralı Kadın]	İmzasız	Karikatür

1505/31	18 Hz. 1925	Kapak	Erzurum Şeyhler Camii	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	82	Elem Şiirleri	Cenap Şahabettin	Deneme
1506/32	25 Hz. 1925	82	Sabah Yıldızı	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Şiir
1506/32	25 Hz. 1925	84	Hortlak	Arif Nihat	Şiir
1506/32	25 Hz. 1925	84	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1506/32	25 Hz. 1925	84	Hamdullah Suphi Beyefendi	Foto Fransez	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	85	[Şirket-i Hayriyyenin 81 Numaralı Tenezzüh Vapuru]	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	87	Hüseyin-i Şâkir'den Kâmuran Hanım'a	Güzide Sabri	Mektup
1506/32	25 Hz. 1925	88	Sulh İçinde Bir Harp	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	89	Nev-icat Bir Tayyare	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	89	Nev-icat Bir Tayyare	İmzasız	Fotoğraf

1506/32	25 Hz. 1925	90	İsviçre’de Çocuklara Dâir Sıhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisâtı-2-	Doktor Besim Ömer	İnceleme
1506/32	25 Hz. 1925	91	Biraz da İktisâdiyât ve içtimâiyât	Galip Kemalî	İnceleme
1506/32	25 Hz. 1925	92	Avrupa’da Sanayi	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	92	Fletner’in İcadı Döner Sütundan Mürekkep Yelken Usulü	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	92	Avrupa’da Balıkçı Sefineleri	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	93	Yeni Sporlar	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	93	Yeni Sporlar	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	94	Yusufoçuk	Mütercim: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1506/32	25 Hz. 1925	95	Yeni Bir Mecmua	F. Fuat	Tanıtım
1506/32	25 Hz. 1925	96	[Almanya’da Polisler]	İmzasız	Fotoğraf
1506/32	25 Hz. 1925	96	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme

1507/33	02 Tm. 1925	Kapak	Camille Flammarion	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	98	“Servet-i Fünûn” Edebiyatı ve Bedbînlik	Cenap Şahabettin	Makale
1507/33	02 Tm. 1925	100	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1507/33	02 Tm. 1925	100	Camille Flammarion Rasathanesi	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	101	İtalya Seyyahları Boğaziçi’nde	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	101	İtalya Seyyahları	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	101	[Alman Mektebi Şakirtleri Teferrüçte]	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	101	[Alman Mektebi Şakirtleri Eğlenirken]	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	104	Hamdullah Suphi Beyefendi	Foto Fransez	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	104	Hamdullah Suphi Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	105	Selim Sırrı Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf

1507/33	02 Tm. 1925	105	Şeyh-ül-Vüzerâ Müşîr Namık Paşa Merhumun Bir Gazeteci İle Mülâkâtı	Hayrettin Nedim	Mülâkat
1507/33	02 Tm. 1925	106	Cehalet	Güzide Sabri	Hikâye
1507/33	02 Tm. 1925	107	Atlı Karaca	[Ahmet Cemal] Nabedîd	Şiir
1507/33	02 Tm. 1925	108	Muhacir Arabasında	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	109	Losyon Kitry	İmzasız	Fotoğraf
1507/33	02 Tm. 1925	109	İsviçre'de Çocuklara Dâir Sihhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisâtı	Doktor Besim Ömer	İnceleme
1507 /33	02 Tm. 1925	111	Komünizm Üçüncü (Enternasyonal)	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1507/33	02 Tm. 1925	112	[Kadın Modaları]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	Kapak	[Samsun-Sivas Hattında Demir Asma Köprü]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	114	Fuzulî -8- Leyla ve Mecnun -2-	Süleyman Nazif	İnceleme
1508/34	09 Tm. 1925	116	[Şanghay Limanı]	İmzasız	Fotoğraf

1508/34	09 Tm. 1925	117	Berlin’de Tayyarecilik	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	118	Büyük Dostumuz	Cenap Şahabettin	Makale
1508/34	09 Tm. 1925	119	Çiçekli Bir Göğse	Hüseyin Siret [ÖZSEVER]	Şiir
1508/34	09 Tm. 1925	120	[Samsun - Sivas Arasında Tünel]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	120	Türk’ün İlmî Çalışkanları	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	121	[Kayseri’de Sultan Hanı Havlusu]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	121	[Sultan Han’ın Havlusundaki Camii]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	121	Kayseri’de Mimar Sinan Camii	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	121	[Sultan Han’ın Havlusu]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	121	[Kayseri’de Camii]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	122	Lisan Makalesi Hakkında	Tokadîzâde Şekip	Makale
1508/34	09 Tm. 1925	123	Oh Bayram	İsak Frara	Şiir

1508/34	09 Tm. 1925	124	İsviçre’de Çocuklara Dâir Sıhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisât	Doktor Besim Ömer	İnceleme
1508/34	09 Tm. 1925	124	Mücahit Abdülkerim	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	125	[Mekteb-i Harbiye Mezunları]	İmzasız	Fotoğraf
1508/34	09 Tm. 1925	126	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye “Zeyl”	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1508/34	09 Tm. 1925	128	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1509/35	16 Tm. 1925	Kapak	Anadolu’da Demiryolları	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	Kapak	[Samsun- Sivas Hattında “Ahmet Demir” Köprüsü]	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	130	Serseri Fikirler	Cenap Şahabettin	Vecizeler
1509/35	16 Tm. 1925	131	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1509/35	16 Tm. 1925	132	Ali Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	132	Ali Paşa	İmzasız	Fotoğraf

1509/35	16 Tm. 1925	132	Ali Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	132	Ali Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	133	[“İçme Su” Mevkiinde Bir Fotoğraf]	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	133	Cevdet Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	133	Mösyö Saro	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	135	Müdafaa	Raif Necdet [KESTELLİ]	Mektup
1509/35	16 Tm. 1925	136	Amundsen’in Kutup Seyahati	İmzasız	Haber
1509/35	16 Tm. 1925	136	Amundsen	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	136	Amundsen	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	137	[Fransa’da Su Bentleri]	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	137	[Sudan’da İngilizlerin Yaptıkları Su Bendi]	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	139	Gençlik Aşısı – Ölümler Saltanatı	Mahmut Sadık	Musahabe
1509/35	16 Tm. 1925	140	Fas Muharebelerinde n Manzaralar	İmzasız	Fotoğraf

1509/35	16 Tm. 1925	140	[Berlin'de Köpek Müsabakası]	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	140	Amundsen	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	141	Eski Hayat	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	141	Yeni Hayat	İmzasız	Fotoğraf
1509/35	16 Tm. 1925	142	Çocuklara Dâir Sihhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisât – İsveç de	Doktor Besim Ömer	İnceleme
1509/35	16 Tm. 1925	143	Sarow -1-	F. Fuat	Gezi Yazısı
1510/36	23 Tm. 1925	Kapak	Samsun - Sivas Hattında Şahin Kaya	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	146	Mefâilatün Mütefâilün	Abdülhak Hamit [TARHAN]	Şiir
1510/36	23 Tm. 1925	146	Validem	Abdülhak Mihrünnisa	Şiir
1510/36	23 Tm. 1925	146	Lisan Meselesi	Cenap Şahabettin	İnceleme
1510/36	23 Tm. 1925	148	Fethi Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	149	[Fransa Millî Bayramı]	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	149	[Garden Partî]	İmzasız	Fotoğraf

1510/36	23 Tm. 1925	149	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1510/36	23 Tm. 1925	152	Cevat Abbas Bey	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	153	Cevat Abbas Bey ve Refikleri	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	153	Avrupa'da Tayyare Terakkiyatı	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	154	Çocuklara Dâir Sihhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisât	Doktor Besim Ömer	İnceleme
1510/36	23 Tm. 1925	156	Ayn-ı Ayşe Mevkii	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	156	[Faslı Askerler]	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	156	[Sırh Köprüsü]	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	156	Mücahit Abdülkerim ve Fransız Muharebesi Manzaraları	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	157	Yunan Dâhili Vakaları	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	158	Sarow -2-	F. Fuat	Gezi Yazısı

1510/36	23 Tm. 1925	160	Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Talebeleri Müderriş Ali Ekrem Beyefendi İle	İmzasız	Fotoğraf
1510/36	23 Tm. 1925	160	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1511/37	30 Tm. 1925	Kapak	Türk Pavyonu	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	162	Yaz	Abdülhak Mihrünnisa	Hikâye
1511/37	30 Tm. 1925	164	Solan Gül	Abdülhak Mihrünnisa	Şiir
1511/37	30 Tm. 1925	164	Zühre'nin Efsanesi	Güzide Sabri	Hikâye
1511/37	30 Tm. 1925	164	[Mekteb-i Mülkiye Mezunları]	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	165	[Şahin Kaya Köprüsü]	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	165	Samsun-Sivas Hattında Faaliyet	İmzasız	Fotoğraf
1511/ 37	30 Tm. 1925	166	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1511/37	30 Tm. 1925	168	Karasinek	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	168	Nofel Sivrisineği	İmzasız	Fotoğraf

1511/37	30 Tm. 1925	169	Çin Vakayi	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	169	Şanghai'da Darülfünûn ve Mektep Talebelerinin İngilizler Aleyhine Nümayişi	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	169	Şanghai'da İngilizlerin İkamet Eyledikleri Sokağın Çinliler Tarafından Tahribi	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	170	Felsefede Nisan	Fazıl Ahmet [AYKAÇ]	Makale
1511/37	30 Tm. 1925	171	Buhran	Raif Necdet [KESTELLİ]	Mektup
1511/37	30 Tm. 1925	172	Çin Vakayi	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	172	Çin Vakayi	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	173	Amundsen	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	173	Amundsen'in Tayyareleri	İmzasız	Fotoğraf
1511/37	30 Tm. 1925	175	Racine ve İphigenia	Halit Fahri [OZANSOY]	Makale

1511/37	30 Tm. 1925	176	İktisat Doktoru Ömer Celal Bey	İmzasız	Biyografi
1511/37	30 Tm. 1925	176	Ömer Celal Bey	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	Kapak	Almanya'da Demiryolları Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	178	Kanatlı Kaplanlar ve Kanatlı Kediler	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1512/38	06 Ağs. 1925	178	Bir Yaz Gecesi	Samipaşazâde Sezai	Hikâye
1512/38	06 Ağs. 1925	180	[Beykoz Kayık Yarışları]	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	180	[Beykoz Kayık Yarışları]	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	181	Tayyare	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	181	Şimendifer	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	181	Vapur	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	181	Otomobil	İmzasız	Fotoğraf
1512/ 38	06 Ağs. 1925	181	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1512/38	06 Ağs. 1925	184	Eiffel Kulesi	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	185	Paris Sanayi-i Nefise Sergisi	İmzasız	Fotoğraf

1512/38	06 Ağs. 1925	185	Paris Sanayi-i Nefise Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	186	Tarihte Komünizm	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1512/38	06 Ağs. 1925	188	Mudanya İskelesi	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	188	Mudanya İskelesi	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	189	Armut	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	189	Münih'te Şimendifer Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	189	Racine ve İphinegia	Halit Fahri [OZANSOY]	Makale
1512/38	06 Ağs. 1925	190	Benzin İstihsâlâtı	Mühendis F. Fuat	İnceleme
1512/38	06 Ağs. 1925	191	Memurîn Kooperatifi Münasebetiyle	İmzasız	Haber
1512/38	06 Ağs. 1925	192	Doktor Müderris Süleyman Numan Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1512/38	06 Ağs. 1925	192	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1513/39	13 Ağs. 1925	Kapak	Almanya'nın Tayyarecilikteki Muvaffakiyetleri	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	194	Bir Neşîde	Abdülhak Mihrünnisa	Şiir

1513/39	13 Ağs. 1925	194	GüneŖe	Ali Ekrem	Ŗir
1513/39	13 Ağs. 1925	195	Mâziye Âit	Rıfat Celal	Ŗir
1513/ 39	13 Ağs. 1925	195	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1513/39	13 Ağs. 1925	196	Lapçığ[?]	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	196	Saksenburg	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	197	En Son Süper Dreadnoughtlar	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	200	[Ŗimendifer Kongresi Heyeti]	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	200	[Samsun-Sivas Hattında Köprü]	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	201	Motorlu İlk Motosiklet	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	201	Oplen Otomobili	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	201	Daimler Otomobili	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	204	[Hong Kong'da NümâyiŖ]	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	204	Çin'de Yeni Mektep	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	204	Çin'de Çaycı Dükkânı	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	205	Rif Askerleri	İmzasız	Fotoğraf

1513/39	13 Ağs. 1925	205	Fas'ta Bir Çeşme	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	205	Marakeş'te Bir Pazar	İmzasız	Fotoğraf
1513/39	13 Ağs. 1925	203	Kâinat Mevcut mu Değil mi?	Mahmut Sadık	Musahabe
1513/39	13 Ağs. 1925	207	Fasihî	Ali Nihat [TARLAN]	Makale
1513/39	13 Ağs. 1925	208	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1513/39	13 Ağs. 1925	208	Yonkers Yolcu Tayyaresi	İmzasız	Haber
1514/40	20 Ağs. 1925	Kapak	[Gazi Mustafa Kemal Paşa Heykeli]	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	210	Şiir	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1514/40	20 Ağs. 1925	210	Gurbette Bir Tahassüs	Hüseyin Sîret [ÖZSEVER]	Şiir
1514/40	20 Ağs. 1925	211	Perişan Sözler	Cazım Faik	Şiir
1514/40	20 Ağs. 1925	211	Serseri Fikirler	Cenap Şahabettin	Vecizeler
1514/40	20 Ağs. 1925	212	[Heykeltıraş Krippel]	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	213	Ankara'nın Umumî Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	213	Fuzûlî -9- Fuzûlî'nin Lisanı ve Üslubu	Süleyman Nazif	Makale

1514/40	20 Ağs. 1925	214	Bir Yaz Gecesi - 1-	Sami Paşazâde Sezayi	Hikâye
1514/40	20 Ağs. 1925	216	Fasihî	Ali Nihat [TARLAN]	Makale
1514/40	20 Ağs. 1925	216	Almanya'da Şarapçılık	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	216	[Üzümler]	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	216	[Üzümler]	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	217	Kars Şehrinin Umumî Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	217	Kars'ta Askerî Hastane	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	217	Kars'ta Kars Çayı ve Millet Bahçesi	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	218	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1514/40	20 Ağs. 1925	220	[İngiltere'de Kotra Yarışları]	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	220	Bodiam Şatosu	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	221	[Almanya'nın Essen Şehrinin Kurtuluşu]	İmzasız	Fotoğraf
1514/40	20 Ağs. 1925	222	Lisan ve İmlamız	Halil Rüştü [AKIR]	Makale

1514/40	20 Ağs. 1925	223	Muhtelit Takımızın Galibiyeti	İmzasız	Haber
1514/40	20 Ağs. 1925	223	Millî Takımımızın Galibiyeti	İmzasız	Haber
1514/40	20 Ağs. 1925	224	Muhtelit takım sporcuları	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	Kapak	Rotterdam Liman'ından Manzaralar	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	226	Kitâbe-i Seng-i Mezar	Recaizade Mahmut Ekrem	Şiir
1515/41	27 Ağs. 1925	226	Yine O	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1515/41	27 Ağs. 1925	227	Tevfik Fikret'in Hayaline Karşı	Rıfat Celal	Şiir
1515/41	27 Ağs. 1925	227	Lisanımızın İhtiyaçları	Cenap Şahabettin	Makale
1515/41	27 Ağs. 1925	228	Rotterdam Limanı'ndan Manzaralar	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	229	Cevat Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	230	Fuat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	230	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Mahmut Fuat Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale

1515/41	27 Ağs. 1925	231	Fuat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	231	Fuat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	232	Tevfik Rüştü Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	232	Cevat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	233	Cebel-i Dervez'in řimdiki Rűesâsı	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	233	[Műze]	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	233	Cebel-i Dervez Merkezi Sűveydiye'de Kuyu	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	235	Kadınlarımız ve Hukűk-ı Siyasűye	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1515/41	27 Ağs. 1925	236	Kışla	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	236	[Sűveydiye Kasrı]	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	236	[Sűveydiye Askeri Kıřlası]	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	237	[Amerika Yata Kulűbű'nde Yapılan Kotra]	İmzasız	Karikatür

1515/41	27 Ağs. 1925	237	[Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	237	[Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	237	[Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	240	Emir Faysal	İmzasız	Fotoğraf
1515/41	27 Ağs. 1925	240	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1516/42	03 Eyl. 1925	Kapak	İstanbul Cinayet Mahkemesi Heyeti	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	242	Bir Hatıra	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1516/42	03 Eyl. 1925	242	Felsefe-i Malûmât	Cenap Şahabettin	Makale
1516/42	03 Eyl. 1925	244	Külliyât-ı Ziya	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Makale
1516/42	03 Eyl. 1925	244	Esat Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	245	Av Mevsimi	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	247	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale

1516/42	03 Eyl. 1925	248	A. Senî [YURTMAN] Bey	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	248	Türkiye Beyrut Şehbenderhanesi	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	248	[Tayyareci Fethi ve Sadık Beylerin Şam'da, Selahattin Eyyubî Türbesindeki Mezarları]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	248	Beyrut'ta Türk Kavasları	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	248	Beyrut'ta Kavas	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	249	[Münih'te Asrî Bir Köşk]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	249	[Münih'te Asrî Bir Köşk]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	249	[Münih'te Asrî Bir Köşk]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	249	[Münih'te Asrî Bir Köşk]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	252	[İsviçre'de Bir Dağ Köyü]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	253	Mareşal Hindenburg	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	253	Karabataklar	İmzasız	Fotoğraf

1516/42	03 Eyl. 1925	254	[Zimets Haleska Fabrikasının Yolcu Tayyaresi]	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	254	Tayyare	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	254	Tayyare	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	254	Tayyarelerde Emniyet Meselesi	Mühendis F. Fuat	İnceleme
1516/42	03 Eyl. 1925	256	Müderri Cemil Beyefendi ve Rüfekası	İmzasız	Fotoğraf
1516/42	03 Eyl. 1925	256	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1517/43	10 Eyl. 1925	Kapak	Türkiye’de Tayyarecilik	İmzasız	Fotoğraf
1517/43	10 Eyl. 1925	258	Yine Bir Hatıra	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1517/43	10 Eyl. 1925	259	Pierre Benoit	Cenap Şahabettin	Makale
1517/43	10 Eyl. 1925	262	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1517/43	10 Eyl. 1925	266	Sâib-i Tebrîzî	Ali Nihat [TARLAN]	Biyografi
1517/43	10 Eyl. 1925	270	“Bobi”min Aşk1	Safiyüddin	Hikâye
1517/43	10 Eyl. 1925	270	Lisan ve İmlâmız	Halil Rüştü [AKIR]	Makale

1517/43	10 Eyl. 1925	272	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1518/44	17 Eyl. 1925	Kapak	Tevfik Rüştü Beyefendi	Phébus Fotoğrafçısı	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	274	Shakespeare - Hayatı- -1-	Cenap Şahabettin	Makale
1518/44	17 Eyl. 1925	275	Sâib-i Tebrîzî	Ali Nihat [TARLAN]	Makale
1518/44	17 Eyl. 1925	276	[Ankara'da Tıp Kongresi]	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	277	Belçikalı Doktorlar	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	277	Profesör Bernard	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	278	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1518/44	17 Eyl. 1925	280	Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi'nde Türk Pavyonu Resmi Kuşadı	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	281	Faik Sabri Bey	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	281	Paris Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	281	Paris Sergisi'nde Türk Pavyonu	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	284	Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı -1-	Mühendis F. Fuat	İnceleme

1518/44	17 Eyl. 1925	284	Tuzla'da Bir Cevelan İntibaından	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	285	[Tuzla'da Sahilde Deniz Banyosu]	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	285	[Tuzla'da Sahilde Deniz Banyosu]	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	286	Lisan ve İmlamız	Halil Rüştü [AKIR]	Makale
1518/44	17 Eyl. 1925	288	Bedri Bey	İmzasız	Fotoğraf
1518/44	17 Eyl. 1925	288	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1519/45	24 Eyl.192 5	Kapak	[Sıhhî ve İçtimaî Tetkik]	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	290	Yedi Kale Taraflarında	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1519/45	24 Eyl.192 5	290	Eslâfî Okurken	Cenap Şahabettin	Deneme
1519/45	24 Eyl.192 5	292	Bir Yaz Gecesi	Sami Paşazâde Sezâyî	Hikâye
1519/45	24 Eyl.192 5	292	Aydın Sıhhî ve İçtimaî Tetkik Heyeti	İmzasız	Fotoğraf

1519/45	24 Eyl.192 5	293	Aydın Sıhî ve İçtimaî Tetkik Heyeti	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	294	Fuzûlî -10- Beng ü Bâde	Süleyman Nazif	Makale
1519/45	24 Eyl.192 5	295	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Reşit ve Âli ve Fuat Paşalar Hakkında Mukayese	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1519/45	24 Eyl.192 5	296	[Cemiyet-i Akvâm]	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	296	Brian ve Penleve	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	297	[Dürzîlerin Halvet İçtimaîleri]	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	297	Havran Dürzîleri	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	297	Bir Dürzî Köylü Ailesi	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	297	Dürzî Esirleri	İmzasız	Fotoğraf

1519/45	24 Eyl.192 5	300	Katarların Üzerinde Telefon Telleri	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	300	Muhabere Memur ve Memuresi	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	300	Bir Yolcu Telefonla Konuşurken	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	301	Rus- Sovyet Gemileri	İmzasız	Fotoğraf
1519/45	24 Eyl.192 5	302	Dürzîler ve Dürzîlik -Tarihî Bakış-	A[bdülganî]. Senî [YURTMAN]	Makale
1519/45	24 Eyl.192 5	304	Son Modalar	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	Kapak	[Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Seyahati]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	306	Huzur-ı Hilkatte ve Tokadîzâde Şekip	Cenap Şahabettin	Makale
1520/46	01 Ekim 1925	307	Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi	Müfide Ferit [TEK]	Gezi Yazısı
1520/46	01 Ekim 1925	308	Ertuğrul Yatı	İmzasız	Fotoğraf

1520/46	01 Ekim 1925	308	[İstanbul'da Mebuslar Heyeti]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	308	[Gazi Paşa'nın Bursa Seyahati]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	309	[Yenişehirli Hasan Fehmi Bey Tarafından Yapılan Müzehhep Tabak]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	309	[Paris Sergisinde Türk Pavyonu]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	309	[Paris'te Türk Haliç Lokantası]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	310	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1520/46	01 Ekim 1925	312	Tayyare Cemiyeti Heyetinin Avrupa Seyahati İntibalarından	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	312	Tayyare Cemiyeti Heyeti Münih'te	İmzasız	Fotoğraf

1520/46	01 Ekim 1925	313	Tayyare Cemiyeti Paris'te	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	313	Shrek Fransız Tayyare Fabrikası'nda Türk Heyeti	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	314	Sâib-i Tebrîzî	Ali Nihat [TARLAN]	Makale
1520/46	01 Ekim 1925	316	[Shrek Deniz Tayyaresi]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	316	[Amerikalıların Yeni Tayyare Bombaları]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	317	Çin'de İngiliz Mezalimi	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	317	Anadolu'da Ne Gördüm -Seyahat Notlar-	Mehmet Cemil	Gezi Yazısı
1520/46	01 Ekim 1925	319	Lisan ve İmlâmız	Halil Rüştü [AKIR]	Makale
1520/46	01 Ekim 1925	320	İhtar	S.F.D.	İhtar

1520/46	01 Ekim 1925	320	[Büyük Napolyon'un Bahr-ı Muhitte Saint Helen Adasındaki Mezarı]	İmzasız	Fotoğraf
1520/46	01 Ekim 1925	320	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1521/47	08 Ekim 1925	Kapak	Anadolu'da Sıtma Mücadelesi	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	322	Bir Makalenin Hayatı	Cenap Şahabettin	Musahabe
1521/47	08 Ekim 1925	323	Bir Yaz Gecesi	Sami Paşazâde Sezâyî	Hikâye
1521/47	08 Ekim 1925	324	Atina'da Sıtma Mücadelesi	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	324	Atina Yanındaki Petrol Küllerine Petrolaj İcrasının Diğer Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	325	Prens Ahmet Seyfettin	İmzasız	Fotoğraf

1521/47	08 Ekim 1925	325	[Prens Ahmet Seyfettin, Feriddün Paşa, Mecdî Bey]	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	325	Prens Ahmet Seyfettin	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	326	Nizâ'-ı İlim ve Din	Mahmut Sadık	Musahabe
1521/47	08 Ekim 1925	328	Cemiyet-i Akvam Müzaheret-i İttihadî Türkiye Murahasları Varşova'da	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	328	Çocuğu Kara Topraklara Götürürken	İmzasız	Resim
1521/47	08 Ekim 1925	328	Profesör Ludwing Detman	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	329	[Moda ve Yeşilköy Kotra Yarışları]	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	329	[Moda ve Yeşilköy Kotra Yarışları]	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	330	Sâib-i Tebrîzî	Edebiyat Doktoru Ali Nihat [TARLAN]	Makale

1521/47	08 Ekim 1925	331	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl- Reşit Paşa Tarafından Takdim Olunan Lâyiha-i Meşhuredir	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1521/47	08 Ekim 1925	332	Müslümanların Tatili Olan Cuma Günü Müslüman Halkının Çarşı Hayatı	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	332	Çin’de Sokak Berberleri	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	332	Fas Muharebesi Manzaralarından	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	333	Suriye’de Dürzî Muharebelerinde n	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	333	Fas’ta Abdülkerim Bir İspanyol Murahhasıyla Sulh İhtimalini Konuşurken	İmzasız	Fotoğraf

1521/47	08 Ekim 1925	336	Türk Musikişinas Hanımlarından	İmzasız	Fotoğraf
1521/47	08 Ekim 1925	336	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1522/48	15 Ekim 1925	Kapak	[Taksim Stadyumunda Leh ile Türk Maçı]	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	338	Sokaklarımızda	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1522/48	15 Ekim 1925	338	Tayyare	Safiyüddîn	Şiir
1522/48	15 Ekim 1925	338	Shakespeare - Hayatı- -2-	Cenap Şahabettin	Makale
1522/48	15 Ekim 1925	340	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1522/48	15 Ekim 1925	341	Zely -3-	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1522/48	15 Ekim 1925	344	İstanbul'un Kurtuluş Bayramı Manzaralarından	Âlî Bey Fotoğrafçısı	Fotoğraf

1522/48	15 Ekim 1925	344	Türk ve Leh Maçında Taksim Stadyumu'nda Seyirciler	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	344	Santoren Yanardağı	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	345	Santoren Adasında Kayalardan Oyma Mağaralar ve Haneler	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	345	Santoren Adası'nda Aya Yorgi Manastırı	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	342	Kıbrıslı Muhammed Emin Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1522/48	15 Ekim 1925	346	Anadolu'da Ne Gördüm -2- Seyahat Notları: Eskişehir	Mehmet Cemil	Gezi Yazısı
1522/48	15 Ekim 1925	348	[Almanya'nın Ren Nehri]	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	348	[Ren Vadisinde Aix la Chapelle Beldesinin Şehremanet Dairesi]	İmzasız	Fotoğraf

1522/48	15 Ekim 1925	349	Lapçığ[?] Darülfünûnunda Baytarlık Şube Merkezi	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	349	Almanya'da Bahçıvanlık Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	349	[Kolonya Şehremanet Dairesi]	İmzasız	Fotoğraf
1522/48	15 Ekim 1925	349	Almanya'da Ren'in Bininci Senesi	İmzasız	Haber
1522/48	15 Ekim 1925	349	Bir Farîza-i Cumhûriye	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1522/48	15 Ekim 1925	351	Cihan Maden Kömürü İstihsâlâtı -2- Harpten Evvelki Maden Havzaları	F. Fuat	İnceleme
1522/48	15 Ekim 1925	352	Doktor Paul Phaus	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	Kapak	[Tokyo'da Türkiye Müsameresi]	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	354	Serseri Fikirler	Cenap Şahabettin	Vecizeler

1523/49	22 Ekim 1925	355	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1523/49	22 Ekim 1925	355	Bir Neşîde	Abdülhak Mihrünnisa	Şiir
1523/49	22 Ekim 1925	356	Hulusi Fuat Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	357	Gazi Paşa Bursa Seyahati Enstantanelerind en	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	357	Dar-ül-Elhan Takımından Diğer Grup ve Dar-ül-Elhan Müdürü Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	360	Şeyh Sadi	İmzasız	Biyografi
1523/49	22 Ekim 1925	360	Asrî Bir Rasathane	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	361	Zürih'te Sanayi-i Nefise Yurdu	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	361	Zürih'te Sanayi-i Nefise Yurdu	İmzasız	Fotoğraf

1523/49	22 Ekim 1925	363	Dişçide	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1523/49	22 Ekim 1925	364	Zürih'te Sanayi-i Nefise Yurdu	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	364	[Berlin'de Türk Gösterisi]	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	365	Avrupa'da Cumhuriyetle İdare Olunan Hükümetler	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	366	İstihsâl Meselelerinden	F. Fuat	İnceleme
1523/49	22 Ekim 1925	366	Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı -3- Harpten Evvelki Maden Havzaları	Mühendis F. Fuat	İnceleme
1523/49	22 Ekim 1925	368	Matmazel Argentina	İmzasız	Fotoğraf
1523/49	22 Ekim 1925	368	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1524/50	29 Ekim 1925	Kapak	[Yıldız'da Erkân-ı Harp Mektebi]	İmzasız	Fotoğraf

1524/ 50	29 Ekim 1925	370	Londra'da Bir Arkadaşla Nısf- ül-Leylden Sonra	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1524/50	29 Ekim 1925	370	Cürm-i Şühûd yahut Mahfil-i Zafer	Mehmet Abîdullah	Tiyatro
1524/50	29 Ekim 1925	371	Şapkamın Gölgesi	[Ahmet Cemal] Nabedîd	Şiir
1524/50	29 Ekim 1925	372	Tokadîzâde'nin Felsefesi	Cenap Şahabettin	Makale
1524/50	29 Ekim 1925	372	Kâzım Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	372	[Harbiye Mektebi Mezuniyet Töreni]	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	373	Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	373	Afgan Sefiri Ahmet Han	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	374	Hemedan Yolcusu	Süleyman Nazif	Hikâye

1524/50	29 Ekim 1925	376	[Amerika'da Bonozer Şehri]	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	376	Fas'ta Cebel-i Ümm-i Safa Şehri	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	377	Arz-ı Filistin'de İngiliz Faaliyeti	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	377	Yafa'da Gazino	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	377	Tahran Manzaralarından	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	380	Son Moda Yeni Şapkalar	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	381	Şimal Denizi Manzaraları	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	381	[Almanya'da Havuzlu Vagonlar]	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	381	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl-	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1524/50	29 Ekim 1925	382	Kurt "Maupassant" da n	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye

1524/50	29 Ekim 1925	382	Kıbrıslı Mahmut Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1524/50	29 Ekim 1925	384	Adliyede Yeni Kıyafetleriyle Müddei-i Umumîler ve Müstantikler	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	Kapak	[İstiklal Madalyalarıyla Taltif Olunan Zevat]	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	386	Kaldım Ebedî Hicr İle	Hüseyin Siret [ÖZSEVER]	Şiir
1525/ 51	05 Kasım 1925	386	Aks-i Sadâ	Rıfkı Melûl [MERİÇ]	Şiir
1525/ 51	05 Kasım 1925	386	Şikâyetler, Tahassüsler	Kemal Nejat	Şiir
1525/ 51	05 Kasım 1925	387	Shakespeare - Ahlâkı-	Cenap Şahabettin	Makale
1525/ 51	05 Kasım 1925	388	[İstanbul'un Mesut Cumhuriyet Bayramı'nda]	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	388	Üçüncü Kolordu Komutanı Şükrü Nail Paşa	İmzasız	Fotoğraf

1525/ 51	05 Kasım 1925	389	Cemiyet-i Umumîye-i Belediyenin 241 Senesi İçtimaî	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	389	Bir Mürekkep Fabrikasının Dâhilindeki Faaliyet ve Tesisat	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	389	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Lâhik- Hasan Rıza Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1525/ 51	05 Kasım 1925	390	Hasan Rıza Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	392	Eskimolar Hayatından Manzaralar	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	392	Eskimolar Hayatı	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	392	Eskimolar Hayatı	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	393	Asrî ve Medenî Ev	İmzasız	Fotoğraf

1525/ 51	05 Kasım 1925	393	[Asrî ve Medenî Evin Kroki]	İmzasız	Kroki
1525/ 51	05 Kasım 1925	395	Dinî Terbiye, İlmî Terbiye	Mahmut Sadık	Musahabe
1525/ 51	05 Kasım 1925	396	Asrî ve Medenî Ev	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	396	Asrî ve Medenî Ev	İmzasız	Fotoğraf
1525/ 51	05 Kasım 1925	397	Fransa'da Yaz Deniz Hayatının Son Hatıraları	İmzasız	Karikatür
1525/ 51	05 Kasım 1925	398	Osmanlıca Gayr- i Milli, Zor ve Düzme Bir Lisandır Terakkimizin Başlıca Mâni'i de Budur	Doktor İsmâil Şükrü	Makale
1525/ 51	05 Kasım 1925	400	“Yaz eğlenceleri bitti. Şimdi dans ve cazbant zamanı”	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	Kapak	Cemiyet-i Akvâm	İmzasız	Fotoğraf

1526/52	12 Kasım 1925	401	25 Teşrîn-i sâni 925 – Lozan	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1526/52	12 Kasım 1925	402	Seher	Fâik Âli	Şiir
1526/52	12 Kasım 1925	402	Ahmet Rasim	Cenap Şahabettin	Makale
1526/52	12 Kasım 1925	404	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1526/52	12 Kasım 1925	404	Profesör Hans Muh	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	404	Profesör Hans Muh	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	405	Sofya'nın Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	405	Sofya'nın Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	407	Bir Yaz Gecesi	Sami Paşazâde Sezâî	Hikâye
1526/52	12 Kasım 1925	408	Fas Müslümanlarında a Hasır Şapka	İmzasız	Fotoğraf

1526/52	12 Kasım 1925	408	Arz-1 Filistin'de Susuzluk	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	408	Arz-1 Filistin'de Susuzluk	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	409	Musul Meselesi -1-	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1526/52	12 Kasım 1925	409	Nesturî papazı	İmzasız	Fotğraf
1526/52	12 Kasım 1925	409	Luiz De Laromardiro	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	411	Balon -1-	Mütercimi: Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Hikâye
1526/52	12 Kasım 1925	413	[Erkek Kıyafetleri]	İmzasız	Fotoğraf
1526/52	12 Kasım 1925	414	Hans Muh	Tevfik Salim	Biyografi
1526/52	12 Kasım 1925	414	Söğüt	Ali Suat	Hikâye
1526/52	12 Kasım 1925	416	[Kroker]	İmzasız	Fotoğraf

59. CİLT

1527/53	19 Kasım 1925	Kapak	Mustafa Kemal Atatürk	Foto Weinberg	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	2	Büyük Üstadımız Cenap Şahabettin Beyefendiye	Tokâdîzâde Şekip	Şiir
1527/53	19 Kasım 1925	3	“Naîmâ” İle Beraber	Cenap Şahabettin	Musahabe
1527/53	19 Kasım 1925	4	[Gazi Paşa'nın Evi]	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	5	[Büyük Millet Meclisi]	Foto Weinberg	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	5	Kâzım Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	6	Mütercim Rüştü Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	6	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye Mütercim Muhammed Rüşdî Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1527/53	19 Kasım 1925	7	Mütercim Rüştü Paşa	İmzasız	Fotoğraf

1527/53	19 Kasım 1925	8	Afyon Karahisar	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	8	Afyon Karahisar	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	9	Afyon Karahisar	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	9	Afyon Karahisar	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	10	Tetkikat-ı Lûgaviye	Velet Çelebi [İZBUDAK]	Makale
1527/53	19 Kasım 1925	12	Fransızlar Tarafından Bombardımanla Tahrip Edilen Şam'ın Mesut ve Ma'mur Zamanındaki Manzaralarından	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	13	[Fransız Seyyahlar]	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	13	[Fransız Seyyahlar]	İmzasız	Fotoğraf

1527/53	19 Kasım 1925	13	[Benzin Nakliyatı]	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	13	[Niyasa Kıyısı]	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	13	[Fransız Seyyahlar]	İmzasız	Fotoğraf
1527/53	19 Kasım 1925	13	Otomobil İle Afrika'yı Mürur	İmzasız	Gezi Yazısı
1527/53	19 Kasım 1925	14	Konfüçyüs	Fazıl Ahmet [AYKAÇ]	Hatıra
1527/53	19 Kasım 1925	15	Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı	Mühendis F. Fuat	İnceleme
1527/53	19 Kasım 1925	15	Balon -2-	Mütercim: Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Hikâye
1527/53	19 Kasım 1925	16	Fas Muharebelerinde n	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	Kapak	Lokarno Konferansı'ndan Bir Manzara	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	18	Bahs-i Esvaka Lâhika	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir

1528/54	26 Kasım 1925	18	Bugünkü Yeniçeriler	A(yın). H(a).	Şiir
1528/54	26 Kasım 1925	18	Bir Cerîhadâr-ı Hezimet Lisanından	Abdülhak Mihrünnisa	Şiir
1528/54	26 Kasım 1925	20	Ankara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	20	Ankara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	21	Ankara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	21	Ankara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	22	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1528/54	26 Kasım 1925	24	Ankara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	24	Ankara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	25	Hâkim Rıza Bey	İmzasız	Fotoğraf

1528/54	26 Kasım 1925	25	Haydar Bey	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	25	Ankara	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	26	Gençlerle Sohbet Biraz “Edebiyat” İstemez misiniz?	Burhan Cahit [MORKAYA]	Musahabe
1528/54	26 Kasım 1925	27	Musul Meselesi -2-	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1528/54	26 Kasım 1925	28	Sipehdâr Rıza Han	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	28	Şah-ı mahlu’ Kaçar Ahmet Han	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	28	Ankara	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	29	Fransız Zabitiyle Arap Askeri	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	29	Suriye’de Fransa’nın Başına Gelenler ve Zavallı Şam	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	30	Balon -3-	Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Hikâye

1528/54	26 Kasım 1925	32	Gevonel	İmzasız	Fotoğraf
1528/54	26 Kasım 1925	32	17 Teşrîn-i sâni 925-Lozan	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1529/55	03 Arl. 1925	Kapak	Avrupa Matbuatında Türkiye	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	34	Kış Mukaddimesi	Cenap Şahabettin	Deneme
1529/55	03 Arl. 1925	35	Otuz Üç Yaşımın Şiiri	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1529/55	03 Arl. 1925	35	Bir Levha-i Gurûp ve Kışla	Safiyüddin	Şiir
1529/55	03 Arl. 1925	35	Rıfat Paşa Merhum	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1529/55	03 Arl. 1925	36	Rıfat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	36	Şam	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	37	Müfit Ferit Hanımefendi	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	37	[Devlet Erkânı]	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	38	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye Mahmut Nedim Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale

1529/55	03 Arl. 1925	39	Mahmut Nedim Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	40	Sovyet Rusya'sında Reisler	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	40	İtalya'ya Hâkim Olan Siyah Gömleklili Faşistlerden Bir Grup	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	41	Fransa Meclis-i Mebusânî'nda Sosyalist Mebuslar	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	41	Sosyalist Zenobiti[?] زم‌نوبیتی	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	41	[Mussolini]	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	41	Tayyare Seyahatinde Musiki Takımı	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	44	İnkılâbı Kim Yazacak	Burhan Cahit [MORKAYA]	Musahabe
1529/55	03 Arl. 1925	45	Andre Chirnana	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	45	Mareşal Vopatino	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	45	[Lefkoşa'da Cumhuriyet Bayramı]	İmzasız	Fotoğraf

1529/55	03 Arl. 1925	45	[Lefkoşa'da Türk Birlik Ocağı]	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	46	İdeal Talebe	Raif Necdet [KESTELLİ]	Mektup
1529/55	03 Arl. 1925	47	Balon -4-	Mütercimi: Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Hikâye
1529/55	03 Arl. 1925	48	John Vainberg	İmzasız	Fotoğraf
1529/55	03 Arl. 1925	48	Max Lebender	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	Kapak	Tayyare ile Devr-i Âlem	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	50	Serseri Fikirler	Cenap Şahabettin	Vecizeler
1530/56	10 Arl. 1925	51	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1530/56	10 Arl. 1925	52	[Ankara Hukuk Mektebi]	Foto Weinberg	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	52	Anadolu'da Şimendifercilik Faaliyeti	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	53	[Türk Anonim Şirketi Fabrikası'nın Resmi Küşadı]	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	53	Haliç'ten Bir Manzara	Foto Weinberg	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	55	Balon -5-	Mütercimi: Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Hikâye

1530/56	10 Arl. 1925	56	[İstanbul'da Lodos Fırtınası]	Foto Weinberg	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	57	[Moran Soline Mektep Tayyaresi]	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	57	İngiltere Kraliçesi Aleksandre	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	58	Eslâf Lisanımızın Muhtekirleridir	Doktor İsmâîl Şükrü	Tenkit
1530/56	10 Arl. 1925	60	İdeal Talebe	Raif Necdet [KESTELLİ]	Mektup
1530/56	10 Arl. 1925	60	İsviçre'nin Futbol Yıldızları	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	60	İsviçre'de Futbol	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	61	Kıştan Bir Manzara	İmzasız	Fotoğraf
1530/56	10 Arl. 1925	63	Cihan Ticaret Filosuna Bir Nazar	Burhanettin Zihnî	İnceleme
1530/56	10 Arl. 1925	64	İngiltere'de Son Moda Kadın ve Erkek Ayakkabıları	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	Kapak	Recep Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	66	Diğer Gün	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir

1531/57	17 Arl. 1925	66	Shakespeare - Fikirleri-	Cenap Şahabettin	Makale
1531/57	17 Arl. 1925	68	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1531/57	17 Arl. 1925	68	Hasan Fehmi Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	68	Refik İsmail Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	69	Münir Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	69	General Deves	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	71	Musul Meselesi -3-	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1531/57	17 Arl. 1925	72	Japonya'da Gazetecilik ve Matbaacılık	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	72	Sudan Kuvvet İstihali	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	72	Osaka Miniş Gazetesi'nin Matbaa ve İdarehanesi	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	72	Hikovaşi Motoyama	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	73	Sudan Kuvvet İstihali	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	73	Maruf İngiliz Taht-el-bahri	İmzasız	Fotoğraf

1531/57	17 Arl. 1925	76	Cihan Ticaret Filosuna Bir Nazar	Burhaneddin Zihnî	İnceleme
1531/57	17 Arl. 1925	76	İtalyanların Yeni Bir İcadı	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	76	Oto çingolo	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	77	Kadınlar Tayyareci	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	77	[Prenses Domar ve Zevci Avcı Çorgan]	İmzasız	Fotoğraf
1531/57	17 Arl. 1925	78	Koç Hasan	Safvet Urfî [BETİN]	Hikâye
1531/57	17 Arl. 1925	80	Cenevre – 7 Kânûn-ı evvel 1925	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1532/58	24 Arl. 1925	Kapak	[Lokarno İtilâfı]	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	82	Elli Üç Yaşına Basmış Bir Manzûme	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Şiir
1532/58	24 Arl. 1925	82	Ocak Başında	Hüseyin Siret [ÖZSEVER]	Şiir
1532/58	24 Arl. 1925	82	İstiyorum	Cazım Faik	Şiir
1532/58	24 Arl. 1925	84	Mücahit Abdülkerim	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	84	[İstanbul'da Lodos]	İmzasız	Fotoğraf

1532/58	24 Arl. 1925	85	Mısır Meliki Fuat Sarayı'nın Balkonundan Bakarken	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	85	Çiğerin ve Rakovski	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	82	Stefan Zeromski ve Ladislas- Stanislas Reymont	Cenap Şahabettin	Makale
1532/58	24 Arl. 1925	85	Tetkîkât-ı Lügaviye Sernâmeli Makale İçin	Tokadîzâde Şekip	Makale
1532/58	24 Arl. 1925	87	Merhamet -Garp Masalı-	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1532/58	24 Arl. 1925	88	Musul'da Nehir Sahili	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	88	Musul'da Cami-i Ömerî	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	88	Musul'da Cami-i Kebir	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	88	Musul'da Resmi Bir Daire	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	89	Musul'da Kayıklar Üzerine İnşa Edilmiş Bir Daire	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	89	Musul'da Nakliyat	İmzasız	Fotoğraf

1532/58	24 Arl. 1925	89	Musul Şehrinin Manzara-i Umumiyesi ve Köprü	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	91	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1532/58	24 Arl. 1925	92	Almanya'nın Kolonya'sında Yeni İhdâs ve Teşkil Edilen Kadın Polisler	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	92	Almanya'nın Kolonya Şehri Kadın Polislerden Bir Grup	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	93	Londra'nın Kadın Polislerden Bir Grup	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	93	Finlandiya'nın Kadınlarından Ordu	İmzasız	Fotoğraf
1532/58	24 Arl. 1925	95	Koç Hasan	Safvet Urfî [BETİN]	Hikâye
1532/58	24 Arl. 1925	95	Sanâyi' i Yükselten Sebepler	Mühendis F. Fuat	İnceleme
1532/58	24 Arl. 1925	96	Süt ile Kahvenin İzdivacı	İmzasız	Fotoğraf

1532/58	24 Arl. 1925	96	Cenevre – 12 Kânun-ı evvel 1925	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1533/59	31 Arl. 1925	Kapak	[Berlin’de Camii-i Şerif]	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	98	Cemiyet-i Akvam’da	İmzasız	Deneme
1533/59	31 Arl. 1925	100	Shakespeare - Hayatı-	Cenap Şahabettin	Makale
1533/59	31 Arl. 1925	102	Kıskançlık	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye
1533/59	31 Arl. 1925	104	Paul Josbasev	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	104	Joseph Gavazi	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925		[Toren Şehri İstasyonu]	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	105	[Ticarî İlişkiler]	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	105	İtalya’da Sanayi İnkişaf Manzaralarından	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	106	Kaside -1-	Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Mensur şiir çevirisi
1533/59	31 Arl. 1925	107	İş Adamı Olmadığım Erkenden Nasıl Anlaşıldı?	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1533/59	31 Arl. 1925	108	[İtalya’da Tiyatro]	İmzasız	Fotoğraf

1533/59	31 Arl. 1925	108	[İtalyan ve Amerikan Delegesinin İmza Merasimi]	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	109	Mösyö Mauer	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	109	[Zürih'te Rasathane]	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	110	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye Mithat Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1533/59	31 Arl. 1925	110	Mithat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	111	Mithat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	111	Mithat Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1533/59	31 Arl. 1925	112	Son Moda	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	Kapak	Tevfik Rüştü Bey	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	114	Yarıncı Edebiyatımız	Cenap Şahabettin	Musahabe
1534/60	07 Ocak 1926	115	Hayat ve Esrâr-ı Hayat	Mahmut Sadık	Musahabe

1534/60	07 Ocak 1926	116	Behiç Bey	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	116	İstanbul Ray Sandığı Otomobil İle Naklolunurken	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	117	Zaglol Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	117	Kahire'de Gençlik ve Vatanperver Nümayişler	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	118	Sanâyi' i Yükselten Sebepler	Mühendis F. Fuat	İnceleme
1534/60	07 Ocak 1926	119	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1534/60	07 Ocak 1926	120	Suriye	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	120	Ebü-l-hevl (Sfensk) Heykeli	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	121	[Elektrik Şimendiferi Yolu]	İmzasız	Fotoğraf

1534/60	07 Ocak 1926	121	[Viminal İsimli Vapur]	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	124	Yavuz Hırsız	Nâkili: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1534/60	07 Ocak 1926	124	Şimal Denizinde Spicburg'da Gece Güneşi	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	124	[Norveç Balık Gemisi]	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	125	İngiliz Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	125	[İsviçre Havaî Tarassut İstasyonu]	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	128	Paris'te Güzel Ayak ve Bacak Müsabakası'nda Kazananlar	İmzasız	Fotoğraf
1534/60	07 Ocak 1926	128	24 Kânun-ı evvel 1925	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1535/61	15 Ocak 1926	Kapak	Gazi Mustafa Kemal Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	130	Tabîî Fâcia	Cenap Şahabettin	Deneme

1535/61	15 Ocak 1926	131	Nikap	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1535/61	15 Ocak 1926	131	İntizar	Sıdkı	Şiir
1535/61	15 Ocak 1926	132	Nâbizâde Nâzım Merhum ve Şâirâne Bir Hikâyesi	Mahmut Sadık	Deneme
1535/61	15 Ocak 1926	132	İspanya'da Sevilla Şehri Seyl-âb Altında	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	132	Belçika'da Feyezan	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	133	Suriye'de Meydan Muharebesinden Sonra	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	133	Fransızların Suriyelilere Karşı İsti'mâl Ettiği Tanklar	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	132	Nâbizâde Nâzım Merhum ve Şairane Bir Hikâyesi	Mahmut Sadık	Deneme
1535/61	15 Ocak 1926	135	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale

1535/61	15 Ocak 1926	136	Ehrama Çıkmak İsteyen Seyyahlar	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	136	[Mısır Sfenksi]	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	136	[Mısır Rehberleri]	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	137	Nil Vadisi'nde	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	137	[Nil Nehri'nden Bir Manzara]	İmzasız	Fotoğraf
1535/ 61	15 Ocak 1926	138	Yerin Dibine Doğru	Mahmut Sadık	Musahabe
1535/61	15 Ocak 1926	140	İsviçre'de Karlı Dağlar ve Köy Damlarında Karlar	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	140	Avrupa'da Bar Hayatı	İmzasız	Fotoğraf

1535/61	15 Ocak 1926	141	Japonya'da Tokyo Şehremini Nakamora ve Sâbık Şehremini Goto Japon İzcileri Riyasetinde	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	141	Japonya'da Spor	İmzasız	Fotoğraf
1535/61	15 Ocak 1926	142	Yavuz Hırsız	Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1535/61	15 Ocak 1926	144	Cenevre – 1 Kânun-ı sâni 1925	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1536/62	22 Ocak 1926	Kapak	İstanbul Caddelerinde Açılmakta Olan Kanalizasyon Ameliyatı	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	146	Hava ve Çiçekler	Mütercimi: Ali Suat	Hikâye
1536/62	22 Ocak 1926	147	Fal Bakar, Niyet Bakar	Mahmut Sadık	Musahabe
1536/62	22 Ocak 1926	148	Karesi Memleket Hastanesi	İmzasız	Küçük yazı

1536/62	22 Ocak 1926	148	Karesi Memleket Hastanesi	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	148	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	148	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	148	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	149	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Haber
1536/62	22 Ocak 1926	149	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	149	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	149	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	149	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	149	Balıkesir Hattındaki Tren Kazası	İmzasız	Fotoğraf

1536/62	22 Ocak 1926	151	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1536/62	22 Ocak 1926	152	[Elinde Bir Kuşla Kadın]	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	153	[Sabık Alman İmparatoru Wilhelm]	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	153	[Yunan Prenseslerinden]	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	153	Prens Carol	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	156	İsviçre'nin Makarr Hükümeti "Bern" Şehrinde Büyük Millet Meclisi	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	156	Avrupa'da Yağmurlar ve Seller	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	157	[İsviçre'de Seyyar Kitapçı Dükkânları]	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	157	[Berlin'de Bir Eğlence]	İmzasız	Fotoğraf

1536/62	22 Ocak 1926	158	Alman Edebiyatında İlk Asırlar	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	İnceleme
1536/62	22 Ocak 1926	160	Alman Tayyarecisi Fraubeze[?] « فراو بهزه »	İmzasız	Fotoğraf
1536/62	22 Ocak 1926	160	Cenevre – 11 Kânun-ı sâni 1926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1537/63	28 Ocak 1926	Kapak	Yeni İran Şahının Meclis Huzurunda Sadakat Yemini	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	162	Üstat Ekrem	S.F.D.	Not
1537/63	28 Ocak 1926	162	Şark'ın Hayâlât-ı Vâ-Pesîni	İmzasız	Deneme
1537/63	28 Ocak 1926	163	Güneş Hayat Verir, Harap Eder	Mahmut Sadık	Musahabe
1537/63	28 Ocak 1926	164	[Rıza Han Pehlevi]	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	164	General Sekt	İmzasız	Fotoğraf

1537/63	28 Ocak 1926	165	[Âyin]	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	165	Stalin	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	166	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1537/63	28 Ocak 1926	168	Amerika'nın Makarr Hükümeti Chicago'da Michigan Caddesi	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	168	Andre Alyapçef[?] آندره آلیاچیف	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	169	New York'da Otomobil Âlemi	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	169	Pangalos	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	170	Şirvani Rüştü Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	170	Şirvani Rüştü Paşa	İmzasız	Fotoğraf

1537/63	28 Ocak 1926	171	Alman Edebiyatında İlk Asırlar	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	İnceleme
1537/63	28 Ocak 1926	172	Tayyare Hangarı ve Harp Sefinesi	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	172	İngiltere’de Su Baskını	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	172	General Co Şeng	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	173	Macar Prensi Ludwig Wind Çöğras[?] لودويغ ويند چيراس	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	173	Amerika’da Hodsy Nehri’nde Demir Sanayinin Harika Addolunan Bir Köprüsü	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	173	Kuru Meyve İstihsâlâtımız Hakkında	F. F.	Musahabe
1537/63	28 Ocak 1926	173	Hasan Bin Molla	İmzasız	Fotoğraf
1537/63	28 Ocak 1926	174	Bir Kırmızı Balığın Sergüzeşti	Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye

1537/63	28 Ocak 1926	176	Berlin'in Son Modası	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	Kapak	Recaizâde Ekrem Bey	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	178	Üstat Ekrem	Özel Sayı	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	180	Üstat Ekrem'in Cenaze Merasimi	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	181	[Recaizade Ekrem'in Mezarı]	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	184	[Galatasaray Konferans Salonu]	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	185	[Galatasaray Konferans Salonu]	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	188	Üstat Ekrem'in Hücre-i İştigâli	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	188	Üstat Ekrem'in Kütüphanesi	İmzasız	Fotoğraf
1538/64	04 Şt. 1926	189	Üstadın Hatt-ı Destiyle	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	Kapak	Vatanî Bir Gün	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	194	Shakespeare = Bacon	A.(yın) G.(ayın)	Musahabe

1539/65	11 Şt. 1926	195	Olmaya Devlet Cihanda...	Mahmut Sadık	Musahabe
1539/65	11 Şt. 1926	196	Tayyare İhtilâfında	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	196	Tayyare İhtilâfında	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	197	Müdaafa-i Milliye Vekili Recep Bey	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	197	Muhittin Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	198	Bir İhtiyarın Gençler Gibi Düşünerek yazdığı Gazel	Tokâdîzâde Şekip	Şiir
1539/65	11 Şt. 1926	198	Klasik ve Romantik	Hasan Cemil [ÇAMBEL]	İnceleme
1539/65	11 Şt. 1926	199	Menderes	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1539/65	11 Şt. 1926	199	Benares Hatırası	Pierre Loti'den	Gezi Yazısı
1539/65	11 Şt. 1926	200	Bir Seyyarenin Akıbeti	İmzasız	Hikâye
1539/65	11 Şt. 1926	200	Şamlılar Fransızlarla Beraber Grup Halinde	İmzasız	Fotoğraf

1539/65	11 Şt. 1926	200	Şam'da Fransız Bombardımanı İle Yıkılan Meşhur Azamzâde Konağı	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	200	Fransız Tayyarecileri	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	201	Şamlılar Fransızlarla Beraber Grup Halinde	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	201	Garp Muharrirlerinden Bazı Fikirler	İmzasız	Vecizeler
1539/65	11 Şt. 1926	202	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1539/65	11 Şt. 1926	204	Yeni Japonya	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	204	Yeni Japonya	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	204	Yeni Japonya	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	205	Zevcini Ararken	İmzasız	Fotoğraf
1539/65	11 Şt. 1926	205	Afrika'da Gobi Çöllerinde Otomobil İle Amerikalıların Seyahati	İmzasız	Fotoğraf

1539/65	11 Şt. 1926	205	Yıldızlar “Alfons Dode”den	Masume Suat	Hikâye
1539/ 65	11 Şt. 1926	208	Paris – 20 Kânun-ı evvel 926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1539/65	11 Şt. 1926	208	[Deve]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	Kapak	Behiç Beyefendi	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	210	Kitabet-i Resmiye	Cenap Şahabettin	Tenkit
1540/66	18 Şt. 1926	212	Harita-i Âlem ve Harita-i Fünûn	Mahmut Sadık	Musahabe
1540/66	18 Şt. 1926	212	[Cadde]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	212	Kadıköy Spor Kulübü	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	212	Kadıköy Spor Kulübü	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	213	[Apartmanlar]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	213	[Madalya Verilirken]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	213	Nermin Hanım	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	213	Mübeccel Hanım	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	215	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber

1540/66	18 Şt. 1926	216	Celal Bey Merhum	S.F.D	Taziye
1540/66	18 Şt. 1926	216	Yirmi Bin Sene Evvelki Mongollar	İmzasız	İnceleme
1540/66	18 Şt. 1926	216	Merhum Celal Bey	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	216	[Kervan]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	216	Sağlam Dinozor Yumurtaları	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	217	[Moğolistan Manzarası]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	217	İlk İnsanlara Ait Müdevver ve Yontulmuş Taşlar	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	217	Bozuk Dinozor Yumurtaları	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	218	Geceler	Ali Suat	Şiir
1540/66	18 Şt. 1926	218	Arda-yı Viraf	Edebiyat Doktoru Ali Nihat [TARLAN]	İnceleme
1540/66	18 Şt. 1926	219	Garp Muharrirlerinden Bazı Fikirler	İmzasız	Vecizeler
1540/66	18 Şt. 1926	220	İhtiyar Kadın	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye

1540/66	18 Şt. 1926	220	[Madam Perntan[?] پرنتان Piyano Başında]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	221	[Madam Perntan[?] پرنتان ve Sacha Kitry[?] ساشا کیتری]	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	221	Maks Derley[?] ماکس ددرلی	İmzasız	Fotoğraf
1540/66	18 Şt. 1926	222	Denizde Ay	Edvar Borjbe'den[?]	Şiir
1540/66	18 Şt. 1926	223	Felsefe-i Siyasiye Kırıntıları	Gustave Le Boon	Vecizeler
1540/66	18 Şt. 1926	224	Paris – 27 Kânun-ı sâni 1926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1541/67	25 Şt. 1926	Kapak	Ankara'da Maarif Vekâleti Binası	Foto Weinberg	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	226	Evvel Makbul... Şimdi Merdût	A(yın). G(ayın).	İnceleme
1541/67	25 Şt. 1926	227	Sevk-ül Ceş-i Kimyevî	Mahmut Sadık	Musahabe
1541/67	25 Şt. 1926	228	Cemil Bey	İmzasız	Fotoğraf

1541/67	25 Şt. 1926	228	Fuat Bey	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	229	Ankara'da Yeni İnşa Olunmakta Olan Cadde	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	229	Ankara'da Elektrik Fabrikası	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	229	Ankara'da İstanbul Caddesinin Karlı Bir Manzarası	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926		Ahmet Selim Bey	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	230	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	Haber	Haber
1541/67	25 Şt. 1926	231	Vâsıf Bey	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	232	Tut-ankh-amun Mumyası	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	232	Tut-ankh-amun Mumyası	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	232	Tut-ankh-amun Mumyası	İmzasız	Haber
1541/67	25 Şt. 1926	233	Mısır'da Antika Hafriyatı Manzaralarından	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	233	[Tabut]	İmzasız	Fotoğraf

1541/67	25 Şt. 1926	233	Mehtabın Büyüsü	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1541/67	25 Şt. 1926	233	Gâipler Terânesi	Octave Hoday[?]'dan ارفتار هردای	Şiir
1541/67	25 Şt. 1926	234	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1541/67	25 Şt. 1926	234	Hüseyin Avni Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	235	Piyanist Hediye Heke[?] هدیه هکه	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	236	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	236	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	236	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	236	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	236	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	236	Nis'de Karnaval	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Gezi Yazısı
1541/67	25 Şt. 1926	237	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	237	Nis'te Karnaval Maskaralıkları	İmzasız	Fotoğraf
1541/67	25 Şt. 1926	238	Bir Hikâye	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye

1541/67	25 Şt. 1926	240	Fikir Demeti	Jack Norman	Vecizeler
1541/67	25 Şt. 1926	240	Yeni Pullar	İmzasız	Reklam
1541/67	25 Şt. 1926	240	Balo	Madam Cécile	Şiir
1541/67	25 Şt. 1926	240	Amerika'nın Son Modası	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	Kapak	[Çinilerden Mamul Bir Ocak]	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	242	İki Secde	Süleyman Nazif	İnceleme
1542/68	04 Mart 1926	243	Hamiş	S(in). N(un).	Not
1542/68	04 Mart 1926	243	Fen Kürsüsünden Fabrika Sahasına	Mahmut Sadık	Musahabe
1542/68	04 Mart 1926	244	Lady Chamberlain	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	244	Selma Lagerlöf	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	245	Fransızların Simon Torpidosu	İmzasız	Fotoğraf

1542/68	04 Mart 1926	245	Sör Madimör Simon[?] سورماديمور سيمون	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	246	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber
1542/68	04 Mart 1926	247	Musul Meselesi -4-	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1542/68	04 Mart 1926	248	Bahr-i Muhit Atlası Bu Sene Azgın	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	248	Atlas Denizi'nde Müthiş Fırtınalar	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	249	İsviçre'de Kış Sporu	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	249	İsviçre'de Kış Sporu	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	250	Musul'da Bir Köy	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	250	[Neft Gölü Üzerinde Rıhtım]	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	251	Nazlı'nın Arzusu	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir

1542/68	04 Mart 1926	251	Asrî Kadın	A(yın). G(ayın).	Deneme
1542/68	04 Mart 1926	252	İngiliz Donanması	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	252	Baron Fon Hüş[?] فون هوش	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	253	Yeni İcat Fıçı Derununda İkametgâh	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	253	Almanya'da Fiçılar Derununda İkamet Eden Halk	İmzasız	Fotoğraf
1542/68	04 Mart 1926	253	Zarif Fıkralar	İmzasız	Fıkra
1542/68	04 Mart 1926	253	Paris 4 Şubat 1926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1542/68	04 Mart 1926	254	Nis 12 Şubat 1926 İstanbul 22 Şubat 1926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1542/68	04 Mart 1926	256	Paris'te Serseriler	İmzasız	Fotoğraf

1542/68	04 Mart 1926	256	Paris'te Serseriler	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	Kapak	İsmet Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	258	Ömer Hayyam'ın Şairliği	Süleyman Nazif	Tenkit
1543/69	11 Mart 1926	259	Muhterem Karie ve Karilerimize	Servet-i Fünûn Dergisi	Not
1543/69	11 Mart 1926	259	Akıl ve Seciye İmtihanı	Mahmut Sadık	Musahabe
1543/69	11 Mart 1926	260	[Nis Şehrinin Manzarası]	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	260	[Nis Karnavalı Seyreden Türkler]	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	260	Atina	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	261	[Güverte]	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	261	[Bozcaada]	İmzasız	Fotoğraf

1543/69	11 Mart 1926	261	[Çanakkale]	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	261	[Kaptan ve Acentesi]	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	262	Türk Ocağı Konferansı	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	263	Mısır'dan Avdet Eden Futbolcularımızd an Bir Grup	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	264	Paris'te Dans Merakı	İmzasız	Karikatür
1543/69	11 Mart 1926	264	Komedi Fransez'de Sevmek Piyesi	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	265	İtalya'nın Dar- ül-elhân Heyeti	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	265	İtalya'da Kadim Dansın Yeni Şekilleri	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	265	İtalya'daki Yeni Son Danslar	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	265	Madam Roben	İmzasız	Fotoğraf

1543/69	11 Mart 1926	265	Zarif Fıkralardan	İmzasız	Fıkra
1543/69	11 Mart 1926	265	Turna	Hakkı Tahsin	Şiir
1543/69	11 Mart 1926	266	Süreyya Halim Bey	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	266	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1543/69	11 Mart 1926	266	Kıtalalar	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Şiir
1543/69	11 Mart 1926	267	[Eşkıya Deli Ağa]	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	268	Asır-Dide Bir Zeytin Ağacı	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	268	Aşka Dâir	Etienne Rei'den	Vecizeler
1543/69	11 Mart 1926	269	Dostluk	Paul Cachitela[?]'dan «بول قاشتلا» ده	Şiir
1543/69	11 Mart 1926	269	İtalya'nın En Meşhur Bir Zeytinyağı Fabrikası	İmzasız	Fotoğraf

1543/69	11 Mart 1926	269	İtalya'nın Asri Bir Zeytinyağı Fabrikasının İhraç Rıhtımı	İmzasız	Fotoğraf
1543/69	11 Mart 1926	269	Haberler	İmzasız	Haber
1543/69	11 Mart 1926	270	Selma Evlenmeyecek	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye
1543/69	11 Mart 1926	272	Artık Muhacirler Haydutlardan Korkmasın	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	Kapak	Karadeniz Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	Kapak	Türkiye'de Vapurculukta Terakki ve İktisadi İnkişaf Faaliyeti	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	274	Müsabaka Münasebetiyle	Cenap Şahabettin	Musahabe
1544/70	18 Mart 1926	275	Japon Krizantemi	N(un). A(yın).	Şiir
1544/70	18 Mart 1926	275	Hevâ-yı Sohbet	Mahmut Sadık	Musahabe

1544/70	18 Mart 1926	276	Seyr-i Sefain İdaresinin Tophane'deki İdare Merkezi	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	276	Seyr-i Sefain İdaresi'nin Römorkör Filosu	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	277	Seyr-i Sefain İdaresi'nin Rüştü Paşa Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	277	Rüştü Paşa Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1544/ 70	18 Mart 1926	278	Ömrüm	Nejat Tevfik	Şiir
1544/70	18 Mart 1926	279	Tolstoy'un Zekâsı	İmzasız	Fıkra
1544/70	18 Mart 1926	279	Fikir ve Sanat Âleminde Haberler: Haberler	İmzasız	Haber
1544/70	18 Mart 1926	280	Paris'te Fransız- Rus Konferansı	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	280	Mösyö Biryan	İmzasız	Fotoğraf

1544/70	18 Mart 1926	281	Cafe Delapedr[?] قافه ده لاپدر	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	281	Paris'te Demir İnşaatı	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	282	Felsefe-i Siyasiye Kıyıntıları	Gustave Le Boon	Vecizeler
1544/70	18 Mart 1926	282	İzdivaç ve Kadının Muhtass-ı İleyhi	Ahmet Reşit [REY]	Makale
1544/70	18 Mart 1926	284	Avrupalıların Müstemlekelerin de Muz Ziraat ve Sevkiyatı	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	284	[Kraliçeler Kraliçesi Matmazel Samira]	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	285	Nis Karnavalı	İmzasız	Fotoğraf
1544/70	18 Mart 1926	286	Haşiye	Paul Geraldi'den	Şiir
1544/70	18 Mart 1926	286	(Faust) tan Bir Yaprak	Nâkili: Hasan Cemil [ÇAMBEL]	Şiir

1544/70	18 Mart 1926	287	Yol Üstünde Bir İneğin Duyguları	İmzasız	Fantezi
1544/70	18 Mart 1926	288	İstanbul 17 Mart 1926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1544/70	18 Mart 1926	288	“Servet-i Fünûn” Sahibi Ahmet İhsan Beyefendi’ye	İzzet Fuat	Mektup
1545/71	25 Mart 1926	Kapak	Haydarpaşa İstasyonu’nda Ankara Ekspresi	Foto Weinberg	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	290	Manzar	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Tiyatro
1545/71	25 Mart 1926	292	Gülcemal Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	292	Gülcemal Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	292	[Savaş Gemileri]	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	292	[Vapurlar]	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	294	Arda-yı Viraf -2-	Edebiyat Doktoru Ali Nihat [TARLAN]	İnceleme

1545/71	25 Mart 1926	295	Fikir ve Sanat Âleminde Haberler	İmzasız	Haber
1545/71	25 Mart 1926	295	Felsefe Kırıntıları	Gustave Le Boon	Vecizeler
1545/71	25 Mart 1926	296	Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1545/71	25 Mart 1926	296	Paris Borsası	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	297	Paris Borsası	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	297	Paris Borsası	İmzasız	Fotoğraf
1545/ 71	25 Mart 1926	298	Çocuk Sözleri - 1-	İmzasız	Vecizeler
1545/71	25 Mart 1926	299	Kraliçe Elizabeth	Emir Oğlu Ziya	Biyografi
1545/71	25 Mart 1926	299	Kraliçe Elizabeth	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	299	Kraliçe Elizabeth'in Vaziyeti	İmzasız	Fotoğraf

1545/71	25 Mart 1926	299	Mary Stuart	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	300	Biraz Tarih	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	300	[Berlin'de Yeşil Hafta Sergisi]	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	300	Kahve Değirmeninde Bir Şaheser	İmzasız	Bir Olay
1545/71	25 Mart 1926	301	Madam Raza Phindrayvi رازافیندراجوی	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	301	[Afrikalı Zenci]	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	301	[Siyah Cüce]	İmzasız	Fotoğraf
1545/71	25 Mart 1926	301	Bir Mektup	Ali Yümni	Mektup
1545/71	25 Mart 1926	302	Şam'dan Bağdat'a	A(yın).G(ayın).	İnceleme
1545/71	25 Mart 1926	302	Gurupta Yelkenler	Raimont Janti'den	Şiir

1545/71	25 Mart 1926	303	Kurt Oğlu	Celalettin Sait	Hikâye
1545/71	25 Mart 1926	303	Ağla, Gönül, Ağla!	A(yın). T(e).	Şiir
1545/71	25 Mart 1926	304	Ahmet İhsan Beyefendi'ye	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Taziye
1545/ 71	25 Mart 1926	304	24 Mart 1926	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1546/72	01 Nis. 1926	Kapak	Eski ve Fenni Bir Binanın Uzun Atalet Devresinden Sonra Fenni ve İnsani Hizmete Hasrı	Foto Weinberg	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	306	İki Zindan	Süleyman Nazif	İnceleme
1546/72	01 Nis. 1926	308	Süt Damlası	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	309	Başvekilimiz İtalya'da Muallime Hanımlara İltifat Ederlerken	Antalya: Türk Fotoğrafhanesi	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	309	İsmet Paşa	İmzasız	Fotoğraf

1546/72	01 Nis. 1926	309	İsmet Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1546/ 72	01 Nis. 1926	309	Zarif Fıkralardan	İmzasız	Fıkra
1546/72	01 Nis. 1926	310	Artık Âlim Kurtulsa!	Mahmut Sadık	Musahabe
1546/72	01 Nis. 1926	311	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber
1546/72	01 Nis. 1926	311	Allah'ıma Hitabım	Tokadîzâde Şekip	Şiir
1546/72	01 Nis. 1926	312	Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1546/72	01 Nis. 1926	312	Almanya'da Lapichg'de Sanayi Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	313	Almanya Hamburg'da Alster Gölü Kıyıları	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	313	Hamburg Şehrinin Darülfünûnu	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	315	Yaşasın Türkiye	M. Burhanettin	Hikâye
1546/72	01 Nis. 1926	316	Akşam Tablosu	İmzasız	Fotoğraf

1546/72	01 Nis. 1926	316	Tirol ve Avusturalya'nın Almanya'ya İlhâkı Davası	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	317	Bir Tiyatro Yıldızı	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	317	Bir Tiyatro Yıldızı	İmzasız	Fotoğraf
1546/72	01 Nis. 1926	319	Mümkün Olmayan Şey	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye
1546/72	01 Nis. 1926	320	[İnsanlar Böyle Gezecek]	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	Kapak	Bursa	Foto Weinberg	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	322	Manzar	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Tiyatro
1547/73	08 Nis. 1926	324	Tekâmülcüye Göre Hikmet-i Bedâyi' ve Serhoşluk	A(yın). G(ayın).	İnceleme
1547/73	08 Nis. 1926	324	Yeni Bursa'mızın Kuşat Merasimi İntibalarından	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	324	Kemalettin Bey	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	325	Molla Hafit	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	325	Rih Kalesi'nde resm-i geçit	İmzasız	Fotoğraf

1547/73	08 Nis. 1926	326	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber
1547/73	08 Nis. 1926	327	Takvim Yapraklarından:	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Şiirler
1547/73	08 Nis. 1926	327	Handa	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1547/73	08 Nis. 1926	328	Tayyarecilikte Terakki	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	328	Cenevre'nin Siyasî Komedyası Tiyatrosu	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	329	Paris'te Son Moda Elbiseler	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	329	Zarif Fıkralar	İmzasız	Fıkra
1547/73	08 Nis. 1926	330	Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1547/73	08 Nis. 1926	331	Dâr-ül Bedâyi' ve Millî Sahnede: Sanatkârlar- Müellifler	Şakacı Dost	Manzum latifeler
1547/73	08 Nis. 1926	332	Âhirette Bir gün	Hüseyin Suat [YALÇIN]	Tiyatro
1547/73	08 Nis. 1926	332	Cenevre Manzaraları	İmzasız	Fotoğraf

1547/73	08 Nis. 1926	332	Kızak Motosikleti	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	332	Alman Deniz İnşaatı	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	333	Tavukçuluk	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	335	Annen Kâbe'ye Gitti!	Safiyüddin	Hikâye
1547/73	08 Nis. 1926	335	Daüssıla	İmzasız	Şiir
1547/73	08 Nis. 1926	336	[Efep Heykeli]	İmzasız	Fotoğraf
1547/73	08 Nis. 1926	336	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1548/74	15 Nis. 1926	Kapak	İlkbahar Kapımızda	İmzasız	Resim
1548/74	15 Nis. 1926	338	Dindarlık	Süleyman Nazif	Musahabe
1548/74	15 Nis. 1926	340	Hayat ve Memat	Mahmut Sadık	Musahabe
1548/74	15 Nis. 1926	340	[Abbas Hilmi Paşa Köşkü]	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	340	Tayyarelerde Son Terakkiler	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	341	[Frankfurt'ta Sanayi Sergisi]	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	343	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber

1548/74	15 Nis. 1926	344	Saat	Sacha Kitry[?] مانا کبری ۹۰۰۰	Fantezi
1548/74	15 Nis. 1926	344	Mussolini	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	345	Kolonya Şehri	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	345	Ren Nehri	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	345	Safvet Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1548/74	15 Nis. 1926	346	Safvet Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	347	Âhirette Bir gün	Hüseyin Suat [YALÇIN]	Tiyatro
1548/74	15 Nis. 1926	348	[Annam[?] Kralının Oğlu]	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	348	Londra'da Fildişi Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	349	Gençlik ve Spor Hayatı	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	349	Paris'in Son Modalarından	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	351	Bir Gece Hatırası	Namık Rüştü	Hikâye
1548/74	15 Nis. 1926	352	Kütüphanede Koleksiyon Karıştırılırken	İmzasız	Fotoğraf
1548/74	15 Nis. 1926	352	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme

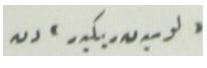
1549/75	22 Nis. 1926	Kapak	Seyr-i Sefain'in Cumhuriyet Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	354	Manzar	Abdülhak Hamit [TARHAN]	Tiyatro
1549/75	22 Nis. 1926	356	Küçük Fıkralar	İmzasız	Fıkralar
1549/75	22 Nis. 1926	356	Reşat Bey'in Cenaze Merasimi	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	356	Seyr-i Sefain'in Büyükada Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	357	[Rahiplerin Mev'zesi]	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	357	[Faşistler]	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	357	Ortodoks Ayini	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	358	Felsefe, Din ve Ahlak	Mahmut Sadık	Musahabe
1549/75	22 Nis. 1926	359	Takvim Yapraklarından	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Vecizeler
1549/75	22 Nis. 1926	360	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber
1549/75	22 Nis. 1926	360	[Hinderburg]	İmzasız	Fotoğraf

1549/75	22 Nis. 1926	360	George Cherpmeş'in [ردرد شربك] levhasından	İmzasız	Fotoğraf
1549/ 75	22 Nis. 1926	360	[ردرد شربك] levhasından	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	361	Viyana'da Prater Parkı'nda Araba Yarışı	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	361	Cambazların Posta Arabası	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	361	Aile Arabası	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	361	Viyana'da Kira Arabası	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	361	Safvet Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1549/75	22 Nis. 1926	362	Safvet Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	363	Âhirette Bir gün	Hüseyin Suat [YALÇIN]	Tiyatro
1549/75	22 Nis. 1926	364	[Berlin Açlık Yarışı]	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	364	Hintli Bir Musikişinas Kendi Millî Musiki Aletiyle	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	365	[Yaralı Budist]	İmzasız	Fotoğraf

1549/75	22 Nis. 1926	365	Vücutuna Elli İğne ve Bıçak Sokup Onlarla Yürüyen ve Her Adımında Elli Yerinden Cefa Çeken Mutaassıp	İmzasız	Fotoğraf
1549/75	22 Nis. 1926	366	Sihirbaz	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye
1549/75	22 Nis. 1926	368	Türkiye’de Vapurculuk	İmzasız	İnceleme
1550/76	29 Nis. 1926	Kapak	Türkiye’de Tayyarecilik	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	370	Manzar	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Tiyatro
1550/76	29 Nis. 1926	371	Canlı Bir Asır	Süleyman Nazif	İnceleme
1550/76	29 Nis. 1926	372	Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi Talebesi	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	372	Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi Küşâd Merasimi İntibalarından	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	373	Süleyman Bey	İmzasız	Fotoğraf

1550/76	29 Nis. 1926	373	Nafiz Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	373	Istırap Veren Boşluk	İmzasız	Fıkra
1550/76	29 Nis. 1926	374	Büyükten Küçüğe	Mahmut Sadık	Musahabe
1550/76	29 Nis. 1926	375	Çocuk Sözleri	İmzasız	Vecizeler
1550/76	29 Nis. 1926	375	“Kitâb-ı Mukaddes”ten	M(im).T(e).	Şiir
1550/76	29 Nis. 1926	376	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	Haber	Haber
1550/76	29 Nis. 1926	376	Aksâ-yı Şarkın Garibelerinden	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	377	[Avrupa’da Vapurculuk]	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	377	[Tazyik-i Hava Posta Merkezi]	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	378	İlk Güneşler	K(ef).	Şiir
1550/76	29 Nis. 1926	378	İkimiz	Halit Fahri [OZANSOY]	Şiir
1550/76	29 Nis. 1926	379	Safvet Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1550/76	29 Nis. 1926	379	Safvet Paşa	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	380	[Balon]	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	380	[Balon]	İmzasız	Fotoğraf

1550/76	29 Nis. 1926	381	Ren Nehri Üzerinde Nakliye Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	381	Kârvân-ı Ömür	G(ayın). F(e).	Mecmua tanıtımı
1550/76	29 Nis. 1926	382	Son Sözler	Tarhan Celal	Hikâye
1550/76	29 Nis. 1926	384	Misten Ket[?] 	İmzasız	Fotoğraf
1550/76	29 Nis. 1926	384	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme
1551/77	06 My. 1926	Kapak	Yaz Hazırlıkları	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	386	Manzar	Abdülhak Hâmit [TARHAN]	Tiyatro
1551/77	06 My. 1926	387	Tashih	Tashih	Tashih
1551/77	06 My. 1926	387	Ölçü	Mahmut Sadık	Musahabe
1551/77	06 My. 1926	388	Sarıkaş Tayyare Şehitleri Günü	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	388	[Kahire'de Şekerci Dükkânı]	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	389	[Fransızlar ve Faslılar]	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	389	[Siyasî ve Askerî Rical]	İmzasız	Fotoğraf

1551/77	06 My. 1926	390	Takvim Yapraklarından	Ali Ekrem [BOLAYIR]	Vecizeler
1551/77	06 My. 1926	391	Romantik Gurûp -1-	Suut Safvet	Şiir
1551/77	06 My. 1926	391	Yorgun	Nejat Tevfik	Şiir
1551/77	06 My. 1926	391	Ardâ-yı Viraf -3-	Edebiyat Doktoru Ali Nihat [TARLAN]	Makale
1551/77	06 My. 1926	392	[Hint Cambazları]	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	393	Ser-i maktû' teşhiri	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	393	Yüksek Ökçeler - Gizli Mâbet	Halit Fahri [OZANSOY]	Hikâye
1551/77	06 My. 1926	394	Arzu		Şiir
1551/77	06 My. 1926	395	Safvet Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1551/77	06 My. 1926	396	Berlin'de Wilmersdorf'dak i Cami-i Şerifte, Bu Bayramda Türkler	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	396	[Üstüvani ve Yelkenli Kotra]	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	397	Ana Sevgisi	İmzasız	Fotoğraf
1551/77	06 My. 1926	397	Sâkit Kedi	İmzasız	Fotoğraf

1551/77	06 My. 1926	398	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber
1551/77	06 My. 1926	398	Küçük fıkralar	İmzasız	Fıkra
1551/77	06 My. 1926	399	Sizi Nasıl Unutabilirim?	Suat Derviş [BARANER]	Hikâye
1551/77	06 My. 1926	400	Jack Johnson	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	Kapak	Şitair Otomobili	Foto Weinberg	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	402	Tercüme Mezbahası -1-	Süleyman Nazif	İnceleme
1552/78	13 My.192 6	404	Moda Vapuru	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	404	Seyr-i Sefain'in Moda İskelesi	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	405	[Karşılama]	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	406	Yel Üfürdü, Su Götürdü	Mahmut Sadık	Musahabe
1552/78	13 My.192 6	408	Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler	İmzasız	Haber

1552/78	13 My.192 6	408	Steyr Otomobili	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	408	Steyr Otomobili	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	409	Mücahit Abdülkerim	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	409	Mücahit Abdülkerim	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	410	Safvet Paşa	Ali Fuat [TÜRKGELDİ]	Makale
1552/78	13 My.192 6	411	Sahilde Kızlar	Refik Fikret	Şiir
1552/78	13 My.192 6	411	Steyr Otomobil ve Kamyonları	İmzasız	Tanıtım yazısı
1552/78	13 My.192 6	411	Hiyerogliflerin Anahtarı	G(ayın). F(e)	İnceleme
1552/78	13 My.192 6	412	İsviçre'de Sanayi Sergisi	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	412	İngiliz Kadınların Nümayişi	İmzasız	Fotoğraf

1552/78	13 My.192 6	413	[Berlin'de Hamburg'da Sıhhat Haftası]	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	413	Paris'in Değişmeyen Manzaralarından	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	414	Büyük Pederin Vefatı	İmzasız	Resim
1552/78	13 My.192 6	414	[Tintoretto]	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	414	Mota Dansı	İmzasız	Fotoğraf
1552/78	13 My.192 6	414	Meşhur Elim Tablolar	Emir Oğlu Ziya	İnceleme
1552/78	13 My.192 6	414	Zarif Fıkralardan:	İmzasız	Fıkra
1552/78	13 My.192 6	415	Gümüş Halka	Celalettin Sait	Hikâye
1552/78	13 My.192 6	416	İstanbul Postası	Ahmet İhsan [TOKGÖZ]	Deneme

İKİNCİ BÖLÜM

TAHLİLÎ FİHRİST

A. YAZILAR/ŞİİRLER

1. Yazar Adına Göre

- A.(yın) G.(ayın): Asrî Kadın, nu: 1542, s. 251, Deneme, [Asrîlik ve kadının asrîliği hakkında, “**Asrî Kadın**”den muktebes” ibaresiyle]
- A.(yın) G.(ayın): Shakespeare = Becon, nu: 1539, s. 194, Musahabe, [Shakespeare ve Becon üzerine mukayese]
- A.(yın) G.(ayın): Şamdan Bağdat’a, nu: 1545, s. 302, Makale, [Şam ve Bağdat arasındaki güzergâh hakkında]
- A.(yın) G.(ayın): Tekâmülcüye Göre Hikmet-i Bedâyi’ ve Sarhoşluk, nu: 1547, s. 324, Musahabe, [Estetik etrafında sohbet]
- A.(yın) G.(ayın): Evvel Makbul... Şimdi Merdût, nu: 1541, s. 226, İnceleme, [Teine’in estetik nazariyeleri etrafında bir inceleme]
- A.(yın) H.(a): Bugünkü Yeniçeriler, nu: 1528, s. 18, Şiir, [Serbest Nazım (Vezinsiz - Uyaksız)]
- A.(yın) T.(e): Ağla, Gönül, Ağla!, nu: 1545, s. 303, Şiir, [Sarmal kafiyeli ve aruzlu şiir, y yt. 20 Şubat 1926 Grenoble]
- Abdülhak Hâmit: Bk. [TARHAN], Abdülhak Hâmit
- Abdülhak Mihrünnisa: Bir Cerîhadâr-ı Hezimet Lisanından, nu: 1528, s. 18, Şiir, [Düz kafiye, Aruz vezniyle]
- Abdülhak Mihrünnisa: Bir Neşide, nu: 1513, s. 194, Şiir, [Mesnevî nazım şekliyle, aruzlu ve kafiyeli]
- Abdülhak Mihrünnisa: Bir Neşide, nu: 1523, s. 355, Şiir, [Mesnevi nazım şekliyle]
- Abdülhak Mihrünnisa: Dere Karşısında, nu: 1511, s. 163, Şiir, [Gazel nazım şekliyle]

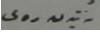
- Abdülhak Mihriinnisa: Solan Gül, nu: 1511, s. 164, Şiir, [Sarma kafiyeli, aruzlu -mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün- şiir]
- Abdülhak Mihriinnisa: Validem, nu: 1510, s. 146, Şiir, [Gazel nazım şekliyle ve “*Türk kadınlığının medar-ı iftiharî olan Abdülhak Mihriinnisa Hanımefendi, tab olunmamış nefis şiirleriyle badema mecmuamızı ara sıra tezyin edeceklerdir. Bu silsile-i neşaiden ilk manzumeyi bu nüshamıza derç ediyoruz.*” dipnotuyla]
- Ahmet Cemal] Nâbedîd: Bk. . Nâbedîd, [Ahmet Cemâl]
- Ahmet İhsan: Bk. [TOKGÖZ], Ahmet İhsan
- Ahmet Reşit: Bk. [REY], Ahmet Reşit
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlamız, nu: 1520, s. 319, İnceleme, [Lisan ve imlâmız hakkında]
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlâmız, nu: 1514, s. 222, Makale, [Lisanımız hakkında]
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlâmız, nu: 1517, s. 270, Makale, [Lisan ve imlâmız hakkında]
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlamız, nu: 1518, s. 286, Makale , [Lisan ve imlamız hakkında]
- Ali Ekrem: Bk. [BOLAYIR], Ali Ekrem
- Ali Fuat: Bk. [TÜRKGELDİ], Ali Fuat
- Ali Nihat: Bk. [TARLAN], Ali Nihat
- Ali Suat: Söğüt, nu: 1526, s. 414, Gezi yazısı, [Söğüt intibaları]
- Ali Suat: Geceler, nu: 1540, s. 218, Şiir, [Gazel nazım şekliyle şiir, yt. 10 Şubat 1926]
- Ali Suat: Hava ve Çiçekler, nu: 1536, s. 146, Hikâye, [Gerardo Vigil'den tercüme]
- Ali Şefik: Gazel, nu: 1501, s. 6, Şiir, [Gazel]
- Ali Yünni: Bir Mektup, nu: 1545, s. 301, Mektup, [Ömer Hayyam'ın bir rubaisini de münderiç kısa bir mektup]
- Arif Nihat: Hortlak, nu: 1506, s. 84, Şiir, [10 Mayıs 1925 tarihli dörder beyitli iki, beş mısralı bir bent ve bir mısradan oluşun şiir Mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır]

- [AYKAÇ], Fazıl Ahmet: Felsefede Nisan, nu: 1511, s. 170, Makale , [Henry Bergson ve felsefe üzerine]
- [AYKAÇ], Fazıl Ahmet: İçmediğim Halde, nu: 1505, s. 78, Deneme, [Namık İsmail Bey'e ithafıyla]
- [AYKAÇ], Fazıl Ahmet: Konfüçyüs, nu: 1527, s. 14, Hatıra , [Konfüçyüs lakaplı bir hoca hakkında]
- [AYKAÇ], Fazıl Ahmet: Nisan Şarkısı, nu: 1503, s. 35, Şiir, [Düz kafiyeli iki dörtlükten oluşan bir şiir]
- [BARANER], Suat Derviş: Bir Hikâye, nu: 1541, s. 238, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [BARANER], Suat Derviş: İhtiyar Kadın, nu: 1540, s. 220, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [BARANER], Suat Derviş: Kıskançlık, nu: 1533, s. 102, Şiir, [Mensur şiir]
- [BARANER], Suat Derviş: Mümkün Olmayan Şey, nu: 1546, s. 319, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [BARANER], Suat Derviş: Selma Evlenmeyecek, nu: 1543, s. 270, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [BARANER], Suat Derviş: Sihirbaz, nu: 1549, s. 366, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [BARANER], Suat Derviş: Sizi Nasıl Unutabilirim?, nu: 1551, s. 399, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [BETİN], Safvet Urfî: Koç Hasan, nu: 1531, s. 78, Hikâye, [Cenevre 30 Ağustos 1924 tarihli]
- [BETİN], Safvet Urfî: Koç Hasan, nu: 1532, s. 95, Hikâye, [Cenevre 30 Ağustos 1924 tarihli]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Takvim Yapraklarından., nu: 1547, s. 327, Şiirler, [Ali Ekrem'in Ocak ayına ait takvim yapraklarından şiirler]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Hatıralar, nu: 1501, s. 10, Hatıra, [Tevfik Fikret üzerine]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Yakılan Mektuplar, nu: 1502, s. 22, Şiir , [Mesnevî kafiyeli ve aruz vezniyle şiir]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Güneşe, nu: 1513, s. 194, Şiir, [*Süleyman Nazif'e* ithafıyla ve 19 Mayıs 1925 tarihiyle üçer beyitlik bentlerden oluşmuş şiir]

- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Kıtalar, nu: 1543, s. 266, Şiir, [*“Her gün bir sahifesini çevirdiğim senelik takvimin her sahifisine bir şiircik yazıyorum. Bunlardan Kânun-ı Sâniye ait olarak birkaç parçayı Servet-i Fünûn’a takdim ederim”* ibaresiyle]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Kitâbe-i Seng-i Mezar, nu: 1504, s. 54, Şiir, [Gazel nazım şekliyle ve 1921 tarihli]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Külliyyât-ı Ziya, nu: 1516, s. 244, Makale, [Ziya Paşa’nın külliyatı üzerine]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Sabah Yıldızı, nu: 1506, s. 82, Şiir, [10 Temmuz 1924 tarihli ve beşer beyitlik bentlerden müteşekkil bir şiir]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Takvim Yapraklarından, nu: 1549, s. 359, Şiir , [Ocak ve şubat ayına ait takvim yapraklarından şiirler]
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Takvim Yapraklarından, nu: 1551, s. 390, Şiir, [14 ve 27 Şubatla 6, 7, 11 ve 12 Mart 1926 yılına ait takvim yapraklarından şiirler]
- BOON, Gustave Le: Felsefe Kırsıntıları, nu: 1545, s. 295, Vecizeler, [Özlu sözler]
- BOON, Gustave Le: Felsefe-i Siyasiye Kırsıntıları, nu: 1540, s. 223, nu: 1544, s. 282, Vecizeler, [Özlu sözler]
- Burhan Cahit: Bk. [MORKAYA], Burhan Cahit
- Burhanettin Zihnî: Cihan Ticaret Filosuna Bir Nazar, nu: 1531, s. 76, nu: 1530, s. 63, İnceleme, [Dünyada ticaret üzerine bir inceleme yazısı]
- Cazım Faik: İstiyorum, nu: 1532, s. 82, Şiir, [Üç mısralı altı bentten oluşmuş şiir]
- Cazım Faik: Perişan Sözler, nu: 1514, s. 211, Şiir, [Çapraz uyaklı]
- Celâlettin Sait: Gümüş Halka, nu: 1552, s. 415, Hikâye, [Küçük hikâye]
- Celalettin Sait: Kurt Oğlu, nu: 1545, s. 303, Hikâye, [Küçük hikâye]
- Cenap Şahabettin: “Naima” İle Beraber, nu: 1527, s. 3, Musahabe, [Naima ve sanatı etrafında]
- Cenap Şahabettin: “Servet-i Fünûn” Edebiyatı ve Bedbinlik, nu: 1507, s. 98, Makale, [Servet-i Fünûncular ve bedbinlik üzerine]

- Cenap Şahabettin: Ahmet Rasim, nu: 1526, s. 402, Musahabe, [Ahmet Rasim'e dâir mütalaalar]
- Cenap Şahabettin: Ateşin Şiirleri, nu: 1504, s. 50, Deneme , [Yangın ve ateş üzerine bir deneme]
- Cenap Şahabettin: Bir Makalenin Hayatı, nu: 1521, s. 322, Musahabe, [Makale yazma süreciyle ilgili sohbet]
- Cenap Şahabettin: Büyük Dostumuz, nu: 1508, s. 118, Makale, [Pierre Loti hakkında]
- Cenap Şahabettin: Claude Farrère, nu: 1505, s. 66, Musahabe , [Claude Farrère üzerine sohbet]
- Cenap Şahabettin: Elem Şiirleri, nu: 1506, s. 82, Deneme, [Hastane intibaları]
- Cenap Şahabettin: Eslâfı Okurken, nu: 1519, s. 290, Tenkit, [Klâsik Edebiyatımız üzerine bir tenkit]
- Cenap Şahabettin: Felsefe-i Malûmât, nu: 1516, s. 242, Makale, [Bilgi felsefesi üzerine]
- Cenap Şahabettin: Huzur-ı Hilkatte ve Tokadîzâde Şekip, nu: 1520, s. 306, Makale, [Tokadîzâde Şekip ve Huzur-ı Hilkatte eseri üzerine]
- Cenap Şahabettin: İngiliz Bediiyatı ve Oscar Wilde, nu: 1501, s. 2, Musahabe, [Oscar Wilde Üzerine]
- Cenap Şahabettin: Kış Mukaddimesi, nu: 1529, s. 34, Deneme, [Kış ve tabiata dâir]
- Cenap Şahabettin: Kitabet-i Resmîye, nu: 1540, s. 210, Tenkit, [Eski resmî yazışmalara dâir bir tenkit yazısı]
- Cenap Şahabettin: Lisan Meselesi, nu: 1510, s. 146, Musahabe, [Lisan üzerine]
- Cenap Şahabettin: Lisanımızın İhtiyaçları, nu: 1515, s. 227, Makale, [Lisanımız, sorunları ve ihtiyaçları üzerine]
- Cenap Şahabettin: Müsabaka Münasebetiyle, nu: 1544, s. 274, Musahabe, [Hikâye yarışması hakkında]
- Cenap Şahabettin: Pierre Benoit, nu: 1517, s. 259, Tenkit, [Pierre Benoit'e tenkit yazısı]
- Cenap Şahabettin: Senin İçin, nu: 1502, s. 22, Şiir, [Sarma kafiyeli]

- Cenap Şahabettin: Serseri Fikirler, nu: 1502, s. 20, nu: 1509, s. 130, nu: 1514, s. 211, nu: 1523, s. 354, nu: 1530, s. 50, [Vecizeler]
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Ahlâkı, Nu: 1515, s. 387, [Makale, Shakespeare'in ahlâkına dair]
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Fikirleri, nu: 1531, s. 66, [Makale, Shakespeare'in fikirleri üzerine]
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hayatı -2-, nu: 1522, s. 338, [Makale, Shakespeare'in hayatı]
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hayatı -1-, nu: 1518, s. 274, [Makale, Shakespeare'in hayatı üzerine]
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hissiyatı, nu: 1533, s. 100, [Makale, Shakespeare'in hissiyatı]
- Cenap Şahabettin: Stefan Zeromski ve Ladislas-Stanislas Reymont, nu: 1532, s. 82, Makale, [Stefan Zeromski ve Ladislas-Stanislas Reymont'un vefatları üzerine yazılmış bir makale]
- Cenap Şahabettin: Tabiat Şiirleri, nu: 1503, s. 34, Musahabe, [Şiir ve konusu üzerine]
- Cenap Şahabettin: Tabîî Facia, nu: 1535, s. 130, Deneme, [Hayat ve yaşlanma üzerine sohbet]
- Cenap Şahabettin: Tokadîzâde'nin Felsefesi, nu: 1524, s. 372, Makale, [Tokadîzâde'nin felsefesi üzerine]
- Cenap Şahabettin: Yarınki Edebiyatımız, nu: 1534, s. 114, Musahabe, [Edebiyat üzerine sohbet]
- Cenap Şahabettin: Yaz, nu: 1511, s. 162, Deneme, [Yaz mevsimi üzerine intibalar]
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: (Faust) tan Bir Yaprak, nu: 1544, s. 286, Tiyatro, [Goethe'nin Faust adlı eserinden bir bölüm]
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: Balon -1-, nu: 1526, s. 411 nu: 1527, s. 15, nu: 1529, s. 47, nu: 1530, s. 55, Hikâye, [Selma Lagörlöf'ten tercüme]
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: Balon -3-, nu: 1528, s. 30, Hikâye, [Selma Lagörlöf'ten tercüme]

- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: İtalya Seyahati - Kaside, nu: 1533, s. 106, Mensur Şiir Tercümesi [Goethe'nin İtalya Seyahati'nden tercüme]
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: Klâsik ve Romantik, nu: 1539, s. 198, Makale, [Klâsiklerle romantiklerin mukayesesi üzerine kısa bir yazı]
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: La Cachacha, nu: 1503, s. 47, Hikâye, [Selma Lagörlöf'ten muktebes hikâye]
- [ÇAMBEL], Mehmet Cemil: Anadolu'da Ne Gördüm -Seyahat Notları-Eskişehir, nu: 1522, s. 346, Gezi Yazısı, [Eskişehir intibaları]
- Doktor Besim Ömer: Çocuklara Dâir Sıhhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisât, nu: 1509, s. 142, nu: 1510, s. 154, nu: 1503, s. 45, nu: 1506, s. 90, nu: 1507, s. 109, nu: 1508, s. 124, İnceleme, [İsveç ve İsviçre'deki sağlık teşkilatı üzerine]
- Doktor İsmail Şükrü: Eslâf Lisanımızın Muhtekirleridir, nu: 1530, s. 58, Tenkit, [Türkçe konusunda eslâfî tenkit eden bir yazı]
- Doktor İsmail Şükrü: Osmanlıca Gayr-i Millî, Zor ve Düzme Bir Lisandır Terakkimizin Başlıca Mâni'i de Budur, Nu: 1515, s. 398, Tenkit, [Osmanlıca üzerine tenkit]
- Doktor Safir Ali: İstanbul'dan Bursa'ya ve Bursa'dan İznik'e Bir Gezinti, nu: 1504, s. 59, Gezi yazısı, [Gezi intibaları]
- [DÜNDAR], Arif: Tesadüf, nu: 1505, s. 71, Şiir, [Mensur şiir]
- 'dan: Aşka Dâir, nu: 1543, s. 268, Vecizeler, [Özlu sözler]
- Edvar Borjbe'den [?]: Denizde Ay, nu: 1540, s. 222, Şiir, [Serbest nazım (Ölçüsüz-Uyaksız)]
- Emiroğlu Ziya: Kraliçe Elizabeth, nu: 1545, s. 299, Biyografi, [Kraliçe Elizabeth hakkında]
- Emiroğlu Ziya: Meşhur Elim Tablolar, nu: 1552, s. 414, İnceleme, [Tablolar hakkında inceleme]
- F. Fuat.: Kuru Meyve İstihsâlâtımız Hakkında, Nu: 1537, s. 173, Musahabe, [Kuru meyve üretimine dâir]
- F. Fuat: Benzin İstihsâlâtı, nu: 1512, s. 190, İnceleme, [Benzin üretimi üzerine]
- F. Fuat: Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı -1-, nu: 1518, s. 284, İnceleme, [Dünya maden kömürü zerine inceleme]

- F. Fuat: Cihan Maden Kömürü İstihsâlâtı -2- Harpten Evvelki Maden Havzaları, nu: 1522, s. 351, İnceleme, [Dünya maden kömürü üretimi üzerine]
- F. Fuat: Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı -3- Harpten Evvelki Maden Havzaları, nu: 1523, s. 366, İnceleme, [Dünya maden kömürü üretimi]
- F. Fuat: Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı, nu: 1527, s. 15, İnceleme, [Dünya maden kömürü üretimine dâir]
- F. Fuat: Fent İmalâtı ve Odun Kömürü, nu: 1502, s. 28, İnceleme, [Fent imalatı ve odun kömürü üzerine inceleme]
- F. Fuat: İstihsâl Meselelerinden, nu: 1523, s. 366, İnceleme, [Üretim meseleleri ve çiftçinin durumu üzerine]
- F. Fuat: Jiu Jitsu -2-, nu: 1502, s. 27, İnceleme, [Jiu Jitsu denilen savunma sanatı üzerine makale]
- F. Fuat: Münih Fen Müzesi, nu: 1504, s. 62, İnceleme, [Münih Fen Müzesi üzerine]
- F. Fuat: Sanâyi'i Yükselten Sebepler, nu: 1534, s. 118, İnceleme, [Türkiye'de açılan fabrikalar üzerine bir inceleme]
- F. Fuat: Sanayiye Yükselten Sebepler, nu: 1532, s. 95, İnceleme, [Türkiye'de açılan fabrikalar üzerine bir inceleme]
- F. Fuat: Sarow -1-, nu: 1509, s. 143 nu: 1510, s. 158,, Gezi Yazısı, [Sarow [köyü] intibaları]
- F. Fuat: Tayyarelerde Emniyet Meselesi, nu: 1516, s. 254, İnceleme, [Uçaklarda emniyet sorunu üzerine]
- F. Fuat: Yeni Bir Mecmua, nu: 1506, s. 95, Tanıtım, [Viyana'da intişara başlayan Der Orient isimli mecmuanın tanıtımı]
- Fahrettin Mustafa: Şehvet, nu: 1505, s. 71, Şiir, [Mesnevî nazım şekliyle şiir]
- Fahrettin Mustafa: Ateşperest, nu: 1504, s. 62, Şiir, [Mesnevî nazım şekliyle şiir]
- Fazıl Ahmet: Bk. [AYKAÇ], Fazıl Ahmet
- Ferik Galip: Yazı Tarihinden: Elif-bâ Harfleri, nu: 1502, s. 29, Makale , [Yazı tarihi üzerine ayrıntılı bir makale]

- Ferik Galip: Yazı Tarihinden: Elif-ba Harfleri, nu: 1505, s. 79, Makale , [Yazı tarihi üzerine ayrıntılı bir makale]
- Fuat Hüsnü: Benim Gönlüm, nu: 1501, s. 5, Şiir , [8’li hece vezniyle]
- G(ayın). F(e): Hierogliflerin Anahtarı, nu: 1552, s. 411, İnceleme, [Jean François Champollion’un hieroglif yazısını keşfi üzerine inceleme]
- G(ayın). F(e): Kârvân-ı Ömür, nu: 1550, s. 381, Mecmua tanıtımı, [Hüseyin Daniş’in düzenlediği bir şiir mecmuasının tanıtımı]
- Galip Kemalî: Biraz da İktisâdiyât ve içtimâiyât, nu: 1506, s. 91, İnceleme, [Türkiye’nin iktisadî ve içtimaî durumu üzerine]
- [GÖÇEN], Hayrettin Nedim: Şeyh-ül-Vüzera Müşir Namık Paşa Merhumun Bir Gazeteci İle Mülâkatı, nu: 1507, s. 105, Mülâkat, [Namık Paşa’yla mülakat]
- Güzide Sabri: Cehalet, nu: 1507, s. 106, Hikâye, [Cahillik konulu hikâye]
- Güzide Sabri: Hüseyin-i Şakir’den Kâmuran Hanıma, nu: 1506, s. 87, Mektup, [Hüseyin Şakir’in Kâmuran Hanım’a yazdığı mektup]
- Güzide Sabri: Zühre’nin Efsanesi, nu: 1511, s. 164, Hikâye, [Alegorik küçük hikâye]
- Hakkı Tahsin: Turna, nu: 1543, s. 265, Şiir, [Çapraz kafiyeli şiir]
- Halil Halit: Hem Petrol, Hem Dicle Menâbi’i, nu: 1501, s. 13, İnceleme, [Halil Halit Bey’in Türk Hâkimiyeti ve İngiliz Cihangirliği adlı eserinden muktebes]
- Halil Rüştü: Bk. [AKIR], Halil Rüştü
- Halit Fahri: Bk. [OZANSOY], Halit Fahri
- Hasan Cemil: Bk. [ÇAMBEL], Hasan Cemil
- Haşim Sami: Tuna, nu: 1501, s. 4, Şiir, [“Muhterem Sait Beyefendi’ye” ithafı ve 11’li hece vezniyle]
- Hayrettin Nedim: Bk. [GÖÇEN], Hayrettin Nedim
- Hüseyin Suat: Bk. [YALÇIN], Hüseyin Suat
- İmzasız: Çocuk Sözleri -1-, nu: 1545, s. 298, Vecizeler, [Çocuk fıkraları]
- İmzasız: Çocuk Sözleri, nu: 1550, s. 375, Fıkra, [Çocuk fıkrası]

- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde Haberler: Haberler, nu: 1545, s. 295, Haber, ["Millî Sahnenin Faaliyeti, Millî Filmler, Asrî Karagöz" başlıkları altında]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1546, s. 311, Haber , ["Dâhi-i Azama İkametgâh, Neyyire Neyyir Hanım" başlıkları altında]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1548, s. 343, Haber, ["Krippel'in Heykeli, İhsan Raif Hanım'ın İrtihali" başlıkları altında]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1551, s. 398, Haber, ["Efendim, Yeni Eserlerinizi Okuyamıyoruz" ve "Muallim Mektebi'nin Sekseninci Senesi" başlıkları altında haberler]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1552, s. 408, Haber, ["Fenni Sinema Kurdeleleri" başlığı altında haberler]
- İmzasız: Istrap Veren Boşluk, nu: 1550, s. 373, Fıkra, [Küçük bir fıkra]
- İmzasız: Küçük Fıkralar, nu: 1549, s. 356, Fıkra, [Küçük fıkralar]
- İmzasız: Küçük fıkralar, nu: 1551, s. 398, Fıkra, ["Şairin inşâdı, Bir itirâf-ı aşk" isimli iki küçük fıkra]
- İmzasız: Steyr Otomobil ve Kamyonları, nu: 1552, s. 411, Tanıtım yazısı, [Steyr fabrikası hakkında]
- İmzasız: Tashih, nu: 1551, s. 387, Tashih, [Servet-i Fünûn Dergisi'nin nu: 1550 numaralı ve 29.04.1926 tarihli sayısının 370. sayfasında yer alan Abdülhak Hâmit'in "Munzar" isimli eserinde bir bölümün yer değiştirilmesine ilişkin bir düzeltme]
- İmzasız: Türkiye'de Vapurculuk, nu: 1549, s. 368, İnceleme , [Türkiye'de vapurculuğun genel durumu üzerine bir inceleme yazısı]
- İmzasız: Zarif Fıkralar, nu: 1547, s. 329, Fıkra, [Fıkralar]
- İmzasız: Zarif Fıkralardan, nu: 1546, s. 309, Fıkra, [Fıkralar]
- İmzasız: Zarif Fıkralardan, nu: 1552, s. 414, Fıkra, [İki fıkra]
- İmzasız: Almanya'da Ren'in Bininci Senesi, nu: 1522, s. 349, Küçük yazı, [Ren eyaletinin Almanya hâkimiyetine girişinin bininci senesi münasebetiyle]
- İmzasız: Amundsen'in Kutup Seyahati, nu: 1509, s. 136, Küçük yazı, [Amundsen'in kutup seyahatiyle ilgili]

- İmzasız: Balıkesir Hattındaki Tren Kazası, nu: 1536, s. 148, Not, [Balıkesir hattındaki tren kazası üzerine]
- İmzasız: Bir Seyyarenin Akıbeti, nu: 1539, s. 200, Fantezi, [Fantezi, “*Türklerin dostu Claude Farrère’in bir hikâyesi*” ibaresiyle]
- İmzasız: Celal Bey Merhum, nu: 1540, s. 216, Not, [Celâl Bey’in irtihali üzerine taziye]
- İmzasız: Cemiyet-i Akvam’da, nu: 1533, s. 98, Deneme, [Cemiyet-i Akvam ve Musul meselesi etrafında]
- İmzasız: Dâ’üs-sıla, nu: 1547, s. 335, Şiir, [“*Rus hâkimiyeti altında iken Besarabya köylüleri eski vatanlarına karşı mağlup olmaz bir sadakatle bağlı idiler. Bu daiüssıla hissi, pek çok milli şiiirlere nüfuz etmiştir. İşte bu hazin parçalardan birinin tercümesi*” notuyla]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1542, s. 246, Haber, [“Akşam”ın bir muharriri, Mersin Efendi, Fehim Efendi vb. konular hakkında]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde Haberler: Haberler, nu: 1544, s. 279, Haber, [“Lâtin Harfleri - Celal Sahir ve Beyaz Gölgeleler” başlıkları altında]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1540, s. 215, Haber, [“Millî Edebiyat Münakaşaları” başlığı altında]
- İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1541, s. 230, Haber, [Darülbedayi ve son durumu hakkında]
- İmzasız: Garp Muharrirlerinden Bazı Fikirler, nu: 1539, s. 201, Veciz Sözler, [Özlu sözler]
- İmzasız: Garp Muharrirlerinden Bazı Fikirler, nu: 1540, s. 219, Vecizeler, [Özlu sözler]
- İmzasız: Haber, Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1547, s. 326, Haber, [“Mimar Sinan, Hattatlar Sergisi, Genç Kızlar Hangi Romanları Okumalı başlıkları altında”]
- İmzasız: Haber, Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1549, s. 360, Haber, [“Bir İhtifal, Vodvil ve Clara Tambour” başlıkları altında]

- İmzasız: Haber, Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1550, s. 376, Haber, [“Yeni Mektep Kitapları, Nükte Taunu, Türk Kadını ve Amerikalı Muhabire” başlıkları altında]
- İmzasız: Haberler, nu: 1543, s. 269, Haber, [Ankara’da resim sergisi, dans merakı gibi çeşitli konularda haberler]
- İmzasız: İktisat Doktoru Ömer Celâl Bey, nu: 1511, s. 176, Küçük yazı, [Ömer Celâl Bey üzerine]
- İmzasız: Japonya’da Gazetecilik ve Matbaacılık, nu: 1531, s. 72, Küçük yazı, [Japon gazeteciliği üzerine küçük bir yazı]
- İmzasız: Kahve Değirmeninde Bir Şaheser, nu: 1545, s. 300, Anekdote , [Kahve değirmeniyle ilgili bir olay]
- İmzasız: Memurîn Kooperatifi Münasebetiyle, nu: 1512, s. 191, Küçük yazı, [Memurin kooperatifinin açılması üzerine]
- İmzasız: Muhtelit Takımımızın Galibiyeti, nu: 1514, s. 223, Spor yazısı, [Karma takımımızın Slovakya galibiyeti üzerine]
- İmzasız: Otomobil İle Afrika’yı Mürur, nu: 1527, s. 13, Küçük yazı, [Yabancı iki seyyahın otomobil seyahatleri]
- İmzasız: Şark’ın Hayâlât-ı Vâ-Pesîni, Nu: 1537, s. 162, Makale, [Pierre Loti hakkında]
- İmzasız: Şeyh Sadi, nu: 1523, s. 360, Biyografi , [“Şarl Veferemery tarafından mütercim Fransızca Gülistan’dan tercüme edilmiştir” dipnotuyla]
- İmzasız: Tolstoy’un Zekâsı, nu: 1544, s. 279, Fıkra, [Meşahire ait fıkralardan ibaresiyle Tolstoy’a ait bir fıkra]
- İmzasız: Tut ankh amonMumyası, nu: 1541, s. 232, Küçük yazı, [Tut Ankh Amun Mumyası hakkında küçük bir yazı]
- İmzasız: Üstat Ekrem, nu: 1538, s. 178, Özel sayı, [“Ölümünün on ikinci sene-i devriyesinde Recaizade Mahmut Ekrem’e münhasır olarak neşredilen bu özel sayıda başta Abdülhak Hâmit olmak üzere muhtelif üdebanın, Ekrem ve onun çeşitli yönleriyle eserleri hakkındaki mütalâaları münderiştir”].
- İmzasız: Yeni Pullar, nu: 1541, s. 240, Reklâm, [Yeni basılan Cumhuriyet posta pulları tanıtımı]

- İmzasız: Yirmi Bin Sene Evvelki Mongollar, nu: 1540, s. 216, İnceleme,
[Moğollar üzerine bir inceleme]
- İmzasız: Yol Üstünde Bir İneğin Duyguları, nu: 1544, s. 287, Fantezi,
[“Fransızcadan” ibaresiyle bir fantezi]
- İmzasız: Zarif Fıkralar, nu: 1542, s. 253, Fıkra, [Fıkralar]
- İmzasız: Zarif Fıkralardan, nu: 1543, s. 265, Fıkra, [Fıkralar]
- İsak Frare: Oh Bayram, nu: 1508, s. 123, Şiir, [“*Türk vatandaşlarıma bayram tebriki*” ithafıyla]
- [İZBUDAK], Velet Çelebi: Lisan Musahabesi, nu: 1501, s. 5, Makale,
[Muhtelif kelimeler üzerine]
- [İZBUDAK], Velet Çelebi: Tetkikat-ı Lûgaviye, nu: 1527, s. 10, Makale,
[Muhtelif kelimelerin anlamları üzerine]
- İzzet Fuat: “Servet-i Fünûn” Sahibi Ahmet İhsan: Beyefendiye, nu: 1544, s.
288, Mektup, [y. yt. 5 Mart 1926 Maçka Palas, Keçecizade İzzet Fuat’ın
Ahmet İhsan’a kısa bir mektubu]
- Jack Norman: Fikir Demeti, nu: 1541, s. 240, Vecizeler, [Özli sözler]
- JANTİ, Raimont, Gurupta Yelkenler, nu: 1545, s. 302, Şiir, [Serbest nazımla
şiir]
- K(ef).: İlk Güneşler, nu: 1550, s. 378, Şiir, [“*S(ad)..*”ye ithafıyla ve
“*Doğuyorken bu güneş azade / Saçılır her köşeden bin hande!*”
epigramıyla düz kafiyeli dörtlüklerden müteşekkil şiir]
- Kemal Nejat: Şikâyetler, Tahassüsler, Nu: 1515, s. 386, Şiir, [Çapraz kafiyeli
ve 10 Ekim 1925 tarihli]
- [KESTELLİ], Raif Necdet: Buhran, nu: 1511, s. 171, Mektup , [Raif Necdet’in
kız kardeşine yazdığı kadınlar ve cahillikleri üzerine mektup]
- [KESTELLİ], Raif Necdet: İdeal Talebe, nu: 1529, s. 46, Mektup, [Raif
Necdet’in kardeşine yazdığı mektup]
- [KESTELLİ], Raif Necdet: İdeal Talebe, nu: 1530, s. 60, Mektup, [Raif
Necdet’in kardeşine yazdığı mektup]
- [KESTELLİ], Raif Necdet: Müdafaa, nu: 1509, s. 135, Mektup, [Raif
Necdet’in annesine yazdığı ve kız kardeşini müdafaa ettiği mektup]

- Arzu, nu: 1551, s. 394, Şiir, [Serbest nazım (Ölçüsüz-uyaksız)]
- M. Burhanettin: Yaşasın Türkiye, nu: 1546, s. 315, Hikâye, [Küçük hikâye, y
yt. Beşiktaş, 22 Ocak 1926]
- M.(im) T.(e): “Kitâb-ı Mukaddes”ten, nu: 1550, s. 375, Şiir, [Serbest nazım]
- Madam Cécile: Balo, nu: 1541, s. 240, Şiir, [Serbest nazım (Ölçüsüz-uyaksız)]
- Mahmut Sadık , Kâinat Mevcut mu Değil mi?, nu: 1513, s. 203, Musahabe,
[Kâinat üzerine fen sohbeti]
- Mahmut Sadık: Artık Âlim Kurtulsa!, nu: 1546, s. 310, Musahabe, [Takvim
ıslahatı ve muhtelif konular üzerine sohbet]
- Mahmut Sadık: Büyükten Küçüğe, nu: 1550, s. 374, Musahabe, [Tabiat,
mikroplar, sağlık vb. konular üzerine bir yazı]
- Mahmut Sadık: Felsefe, Din ve Ahlak, nu: 1549, s. 358, Musahabe, [Felsefe,
din ve ahlâk etrafında sohbet]
- Mahmut Sadık: Hayat ve Memat, nu: 1548, s. 340, Musahabe, [Hayat, ölüm,
ihtiyatlık, gençlik vs. konular üzerine sohbet]
- Mahmut Sadık: Ölçü, nu: 1551, s. 387, Musahabe, [Sosyal hayatta ölçü,
müşahede ve müşahedenin ilim için önemi vb. konularda bir sohbet
yazısı]
- Mahmut Sadık: Yel Üfürdü, Su Götürdü, nu: 1552, s. 406, Musahabe, [Telsiz
telgraf, yel değirmenleri, tabiatın kuvveti, rüzgâr, martılar, iktisat gibi
muhtelif konularda fennî sohbet]
- Mahmut Sadık: Akıl ve Seciye İmtihanı, nu: 1543, s. 259, Musahabe, [Muhtelif
fennî onular üzerine sohbet]
- Mahmut Sadık: Dinî Terbiye, İlmî Terbiye, Nu: 1515, s. 395, Musahabe,
[İçtimaî hayatta dinî ve ilmî terbiye hakkında]
- Mahmut Sadık: Fal Bakar, Niyet Bakar, nu: 1536, s. 147, Musahabe, [Fal,
Falcılık ve türleri üzerine fennî sohbet]
- Mahmut Sadık: Fen Kürsüsünden Fabrika Sahasına, nu: 1542, s. 243,
Musahabe, [Telsiz telefon, buhar makineleri, elektrik, elektrik
motorları, fen, sanat, vb. üzerine fennî sohbet]

- Mahmut Sadık: Gençlik Aşısı – Ölüler Saltanatı, nu: 1509, s. 139, Musahabe, [Tıbbî bir fen sohbeti]
- Mahmut Sadık: Güneş Hayat Verir, Harap Eder, Nu: 1537, s. 163, Musahabe, [Güneş üzerine fen sohbeti]
- Mahmut Sadık: Harita-i Âlem ve Harita-i Fünûn, nu: 1540, s. 212, Musahabe, [Muhtelif ilimler ve onların genel durumu üzerine bir yazı]
- Mahmut Sadık: Hayat ve Esrâr-ı Hayat, nu: 1534, s. 115, Musahabe, [Hayat üzerine fennî yazı]
- Mahmut Sadık: Hevâ-yi Sohbet, nu: 1544, s. 275, Musahabe, [Çeşitli konular (Hava, tayyare, balon, azot, kimyagerler) üzerine fennî sohbet]
- Mahmut Sadık: Nâbizâde Nâzım Merhum ve Şairane Bir Hikâyesi, nu: 1535, s. 132, Deneme, [Nabizade Nazım üzerine küçük bir yazı ve devamında Sohbet-i Şebâne isimli hikâye]
- Mahmut Sadık: Nizâ'-ı İlim ve Din, nu: 1521, s. 326, Musahabe, [İlim ve din çerçevesinde içtimaî bir sohbet]
- Mahmut Sadık: Olmaya Devlet Cihanda..., nu: 1539, s. 195, Musahabe, [Hayat, tabiat, tababet üzerine musahabe]
- Mahmut Sadık: Sevk-ül Ceyş-i Kimyevî, nu: 1541, s. 227, Musahabe, [Savaş, Birinci Dünya Savaşı, asker, askerî strateji vb. üzerine bir sohbet]
- Mahmut Sadık: Yerin Dibine Doğru, nu: 1535, s. 138, Musahabe, [Yeraltı ve yerüstü üzerine fen sohbeti]
- Masume Suat: Yıldızlar, nu: 1539, s. 205, Hikâye, [“Alfons Dode”den tercüme]
- Mehmet Abîdullah: Cürm-i Şühûd yahut Mahfil-i Zafer, nu: 1524, s. 370, Tiyatro, [Üç perdelik tiyatro]
- Mehmet Cemil: Anadolu'da Ne Gördüm, nu:1520, s.317, nu: 1522, s.346 [Eskişehir intibaları ve Darülfünûn'un Anadolu'ya gönderdiği tetkik heyeti intibaları]
- Mehmet Cemil: Anadolu'da Ne Gördüm-Seyahat Notları-, nu: 1520, s. 317, Gezi Yazısı, [Darülfünûn'un Anadolu'ya gönderdiği tetkik heyeti intibaları]

- [MERİÇ], Rıfkı Melûl: Aks-i Sadâ, Nu: 1515, s. 386, Şiir, [Düz kafiyeli ve 21 Haziran 1922 tarihli]
- [MORKAYA], Burhan Cahit: Biraz “Edebiyat” İstemez misiniz?, nu: 1528, s. 26, Musahabe, [Servet-i Fünûn dergisi etrafında edebiyat sohbeti]
- [MORKAYA], Burhan Cahit: İnkılâbı Kim Yazacak, nu: 1529, s. 44, Musahabe, [Meşrutiyet İnkılâbı’nın yazılması gerekliliği üzerine]
- Müfide Ferit: Bk. [TEK], Müfide Ferit
- N(un). A(yın). , Japon Krizantemi, nu: 1544, s. 275, Şiir, [Serbest nazım]
- Nâbedîd, [Ahmet Cemal]: Atlı Karaca, nu: 1507, s. 107, Şiir , [Serbest nazım (Ölçülü-uyaklı)]
- Nâbedîd, [Ahmet Cemal]: Şapkamın Gölgesi, nu: 1524, s. 371, Şiir , [Serbest nazım (Ölçüsüz – Uyaksız)]
- Namık Rüştü: Bir Gece Hatırası, nu: 1548, s. 351, Hikâye, [Küçük hikâye]
- Necmettin Rıfat: Müderris Doktor Celâl İsmail Paşa, nu: 1503, s. 48, Biyografi, [Celâl İsmail Paşa üzerine]
- Nejat Tevfik: Ömrüm, nu: 1544, s. 278, Şiir, [Çapraz kafiyeli şiir]
- Nejat Tevfik: Yorgun, nu: 1551, s. 391, Şiir, [İki dörtlükten oluşan serbest nazımlı şiir]
- ارقتار هورای**’dan: Gâipler Terânesi, nu: 1541, s. 233, Şiir, [Mensur şiir]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Handa, nu: 1547, s. 327, Şiir, [“Muğla yolunda” ibaresiyle çapraz kafiyeli şiir]
- [OZANSOY], Faik Ali: Seher, nu: 1526, s. 402, Şiir [Serbest nazım]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Uyku, nu: 1501, s. 4, [“yt.18 Aralık 1924” Mesnevi nazım şekliyle şiir]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Alman Edebiyatında İlk Asırlar, nu: 1536, s. 158, İnceleme, [Alman edebiyatı üzerine]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Alman Edebiyatında İlk Asırlar, Nu: 1537, s. 171, İnceleme, [Alman Edebiyatı üzerine]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Bir Kırmızı Balığın Sergüzeşti, Nu: 1537, s. 174, Hikâye, [Theristan Derem’den tercüme küçük hikâye]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Dişçide, nu: 1523, s. 363, Hikâye, [“Tristan Brüner’dan” ibaresiyle]

- [OZANSOY], Halit Fahri: İkimiz, nu: 1550, s. 378, Şiir, [Çapraz kafiyeli şiir]
- [OZANSOY], Halit Fahri: İş Adamı Olmadığım Erkenden Nasıl Anlaşıldı?, nu: 1533, s. 107, Hikâye, [Anatole France'tan tercüme hikâye]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Kurt "Maupassant"tan, nu: 1524, s. 382, Hikâye, [Maupassant'tan ibaresiyle]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Mehtabın Büyüsü, nu: 1541, s. 233, Şiir, [Çapraz kafiyeli şiir, yedi Ağustos 1925 gecesi, Kızıl Toprak ibaresiyle]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Menderes, nu: 1539, s. 199, Şiir, [Çapraz kafiyeli]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Merhamet, nu: 1532, s. 87, Hikâye, [Tercüme bir küçük hikâye]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Nazlı'nın Arzusu, nu: 1542, s. 251, Şiir, [Düz kafiyeli manzum fantezi]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Nikap, nu: 1535, s. 131, Şiir, [Çapraz kafiyeli, y. yt. 6 Ağustos 1925 Kızıl Toprak]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Otuz Üç Yaşımın Şiiri, nu: 1529, s. 35, Şiir, [Serbest nazım (Vezinsiz – Uyaksız)]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Racine ve İphigenia, nu: 1511, s. 175, Makale, [Racine ve İphigenia'si üzerine]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Racine ve İphinegia, nu: 1512, s. 189, Makale, [Racine ve İphigenia'si üzerine]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Yavuz Hırsız, nu: 1534, s. 124, Tiyatro, [Henry Düvernua'nın Fassion isimli eserinden tercüme tiyatro]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Yavuz Hırsız, nu: 1535, s. 142, Hikâye, [Henry Düvernua'nın Fassion isimli eserinden tercüme tiyatro]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Yusufçuk, nu: 1506, s. 94, Hikâye, [Paul De Kasniyak'dan tercüme küçük hikâye]
- [OZANSOY], Halit Fahri: Yüksek Ökçeler - Gizli Mabet, nu: 1551, s. 393, Kitap tanıtımı, [Ömer Seyfettin'in neşrolunan iki hikâye kitabını tanıtan yazı]
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Bir Meftûre ye, nu: 1504, s. 51, Şiir , [Çapraz kafiyeli]

- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Çiçekli Bir Göğse, nu: 1508, s. 119, Şiir, [“*Küçük Seyler mübdi'ine*” ithafıyla ve 13 Haziran 1918 tarihli, çapraz kafiyeli şiir]
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Gurbette Bir Tahassüs, nu: 1514, s. 210, Şiir, [22 Eylül 1917 – Selanik ibaresiyle üçer mısralık yirmi bölümden müteşekkil]
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Kaldım Ebedi Hicr İle..., Nu: 1515, s. 386, Şiir, [“29 Ağustos 1919 Cuma Fledan” ibaresiyle, aaab / cccd ... kafiye düzeniyle ve aruzla]
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Ocak Başında, nu: 1532, s. 82, Şiir, [Sone]
- Paul Cachtela: Dostluk, nu: 1543, s. 269, Şiir, [Serbest nazım (Ölçüsüz-Uyaksız)]
- Paul Geraldi: Haşiye, nu: 1544, s. 286, Şiir, [Mensur şiir]
- Pierre Loti: Benares Hatırası, nu: 1539, s. 199, Gezi yazısı, [Benares'e ait intibalardan oluşan küçük bir gezi yazısı]
- Recaizade Mahmut Ekrem: Kitâbe-i Seng-i Mezar, Gazel nazım şekliyle, nu: 1515, s. 226, Şiir, [“*Üstat Ekrem'in irtihalinden tam yirmi beş sene mukaddem kendisi için yazdığı kitabe ne seng-i kabrine nakş ne de bir sahife-i matbuaya derç edildiğinden edib-i mağfurun kıymettar hatırasını ihya için neşrediyoruz.*” ibaresi ve gazel nazım şekliyle. yt. 1307]
- Refik Fikret: Sahilde Kızlar, nu: 1552, s. 411, Şiir, [Üç dörtlükten oluşan çapraz kafiyeli şiir]
- [REY], Ahmet Reşit: Bir Farîza-i Cumhûriye, nu: 1522, s. 349, Makale, [Cumhuriyet üzerine]
- [REY], Ahmet Reşit: Bir Muhatara-i İçtimaiye: Komünizm, nu: 1502, s. 23, Makale, [Komünizm üzerine]
- [REY], Ahmet Reşit: İzdivaç ve Kadının Muhtass-ı İleyhi, nu: 1544, s. 282, Makale, [Evlilik ve kadınlar meselesine dâir]
- [REY], Ahmet Reşit: Kadınlarımız ve Hukûk-ı Siyasîye, nu: 1515, s. 235, Makale, [Kadınlar üzerine]
- [REY], Ahmet Reşit: Komünizm Üçüncü (Enternasyonal), nu: 1507, s. 111, Makale, [Komünizm üzerine]

- [REY], Ahmet Reşit: Musul Meselesi, nu: 1531, s. 71, nu: 1526, s. 409, nu: 1528, s. 27, nu: 1542, s. 247, Makale, [Musul Meselesi Üzerine]
- [REY], Ahmet Reşit: Rıfat Paşa Merhum, nu: 1529, s.35, Makale, [Berlin Büyük elçisi Rıfat paşa hakkında, Kızıl Toprak 27 Kasım 1925 tarihli]
- [REY], Ahmet Reşit: Tarihte Komünizm, nu: 1512, s. 186, Makale, [Komünizm üzerine]
- Rıfat Celâl: Mâziye Âit, nu: 1513, s. 195, Şiir, [Beş dörtlükten müteşekkil şiir]
- Rıfat Celâl: Tevfik Fikret'in Hayaline Karşı, nu: 1515, s. 227, Şiir, [*"Fikret'in en yakın muhibbi Siret'e"* ibaresiyle]
- Rıfkı Melûl: Bk. [MERİÇ], Rıfkı Melûl
- S[üleyman]. N[azif], Hamiş, nu: 1542, s. 242, Not, [Kuran-ı Kerim'in Türkçeye çevrilmesinin hükümetçe Mehmet Akif Ersoy'a tevdi edildiğine dâir not]
- S.F.D.: İhtar, nu: 1520, s. 320, İhtar, [Atatürk'ün resminin karilere dağıtılması üzerine]
- S.F.D.: Muhterem Karie ve Karilerimize, nu: 1543, s. 259, Not, [Servet-i Fünûn Dergisi'nin açtığı hikâye yarışmasına ilişkin bir not]
- S.F.D.: Üstat Ekrem, Nu: 1537, s. 162, Not, [Gelecek sayının Recaizade Mahmut Ekrem özel sayısı olacağına dâir not]
- Sacha Kitry: Saat, nu: 1548, s. 344, Fantezi, [Saatin bir hayvan gibi düşünülerek yazılmış olduğu kısa bir fantezi]
- Safiyüddin: "Bobi"min Aşkı, nu: 1517, s. 270, Hikâye, [Küçük hikâye "2 Eylül 333 [1917] – Çamlıca" ibaresiyle]
- Safiyüddin: Annen Kâ'be'ye Gitti!, nu: 1547, s. 335, Hikâye, [Küçük hikâye]
- Safiyüddin: Bir Levha-i Gurup ve Kışla, nu: 1529, s. 35, Şiir , [Kırklareli 2 Ekim 1925 ibaresiyle, çapraz kafiyeli]
- Safiyüddîn: Tayyare, nu: 1522, s. 338, Şiir, [Serbest Müstezat – *Cevat Abbas Beyefendi*'ye ibareli ve 8 Ağustos 341 (8 Ağustos 1925) tarihli]
- Safvet Urfî: Bk. [BETİN], Safvet Urfî
- Samipaşazâde Sezai: Paris'te Yedi Sene, nu: 1504, s. 52, Gezi Yazısı, [Paris hatıraları]

- Samipaşazâde Sezaî: Bir Yaz Gecesi, nu: 1512, s. 178, nu: 1514, s. 214, nu: 1519, s. 292, nu: 1521, s. 323, nu: 1526, s. 407, Hikâye, [Hikâye]
- Senî: Bk. [YURTMAN], [Abdulgani] Senî
- Sıdkı: İntizar, nu: 1535, s. 131, Şiir, [Çapraz kafiyeli şiir, yt. 12 Aralık 1925 Erzurum]
- Suat Derviş: Bk. [BARANER], Suat Derviş
- Suut Safvet, Romantik Gurup -1-, nu: 1551, s. 391, Şiir, [y yt. Paris 18 Şubat 1926, Çapraz kafiyeli dört dörtlükten oluşan bir şiir]
- Süleyman Nazif: İki Zindan, nu: 1546, s. 306, İnceleme, [“*Celal Nuri’ye*” ithafıyla İkinci Osman’ın katli hakkında mütalâalar]
- Süleyman Nazif: Leyla ve Mecnun -1-, nu: 1505, s. 68, nu: 1508, s. 114, İnceleme, [Fuzulî’nin Leyla ve Mecnun mesnevîsi üzerine]
- Süleyman Nazif: Canlı Bir Asır, nu: 1550, s. 371, İnceleme, [Tanzimat yıllarını ele alan tarihî bir inceleme yazısı]
- Süleyman Nazif: Dindarlık, nu: 1548, s. 338, Musahabe, [Din ve dindarlık üzerine]
- Süleyman Nazif: Fuzulî -10- Beng ü Bâde, nu: 1519, s. 294, Makale, [Fuzulî ve Beng ü Bade eseri üzerine]
- Süleyman Nazif: Fuzulî -6- Hadîkat-üs-Süeda -2-, nu: 1502, s. 18, İnceleme, [Fuzulî’nin Hadikat-üs-Süeda eseri üzerine]
- Süleyman Nazif: Fuzulî -7-, -8-, Leyla ve Mecnun, nu: 1505, s. 68, nu: 1508, s. 114, İnceleme, [Fuzulî’nin Leyla ve Mecnun mesnevisi üzerine]
- Süleyman Nazif: Fuzulî -9- Fuzulî’nin Lisanı ve Üslubu, nu: 1514, s. 213, Makale, [Fuzulî’nin dil ve üslubu üzerine]
- Süleyman Nazif: Hemedan Yolcusu, nu: 1524, s. 374, Hikâye, [“*Ressam Mihrî Müşfik Hanımefendi’ye*” ithafıyla]
- Süleyman Nazif: İki Secde, nu: 1542, s. 242, İnceleme, [Mehmet Akif Ersoy hakkında bir sohbet]
- Süleyman Nazif: Kahpe, nu: 1503, s. 39, Tenkit, [Abdülhak Hâmit’in “Kahpe” isimli eserine “Bir Sefilenin Hasbıhali” isminin verilmesi üzerine]
- Süleyman Nazif: Ömer Hayam’ın Şairliği, nu: 1543, s. 258, Tenkit, [Ömer Hayyam hakkında tenkit yazısı]

- Süleyman Nazif: Tercüme Mezbahası -1- , nu: 1552, s. 402, İnceleme,
[Tercümede yapılan hatalar ve yapılması gerekenler üzerine bir inceleme]
- Şakacı Dost: Dâr-ül Bedâyi' ve Millî Sahnede: Sanatkârlar-Müellifler, nu:
1547, s. 331, Manzum latifeler, [Manzum latifeler]
- Tarhan Celal: Son Sözler, nu: 1550, s. 382, Hikâye, [Küçük hikâye]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Ahmet İhsan Beyefendiye, nu: 1545, s. 304,
Taziye, [Abdülhak Hâmit'in Ahmet İhsan'a taziyesi]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Munzar, nu: 1545, s. 290, nu: 1547, s. 322,
Tiyatro, [Manzum tiyatro]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Bahs-i Esvaka Lâhika, nu: 1528, s. 18, Şiir,
[Serbest Nazım]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Bir Hatıra, nu: 1516, s. 242, Şiir, [Serbest
Nazım]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Diğer Gün, nu: 1531, s. 66, Şiir, [Yedi
dörtlükten oluşan şiir, Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü / Fe'ûlün vezinli]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Elli Üç Yaşına Basmış Bir Manzûme, nu: 1532,
s. 82, Şiir, [Gazel nazım şekliyle ve Mef'ûlü / Mefâ'îlü / Mefâ'îlü /
Fe'ûlün vezinli on beyitten oluşan şiir]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Kanatlı Kaplanlar ve Kanatlı Kediler, nu: 1512,
s. 178, Şiir
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Londra'da Bir Arkadaşla Nısf-ül-Leylden
Sonra, nu: 1524, s. 370, Şiir
- [TARHAN], Abdülhak Hamit: Mefâilatün Mütefâilün, nu: 1510, s. 146, Şiir,
[Hâmid'in yeni vezin arayışlarını gösteren bir şiiri]
- [TARHAN], Abdülhak Hamit: Munzar, nu: 1549, s. 354, nu: 1550, s. 370, nu:
1551, s. 386, Tiyatro, [Manzum tiyatro]
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Sokaklarımızda, nu: 1522, s. 338, Şiir
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Şiir, nu: 1514, s. 210, Şiir
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Yedi Kale Taraflarında, nu: 1519, s. 290, Şiir
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Yine Bir Hatıra, nu: 1517, s. 258, Şiir
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Yine O, nu: 1515, s. 226, Şiir

- [TARLAN], Ali Nihat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1518, s. 275, nu: 1521, s. 330, Makale, [Saib-i Tebrîzî üzerine]
- [TARLAN], Ali Nihat: Ardâ-yı Viraf, nu: 1540, s. 218, nu: 1551, s. 391, nu: 1545, s. 294, İnceleme, [Zerdüş'tün cennet ve cehennemi anlattığı dinî kitaptan bölümler]
- [TARLAN], Ali Nihat: Fasihî, nu: 1513, s. 207, nu: 1514, s. 216, İnceleme, [Fasihî ve şiiri hakkında]
- [TARLAN], Ali Nihat: Gazel, nu: 1502, s. 22, Şiir, [Gazel]
- [TARLAN], Ali Nihat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1517, s. 266, Makale, [Saib-i Tebrîzî üzerine]
- [TEK], Müfide Ferit: Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi, nu: 1520, s. 307, Gezi yazısı, [Paris güzel sanatlar sergisi intibaları]
- Tevfik Salim: Hans Muh, nu: 1526, s. 414, Biyografi, [Hans Muh ve Türkiye ziyareti intibaları]
- Tokadîzâde Şekip: Allah'ıma Hitabım, nu: 1546, s. 311, Şiir, [*“Refik, zî-kudret şarimiz Hüseyin Sîret Beyefendi'ye”* ithafla]
- Tokadîzâde Şekip: Bir İhtiyarın Gençler Gibi Düşünerek yazdığı Gazel, nu: 1539, s. 198, Şiir, [Gazel]
- Tokadîzâde Şekip: Büyük Üstadımız Cenap Şahabettin Beyefendiye, nu: 1527, s. 2, Şiir, [Mesnevi nazım şekliyle]
- Tokadîzâde Şekip: Lisan Makalesi Hakkında, nu: 1508, s. 122, Makale , [Velet Çelebi'nin lisan makalesine tenkit]
- Tokadîzâde Şekip: Tetkikat-ı Lügaviye Sernâmeli Makale İçin, nu: 1532, s. 85, Tenkit, [Velet Çelebi'nin Tetkikat-ı Lügaviye isimli makalesine tenkit]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1515, s. 240, Deneme, [Şirket-i Hayriye, Musul Meselesi ve Cemiyet-i Akvam üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 24 Mart 1926, nu: 1545, s. 304, Deneme, [Ahmet İhsan'ın Halit isimli torununun vefatı üzerine duyguları kaleme aldığı yazısı]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1547, s. 336, Deneme , [Gazi Paşa'nın heykeli ve siparişindeki hatalar üzerine]

- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1548, s. 352, Deneme, [Otuz üç sene evvelki Ramazan'a denk gelen Servet-i Fünûn Dergisi'nde yazılmış olan İstanbul Postası tekrar neşredilmiştir. Yazıda Ramazan üzerine genel intibalar anlatılıyor.]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1550, s. 384, Deneme, [İstimlâk kanunu ve Tayyare Makinist Mektebi üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1552, s. 416, Deneme , [İstimlâk kanunu, tedbir sizlik ve muhtelif içtimaî sorunlar etrafında bir sohbet yazısı]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 17 Teşrin-i sâni 925 – Lozan, nu: 1528, s. 32, Deneme, [Lozan'da Müzaheret Birliği Umumi Meclisinde Türkiye'nin temsil edilmesi üzerine]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 24 Kânun-ı evvel 1925, nu: 1534, s. 128, Deneme, [Cemiyet-i Akvam ve Musul meselesi üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 25 Teşrin-i sâni 925 – Lozan, Nu: 1515, s. 401, Deneme , [Bir Avrupa seyahati sırasında İstanbul intibaları]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre – 7 Kânun-ı evvel 1925, nu: 1531, s. 80, Deneme, [Cenevre ve Cemiyet-i Akvam Etrafında]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 1 Kânun-ı sâni 1925 , nu: 1535, s. 144, Deneme, [Harb-i Umumî, Avrupa Cemiyet-i Akvam ve Türkiye üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 11 Kânun-ı sâni 1926, nu: 1536, s. 160, Deneme, [Takvim değişikliği hakkında]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul 17 Mart 1926, nu: 1544, s. 288, Deneme , [Ahmet İhsan: Tokgöz'ün Avrupa'da geçirdiği üç buçuk ayda oralardaki buhran üzerine izlenimleri]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1501, s. 16, Deneme, [Dr. Amman'ın ihtiyarlar ve ihtiyarlık konulu makalesi üzerine]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1502, s. 32, Deneme, [Muhtelif konularda sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1505, s. 80, Deneme, [Çubuklu intibaları]

- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1506, s. 96, Deneme, [Şirket-i Hayriye etrafında sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1508, s. 128, Deneme, [Cehalet ve terakkimiz üzerine bir sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1510, s. 160, Deneme, [Avrupa hakkında sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1512, s. 192, Deneme, [İnkılabımız ve Ahmet İhsan'ın bir arkadaşıyla konuştuğu hizmetçi konusu üzerine]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1513, s. 208, Deneme, [Tayyarecilik etrafında sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1516, s. 256, Deneme, [Atatürk ve sosyal meseleler üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1517, s. 272, Deneme, [Şapka üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1518, s. 288, Deneme, [Avrupa'nın emperyalistliği üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1520, s. 320, Deneme, [Cemiyet-i Akvam ve Musul meselesi üzerine]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1521, s. 336, Deneme, [İsraf üzerine sohbet]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1523, s. 368, Deneme, [Lokarno Vesikası'na dâir]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis 12 Şubat 1926
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis 12 Şubat 1926 İstanbul 22 Şubat 1926 nu: 1542, s. 254, Deneme, [Nis ve İstanbul arasındaki yolculuk izlenimleri]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis'te Karnaval, nu: 1541, s. 236, Gezi Yazısı, [Nis Karnavalı hakkında y. yt. Nis10 Şubat 1926]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris – 20 Kânun-ı evvel 926, nu: 1539, s. 208, Deneme, [Paris intibaları]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 4 Şubat 1926, nu: 1542, s. 253, Deneme, [Paris intibaları]

- [TOKGÖZ], Ahmet: İhsan Cenevre – 12 Kânun-ı evvel 1925, nu: 1532, s. 96,
Deneme, [Cemiyet-i Akvam ve Musul meselesi etrafında]
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris – 27 Kânûn-ı sâni 1926, nu: 1540, s. 224,
Deneme, [Paris intibaları etrafında bir sohbet]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Hasan Rıza Paşa: nu: 1515, s. 389, Makale, [Hasan
Rıza Paşa'ya dâir]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki
Münâsebât, nu: 1546, s. 312, Makale, [Mahmut Nedim Paşa ile
muhalifleri arasındaki ilişkiler hakkında]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki
Münâsebât, nu: 1547, s. 330, Makale, [Mahmut Nedim Paşa ile
muhalifleri arasındaki ilişkiler hakkında]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mehmet Rüştü Paşa: nu: 1527, s. 6, Makale,
[Mütercim Mehmet Rüştü Paşa hakkında]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mithat Paşa: nu: 1533, s. 110, Makale, [Mithat Paşa
hakkında]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1545, s. 296,
Makale, [Şirvanîzade Mahmut Rüştü Paşa hakkında]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, nu: 1522, s. 342,
Makale , [Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa ve Hayatı]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mustafa Reşit Paşa, nu: 1503, s. 35, nu: 1503, s. 37,
Makale, [Mustafa Reşit Paşa üzerine]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Mahmut Fuat Paşa,
nu: 1515, s. 230, nu: 1516, s. 247, nu: 1517, s. 262, nu: 1518, s. 278,
Makale, [Mahmut Fuat Paşa üzerine]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Reşit ve Âli ve Fuat
Paşalar Hakkında Mukayese, nu: 1519, s. 295, nu: 1520, s. 310, Makale,
[Reşit ve Âli ve Fuat Paşalar üzerine]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl- Reşit Paşa
Tarafından Takdim Olunan Lâyiha-i Meşhuredir, nu: 1521, s. 331 [Reşit
Paşa'nın meşhur layihası]

- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1504, s. 55, nu: 1505, s. 74, nu: 1506, s. 84, nu: 1507, s. 100, nu: 1508, s. 126, nu: 1509, s. 131, nu: 1510, s. 149, nu: 1511, s. 166, nu: 1512, s. 181, nu: 1513, s. 195 Makale, [Mustafa Reşit Paşa üzerine]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1514, s. 218, Makale, [Mütercim Rüştü Paşa'nın Hasunist ve Anti Hasunist Meselesine Dair Layihası]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1522, s. 340, 1523, s. 355, Makale, Reşit Paşa'nın meşhur layihası'nın devamı]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1530, s. 51, nu: 1531, s. 68, nu: 1532, s. 91, nu: 1534, s. 119, nu: 1535, s. 135, nu: 1536, s. 151, Makale, [Mahmut Nedim Paşa'ya dâir]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, Nu: 1537, s. 166 nu: 1539, s. 202, nu: 1541, s. 234, nu: 1543, s. 266, Makale, [Şirvanîzade Mahmut Rüştü Paşa hakkında]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Safvet Paşa, nu: 1548, s. 345, nu: 1549, s. 361, nu: 1550, s. 379, nu: 1551, s. 395, nu: 1552, s. 410, Makale, [Safvet Paşa hakkında bir inceleme]
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1520, s. 314, Makale, [Kırk dördüncü sayıdaki "Saib-i Tebrîzî"nin devamı]
- Velet Çelebi: Bk. [İZBUDAK], Velet Çelebi
- [YALÇIN], Hüseyin Suat: Âhirette Bir gün, nu: 1547, s. 332, nu: 1548, s. 347, nu: 1549, s. 363, Tiyatro, [Manzum tiyatro]
- [YURTMAN], [Abdulgani] Senî: Arapça İstılâhat-ı İlmiye ve Fenniye, nu: 1501, s. 11, Makale, [Arapça ıstılâhat üzerine]
- [YURTMAN], [Abdulgani] Senî: Dürzîler ve Dürzîlik -Tarihî Bakış-, nu: 1519, s. 302, Makale, [Dürzîler ve Dürzîlik üzerine]

2. Konusuna Göre

AHLÂK

Cenap Şahabettin: Shakespeare - Ahlâkı, Nu: 1515, s. 387

Mahmut Sadık: Felsefe, Din ve Ahlak, nu: 1549, s. 358

COĞRAFYA

Halil Halit: Hem Petrol, Hem Dicle Menâbi'i, nu: 1501, s. 13

CUMHURİYET, Bk. Siyaset

DENİZCİLİK

İmzasız: Türkiye'de Vapurculuk, nu: 1549, s. 368

DİL

G(ayın). F(e): Hiyerogliflerin Anahtarı, nu: 1552, s. 411

[AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlamız, nu: 1518, s. 286

[AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlâmımız, nu: 1514, s. 222

[AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlâmımız, nu: 1517, s. 270

[AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlamız, nu: 1520, s. 319

Cenap Şahabettin: Lisan Meselesi, nu: 1510, s. 146

Cenap Şahabettin: Lisanımızın İhtiyaçları, nu: 1515, s. 227

Doktor İsmail Şükrü: Eslâf Lisanımızın Muhtekirleridir, nu: 1530, s. 58

Doktor İsmail Şükrü: Osmanlıca Gayr-i Millî, Zor ve Düzme Bir Lisandır

Terakkimizin Başlıca Mâni'i de Budur, Nu: 1515, s. 398

[İZBUDAK], Velet Çelebi: Tetkikat-ı Lûgaviye, nu: 1527, s. 10

[İZBUDAK], Velet Çelebi: Lisan Musahabesi, nu: 1501, s. 5

Tokadîzâde Şekip: Lisan Makalesi Hakkında, nu: 1508, s. 122

Tokadîzâde Şekip: Tetkikat-ı Lûgaviye Sernâmeli Makale İçin, nu: 1532, s. 85

DİN

[YURTMAN], [Abdulgani] Senî: Dürzîler ve Dürzîlik -Tarihî Bakış-, nu:

1519, s. 302

[TARLAN], Ali Nihat: Ardâ-yı Viraf, nu: 1540, s. 218, nu: 1551, s. 391, nu: 1545, s. 294

Mahmut Sadık: Dinî Terbiye, İlmî Terbiye, Nu: 1515, s. 395

Mahmut Sadık: Nizâ'-ı İlim ve Din, nu: 1521, s. 326

Süleyman Nazif: Dindarlık, nu: 1548, s. 338

Mahmut Sadık: Felsefe, Din ve Ahlak, nu: 1549, s. 358

EDEBİYAT

- Anekdot

İmzasız: Kahve Değirmeninde Bir Şaheser, nu: 1545, s. 300

- Batı Edebiyatı

[OZANSOY], Halit Fahri: Alman Edebiyatında İlk Asırlar, Nu: 1537, s. 171

[OZANSOY], Halit Fahri: Alman Edebiyatında İlk Asırlar, nu: 1536, s. 158

[OZANSOY], Halit Fahri: Racine ve İphinegia, nu: 1512, s. 189

[OZANSOY], Halit Fahri: Racine ve İphigenia, nu: 1511, s. 175

Tevfik Salim: Hans Muh, nu: 1526, s. 414

A.(yın) G.(ayın): Shakespeare = Becon, nu: 1539, s. 194

Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hayatı -2-, nu: 1522, s. 338

Cenap Şahabettin: Shakespeare - Ahlâkı, Nu: 1515, s. 387

Cenap Şahabettin: Shakespeare - Fikirleri, nu: 1531, s. 66

Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hissiyatı, nu: 1533, s. 100

Cenap Şahabettin: Stefan Zeromski ve Ladislas-Stanislas Reymont, nu: 1532, s. 82

İmzasız: Şark'ın Hayâlât-ı Vâ-Pesîni, Nu: 1537, s. 162

Cenap Şahabettin: Claude Farrère, nu: 1505, s. 66

- Biyografi

Süleyman Nazif: İki Secde, nu: 1542, s. 242

İmzasız: Şeyh Sadi, nu: 1523, s. 360

Tevfik Salim: Hans Muh, nu: 1526, s. 414

[TARLAN], Ali Nihat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1518, s. 275, nu: 1521, s. 330

- [TARLAN], Ali Nihat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1517, s. 266
- [TARLAN], Ali Nihat: Fasihî, nu: 1513, s. 207, nu: 1514, s. 216
- İmzasız: Şark'ın Hayâlât-ı Vâ-Pesîni, Nu: 1537, s. 162
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hayatı -2-, nu: 1522, s. 338
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Ahlâkı, Nu: 1515, s. 387
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Fikirleri, nu: 1531, s. 66
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hissiyatı, nu: 1533, s. 100
- Cenap Şahabettin: Stefan Zeromski ve Ladislas-Stanislas Reymont, nu: 1532, s. 82
- Emiroğlu Ziya: Kraliçe Elizabeth, nu: 1545, s. 299
- Mahmut Sadık: Nâbizâde Nâzım Merhum ve Şairane Bir Hikâyesi, nu: 1535, s. 132
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye - Hasan Rıza Paşa: nu: 1515, s. 389
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1546, s. 312
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1547, s. 330
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1545, s. 296
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Safvet Paşa, nu: 1548, s. 345, nu: 1549, s. 361, nu: 1550, s. 379, nu: 1551, s. 395, nu: 1552, s. 410
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, nu: 1522, s. 342
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mustafa Reşit Paşa, nu: 1503, s. 35, nu: 1503, s. 37
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Mahmut Fuat Paşa, nu: 1515, s. 230, nu: 1516, s. 247, nu: 1517, s. 262, nu: 1518, s. 278
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Reşit ve Âli ve Fuat Paşalar Hakkında Mukayese, nu: 1519, s. 295, nu: 1520, s. 310
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl- Reşit Paşa Tarafından Takdim Olunan Lâyihâ-i Meşhuredir, nu: 1521, s. 331
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1504, s. 55, nu: 1505, s. 74, nu: 1506, s. 84, nu: 1507, s. 100, nu: 1508, s. 126, nu: 1509, s. 131, nu: 1510, s. 149, nu: 1511, s. 166, nu: 1512, s. 181, nu: 1513, s. 195

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1514, s. 218
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1522, s. 340, 1523,
s. 355
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1530, s. 51, nu:
1531, s. 68, nu: 1532, s. 91, nu: 1534, s. 119, nu: 1535, s. 135, nu: 1536,
s. 151
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1520, s. 314
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, Nu: 1537, s. 166 nu:
1539, s. 202, nu: 1541, s. 234, nu: 1543, s. 266
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mithat Paşa: nu: 1533, s. 110
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mehmet Rüştü Paşa, nu: 1527, s. 6
[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mahmut Nedim Paşa: nu: 1529, s. 38

- Deneme

[AYKAÇ], Fazıl Ahmet: İçmediğim Halde, nu: 1505, s. 78
Cenap Şahabettin: Ateşin Şiirleri, nu: 1504, s. 50
Cenap Şahabettin: Elem Şiirleri, nu: 1506, s. 82
Cenap Şahabettin: Kış Mukaddimesi, nu: 1529, s. 34
Cenap Şahabettin: Tabîî Facia, nu: 1535, s. 130
Cenap Şahabettin: Yaz, nu: 1511, s. 162
İmzasız: Cemiyet-i Akvamda, nu: 1533, s. 98
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1515, s. 240
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 4 Şubat 1926, nu: 1542, s. 253
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 24 Mart 1926, nu: 1545, s. 304
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1547, s. 336
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1548, s. 352
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1550, s. 384
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1552, s. 416
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 17 Teşrîn-i Sâni 925-Lozan, nu: 1528, s. 32
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 24 Kânûn-ı Evvel 1925, nu: 1534, s. 128
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 25 Teşrîn-i Sâni 925 – Lozan, Nu: 1515, s. 401

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre - 7 Kânûn-ı Evvel 1925, nu: 1531
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 1 Kânûn-ı sâni 1925, nu: 1535, s. 144, s.

80

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 11 Kânûn-ı Sâni 1926, nu: 1536, s. 160

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul 17 Mart 1926, nu: 1544, s. 288

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1501, s. 16

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1502, s. 32

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1505, s. 80

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1506, s. 96

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1508, s. 128

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1510, s. 160

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1512, s. 192

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1513, s. 208

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1516, s. 256

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1517, s. 272

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1518, s. 288

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1520, s. 320

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1521, s. 336

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1523, s. 368

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis 12 Şubat 1926

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis 12 Şubat 1926 İstanbul 22 Şubat 1926 nu: 1542,
s. 254

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 20 Kânûn-ı Evvel 1926, nu: 1539, s. 208

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 12 Kânûn-ı Evvel 1925, nu: 1532, s. 96

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 27 Kânûn-ı Sâni 1926, nu: 1540, s. 224

- Diğer

İmzasız: Tashih, nu: 1551, s. 387

İmzasız: Üstat Ekrem, nu: 1538, s. 178

S.F.D.: Üstat Ekrem, Nu: 1537, s. 162

S.F.D.: Muhterem Karie ve Karilerimize, nu: 1543, s. 259

S[üleyman]. N[azif], Hamiş, nu: 1542, s. 242

Şakacı Dost: Dâr-ül Bedâyi' ve Millî Sahnede

F. Fuat: Yeni Bir Mecmua, nu: 1506, s. 95

G(ayın). F(e): Kârvân-ı Ömür, nu: 1550, s. 381

- Divan Edebiyatı

Süleyman Nazif: Leyla ve Mecnun -1-, nu: 1505, s. 68, nu: 1508, s. 114

Süleyman Nazif: Fuzulî -9- Fuzuli'nin Lisanı ve Üslubu, nu: 1514, s. 213

Süleyman Nazif: Fuzulî -6-Hadîkat-üs-Süeda -2-, nu: 1502, s. 18

Süleyman Nazif: Fuzulî -7-, -8-, Leyla ve Mecnun, nu:1505, s. 68, nu:1508, s.

114

Süleyman Nazif: Fuzulî -10- Beng ü Bâde, nu: 1519, s. 294

[TARLAN], Ali Nihat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1518, s. 275, nu: 1521, s. 330

[TARLAN], Ali Nihat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1517, s. 266

[TARLAN], Ali Nihat: Fasihî, nu: 1513, s. 207, nu: 1514, s. 216

- Doğu Edebiyatı

Süleyman Nazif: Ömer Hayyam'ın Şairliği, nu: 1543, s. 258

- Fantezi

Sacha Kitry: Saat, nu: 1548, s. 344

İmzasız: Bir Seyyarenin Akıbeti, nu: 1539, s. 200

İmzasız: Yol Üstünde Bir İneğin Duyguları, nu: 1544, s. 287

- Fıkra

İmzasız: Çocuk Sözleri, nu: 1550, s. 375

İmzasız: İstirap Veren Boşluk, nu: 1550, s. 373

İmzasız: Küçük Fıkralar, nu: 1549, s. 356

İmzasız: Küçük fıkralar, nu: 1551, s. 398

İmzasız: Zarif Fıkralar, nu: 1547, s. 329

İmzasız: Zarif Fıkralardan, nu: 1546, s. 309

İmzasız: Zarif Fıkralardan, nu: 1552, s. 414

İmzasız: Zarif Fıkralardan, nu: 1543, s. 265

İmzasız: Zarif Fıkralar, nu: 1542, s. 253

- Gezi Yazısı

Samipaşazâde Sezai: Paris'te Yedi Sene, nu: 1504, s. 52

Pierre Loti: Benares Hatırası, nu: 1539, s. 199

Ali Suat: Söğüt, nu: 1526, s. 414

Doktor Safir Ali: İstanbul'dan Bursa'ya ve Bursa'dan İznik'e Bir Gezinti, nu:
1504, s. 59

F. Fuat Sarow -1-, nu: 1509, s. 143 nu: 1510, s. 158

Mehmet Cemil: Anadolu'da Ne Gördüm-Seyahat Notları-, nu: 1520, s. 317

Mehmet Cemil: Anadolu'da Ne Gördüm, nu:1520, s.317, nu: 1522, s.346

Mehmet Cemil: Anadolu'da Ne Gördüm -Seyahat Notları- Eskişehir, nu: 1522,
s. 346

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis'te Karnaval, nu: 1541, s. 236

İmzasız: Otomobil İle Afrika'yı Mürur, nu: 1527, s. 13

Müfide Ferit: Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi, nu: 1520, s. 307

-Hatıra

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Hatıralar, nu: 1501, s. 10

[AYKAÇ], Fazıl Ahmet: Konfüçyüs, nu: 1527, s. 14

-Hikâye

Ali Suat: Hava ve Çiçekler, nu: 1536, s. 146

[BARANER], Suat Derviş: Bir Hikâye, nu: 1541, s. 238

[BARANER], Suat Derviş: İhtiyar Kadın, nu: 1540, s. 220

[BARANER], Suat Derviş: Mümkün Olmayan Şey, nu: 1546, s. 319

[BARANER], Suat Derviş: Selma Evlenmeyecek, nu: 1543, s. 270

[BARANER], Suat Derviş: Sihirbaz, nu: 1549, s. 366

[BARANER], Suat Derviş: Sizi Nasıl Unutabilirim?, nu: 1551, s. 399

[BETİN], Safvet Urfî: Koç Hasan, nu: 1531, s. 78

[BETİN], Safvet Urfî: Koç Hasan, nu: 1532, s. 95

Celâlettin Sait: Gümüş Halka, nu: 1552, s. 415

Celalettin Sait: Kurt Oğlu, nu: 1545, s. 303

- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: Balon -3-, nu: 1528, s. 30
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: La Cachacha, nu: 1503, s. 47
- Güzide Sabri: Cehalet, nu: 1507, s. 106
- Güzide Sabri: Hüseyin-i Şakir'den Kâmuran Hanıma
- Güzide Sabri: Zühre'nin Efsanesi, nu: 1511, s. 164
- M. Burhanettin: Yaşasın Türkiye, nu: 1546, s. 315
- Masume Suat: Yıldızlar, nu: 1539, s. 205
- Nabizâde Nâzım: Sohbet-i Şebâne, nu: 1535, s. 133
- Namık Rüştü: Bir Gece Hatırası, nu: 1548, s. 351
- [OZANSOY], Halit Fahri: Bir Kırmızı Balığın Sergüzeşti, Nu: 1537, s. 174
- [OZANSOY], Halit Fahri: Dişçide, nu: 1523, s. 363
- [OZANSOY], Halit Fahri: İş Adamı Olmadığım Erkenden Nasıl Anlaşıldı?,
nu: 1533, s. 107
- [OZANSOY], Halit Fahri: Kurt "Maupassant"tan, nu: 1524, s. 382
- [OZANSOY], Halit Fahri: Merhamet, nu: 1532, s. 87
- [OZANSOY], Halit Fahri: Yavuz Hırsız, nu: 1535, s. 142
- [OZANSOY], Halit Fahri: Yusufçuk, nu: 1506, s. 94
- Safiyüddin: "Bobi"min Aşkı, nu: 1517, s. 270
- Safiyüddin: Annen Kâ'be'ye Gitti!, nu: 1547, s. 335
- Samipaşazâde Sezaâ: Bir Yaz Gecesi, nu: 1512, s. 178, nu: 1514, s. 214, nu:
1519, s. 292, nu: 1521, s. 323, nu: 1526, s. 407
- Süleyman Nazif: Hemedan Yolcusu, nu: 1524, s. 374
- Tarhan Celal: Son Sözler, nu: 1550, s. 382
- [ÇAMBEL], Hasan Cemil: Balon -1-, nu: 1526, s. 411 nu: 1527, s. 15, nu:
1529, s. 47, nu: 1530, s. 55

- Makale

- İmzasız: Şark'ın Hayâlât-ı Vâ-Pesîni, Nu: 1537, s. 162
- [AYKAÇ], Fazıl Ahmet: Felsefede Nisan, nu: 1511, s. 170
- [BOLAYIR], Ali Ekrem: Külliyyât-ı Ziya, nu: 1516, s. 244
- Cenap Şahabettin: Büyük Dostumuz, nu: 1508, s. 118
- Cenap Şahabettin: Felsefe-i Malûmât, nu: 1516, s. 242

- Cenap Şahabettin: Lisanımızın İhtiyaçları, nu: 1515, s. 227
- Cenap Şahabettin: Tokadîzâde'nin Felsefesi, nu: 1524, s. 372
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hayatı -2-, nu: 1522, s. 338
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Ahlâkı, Nu: 1515, s. 387
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Fikirleri, nu: 1531, s. 66
- Cenap Şahabettin: Shakespeare - Hissiyatı, nu: 1533, s. 100
- Cenap Şahabettin: Stefan Zeromski ve Ladislas-Stanislas Reymont, nu: 1532, s. 82
- Ferik Galip: Yazı Tarihinden: Elif-bâ Harfleri, nu: 1502, s. 29
- Ferik Galip: Yazı Tarihinden: Elif-ba Harfleri, nu: 1505, s. 79
- Cenap Şahabettin: Huzur-ı Hilkatte ve Tokadîzâde Şekip, nu: 1520, s. 306,
- F. Fuat: Jiu Jitsu -2-, nu: 1502, s. 27
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlamız, nu: 1518, s. 286
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlâmız, nu: 1514, s. 222
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlâmız, nu: 1517, s. 270
- [AKIR], Halil Rüştü: Lisan ve İmlamız, nu: 1520, s. 319
- Necmettin Rıfat: Müderris Doktor Celâl İsmail Paşa, nu: 1503, s. 48
- [OZANSOY], Halit Fahri: Racine ve İphinegia, nu: 1512, s. 189
- [OZANSOY], Halit Fahri: Racine ve İphigenia, nu: 1511, s. 175
- İmzasız: Yirmi Bin Sene Evvelki Mongollar, nu: 1540, s. 216
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye - Hasan Rıza Paşa: nu: 1515, s. 389
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1546, s. 312
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1547, s. 330
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1545, s. 296
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Safvet Paşa, nu: 1548, s. 345, nu: 1549, s. 361, nu: 1550, s. 379, nu: 1551, s. 395, nu: 1552, s. 410
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, nu: 1522, s. 342
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mustafa Reşit Paşa, nu: 1503, s. 35, nu: 1503, s. 37

- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Mahmut Fuat Paşa, nu: 1515, s. 230, nu: 1516, s. 247, nu: 1517, s. 262, nu: 1518, s. 278
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Reşit ve Âli ve Fuat Paşalar Hakkında Mukayese, nu: 1519, s. 295, nu: 1520, s. 310
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl- Reşit Paşa Tarafından Takdim Olunan Lâyiha-i Meşhuredir, nu: 1521, s. 331
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1504, s. 55, nu: 1505, s. 74, nu: 1506, s. 84, nu: 1507, s. 100, nu: 1508, s. 126, nu: 1509, s. 131, nu: 1510, s. 149, nu: 1511, s. 166, nu: 1512, s. 181, nu: 1513, s. 195
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1514, s. 218
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1522, s. 340, 1523, s. 355
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1530, s. 51, nu: 1531, s. 68, nu: 1532, s. 91, nu: 1534, s. 119, nu: 1535, s. 135, nu: 1536, s. 151
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1520, s. 314
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, Nu: 1537, s. 166 nu: 1539, s. 202, nu: 1541, s. 234, nu: 1543, s. 266
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mithat Paşa: nu: 1533, s. 110
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mehmet Rüştü Paşa, nu: 1527, s. 6
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mahmut Nedim Paşa: nu: 1529, s. 38
- Cenap Şahabettin: Bir Makalenin Hayatı, nu: 1521, s. 322

- Mektup

- Ali Yümnî: Bir Mektup, nu: 1545, s. 301
- Güzide Sabri: Hüseyin-i Şakir'den Kâmuran Hanıma, nu: 1506, s. 87
- İzzet Fuat: "Servet-i Fünûn" Sahibi Ahmet İhsan: Beyefendiye, nu: 1544, s. 288
- [KESTELLİ], Raif Necdet Buhran, nu: 1511, s. 171
- [KESTELLİ], Raif Necdet İdeal Talebe, nu: 1529, s. 46
- [KESTELLİ], Raif Necdet İdeal Talebe, nu: 1530, s. 60
- [KESTELLİ], Raif Necdet Müdafaa, nu: 1509, s. 135

[TARHAN], Abdülhak Hâmit: Ahmet İhsan Beyefendiye, nu: 1545, s. 304

- Musahabe

Cenap Şahabettin: Bir Makalenin Hayatı, nu: 1521, s. 322

Cenap Şahabettin: Claude Farrère, nu: 1505, s. 66

Cenap Şahabettin: Lisan Meselesi, nu: 1510, s. 146

Cenap Şahabettin: Müsabaka Münasebetiyle, nu: 1544, s. 274

Cenap Şahabettin: “Servet-i Fünûn” Edebiyatı ve Bedbinlik, nu: 1507, s. 98

F. Fuat: Benzin İstihsâlâtı, nu: 1512, s. 190

Mahmut Sadık , Kâinat Mevcut mu Değil mi?, nu: 1513, s. 203

Mahmut Sadık: Artık Âlim Kurtulsa!, nu: 1546, s. 310,

Mahmut Sadık: Büyükten Küçüğe, nu: 1550, s. 374,

Mahmut Sadık: Felsefe, Din ve Ahlak, nu: 1549, s. 358

Mahmut Sadık: Hayat ve Memat, nu: 1548, s. 340

Mahmut Sadık: Ölçü, nu: 1551, s. 387

Mahmut Sadık: Yel Üfürdü, Su Götürdü, nu: 1552, s. 406

Mahmut Sadık: Akıl ve Seciye İmtihanı, nu: 1543, s. 259

Mahmut Sadık: Dinî Terbiye, İlmî Terbiye, Nu: 1515, s. 395

Mahmut Sadık: Fal Bakar, Niyet Bakar, nu: 1536, s. 147

Mahmut Sadık: Fen Kürsüsünden Fabrika Sahasına, nu: 1542, s. 243

Mahmut Sadık: Gençlik Aşısı – Ölüler Saltanatı, nu: 1509, s. 139

Mahmut Sadık: Güneş Hayat Verir, Harap Eder, Nu: 1537, s. 163

Mahmut Sadık: Harita-i Âlem ve Harita-i Fünûn, nu: 1540, s. 212

Mahmut Sadık: Hayat ve Esrâr-ı Hayat, nu: 1534, s. 115

Mahmut Sadık: Hevâ-yi Sohbet, nu: 1544, s. 275

Mahmut Sadık: Nizâ’-ı İlim ve Din, nu: 1521, s. 326

Mahmut Sadık: Olmaya Devlet Cihanda..., nu: 1539, s. 195

Mahmut Sadık: Sevk-ül Ceyş-i Kimyevî, nu: 1541, s. 227

Mahmut Sadık: Yerin Dibine Doğru, nu: 1535, s. 138

[KESTELLİ], Raif Necdet Buhran, nu: 1511, s. 171

Süleyman Nazif: Dindarlık, nu: 1548, s. 338

[İZBUDAK], Velet Çelebi: Lisan Musahabesi, nu: 1501, s. 5

Cenap Şahabettin: Tabiat Şiirleri, nu: 1503, s. 34

Cenap Şahabettin: Yarınki Edebiyatımız, nu: 1534, s. 114

F. F.: Kuru Meyve İstihsâlâtımız Hakkında, Nu: 1537, s. 173

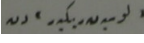
- Röportaj

[GÖÇEN], Hayrettin Nedim: Şeyh-ül-Vüzera Müşir Namık Paşa Merhumun

Bir Gazeteci İle Mülâkatı, nu: 1507, s. 105

- Şiir

[TARHAN], Abdülhak Hâmit: Bahs-i Esvaka Lâhika, nu: 1528, s. 18

: Arzu, nu: 1551, s. 394

Paul Cachtela: Dostluk, nu: 1543, s. 269

A.(yın) H.(a): Bugünkü Yeniçeriler, nu: 1528, s. 18

A.(yın) T.(e): Ağla, Gönül, Ağla!, nu: 1545, s. 303

Abdülhak Mihrünnisa: Bir Cerîhadâr-ı Hezimet Lisanından, nu: 1528, s. 18

Abdülhak Mihrünnisa: Bir Neşide, nu: 1513, s. 194

Abdülhak Mihrünnisa: Bir Neşide, nu: 1523, s. 355

Abdülhak Mihrünnisa: Dere Karşısında, nu: 1511, s. 163

Abdülhak Mihrünnisa: Solan Gül, nu: 1511, s. 163

Abdülhak Mihrünnisa: Validem, nu: 1510, s. 146

Ali Suat: Geceler, nu: 1540, s. 218

Ali Şefik: Gazel, nu: 1501, s. 6

Arif Nihat: Hortlak, nu: 1506, s. 84

[AYKAÇ], Fazıl Ahmet: Nisan Şarkısı, nu: 1503, s. 35

[BARANER], Suat Derviş: Kıskaçlık, nu: 1533, s. 102

BOLAYIR] Ali Ekrem: Takvim Yapraklarından:, nu: 1547, s. 327

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Yakılan Mektuplar, nu: 1502, s. 22

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Güneşe, nu: 1513, s. 194

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Kıtalar, nu: 1543, s. 266

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Kitâbe-i Seng-i Mezar, nu: 1504, s. 54

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Sabah Yıldızı, nu: 1506, s. 82, Şiir

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Takvim Yapraklarından, nu: 1549, s. 359

[BOLAYIR], Ali Ekrem: Takvim Yapraklarından, nu: 1551, s. 390
Cenap Şahabettin: Senin İçin, nu: 1502, s. 22
DÜNDAR, Arif: Tesadüf, nu: 1505, s. 71
Edvar Borjbe'den [?]: Denizde Ay, nu: 1540, s. 222,
Fahrettin Mustafa: Şehvet, nu: 1505, s. 71
Fahrettin Mustafa: Ateşperest, nu: 1504, s. 62
Fuat Hüsnü: Benim Gönlüm, nu: 1501, s. 5
Hakkı Tahsin: Turna, nu: 1543, s. 265
Haşim Sami: Tuna, nu: 1501, s. 4
Cazım Faik: İstiyorum, nu: 1532, s. 82
Cazım Faik: Perişan Sözler, nu: 1514, s. 211
İmzasız: Dâ'üs-sıla, nu: 1547, s. 335,
İsak Frera: Oh Bayram, nu: 1508, s. 123
JANTİ, Raimont, Gurupta Yelkenler, nu: 1545, s. 302
K(ef): İlk Güneşler, nu: 1550, s. 378
Kemal Nejat: Şikâyetler, Tahassüsler, Nu: 1515, s. 386
EKREM, Recaizade Mahmut: Kitâbe-i Seng-i Mezar, Kitâbe-i Seng-i Mezar,
nu: 1515, s. 226
M.(im) T.(e): "Kitâb-ı Mukaddes"ten, nu: 1550, s. 375
Madam Cécile: Balo, nu: 1541, s. 240
MERİÇ], Rıfkı Melûl: Aks-i Sadâ, Nu: 1515, s. 386
N(un). A(yın). , Japon Krizantemi, nu: 1544, s. 275
Nâbedîd, [Ahmet Cemal]: Atlı Karaca, nu: 1507, s. 107
Nâbedîd, [Ahmet Cemal]: Şapkamın Gölgesi, nu: 1524, s. 371
Nejat Tevfik: Ömrüm, nu: 1544, s. 278
Nejat Tevfik: Yorgun, nu: 1551, s. 391
[OZANSOY], Halit Fahri: Handa, nu: 1547, s. 327
[OZANSOY], Faik Ali: Seher, nu: 1526, s. 402
[OZANSOY], Halit Fahri: Uyku, nu: 1501, s. 4, Aruzla şiir, ["yt.18 Aralık
[OZANSOY], Halit Fahri: İkimiz, nu: 1550, s. 378
[OZANSOY], Halit Fahri: Mehtabın Büyüsü, nu: 1541, s. 233
[OZANSOY], Halit Fahri: Menderes, nu: 1539, s. 199

- [OZANSOY], Halit Fahri: Nazlı'nın Arzusu, nu: 1542, s. 251
- [OZANSOY], Halit Fahri: Nikap, nu: 1535, s. 131
- [OZANSOY], Halit Fahri: Otuz Üç Yaşımın Şiiri, nu: 1529, s. 35
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Bir Meftûre ye, nu: 1504, s. 51
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Çiçekli Bir Göğse, nu: 1508, s. 119
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Gurbette Bir Tahassüs, nu: 1514, s. 210
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Kaldım Ebedi Hicr İle..., Nu: 1515, s. 386
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret: Ocak Başında, nu: 1532, s. 82
- Paul Geraldi: Haşiye, nu: 1544, s. 286
- Refik Fikret: Sahilde Kızlar, nu: 1552, s. 411, Şiir
- Rıfat Celâl: Mâziye Âit, nu: 1513, s. 195
- Rıfat Celâl: Tevfik Fikret'in Hayaline Karşı, nu: 1515, s. 227
- Safiyüddin: Bir Levha-i Gurup ve Kışla, nu: 1529, s. 35
- Safiyüddîn: Tayyare, nu: 1522, s. 338
- Sıdkı: İntizar, nu: 1535, s. 131
- Suut Safvet, Romantik Gurup -1-, nu: 1551, s. 391
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Bir Hatıra, nu: 1516, s. 242
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Diğer Gün, nu: 1531, s. 66
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Elli Üç Yaşına Basmış Bir Manzûme, nu: 1532, s. 82
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Kanatlı Kaplanlar ve Kanatlı Kediler, nu: 1512, s. 178
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Londra'da Bir Arkadaşla Nısf-ül-Leylden Sonra, nu: 1524, s. 370
- [TARHAN], Abdülhak Hamit: Mefâilatün Mütefâilün, nu: 1510, s. 146
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Sokaklarımızda, nu: 1522, s. 338
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Şiir, nu: 1514, s. 210
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Yedi Kale Taraflarında, nu: 1519, s. 290
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Yine Bir Hatıra, nu: 1517, s. 258
- [TARHAN], Abdülhak Hâmit: Yine O, nu: 1515, s. 226
- [TARLAN], Ali Nihat: Gazel, nu: 1502, s. 22
- Tokadîzâde Şekip: Allah'ıma Hitabım, nu: 1546, s. 311

Tokâdîzâde Şekip: Bir İhtiyarın Gençler Gibi Düşünerek yazdığı Gazel, nu:
1539, s. 198

Tokâdîzâde Şekip: Büyük Üstadımız Cenap Şahabettin Beyefendiye, nu: 1527,
s. 2

[ÇAMBEL], Hasan Cemil: İtalya Seyahati - Kaside, nu: 1533, s. 106

- Tenkit

Cenap Şahabettin: Eslâfı Okurken, nu: 1519, s. 290

Cenap Şahabettin: Kitabet-i Resmiye, nu: 1540, s. 210

Cenap Şahabettin: Pierre Benoit, nu: 1517, s. 259

Doktor İsmail Şükrü: Osmanlıca Gayr-i Millî, Zor ve Düzme Bir Lisandır
Terakkimizin Başlıca Mâni'i de Budur, Nu: 1515, s. 398

Doktor İsmail Şükrü: Eslâf Lisanımızın Muhtekirleridir, nu: 1530, s. 58

Süleyman Nazif: Kahpe, nu: 1503, s. 39

[OZANSOY], Halit Fahri: Yüksek Ökçeler - Gizli Mabet, nu: 1551, s. 393

- Tercüme

Süleyman Nazif: Tercüme Mezbahası -1- , nu: 1552, s. 402

- Üslûp

Süleyman Nazif: Fuzulî -9- Fuzuli'nin Lisanı ve Üslubu, nu: 1514, s. 213

- Vecize

BOON, Gustave Le: Felsefe Kırıntıları, nu: 1545, s. 295

BOON, Gustave Le: Felsefe-i Siyasiye Kırıntıları, nu: 1540, s. 223, nu: 1544,
s. 282

Cenap Şahabettin: Serseri Fikirler, nu: 1502, s. 20, nu: 1509, s. 130, nu: 1514,
s. 211, nu: 1523, s. 354, nu: 1530, s. 50

İmzasız: Çocuk Sözleri -1-, nu: 1545, s. 298

İmzasız: Garp Muharrirlerinden Bazı Fikirler, nu: 1539, s. 201

İmzasız: Garp Muharrirlerinden Bazı Fikirler, nu: 1540, s. 219

Jack Norman: Fikir Demeti, nu: 1541, s. 240

■'dan: Aşka Dâir, nu: 1543, s. 268

ارتقار هردای' dan: Gâipler Terânesi, nu: 1541, s. 233

-Yeni Türk Edebiyatı

Cenap Şahabettin: “Servet-i Fünûn” Edebiyatı ve Bedbinlik, nu: 1507, s. 98

FELSEFE

Cenap Şahabettin: Tokadîzâde'nin Felsefesi, nu: 1524, s. 372

Cenap Şahabettin: Felsefe-i Malûmât, nu: 1516, s. 242

Mahmut Sadık: Felsefe, Din ve Ahlak, nu: 1549, s. 358

FEN

F. Fuat: Münih Fen Müzesi, nu: 1504, s. 62

Doktor Besim Ömer: Çocuklara Dâir Sıhî ve İctimaî Teşkilât ve Tesisât, nu:
1509, s. 142, nu: 1510, s. 154, nu: 1503, s. 45, nu: 1506, s. 90, nu: 1507,
s. 109, nu: 1508, s. 124

Mahmut Sadık , Kâinat Mevcut mu Değil mi?, nu: 1513, s. 203

Mahmut Sadık: Hayat ve Memat, nu: 1548, s. 340

Mahmut Sadık: Ölçü, nu: 1551, s. 387

Mahmut Sadık: Yel Üfürdü, Su Götürdü, nu: 1552, s. 406

Mahmut Sadık: Akıl ve Seciye İmtihanı, nu: 1543, s. 259

Mahmut Sadık: Fal Bakar, Niyet Bakar, nu: 1536, s. 147

Mahmut Sadık: Fen Kürsüsünden Fabrika Sahasına, nu: 1542, s. 243

Mahmut Sadık: Gençlik Aşısı – Ölüler Saltanatı, nu: 1509, s. 139

Mahmut Sadık: Güneş Hayat Verir, Harap Eder, Nu: 1537, s. 163

Mahmut Sadık: Harita-i Âlem ve Harita-i Fünûn, nu: 1540, s. 212

Mahmut Sadık: Hayat ve Esrâr-ı Hayat, nu: 1534, s. 115

Mahmut Sadık: Hevâ-yi Sohbet, nu: 1544, s. 275

Mahmut Sadık: Yerin Dibine Doğru, nu: 1535, s. 138

GÜZEL SANATLAR: Bk. Sanat

HABER

-Yurtiçi

İmzasız: Muhtelit Takımımızın Galibiyeti, nu: 1514, s. 223

İmzasız: Memurîn Kooperatifi Münasebetiyle, nu: 1512, s. 191

İmzasız: Haberler, nu: 1543, s. 269

İmzasız: İktisat Doktoru Ömer Celâl Bey, nu: 1511, s. 176

İmzasız: Haber, Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1550, s. 376, Haber,

İmzasız: Celâl Bey Merhum, nu: 1540, s. 216

İmzasız: Balıkesir Hattındaki Tren Kazası, nu: 1536, s. 148

-- Diğer

İmzasız: Yeni Pullar, nu: 1541, s. 240

S.F.D.: İhtar, nu: 1520, s. 320

-- Edebiyat

İmzasız: Fikr ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1540, s. 215

İmzasız: Fikr ve Sanat Âleminde Haberler: Haberler, nu: 1544, s. 279

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1542, s. 246

İmzasız: Haber, Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1549, s. 360

İmzasız: Haber, Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1547, s. 326

İmzasız: Fikr ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1541, s. 230

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1546, s. 311

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1551, s. 398

İmzasız: Üstat Ekrem, nu: 1538, s. 178

S.F.D.: Üstat Ekrem, Nu: 1537, s. 162

S.F.D.: Muhterem Karie ve Karilerimize, nu: 1543, s. 259

S[üleyman]. N[azif], Hamiş, nu: 1542, s. 242

Şakacı Dost: Dâr-ül Bedâyi' ve Millî Sahnede

-- Sinema

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1552, s. 408

-- Resim

İmzasız: Haberler, nu: 1543, s. 269

-- Tiyatro

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde Haberler: Haberler, nu: 1545, s. 295

-Yurtdışı

İmzasız: Japonya'da Gazetecilik ve Matbaacılık, nu: 1531, s. 72

İmzasız: Amundsen'in Kutup Seyahati, nu: 1509, s. 136

İmzasız: Almanya'da Ren'in Bininci Senesi, nu: 1522, s. 349

İmzasız: Steyr Otomobil ve Kamyonları, nu: 1552, s. 411

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde: Haberler, nu: 1548, s. 343

HUKUK

[REY], Ahmet Reşit: Kadınlarımız ve Hukûk-ı Siyasîye, nu: 1515, s. 235

[REY], Ahmet Reşit: Musul Meselesi, nu: 1531, s. 71, nu: 1526, s. 409, nu:
1528, s. 27, nu: 1542, s. 247

İÇTİMAÎ

Galip Kemalî: Biraz da İktisâdiyât ve İctimâiyât, nu: 1506, s. 91

[REY], Ahmet Reşit: Bir Muhatara-i İctimaiye: Komünizm, nu: 1502, s. 23

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1515, s. 240

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 4 Şubat 1926, nu: 1542, s. 253

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 24 Mart 1926, nu: 1545, s. 304

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1547, s. 336

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1548, s. 352

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1550, s. 384

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1552, s. 416

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 17 Teşrîn-i Sâni 925-Lozan, nu: 1528, s. 32

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 24 Kânûn-ı Evvel 1925, nu: 1534, s. 128

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: 25 Teşrîn-i Sâni 925 – Lozan, Nu: 1515, s. 401

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre - 7 Kânûn-ı Evvel 1925, nu: 1531

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 1 Kânûn-ı Sâni 1925 , nu: 1535, s. 144, s.

80

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 11 Kânûn-ı Sâni 1926, nu: 1536, s. 160

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul 17 Mart 1926, nu: 1544, s. 288

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1501, s. 16

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1502, s. 32

[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1505, s. 80

- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1506, s. 96
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1508, s. 128
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1510, s. 160
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1512, s. 192
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1513, s. 208
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1516, s. 256
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1517, s. 272
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1518, s. 288
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1520, s. 320
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1521, s. 336
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: İstanbul Postası, nu: 1523, s. 368
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis 12 Şubat 1926
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Nis 12 Şubat 1926 İstanbul 22 Şubat 1926 nu: 1542,
s. 254
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 20 Kânûn-ı Evvel 926, nu: 1539, s. 208
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Cenevre 12 Kânûn-ı Evvel 1925, nu: 1532, s. 96
[TOKGÖZ], Ahmet İhsan: Paris 27 Kânûn-ı Sâni 1926, nu: 1540, s. 224

İKTİSAT

Galip Kemalî: Biraz da İktisâdiyât ve İçtimâiyât, nu: 1506, s. 91

İNKILAPÇILIK, Bk. Siyaset

KADIN

A.(yın) G.(ayın): Asrî Kadın, nu: 1542, s. 251

[REY], Ahmet Reşit: İzdivaç ve Kadının Muhtass-ı İleyhi, nu: 1544, s. 282

[REY], Ahmet Reşit: Kadınlarımız ve Hukûk-ı Siyasîye, nu: 1515, s. 235

MADENLER

F. Fuat: Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı -1-, nu: 1518, s. 284,

F. Fuat: Cihan Maden Kömürü İstihsâlâtı -2- Harpten Evvelki Maden
Havzaları, nu: 1522, s. 351

- F. Fuat: Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı -3- Harpten Evvelki Maden Havzaları, nu: 1523, s. 366
- F. Fuat: Cihân Maden Kömürü İstihsâlâtı, nu: 1527, s. 15
- F. Fuat: Fent İmalâtı ve Odun Kömürü, nu: 1502, s. 28
- Halil Halit: Hem Petrol, Hem Dicle Menâbi'i, nu: 1501, s. 13
- F. Fuat: Benzin İstihsâlâtı, nu: 1512, s. 190

MÜHENDİSLİK

- A.(yın) G.(ayın): Şamdan Bağdat'a, nu: 1545, s. 302

RESİM/RESSAMLAR, Bk. Sanat, Güzel Sanatlar

SANAT, Bk. Güzel Sanatlar

- A.(yın) G.(ayın): Tekâmülcüye Göre Hikmet-i Bedâyi' ve Sarhoşluk
- A.(yın) G.(ayın):Evvel Makbul... Şimdi Merdût, nu: 1541, s. 226
- Emiroğlu Ziya: Meşhur Elim Tablolar, nu: 1552, s. 414
- İmzasız: Tutankhamun Mumyası, nu: 1541, s. 232
- İmzasız: Haberler, nu: 1543, s. 269
- A.(yın) G.(ayın): Tekâmülcüye Göre Hikmet-i Bedâyi' ve Sarhoşluk
- A.(yın) G.(ayın):Evvel Makbul... Şimdi Merdût, nu: 1541, s. 226
- Emiroğlu Ziya: Meşhur Elim Tablolar, nu: 1552, s. 414
- İmzasız: Tut-ankh-amun Mumyası, nu: 1541, s. 232
- İmzasız: Haberler, nu: 1543, s. 269

SANAYİ

- F. Fuat: Sanâyi'i Yükselten Sebepler, nu: 1534, s. 118
- F. Fuat: Sanayiyi Yükselten Sebepler, nu: 1532, s. 95
- F. Fuat: Tayyarelerde Emniyet Meselesi, nu: 1516, s. 254

SİYASET

- MORKAYA, Burhan Cahit: İnkılâbı Kim Yazacak, nu: 1529, s. 44
- Süleyman Nazif: İki Zindan, nu: 1546, s. 306
- [REY], Ahmet Reşit: Bir Farîza-i Cumhûriye, nu: 1522, s. 349

- [REY], Ahmet Reşit: Bir Muhatarâ-i İctimaiye: Komünizm, nu: 1502, s. 23
- [REY], Ahmet Reşit: Komünizm Üçüncü (Enternasyonal), nu: 1507, s. 111
- [REY], Ahmet Reşit: Tarihte Komünizm, nu: 1512, s. 186
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye - Hasan Rıza Paşa: nu: 1515, s. 389
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1546, s. 312
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1547, s. 330
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1545, s. 296
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Safvet Paşa, nu: 1548, s. 345, nu: 1549, s. 361, nu: 1550, s. 379, nu: 1551, s. 395, nu: 1552, s. 410
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, nu: 1522, s. 342
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mustafa Reşit Paşa, nu: 1503, s. 35, nu: 1503, s. 37
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Mahmut Fuat Paşa, nu: 1515, s. 230, nu: 1516, s. 247, nu: 1517, s. 262, nu: 1518, s. 278
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Reşit ve Âli ve Fuat Paşalar Hakkında Mukayese, nu: 1519, s. 295, nu: 1520, s. 310
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl- Reşit Paşa Tarafından Takdim Olunan Lâyiha-i Meşhuredir, nu: 1521, s. 331
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1504, s. 55, nu: 1505, s. 74, nu: 1506, s. 84, nu: 1507, s. 100, nu: 1508, s. 126, nu: 1509, s. 131, nu: 1510, s. 149, nu: 1511, s. 166, nu: 1512, s. 181, nu: 1513, s. 195
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1514, s. 218
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1522, s. 340, 1523, s. 355
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1530, s. 51, nu: 1531, s. 68, nu: 1532, s. 91, nu: 1534, s. 119, nu: 1535, s. 135, nu: 1536, s. 151
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1520, s. 314
- [TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, Nu: 1537, s. 166 nu: 1539, s. 202, nu: 1541, s. 234, nu: 1543, s. 266

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mithat Paşa: nu: 1533, s. 110

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mehmet Rüştü Paşa, nu: 1527, s. 6

SPOR

İmzasız: Muhtelit Takımımızın Galibiyeti, nu: 1514, s. 223

TARİH

Süleyman Nazif: İki Zindan, nu: 1546, s. 306

Süleyman Nazif: Canlı Bir Asır, nu: 1550, s. 371

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye - Hasan Rıza Paşa: nu: 1515, s. 389

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1546, s. 312

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Mahmut Nedim Paşa İle Husemâsı Beynindeki Münâsebât, nu: 1547, s. 330

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1545, s. 296

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat, Safvet Paşa, nu: 1548, s. 345, nu: 1549, s. 361, nu: 1550, s. 379, nu: 1551, s. 395, nu: 1552, s. 410

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Kıbrıslı Mehmet Emin Paşa, nu: 1522, s. 342

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mustafa Reşit Paşa, nu: 1503, s. 35, nu: 1503, s. 37

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Mahmut Fuat Paşa, nu: 1515, s. 230, nu: 1516, s. 247, nu: 1517, s. 262, nu: 1518, s. 278

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye – Reşit ve Âli ve Fuat Paşalar Hakkında Mukayese, nu: 1519, s. 295, nu: 1520, s. 310

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye -Zeyl- Reşit Paşa Tarafından Takdim Olunan Lâyiha-i Meşhuredir, nu: 1521, s. 331

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1504, s. 55, nu: 1505, s. 74, nu: 1506, s. 84, nu: 1507, s. 100, nu: 1508, s. 126, nu: 1509, s. 131, nu: 1510, s. 149, nu: 1511, s. 166, nu: 1512, s. 181, nu: 1513, s. 195

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1514, s. 218

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1522, s. 340, 1523, s. 355

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, nu: 1530, s. 51, nu: 1531, s. 68, nu: 1532, s. 91, nu: 1534, s. 119, nu: 1535, s. 135, nu: 1536, s. 151

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Sâib-i Tebrîzî, nu: 1520, s. 314

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Ricâl-i Mühimme-i Siyasiye, Nu: 1537, s. 166 nu: 1539, s. 202, nu: 1541, s. 234, nu: 1543, s. 266

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mîthat Paşa: nu: 1533, s. 110

[TÜRKGELDİ], Ali Fuat: Mehmet Rüştü Paşa, nu: 1527, s. 6

TİCARET

Burhanettin Zihnî: Cihan Ticaret Filosuna Bir Nazar, nu: 1531, s. 76, nu: 1530, s. 63

F. Fuat: Benzin İstihsâlâtı, nu: 1512, s. 190

TİYATRO

[ÇAMBEL], Hasan Cemil: (Faust) tan Bir Yaprak, nu: 1544, s. 286

Mehmet Abîdullah: Cürm-i Şühûd yahut Mahfil-i Zafer, nu: 1524, s. 370

[YALÇIN], Hüseyin Suat: Âhirette Bir gün, nu: 1547, s. 332, nu: 1548, s. 347, nu: 1549, s. 363

[OZANSOY], Halit Fahri: Yavuz Hırsız, nu: 1534, s. 124

[TARHAN], Abdülhak Hamit: Manzar, nu: 1545, s. 290, nu: 1547, s. 322 nu: 1549, s. 354, nu: 1550, s. 370, nu: 1551, s. 386

İmzasız: Fikir ve Sanat Âleminde Haberler: Haberler, nu: 1545, s. 295

ZİRAAT

F. F.: Kuru Meyve İstihsâlâtımız Hakkında, Nu: 1537, s. 173 F. Fuat: İstihsâl Meselelerinden, nu: 1523, s. 366

B. GÖRSEL MALZEME (FOTOĞRAF, RESİM, KARİKATÜR, TABLO)

A[bdülgani] Senî [YURTMAN] Bey: C:58, nu:1516, s.248 (“Beyrut’ta Türkiye şebenderi A. Senî Bey.”).

[Abbas Hilmi Paşa Köşkü]: C:59, nu:1548, s.340 (“Boğaziçi’nin En Güzin Binalarından: Esbak hıdiv Abbas Hilmi Paşa hazretlerinin Çubuklu üzerindeki köşkerinin methal tarafından manzarası.”).

Adliyede Yeni Kıyafetleriyle Müddei-i Umumiler ve Müstantikler: C:58, nu:1524, s. 384

Afgan Sefiri Ahmet Han: C:58, nu:1524, s. 373 (“Afgan Sefiri Ahmet Han ve sefaret erkânı Büyük Millet Meclisi önünde.”).

Afrika’da Gobi Çöllerinde Otomobil İle Amerikalıların Seyahati: C:59, nu:1539, s.205

[Afrikalı Zenci]: C:59, nu:1545, s.301 (“Afrika zencilerini muharebede ilk hatlara ateşe karşı gönderen Avrupalılar şimdi bu zencilerden mükemmel sinema artisti yapıyor. Bu resim Rakotoye راقوتويه ismindeki Malgaş’ın sinema filmidir.”).

Afyon Karahisar: C:59, nu:1527, s.8 (“Hükümet dairesi ve meydanı.”).

Afyon Karahisar: C:59, nu:1527, s.8 (“Manzara-i Umumisi.”).

Afyon Karahisar: C:59, nu:1527, s.9 (“Adliye erkânı yeni kisveleriyle.”).

Afyon Karahisar: C:59, nu:1527, s.9 (“Tarihi kalenin cenuptan görünüşü.”).

Ahmet Selim Bey: C:59, nu:1541, s.230 (“Mahmut Sadık Bey’in Damadı.”).

Aile Arabası: C:59, nu:1549, s.361

Aksa-yı Şarkın Garibelerinden: C:59, nu:1550, s.376 (“Siyam kralı makamına ilk oturduğu zaman fevkalade merasim ile soyunur ve bir altın desti derûnunda bulunan mukaddes suyu başından aşağı döker.”).

Akşam Tablosu: C:59, nu:1546, s.316 (“Akşam Tablosu: Venedik’te (Salato) sahili.”).

Ali Paşa: C:58, nu:1509, s.132 (“Ali Paşa: Hariciye Nâzırı.”).

Ali Paşa: C:58, nu:1509, s.132 (“Ali Paşa: Sadrazam.”).

Ali Paşa: C:58, nu:1509, s.132 (“Ali Paşa: Sefir.”).

- Ali Paşa: C:58, nu:1509, s.132 (“Ali Paşa: Son sadaretinde.”).
- Alman Deniz İnşaatı: C:59, nu:1547, s.332 ([Prusya namındaki ticaret vapurunun fotoğrafı.]).
- Alman Fennî Müze: C:58, nu:1501, s.9 (“Münih’te yeni açılan “Alman Fennî Müzesi”nin umumi manzarası.”).
- Alman Fennî Müze: C:58, nu:1501, s.9 (“Münih’te yeni açılan “Alman Fennî Müzesi”nin diğer cephesi.”).
- [Alman Fennî Müzesinde Tayyareler Dairesi]: C:58, nu:1501, s.9 (“Münih’te yeni açılan “Alman Fennî Müzesi”nde tayyareler dairesi.”).
- [Alman Mektebi Şakirtleri Eğlenirken]: C: 58, nu:1507, s. 101 (“Alman Mektebi Şakirtleri Tarabya’da Alman sefarethanesinde eğlenirken”)
- [Alman Mektebi Şakirtleri Teferrüçte]: C: 58, nu:1507, s. 101 (“Alman Mektebi Şakirtleri Tarabya’da Alman sefarethanesinde yazlık Teferrüçte”)
- Alman Reisicumhuru Mareşal Von Hinderburg Sadakat Yemin Töreni: C:58, nu:1503, s.44 (“Alman reisicumhuru Mareşal Von Hinderburg Washıton meclisinde cumhuriyete sadakat yemin töreni.”).
- Alman Reisicumhuru Mareşal Von Hinderburg Sadakat Yemin Töreni: C:58, nu:1503, s.44 (“Mareşal Von Hinderburg mecliste yemin ettiği günü şimdiye kadar görülmemiş bir kalabalık hâsıl etmiş idi! Bu resim halkın polis intizamı hattında durdurulduğunu gösterir.”).
- [Alman Sefarethanesi]: C:58, nu:1504, s.56 (“Ankara’da yeniden inşa olunan Alman Sefarethanesi.”).
- Alman Tayyarecisi “Fraubeze”: C:59, nu:1536, s.160 (“Dünyanın her tarafında tayyare ve spor merakı artıyor. Bu resmimiz Almanların en muktedir bir kadın pilotunu gösteriyor kocası da bir mühim tayyare fabrikatörüdür”).
- [Almanya Büyükelçisi Nadolny] C:58, nu:1504, s.56 (“Bu defa itimatnamesini reisicumhur Gazi Paşa hazretlerine takdim eden Almanya Cumhuriyeti Büyükelçisi Nadolny cenapları.”).
- Almanya Hamburg’da Alster Gölü Kıyıları: C:59, nu:1546, s.313

- Almanya'da Bahçivanlık Sergisi: C:58, nu:1522, s.349 (“Cenubi Almanya'da Ludwigshafen şehrinde bu sene açılan bahçivanlık sergisi ve pişgâhında yıldız şeklinde havuzu.”).
- Almanya'da Demiryolları Sergisi: C:58, nu:1512, s.kapak resmi (“Almanya'nın Münih şehrinde bu defa açılan Demiryolları Sergisi manzaraları.”).
- Almanya'da fiçılar derununda ikamet eden halk: C:59, nu:1542, s.253 (“Cesim fiçıların önüne mükemmel balkonlar dahi kurmuşlardır.”).
- [Almanya'da Havuzlu Vagonlar] C:58, nu:1524, s. 381 (“Almanya'da sürat katarlarında taze balık taşımağa mahsus havuzlu vagonlardan bir tanesinin dâhili.”).
- Almanya'da Lapichg'de Sanayi Sergisi: C:59, nu:1546, s.312
- [Almanya'da Polisler]: C:58, nu:1506, s.96 (“Almanya'da polislerin sokaklarda yeni usul şart kollukları.”).
- Almanya'da Şarapçılık: C:58, nu:1514, s.216 (“Almanya'da şarapçılık; Ren havalisi üzümleri.”).
- [Almanya'nın Essen Şehrinin Kurtuluşu]: C:58, nu:1514, s.221 (“Fransız işgalinden kurtulan Almanya'nın Essen şehrine Alman askerlerinin duhulü şenlikleri.”)
- Almanya'nın Kolonya Şehri Kadın Polislerden Bir Grup: C:59, nu:1532, s.92
- Almanya'nın Kolonya'sında Yeni İhdas ve Teşkil Edilen Kadın Polisler: C:59, nu:1532, s.92 (“Bu polisler en ziyade çocuk ve kadınları muhafaza ve himaye ile mükelleftirler.”).
- [Almanya'nın Ren Nehri]: C:58, nu:1522, s.348 (“Almanya'nın sanayi hayatı damarı olan “Ren Nehri” üzerinde faaliyetten bir manzara.”).
- Almanya'nın Tayyarecilikteki Muvaffakiyetleri: C:58, nu:1513, s.kapak resmi
- [Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]: C:58, nu:1515, karikatür, s.237 (“Amerika Yata Kulübü'nde son defa inşa edilen 15 tonluk kotra ki Bahri Muhitte dahi sefer ve tenezzüh yapmaktadır.”).
- [Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]: C:58, nu:1515, s.237 (“Kotrannın salonu”).

[Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]: C:58, nu:1515, s.237 (“Kotrannın mutfağı”).

[Amerika Yata Kulübü'nde Yapılan Kotra]: C:58, nu:1515, s.237 (“Kotrannın tuvalet salonu”).

[Amerika'da Bonozer Şehri]: C:58, nu:1524, s. 376 ([Amerika'da Bonozer şehrinden bir manzara].).

Amerika'da Hodsý[?] Nehri'nde demir sanayinin harika addolunan bir köprüsü: C:59, nu:1537, s.173 (“Dört dakikada açılıp kapanıyor.”).

Amerika'nın Makarr Hükümeti Chicago'da Michigan Caddesi: C:59, nu:1537, s.168

Amerika'nın Son Modası: C:59, nu:1541, s.240 (“Açık bacaklarda kıymettar kürklerden diz bağları.”).

[Amerikalıların Yeni Tayyare Bombaları]: C:58, nu:1520, s.316 (“Amerikalıların yeni tayyare bombaları ki tanesi iki ton sıkletindedir ve bir şehri on dakikada tahribe kâfidir. Zîhi medeniyet!”).

Amundsen: C:58, nu:1509, s.136 (“Geçen mayısta Amundsen tayyareli kafilesinin Spichburg'da “König”Körfezi'nde istirahati.”).

Amundsen: C:58, nu:1509, s.136 (“Kutb-ı Şimal seyyahı Amundsen.”).

Amundsen: C:58, nu:1509, s.140 (“Amundsen'in son resmi: Bezden sandalını toplarken.”).

Amundsen: C:58, nu:1511, s.173 (“Kutup seyahati Amundsen'in avdet tayyaresi ve rakip olduğu avdet sefinesi.”).

Amundsen'in Tayyareleri: C:58, nu:1511, s.173 (“87 derece 44 defa arz dairesinde Amundsen'in tayyareleri ki bunlardan bir tanesini karlar arasında bırakıp diğerleriyle avdet eylediler.”).

Ana Sevgisi: C:59, nu:1551, s.397 (“Levha: Ana sevgisi.”).

Anadolu'da Demiryolları: C:58, nu:1509, s.kapak resmi (“Anadolu'da Türk Fennî, Türk sermayesiyle demiryolları.”).

Anadolu'da Sıtma Mücadelesi C:58, nu:1521, s.kapak resmi (“Atina'da vilayet merkezinde “fabrika küllerinin” sivrisinek tohumlarını mahvetmek üzere tulumlarla petrol serpilmesi.”).

Anadolu'da Şimendifercilik Faaliyeti: C:59, nu:1530, s.52 (“Yer Gök İstasyonu'nun resm-i küşadı.”).

Anadolu'da Türklük İnkişafı: C:58, nu:1503, s.Kapak resmi (“Anadolu'da Türklük İnkişafı: Uşak Türk Ocağında şehit yavruları leyli talebesi izcileri arasında.”).

Andre Alyapçef: C:59, nu:1537, s.168 (“Bulgar Reis-i hükümeti: Andre Alyapçef”).

Andre Chirnana Hanım: C:59, nu:1529, s.45(“Hintlilerin hukukşinas ilk kadın hâkimi.”).

[Ankara Hukuk Mektebi]: C:59, nu:1530, s.52 (“Ankara'da bu kere yeniden küşat edilen Hukuk Mektebi'nin Heyet-i Tedrisiyesi.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.20 (“Yeni inşa olunan Büyük Millet Meclisi.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.20 (“Yeni inşa olunan posta ve telgraf binası.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.21 (“Yeni inşa Maliye Vekâleti binası.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.21 (“Yeni küşat olunan caddelerden biri.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.24 (“Yeni inşa olunan Müdafaa-i Milliye Vekâleti binası.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.24(“Yeni yapılan binalar.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.25 (“Yeni teşkil olunan itfaiye grubu.”).

Ankara: C:59, nu:1528, s.28 (“Ankara: Yeni yapılmakta olan Sovyet Hükümeti binası.”).

Ankara'da Elektrik Fabrikası: C:59, nu:1541, s.229

Ankara'da İstanbul Caddesinin Karlı Bir Manzarası: C:59, nu:1541, s.229

Ankara'da Maarif Vekâleti Binası: C:59, nu:1541, s. Kapak resmi

[Ankara'da Tıp Kongresi]: C:58, nu:1518, s.276 (“Ankara'da içtima eden Tıp Kongresi erkânından bir grup: Doktor Ziya Nuri [Birgi] Paşa, Doktor Tevfik Selim, Doktor Abdülkadir Bey.”).

Ankara'da Yeni İnşa Olunmakta Olan Cadde: C:59, nu:1541, s.229

Ankara'nın Umumi Manzarası: C:58, nu:1514, s.213

[Annam Kralının Oğlu]: C:59, nu:1548, s.348 ([Annam kralının oğlunun iki ayrı fotoğrafı.]).

[Apartmanlar]: C:59, nu:1540, s.213 (“Ankara’da evkafın yeni inşa ettirdiği haneler.”).

Armut: C:58, nu:1512, s.189 (“Meyvecilik: İşte size tabii cesametten bir nefis armut! Bu armut bir kilo sıklete yakındır. Şeker gibi tatlı, kaymak gibi yumuşak, karpuz gibi suludur. Acaba bizde olmaz mı?”).

Artık Muhacirler Haydutlardan Korkmasın: C:59, nu:1543, s.272

Arz-ı Filistin’de İngiliz Faaliyeti: C:58, nu:1524, s. 377 (“Yaffe’de altıncı cadde.”).

Arz-ı Filistin’de Susuzluk: C:58, nu:1526, s.408

Arz-ı Filistin’de Susuzluk: C:58, nu:1526, s.408

Asır-dide Bir Zeytin Ağacı: C:59, nu:1543, s.268

[Asma Trenler]: C:58, nu:1501, s.13 (“Yüksek dağlara çıkan asma trenler.”).

Asri Bir Rasathane: C:58, nu:1523, s.360

Asri ve Medenî Ev: C:58, nu:1525, s.393

Asri ve Medenî Ev: C:58, nu:1525, s.396 ([Evin misafir odasından bir manzara].).

Asri ve Medenî Ev: C:58, nu:1525, s.396 (“Asri evde sıhhi ve Fennî bir mutfak”).).

Atina Yanındaki Petrol Küllerine Petrolaj İcrasının Diğer Manzarası: C:58, nu:1521, s.324

Atina: C:59, nu:1543, s.260 (“Atina’da: Acropol Harabelerinde.”).

Atina’da Sıtma Mücadelesi: C:58, nu:1521, s.324 (“Şehir dâhilinde açılan tedavi evlerinden birinin önünde sıtmalılar sulfato alırken.”).

Atlas Denizi’nde Müthiş Fırtınalar: C:59, nu:1542, s.248

Av Mevsimi: C:58, nu:1516, s.245 (“En cins av köpeklerinden bir grup.”).

Avrupa Matbuatında Türkiye: C:59, nu:1529, s.kapak resmi (“Alman musavver gazetesinin ilk sahifesinde Gazi Paşa Hazretleri.”).

Avrupa’da Balıkçı Sefineleri: C:58, nu:1506, s.92

Avrupa’da Bar Hayatı: C:59, nu:1535, karikatür, s.140 (“Avrupa’nın terakkiyatını, ilmini taklit ve kabul edelim. Fakat son zamanın Avrupacılığında bar hayatı sefahatinden mümkün merteye uzak duralım. İşte bar cazbant âleminden bir manzara.”).

- Avrupa'da Cumhuriyetle İdare Olunan Hükümetler: C:58, nu:1523, s.365 ([Harita]).
- Avrupa'da Sanayi: C:58, nu:1506, s.92
- Avrupa'da Tayyare Terakkiyatı: C:58, nu:1510, s.153 (“Avrupa'da tayyare terakkiyatı ve seyahatleri.”).
- Avrupa'da Tayyarecilik Terakkiyatı: C:58, nu:1503, s.41 (“Avrupa'da Tayyarecilik Terakkiyatı: Londra'da Waterloo Demiryolu mevkifinin sakfında müceddiden yapılan cesim tayyare mevkifinin havadan görünüşü ve bir yolcu tayyaresinin muvasalatı.”).
- Avrupa'da Türkler ve Türklük: C:58, nu:1501, s. Kapak resmi (“[Avrupa'da Türkler ve Türklük] Bu bayram Berlin'de cami-i şerif pişgâhında Türk ve Müslümanların bayramlaşma merasimi.”).
- Avrupa'da Türkler ve Türklük: C:58, nu:1501, s. Kapak resmi (“Almanya'da bu bayram günü Türk talebesi bir arada.”).
- [Avrupa'da Vapurculuk]: C:59, nu:1550, s.377 (“Vapurculuk Avrupa'da hiç durmuyor; Almanlar kaybettikleri vapurları daha mükemmelleriyle tazeliyor. “Hamburg”ismindeki 21.000 ton hacimli bu vapur 9 Nisanda ilk Amerika seyahatine çıkmıştır.1157yolcu istiap eder.”).
- Avrupa'da Yağmurlar ve Seller: C:59, nu:1536, s.156 (“Frankfurt'ta su basan sokaklardan geçmek üzere vücuda getirilen muvakkat köprülerden biri.”).
- Avrupalıların Müstemlekelerinde Muz Ziraat ve Sevkiyatı: C:59, nu:1544, s.284
- Aydın Sıhhi ve İctimai Tetkik Heyeti: C:58, nu:1519, s.292
- Aydın Sıhhi ve İctimai Tetkik Heyeti: C:58, nu:1519, s.293 (“Aydın heyeti Söke civarında Milet Harabeleri içinde.”).
- [Ayin]: C:59, nu:1537, s.165 (“Roma'da Vatikan'da Papa'nın Hıristiyanlık tahtında oturup ayin icra etmesi.”).
- [Ayn-ı Ayşe Mevkii]: C:58, nu:1510, s.156 (“Rif cephelerinde Ayn-ı Ayşe Mevkii.”).
- Bahr-ı Muhit Atlası Bu Sene Azgın: C:59, nu:1542, s.248 ([Denizdeki fırtınanın dalgalandığı bir geminin fotoğrafı].).

- Bakırköy At Yarışları: C:58, nu:1504, s.kapak resmi (“Geçen Cuma günü Bakırköy Yarışında ilk koşuda birinci gelen Ali Bey’in Ateş isimindeki atı ve yarış meydanı ile koşu hattı.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.148 (“Hattan yarmanın üzerine çıkan lokomotifin cepheden görünüşü.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.148 (“İç içe giren vagonların diğer kısmı.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.148 (“Lokomotifin yüksekten yarma dâhiline doğru görünüşü.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.149 (“İç içe geçen yolcu vagonları.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.149 (“İmdat otomobilleriyle hastane heyeti.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.149 (“Kaza mahalinde Kolordu kumandanı Ali Hikmet Paşa ve erkân-ı vilayet tahkikatta bulunurlar iken.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.149 (“Lokomotifin toprak yığımı üzerinden görünüşü.”).
- Balıkesir Hattındaki Tren Kazası: C:59, nu:1536, s.149 (“Vagon enkazı arasından felaketzedelerin kurtarılması.”).
- [Balon]: C:59, nu:1550, s.380 (“Norje[?] نورژه isminde yapılan ve Jeplin[?] زه باين sisteminde olan balon “Nobil نوبيل” isminde bir İtalyan tarafından kullanılarak İngiltere’de Fulham Tayyare Meydanı’na indi. Buradan Sipçenberga[?] سپچنبرغه gidecek ve oradan Norveçli meşhur seyyah Amundsen’i alıp bir daha kutb-ı şimal seyahatine çıkacaktır.”).
- [Balon]: C:59, nu:1550, s.380 (“Amundsen’i rakip olacağı Norje[?] نورژه Balonu kutup Yolunda”)
- Baron Fon Hüş[?] فون هوش: C:59, nu:1542, s.252 (“Lokarno muahedesi mucibince Ren havalisinin tahliyesi müzakerâtını idare eden

Almanya'nın Paris sefiri Baron Fon Hüş[?] فون هوش Paris'te hariciye nezaretine girer iken.”).

Başvekilimiz İtalya'da Muallime Hanımlara İltifat Ederlerken: C:59, nu:1546, s.309

Bedri Bey: C:58, nu:1518, s.288 (“Matbuatın en eski muharrirlerinden Bedri Bey.”).

Behiç Bey: C:59, nu:1534, s.116 (“İstanbul'un kıymetli mebusu Behiç Bey.”).

Behiç Beyefendi: C:59, nu:1540, s.kapak resmi (“İstanbul mebusu muhteremi Nafii Vekili Behiç Beyefendi.”).

Belçika'da Feyezan: C:59, nu:1535, s.132 (“Sandalla evlere me'kûlât götürülüyor.”).

Belçikalı Doktorlar: C:58, nu:1518 s.277 (“İstanbul'u ziyarete gelen Belçikalı doktorlar ve şehremini Emin Bey.”).

[Benzin nakliyatı]: C:59, nu:1527, s.13 (“Çad Gölü'yle şarki Afrika cenup sahiline doğru merhalelere yerli halkın benzin nakliyatı.”).

[Berlin Açlık Yarışı]: C:59, nu:1549, s.364 (“Berlin'de açlık yarışında 44 gün camlı bir dolapta aç oturan “yollu”nun yarışı: Kazandıktan sonra ilk çay ve çorbasını içişi.”).

[Berlin'de bir eğlence]: C:59, nu:1536, s.157 (“Berlin'de posta idaresi hayvanla çekilen posta arabalarını kâmilten kaldırdığı için son posta arabalarıyla yıl başında bir eğlence yapılmıştır.”).

[Berlin'de Cami-i Şerif]: C:59, nu:1533, s.kapak resmi (“Berlin'de Fehrbelliner Meydanı'nda muharebe zamanında başlayıp bu defa ikmal edilen cami-i şerif.”).

[Berlin'de Hamburg'da Sıhhat Haftası]: C:59, nu:1552, s.413 ([Berlin Hamburg'da yapılan Sıhhat haftası gününden manzaralar.]).

[Berlin'de Köpek Müsabakası]: C:58, nu:1509, s.140 (“Berlin'de Köpek Spor Kulübü tarafından 7 Haziran'da Grunwald'da icra olunan köpek müsabakası.”).

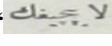
Berlin'de Tayyarecilik: C:58, nu:1508, s.117 (“13 Mayıs'ta icra olunan büyük tayyare cevelanları.”).

- [Berlin’de Türk Gösterisi]: C:58, nu:1523, s.364 (“Berlin’deki Türklerin sefarethanemiz pişgâhında Musul’un Türk kalacağı hakkında yaptıkları vatanperverâne nümâyîş.”).
- Berlin’de Wilmersdorf’daki Cami-i Şerifte, Bu Bayram da Türkler: C:59, nu:1551, s.396
- [Berlin’de Yeşil Hafta Sergisi]: C:59, nu:1545, s.300 ([Berlin’de Yeşil Hafta Sergisi’ne cins polis köpekleri giderken çekilmiş bir fotoğraf.]).
- Berlin’in son modası: C:59, nu:1537, s.176
- [Beykoz Kayık Yarışları]: C:58, nu:1512, s.180 ([Bahriye Vekili İhsan Beyefendi tarafından Beykoz’da düzenlenen kayık yarışından bir görünüm.]).
- [Beykoz Kayık Yarışları]: C:58, nu:1512, s.180 ([Bahriye Vekili İhsan Beyefendi tarafından Beykoz’da düzenlenen kayık yarışından bir görünüm.]).
- Beyrut’ta Kavas: C:58, nu:1515, s.248 (“Beyrut’ta ecnebi şebenderhanelerinin hâlâ istihdam eyledikleri kıyafetinde sırmalı kılıçlı nümâyîş kavası.”).
- Beyrut’ta Türk Kavasları: C:58, nu:1515, s.248 (“Beyrut şebenderhanesinde Türk kavasları.”).
- Bir Dürzî Köylü Ailesi: C:58, nu:1519, s.297
- Bir Mürekkep Fabrikasının Dâhilindeki Faaliyet ve Tesisat: C:58, nu:1525, s.389
- Bir Tiyatro Yıldızı: C:59, nu:1546, s.317
- Bir Tiyatro Yıldızı: C:59, nu:1546, s.317 (“Viyana’da (Joseph Shtat) Tiyatrosu’ndaki bir piyesinden alınmıştır.”).
- Bir Yolcu Telefonla Konuşurken: C:58, nu:1519, s.300
- Biraz Tarih: C:59, nu:1545, s.300 (“Tam 125 sene evvel Memel’de bir mülakat. Prusya kraliçesi Luis’in zevci kral Üçüncü FredicWilhelm ile beraber Çarlık Rusya’sının büyük çarı Birinci Aleksandre’ı kabulü.”).
- Bodiam Şatosu: C:58, nu:1514, s.221 (“Müteveffa Lord Curzon’un metrukâtından meşhur Bodiam Şatosu: İngiltere’nin en büyük ve en eski âsâr-ı meşhuresindendir.”).

- [Bozcaada]: C:59, nu:1543, s.261 (“Cenevre’den İstanbul’a avdette: Bozcaada uzaktan görünürken.”).
- Bozuk Dinozor Yumurtaları: C:59, nu:1540, s.217
- Brian ve Penleve: C:58, nu:1519, s.296 (“Cemiyet-i Akvam’da Fransız delegeleri Brian ve Penleve”).
- Bursa: C:59, nu:1547, s.kapak resmi (“Bahçe kapısında yeni Bursa.”).
- [Büyük Millet Meclisi]: C:59, nu:1527, s.5 (“Büyük Millet Meclisi’nde Gazi Paşa’nın birçok defalar alkışlanan nutku dinlenirken.”).
- [Büyük Napolyon’un Bahr-ı Muhitte Saint Helen Adasındaki Mezarı]: C:58, nu:1520, s.320 ([Büyük Napolyon’un mezarına İngiliz veliahdı çelenk koyarken çekilmiş bir fotoğraf].).
- Büyük Pederin Vefatı: C:59, nu:1552, resim, s.414
- [Cadde]: C:59, nu:1540, s.212 (“Ankara Büyük Millet Meclisi’nden istasyona inen büyük cadde.”).
- Cafe Delapedr[?] قافه ده لا پادر : C:59, nu:1544, s.281
- Cambazların Posta Arabası: C:59, nu:1549, s.361
- Camille Flammarion Rasathanesi: C:58, nu:1507, s.100 (“Camille Flammarion Paris civarında Juvisy-sur-Orge’de kâin hususi rasathanesi.”).
- Camille Flammarion: C:58, nu:1507, s.kapak resmi (“83 yaşında vefat eden Fransız heyetşinası Camille Flammarion tekmil ömrünü ilm-i heyete hasretmiş, daima gözü rasat dürbünü üzerinde olarak semayı tedkik ve keşifleriyle ve eserleriyle ilim ve fenne pek büyük hizmetler eylemiş idi. Camille Flammarion cihanşümul bir ilmî şöhrete mâlik idi, Camille Flammarion, âlim, müellif ve muharrir idi. İlk makalesi 1868’de intişar etmiş ve son makalesi “İllüstrasyon”da 1924’de okunmuş idi.”).
- [Canan]: C:58, nu:1501, s.4 (“Paris’te Sanayi-i Nefise Sergisi’nde teşhir edilen levhalardan Matmazel Levrönk[?]: Canan.”).
- Cebel-i Dervez Merkezî Süveydiye’de Kuyu: C:58, nu:1515, s.233
- Cebel-i Dervez: C:58, nu:1515, s.233 (“Fransa ile muharebe eden Cebel-i Dervez’in şimdiki rüesası.”).
- Celal Bey Merhum: C:59, nu:1540, s.216

- Cemil Bey: C:59, nu:1541, s.228 (“Dâhiliye Vekili Cemil Bey Halk Fırkası önünde.”).
- Cemiyet-i Akvam Müzaheret-i İttihadî Türkiye Murahhasları Varşova’da: C:58, nu:1521, s.328
- [Cemiyet-i Akvam]: C:58, nu:1519, s.296 (“Cenevre’deki Cemiyet-i Akvam Meclis-i Umumisi Musul meselesini müzakere eyliyor.”).
- Cemiyet-i Akvam: C:58, nu:1526, s.kapak resmi (“Cemiyet-i Akvam Berlin’in Lozan’da 26 Teşrin-i evvel’de meclis-i umumi içtimai.”).
- Cemiyet-i Umumiye-i Belediyenin 241 Senesi İçtimai: C:58, nu:1525, s.389
- Cenevre Manzaraları: C:59, nu:1547, s.332 (“Cenevre Manzaraları: Kış hayatı.”).
- Cenevre’nin Siyasî Komedyâ Tiyatrosu: C:59, nu:1547, s.328 ([Cemiyet-i Akvam’ın son toplantısından bir görünüm].).
- Cevat Abbas Bey ve Refikleri: C:58, nu:1510, s.153 (“Avrupa tayyare fabrikalarında tetkikat icra etmek üzere el-yevm seyahatte bulunan Cevat Abbas Bey ve refikleri [Binbaşı İskender Bey, Pilot Vecihi Bey ve Şakir Hâzım Bey.”).
- Cevat Abbas Bey: C:58, nu:1510, s.152 (“Türkiye Tayyare Cemiyeti Reisi ve Bolu Mebusu Cevat Abbas Bey.”).
- Cevat Beyefendi: C:58, nu:1515, s.229 (“Türkiye Cumhuriyeti’nin Atina’da ilk sefiri Cevat Beyefendi.”).
- Cevat Paşa: C:58, nu:1515, s.232 (“Musul meselesinde Cemiyet-i Akvâm’da askeri murahhasımız Cevat Paşa.”).
- Cevdet Beyefendi: C:58, nu:1509, s.133 (“Anadolu demir damarlarının tesisinde pek büyük hizmet-i Fennîyesi görülen Başmühendis Cevdet Beyefendi.”).
- [Croker]: C:58, nu:1526, s.416 (“Yüzüncü sâl-i hayatı idrâk eden Transval reisi i sâbıkı Croker”).
- Çanakkale: C:58, nu:1503, s.40 (“Çanakkale’de on sene evvelki düşman hezimetini hatıraları.”)
- [Çanakkale]: C:59, nu:1543, s.261 (Cenevre’den İstanbul’a Avdetinde “Çanakkale.”).

- [Çiçerin ve Rakosky]: C:59, nu:1532, s.85 (“Rus Sovyet Başvekili Çiçerin Ve Sovyet Paris Sefiri Rakosky Paris’te Rus Sefarethanesinde.”).
- Çin Vakayi: C:58, nu:1511, s.169 (“Çinliler Avrupa emperyalizmine mukabele ediyor.”).
- Çin Vakayii: C:58, nu:1511, s.172 (“İngilizler Şanghai’da ecnebi gümrük dairesini mitralyözlerle muhafaza ediyorlar! Kurşunla kendilerini sevdirecekler.”).
- Çin Vakayii: C:58, nu:1511, s.172 (“Şanghai’da İngilizler aleyhine halkın nümayişi.”).
- Çin’de Çaycı Dükkânı: C:58, nu:1513, s.204
- Çin’de İngiliz Mezalimi: C:58, nu:1520, s.317 (“Çinliler dûçar-ı zulm olan biçarelerin resimlerini bütün memlekette teşhir ediyor ve Avrupa medeniyeti namına irtikâb olunan mezâlimi gösteriyor.”).
- Çin’de Sokak Berberleri: C:58, nu:1521, s.332
- Çin’de Yeni Mektep: C:58, nu:1513, s.204
- [Çinilerden mamul bir ocak]: C:59, nu:1542, s.kapak resmi (“Sadr-ı esbak Fuat Paşa merhumun konağında bir ocak idi. En nefis çinilerden yapılmış idi. Biz o kadar amlımızın kıymetini bilmeyiz ki şimdi bu ocak başlığı Londra “Victoria Albert”Müzesi’nde duruyor.”).
- Çocuğu Kara Topraklara Götürürken: C:58, nu:1521, resim, s.328 (“Ludwig Ditman eserlerinden “Çocuğu kara topraklara götürürken” tablosu.”).
- Çöl Kızı: C:58, nu:1504, resim, s.60 (“Paris’te Sanayi-i Nefise Sergisi’nde teşhir edilen levhalardan: Çöl Kızı.”).
- Daimler Otomobili: C:58, nu:1513, s.201 (“1890’da yapılan “Daimler” otomobili”).
- Dar-ül-Elhan Takımından Diğer Grup ve Dar-ül-Elhan Müdürü Beyefendi:
C:58, nu:1523, s.357
- Darülfünûn Edebiyat Fakültesi Talebeleri Müderris Ali Ekrem Beyefendi İle:
C:58, nu:1510, s.160
- [Deve]: C:59, nu:1539, s.208 (“Afrika’nın yegâne vesait-i nakliyesi olan mübarek develer şimdi otomobil lâstikleri taşıyorlar.”).

- [Devlet erkâmı]: C:59, nu:1529, s.37 (“Ziraat Vekili Sabri Bey; Kocaeli Mebusu Saffet Bey; Halk Fırkası 13. Mıntıka Müfettişi Refik İsmail Bey; Manisa Belediye Reisi.”).
- Doktor Celal İsmail Paşa: C:58, nu:1503, s.48 (“Doktor Celal İsmail Paşa merhum.”).
- Doktor Müderris Süleyman Numan Paşa: C:58, nu:1512, s.192 (“Doktor Müderris Süleyman Numan Paşa. Elim bir zıya”).
- Doktor Paul Phaus: C:58, nu:1522, s.352 (“ cihanşümul sergileri direktörlerinden Doktor Paul Phaus ”).
- [Dumlupınar Şehit Yavrularının Hitan Cemiyeti]: C:58, nu:1503, s. 37 (“Uşak Türk Ocağında Dumlupınar şehit yavrularının hitan cemiyeti.”).
- Dürzî Esirleri: C:58, nu:1519, s.297 (“Dürzî muharebesinde Fransızlar Dürzî esirlerini nasıl sıkıştırıyorlar.”).
- [Dürzîlerin Halvet İçtimaileri]: C:58, nu:1519, s.297 (“Dürzîlerin “ukkal” ve “ukala” “ulema” ve “ulema-yı mezhep”inin halvet dedikleri mezhebî içtimailerindeki vaziyeti.”).
- Ebü-l-hevl (Sfensk) Heykeli: C:59, nu:1534, s.120 (“Mısır’ın meşhur Ebü-l-hevl (Sfensk) Heykeli şimdi tamir olunuyor, ön tarafta görülen duvarlar heykelin ayak parmaklarıdır.”).
- [Efep Heykeli]: C:59, nu:1547, s.336 (“Napoli civarında meşhur “Pompei”harabelerinde son yapılan hafriyatta meydana çıkan ve mütehasısların Fidyas’ın eseri olduğuna kanaat eyledikleri mükemmel ve nadir ve fevkalade Efep heykeli”)
- Ehrama Çıkmak İsteyen Seyyahlar: C:59, nu:1535, s.136
- Eiffel Kulesi: C:58, nu:1512, s.184 ([26 sene evvel Paris’te yapılan mahûd 300 metrelik Eiffel Kulesi’nden bir görünüm]).
- [Elektrik şimendiferi yolu]: C:59, nu:1534, s.121
- [Elinde bir kuşla kadın]: C:59, nu:1536, s.152
- Emir Faysal: C:58, nu:1515, s.240 (“Şimdi İngiltere’de bulunan Irak Kralı Emir Faysal.”).

- En Son Süper Dreadnoughtlar: C:58, nu:1513, s.197 (“Garp devletleri sulhtan ve terk-i teslîhattan bahseyliyorlar fakat silahlanıyorlar!”).
- [Erkek Kıyafetleri]: C:58, nu:1526, s.413 (“Avrupa’da erkek kıyafetinin bir asırlık tahavvülleri.”).
- Ertuğrul Yatı: C:58, nu:1520, s.308 (“Ertuğrul yatı Gazi Paşa hazretlerinin reisicumhur bayrağıyla.”).
- Erzurum Şeyhler Camii: C:58, nu:1506, karikatür, s. Kapak resmi (“Anadolu’nun asâr-ı atikasından Erzurum’da Şeyhler Camii.”).
- Esat Beyefendi: C:58, nu:1516, s.244 (“Adliyede yeni kıyafet. Bedâyet-i müddei-i umumisi Esat Beyefendi.”).
- Eski Hayat: C:58, nu:1509, s.141 (“Avrupa kızları evvel zamanda âşıkâne ve şairâne hülyalar kurarken.”).
- Eski ve Fennî Bir Binanın Uzun Atalet Devresinden Sonra Fennî ve İnsani Hizmete Hasrı: C:59, nu:1546, s.kapak resmi (“Himaye-i Etfâl Cemiyeti İstanbul merkezi süt damlası müessesine ilave olunan yeni kısımlardan.”).
- Eskimolar Hayatı: C:58, nu:1525, s.392 (“Balık nasıl yenir.”).
- Eskimolar Hayatı: C:58, nu:1525, s.392 (“Kadınlarda kürek modası.”).
- Eskimolar Hayatından Manzaralar: C:58, nu:1525, s.392 (“Bir avcı”).
- [Eşkıya Deli Ağa]: C:59, nu:1543, s.267 (“Manisa’da meyyiten elde edilen asker firariyesi eşkıya Deli Ağa”)
- Faik Sabri Bey: C:58, nu:1518, s.281 (“Paris Sergi Komiseri Faik Sabri Bey.”).
- Fas Muharebelerinden Manzaralar: C:58, nu:1509, s.140 (“Fas muharebelerinden manzaralar: Fransızlar ileri hatlarda yerli Fashıları kullanıyor.”).
- Fas Muharebelerinden: C:59, nu:1527, s.16 (“Fransızlar tarafından teslîh olunan Fashılar kendi kardeşlerine karşı harp etmek üzere Fransız karargâhında.”).
- Fas Muharebesi Manzaralarından: C:58, nu:1521, s.332
- Fas Müslümanlarında Hasır Şapka: C:58, nu:1526, s.408
- Fas’ta Abdülkerim Bir İspanyol Murahhasıyla Sulh İhtimalini Konuşurken: C:58, nu:1521, s.333

- Fas'ta Bir eşme: C:58, nu:1513, s.205
- Fas'ta Cebel-i Ümm-i Safa Şehri: C:58, nu:1524, s. 376 ([Şehirden bir manzara].).
- Faslı Askerler: C:58, nu:1510, s.156 (“Fransızların Faslılara karşı kullandıkları Faslı müstemleke askerleri.”).
- [Faşistler]: C:59, nu:1549, s.357 (“Avrupa’da Nümayişler: 28 Martta İtalya’da Galori Hipodromu’nda faşistlerin 17. senesi münasebetiyle azim içtimai.”).
- Fethi Beyefendi: C:58, nu:1510, s.148 (“Türkiye Cumhuriyeti’nin Fransa’da ilk büyükelçisi Fethi Beyefendi Elize Sarayı’na mutat olan merasimle kabul olunurken.”).
- Finlandiya Merkezi Helsingfors Demir yol Mevkii: C:58, nu:1504, s.57
- Finlandiya’nın Kadınlarından Ordu: C:59, nu:1532, s.93
- Fletner’in İcadı Döner Sütundan Mürekkep Yelken Usulü: C:58, nu:1506, s.92
- [Frankfurt’ta Sanayi Sergisi]: C:59, nu:1548, s.341 (“Frankfurt’ta bu defa açılan yeni numune Sanayi Sergisi’nde manzaralar.”).
- Fransa Meclis-i Mebusânı’nda Sosyalist Mebuslar: C:59, nu:1529, s.41 (“Sosyalist parti içtimanda “Renövel”in nutku.”).
- [Fransa Millî Bayramı]: C:58, nu:1510, s.149 (“Fransa millî bayramı olan 14 Temmuz’da Fransa sefarethanesinde sefir cenapları ve Ateşemiliter Miralay Saro.”).
- [Fransa’da Su Bentleri]: C:58, nu:1509, s.137 (“Beyaz kömür denilen su kuvvetinden istifade ve su bentleri.”).
- Fransa’da Yaz Deniz Hayatının Son Hatıraları: C:58, karikatür, nu:1525, s.397
- Fransız meşhur aktör ve müellifi Sacha Kitry: C:59, nu:1540, s.220
- [Fransız Seyyahlar]: C:59, nu:1527, s.13 (“Cezayir’de bütün Afrika’yı otomobil ile geçerek Madagaskar’a giden iki Fransız seyyahın Cad Gölü’nün sahiline geçen Kânun-ı evvel’de muvasalatları.”).
- [Fransız Seyyahlar]: C:59, nu:1527, s.13 (“Geçen haziranda Afrika’nın kara seyahatini bitirip Bahr-ı muhit Hindi sahiline muvasalat.”).

Fransız Tayyarecileri: C:59, nu:1539, s.200 (“Paris’ten Tahran’a Türkiye tarihiyle tayyare ile bu defa gidip gelen Fransız tayyarecileri sıra ile Mülazım Şal[?] شال, Yüzbaşı Cirye[?] حيريه, Mülazım Rabail[?] رابائل

Fransız Zabitiyle Arap Askeri: C:59, nu:1528, s.29 (“Şam’ın topraktan kalıp halinde yapılmış duvarları arasında mitralyöz.”).

Fransızlar Tarafından Bombardımanla Tahrip Edilen Şam’ın Mesut ve Ma’mur Zamanındaki Manzaralarından: C:59, nu:1527, s.12 (“1-Şam’da çarşı önünde caddeye giderken; 2- Şam’da cadde üstünde bir havuz; 3- Victoria Oteli’ne inen cadde.”).

[Fransızlar ve Faslılar]: C:59, nu:1551, s.389 (“Fas’ta mücahitler Murahhaslarıyla Fransız Murahhaslarının güya muhasamatı tatil için mülakatı; galiba neticesiz bir mülakat manzarası.”).

Fransızların Simon Torpidosu: C:59, nu:1542, s.245

Fransızların Suriyelilere Karşı İsti’ mâl Ettiği Tanklar: C:59, nu:1535, s.133

Fuat Bey: C:59, nu:1541, s.228 (“Ankara’da Rize Mebusu ve Türk Tayyare Cemiyeti Reisi Fuat Bey nutuk irat ederken.”).

Fuat Paşa: C:58, nu:1515, s.230 (“Fuat Paşa: Hariciye Nazırı.”).

Fuat Paşa: C:58, nu:1515, s.231 (“Fuat Paşa: Beşinci defa Hariciye Vekili.”).

Fuat Paşa: C:58, nu:1515, s.231 (“Fuat Paşa: Sadrazam ve yaver Ekrem.”).

[Galatasaray Konferans Salonu]: C:59, nu:1538, s.184 (“İhtilafa iştirâk eden zevat Galatasaray konferans Salonu’nda.”).

[Galatasaray Konferans Salonu]: C:59, nu:1538, s.185 (“Galatasaray Salonu’nda konferans verilirken.”).

[Garden Parti]: C:58, nu:1510, s.149 (“14 Temmuz şenlikleri hasebiyle Beyoğlu’nda Fransa sefaretinde “Garden Parti” kabul merasimi.”).

[Gazi Mustafa Kemal Paşa Heykeli]: C:58, nu:1514, s.kapak resmi (“Türkiye’yi ve Türkleri izmihlal ve esaretten kurtaran münci-i azam Gazi Mustafa Kemal Paşa’nın heykeli ve heykeltıraş Viyanalı Krippel.”).

Gazi Mustafa Kemal Paşa: C:59, nu:1535, s.kapak resmi (“Cumhuriyet Bayramı’nın kıymetli bir hatırası.”).

- [Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa Seyahati]: C:58, nu:1520, s.kapak resmi
("Türkiye Cumhuriyeti reisi Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın Bursa seyahati
enstantanelerinden: Gazi İzmit'te demiryolu mevkiinde Yavuz zırhlısı
mürettebatı tarafından selamlanırken").
- Gazi Paşa Bursa Seyahati Enstantanelerinden: C:58, nu:1523, s.357 ("Dar-ül-
Elhan alaturka takımı. Gülnihal Vapuru.").
- [Gazi Paşa'nın Bursa Seyahati]: C:58, nu:1520, s.308 ("Gazi Paşa hazretlerinin
Bursa seyahatinde alınan resimleri.").
- [Gazi Paşa'nın Evi]: C:59, nu:1527, s.4. (Gazi Mustafa Kemal Paşa vatanın
kurtuluşunu bu evde hazırladı.)
- Gençlik ve Spor Hayatı: C:59, nu:1548, s.349
- General Co şeng: C:59, nu:1537, s.172 ("Çin'de teceddüde çalışanlardan
General Co şeng").
- General Deves: C:59, nu:1531, s.69
- General Sekt: C:59, nu:1537, s.164 ("Almanya'da Hükümet Muhafızları namı
altında nîm askeri teşkilat yapıp memleketine hukuki kuvvet ihzar eden
General Sekt").
- Gevonel: C:59, nu:1528, s.32 ("Fransa'nın Suriye'ye yeni gönderdiği
fevkalade murahhas-ı ayân azâsından Gevonel").
- [Gutenberg'in Matbaası]: C:58, nu:1501, s.8 ("Münih'in (Alman Fennî
Müzesi'nde mahfuz-i tıbbât mucidi meşhur Götenberg'in ilk matbaası.").
- Gülcemal Vapuru: C:59, nu:1545, s.292 ("Gülcemal Vapuru'nun yemek ve
sigara salonu.").
- Gülcemal Vapuru: C:59, nu:1545, s.292 (İsmet Paşa Hazretlerinin
Seyahatlerinden: "Başvekilimize içinde ziyafet verilen Seyr-i Sefain
vapurunun Gülcemal Vapuru.").
- [Güverte]: C:59, nu:1543, s.261 ("Ceneviz'den İstanbul'a: Umberya[?] اومبريا
vapurunda güverte.").
- Hâkim Rıza Bey: C:59, nu:1528, s.25 ("İstanbul'un çok sevdiği sima: Kütahya
mebusu Hâkim Rıza Bey.").
- Haliç'ten Bir Manzara: C:59, nu:1530, s.53 ("Sütlüce şehremaneti tarafından
inşa edilen mezbaha.").

- Hamburg Şehrinin Darülfünûnu: C:59, nu:1546, s.313
- Hamdullah Suphi Beyefendi: C:58, nu:1506, s.84 (“Pek ilmî ve medenî surette milletin irfanına hizmet eden Maarif Vekili Hamdullah Suphi Beyefendi.”).
- Hamdullah Suphi Beyefendi: C:58, nu:1507, s.104 (“Maarif Vekili Hamdullah Suphi Beyefendi Türk Ocağında.”).
- Hamdullah Suphi Beyefendi: C:58, nu:1507, s.104 (“Maarif Vekili Hamdullah Suphi Beyefendi Kız Muallim Mektebi’nde.”).
- [Harbiye Mektebi Mezuniyet Töreni]: C:58, nu:1524, s. 372 (“Bu sene Harbiye Mektebi’nde tahsillerini ikmal eden efendilere İstanbul’un mesut kurtuluş günü şehadetname tevzi merasimi.”).
- Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi: C:58, nu:1524, s. 373 (“Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi meclise girerken.”).
- Harp Yetimleri Hastanesi: C:58, nu:1503, s.45 (“Fransa’da Ren şehrinde Amerika ashâb-ı mürüvvetinin yardımıyla inşa edilen işbu şehrin eminine takdim olunan harp yetimleri hastanesi.”).
- Hasan Bin Molla: C:59, nu:1537, s.173 (“Fas Emirlerinden Hasan Bin Molla.”).
- Hasan Fehmi Beyefendi: C:59, nu:1531, s.68 (“Maliye Vekili Hasan Fehmi Beyefendi.”).
- Hasan Rıza Paşa: C:58, nu:1525, s.390
- Havran Dürzîleri: C:58, nu:1519, s.297 (“Bir aile grubu halinde Havran Dürzîleri.”).
- Haydar Bey: C:59, nu:1528, s.25 (“Ankara şehremini Haydar Bey.”).
- Haydar Paşa İstasyonu’nda Ankara Ekspresi: C:59, nu:1545, s.kapak resmi
- Helsingfors’ta Darülfünûn: C:58, nu:1504, s.57
- [Heykeltıraş Krippel]: C:58, nu:1514, s.212 (“Türkiye reisicumhurunun heykelini hâk eden Viyanalı heykeltıraş Krippel Gazi Paşa’nın Sakarya namındaki kır atının statüsü yanında çalışırken.”).
- [Hinderburg]: C:59, nu:1549, s.360 (“Alman reisicumhuru Hinderburg’un altıncı askerlik hizmetine duhulü vesilesiyle 7 Nisanda büyük merasim yapılmıştır. Bu resim Hinderburg’un son tasviridir.”).

- [Hint Cambazları]: C:59, nu:1551, s.392 (“Cambazlık sade Avrupa diplomatlarında değil! Bunlar da Hint cambazlarıdır, Paris’te nebatat bahçesinde oynuyor ve hünerlerine herkesi hayran eyliyor.”).
- Hintli Bir Musikişinas Kendi Millî Musiki Aletiyle: C:59, nu:1549, s.364
- Hitovaşi Mitomaya: C:59, nu:1531, s.72 (“Osaka Minş İsmindeki Japon gazetesinin matbua ve idare hanesi reisi Hitovaşi Mitomaya”).
- [Hong Kong’da Nümayiş]: C:58, nu:1513, s.204 (“Hong Kong’da İngilizler aleyhine sulhpervêne ve edibane nümayiş”).
- Hudaya Paşa: C:58, nu:1502, s.33 (“Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal Paşa hazretlerine bu defa itimatnamelerini takdim eden Mısır’ın ilk sefiri Hudaya Paşa.”).
- Hulusi Fuat Beyefendi: C:58, nu:1523, s.356 (“Türkiye Cumhuriyeti’nin Tokyo sefiri Hulusi Fuat Beyefendi Japon ricali ve münevverleri arasında.”).
- Hüseyin Avni Paşa: C:59, nu:1541, s.234
- [İçme Su Mevkiinde Bir Fotoğraf]: C:58, nu:1509, s.133 (“Reis-i hükümet İsmet Paşa; Nafi-i Vekili Süleyman Sırrı Bey ve demiryolu fen memurları Samsun’dan 28 kilometre mesafede “İçe Su” mevkiinde gurup halinde.”).
- İhsan Beyefendi: C:58, nu:1502, s. Kapak resmi (“Bahriye Vekili İhsan Beyefendi Bahriye vekillerine mahsus serpuşuyla.”).
- İhsan Beyefendi: C:58, nu:1502, s.24 (“Bahriyemizin kabul eylediği yeni serpuşlarla] Bahriye Vekili İhsan Beyefendi bahriye zabitan ve efradı arasında.”).
- [İkinci Ramses Harabeleri]: C:58, nu:1505, s.77 (“Mısır’da İkinci Ramses harabeleri ve bu harabeleri ziyaret eden Beynelmilel Coğrafya Kongresi heyeti.”).
- İlk insanlara ait müdevver ve yontulmuş taşlar: C:59, nu:1540, s.217 (“Bu insanların Moğolistan yaylalarında on bin veya yirmi bin sene evvel yaşadıkları tahmin olunmaktadır.”).
- İlkbahar Kapımızda: C:59, nu:1548, s.kapak resmi (“Alman ressamlarından Çelik üzerine mahkûk levhasından.”).

İngiliz Donanması: C:59, nu:1542, s.252 (“Versailles muahedesinden sonra Almanya’da Ren Nehri’nde İngiliz donanması.”).

İngiliz Kadınların Nümayişi: C:59, nu:1552, s.412 (“İngiliz kadınlarının amazon halinde İngiltere grevleri aleyhinde bir nümayişi.”).

İngiliz Vapuru: C:59, nu:1534, s.125 (“Manş Denizi’nde müthiş fırtınaların olduğunu gazeteler yazdı. Bu fırtınaların bir müthiş anında denizin medhalıyla ve dalgalarla kayaların üzerine çıkıp oturan bir İngiliz vapuru.”).

İngiltere Kralı ve Kraliçesi: C:58, nu:1502, s.21 (Altında“İngiltere Kralı ve Kraliçesi: Son resmi” ibaresi var.).

İngiltere Kralı: C:58, nu:1501, s.13 (“İngiltere kralı Paris’te.”).

İngiltere Kraliçesi Aleksandre: C:59, nu:1530, s.57 (“81 yaşında vefat eden İngiltere kraliçesi Aleksandre.”).

İngiltere’de Kotra Yarışları: C:58, nu:1514, s.220 (“İngiltere’de Kova[?]’da قورسده bu sene icra edilen kotra yarışları. Yarışa iştirak eden büyük bir kotra dalgalar içinde.”).

İngiltere’de Son Moda Kadın ve Erkek Ayakkabıları: C:58, nu:1530, s.64 ([Aynı sayfada dört resim bulunmaktadır].).

İngiltere’de Su Baskını: C:59, nu:1537, s.172 (“Köylerde sokakların hali.”).

[İnsanlar böyle gezecek]: C:59, nu:1546, s.320 (“1946’da insanlar böyle gezecek imiş! Başında radyo ve telsiz telgraf, sırtında uçmak makinesi, ayaklarında makineli tekerlek.”).

İsmet Paşa: C:58, nu:1505, s. Kapak resmi (“İsmet Paşa aile hayatında.”).

İsmet Paşa: C:59, nu:1543, s.kapak resmi (“Başvekil İsmet Paşa hazretlerinin son seyahatleri intibalarından Konya’da geçerken.”).

İsmet Paşa: C:59, nu:1546, s.309 (“Başvekil İsmet Paşa hazretlerinin seyahat hatıraları.”).

İsmet Paşa: C:59, nu:1546, s.309 (“Başvekilimiz İsmet Paşa ve Fahrettin Paşa İtalya’da.”).

İspanya’da Sevilla Şehri Seyl-âb Altında: C:59, nu:1535, s.132 (“Avrupa bu sene garip bir kış görüyor, kanun-ı evvelde birdenbire kış bastırdı, sonra tekrar havalar ısındı, karlar eridi, bol yağmur yağdı, nehirler coşmuş, her

taraf sel deryası... Bu resimde görülen manzaralar ve felaketler her yerde vardır.”).

İstanbul Caddelerinde Açılmakta Olan Kanalizasyon Ameliyatı: C:59, nu:1536, s.kapak resmi

İstanbul Cinayet Mahkemesi Heyeti: C:58, nu:1516, s.kapak resmi
 (“Türkiye’de teceddüt: Adliye hâkimlerimizin yeni kıyafeti.”).

İstanbul Ray Sandığı Otomobil İle Naklolunurken: C:59, nu:1534, s.116

[İstanbul’da Lodos Fırtınası]: C:59, nu:1530, s.56 (“Bir haftadan beri İstanbul’u kasıp kavuran lodos manzaralarından. [Aynı sayfada dört fotoğraf bulunmaktadır].).

[İstanbul’da Lodos]: C:59, nu:1532, s.84 (“İstanbul’da devam etmekte olan lodos: Moda İskelesi.”).

[İstanbul’da Mebuslar Heyeti]: C:58, nu:1520, s.308 (“İstanbul’dan Gazi Paşa’ya arz-ı hürmete giden mebuslar heyeti.”).

İstanbul’un Kurtuluş Bayramı Manzaralarından: C:58, nu:1522, s.344
 (“Bahriye efradı Taksim Meydanı’ndan geçerken.”).

İstanbul’un Mesut Cumhuriyet Bayramı’nda: C:58, nu:1525, s.388
 (“Resmigeçidi temaşa etmek üzere türbe önünde erkân-ı hükümetle adliye erkânı ve rüesa-yı ruhaniye.”).

[İstiklâl Madalyalarıyla taltif olunan zevat]: C:58, nu:1525, s.Kapak resmi
 (“Cidal-i millîyede vatanperverâne hizmetlerinden dolayı istiklal madalyalarıyla taltif olunan ve vali-i vilayet Beyefendi tarafından resm-i ta’liki icra edilen zevat Hükümet Konağı önünde.”).

[İsviçre Havaî Tarassut İstasyonu]: C:59, nu:1534, s.125 (“Jungfrau’nun daima karlı tepesinde İsveçlilerin havaî tarassut istasyonu.”).

[İsviçre’de Bir Dağ Köyü]: C:58, nu:1516, s.252

İsviçre’de Futbol: C:59, nu:1530, s.60 (“Bern şehrinde İsviçre ve Avustralyalıların bir maçlarından gayet güzel bir manzara.”).

İsviçre’de İlkbahar: C:58, nu:1502, s.25 (“İsviçre’de ilkbahar: Logano Kasabası ve gölü kenarında.”).

İsviçre’de Karlı Dağlar ve Köy Damlarında Karlar: C:59, nu:1535, s.140

İsviçre’de Kış Sporları: C:59, nu:1542, s.249 (“Buzlar üzerinde patinaj”).

- İsviçre’de Kış Sporları: C:59, nu:1542, s.249 (“Çocuklar bile sporla meşguldür.”).
- İsviçre’de Sanayi Sergisi: C:59, nu:1552, s.412 (“İsviçre Bal şehrinde 10 Nisanda açılan sanayi sergisi heyeti bir arada.”).
- [İsviçre’de Seyyar Kitapçı Dükkânları]: C:59, nu:1536, s.157 (“İsviçre’de köyler dolaşan darısı başımıza seyyar kitapçı dükkânları.”).
- İsviçre’nin Futbol Yıldızları: C:59, nu:1530, s.60 (“Soldan sağa: Reymon, Fehleman, Passelo”)
- İsviçre’nin Makarr Hükümeti “Bern” Şehrinde Büyük Millet Meclisi: C:59, nu:1536, s.156
- İtalya Seyyahları Boğaziçi’nde: C: 58, nu:1507, s. 101
- İtalya Seyyahları, C: 58, nu:1507, s. 101
- İtalya’da Kadim Dansın Yeni Şekilleri: C:59, nu:1543, s.265
- İtalya’da Sanayi İnkışaf Manzaralarından: C:59, nu:1533, s.105 (“Milano’da bir mensucâb fabrikası.”).
- İtalya’da Siyasî Mücadeleler: C:58, nu:1505, s.68 (“İtalya’da siyasî mücadeleler. Mussolini ile meşhur şair Danonciyo “Garda”gölünde motorla gezerken.”).
- [İtalya’da Tiyatro]: C:59, nu:1533, s.108 (“Şimali İtalya’da (Toren) şehrinde bu defa 120 localı fevkalade büyük ve mükellef tiyatro inşa ve küşadı.”).
- İtalya’daki Yeni Son Danslar: C:59, nu:1543, s.265
- İtalya’nın Asri Bir Zeytinyağı Fabrikasının İhraç Rıhtımı: C:59, nu:1543, s.269
- İtalya’nın Dar-ül-elhân Heyeti: C:59, nu:1543, s.265
- İtalya’nın En Meşhur Bir Zeytinyağı Fabrikası: C:59, nu:1543, s.269
- İtalya’ya Hâkim Olan Siyah Gömlekli Faşistlerden Bir Grup: C:59, nu:1529, s.40
- [İtalyan ve Amerikan delegesinin imza merasimi]: C:59, nu:1533, s.108
- İtalyanların Yeni Bir İcadı: C:59, nu:1531, s.76 (“Çıplak ve dik dağlara dağ toplarını çıkararak Oto Çingolo ismi verilen otomobil. Bu oto, topu süratle en dik dağlara çıkarıyor.”).
- İznik Gölü: C:58, nu:1504, s.53 (“İznik Gölü’nden bir manzara ve eski Kayser harabelerinden bir iskele.”).

İzник'te Eski Surlardan Bir Manzara: C:58, nu:1504, s.54

İzник'te İstanbul Kapısı: C:58, nu:1504, s.53

İzник'te Nilüfer Hatun İmaretı: C:58, nu:1504, s.53

Jack Johnson: C:59, nu:1551, s.400 ("Cihan boks şampiyonu: Jack Johnson").

Japon Güreş Oyunları: C:58, nu:1503, s.37 (Altında "Geçen nüshamızda münderiç Jiu-Jitsu Japon güreş oyunları.").

Japon Güreş Oyunları: C:58, nu:1503, s.37 (Altında "Geçen nüshamızda münderiç Jiu-Jitsu Japon güreş oyunları.").

Japonya'da Spor: C:59, nu:1535, s.141 ("Tokyo stadyumunda bir yarış.").

Japonya'da Tokyo Şehremini Nakamora ve Sabık Şehremini Goto Japon İzcileri Riyasetinde: C:59, nu:1535, s.141

John Vainberg: C:59, nu:1529, s.48 ("Sanatkârane fotoğraflarıyla Servet-i Fünûn'u tezyit eden fotoğrafçı John Veinberg").

Joseph Gavazi: C:59, nu:1533, s.104 ("Rusya ile İtalya arasında ticaret mukavelesi akdeden İtalya muktesitlerinden Joseph Joseph Gavazi").

Jörj Sherimk'in[?] Levhasından: C:59, nu:1549, resim, s.360 ("Maniheim Sanayi-i Nefise Sergisi'nde yeni tarz resimler: Bir köşe").

Kadıköy Spor Kulübü: C:59, nu:1540, s.212 ("Kadıköy Spor Kulübü'nde hanımlar koşmaya başlamadan.").

Kadıköy Spor Kulübü: C:59, nu:1540, s.212 ("Kadıköy Spor Kulübü'nde hanımlar koşarken.").

[Kadın Modaları]: C:58, nu:1507, resim, s.112 ("Eski zaman ince bel kadın modaları.").

Kadınlar Tayyareci: C:59, nu:1531, s.77 ("Fransız pilotu Luis Marız tayyaresi içinde.").

Kahire'de Gençlik ve Vatanperver Nümayişler: C:59, nu:1534, s.117 ("Mısırlı vatanperver Zaglol Paşa'yı bindikleri tramvaydan alkışlarken.").

[Kahire'de Şekerci Dükkânı]: C:59, nu:1551, s.388 ([Cemil Bey'in Kahire'deki şekerci dükkânının bir fotoğrafı]).

- [Kaptan ve acentesi]: C:59, nu:1543, s.261 (“Servis Martim سرویس مارٹیم İtalyan kumpanyasının Umberya[?] اومبریا Vapuru’nda “Kaptan ile İstanbul acentesi kumandan mevkiinde.”).
- Karabataklar: C:58, nu:1516, s.253 (“Kış habercisi karabataklar yılan avcısıdır.”).
- Karadeniz Vapuru: C:59, nu:1544, s.kapak resmi (“Mayısta sergi halinde Avrupa limanlarını dolaşacak olan Seyr-i Sefai’nin “Karadeniz”vapuru.”).
- Karasinek: C:58, nu:1511, s.168 (“Hurdebîn ile 40 defa büyütülmüş karasinek.”).
- Karesi Memleket Hastanesi: C:59, nu:1536, s.148 (“Tren felaketzedelerinin yatırıldığı Karesi Memleket Hastanesi.”).
- Kars Şehrinin Umumi Manzarası: C:58, nu:1514, s.217
- Kars’ta Askeri Hastane: C:58, nu:1514, s.217
- Kars’ta Kars Çayı ve Millet Bahçesi: C:58, nu:1514, s.217 (“Anavatan manzaralarından: Kars’ta Kars Çayı ve Millet Bahçesi.”).
- [Karşılama]: C:59, nu:1552, s.405 (“Manevralar münasebetiyle: Ordu müfettişi Ferik Ali Sait Paşa’nın Haydarpaşa İstasyon’unda Şükrü Nail Paşa tarafından istikbali.”).
- Katarların Üzerinde Telefon Telleri: C:58, nu:1519, s.300
- [Kayseri’de Camii]: C:58, nu:1508, s.121 (“Kayseri’de âsâr-ı eslâftan bir camii kapısı.”).
- Kayseri’de Mimar Sinan Camii: C:58, nu:1508, s.121
- [Kayseri’de Sultan Hanı Havlusu]: C:58, nu:1508, s.121 (“Kayseri’de Sultan Hanı havlusunun iç kapısı.”).
- Kâzım Paşa: C:58, nu:1524, s. 372 (“Reis-i muhterem Kâzım Paşa hazretleri. Büyük Millet Meclisinin yevm küşadında meclis binasının önünde.”).
- Kâzım Paşa: C:59, nu:1527, s.5 (“Büyük Millet Meclisi Reisi Kâzım Paşa ve refikaları hanımefendi.”).
- Kemalettin Bey: C:59, nu:1547, s.324 (“Bursa Komiseri Kemalettin Bey.”).
- [Kervan]: C:59, nu:1540, s.216 (“1500 kilometre (Kalgan) garbında, Gobi Çölünün ortasında: İki sene evvel ilk “Dinozor”yumurtaları ve 1925

seferi esnasında taş devrine muasır bir beşeriyetin izleri keşfolunan, yarı yarıya kumullar altında gömülü kayalıklar eteğine kervanın vürudu.”).

Kıbrıslı Mahmut Paşa: C:58, nu:1524, s. 382

[Kışla]: C:58, nu:1515, s.236 (“Cebel-i Dervez’de Süveydiye’de Türklere kalma kışla ki şimdi Dürzîler tarafından muhasara olunmuştur.”).

Kıştan Bir Manzara: C:59, nu:1530, s.61

Kızak Motosikleti: C:59, nu:1547, s.332 (“Rusya’da kar üzerinde yürür kızak motosiklet.”).

[Kolonya Şehremanet Dairesi]: C:58, nu:1522, s.349 (“Ren Nehri üzerinde en mühim liman olan Kolonya şehremanet dairesi.”).

Kolonya Şehri: C:59, nu:1548, s.345 (“Kolonya şehrinden bir manzara.”).

Kolonya’da Ticaret Binası: C:58, nu:1505, s.69 (“Amerikanvari evler, yirmi beş katlı binalar Avrupa’ya da geçti, bu vadide Almanlar daha evvel davrandılar. Bu resmimiz Kolonya’da ticaret erbabı için vücuda getirilmiş yeni muhteşem bir binadır. 24 katlı bu binanın her kısmı sanayi müntesiplerine ve bankerlere mahsustur.”).

Komedi Fransez’de Sevmek Piyesi: C:59, nu:1543, s.264 (“Mösyö Aleksandre ile Madam Piera birinci perdenin son meclisinde.”).

Kraliçe Elizabeth: C:59, nu:1545, s.299

Kraliçe Elizabeth’in Vaziyeti: C:59, nu:1545, s.299

[Kraliçeler Kraliçesi Matmazel Samira]: C:59, nu:1544, s.284 (“Paris’te kraliçeler kraliçesi seçilen Matmazel Samira.”).

Kuşkonmaz Ziraatı ve Onun Mesaisi: C:58, nu:1505, s.73 (Bir sayfada 7 fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğrafların altında “Çilek nasıl meyvelerin en naziği ise kuşkonmaz da şüphesiz sebzenin naziğidir. Çilek yetiştirmek nasıl devamlı itinaya muhtaç ise kuşkonmaz ondan ziyade itina ile yetişir. Fakat şu fark ile ki kuşkonmazın konserve halinde muhafazası dahi leziz ve latif ve dünyanın her tarafında aranır kibar sebzesidir. Maatteessüf, bunu biz de yetiştirmeye alışmamışlardır; Halkalı Ziraat Mektebi bir aralık yetiştirdi, fakat mahdut kaldı. Külfet ve itinasına rağmen pek kârlı ve bereketli ziraat olan kuşkonmazcılığı çiftlik sahiplerine tavsiye ederiz

baladaki resimde kuşkonmaz ziraatının muhtelif safahatı görülmektedir.”ibaresi var.).

Kütüphanede Koleksiyon Karıştırılırken: C:59, nu:1548, s.352

Lady Chamberlain: C:59, nu:1542, s.244 (“Lady Chamberlain”).

Lapçığ[?]: C:58, nu:1513, s.196 (“Alman yolcu tayyarelerinden bir tanesi

Lapçığ[?] mevkifinde yolcu çıkarıp alırken.”).

Layçığ Darülfünûnunda Baytarlık Şube Merkezi: C:58, nu:1522, s.349

(“Baytarlık şubesi bu şehrin 150 senelik bir müessesesidir. En iri hayvanlardan en ufaklarına kadar hastaneleri vardır.”).

[Lefkoşa’da Cumhuriyet Bayramı]: C:59, nu:1529, s.45 (“Lefkoşa’da

Cumhuriyet Bayramını tes’îd eden Türklerin tezahüratları.”).

[Lefkoşa’da Türk Birlik Ocağı]: C:59, nu:1529, s.45 (“Cumhuriyetin sene-i

devriyesini tes’îd eden Kıbrıs’ta Lefkoşa’da asma altı Türk Birlik Ocağı.”).

[Lokarno İtilâfı]: C:59, nu:1532, s.kapak resmi (“Avrupa’da eski düvel-i

muazzama ahengini vücuda getirmek üzere İngilizlerin yardımıyla imzalanan Lokarno itilâfının Londra’da Hariciye Nezaretinde Altın salonu imza merasimi.”).

Lokarno Konferansı’ndan Bir Manzara: C:59, nu:1528, s.kapak resmi

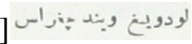
Londra’da Fildişi Sergisi: C:59, nu:1548, s.348 (“Londra’da bir fildişi sergisi ve ticareti.”).

Londra’nın Kadın Polislerden Bir Grup: C:59, nu:1532, s.93

[Londralı Kadın]: C:58, nu:1505, karikatür s.77 (“Londra’da dahi-i moda asriliği var; işte kibar kadınların hali.”).

Losyon Kitry: C:58, nu:1507, resim, s.109

Luiz de la Romardiro: C:58, nu:1526, s.412 (Fransızların en meşhur muharrirlerinden Luiz de la Romardiro hücre-i iştigalinde.”).

Macar Prensi Ludwig Wind Çöğras[?] : C:59, nu:1537, s.173

(“Sahte banknotlar imal meselesinde zî-medhal olan bu zat sahte kârlığı maksadıyla siyasî ile yapmıştır zannolunur.”).

[Madalya verilirken]: C:59, nu:1540, s.213 (“Sürat koşusunda birinci gelene madalya ta’liki.”).

[Madam Perintan ve Sacha Kitry]: C:59, nu:1540, s.221 (“Paris’te “Yedinci Edvard” tiyatrosunda oynanan “Mozart” Piyesinde “Mozart” rolünü ifa eden Madam Perintan ile Mösyö Grim[?] غريم rolünü temsil eden Sacha Kitry bir edebi eseri tetkik ederken.”).

[Madam Perintan[?] برنتان Piyano Başında]: C:59, nu:1540, s.220 (“Alman musiki üstadı meşhur “Mozart”namına Fransız aktör ve müellifi Sacha Kitry’nin yazdığı “Mozart”Piyesi’nde Mozart rolünü ifa eden Madam Perintan[?] (madam Perintan[?] müellif ve artist Sacha’nın zevcesidir) piyano başında.”).

Madam Raza Phindrayni رازافيندرايوى: C:59, nu:1545, s.301 (“Zenci malgaş Madam Raza Phindrayni رازافيندرايوى, siyahîlerden şimdi Avrupa film artisti yetiştiriyor; zencileri muharebede esir gibi kullanmışlar idi, şimdi onlar sanatkâr oluyor.”).

Madam Roben[?] روبين: C:59, nu:1543, s.265 (“İstanbul’a gelen Fransız aktristi Madam Roben[?]”).

Mahmut Nedim Paşa: C:59, nu:1529, s.39

Maks Derlei: C:59, nu:1540, s.221 (“Paris’te Varyete Tiyatrosu’nda “Azais[?] آزايس “Piyesi’nde baron rolünü temsil eden meşhur MAk Derlei[?] ماقس ددرلهي”).

Marakeş’te Bir Pazar: C:58, nu:1513, s.205

Marangoz Takımları: C:58, nu:1504, s.61

Mareşal Hindenburg: C:58, nu:1516, s.253 (“Almanya reisicumhuru Mareşal Hindenburg’un son meclis-i mebusan içtimaından sivil kıyafetiyle çıkışı.”).

Mareşal Vopatino: C:59, nu:1529, s.45 (“Çin istiklaline çalışanlardan.”).

Maruf İngiliz Taht-el-bahri: C:59, nu:1531, s.73

Mary Stuart: C:59, nu:1545, s.299 (“Elizabeth’in idam ettirdiği İskoçya kraliçesi Mary Stuart”).

- Matmazel Argentina: C:58, nu:1523, s.368 (“Paris Sergisi’nde fevkalade rakslarıyla âlemi kendine meftun ve hayran eden Matmazel Argentina”).
- Max Linder: C:59, nu:1529, s.48 (“Sinema artisti meşhur Max Linder milyonlar kazandığı bu âlemi refakatinde zevcesi olarak müntehiren terk etmiştir”).
- [Mekteb-i Harbiye Mezunları]: C:58, nu:1508, s.125 (“Mekteb-i Harbiye 241 ihtiyat sınıf-ı Fennîye kursu mezunları.”).
- [Mekteb-i Mülkiye Mezunları]: C:58, nu:1511, s.164 (“Mekteb-i Mülkiye’den bu sene şahadetname alan mezun efendileriyle heyet-i talimiyesi.”).
- [Mektep Tayyaresi Ayastefanos Hangarında]: C:58, nu:1502, s.20 (“Pazar günü İstanbul afakında ilk cevelânını icra eden ve İstanbul halkına yadigâr varakaları atan Türkiye Tayyare Cemiyetinin ilk tayyaresi: Mektep Tayyaresi Ayastefanos Hangarında.”)
- Mevta Dansı: C:59, nu:1552, s.414
- Mısır Meliki Fuat Sarayı’nın Balkonundan Bakarken: C:59, nu:1532, s.85
- [Mısır rehberleri]: C:59, nu:1535, s.136 (“Mısır rehberleri ehram ın tepesine çıkmak isteyen seyyahları böyle çıkartıyorlar.”).
- [Mısır Sfenksi]: C:59, nu:1535, s.136 (“Ömrü kırk bin senelik olduğu iddia olunan Mısırîlerin en eski mabudu Sfenks”).
- Mısır’da Antika Hafriyatı Manzaralarından: C:59, nu:1541, s.233 (“Mısır’da Tut Ankh Amun mumyasının yüzüyle göğsünü, omuzlarını örten altın sarıgın şekli.”).
- Mısır’dan Avdet Eden Futbolcularımızdan Bir Grup: C:59, nu:1543, s.263
- Misten ket مستن كت: C:59, nu:1550, s.384 (“Paris’in Mulen Ruj tiyatrosunda meşhur sanatkâr Misten ket Mussolini rolünü yaparken.”).
- Mithat Paşa: C:59, nu:1533, s.110 (“Şura-yı Devlet Reisi iken.”).
- Mithat Paşa: C:59, nu:1533, s.111 (“Sadrazam iken.”).
- Mithat Paşa: C:59, nu:1533, s.111 (“Avrupa’da iken.”).
- Moda Vapuru: C:59, nu:1552, s.404 (“Seyr-i Sefain idaresinin Kadıköy hattına işleyen Moda Vapuru.”).

- [Moda ve Yeşilköy Kotra Yarışları]: C:58, nu:1521, s.329 (“Bu yaz Moda’da icra olunan “Moda ve Yeşilköy ufak kotra yarışları.”).
- [Moda ve Yeşilköy Kotra Yarışları]: C:58, nu:1521, s.329 (“Bu kotraların Moda’dan müctemian hareketleri.”).
- [Moğolistan Manzarası]: C:59, nu:1540, s.217 (“Üç bin metre irtifanda Altay Dağları şimal garbinde Moğolistan’ın şâyân-ı dikkat bir manzarası.”).
- Molla Hafit: C:59, nu:1547, s.325
- [Moran Soline Mektep Tayyaresi]: C:59, nu:1530, s.57 (“Türk Tayyare Cemiyeti’nin Fransa’ya ısmarladığı mektep tayyarelerinden Moran Soline mektep tayyaresi.”).
- Motorlu İlk Motosiklet: C:58, nu:1513, s.201 (“Motorlu ilk motosiklet Daimler”).
- Mösyö Biryan: C:59, nu:1544, s.280 (“Fransız Başvekili Mösyö Biryan.”).
- Mösyö Maver: C:59, nu:1533, s.109 (“İsviçrelilerin fatin hocası Mösyö Maver”).
- Mösyö Saro: C:58, nu:1509, s.133 (“Fransız sefiri: Mösyö Saro”).
- Mudanya İskelesi: C:58, nu:1512, s.188 (“81 numara, Mudanya İskelesi’nde.”).
- Mudanya İskelesi: C:58, nu:1512, s.188 (“Şirket-i Hayriye’nin Bursa tenezzüpleri intibalarından 81 numaralı vapur Mudanya İskelesi’nde iken.”).
- Muhabere Memur ve Memuresi: C:58, nu:1519, s.300
- Muhacir Arabasında: C:58, nu:1507, resim, s.108 (“Tablo: Muhacir Arabasında.”).
- Muhittin Beyefendi: C:59, nu:1539, s.197 (“Yeni şehremini Muhittin Beyefendi.”).
- [Muhtelit takım sporcuları]: C:58, nu:1514, s.224 (“Muhtelit takımımızın kıymetli oyuncularından ekserisinin Cuma günkü maçtan evvel alınmış resimleri.”).
- Mussolini: C:59, nu:1548, s.344 (Bir suikastla burnu delinen İtalyan Başvekili Mussolini.”).
- [Mussolini]: C:59 nu:1529, s.41 (“İtalya reis-i hükümeti Mussolini gayet sevdiği aslanıyla kafes içinde sevişirken.”).

Mustafa Kemal Atatürk: C:59, nu:1527, s.kapak resmi (“Reisicumhur hazretleri büyük millet meclisinin resmi küşadına giderler iken.”).

Mustafa Reşit Paşa: C:58, nu:1503, s.36 (“Mustafa Reşit Paşa: Sadrazam.”).

Mustafa Reşit Paşa: C:58, nu:1503, s.36 (“Mustafa Reşit Paşa: Sefir ve hariciye nazırı.”).

Mustafa Reşit Paşa: C:58, nu:1503, s.36 (“Mustafa Reşit Paşa: Son sadaretinde.”).

Musul Şehrinin Manzara-i Umumiyesi ve Köprü: C:59, nu:1532, s.89

Musul’da Bir Köy: C:59, nu:1542, s.250 (“Musul civarında bir köy.”).

Musul’da Cami-i Kebir: C:59, nu:1532, s.88

Musul’da Cami-i Ömerî: C:59, nu:1532, s.88

Musul’da Kayıklar Üzerine İnşa Edilmiş Bir Daire: C:59, nu:1532, s.89

Musul’da Nakliyat: C:59, nu:1532, s.89

Musul’da Nehir Sahili: C:59, nu:1532, s.88

Musul’da Resmî Bir Daire: C:59, nu:1532, s.88

Mübeccel Hanım: C:59, nu:1540, s.213 (“Mukeyemette birinci gelen Mübeccel Hanım.”).

Mücahit Abdülkerim ve Fransız Muharebesi Manzaraları: C:58, nu:1510, s.156 (“Mücahit Abdülkerim’in Fransızlardan aldığı esirleri kendi karargâhına sevki. Mücahit Abdülkerim ve Fransız muharebesi manzaraları.”).

Mücahit Abdülkerim: C:58, nu:1508, s.124 (“Afrika’nın garbında istiklal namına Avrupa emperyalistlerine hücum eden ve galiba onları sulha icbar eyleyecek olan Mücahit Abdülkerim.”).

Mücahit Abdülkerim: C:59, nu:1532, s.84 (“Mücahit Abdülkerim’in son resmi.”).

Mücahit Abdülkerim: C:59, nu:1552, s.409 (“Mücahit Abdülkerim’in en son resmi.”).

Mücahit Abdülkerim: C:59, nu:1552, s.409 (“Mücahit Abdülkerim’in Fransızlarla müzakereleri manzaralarından.”).

Müdaafa-i Milliye Vekili Recep Bey: C:59, nu:1539, s.197 (“Bir ay tedaviyi Viyana’ya azimet eden Müdaafa-i Milliye Recep Bey Sirkeci Garı’nda teşyi’ edilirken.”).

- Müderri Cemil Beyefendi ve Rüfekası: C:58, nu:1516, s.256 (“Darülfünûn heyetinin Anadolu seyahati intibalarından: Müderri Cemil Bey ve rüfekası.”).
- Müfit Ferit Hanımefendi: C:59, nu:1529, s.37 (“Londra’da Türkiye sefinesi Müfit Ferit Hanımefendi.”).
- Münih Şehri: C:58, nu:1501, s.8 (“Dünyanın en büyük fen müzesini ikmal ve küşâd eden Münih şehri.”).
- [Münih’te Asri Bir Köşk]: C:58, nu:1515, s.249 (“Kahvaltı odası.”).
- [Münih’te Asri Bir Köşk]: C:58, nu:1515, s.249 (“Küçük hanımın tuvalet odası.”).
- [Münih’te Asri Bir Köşk]: C:58, nu:1515, s.249 (“Münih civarında asri bir köşk.”).
- [Münih’te Asri Bir Köşk]: C:58, nu:1515, s.249 (“Taam salonu.”).
- Münih’te Şimendifer Sergisi: C:58, nu:1512, s.189 (“Münih’te Şimendifer Sergisi’nde mini mini trenlerin sergi dahilinde işlemesi: Katarlardaki arabaların irtifai insan boyundan azdır.”).
- Münir Beyefendi: C:59, nu:1531, s.69 (“Türkiye Cumhuriyeti Berlin sefir-i muhteremi Münir Beyefendi.”).
- Müslümanların Tatili Olan Cuma Günü Müslüman Halkının Çarşı Hayatı: C:58, nu:1521, s.332
- Mütercim Rüştü Paşa: C:59, nu:1527, s.6 (“Mütercim Rüştü Paşa ilk sadaretinde.”).
- Mütercim Rüştü Paşa: C:59, nu:1527, s.7 (“Mütercim Rüştü Paşa son sadaretinde.”).
- [Müze]: C: 58, nu: 1515, s. 233 (“Süveydiye Dürzîlerin muhasara eylediği asar-ı atika müzesi”)
- Nafiz Paşa: C:59, nu:1550, s.373 (“Doksancı senesini idrak eden şeyh-ül-etıbbâ Nafiz Paşa.”).
- [Neft Gölü Üzerinde Rıhtım]: C:59, nu:1542, s.250 (“Neft Gölü üstünde ihracatı kolaylaştırmak için inşa edilmiş bir rıhtım.”).

- Nepel'in[?] Levhasından: C:59, resim, nu:1549, s.360 (“Almanya’da Maniheim Sanayi-i Nefise Sergisi’nde Yeni Tarz Resimler: Mütefekkir kız balkonda.”).
- Nermin Hanım: C:59, nu:1540, s.213 (“Sürat koşusunda birinci gelen Nermin Hanım.”).
- [Nesturî papazı]: C:58, nu:1526, s.409 (“İngiltere’de yetiştirdikleri bir Nesturî papazını görüyorsunuz. Zavallı Hıristiyanlık hâlâ siyaset âleti”)
- Nev-icat Bir Tayyare: C:58, nu:1506, s.89 (“Yelken açıp denizde giderken.”).
- Nev-icat Bir Tayyare: C:58, nu:1506, s.89 (“Tayyare olarak uçarken.”).
- Nev-icat Tahlisiye Sandalı: C:58, nu:1503, s.45 (“Bu sandalda kürek yerine bir nevi manivelalar el ile sallanıyor, bunların mecmû’unun hareketinden sandalın pervanesi kuvvetle dönüyor ve sandal dalgalar üstünde kürek sallamak ve savurmak zahmetine lüzum kalmadan yürüyor.”).
- [New York Polis Kongresi]: C:58, nu:1505, s.77 (“Avrupa’nın büyük devletlerinden polis idareleri, beynelmilel asayiş muhafaza için muhtelif şehirlerde polis kongreleri açıyor. Bunların bir tanesi 16 Mayıs’ta New York’da inikat eylemiş idi. Resmimiz New York’a giden Alman, Macar ve Avusturya meşhur polis müdürleri gurubunu gösteriyor. Böyle bir kongreye kariben Berlin’de açılıyor ve bizden de murahhas gidiyor.
- New York’ta Otomobil Âlemi: C:59, nu:1537, s.169 (“New York’ta Hudson Köprüsü’nün sağ tarafından daima akan otolar!”).
- [Nil Nehri’nden Bir Manzara]: C:59, nu:1535, s.137 (“Kahire etrafında bazı seneler ehramın eteklerindeki köylere kadar taşkınlığını gösteren Nil Nehri’nden bir manzara: Soldan ikinci devecinin arkasında gözüken baş Sfenks’tir.”).
- Nil Vadisi’nde: C:59, nu:1535, s.137
- [Nis Karnavalı Seyreden Türkler]: C:59, nu:1543, s.260 (“Nis’te belediye gazinosu üzerinde şehbenderimiz refakatinde Nis karnavalını seyreden Türkler.”).
- Nis Karnavalı: C:59, nu:1544, s.285 (“Fransa’nın firuzesi Nis’te karnaval gecesinde sokak âlemi.”).

[Nis Şehrinin Manzarası]: C:59, nu:1543, s.260 (“Fransa’nın Firuzesi: Nis şehrinin manzarası ve liman kısmı.”).

Nis’te Karnaval Maskaralarından: C:59, nu:1541, s.237 (“Balkabakları”)

Nis’te Karnaval Maskaralarından: C:59, nu:1541, s.237 (“Evvel zamanda gece şahitleri yahut derdine yananlar.”).

Nis’te Karnaval Maskaralıkları: C:59, nu:1541, s.236 (“Haşmetli karnaval hazretleri namına yapılan bu saltanat arabasındaki kral gladyatör kılığına girmiş bir İngiliz’dir, önünde üç kafalı bir İngiliz Buldok köpeği vardır; köpeğin bir tanesi “kambiyo”dur. Onunla dünyaya salıyor. Kralın arkasında insanların kanını emen bir büyük ahtapot konulmuştur, bu ahtapota bir Fransız gemicisi zıpkın vurur; kral altında ateş yanan bir kazanın kapağı üzerine kurulmuştur.)

Nis’te Karnaval Maskaralıkları: C:59, nu:1541, s.236 (“İki feylesof namındaki bu maskarada maymunun kafasına mahut fes geçirilmiş.”).

Nis’te Karnaval Maskaralıkları: C:59, nu:1541, s.236 (“Londra’dan Nis’e gelen sürat katarlarının İngilizlere mahsus olan pahalısına “Mavi Katar” diyorlar. Buna İngiliz lirası ile dolar sahiplerinden maadası binemiyor. Bu hali ve İngilizlerin tecavüzkâr tehcümünü karikatüre eden bu karnaval alayındaki katarın lokomotifini yılan püskürüyor.”).

Nis’te Karnaval Maskaralıkları: C:59, nu:1541, s.236 (“Nis Karnavalı’nda zavallı şarklılarla nasıl eğleniyorlar? Bu maskaralın ismi Nis’te “seyit”lerdir. Türklerin azimkâr tecceddüyle bu kılık yalnız Afrika’da ve Asya’da kaldığı için kavuklu, külahlı ve fesli Müslümanlara Arapçadan “seyit”kelimesini almışlar ve Cezayirlilerin satıcılarına seyitler demişlerdir.”).

Nis’te Karnaval Maskaralıkları: Lokma piş ağzıma düş: C:59, nu:1541, s.236

[Niyasa Kıyısı]: C:59, nu:1527, s.13 (“Niyasa Kıyısından otomobillerin müruru.”).

Nofel Sivrisineği: C:58, nu:1511, s.168 (“Hurdebîn ile 400 defa büyütülmüş anofel sivrisinek.”).

[Norveç Balık Gemisi]: C:59, nu:1534, s.124 (“Şimal denizinde karlar altında kalan bir Norveç balık gemisi.”).

- Oplen Otomobili: C:58, nu:1513, s.201 (“25 sene evvel yapılan “Opel” otomobili”).
- Ortodoks ayini: C:59, nu:1549, s.357 (“Yunanistan’da Nümayiş: Yunan Millî Günü’nde Rum papazlarının Ortodoks ayini.”).
- Osaka Miniş Gazetesi’nin Matbaa ve İdarehanesi: C:59, nu:1531, s.72 (“Japonya’nın en mühim ticari ve sanayi merkezi olan Osaka şehrinde intişar eden ve yevmiye [1.209.000] nüsha tab’ eden Osaka Miniş Gazetesi’nin matbaa ve idarehanesi.”).
- Oto Çingolo: C:59, nu:1531, s.76 (“Oto Çingolo topu dik dağ yamacına çıkarması.”).
- Otomobil: C:58, nu:1512, s.181 (“Dört vasıttadan: Otomobil.”).
- Ömer Celal Bey: C:58, nu:1511, s.176 (“İktisat Doktoru Ömer Celal Bey.”).
- Pangalos: C:59, nu:1537, s.169 (“Yunanistan’da diktatörlük ilan eden Pangalos.”).
- Paris Borsası: C:59, nu:1545, s.296 (“Avrupa’nın en büyük millî dalgalarına sahne olan Paris borsası.”).
- Paris Borsası: C:59, nu:1545, s.297 ([Tahtaya borsa fiyatlarını yazan bir adamın fotoğrafı].).
- Paris Borsası: C:59, nu:1545, s.297 (“Paris borsasında: İçerideki müzayedede alım satım muamelesi ve heyecanlı hareketler.”).
- Paris Sanayi-i Nefise Sergisi: C:58, nu:1512, s.185 (“Paris’ten bir manzara ve serginin sabih lokantaları.”).
- Paris Sanayi-i Nefise Sergisi: C:58, nu:1512, s.185 (“Sanayi-i Nefise’den bir abide: Su içinde mermerden heykel.”).
- Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi: C:58, nu:1502, s.29 (“Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi manzarasından: El sanayine mahsus daire.”).
- Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi’nde Sâbih Lokanta: C:58, nu: 1503, s.46
- Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi’nde Türk Pavyonu Resmî Küşadı: C:58, nu:1518, s.280 (“Paris Sanayi-i Tezyiniye Sergisi’nde Türk pavyonu resm-i küşadından çıkarılırken.”).
- Paris Sergisi: C:58, nu:1518, s.281 (“Paris Sergisi’nde Hereke halıları meşheri.”).

- Paris Sergisi'nde Türk Pavyonu: C:58, nu:1518, s.281 ("Paris Sergisi'nde Türk Pavyonu medhalı.").
- [Paris Sergisinde Türk Pavyonu]: C:58, nu:1520, s.309 ("Paris Sergisi'nde Türk pavyonunun dâhili.").
- Paris'in Değişmeyen Manzaralarından: C:59, nu:1552, s.413 ([Sen Nehri kenarında kitap satan bir adamın fotoğrafı].).
- [Paris'in Kitapçı Sergisi]: C:58, nu:1504, s.52 ("Paris'in tarihi yadigârı bir kitapçı sergisi vardır. Burası eski zamandan kalma halini hiç değiştirmemiştir. Orada eski zaman kitapları yine eski kitapçılar tarafından meraklıların pişgâhına sıralanır. Paris'i tanıyanlar bu serginin edebî ve ilmî ruhuna meftundurlar. Güya Sen Nehri aheste akışıyla aheste hatırat-ı eslâfî terennüm eder.").
- Paris'in Son Modalarından: C:59, nu:1548, s.349
- Paris'te Dans Merakı: C:59, nu:1543, karikatür, s.264 ("Büyük lokantalarda yemek yerken cazbant başlayınca çatalı kaşığı bırakan kadın ve erkek birbirlerine sarılıp raksa başlar.").
- Paris'te Demir İnşaatı: C:59, nu:1544, s.281
- Paris'te Fransız- Rus Konferansı: C:59, nu:1544, s.280 ([Konferanstan bir görünüm].).
- Paris'te Güzel Ayak ve Bacak Müsabakası'nda Kazananlar: C:59, nu:1534, s.128 ("Gümüş ve altın sırma işlenmiş elbise ve ayakkabılar modası.").
- Paris'te Serseriler: C:59, nu:1542, s.256
- Paris'te Serseriler: C:59, nu:1542, s.256 ("Paris'te Ren Nehri kenarında yaşayan mekânsız serseriler.").
- Paris'te Son Moda Elbiseler: C:59, nu:1547, s.329 ([Aynı sayfada beş kadın fotoğrafı bulunmaktadır].).
- [Paris'te Türk Haliç Lokantası]: C:58, nu:1520, s.309 ("Paris'te Sanayi-i Tezyiniye Sergisi'nde Sen Nehri kenarında yapılan Türk "Haliç" lokantasının terası.").
- Paul Josbasef: C:59, nu:1533, s.104 ("Rusya ile İtalya arasında ticaret mukavelesi akdeden Rus iktisadiyunundan Paul Josbasef").

- Piyanist Hediye Heke: C:59, nu:1541, s.235 (“Müteveffa büyük sanatkâr piyanist MösyöHediye Heke”).
- [Prens Ahmet Seyfettin, Feriddün Paşa, Mecdî Bey]: C:58, nu:1521, s.325 ([Camlica’da çekilmiş fotoğrafları.]”).
- Prens Ahmet Seyfettin: C:58, nu:1521, s.325 ([Prens Ahmet Seyfettin’in Camlica’da köşkünde çekilmiş bir fotoğrafı.]”).
- Prens Ahmet Seyfettin: C:58, nu:1521, s.325 (“Prens Ahmet Seyfettin İkdâm refikimizin muhabiriyle konuşurken.”).
- Prens Carol: C:59, nu:1536, s.153 (“Romanya’da veliahtlıktan istifa eden Prens Carol.”).
- [Prenses Domar ve Zevci Avcı Çorgan]: C:59, nu:1531, s.77 (“Danimarka kralının hemşiresi Prenses Domar ile zevci avcı Çorgan.”).
- Profesör Bernard: C:58, nu:1518, s.277 (“Fransız darülfünûnundan gelen Profesör Bernard ve şehremini Emin Bey.”).
- Profesör Hans Muh: C:58, nu:1526, s.404 (“Almanya’nın en benâm müderrislerinden olup geçenlerde İstanbul’a gelerek Tıp Fakültesi’nde ve Gülhane serir yatında ve Rum hakkında mühim konferanslar veren Profesör Hans Muh”).
- Profesör Hans Muh: C:58, nu:1526, s.404 (“Gülhane Heyet-i Tedrisiye arasında.”).
- Profesör Ludwig Ditman: C:58, nu:1521, s.328 (“Ahiren altmışıncı sene-i tevellüdü tes’îd edilen Almanya’nın en meşhur ressamlarından Profesör Ludwig Ditman”).
- [Rahiplerin Mev’zesi]: C:59, nu:1549, s.357 (“Fransa’da Nancy şehrinde yetmiş bin nümayişçi karşısında Saint Joseph yortusu münasebetiyle rahiplerin mev’izesi.”).
- Recaizade Ekrem Bey: C:59, nu:1538, s.kapak resmi (“Üstat mağfur Recaizade Ekrem Bey.”).
- [Recaizade Ekrem’in Mezarı]: C:59, nu:1538, s.181 (“Üstadın Küçüksu’daki kabri.”).
- Recep Beyefendi: C:59, nu:1531, s.kapak resmi (“Müdafaa-i Millîye Vekili Recep Beyefendi”).

Refik İsmail Beyefendi: C:59, nu:1531, s.68 (“Türk Tayyare Cemiyeti İstanbul Şubesi riyasetine intihap olunan C. H(1). F. 15. Mıntıka Müfettişi Refik İsmail Beyefendi.”).

Ren Nehri Üzerinde Nakliye Vapuru: C:59, nu:1550, s.381

Ren Nehri: C:59, nu:1548, s.345 (“Ren Nehri’nden bir manzara.”).

[Ren Vadisinde Aix la Chapelle Beldesinin Şehremanet Dairesi]: C:58, nu:1522, s.348 (“Ren vadisinde meşhur şehirlerden Ekslaşapel beldesinin şehremanet dairesi.”).

Reşat Bey’in Cenaze Merasimi: C:59, nu:1549, s.356 (“Saruhan Mebusu merhum Reşat Bey’in cenaze merasimi.”).

Rıfat Paşa: C:59, nu:1529, s.36 (“Merhum Rıfat Paşa.”).

[Rıza Han Pehlevi]: C:59, nu:1537, s.164 (“Kânun-ı evvelin beşinci günü Rıza Han Pehlevi Gülistan Sarayı’nda mermer taht üzerine oturdu. Kaça hanedanında hitam verildi.”).

Rif Askerleri: C:58, nu:1513, s.205 (“Hâl hareketinde Rif askerleri.”).

[Rih Kalesi’nde resm-i geçit]: C:59, nu:1547, s.325 ([Rih Kalesi önünde bir fantezi geçidini gözteren fotoğraf].).

Rotterdam Liman’ndan Manzaralar: C:58, nu:1515, s.228

[Rotterdam Limanı’ndan Manzaralar]: C:58, nu:1515, s.kapak resmi (“Avrupa’da en mühim ve ikinci addolunan Hollanda’nın Rotterdam Limanı’ndan manzaralar.”).

Rus- Sovyet Gemileri: C:58, nu:1519, s.301 (“İstanbul’u ziyarete gelen ilk Rus Sovyet ve dost harp gemileri.”).

Rüştü Paşa Vapuru: C:59, nu:1544, s.277 (“Birinci sınıf salon koridoru ve merdiven.”).

[Sabahleyin Uykudan Uyanırken]: C:58, nu:1501, s.5 (“Paris’te bu sene açılan Sanayi-i Nefise müzesinde teşhir edilen tablolardan: Sabahleyin uykudan uyanırken.”).

[Sabık Alman İmparatoru Wilhelm]: C:59, nu:1536, s.153 (“Sabık Almanya İmparatoru Wilhelm Hollanda’da kış sporunda.”).

Sade Bir Salon: C:58, nu:1504, s.61

Safvet Paşa: C:59, nu:1548, s.346 (“Safvet Paşa Hariciye Nezaretinde iken.”).

- Safvet Paşa: C:59, nu:1549, s.362 (“Safvet Paşa meclis-i vâlâ riyasetinde iken.”).
- Safvet Paşa: C:59, nu:1550, s.379 (“Üçüncü sadarete iken.”).
- Sağlam Dinozor Yumurtaları: C:59, nu:1540, s.216 (“En büyükleri takriben otuz santimetre uzunluğundadır.”).
- Sâkit Kedi: C:59, nu:1551, s.397 (“Levha: Sâkit kedi.”).
- Samsun – Sivas Hattında Faaliyet: C:58, nu:1511, s.165 (“Tünelleri delmeğe mahsus elektrikli matkap Türk mühendisleri ve Türk amele elinde işliyor.”).
- [Samsun – Sivas Hattında Köprü]: C:58, nu:1513, s.200 (“Samsun-Sivas hattı inşaat sanayisinden köprü.”).
- [Samsun-Sivas Arasında Tünel]: C:58, nu:1508, s.120 (Samsun- Sivas hattında 18. kilometrede ikinci tünel ameliyatı.”).
- [Saksenburg]: C:58, nu:1513, s.196 (“Alman Yonkers Tayyare Şirketi’nin direktörlerinden olup bu hafta tayyaresiyle İstanbul’a gelerek Ankara’ya giden Saksenburg”).
- [Samsun-Sivas Hattında “Ahmet Demir” Köprüsü]: C:58, nu:1509, s.kapak resmi (“Samsun- Sivas hattında: Samsun’dan itibaren 18. kilometrede “Ahmet Demir” Köprüsü.”).
- [Samsun-Sivas Hattında Demir Asma Köprü]: C:58, nu:1508, s.kapak resmi (“Anadolu’da Türk sermayesiyle, Türk parasıyla kurulan medeniyet ve servet damarları. Samsun-Sivas hattında 16. kilometrede yapılan demir asma köprü.”).
- Samsun-Sivas Hattında Şahin Kaya: C:58, nu:1510, s. Kapak resmi (“Anadolu’da bedâyi-i tabiye ve bunları i’lâ eden medenî gayretler.”).
- Santoren Adası’nda Aya Yorgi Manastırı: C:58, nu:1522, s.345
- Santoren Adasında Kayalardan Oyma Mağaralar ve Haneler: C:58, nu:1522, s.345
- Santoren Yanardağı: C:58, nu:1522, s.345
- Sarıkamış Tayyare Şehitleri Günü: C:59, nu:1551, s.388 (“Sarıkamış’ta Tayyare Şehitleri Günü yapılan merasimde kaza hâkimi tarafından nutuk iradı.”).

[Savaş gemileri]: C:59, nu:1545, s.292 (“İngiltere sulh ve müsalemeti Cenevre Cemiyet-i Akvam’ında (!) kurmak isterken yeni zırhlılarıyla, tayyare gemileriyle manevralar yapıyor. Cenevre’de entrika manevraları, denizlerde ateş püsküren demirden gemi manevraları! Fakat bunların hiç birisi ölüme mahkûm emperyalist siyasetini bu dünyada artık yaşatamayacak. Büyük muharebe küçük milletlerin gözlerini açtı; İngilizlerin peşi sıra gidenler onun zırhlıları arkasından koşanlar gibi duman içinde kalacağını biliyor. İşte brezilya Cenevre’de ilk darbeyi vurdu.”).

Selim Sırrı Beyefendi: C:58, nu:1507, s.105 (“Umum Türkiye Mektepleri Terbiye-i Bedeniye Müfettişi Selim Sırrı Beyefendi.”).

Selma Lagerlöf: C:59, nu:1542, s.244 (“Servet-i Fünûn’da Cemil Bey tarafından mühim eserleri tercüme edilen İsveçli muharrir Selma Lagerlöf.”).

Ser-i Maktû’ Teşhiri: C:59, nu:1551, s.393 (“Ser-i maktû’ teşhiri: Çin’de irtikâb eden bir generalin kesik başını teşhir eyliyorlar! Bu iğrenç teşhire elektrik lambası da yardım ediyor.”).

Seyr-i Sefain’in Moda İskelesi: C:59, nu:1552, s.404

Seyr-i Sefain İdaresi’nin Römorkör Filosu: C:59, nu:1544, s.276

Seyr-i Sefain İdaresi’nin Rüştü Paşa Vapuru: C:59, nu:1544, s.277
 (“Türkiye’de denizcilik hayatını asri surette yükselten Seyr-i Sefain İdaresi’nin Rüştü Paşa Vapuru.”).

Seyr-i Sefain İdaresinin Tophane’deki İdare Merkezi: C:59, nu:1544, s.276
 (“Fevkalade hayat ve faaliyet eseri gösteren Seyr-i Sefai İdaresi’nin Tophane’deki idare merkezi.”).

Seyr-i Sefain’in Büyükada Vapuru: C:59, nu:1549, s.356 (“Seyr-i Sefain’in Adalar hattında işletilen Büyükada vapuru.”).

Seyr-i Sefain’in Cumhuriyet Vapuru: C:59, nu:1549, s.kapak resmi.

[Shrek Deniz Tayyaresi]: C:58, nu:1520, s.316 (“450 bargir kuvvetindeki Shrek deniz tayyaresi, motoru Hepspanu markalıdır. Saatte 240 kilometre gider. Üç saniyede havalanır.”).

Shrek Fransız Tayyare Fabrikası’nda Türk Heyeti: C:58, nu:1520, s.313

- [Sihhi ve içtimai tetkik]: C:58, nu:1519, s. Kapak resmi (“Doktorların Aydın sıhhi ve içtimai tetkik heyeti seyahatine müteallik enstantaneler”).
- [Sırh Köprüsü]: C:58, nu:1510, s.156 (“Mücahit ordusunun tahrip eylediği düşman köprülerinden Sıra Köprüsü.”).
- Sipehdâr Rıza Han: C:59, nu:1528, s.28 (“İran’da Hareket-i Millîye’yi idare edip Meclis-i Mebusan tarafından reis-i hükümet intihap edilen Sipehdâr Rıza Han.”).
- [Siyah Cüce]: C:59, nu:1545, s.301 (“Cenubi Amerika’da Urenük havalisindeki zenci Hintlilerden bir siyah cüce nesli keşfetti.”).
- [Siyasî ve Askerî Rical]: C:59, nu:1551, s.389 (“Fransa’nın buhran içindeki maliyesine ihtiyarı iane ve vergilerle yardım usulü ihdas olunduğu için bu ihtiyarî vergilerin teşkilatını yapmak üzere ilk teşkil eden komite erkânı, bunlar meyânında en meşhur siyasî ve askeri ricali dahi var.”).
- [Sofya Suikastını Tertip Eden Komünistler]: C:58, nu:1502, s.21(“Sofya Suikastını tertip eden komünistlerin zincirli olarak mahkemeye sevki.”).
- Sofya’nın Manzarası: C:58, nu:1526, s.405 (“Sofya’nın kuş bakışı tayyarelerden alınan manzarasından: Cami-i Şerif ortada görülüyor.”).
- Sofya’nın Manzarası: C:58, nu:1526, s.405 (“Sofya’nın kuş bakışı tayyarelerden alınan manzarasından: Sobraniye Meclisi binasıyla Levski Kilisesi görünüyor”).
- Son Moda Yeni Şapkalar: C:58, nu:1524, s. 380 ([Aynı sayfada dokuz adet şapka fotoğrafı bulunmaktadır].).
- Son Moda: C:59, nu:1533, s.112 (“Paris’in son moda balo esvabı.”).
- Son Modalar: C:58, nu:1519, s.304 (“Yazlık esvaplar ve pijama şeklinde yeni elbiseler.”).
- Sovyet Rusya’sında Reisler: C:59, nu:1529, s.40 (“Harbiye Vekili Onşlihat; Zifof reis-i vükelâ; Stalin; Kalin, Sovyet İttihadi Reisi.”).
- Sör Madimor Simon[?]: C:59, nu:1542, s.245 (“İngilizlerin Musul hakkındaki propaganda aletlerinden bir tane daha. Nesturî prensesi Sör Madimor Simon[?]”).
- Stalin: C:59, nu:1537, s.165 (“Rusya ricalinde Millet Komiseri Stalin.”).

Su Melikesi: C:58, nu:1502, s. 28 (“Max Blonda’nın tezyîn levhası: Su Melikesi)

Sudan Kuvvet İstihali: C:59, nu:1531, s.72–73

Sulh İçinde Bir Harp: C:58, nu:1506, s.88 (“Sulh içince bir harp: Londra’da Memilena Park küşat edilen yeni büyük sergide tayyare muharebesi.”).

[Sultan Han’ın Havlusu]: C:58, nu:1508, s.121 (“Anadolu’da âsâr-ı kadîme: Sultan Han’ın havlusundan bir manzara.”).

[Sultan Han’ın Havlusundaki Camii]: C:58, nu:1508, s.121 (“Anadolu’da âsâr-ı atika: Sultan Han’ın havlusundaki camii.”).

Suriye: C:59, nu:1534, s.120 (“Zavallı Suriye Rişye Kasabası, Fransızlar tarafından topa tutulduktan sonra bir sokağın hali.”).

Suriye’de Dürzî Muharebelerinden: C:58, nu:1521, s.333 (“Ateş hattına yakın bir mahallede Dürzî rüesasının içtimai.”).

Suriye’de Fransa’nın Başına Gelenler ve Zavallı Şam: C:59, nu:1528, s.29

Suriye’de Meydan Muharebesinden Sonra: C:59, nu:1535, s.133

Süleyman Bey: C:59, nu:1550, s.373 (“Vali Süleyman Bey Tayyare Makinist Mektebi’nin kapısını açarken.”).

Süreyya Halim Bey: C:59, nu:1543, s.266 (“Müessif bir kazaya kurban giden Süreyya Halim Bey.”).

Süt Damlası: C:59, nu:1546, s.308

Süt ile Kahvenin İzdivacı: C:59, nu:1532, s.96 ([Bir Amerikalı zenci ile Chicagolu bayanın izdivacı].).

[Süveydiye Askeri Kışlası]: C:58, nu:1515, s.236 (“Bu bina Türkler tarafından son zamanlarda inşa olunmuştu.”).

[Süveydiye Kasrı]: C:58, nu:1515, s.236 (“Dürzî reisi Emir Atraş Tarafından karargâh ittihaz olunan Süveydiye Kasrı’nın derunu.”).

Şah-ı mahlu’ Kaçar Ahmet Han: C:59, nu:1528, s.28

[Şahin Kaya Köprüsü]: C:58, nu:1511, s.165 (“Samsun – Sivas hattında inşaat: Şahin Kaya’da yapılan kârgir köprü.”).

Şam: C:59, nu:1529, s.36 (“Zavallı Şam nasıl harap oluyor.”).

- Şam'da Fransız Bombardımanı İle Yıkılan Meşhur Azamzâde Konağı: C:59, nu:1539, s.200 (“Bu konak mimarisi ve tezyinâtı ile ve mobilyası ile fevkalade idi.”).
- Şamlılar Fransızlarla Beraber Grup Halinde: C:59, nu:1539, s.200-201
- Şanghai Limanı: C:58, nu:1508, s.116 ([Şanghai Limanı'nda Avrupalıların bir mahallesi]).
- Şanghai'da Darülfünûn ve Mektep Talebelerinin İngilizler Aleyhine Nümayişi: C:58, nu:1511, s.169 (“Bu nümayişe İngiliz gazeteleri ecânibe karşı Çin'de taassup galeyânı namını veriyorlar. Hep aynı nakarat”).
- Şanghai'da İngilizlerin İkamet Eyledikleri Sokağın Çinliler Tarafından Tahribi: C:58, nu:1511, s.169 ([Sokağın tahripten sonra çekilmiş fotoğrafı]).
- Şarkta Yeni Şekil İngiliz Siyaseti: C:58, nu:1505, s.76 (“İngilizlerin Filistin'de Yahudilik hırsını takviye için Telafir'de kadim İbrani lisanıyla tedrisatta bulunmak üzere inşa ettirdikleri mektep tali binası.”).
- Şehremanetine İthaf: C:58, nu:1501, s.12 (“Büyük şehirlerde caddeler altında neler var?”)
- Şehremanetinin Hayırlı İcraatından: C:58, nu:1505, s.72 (Bir sayfada 6 kare fotoğraf bulunmaktadır. Fotoğrafların altında “Kanlıca ile Çubuklu arasında eski Rasim Paşa yalısı arkasından açılan yeni cadde; Buraya gelmeden sokağın eski hali ki resimde görüldüğü üzere tek bir araba sokağı kapıyor; Rasim Paşa yalısının kesilmesiyle meydana gelen cadde; Şeytan akıntısında kısmen kesilen eski bir karakolun kesilme ameliyatı; Çubuklu'ya giden rıhtım boyu; Çubuklu'dan Kanlıca'ya doğru meydana gelen cadde; Bu caddenin diğer manzarası” ibaresi var.).
- Şimal Denizi Manzaraları: C:58, nu:1524, s. 381 (“İzlanda Adaları sahillerinde bir Alman balıkçı gemisi ve bir yolcu gemisi.”).
- Şimal Denizinde Spicburg'da Gece Güneşi: C:59, nu:1534, s.124 (“Nısf-ül-leyde güneşin hali.”).
- Şimalî Avrupa Manzaraları: C:58, nu:1504, s.57 (“Şimali Avrupa Manzaraları: Finlandiya merkezî Helsingfors Limanı.”).

- [Şimendifer Kongresi Heyeti]: C:58, nu:1513, s.200 (“Ağustosun birinci günü Ankara’da inikat eden Şimendifer Kongresi heyeti.”).
- Şimendifer: C:58, nu:1512, s.181 (“Dört vasıttan: Şimendifer.”).
- [Şirket-i Hayriye’nin 81 Numaralı Tenezzüh Vapuru]: C:58, nu:1506, s.85 (“Şirket-i Hayriye’nin 81 numaralı tenezzüh vapuru Hereke iskelesinde.”).
- Şirvani Rüştü Paşa: C:59, nu:1537, s.170 (“Şirvani Rüştü Paşa: Sadrazam.”).
- Şirvani Rüştü Paşa: C:59, nu:1537, s.170 (“Şirvani Rüştü Paşa: Tebdil-i tarîk etmeden evvel.”).
- [Steyr Otomobili]: C:59, nu:1552, s.408 (“Otomobilin Viyana’dan hareketinde seyyahın arkadaşına veda etmesi.”).
- Şitair otomobili: C:59, nu:1552, s.408 (“Viyana’dan İstanbul’a ilk gelen Şitair otomobili Sultan Ahmet bahçesi önünde.”).
- Şitair Otomobili: C:59, nu:1552, s.kapak resmi (“Güzel Viyana ile İstanbul arasında ilk seyahati yapan Şitair otomobili Bayezit Meydanı’nda yeni havuz önünde.”).
- [Tabut]: C:59, nu:1541, s.233 (“Som altından mamul üçüncü sandukanın şekl-i haricisi: Bu altın tabut altın işleme kakmaladır ve üzerine çok zî-kıymet mücevherler birleştirilmiştir.”).
- Tahran Manzaralarından: C:58, nu:1524, s. 377 (“İran’da Alman sefarethanesi.”).
- [Taksim Stadyumunda Leh ile Türk Maçı]: C:58, nu:1522, s.kapak resmi (“Geçen hafta zarfında Taksim stadyumunda icra olunan Lehli futbolcularla Türk muhtelit takımı maçlarından manzaralar.”).
- Tavukçuluk: C:59, nu:1547, s.333 ([Aynı sayfada sekiz farklı tavuk resmi bulunmaktadır].).
- Tayyare Cemiyeti Heyeti Münih’te: C:58, nu:1520, s.312 (“Yonkers Tayyaresi ile Münih üzerinde cevalandan evvel ve Münih’te bulunan Türk beyleri ve hanımları arasında.”).
- Tayyare Cemiyeti Heyetinin Avrupa Seyahati İntibalarından: C:58, nu:1520, s.312 (“Türk Tayyare Heyeti Milano’da İtalyan askeri tayyarecileri ile birlikte.”).

Tayyare Cemiyeti Paris'te: C:58, nu:1520, s.313 ("Shrek deniz tayyaresi Sen Nehri üzerinde Pilot Vecihi Bey tarafından uçurulurken.").

Tayyare Hangarı ve Harp Sefinesi: C:59, nu:1537, s.172 ("İngilizlerin en son yaptıkları bu zırhlı **غضب** ismindedir ve 890 mürettebatı vardır.").

Tayyare İhtilâfında: C:59, nu:1539, s.196 ("Âbideye çelenkler vaz'").

Tayyare İhtilâfında: C:59, nu:1539, s.196 ("Erkân-ı hükümet.").

Tayyare ile Devr-i Âlem: C:59, nu:1530, s.kapak resmi

Tayyare Seyahatinde Musiki Takımı: C:59, nu:1529, s.41 (Altında "İlk defa olarak İngiltere'de tayyare seyahatlerine orkestra ve cazband takımı ilave olunmuştur. Anlaşılan yakında tayyare içinde bir dans mahalli dahi yapılacak ve havada uçarken başı havalı olanlar dans edecektir.").

Tayyare: C:58, nu:1512, s.181 ("Dört vesait-i medeniyet: Tayyare.").

Tayyare: C:58, nu:1516, s.254 ("Son model bir kişilik harp tayyaresi.").

Tayyare: C:58, nu:1516, s.254 ("Son model iki kişilik tayyare.").

[Tayyareci Fethi ve Sadık Beylerin Şam'da, Selahattin Eyyubî Türbesindeki Mezarları]: C:58, nu:1516, s.248 ("Muharebede şehit düşen Tayyareci Fethi ve Sadık Beylerin Şam'da Selahattin Eyyubi türbesinde bu defa yapılan merkatları.").

Tayyarecilikte Terakki: C:59, nu:1547, s.328 ("Amerika'da Colorado caddesinin köprüsü altında tayyareci "Kobel"tayyare kanatları üzerinde iki matmazel olduğu halde geçmiştir.").

Tayyarelerde Son Terakkiler: C:59, nu:1548, s.340 ("İstediği zaman bir yolcu paraşütünü açıp kendini birisi tayyareden yolcunun atıldığını, diğer paraşütün yolcuyu gösteriyor.").

[Tazyik-i Hava Posta Merkezi]: C:59, nu:1550, s.377 ("Otuz sene evvel Avrupa'da tazyik-i hava ile şehirler dâhilinde mektup teatisi usulü yapılmış idi. Şehir dâhiline borular döşenmiş ve o borular dâhilinde hava tazyikiyle mektupların sevki vaktinde temin olunmuş idi. Bu usul şimdi daha ziyade tekemmül etmiştir. Mesela Paris'in bir ucundan öbür ucuna iki dakikada mektup gidiyor. Londra ve Berlin aynı tesisata maliktir.

Resmimiz bir tazyik-i hava posta merkeziyle taht-el-arz boru cihazlarını gösterir.”).

Tevfik Rüştü Bey: C:59, nu:1534, s.kapak resmi (“Cenevre’de Musul Müzakeresi esnasında bir gün için Paris’e gidip gelen Tevfik Rüştü Bey Paris sefarethanesinde Sefir Fethi Bey ve Londra sefiri Ferit Bey arasında.”).

Tevfik Rüştü Beyefendi: C:58, nu:1515, s.232 (“Cemiyet-i Akvâm’a gitmek üzere İstanbul’a gelen Hariciye Vekili Tevfik Rüştü Beyefendi Haydar Paşa’da karşılanırken.”).

[Ticari ilişkiler]: C:59, nu:1533, s.105 (“Rusya ve İtalya ticari münasebetini inkişaf ettirmek üzere Milano’da teşkil eden müşterek şirketin Moskova şubesi.”).

[Tintoretto]: C:59, nu:1552, s.414 (“Tintoretto vefat eyleyen kızını tersim eder iken.”).

Tirol ve Avusturalya’nın Almanya’ya İlhâkı Davası: C:59, nu:1546, s.316 (“Umumi harpten sonra Avrupa’da doğan ve siyasî müşkülâtla karşılaşan meselelerden Tirol ve Avusturalya’nın Almanya’ya ilhâkı davası.”).

[Tokyo’da Türkiye Müsameresi]: C:58, nu:1523, s.kapak resmi (“Japonya’nın merkez hükümeti Tokyo’da Türkiye’ye karşı muhabbet müsameresi.”).

[Toren Şehri İstasyonu]: C:59, nu:1533, s.104 ([Toren şehri istasyonundan Rusya’ya mal gönderilmesi]).

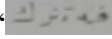
Tut-ankh-amun Mumyası: C:59, nu:1541, s.232 ([Mumyanın açılmış halinde incelemede bulunması]).

Tut-ankh-amun Mumyası: C:59, nu:1541, s.232 (“[Mısır’da çıkarılan Tut Ankh Amun mumyasının bir fotoğrafı]).

Sudan’da İngilizlerin Yaptıkları Su Bendi]: C:58, nu:1509, s.137 (“Sudan’da İngilizlerin yaptıkları cesim ve muazzam su bendi.”).

Tayyare]: C: 58, nu: 1507, s. 109 (“1925 senesinde Almanya’da birincilik kazanan en son sistem tayyaredir ki beheri 190 bargir kuvvetinde iki “Mercedes” motorla uçar; rahat yolcu taşımakta, hava muhalefetine mukavemette ve süratte pek muvaffakiyet göstermiştir.”)

- Tuzla'da Bir Cevelan İntibaından: C:58, nu:1518, s.284 (“Tuzla'da bir cevelan intibaından: İstanbul'dan seyr ü sefâin vapurlarıyla Tuzla'ya muvasalat.”).
- [Tuzla'da Sahilde Deniz Banyosu]: C:58, nu:1518, s.285 (“Tuzla'da kumluk sahilde deniz banyosu.”).
- [Tuzla'da Sahilde Deniz Banyosu]: C:58, nu:1518, s.285 (“Tuzla'da kumluk sahilde güneş banyosu.”).
- [Türk Anonim Şirketi Fabrikası'nın Resmi Küşadı]: C:59, nu:1530, s.53 (“Bursa'da dokumacılık. Türk Anonim Şirketi Fabrikası'nın Reiscumhur hazretleri tarafından vaz'-ı esas-ı resmînin icrası.”).
- Türk Musikişinas Hanımlarından: C:58, nu:1521, s.336
- Türk Ocağı Konferansı: C:59, nu:1543, s.262 (“Bu hafta içtima eden Türk Ocağı Konferansında bulunanlar.”).
- Türk Pavyonu: C:58, nu:1511, s.kapak resmi (“Paris'te Sanay-i Tezyiniye Sergisi'nde Türk pavyonu.”).
- Türk ve Leh Maçında Taksim Stadyumu'nda Seyirciler: C:58, nu:1522, s.344
- Türk'ün İlmî Çalışkanları: C:58, nu:1508, s.120 (“Türk'ün ilmî çalışkanları: Samsun ve Sivas demiryolu müdürü ve heyet idaresi grup halinde.”).
- Türkiye Beyrut Şehbenderhanesi: C:58, nu:1516, s.248
- Türkiye'de Tayyarecilik: C:58, nu:1518, s.kapak resmi (“Bu defa Avrupa'da tayyare tetkikatından avdet eden Cevat Abbas Bey: “İstikbal muharebeleri havaîdir, bir dakika kaybetmemeli ve tayyare ile esbab-ı müdafaayı hazırlamalıdır. Bu en büyük vatan borcudur” dedi.”)
- Türkiye'de Tayyarecilik: C:59, nu:1550, s.kapak resmi: (“Geçen Cuma günü küşâd resmi icra olunan Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi'nde ilk merasim ve tayyare cemiyeti ile hükümet erkânı.”).
- Türkiye'de Vapurculukta Terakki ve İktisadi İnkişaf Faaliyeti: C:59, nu:1544, s.kapak resmi (“Mayısta sergi halinde Avrupa limanlarını dolaşacak olan Seyr-i Sefai'nin “Karadeniz”vapurundan yemekhane salonu.”).
- Uşak'ın Umumi Manzarası: C:58, nu:1503, s. Kapak resmi

- Üçüncü Kolordu Komutanı Şükrü Nail Paşa: C:58, nu:1525, s.388 (“Üçüncü Kolordu Komutanı Şükrü Nail Paşa hazretleri erkân-ı zabıtân ile birlikte alayın vürûduna intizâr ederken.”).
- Üstadın Hatt-ı Destiyle: C:59, nu:1538, s.189 (“Üstadın Hatt-ı Destiyle: Bir levha-i manzara.”).
- Üstat Ekrem’in Cenaze Merasimi: C:59, nu:1538, s.180
- Üstat Ekrem’in Hücre-i İştigâli: C:59, nu:1538, s.188
- Üstat Ekrem’in Kütüphanesi: C:59, nu:1538, s.188
- [Üstüvaneli ve Yelkenli Kotra]: C:59, nu:1551, s.396 (“ üstüvaneli sisteminde bir tenezzüh kotrası, yanında eski usul yelkenli kotra ile.”).
- [Üzümler]: C:58, nu:1514, s.216 (“Almanya’nın meşhur moselle şaraplarını yapan üzümler.”).
- [Üzümler]: C:58, nu:1514, s.216 (“Toplanan üzümler küfelere dolarken.”).
- Vapur: C:58, nu:1512, s.181 (“Dört vasıttan: Vapur.”).
- [Vapurlar]: C:59, nu:1545, s.292 (“Petrol hırsı nereden geliyor? Şimdi Bahr-i muhitlerde dolaşan vapurlar petrol motorlarıyla işliyor. Yukarıdaki vapurlardan (Avusturya) 22137 ton hacmindedir; diğeri 12400 tondur. Kömürden ehven ve kolay usul ile petrol bu vapurları yürütüyor. ”)
- Vâsıf Bey: C:59, nu:1541, s.231 (“Büyük bir fen kurbanımız röntgen mütehassısı merhum Vâsıf Bey.”).
- Vatani Bir Gün: C:59, nu:1539, s.kapak resmi (“Fatih’te tayyare abidesi etrafında tayyare şühedası için tertip edilmiş olan ihtifâli.”).
- [Viminal İsimli Vapur]: C:59, nu:1534, s.121 (“Loid Tristino İtalyan vapur kumpanyasının şark hattı için bu defa denize indirdiği ve ismindeki motor ve bacasız vapuru.”).
- Viyana’da Kira Arabası: C:59, nu:1549, s.361
- Viyana’da Prater Parkı’nda Araba Yarışı: C:59, nu:1549, s.361
- Vücuduna Elli İğne ve Bıçak Sokup Onlarla Yürüyen ve Her Adımında Elli Yerinden Cefa Çeken Mutaassıp: C:59, nu:1549, s.365
- Yafa’da Gazino: C:58, nu:1524, s. 377 (“Yafa’da yeni inşa edilen gazino ve dansing ”).

- [Yaralı Budist]: C:59, nu:1549, s.365 (“Vücutuna 200 Yara Açan Mutaassıp: Hindistan’da Buda mezhebinde fakirlerin vücutlarına mezhep namına eza ve cefa etmeleri.”).
- Yaz eğlenceleri bitti. Şimdi dans ve cazbant zamanı”: C:58, nu:1525, s.400
- Yaz Hazırlıkları: C:59, nu:1551, s.kapak resmi (“Paris ve Viyana’nın son modaları ve kadınlık hayatında zarafet.”).
- Yeni Bursa’mızın Küşat Merasimi İntibalarından: C:59, nu:1547, s.324 (“İstanbul Valisi Süleyman Sami Bey ve sair ricali Bursa’nın kapılarını açarken.”).
- Yeni Hayat: C:58, nu:1509, s.141 (“Şimdiki zaman hülyaya müsait değildir: Hareket ve faaliyet ve daima neşeli olmak lazım.”).
- Yeni icat fıçı derununda ikametgâh: C:59, nu:1542, s.253 (“Bu büyük fıçının derunu iki kişilik bir evdir; Almanya’da meydana gelen bu yuvarlak ve ucuz evler şimdi çoğalıyor. ”).
- Yeni İran Şahının Meclis Huzurunda Sadakat Yemini: C:59, nu:1537, s.kapak resmi
- Yeni Japonya: C:59, nu:1539, s.204 (“Yeni Japonya: Bu resim intihap kutuları gezen memurlardır. Tokyo sokaklarında dolaşırken halkın reyini topluyorlar, rey sabahları bu kutulara mensup olduğu fırkaya göre reyini atar.”).
- Yeni Japonya: C:59, nu:1539, s.204 (“Yeni Japonya: Deniz banyoları, güzel Japon kadınları, Avrupa tarzında banyo kostümleriyle yüzme sporu yapıyorlar.”).
- Yeni Japonya: C:59, nu:1539, s.204 (“Yeni Japonya: Kadınlar bilardo merakındadır. Güzel karambollar yaparlar. Kıyafette ale-l-husus dâhilde millî kisveyi terk etmiyorlar.”).
- Yeni Sporlar: C:58, nu:1506, s.93 (“Berlin’de büyük üstat stadyumda fıçı sporu. Mesele asla fıçılardan bir taraftan girip diğer taraftan fırlamak şartıyla bir nevi atlamadır. Bu da şimdi çok taammüm etmiş yeni bir spordur.”).

- Yeni Sporlar: C:58, nu:1506, s.93 (“Bir büyük topu iki taraftan bastırıp ilerletmek şimdi çok makbul bir yeni spor oldu. Resmimiz Berlin’de 24 Martta yapılan bir maçı gösteriyor.”).
- [Yenişehirli Hasan Fehmi Bey tarafından yapılan müzehhep tabak]: C:58, nu:1520, s.309
- Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi Küşat Merasimi İntibalarından: C:59, nu:1550, s.372
- Yeşilköy Tayyare Makinist Mektebi Talebesi: C:59, nu:1550, s.372
- [Yıldız’da Erkân-ı Harp Mektebi]: C:58, nu:1524, s. Kapak resmi (“Yıldız’da Erkân-ı Harp Mektebi’nden bu sene neşet eden zabıt efendilerinin şerefine tertip olunan ziyafette muhterem muallimleriyle birlikte.”).
- Yunan Dâhili Vakaları: C:58, nu:1510, s.157 (“Yunan askeri sahib-i zuhuru “Pangalos”ve onun taraftarı askerler Atina sokaklarında hükümran!”).
- [Yunan prenseslerinden]: C:59, nu:1536, s.153 (“Yunan prenseslerinden olup Prens Carol ile izdivaç eyledikten sonra şimdi kraliçe olabilmekten ve belki zevcinden mahrum kalan Eleni.”).
- Zaglol Paşa: C:59, nu:1534, s.117 (“Mısır Meclis-i Mebusanı’nda vatanperver Zaglol Paşa’nın reis intihabından sonra meclisten taraftarlarıyla çıkarken.”).
- Zenobiti **زەنوبیتی**: C:59, nu:1529, s.41 (“Mussolini’ye suikast eyleyeceği istihbar olarak tevfiik edilen sabık mebus sosyalist Zenobiti **زەنوبیتی**”).
- Zeplin Balonu: C:58, nu:1503, s.41 (“Bir zeplin balonun Londra’nın tayyare mevkifine vusulü.”).
- Zevcini Ararken: C:59, nu:1539, s.205 (“Japon Madam Eytü[?] **ایتو** nin “Zevcini Ararken” serlevhalı levhası. Bu levha Paris’te fevkalade takdire mazhar olmuştur.”).
- [Zimens Halska[?] **زیمنس هالسه** Fabrikasının Yolcu Tayyaresi]: C:58, nu:1515, s.254 (“Zimens Halska Fabrikasının büyük bir yolcu tayyaresi.”).
- [Zürich’te Rasathane]: C:59, nu:1533, s.109 (“Zürich’te rüzgârın kuvvet ve cihetini ölçmek üzere vücuda getirilen rasathanedir ki en son ilmî teşkilatı ihtiva eder.”).

Zürich'te Sanayi-i Nefise Yurdu: C:58, nu:1523, s.361

Zürich'te Sanayi-i Nefise Yurdu: C:58, nu:1523, s.364 ([Yurdun merdiveninden bir görünüm]).

Zürich'te Sanayi-i Nefise Yurdu: C:58, resim, nu:1523, s.361 ([Yurdun merdiven başında bulunan bir tablo].).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

SEÇİLMİŞ METİNLER

A. DİL VE EDEBİYAT YAZILARI

1. LİSAN MUSAHABESİ

Ümid-i istikbalimiz olan gençliğin kısm-ı azamı; havaî şeylere kendilerini o derece kaptırdılar ki ciddi ve nafi' şeylerin yüzüne bile bakmaz oldular. Bu korkunç vaziyet; onlara adeta (seciye) gibi olur. İlimle ciddiyâtla uğraşmaklık biraz bayağılık gibi telakki olunmağa başladı. Harb-i Umumi'den evvel tahsil görmek bahtiyarlığına nail olanlar hemen de “selef-i sâlihîn” diye yâd olunmak lazım gelecek.*

Ziya Gökalp Bey merhum bile romanlardan, havaiyattan başka bir şeye rağbet etmediklerini görünce:

– “Şimdi romancılara büyük büyük vazifeler terettüp ediyor. Masal arasında hezliyat ve eğlenceler meyanında gençliğe en nafi olan şeyler tasvir edilmeli: Vatana, gençliğe muzır olan hususatın avâkıb-ı elemiyyesi korkunç bir tarzda tecessüm ettirilmeli.” demeye başlamıştı. Hep teceddütçü gazetecileri de bu hususta telaş aldı.

Onun için biz de şu lisan musahabesine sırf ilmî, gayet katı bir surette yazmağa cesaret edemedik. Belki merakı celp edecek hoşça gidecek mebâhisi tercihen yazdık. Diğerlerinin de sırası gelir.

Hemen her gün gazete sütunlarında geçen Türkçeleşmiş bazı kelimeler var ki min-el-kadim bunların imlası da manası da takarrür edememiş her kafadan bir ses çıkmış. Ulemadan bazı zevat; bunlar hakkında (Kitab-ı Galatât) namıyla telifât bile vücuda getirmişlerdir. O kitaplar mütalaa olunduğunda öyle acayip ta'lilât, kelimeyi Türkçenin gayrı bir lisana mensup etmek için türlü te'vilât vardır ki şu küçücük makale onlardan birkaç tanesini bast ü beyana bile müsait değildir. Eski erbab-ı kalemin urefâ-yı zurafasından “Sait Bey” merhum o kabil-i telifata seraser (Galatât Kitabı) dermiş. Nefs-ül-emrde o kitaplardaki galatâtı tashih namına yazılan sözler mahz-ı galatât olsa gerek.

* Emeviye devrinde aldıkları Türk kölelerinin okuyup yazmak hizmeti idi.

Malûmdur ki hariçten alınan kelimeler; ya lâfzı ya manası yahut ikisi birden bozular. Yani Türklüğün şivesine, seciyesine uydurulur. Pek azı da seciyeye uygun geldiğinden aynen alınır. Hemen her lisana gelen yabancı kelime için vaziyet budur. Yazacağım kelimelerde hangi kısımdan olduğunu izah edeceğim.

Galatâtçıların yanıldığı cihet; tekellüm ederken Türkçeleştirdiği bazı kelimeyi yazarken -hangi lisana mensup ise- behemehal aslı üzere yazmağa halkı mecbur etmesidir. Kaldı ki Türkçenin en çok kelime aldığı Arapça, Acemce; kendileri başka lisandan alıp da ta'rib veya tefris ettikleri kelimeleri fütursuz bir surette kendi imlalarına mutabık nakış ederler. Kendi seciyelerine uyan manayı da onun zımnında tespit ederler de galatâtçılar bundan ibret alarak zavallı Türkçeye bu fazileti bahşetmezler. Onun için Sait Bey (Galatât Mecmuası) diyordu.

Adam

Arap lügatleri bu kelimenin Arapça olmadığını, Süryan-ül-asl olduğunu yazdıkları halde yine (esmerlik) manasına olan Arapça -elifin zammiyle- (ademe) den müştak olduğunu yazmaktan kendilerini alamıyorlar. Zaten lügatçiler (dahîl) dedikleri yabancı kelimelerin ancak aşr-ı mi'şarının yabancılığını itiraf edip bâkîsini Arapça bir asla dayamışlar. Hatta -şahit olarak- bir de şiir irat etmişlerdir.

Öyle zâhiri bir müşahebetle (adam) kelimesinin (ademe)'den müştak olduğu iddia olunursa Türk'ün biri de çıkar:

– O; benim atam!

diye (adam)'ı külliye kendine mal edinir. Kaldı ki vaktiyle edebiyatımızda daha henüz buy-i millî bulunduğu bir sırada yani henüz yetmiş iki milleti havi İstanbul edebiyatı Anadolu'ya hâkim olamadığı devirlerde altıncı, yedinci, sekizinci hatta dokuzuncu asrın sonuna kadar bile devam eden birçok kelimeler nazımlarda, nesirlerde telaffuzumuz gibi yazılır ve söylenirdi. Sultan Velet, Yunus Emre, Âşık Paşa, Gülşehrî, Şeyhî, Necâtî, ilh. gibi yüzlerce yazı yazarların eserlerinde bunların misalleri olduğu gibi yeniçeri ve

sipahi şairlerden Âşık Ömer ve Gevahî misalli seciyesi değişmemiş şairlerin âsârında -daha son devirlerin şairleri olsalar bile- müddeâmızın şahitleri görülür:

Şöyle bildik ki İsa ve Musa adam

Cümle onun eşiğinde bir gulâm

Niyazi-i Mevlevi-i Kadim

O leşker kim adam salmıştı kayser

Gelür ol denlü kim sahrayı dutar

Şehname Tercümesi

Bu misallerin ikisi de yedinci, sekizinci asırlar şiirleridir. İstersek daha eski, daha yeni birçok şahit getiririz. Hele darb-ı mesel kitabını aç “Adam adama lazım olur - Ben adamdan bahsediyorum cudamdan değil” gibi birçok misal bulursun.

Abdal

Kütüb-i Mutasavvıfa bu kelimeyi Arapça (bedel) kelimesinin cemi olmak üzere elifin fethiyle yazarlar. Bunların adedi var. Evliyaullah içinde bir makam-ı mahsusları var. Hatta bunların fazâilini şamil hadîs-i şerif bile rivayet edilirse de bu ilmin hâzıkları o kabîl hadisleri sahih addetmiyorlar. (Muhît-ül-Maarif)’in Afganistan’da (abdallar) diye taife olduğunu ber-tafsil yazmasına nazaran bizim dilimizdeki (abdal)’ın Arab-ül-asl olması da mümkündür. Olsa bile sadr-ı İslâm’dan beş altı asır sonra Arabistan’da Acemistan’da Hindistan’da sâir bilâd-ı İslam’da, hatta bizim Anadolu ve Rumeli’nde (abdal) namı altında o türlü mahluklar vücut buldu ki Kütüb-i Sûfiyyedeki (abdal) ile hiç alakası kalmamıştır. Şair Rahmi:

Ehl-i dünyanın dilagaş etme kıl ü kalını

Gel kalender ol bulup bir Rumeli abdalını

beytiyle dokuzuncu asırdaki şehir şehir mürd-i mücerret olarak yanında bazen bir köçeğiyle* dolaşan, ekseriya Bektaşî ve Gülşenî dergahlarında, yeniçeri ağalarının konağında, ortalarda mihman olunan envaî mükeyyifattan başka bir şey düşünmeyen bir kısım dervişleri murat ediyor. Bunların hünerleri amiyane hoşsohbetlik ile bazısında biraz şairlik ve ve saz çalmak gibi şeylerdir. Bir de hâlâ Anadolu'da gezen serseri, süflî bir ırk vardır ki onlara da (abdallar) derler.

(Abdal)lık bu dereceye vardıktan sonra, bir de dilimizde dahi Arapçaya hiç benzemeyen manalarda kullanınca artık biz bu kelimeyi medle (abdal) yazmağa ve müfret olarak kullanmağa haklı değil miyiz?

Ahşap

Arapça doğrusu -elifin fethiyle- “ahşap”tır. Ağaç mamulâtından yani direk, tahta, dilme ilh. şeylerden yapılan bina demektir.

Bir kelimedede (a) gibi kalın bir sestem sonra (e) gibi ince bir sesin birleşmesi bir dilimizin hassa-i mucizesi bulunan ahenk kaidesine mugayir olduğundan Türk bittabi ya (ahşâp) diyecek (sakîl kelime) aksamına girecek, yahut (ahşap) diyecek hafif kelime adâdından sayılacak. Nasıl ki Türk bin seneden beri kendi adını ya (Ahmat) diye çağırır, yahut ya (Ehmet) der, bir türlü (Ahmet) diyemez. Arap'ın Acem'in de bizim lehçemize muvafik olarak telâffuz edemedikleri binlerce Türkçe kelime vardır. Halkımız içinde bu kelimeyi (arşak) tarzında telâffuz edenimizde var.

Ârâyîş mi, Âlâyîş mi

Farisî'de “ârâstên” mastar-ı tâîsinin hâsıl-ı mastarı ârâyîş gelir. Süsleyiş demektir. Bizim dilimizde süsleyiş “bezle kumaşla süslemek” manasına “bezemek”, “tülle libasla süslenmek” manasına da (donanmak) tarzında üç türlü müteradif mastarla edâ olunur. Farisî'de (p r) vusta sâitli cevherler mülâhaza olunursa (pîrâsten – pîrâyîş – pîrâyê) kelimeleri de (donatmak,

* Acem şivesiyle (köçek) Türkçemizdeki (küçük) manasına olup üzerine derviş libasını giydirek bazı kalenderlerin yanlarında gezdirdikleri çocuğa derler.

örtmek) manalarına geliyor. “Âlûden” mastar-ı dâîsinin hâsıl-ı mastarı da “âlâyîş” gelir ki bulaştırış demektir.

Şimdi bizim Türkçede de bir (alay) maddesi vardır ki bugünkü manalarından biri de (gösteriş) demektir. Lisanda çokça yabancı kelimeler kullanarak malûmat satmak hevesinde bulunan eski (erbab-ı kalem) Farisî (âlâyîş) kelimesinin aslı olan (âlây) ile Türkçenin malum (alay)’ını birbiriyle karıştırarak -daha doğrusu bulaştırarak- ucuna Türkçemizde dahi kullanılan (ş) hâsıl-ı mastarına takıştırarak ibare arasında:

Falan hanenin telvinatı pek âlâyîşli olmuş derler. Yani zevk-i selime delâlet etmeyen, kalabalık, âdilik ifade eden, cafcıflı, göze batır, koyu, gösterişli, iri iri, dallı budaklı renkler ihtiyar olunmuş demek isterler. Hâlbuki gerçi (yapış, çatış) gibi kelimelerde (yap, çat) emirlerinin ahirine (hâsıl-ı mastar şını) gelmişse de emir olmayan Türkçe (alay) kelimesinin ahirine (ş) gelemeyeceğinden bâlâdaki ibare arasında bulunan âlâyîş Türkçe değildir. Türkçe olmayınca (alaylıklılı, cafcıflı, gösterişli) manasına olamaz. Eğer Farisî ise o vakit süsleyiş ve telvînâta delâlet etmez, belki (bulayış, pisleyiş) manasına olarak telvîsât manası ifade eder. Bu ibarenin doğrusu:

Falan evin boyanması pek alaylıklılı düşmüş tarzında olmalıdır.

Âzâr

Kelimenin Farisî telâffuzu hemzenin “za”nın medleriyle. İkinci med rakîktir.

Bizim dilimizde hem (med) yok, hem de (ince med) olamaz. Binaenaleyh Farisî’den aldığımız bu kelimeyi biz medsiz ve iki kalın sâitle - pazar vezninde- azar telâffuz ederek lâfzını bu yolda değiştirmişiz.

Bu kelime Farisî’de el ile, dil ile “incitme, eziyet” manasına iken dilimize “paylama, sert sözle tekdir eyleme, kabahatlerini sayıp döküp acı sözler söyleme” gibi manalarla yalnız lisanen tedip manasını ifade eder. Hatta o kadar ki (sövüp saymak) bile bunda dâhil değildir. Hatta bu kelimenin sîga müşareketi yok. Yani (dövüşmek, sövüşmek) gibi (azarlaşmak) tarzında sîgası da yoktur. Zira büyükle mahsus fiildir. Müşaraket kabul etmez.

Galatâtçılara göre bizim bu kelimeyi böyle lâfzen manen de değiştirerek kullanmaklığımız (galat) oluyor. Hâlbuki (ilm-i lisan)a göre de başka dilden aldığımız kelimenin imlasını, manasını değiştirmek suretiyle Türkçeleştirmiş oluyoruz. Artık o kelimenin her hali, şanı Türk dilinden sorulur. Yalnız külliyyatta, ümmehâtta, felsefe-i lügatte o kelimenin aslı faslı geçirdiği hâlâtı ortaya atılır.

Azât

Bu kelime de Farisî’dir; deniliyor. Fakat bizim dilimizde de bir azıtmak maddesi var. Bilmem o mu bundan, bu mu ondan. (şu makaleyi uzun uzadı kitapları karıştırmıyorum. Ben üşenmem. Makale pek ilmî olursa okunmaz; diye korkuyorum.)

“Azar” kelimesi gibi “azât” lafzı da bir kalın, diğerı murakka ve memdûd olup lisanımızda ikiside kalın ve gayr-ı memdûd olarak telaffuz olunur. Bazen “dal”ı (t) telaffuz edenler de vardır. Fakat manada Farisî ile beraberiz. Mec’ûl “Edebiyat-ı Osmaniye”de Farisî’ler gibi kullanıldığından bittabi şüphede edilmez. Zaten “Osmanlılık” demek her şeyde, hatta edebiyatta, lisanda bile “kapitülâsyon” altında yaşamış bir “Sefîne-i Nûh” hükümeti demektir. “Fatih”e isnat olunan şu beyte bakınız:

Zülfünün zincirine bent eyledin şâhım beni

Kulluğundan etmesin âzât Allah’ım beni

Burada “âzât”ın ikinci Medine dikkat ediniz. Tam dört elif miktarı: Türkçede böyle med ne gezer.

Âşinâ

Farisî’de “elif”in mediyle “şın”ın kesriyledir. Dilimize medsiz yukarı çeker kalın sâit ve “şın”ın sükûnuyla geçmiştir. Bu kelimenin Türkçesi (bildik)tir. Bu manayla dilimize geçmiştir.

[Dilimizde karşılığı olduğu halde niye alınmıştır diye vârit olacak sualin cevabı müstakil bir makale tutar.]

Dilimizde (aşinalık) temenna etmek, selâm vermek, merhaba demek emsali vaziyetle dostluğu tazelemektir. Şu beyit kelimenin her iki manasını da şamildir:

Hep yâdı yâd edersin a zalim acep nolur

Bir ketre âşinâlık edip âşinâyı gör

Li-muharririhî

Bir de kadınlar çocuklar yanında adını tasrih etmek istemedikleri şeye kinaye olarak “aşına pişina derler.

Etvâr

Arapçada durum, büklüm, dönüm tarzında bir şeyin görünen vaziyeti manasına olarak (devr) maddesinin ahavâtından (tavr) kelimesinin cemidir. Hemzesi üstündür. Vefik Paşa (tavr) kelimesiyle kurbiyed-i iştikakiyeye işaret olmak üzere Türkçesini (davranış) demiştir. Hâlbuki bakılsa Arapça (tavr – devr) ile Türkçe (türlü)nün münasebeti vardır. Acem (çi tavr = Ne türlü) tabirini bu yolda istimal eder. Lisanımızda (türemek=düremek) de ahavâttandır. Fakat maksadımız bu değildir. Dilimizde bir kere bu kelime hemzenin yukarı kalın sâitiyle kullanılır.

Saniyen: (Tavr)ın cemi olmak üzere değil. Eda, azamet, vakar gibi hem ağırbaşlılığa hem de kibre delâlet eden vaziyete ıtlak olunur. Zıttı hiffet, hoppalık, külfetsizliktir:

Gül dibinde gördüm seni

Etvârından bildim seni

Velet Çelebi [İZBUDAK]

S.F., C. 58, Nu. 1501/27, s. 5 – 7

2. TETKİKAT-I LÜGAVİYE

Akraba – Arapçada hep yakınlar itlak olunur. Dilimizde yalnız bir adamın ailece yakınına tahsis edilmiştir.

Eşraf – Memleketin şerefli, haysiyetli, servetli hatırı sayılır adamlarına denir. Dilimizde bu manaya fakata müfret olarak kullanılır. Birden ziyadesine (memleketin eşrafları) denir. Hele müfredi olan (şerif) büsbütün başka manayadır. Arabistan’da Hazret-i Peygambere nispet edilen bir kısım zevata derler. Bizde (Sakal-ı şerif, Başmağ-ı şerif) gibi muhterem şeyler tavsif edilir.

Ashap – Arapçada Cenab-ı Peygamber’le beraber Din-i Celili meydana çıkaran ve daima beraber çalışan arkadaşları manasındır.* Alelittlak her adamın arkadaşlarına da denir. Dinimizde ancak yaran-ı peygamberden birine tahsis olunur. Birden ziyade olursa (ashaplarımız mezarı) tarzında istimal edilir. Kezalik (sahabe) kelimesi de kullanılır.

Evliya – Arapçada fi-l-asl (Evliyaullah) أعداء الله mukabilidir, yani Müslüman olarak dinin bu kavli-i ahkâmına elinden geldiği kadar sadık kalarak ömrünü hitama erdiren zât demektir. Kuran ve hadiste (Evliyaullah) bu manayadır. Ashap asrından sonra Müslüman namı taşıdığı halde her nevi kabaihi irtikâp eden her sınıftan adamlar zuhur eylediği cihetle hayatını ilme, amele hasredip dünyaya tama etmeyerek kanaatle ömür geçiren zevata denildi. Kurun-ı selaseden yani ashab-ı tabiîn, teba’-ı tabiîn zamanından sonra bütün hayatını riyaziyat ve mücahedatla envai ibadât ve tâata sarf ederek kendisinden ihbârât-ı gaybiye, keşf-i ahval, havârik zuhura gelen zata (evliya) dediler. Ve biz Türklerde (evliya) bu manaya meşhur ve maruftur.

A’lâ – Yukarı manasına olan (ulüvv) maddesinin siga-ı tafsilîyesidir. En yüksek demektir. Dilimizde (pekiyi, en güzel) manasındır, yükseklik matlup değildir. (Ne a’lâ, pek a’lâ) gibi tabirler de vardır.

* Sadr-ı İslam’da (ashap) bizim tarif ettiğimiz zevata itlak olunurdu. Bilahare tedvin-i hadis edenlerden bazıları Hazret-i Peygamberin yüzünü gören sahabedir diye tamim ettiler. Hâlbuki o zamanda, Yahudi, Nasranî, Münafık, Müşrik, Urban, avam-ı nas namına hiçbir anlamayan Âhâd, hep Peygamber’i tesadüfî gördükleri halde bu kabil-i kesâne bittabi sahabî namı verilemez.

Â'yân – Lügat manası (gözler) demektir. Bu sebeple her memleketin asaletle, servetle, şerefle şöret alan, halka kendisini saydıran, belli başlı adamlarına ve bunlardan bir tanesine de keza (â'yân) itlak olunur. Bir vakit (derebeyi)* gibi her memleketin en nüfuzlu adamına bir salâhiyet vererek eşraf â'yânın bazı kabahatlerini tecziye vesaireyi onlara havale eylemişler imiş. Nasıl ki eşraf ve sâdât ve ulema ve meşayih-i dâhi (nakîb-ül-eşraf)ların bu yolda maiyeti sayılırmış. Eski millet meclisleriyle beraber bulunan (meclis-i â'yân) güya işte bu kabil â'yândan, yani her biri memleketin bir noktasında alâkadar zevattan mürekkep olacak. Hâlbuki o teşkilâtlar değıştiğı halde bir müddet yina â'yân devam etmiştir.

Ağyar – Başkaları demektir. Dilimizde müfret olarak hem de meşrep ve terbiye hilâfında adama denir. O adamın bulunması istenilmez. Ya sohbeta mani olur, yahut münbasit olmağa, neşelenmeğe bırakmaz, yahut vücudundan çekinilir, engel olur, âşıklar ıstılahında (rakip)in müradifi gibidir.

Afât – Her nevi musibetlere, felaketlere denir. Dilimizde ise tabiî hemze ve (fa) Arapça gibi uzunca med edilmeyerek nadiren bu manaya kullanılırsa da en meşhur (afâtıyla sövmek) yani en galiz sebb ü şetmi ağız dolusuyla söylemek manasınadır.

Ahmet Vefik Paşa merhum şüphesiz lisancılarn pîri olmakla beraber ilm-i lisanla müştakil olmayanları (lehçe)si dehşetli hatalara düşürür. Garip tabiatı hasebiyle, yani bile bile indiyatına mağlup olduğundan dolayı hasb-el-beşeriye fahiş hataları görülür. Hele Türk lisanında pek biçare olan (Şemsettin Sami) Bey merhuma sayılmaz derecede hatalar irtikâp ettirmiştir. O zat hatasında bile hataya düşmemiştir. Bir halde ki: (Kamus-ı Türkî)nin hataları kamusun ciltlerinden biri kıtasında bir kitap teşkil eyler.

Paşa merhum (afet) kelimesinin zımnında (afetcan) diye bir mühmel kelime yazıp yanı başına da (afan) kelimesini koymuştur. Kâne (afacan – afet-i can bir terkipten bozmadır) demek istiyor. Fakat cesaret edemediğinden tasrih

* Derebeyi – (Mîr-âb)ın Türkçesidir. Aynı zamanda (subaşı) seraskerin Türkçesidir. Çünkü (su) asker manasınadır. Binaenaleyh bu derebeyi, subaşı gibi sıfatlar eskiden memleketin inzibatına hizmet eden rical-i mühimmeye verilmiştir.

etmez. Sıkıya gelirse “Ben bu bundan müştaktır diye tasrih etmedim a. Bu; bir hatıradır. Aklıma geldi. Ahlâfı düşündürmeğe vesile olur diye yazdım.” diyecek. Ve hakikaten paşa bu hususta kabahatli sayılmaz. Her lügatçi bazen böyle hatıra mağlup olur. Fakat Paşa’nınkiler oldukça çoktur. Envai vardır. Hâsılı lehçeyi iyi anlamak Paşa’ya mahsus bilmecelerin hallinde maharet sahibi olmak demektir. (Afacan) kelimesine gelince; (Türk Dili)ne şu satırları yazmışım:

Afacan – Mevt (müfacee) dir ki (füca’) diye bizde meşhur olan bağteten ölümdür. Evvelce (müfacan) suretiyle, ba’de (afacan) tarzında tahrif edilmiştir.

Kıruben anda kurtaramadı bir cân

Bulara girdi sân mevt-i müfâcân*

Bilahare yaramazlara (karın ağrısı, yanı kara! Vehlet (Ölet = kolera)! hastalıklara tutul! diye beddua ettikleri gibi bir vakit (müfacan) sonra da (afacan!) denilmiştir. El-yevm beddua kuvvetini kaybedip (haşarı yaramaz) manasında müstameldir.

Amaç – Türkçeden Farişi’ye geçmiştir. Dilimizde (umac) olarak yarım asır evveline kadar kullanılmıştır. Belki de hâlâ Anadolu’nun bir köşesinde kullanılır. Vaktiyle eski usulde her memleket valisi askerini talimiyle teçhiziyle hazırlardı. O sebeple her köşesinde eski usulde talimler olurdu. Nişan taliminde ağaçtan, bezden insan şekli yaparak nişan atarlardı. Buna da (umac) derlerdi. Talimler değişti.(Umac) yerini Arapça (hedef) aldı. El-yevm (bostan korkuluğu)na bizim taraflarda (umacı) derler:

■ bu âşıkların mi’râcıdır

Âşıkûn cânı belâ umacıdır

İskendernâme-i Ahmedî

* Selatin-nâme – Darülfünûn kütüphanesinde. Selâtin-nâmede’de (müfacan) kelimesi mükerreren geçer.

Umac - امراض, amaç

El-Tuhfet-üz-Zekiye fi'l Lügat-it-Türkiye

Umac – Nişane, büte dahi derler

Tercemân-ı Farisî

(Behcet-ül-Lüगत)te (büte) kelimesi şöyle de izah edilir:

Büte – Nişane-i tîr, beççe ve ferzend adımı, nukuş وکاها که روی دسا, ba-
kand-i nihâl küçük dirah[?] تهال کو چک درخت, امراض (بوتاک) yani رستان

Yani bâlâda (umac) dediğimiz kelimenin müradifi (puta)dır ki ok ve tüfek nişangâhı, hedefi demektir. Bir de âdem evladı demektir. Çünkü zaten (büte) insan şeklinde yapılır. Kezelik nakışlar, çiçekler ve körpe dallar demekmiş ki biz (budak) deriz. Masdarı Çağatayca'da (بوتاک) bizde (bitmek)tir.

Büte – Garaz, hedef, umac, nişane

Maden-ül-Maarif

Büte – Nişane, umac

Tercemân-ı Farisî

Büte – Ok nişanı, nişane

Keza

Aman – Arapça elifin -meddiyle değil- fethiyle (aman) kelimesinden alınmıştır ki emniyet, tehlikeden korunulmak, korunulan yer ve iltica olunan kimse) gibi manalardır. Dilimizde ise iltica için bir feryat manası ifade eder. Bazen da sıkılınca (of) makamında kullanılır:

Aman yetişin, aman Allah, aman yahu denildiği gibi amanın hatta amanınız şekillerinde de yerine göre feryat edildiği vardır.

Âvân – Malumdur ki yanlıştır. Doğrusu (ân) zaman ki cemi elifin fethiyle (avan)dır. Halk lisanına kadar yayılmayan bu kabil kelimelere taarruz etmiyorum. Paşa da galat olarak elif-i memdude de yazar.

Velet Çelebi [İZBUDAK]

S.F., C. 59, Nu. 1527/53, s. 10 – 13

3. TETKİKAT-I LÜGAVİYE SERNAMELİ

MAKALE İÇİN

Kıymettar Servet-i Fünûn'un 19 Teşrin-i sâni 1341 tarihli nüshasında Velet Çelebi Efendi Hazretlerinin "Tetkikat-ı Lügaviye" sernameli makalelerini okudum. Bu makalede tetkik buyurdıkları kelimatın bir kaçı hakkındaki mütalaalarını dâi-istizâh gördüğümünden şu satırları yazıyorum:

(1) Eşraf

(2) Ağyar

Bu iki kelime lisanımızda müfret makamında kullanılmış... Efendi hazretlerinin bu iddialarını şayan-ı kabul göremiyorum. Ahalimizin sözleri esas ittihaz edilebilecek havâssı ve hatta lisanı dürüstçe avamı tarafından bu iki kelimenin daima cem makamında istimal edildiğini herkes bilir. Bî-lüzum iddia etmemiş olsa idim misallerde irat ederdim.

Bunlar beç on köylü tarafından belki dedikleri gibi istimal edilirler. Fakat bu hal öyle bir iddiayı tabii haklı gösteremez. Tetkikat-ı lisanıyeyi muhtevi yazılarında avamın şekl-i telâffuzlarını esasî ittihaz etmek kendilerince zaten mutattır. Bu iddiayı diğer makaleleriyle ispat edebilirim.

(3) Âfât

Her nevi musibetlere, felâketlere denir. Dilimizde ise tabii hemze ve (fa) Arapça gibi uzunca met edilmeyerek nadiren bu manaya kullanılırsa da en meşhur (Afatıyla sövmek) yani en ağır sebb ü şetmi ağız dolusuyla söylemek manasınadır demişler ve lehçe sahibi merhum Ahmet Vefik Paşa ile fazıl-ı zinde-nam merhum Şemsettin Sami Bey'i tezyif şeklinde tezyif şeklinde muâheze ettikten sonra Paşa merhum afet kelimesinin zımında (afetcan) diye bir mühmel kelime yazıp yanı başına da (afacan) kelimesini koymuştur. Kâne (afacan-afetcan) gibi bir terkipten bozmadır demek istiyor) sözlerini de yazmışlardır.

Fazıl-ı şehir bundan sonra da "afacan mevt-i müfaceedir ki (füca') diye biz de meşhur olan bağıteten ölümdür. Evvelce (müfacan) suretiyle, ba'de

(afacan) tarzında tahrif edilmiştir” buyurmuşlar, misal olarak da selâtin-nameden

Kıruben anda kurtaramadı bir cân

Bulara girdi sân mevt-i müfâcân

Suretinde bir beyit yazmışlar.

Makalede bir de: (Bilahare yaramazlara karın ağrısı! Yanı kara! Vehlet (Ölet-Kolera) hastalıklara tutul! diye beddua ettikleri gibi bir vakitte (müfacan), sonra da (afacan) denilmiştir. Elyevm beddua kuvvetini kaybedip (haşarı, yaramaz) manasında müstameldir) suretinde bir ibare var. Lisanımızda başka bir kelimenin de bu kadar tahvile uğradığını bilmem iddia ederler mi?

Fazıl-ı muhterem (afet) kelimesinin (kapat) gibi telâffuzunu yukarıdaki satırlarla tabî gösterdikten sonra bu kelimenin lisanımızda nadiren kendi manasında kullanıldığını iddia ve (afatıyla sövmek) suretinde bir de misal irae ediyorlar.

Lisanımızda (afat-ı semavîye), (afat-ı tabîye), (afat-ı lisanîye) gibi terkipler kesretle müstamel değil midir ve bu terkiplerle (Allah afattan muhafaza buyursun) cümlesindeki (afat kelimeleri Arap lisanındaki manasıyla istimal ediliyor mu? Kendilerinden bunu, bir de (afat) kelimesinin bu gibi terkiplerde, cümlelerde de (kapat) kelimesi gibi mi telâffuz edildiğini hürmetlerle soruyorum.

Türkçede istimali şayi olan bu kelime dedikleri gibi telâffuz ediliyorsa (âfâk) kelimesini de (ayak), (adak) vezninde telaffuz etmemiz lazım gelir sanırım.

Efendi hazretleri bu sözüme karşı (âfâk) kelimesi (âfât) kelimesi gibi en sade Türkçe ile konuşanların lisanında müstamel değildir derlerse tetkikat-ı lisaniyelerine yukarıda dediğim gibi sözlerinde hiçbir kıymet tasavvur edilemeyecek avamın telaffuzunu esas ittihaz ettikleri bir kat daha anlaşılır.

Ben söylenmesi caiz olmayan bir sözü hiddetle söyleyivermek mevkiinde (âfâtlamak) mastarıyla yerine göre bunun müştakatını istimal eden

kimseler görmüş isem de (âfâtıyla sövüktü, sövükmüş) diyen bir kimseye tesadüf etmedim.

(Afacan) kelimesinin aslı (müfacan)dır sözünü de kabul edemiyorum. Çünkü delili yok. Bir de (müfacan) Türkçe ise o beyitte Farisî kaidesiyle muzafun-ileyh mevkiine nasıl getirilmiştir, Farisî veya Arabî ise (afacan) ondan ne suretle alınmıştır, Türkçe olduğu halde ya geliş olarak Farisî kaidesiyle muzafun-ileyh yapılmış ise efendi hazretlerini tarafından bu hata ne için irae buyrulmamıştır; anlayamadım.

(Müfacee)nin dilimizde bir kere (müfacan), ondan sonra da (afacan) şekline ifrağ edildiğini ispat için şayan-ı kabul misaller iraesî lâzımdır, öyle bir iddiayı pek eski bir beyitte (müfacan) sözü vardır demekle ispat-ı tabii mümkün olmaz.

(Karın ağrısı! Yanı kara! Vehlet (ölet=kolera) hastalıklara tutul!) diye beddua ettikleri gibi bir vakit (müfacan) sonra da (afacan) denilmiştir. Sözünü de karışık ve hatta müsaadeleriyle arz ediyorum ki biraz da zaaf-ı telif ile malul buldum.

Bu taraflarda (hillet) kelimesi mesmu değilse de (hillet hastalıklara tutul!) sözünün bedduayı mütezammın olduğu anlaşılıyor. Fakat (karın ağrısı) ve taun çibanı manasını müfit olan (yanı kara) sözlerinin bedduayı mütezammın olduğunu bilmem nasıl iddia edilebilir. O iki söz zannedirim ki bazı eşhasa karşı söylenen (baş belâsı, yürek üzüntüsü, yüz karası) sözlerinin şebihidir ve bedduayı mütezammın değildir. (Müfecan)ın aslı (müfacee)dir sözü bilfarz kabul edilse bile bir adama (müfecan) demekle (mevt-i müfaceeye uğra) demiş olmayacağımız aşikârdır. Müsteşhedattan olan o beyitteki (müfacan)dan evvel bir (mevt) kelimesi var ki onun hassaten nazar-ı dikkate alınması lazımdır. Şu hale göre (müfacan) kelimesi Türkçe (ansızın), Arapça (bağteten) kelimelerinin manasını ifade ediyor. Bir adama (müfacan) yani (ansızın) diyerek “fücâeten öl!” manasını kastetmek dâi-i istigrab olmaz mı?

(Müfacan) kelimesi (fücâeten ölmek) manasını müfit olsa idi de bir adama o sözü söylemek (fücâeten öl) sözüyle ifade edilecek manayı ifade ve bittabi bedduayı tazammun etmezdi.

Bu kelimenin önüne veya sonuna bir şey ilâve edilmeksizin (ansızın öl!) manasını değil, hatta o yolda ölmek manasını ifade ettiğini, evvelâ bedduayı, sonra da kuvvetini kaybederek (yaramaz) mevkiinde istimal edildiğini müdekkik-i muhterem acaba ispat edebilir mi?

Lehçesi hakikaten dâi-i itiraz ve fakat himmeti zamanına göre pek meşkûr olan Ahmet Vefik Paşa'nın (afacan) kelimesinden sonra (afetcan) kelimesini yazmakla kastettiği veya kastedilebileceğini anlattığı mana yakıştırma derecesini geçmemekle beraber daha ziyade şayan-ı iltifat değil midir?

(4) Amaç

Türkçeden Farisî'ye geçmiştir. Dilimizde (umac) olarak yarım asır evveline kadar kullanılmıştır buyuruyorlar.

Bu kelimenin Farisî Türkçeden geçmiş olması ihtimalini düşündükten sonra kendi kendime “Acaba bilakis Türkçeye Farisî'den geçmemiş midir?” diye bir sual îrâd ettim, müdekkik-i fazilet-mend buna taallûk eden yazılarından da bu suali nâ-becâ addettirecek bir kanaat hâsıl edemedim. Bilmem öyle bir kanaat hâsıl edecek izahat ihsan buyururlar mı?

Efendi hazretleri (umac)ın ağaçtan, bezden insan şeklinde yapıldığını, bostan korkuluğuna kendi memleketlerinde elyevm (umacı) dediklerini yazdıktan sonra (umac)a (büte) dediklerini, (büte)nin Behçet-ül-Lüga'da (nişane-i tir, beççe ve ferzend adımı, nukuş وكلها که روی دسا, ba-kand-i nihâl küçük diraht[?] بهاں کوچک درخت, اماش (بومالک)) sözleriyle tarif edildiğini beyan buyurmuşlar ve bu ifadelerine bâlâda (umac) dediğimiz kelimenin müraddefi (büte)dir ki ok ve tüfek nişangâhı, hedefi demektir. Bir de âdem evlâdı demektir. Çünkü zaten (büte) insan şeklinde yapılır. Kezalik nakışlar, çiçekler ve körpe dallar demekmiş ki biz budak deriz. Mastarı Çağatayca'da (بومالک), biz de (bitmek) ibaresine ilave etmişler.

(Büte)ye maden-ül-maarif, garaz, hedef, umac, nişane, Tercüman-ı Farisî’de nişane, umac, ok nişanı, nişene diyormuş.

Müdekkik-i fazılın vüsat-i tetebbuu, ihatası herkeşçe müsellemdir. Acaba buna gerek manzum, gerek mensur Türkçe bir eserden alınacak bir ibare ile kıymetli bir misal irae edemezler mi idi?

Yukarıda murarrer olan (bir de âdem evlâdı demektir. Çünkü zaten (büte) şeklinde yapılır) ibaresini de dâi-i istizah görüyorum. Fikr-i kâsırımca bu ibarede sebep netice, netice sebep mevkiinde gösterilmiştir. Çünkü evvelâ insan şeklinde yapılan bir hedef yapılarak ona (büta) namı verilmiş olması ihtimali değil, bilakis insan şeklinde yapılan bir hedefe zaten mevcut ve evlad-ı âdem manasını müfit olduğu beyan edilen (büte)nin isim ittihaz edilmiş olması ihtimali kuvvetli görünüyor.

Müdekik-i fazılın bu kelime için naklettiği satırlar zannedirim ki onun âdem evlâdı manasını müfit olduğunu göstermek ve “umac”ın müradifi olduğu için onun yani “umac”ın da âdem şeklinde yapıldığını anlatmak arzusuyla nakledilmiştir.

“Bürhan-ı Katı” da bir “âmaç”, bir de ilk harfin fethiyle “amaç” var ki birincisi ok nişanesi vez edilen toprak yığını ve nişane-i tir manasını ifade ediyor ve bu nişaneye pota ve tabla tabir edildiği de anlaşılıyor. Bu lügat “büte”nin ifade ettiği manaları da yazarken ok nişanesine dendiğini de kaydediyorsa da o nişanenin adam şeklide olduğunu bildirmiyor.

Behçet-ül- Lügat’te (büta)nın (ferzend adımı) manasına geldiği ve Bürhan-ı Katı’da (amaç)a (büte) de denildiği muharrer ise de fikrimce bununla ne (umac)ın herhâlde insan şeklinde yapıldığı, ne de Farisî (amaç)ın Türkçe (umac)dan alındığı ispat edilebilir. (Revaç) vezinde (amaç) da üzerine ok ve tüfek nişanesi vazedilen toprak yığını imiş.

Ferhenge müracaat edemediğim için onun ne dediğini bilmiyorum. Fakat (umac) kelimesi Farisî’ye Türkçeden geçmiş ve bu kelime Türkçede mutlak surette insan şeklinde yapılmış hedef manasını ifade etmiş olsa idi Acemler bundan bahsederlerdi sanırım.

Türk müdevvenatına müracaat edilerek (büta)nın (beççe ve ferzend adımı) manasıyla istimal edildiğini gösterir bir ibare iraesini de öğrenmek arzusuyla fazıl-ı muhteremden rica ediyorum.

Velet Çelebi Efendi Hazretleri şu tilmizane istizahlarıma üstadane bir cevap buyururlarsa yalnız zavallı bir şakirtlerini değil, onunla beraber kıymetli kalemlerinin sanihatını tehâlükle okumağa alışmış okumağa alışmış olanların kâffesini memnun bırakırlar.

Tokadîzâde Şekip

S.F., C. 59, Nu. 1532/58, s. 85 – 87

4. LİSAN MAKALESİ HAKKINDA

Fazıl-ı şehîr Velet Çelebi Efendi Hazretleri tarafından kıymettâr Servet-i Fünûn'un yirmi yedinci nüshasına ihdâ edilen Lisan Makalesi'ni dikkatle okudum.

Makalenin başında ulemadan galatat kitabı yazmış olan bazı zevatın sözlerini mahz-ı galatat addederek kendilerini mütehakkim bir lisanla bilaistisna tezyif buyurmuşlar. Hizmetlerinin şükran ile mukabele görmesi gereken lazım gelen o zevata karşı kalemlerinden çıkan müzeyyifâne arz-ı tesir eder isem bilmem gücenirler mi? Onlar tarafından vaki olan tashihâtın kâffesi mi muhtac-ı tashihtir?

Üstat muhakkak bir de “âdem” kelimesinin esmerlik manasına gelen elifin zammıyla “ademe”den müştak bulunduğunu iddia eden Arapları tahtıeden sonra Türkçe elfaz sırasına geçmiş olan o kelimenin “âdem” suretinde yazılmasını iltizam ve bu şekil imlayı gösterir Türkçe iki eski beyit irâe ediyorlar.

Kendilerine hürmetle soruyorum: Kesret-i istimalde “âdem” kelimesinden farksız olan “Allah”ı “Âllâh”, “avret”i “avrât, âverât”, “anber”i “anbâr, ânibâr” yazabilecek miyiz ve bu kelimelerle pek kesretli emsalinden Arap, Acem kaidelerine göre terkipler teşkili ihtiyacından vâreste kalmamız mümkün ve bu kelimeleri o terkiplerde tarz-ı telaffuzumuza göre yazmamız caiz olabileceğini iddia ederler mi?

Kendi makalelerindeki terkipler, imlalar meydanda iken öyle bir iddiada bulunmaları iyi bir tesir hâsıl etmez sanırım.

Müşarünileyh “âhşab”ın Arapça doğrusu elifin fethiyle “ahşab”dır dedikten sonra bir kelimedede “آ” gibi kalın bir sestem sonra “ه” gibi ince bir ses gelmesi “dilimizin hassa-ı mucizesi olan ahenk kaidesine” mugayir düşeceğini ve bin seneden beri Ahmed'e “أحمد” (âhmâd) veya “اهمد” (Ehmed) diyen Türk'ün bir türlü “أحمد” (Ahmed) diyemediğini de beyan etmişler. Bu kelimeyi “ârşâk” telaffuz edenlerde varmış.

Ahenk yalnız Türkçeye mahsustur ve Türkçenin ahengi neden mu'cizdir anlayamadım. Arapça o “hassa-ı mucizeye” mâlik bulunmadığı için Kur'an-ı Kerim Türkçe âsâr-ı ceyyide kadar ahenktar değil midir,

خروشان بلان ودم کرنامی
چنان شد که چرخ اندر آن زجای

diyen Firdevsi'nin lisanı da Nefi'nin kasidelerindeki aheng-i samia-rübadan bî-nasip midir?

Ahmed'e “Âhmâd”, “Ehmed” diyenler pek azdır, ekalliyetin telaffuzunu ekseriyete isnat etmekte tabîi insaf ile kabil-i telif değildir.

Türkler o ahenk kaidesine mutlak surette riayeti yalnız kendi lisanlarına mazbut kelimelerde gösteriyorlar. Ben Ehmed'e “Ârşâk” diyen kimse de görmedim.

Üstad-ı muhteremin “Âdem” gibi kendi kelimelerimiz sırasına geçmiş olan “Arap, Acem” kelimelerini makalelerinde ne için “Arab, A'râb”, “Acem, A'cem” suretinde yazmadıkları anlaşılıyor. Yoksa kudretsizlikleri beyitlerinden anlaşılın eski iki Türk şairinin “Âdem”i “Âdâm” suretinde yazması kuvvetli bir esasımı teşkil etmiştir.

“Ümid-i istikbalimiz”, “hususâtın avakıb-ıelemiyesi”, “hassa-ı mucize” terkipleriyle “murakkak” kelimesine ve bunlara benzer terkiplerle kelimelere makalelerinde yer veren müdekkik-i fazılın “Âdem”i “Âdâm” yazdırmak istemelerini ve galatat kitabı yazarları şiddetle tezyif etmelerini garip addedenler bulunursa kendilerine hak vermek lazım gelir sanırım.

Efendi hazretlerinin makalelerinde “Farisî”de “ârâsten” mastar-ı tâfsinin hâsıl-ı mastarı “ârâyış” gelir. Süsleyiş demektir. Bizim dilimizde süsleyiş “bez ile kumaşla süslemek manasına olarak bezemek” don ile süslemek manasını da “donanmak” tarzında üç türlü müteradif mastarla eda olunur.” suretinde de bir ibare var.

“Bezemek” mastarının bezle, kumaşla -benimki vavsız- süslemek manasını müfit olduğunu ispat için delil iraesine lüzum vardır sanırım. Mastarın evvelindeki “ب . ز . ب” harfleri buna delil teşkil eder mi bilmem.

Hele melbusâttan gizli bir şeyle “tonanmak”, “donanmak” fiilinin ziynette kesrete, açıklığa delalet eden mefhumu arasında ben hiçbir münasebet göremedim. Alelade süslemekle donanmak arasında büyük bir fark bulunduğunu da inkâr edebilir miyiz? “Donla süslemek, süslenmek” de ziyadece garabet vardır sanırım.

Müşarünileyh malumat satmak isteyen eski erbab-ı kalemin Farisî “âlâyîş” kelimesindeki “âlây”la bugünkü (!) manalarının biri “gösteriş” olan Türkçe “âlây”ı birleştirerek “hanenin telvinâtı “âlâyılı, cafcaflı” olmuş mevkiinde yanlış olarak “âlâyîşli” olmuş dediklerinden ve Türkçe “âlây”a “ş” ilavesiyle vücuda getirilen “âlâyîş”in Farisî olmadığından bahis ile Farisî “âlâyîş”in “bulayış, pisleyiş” manasını müfid olacağını da ifade buyuruyorlar.

“Falan hanenin boyanması pek alayıklı olmuş” demeli imiş.

“Âluden” mastarından “âlâyîş”e “bulanış” ve “manevi televvüs” manası vermek bilmem daha iyi olmaz mı idi? Eski yeni erbab-ı kalemden hiçbir kimse iki âlay”ı birleştirmemiştir.

Farisî “âlâyîş”i Türkçe “dalayış” gibi telaffuz edenler erbab-ı kalem arasında değil belki kara cahiller arasında bulunabilir.

“Dalayış” vezninde “âlâyîş”in Farisî olduğunu kimse iddia etmemiştir ki olmadığını beyana lüzum görülsün. “Âlaylı” varken “âlâyıklı” demeğe de lüzum yoktur sanırım. Fikr-i kasırımca o mevkide “âlâyılı” da iyi bir mana ifade etmez.

Zât-ı âlileri bir de “âzad” kelimesine Farisî’dir dediklerini beyan ettikten sonra bizim dilimizde de bir “azıtmak” maddesi var. Bilmem bu mu ondan, o mu bundan diyorlar.

Zannederim ki “âzad” ne “azıtmak”dan ne de ikinci birincidir. Manalar arasında vahdet değil, mukarenet bile yok, şekillerde de cüzi bir müşabehet bile mevcut değil. Bu kelimelerin başlarındaki “az”ı iktibasa veya iştikaka esas ittihaz edersek “kan”la “kanun”, “erik”le “erike”, “söz”le “sözen”, “diken”le “dik” ve hatta “maşa” ile “maşallah” arasında da serbestçe

münasebet vardır diyebiliriz. Bu iki kelime arasında münasebet mevcut bulunduğunu bilmem bir kimse daha iddia etmiş midir?

“Âdem”in “ademe”den müştak bulunduğunu iddia ettikleri için Arapları tahtı eden bir müdekkikin “âzad”la “azıtmak” arasında münasebet vardır demesinde zannederim ki biraz garabet vardır.

Efendi hazretleri makalelerine “”etvâr” kelimesine müteallik mütalaaları ve Arapçada “etvâr” dürüm, büklüm, dönüm tarzında bir şeyin görünen vaziyeti manasına olarak “devr” maddesinin ahavâtından “tavr” kelimesinin cemidir. Hemzesi üstündür. Vefik Paşa kurbıyyet-i iştikakiyyeye işaret olmak üzere “davranış” demiştir. Hâlbuki bakılsa Arapça tavr = derv ile Türkçe “türlü”nün münasebeti vardır. Acem “çi tavr = ne türlü” tabirini bu yolda istimal eder. Lisanımızda “tevirme = devirme” de ahavâtındandır. Fakat maksadımız bu değildir. Dilimizde bir kere bu kelime hemzenin yukarı kalın saitiyle kullanılır.

Saniyen “tavr”ın cemi omak üzere değil. Eda, azamet, vakar gibi hem ağırbaşlılığa, hem de kibire delalet eden vaziyete ıtlak olunur. Zıddı “hiffet, hoppalık, külfetsizliktir” ibaresi ile nihayet veriyorlar.

İdrak-i zayıfım Arapça “tavr = devr” ile Türkçenin “türlü = dürlü”sü arasında şayan-ı kabul bir münasebet bulamadı, Acem “çe tavr = ne türlü” tabirini bu yolda istimal eder. İbaresinden sonra gelen lisanımızda “türmek = dürmek” de ahavâtındır sözünü de kabul edemedi. Türkçe “dürmek”, Arapça “devr” kelimelerinde harekeleri mütehalif olmakla beraber bir cinsten üç harf var. Bu kelimelerin mefhumları arasında cüzî bir münasebet bulunduğu da belki birkaç kimse tarafından iddia edilebilir.

Fakat zannederim ki bu iddia yakıştırma derecesini geçmez. Arayacak olurlarsa bunlara benzer pek çok kelimeler bulabilirler sanırım.

Evvelce “dürlü” olan “türlü”nün “turlu”dan alınmış olduğunu ispat için Arap’ın tavrını Acem’de göstermek ve “çi tovr = ne türlü” sözünü delil ittihaz etmek bilmem bir faide temin eder mi?

Zannederim ki Acemler “çi tovr”u “ne şekil, ne tarz” mevkiinde irat ederler.

“Ne türlü elbise dikecekler” sualini bir Acem “çi tovr câme hahend duht [?] **چطور جامه خواهد دوخت**” suretinde, “ne türlü kılıcınız vardır” sualini de “çi tavr tîğ midarid[?] **چطور تیغ میدارید**” şeklinde irat eder mi bilmem.

Bizim cem’ manası ifade eden kelimelerin evveline “dürlü”yü çift olarak getirir ve mesela “dürlü dürlü” çiçekler var deriz. Acem’de gûnâ-gûn diyor. Bu gûnâ-gûn ifade ettiği mana “tavr” kelimesini muhtevi olmak şartıyla Acemce nasıl bir sözle ifade edilebilir. Yoksa “çi tavr” ile istifham yalnız müfretlere karşı mı vaki olur?

Arapça “tavr”ın yine Arapça “devr”in ahavâtından olduğunu kendilerinin o lisanında da derin bir vukufa malik bulduklarını bildiğim için sözlerini delil tutarak kabul ediyorum. Şu kabule sebep olan sözlerin teyidi için lütfen izahat ihsan buyurmalarını niyaz ederim.

“Etvâr”ın lisanımızda “tavr”ın cemi olmak üzere değil, eda, azamet, vakar gibi hem ağırbaşlılığa hem de kibre delalet eden vaz’a ıtlak edildiği hakkındaki iddiayı da dâî’-i mülâhaza görüyorum.

Filhakika kibirli mevkiinde “tavırlı” -etvarlı değil- dersek de cem’ manasını irade ederek, “etvârı pek hoştur, pek nazgânedir, necabeti, iyi bir terbiye gördüğü etvârından anlaşılıyor” tarzında sözleri de daima tekrar ederiz.

Fazıl-1 şehrin lisanımızdan bahsederken yalnız avamı ve hatta avamında bir kısmını nazar-ı itibara almaları ve onların sözlerini müsteşhedâtan addetmeleri caiz görülemez sanırım.

Meziyyât-1 fitriyelerine, fezâil-i kesbiyelerine daima hürmet ettiğim Velet Çelebi Efendi hazretlerinin yazılarına karşı kalemimden çıkan şu sözlerin vesile-i suduru saf bir arzu-yı taallümdür. Üstad-1 muhterem had-şinaslığımı teslim buyurlar.

Tokadîzâde Şekip

S.F., C. 58 Nu. 1508/34 s. 122

5. LİSAN MESELESİ

Dünyada fasih olmak isteyen Türk muharriri ile lisanımızı doğru okuyup hatasız yazmağı öğretmekle mükellef olan Türkçe muallimi kadar mevkii nazik pek az adam vardır. Şerâit-i hazırada bizim fesahat-i tammeye istihdafımız hemen hemen kasd-ı muhale benzer. Geçen gün büyük bir edîbimiz: “Türkçeyi mükemmelen öğrenmek için bir insan ömrü kâfi olmadığına karar verdim.” diyordu. Filhakika lisanımızda fesahat-ı tammeye vasıl olmak için bütün hayatımızı sarf etseniz bile muvaffakiyetiniz temin edilmiş olmaz; son hatvenizde yine karşınıza halli müşkül bir hayli ukdeler çıkar.

Düşününüz ki bizde güçlük telaffuz ve kıraatle başlıyor. Doğru okuyabilmek için hemen her kelime ile bilhassa meşgul olmağa mecburuz. İşte iki cümle: “Kuvvet-i lâyemut geçiniyoruz.”, “Kuvvet haktan üstündür.” Bu kelimelerin ilk kelimelerini bilhassa öğrenmezseniz doğru okumak mümkün müdür? Mesela işte üç kelime: Kudret, gayret, ibret.. Bunların harekelerini tayine medar olacak vasıtamız var mı? Böyle bir vasıtanın nâşî değil mi ki nedret, zucret, fetret gibi bi-n-nisbe nadir-ül-istimal kelimelerin her dudakta ayrı hareke aldığı işitiyoruz?... Telaffuz hususunda temin-i selamet için semâ'a istinat etmeğe de gelmez. Pek çok muallimlere kadar münteşir telaffuz hataları vardır. Bazı coğrafya hocaları “küre-i arz” derken “küre”nin “ra”sına bir şedde koyarlar ve nehirlere bahsederken “menba”nın zıddı olan “munsabb” kelimesini “mim”in fethi ile telaffuz ederler; bazı hendese hocaları “murabba” vezninde olan “mükâ’ab” kelimesini telaffuz ederken “ayn”ın şeddesini yutarlar ve “nikât” kelimesinde “nun”un kesresini zammeye kalb ederler; bazı hey’ât hocaları “şî’râ-yı yemânî”²⁹ burcunu anlatırken Yemen şairlerinden bahs ediyor sanırsınız. Bazı telaffuz hataları bütün bir mektebe şayidir: Mesela filhakika “nüsha” vezninde olan “cürha” ve “kurha” kelimelerini bütün mekteb-i tıbbiye “fetha” vezninde telaffuz eder... Diğer cihetten en fasih ve en dikkatli üdebayı şaşırabilecek telaffuz meselelerine

²⁹ (ş) harfinin fethiyle sahra vezninde (Servet-i Fünûn)

tesadüf olunur: Mesela sofrâ manasına olan “hân” gibi manası hiç değişmeksizin Fârisî veya Arabî olduğuna göre suret-i telaffuzu tagayyür eden elfaz vardır; hân kelimesi Fârisî ise “hân” okunur, Arabî ise “tüvân” vezninde telaffuz ederler.

Diyeceksiniz ki doğru telaffuz etmek isteyen adam ağzına alacağı kelimenin harekâtı hakkında icra-yı tahkikat etsin. Fakat bununla da selamet-i matluba her zaman temin edilemiyor. Farzâ “meze” manasına olan “nukl” kelimesinin harekâtını tahkike kıyam ediniz: İhticaca sâlih iki büyük lügat kitabına müracaat ediyorsunuz, “kamûs” ile “Bürhân-ı katı”a. İkisi de aynı musannifin –Âsım Efendi merhumun– lâyemut eser-i himmeti.. Bakıyorsunuz ki efendi aynı kelimeyi bir kitabında zamm-ı nun ile, ötekinde feth-i nun ile telaffuz ediyor. Haydi müşkülün içinden çıkınız bakalım!... Diğer cihetten lisan tahdid edilmemiş ki insan, bir büyük himmet sarf ederek, ale-l-infirâd her kelimenin tarz-ı telaffuzunu tettebbu’la temin-i fesahat edebilsin. Ara sıra öyle kelimelere rast gelirsiniz ki muteber lügat kitaplarının hiç biri onlardan bahsetmez. Fazla olarak “hiss-i kabl-el-vuku”, “hukuk-ı beyn-el-düvel”, “tarik-i taht-el-arz” gibi bazı terkipler var; bunları ekseriyet-i azime ilk kelimeye bir kesre-i izafet koyarak telaffuz ederler, hâlbuki o tabirlerde izafet bulunmadığına göre mesela “hiss-i kabl-el-vuku” tıpkı “kabl-el-vuku-ı hiss” gibi telaffuz olunmak lazım gelir, “hukuk-ı beyn-el-düvel”, “tarik-i taht-el-arz” da böyledir, ilk kelimelerin son harflerini tahrik etmek doğru değildir. Böyle şayi sakametlerden dilimizi kurtarabilecek merci nerede?... Bu şerait içinde bir kıraat mualliminin duçar olacağı suubetleri tasavvur buyurunuz.

Kırattan kitabete geçer geçmez hatve-i evvelada imla mu’dilâtı ile karşılaşırız. Türkçe kelimelerin eşkâl-i hattiyesinde her sahib-i kalemin kendi zevki hükümran olduğunu isbat için emsile iradı ile beyhude satırlar işgal etmek istemem. Fârisî ve Arabî kelimelerin imlaları da günden güne eski şirazededen çıkıyor. “Saitlere Doğru Cereyan” bahanesiyle “سونبول”ü “سنبل” ve “قوربان”ı “قوربان” şeklinde resmedenlerden bazılarının bilmem hangi mantığa ve hangi cereyana tebean “خوليا” yerine “خليا” yazdıklarını görüyoruz. Bunların bir kısmı da lam üstünde şedde kabul etmiyorlar: “بلور”u “بللور” yahut “بيللور”

suretinde, “تجلى”yi “تجلى” suretinde resmediyorlar. “ üstünde şedde” diyerek tahsis ettim, çünkü mesela teselliği iki lamli yazanlar tahammülü iki mim ile veya “teşekkür”ü iki kefle yazmıyorlar. El-hâsıl imla sahasında korkunç bir tezebzüb var. Farz edelim ki imla meselesini de halle muvaffak olduk. Karşımıza kavaid meselesi çıkacak. Kavaid sahasında dürüst yürüyebilmek için evvel-be-evvel kelimelerin milliyetini tayin etmeniz lazımdır. Bu da zan ve tahmin olunacağı kadar kolay değil. Çünkü Acemceyi andıran Arap kelimeleri, Arabî şimalî[?] سيمال Farisî kelimeleri, hatta eski imlalarından dolayı Arap ve Acem kelimelerine benzeyen Türk elfâzı var. İşte size yarım düzine kelime: Berzah, dih-kân, deycûr, reyyân, nats, ân... Şimdi hiçbir kamusa müracaat etmeksizin şunlara birer pasaport vermeğe teşebbüs ettiniz; göreceksiniz ki işin içinde tereddütsüz çıkamayacaksınız. Her gün edebî yazılarda bile tesadüf ettiğimiz “bilâ-perva” tabiri ile büyük Namık Kemal’in unutulmaz “matbu’-ül-endam”terkibini tahattur buyurunuz. Böyle insanı yanıltan şayi sakametlerle matbuatımız doludur. Ezcümle “olduğuna binaen” yerine “olduğuna mebni”, “mütesaviyen” yahut “ale-l-seviye” yerine “seyyanen”, “ecza-yı ferde” yerine “ecza-yı ferdiye”, “ma’füvv” yerine “muaf” “şeteviyy” yerine “şitâî”, “vazîfî” yerine “vazîfevî” yahut “vazif(e)vi” istimali gibi galatlar hemen daima ötede beride gördüğümüz ve fasih sanarak aldandığımız kalem suçları değil midir?

Hele sıra kelimelerin hüsn-i istimaline gelince, mesele bütün bütün çatallanır. Mesela fasih yazmak arzusunu besleyen bir adam “kudret-i hazmiye”, “güneşin nuru”, “şimşeğin ışığı” gibi terkipler istimaline mezun mu, değil midir? Bence hayır. Zira biraz tahkik ile öğreniyoruz ki “kudret” ale-l-ıtlak kuvvet değil, ancak bi-l-irade tasarruf ettiğimiz kuvvettir. Binaenaleyh “kudret-i hazmiye” diyemeyiz, zîra midemizin o kuvvetine irademizle mutasarrıf değiliz; “güneşin nuru” da sakat bir terkiptir. Çünkü nur ale-l-ıtlak ziya değil, ancak ziya-yı müsteardır, bundan naşi güneşin ziyası, kamerin nuru demeliyiz; “şimşeğin ışığı” tabiri de söz götürür, şunun için ki ışık vesait-i tenviriyenin devr-i mebadisinden kalma bir kelimedir, ancak ziya-yı zaif fikrini tazammun eder ve Fransızca “lueur” kelimesinin mukabili olabilir. Bu cihetle şimşeğin göz kamaştırıcı şiddetli ziyasını ifadede kasır kalır. Araplar şimşeğin

ziyasını “sena” kelimesiyle ifade ederler, bu kelimeyi istigrab ediyorsak “şimşeğin şaşası” diyebiliriz, ve bu terkipte gizli bir ahenk taklidi de hissölunabilir... Kuvvet ve kudret kelimeleri münasebetiyle hatıra gelen bir de “istitaat” lafzı var ki bilhassa istaat-ı bedniyye ve istaat-ı maliye gibi zebanzeddir. İstitaat, ale-l-tedriç kesb veya aleltedric zayi edilen kuvvete has olduğuna göre, o iki terkipte istimali pek yerindedir. Fakat mesela istitâat-ı teneffüsiyye yahud istitâat-ı tebensümiyye diyecek olsak tabirlerimiz sakat olur. Nasıl ki mesela bir ayakkabı mevzubahis olunca çizme, potin, iskarpin, papuç, terlik, kundura, lapçin, çarık kelimelerinden birini lalettayin kullanmıyoruz da ayakkabının cinsine göre bir lafz-ı mahsus ile ifade-i meram ediyoruz, efkar u hissiyatı tebliğ için de icab-ı vuzuh elfaz-ı mahsusayı araştırmaktır. Bazı kelimeler var ki aralarında manaca tedric vardır; mesela fasid ve batıl kelimeleri bu cümledendir: min cihetin batıl olana fasid ve min küll-il-cihât fasid olana batıl derler, bazı kelimeler arasında manaca küçük farklar vardır; mesela hata, nisyan, cehl, gaflet, zühûl, sehv gibi: cehl, bilinmesi lazım olan şeyi bilmemektir; hata, cehlin eser-i faaliyyesidir; sehv, filhakika bildiğini muvakkaten kaybederek, yanlış bildirmektir; gaflet, dalgınlık eseri olarak edilen hatadır; zühûl, korku, sevinç vesaire gibi bir heyecanın taht-ı tesirinde olarak irtikap ettiğimiz sehvdır; nisyan, cehl-i ba’d-el-ilme derler. Daha bu kelimelere galat, tecahül ve tegafül gibi elfazı da ilhak edebiliriz: Galat, müessere ait hatanın eserinde görülen semeresidir; tecahül, filhakika bildiğini bilmemezlikten gelmedir; tegafül, ca’li bir dalgınlıkla bilmemezliğe veya anlamamazlığa gelmedir... Yine mesela bazı kelimeler arasında umumiyet ve hususiyet münasebeti vardır. “İaşē” ile “infak” arasında olduğu gibi. İaşē, alelittlak geçindirmeği tazammun eder; infak, yalnız yiyecek vermektir. Bir aile reisi, çoluğunu çocuğunu iaşē eder; hayvanlar infak edilir... Elfazı istimalde bütün bu mana farklarına dikkat etmek fariza-yı sanattır.

İfade etmek istediğiniz merama göre kelimelerinizi intihap ettikten sonra cümlelerinizin şerait-i bediyyesiyle meşgul olacaksınız. Cümlelerinizin her cüzünü vuzuhun ve ahengin enseb gösterdiği mevkie vaz’ ederken gözetceksiniz ki sözünüzde kabil-i içtinap bir eser-i ittirat yahut komşu

kelimeler arasında bir eser-i tenafür hissedilsin. Fikrinizi en iyi ifade edecek kelimeleri bulmakla iktifa etmeyerek kaziyelerinize en bedii şekli temin edecekseniz.

Bütün bunları öğrenmek ve öğretmekle memur olan Türkçe mualliminin mevki hakikaten şayan-ı teemmüldür. Lisanımızla birlikte lisan muallimlerimizi de teshilât-ı lâzımeye mazhar etmek lazım. Bu kolaylık yollarını da başka bir musahabede aramağa çalışacağız.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58 Nu. 1510/36 s. 146

6. LİSAN VE İMLAMIZ

Talim ve “muallim, kendini unuttur.” düstur-ı tekâmülüne ittibâ-en talim hayatına atıldığım şu otuz sene zarfında lisanımız ve imlamız hakkında birçok mübahasât ve münakaşının vakit vakit tahlil ve intikad sahifelerinde cây-ı kabul bulduğuna şahit oldum. Maatteessüf, hiç birinin müspet ve müstakırr bir neticeye vasıl olduğunu göremedim. Acz ü iftikarına bakmayarak fazıl-ı şehir Şemseddin Sami Bey merhum ile de “lisanımızın sadeleşmesi” unvan-ı umumiyesi altında mübahaseye girişmek cüretinde bulundum. Ekseri nikat ü mevadde itilaf-ı efkâr hâsıl olduğuna ve bir neticenin tebellür ve tebarüzü kuvve-i karibeye geldiğine rağmen istibdadın zalim pençesi, ağızlarımızı kapadı; kalemlerimizi kırdı. Çünkü lisanın [istiklâlinden] bahsedilmeğe mecburiyet hâsıl olmuştu. Binaenaleyh, tebarüzü bizlerce tahakkuk etmiş bulunan neticenin, umumen ve seyyaen, hüsn-i kabule mazhar olacağı da sezavâr-ı teemmüldür. Zira bütün münakaşât u mütalâât, bütün telakkiyât ü müddeiyyât -mahiyet-i resmiyeyi hâiz olmayıp- indîdir. Her cüretkâr mübahis, telakkiyâtını savâb addetmekte ve müddeiyâtının bütün efrat-ı milletçe hüsn-ü kabul edilmesine taraftar bulunmaktadır. Her mübahis, aynı kanaatte buldukça bittabi mütehakkim bir mevkie geçerek lisanın kendine esir kalmasını istemektedir. Mütehalif ve mütezâdd bulunan efkâr-ı müddeiyât, bu his- i tahakküm ilcasıyla itilaf edememiş ve bittabi meydana müspet ve müstakırr bir netice çıkamamıştır.

Lisanımız, vasıta-yı tebliğ olmak hususunda, mütekâmildir. Efkar u hissiyatımızın en rakik ve müteheyyiçlerini, gerek nesir ve gerek şiir halinde, o rikkat ve teheyycü olanca nezahet ve azametiyle tasvir ve teşrihe muvaffak oluyoruz. Edebiyatımız, sanat ve marifet esasâtına tamamıyla muntabıktır. Üstat kaleminden çıkmış herhangi bir eserde sanayi-i edibenin tecelliyat-ı haşmet-nümunu, bedâyi-i ruh nevazândesini görüyoruz. Fakat kemal-i tesir ve telehhüf ile itiraf ve teslim etmeliyiz ki lisanımız henüz istikbalini temine ve rüşünü ispata muvaffak olamamıştır.

Teşkilat-ı tarihiye ve içtimaiyemiz ilcasıyla lisanımız mahlût bir haldedir. Lisan tetkikatından bir zamanlar Arapçanın, bir zamanlar da Acemcenin mümtaz ve hâkim mevkie geçerek resmiyet makamına oturduğu anlaşılmaktadır. İçinde birkaç kelime Türkçe bulunmak şartıyla hemen ekseri, garbî ve pek az miktarı Farisî kelimelerle mâlî kucak doluları kitaplar yazılmıştır. Farisî-ül-ibare eserler tahriri, hüccet-i liyakat ve marifet addedilmiştir. Sarf, nahiv ve edebiyat kavaid ve desatirine, garp ve Acem esasatına istinat ettirilmiştir. Bu münasebetle lisanımız, tabiilik ve nezahetini kaybederek muhtaç bulunduğu sadelikten uzaklaşmıştır. Gerçi Şinasi merhumun himmet-i tariranesiyle lisanımız, mecra-ı tabiisine girmeğe yüz tutmuş ise de ve teceddüt ve takâmül gayretleri himayesiz kalmıştır. Kendinde salahiyet gören her sahib-i kalem teceddüt-perverlik zu'm ve endişesine kapılıp cüretini lisana tahakküm derecelerine vardırılmıştır. İşte bundan dolayı lisanımız, tabiiliğini bulamamış tekâmülünü idrak edememiş ve herkesin telakki ve arzusuna bâziçe olmuştur. Hele şekl-i ahiri, pek şayan-ı telehhüf ü terahhum bir hâle gelmiştir.

Malumdur ki lisan-ı tekellüm, başka; lisan-ı tahrir yine başkadır. Birincisinde insicam ve zavabita, kavait ve erkâna muvafık mutabakatına o derece bakılmaz ve ehemmiyet verilmez: İkincisinde ise bir manayı ihtiva eden cümlelerin, sarf, nahiv, mantık ve edebiyat kavait ve desatirine mutabakat ve muvafakati şarttır. Bunlardan mahrumiyeti halinde hiçbir kıymet-i ifade ve meziyet-i fesahat ü belagati kalmaz. Binaenaleyh, bir cümlelerin asıl istinat edeceği esasat, sarf ü nahiv kavaididir. Cümle, bu iki renk üzerinde katiyet ve cezalet kesp eder; ceht-i tetabıkıye ve bediiyisini temin ve istikmal eden, mantık ve edebiyat usul ü furuğudur. Demek ki aslolan sarf ü nahivdir; mantık ve edebiyat ise gayedir.

Lisanın tabiiliğini, sadeliğini iktisap için mazhar-ı istikbal olmasına eşit ihtiyaç vardır. Lisan, istikbalini temin etmedikçe, her telakki ve arzunun esiri buldukça keşmekeşten kurtulamaz. Bu hal ile de fesahat ve belagatten mahrum bulunacağı aşikârdır.

“Lisanımız, vasıta-ı tebliğ olmak hususunda mütekâmilidir.” ifadesi ile şu bayanımız arasında tezat görülmektedir. Mütekâmil bir lisanın müdavele-i efkâr ve hissiyata hâdim ve tercüman olacağı bedihidir. Lâkin sözün erkân ü şerait-i lâzimesine muvafık ve mutabık bulunması, taht-ı vücûbtur. Hâlbuki pek çok yazılar -hele son zamanlarda- zavabıt ve şeraitine mutabakattan mahrumdur; fâhiş hatalarla mâlidir. Bu noksan, pek az istisnasıyla daima kendini göstermektedir. Lisanımız, mütekâmil olmasa idi ifade-i hâl ü meram kudretinden mahrum kalırdı; bu keşmekeş içinde işe yaraması, mütekâmil bulunduğuna delâlet eder. İhtiyacı ancak zavabıt ve kavaidedir.

Hamîsiz ve münekkitsiz kalan lisanımız, bidayet-i meşrutiyetten itibaren muhayyir-ül-ukul tebdilat ve istihalata maruz kalarak her gün garip ü acip bir şekl üheyet almaktadır. Bir takım mücedditler ise garbı taklit etmekte taannüd ü temerrüd eylemektedirler. Lisan kadar millî hiçbir şey yoktur. Türkçe, Türk milletinin lehçesidir. Türkçeye garp usulü ve zavabıtını sokmağa, garp şivesini ve edasını temlik etmeğe çalışmak, milletini beğenmeyip onu istihfaf ile harîm-i içtimaiyâtımıza giremeyecek bidatlerle ıslahına uğraşmak demektir. Her millet, asrın icabâtına göreterakki ve takâmüle mecburdur; bunu temin edemezse ricat ve inhitata mahkûmdur. Fakat, bu terakki ve takâmül, millî esasâta istinat eder. Aksi taktirde ufûl edeceği muhakkaktır. Lisan da bittabi milliyet içinde taazzuv ve inkişaf eder; millî bedialar arasında takâmil başlar. Bunun için lisan inkılâbâtı, o lisanın mazisi ve hâli tetkik olunarak, mensup bulunduğu milletin seviye-i içtimaiyesi, kifayet-i ilmiye ve tekâmüliyesi dikkat-i nazara alınarak vücuda getirilirse hüsn-i neticeye iktiran eder. Milliyetinden uzaklaşan, daima bir anarşi içindedir; zevk-i bedii yerine kelâl-i fikrî ibda eder. Ahenk ve inzibat, içtimaiyâta nasıl medar-ı inşira’ ve ihtişam ise şive ve insicam da lisan da öylece vasıta-ı fesahat ve inbisattır. Lisanımızın bugünkü görmek ve anlamak için gazetelere bakmak kifayet eder. Muhtelif muhbir ve muharrirlerin yazılarına tecelligâh olan bir gazete, baştan aşağıya kadar okunursa hakikat, derhal tezahür eder. Hele mevkut mecmualar, bunun belîği şahididir. İmlada, ifadede, üslupta ve ahenkte o kadar aykırılıklara tesadüf olunur ki hayret etmemek mümkün olamaz. “Üslub-ı beyan aynıyle

insandır.” kavlı-i meşhuru fehvasınca herkesin şive-i beyanı bir değildir. Fakat herkes, lisanın sarfı, nahvî ve edebî kavaid ü desatirine riayete mecbur olduğundan yazılarda usulsüzlük ve şivesizlik hata ve noksanları, kusur ve şaibeleri görülemez. Bu netice, lisanın tekâmülüne delalet eder; anarşi, tekâmülsüzlüğün bürhâmıdır. Bir milletin miyar-ı terakkisinin lisanı ile içtimaiyâtı bulunduğu nazaran lisanın tekâmülüne ne derecelerde ehemmiyet verilemek ve çalışılmak lâzım geldiği takdirde müşkülât çekilemeyeceği aşikârdır.

Lisanın ihtiyacâtını temin ve tatmin edebilmesi için istiklâline sahip bulunması icap eyler. Lisan da milletler gibi ya inhitata ve yahut inkişaf ve itilaya müstaid ve mütemayildir. Esir bulunan milletle, hak-ı inkişaf ve hayattan mahrumdurlar; hazîz-i neket ü zevalde sürünüp dururlar. Hürriyetlerine malik bulunan milletler ise üzerlerine çökmek isteyen kâbusu cebr ü kahrı, millî mefkûre benliklerinin yarattığı intibah ü teceddüt kuvvetleriyle fırlatıp atarlar. Lisanımızın bize yâr ü medar olması için evvel-emirde istiklâlini taht-ı temine almaklığımız lâ-büdd ü elzemdir.

Türk şairi Mehmet Emin Beyefendi'nin buyurdıkları vecih ile lisanımızdan Arap ve Acem saltanatını yıkıp atalım. Fakat Arap ve Acem ordularını (kelimelerini) imha etmeyip o kuvveti tensik ve ıslah eyleyerek mücahede-i lisaniyemizde kullanalım. Filhakika, Arap ve Acem'in kavait ve erkânı, lisanımızda teşettüt husule getirmekten başka bir şeye yaramamıştır ve yarayamaz. Gerçi umumiyet itibariyle cemisi, sarîh ve katidir; ahenk ve inzibat temin etmektedir. Böyle olmakla beraber erbab-ı kalemden addolunan ve hele amelî olarak yetişen birçok zevatın yazılarında kavait hatalarına tesadüf olunmaktadır. Bu, teşettüt değil de nedir? Lâkin nakliyatı ve ilcaâtı nokta-i nazarından bu esarete tahammül edilemez. Bunu müstakil lisanımızın millî selikasını temin ve istikmâl edecek bir tarza ifrağ eylemek lâzımdır.

-Mâ-ba'dı var-

Halil Rüşü [AKIR]

S.F., C. 58 Nu. 1514/40 s. 222 – 223

7. LİSAN VE İMLAMIZ

Arap ve Acem kelimelerini istimalden istifa göstererek lisan hududumuzdan tard ve ihraç ettiğimiz anda şifahen ve tahriren ifade-i meramdan aciz kalacağız şüphesiz ve, aciz kalmasak da müşkülata düşer olacağımız aşikârdır. Çünkü teşkilat-ı tarihiye ve içtimaiyemiz ilcasıyla lisanımıza dâhil olan Arabî ve Farsî kelimeler, o kadar çok vardır ve o derece bizlere istinas eylemiştir ki bugün mukabillerini bulmak, pek uzun senelerin tetkikat ve tahribatına müftekir bulunması itibariyle, müstehîl ve adeta imkânsızdır. Hele vatanımızın Türk nâmı altında yaşayan anasır ve kabail mütenevviasının bir mefhumu başka başka kelimelerle anlatmaları, tedvinde imkânsızlık husule getirecek en mühim avamil ve müessirattandır. Her kasabamızın ve her köyümüzün lehçelerinin başka başka bulunduğunu itiraf etmek mecburiyetindeyiz. Anadolu'da seyahat etmiş bulunanlar, bu hakikati idrak ve kabul eylemişlerdir.

İstinas ve istimal dairemize girmiş olan Arabî ve Farsî kelimeleri, mevzu oldukları değil ve fakat kullanmakta bulunduğumuz manalarda zabt ve tespit edip benimsemekliğimiz, lisanımızın istiklâlini temine kâfidir. Artık bir kelimenin aslını bellemek, o kelimedenden müştekat çıkarmak, istihalelerini tetkik ve tettebbu etmek külfetinden vareste kalmalıyız. Mesela “kâtip, mektup, istiktab” kelimelerinin (ketb)den müştak bulunduğunu öğrenmeğe, kâtibin (yazıcı), mektubun (yazılmış), istiktabın (yazdırılmak) demek olduğunu bellemeğe değil, kâtibin (yazı ile ülfet ve münasebeti olan bir memur veya sanatkâr), mektubun (iki zat arasında muhabere ve muarifeye vasıta olan yazılı bir kâğıt), istiktabın (biri tarafından söylenilenin diğeri tarafından yazılması) manalarında kullanıldığını bilmeğe mecbur tutulmalıyız. Bu cihet, kabul edildikten sonra lisanın sadelik kısmı kalır ki bunun da temini, evvelkinden çok kolaydır. Menus olmayan kelimeleri atmak; Türkçe mukabilleri menus ve müstamel olan kelimeleri mühmel ve istimalde muhayyer bırakmak; Türkçe mukabilleri bulunduğu halde Türkçesinden ziyade istinası ve istimal dairemize girmiş bulunan kelimeleri, Türkçe mukabilleri vardır diye fırlatmayarak onlara iltifat göstermek lisanın büsbütün Türkçeleşmesini tekâmülde tedric kanununa

riayet etmek ve fakat, gayeye en kestirme yoldan gitmek şartıyla zamanın lutf-ı imkân ve tecelliyâtına bırakıp heyet-i hatırasının teşmili cihetine gitmek; matlup olan sadeliğin esbab-ı husulündendir.

Lisanın tamamı sadegîsi ve serbestisi, mümkün değildir; mutlaka içinde yabancı kelimeler bulunur. Lisanın menşeleriyle mütevaggül olanlarca malum bir keyfiyettir ki dünyada tedavül eden bütün lisanlar arasında münasebet ve rabıta vardır. Beşeriyet, vahşetten medeniyete ilerledikçe, beşer kitleleri arasında ticarî, siyasi ve içtimai temas ve münasebetler hâsıl oldukça lisanlar da birbirleriyle karışmağa başlamıştır. Bir cemiyet-i beşeriyenin kullandığı bir kelime, diğer cemiyât-ı beşeriyenin daire-i istimaline girmiştir; ya heyet-i asliyesini muhafaza etmiştir, yahut o cemiyete lisanının tâbi bulunduğu kavait ve erkân tesiriyle bazı tagayyürât ve istihalata duçar ve tâbi olmuştur. Aşına bulunduğu Fransız ve Alman lisanının bazı kelimelerinde yekdiğerleriyle vesair elsine-i garbiye ile muvaneset ve müşabehet ve yine bu iki lisanın bazı kelimelerinde elsine-i şarkiye ve hatta Boşnakça ve Arnavutça ile sıhriyet ve münasebet görmekteyim. İngilizce, hemen hemen Fransızca ve Almancanın içtima ve ihtilatından vücuda gelmiştir; fârikası, telaffuzundaki şivadır. İtalyanca ise Fransızcanın şive ve ahenk itibarıyla maklubudur. Bu cihetleri, tasdi'den içtinaben, erbab-ı merakın tetebbu ve tetkiklerine terk ediyorum. Hal böyle iken her millet, lisanının istiklâlinde mütemerrid ve musırdır. Böyle de olmak icap eder.

Her müterakki milletin yaptığı gibi biz de lisanımızda müstamel bulunan kelimatı, herhangi ırk ve millete mensup olursa olsun, benimseyerek mal edindikten sonra lisanımızın istiklâli temin edilmiş bulunur. Bu mazhariyet ve muvaffakiyeti müteakip yapılacak en birinci iş, bir lügat kitabı teflik ve tahriridir. Kemal-i teessüf ve teessürle itiraf edelim: Henüz bir kamusumuz yoktur. Elde mevcut bulunan büyük ve küçük lügat kitapları, mal-i sarihimiz addedemediğimiz lisanımıza ait değildir. Herhangisi açılrsa Arabî ve Farişî kelimelerle mali olduğu ve her kelimenin münasip bir tarafına nevini tayin için “4”, “f” gibi rumuzun vaz edilmiş bulunduğu görülür. Bu acı hakikat, ispat eder ki henüz bir lisanın sahibi değildir; çünkü lisanın düstur-ı kati olan bir

kamustan mahrumuz. Türkçe dediğimiz ve istiklâlini temin mecburiyetinde bulunduğumuz lisanımızın istinat ve ihticac edeceği bir kamusun tedvin ve tahriri lüzumu, ilmî her türlü ihtiyacın fevkindedir.

Lisanımızı inzibat ve istiklâl çâr-çûbesine sokmadan lisan mebahisiyle demgüzar olmağı abesle işigal addederim. Evvelen lisanımıza müstakilen sahip olmak, saniyen tekâmülî esbabını araştırmak icap eder. Temel kurulmadan, bünye tespit edilmeden sakftan işe başlamak ve tezyinat ile uğraşmak kabilinden olan bu himmet ve sa'yelerin müspet ve müsmir bir neticeye vasil olamayacağı şüpheden varestedir. Nitekim şimdiye kadar müspet ve müsmir hiçbir neticeye dest-res olunamamıştır.

Lisanımıza istiklâlini verici bir kamusun tedvininden sonra lisanın üss-el-esas olan sarfını tanzim ve ibda eylemek vücubu tazahür ve tahakkuk eder. Harfler, kelimeler, kelimelerin teşkili, terkipler, fiiller, kinayeler, zamirler, edatlar birer birer tetkik ve tahlile şayan mühim, pek mühim mebahaslardır. Bunlarda da lisan istiklâlinin icap ettiği tadilat ve zavabıt icra edilmelidir. Bu sayede lisanımıza bir veche-i tekâmül gösterilmiş olur.

Bütün bu mesai, şark ve garbı takliden değil lisanımızın ihtiyacâtına ve selikasına tebaen tanzim edilmelidir. Mademki lisanımızda istiklâl temin edilecektir; şu halde şark ve garbın esasatına esir olmak da hiçbir mani ve münasebet yoktur. Dikkat-i nazara alınacak en mühim madde, ihtiyac-ı milliyemizdir. Millî ihtiyacımız haricinde gösterilecek bidatler, yine lisanımızı esir kalmaktan kurtaramaz, “lisan, kaideden değil, kaide, lisandan çıkar.” düsturu, tensik ve ıslahta mesaiyenin nâzımı olmalıdır.

Her milletin şifahî ve tahrirî beyanât ve ifadâtında bir selikası, bir debdebesi, bir nezaheti ve bir ahengi vardır. Bunlar lisanın millî ihtiyaçlarının temin ve tatminle tezahür ve tecelli ederler. Siyasette istiklâl vahdet-i milliyeyi nasıl müstelzim ise lisanda da istiklâl yine vahdet-i milliyeyi mucip olur. Birincisi, felahı; ikincisi, refahı müemmen ve müebbettir.

Türkçe, Türk muhiti içinde seyyanen müdavele-i efkâra hâdim olmalıdır. Bu da istiklâl ve istikrarı ile mümkün olur ki bünye ve kavaidiyenin

inzibat ve mesuliyet altında masun-ül-inhilâl bir kudret ve kuvveti kesp ve ihraz etmesine mütevakkıftır. Bu inzibatı temin ve mesuliyeti tekeffül eden, ancak kamus ve kavattir.

Kamusta tedvin ve telfik edilen kelimeler, şekil ve şemaillerine halel ve nakise getirmeksizin, bir katiyet-i sariha ile, ilelebet yaşarlar. Müterakki ve müteallî milletlerin kamusları, müddeayâtımızın muciz ve beliğ şahididirler. İlm-i lisan, esasatına istinaden icra edilecek tetkikat, bu hakikatin tezahürüne bâligân-mâ-bâlig kâfidir. lügat kanununa tâbi ve müstenit olmayan bir lisan, daima tezebzüb ve teşettüt içinde kalmağa, kemal ü ceamli kaybetmeğe ve tedricen inhitat ü zeval bulmağa mahkûmdur. Hulul ü istila siyasetlerine ma'kes olan tarih sahifeleri, müddeayâtımızı tevsik ve ispat edecek ق. ٤٢ Ve vekayi ile mâl-â-mâldir.

*

* *

Şimdi imlamıza irca-ı nazar ve nakl-i kelim ediyorum:

İmla hakkında pek çok nazariyeler yürütülmüş, pek çok tasnifât ve tensikat yapılmış, pek çok tadilat ve ta'birat icra edilmiştir. Bunun netice-i tabiyesi olarak da imlamız, içinden çıkılamayacak bir şekil ve heyete duçar ve munkalip olmuştur. İmla desatirine riayetkâr olduğuma rağmen yazılarımda bir kelimenin muhtelif şekil ve heyette arz-ı vücut ettiğini, maatteessüf, görüyorum. Buna da sebep, imlada vücub-ı kati bulunan istikrarın yerine iştibah ve tereddüdün kaim olması ve zavabıt u katiyenin üful etmiş bulunmasıdır.

Hiçbir zatın mukaddes ve mübeccel olan şahsına, telakkiyatına, kanaatine taarruz ve tariz etmek, meslek-i müttehizim icap u şayanından değildir. Bir hakikat olmak üzere arz edeceğim mevâdd u hususattan bir şemme-i tariz istişmam edilmemesini rica eylerim: Bir eserde

Mâ-ba'dı var

Halil Rüştü [AKIR]

S.F., C. 58 Nu. 1517/43 s. 270 - 271

8. LİSAN VE İMLAMIZ

Bir eserde imla hakkında (imla-yı sarfî, imla-yı ilmî, imla-yı mantıkî, imla-yı tahlilî...) gibi bir tasnif gördüm. İndî kanaate müstenit olan bu tasnif ve teşrihten bir şey anlayamadığımı ve bir neticeye vasıl olamadığımı itiraf ederim. Belki seviye-i ilmiyem, bu tekâmülü ihata edecek vüsate malik değildir. Fakat, bu garip tasnif, ilmî kanaatimde bir istifham tesirini bile gösterememiştir; “acaba böyle midir? Böyle mi olmak lazımdır?” diyemedim. Çünkü o güft ü gûları, ilm-i lisan ile alakadar bulmadım.

(Eski imla) ve (yeni imla) tasnifine de aklım ermiyor. Kamusumuzda ve sarfımızda bir yenilik yok ki bunlara merbut olan imlamızda da bir yenilik bulunsun. Buna [yeni imla] demekten ise “keyfî imla” demek elbette daha münasıptir.

İmlada istikrarı temin için dört beş sene makdem ve belki daha evvel bir de kitap neşrolunmuştur. Mütehasıs bir heyet tarafından tertip ve teflik edildiği iddia olunan bu kitapta mütemerrid ve hodpesent bir reyin icra-yı nüfuz ve tahakküm eylemiş bulunduğu istidlal olunmaktadır. Zira ilmî tetkikat ve tahlilat ile imlamızı tespitte memur edilen heyetin ilmî kavait ve erkândan bu derecelerde uzaklaşması ve avam-ı firibane kanaatler göstermesi, herhalde mütehakkim bir kuvve-i dafia tesiriyle olsa gerektir. Hele kitabın sonuna ilave edilen cetvelde muharrir kelimelerin imlalarında terviç ve tecviz olunan şekil, mesainin ilmî olmaktan ziyade indî bulunduğuna veyahut herhangi bir emel ve arzunun is’âfı cehtine gidildiğine kati delildir. Bu gibi indî içtihadat her sahib-i kalemde değil, her yazı yazanda içtihat ve ibda’ cüretini tenmiye etmiş olduğundan tahrif ve tebdil şaibeleri çoğaldıkça çoğalmıştır. Bazen öyle yazılara tesadüf olunur ki zavabıt ve insicamdan muarra bulunmaları itibariyle iktisap ettikleri şivesizlik ve sakalet kâfi gelmiyormuş gibi hâvî oldukları kelimeler de okunamayacak bir şekil ve kıyafete sokulmuştur. Mana istihracında ne karihanın ve ne de selikanın lütf-ı müzaheretini taalluk ve muavenet edemiyor.

Bir zat-ı muhterem de harflerin kuvvetlerinden ve tazammun ettikleri mana, tesir, delalet ve neticelerinden bahis buyurmaktadır. Bu fikir ve iddianın imle ile vech-i münasebet ve mutabakatını bulamadım. Şahsa müteallik bir telakki ve kanaatten ibarettir. Kıymet-i lisaniyesi olsa bile harf ve tahsis-i imlaca ehemmiyeti yoktur. Lisan erbabının harfleri, maharic ve sadalarına göre bir takım kısımlara ayırdıkları mütehassıslarca malumdur. Bu gibi tasnifât, kâğıt üzerinde kalmaktan ve sahibine tetkike matuf mesaisinden dolayı kuru bir şeref vermekten başka bir şeye yaramamıştır. Hiçbir kimse ve hatta en büyük üdeba ve şuramız bu tasniflere iltifat bile etmemişlerdir. Diyebilirim ki bugün üstad-ı edep telakki edilen dâhî zatların bilmem hangi sarf kitabının sahifelerinde kapanıp kalmış olan bu huruf tasnifinden haberleri dahi yoktur. Bu noksan, acaba o zevat-ı fazılanın kıymet-i ilmiyelerine ve yazılarının kıymet-i bedia ve dahiyanesine halel mi îrâs etmiştir. Bu gibi tetkikat ve tahlilatın meydana koyduğu netayic hiçbir zaman lisan ve imla için esas ittihaz olunamaz.

İmla, nedir? Bu sualin ilmî ve tahlilî cevabı (İmla, lafzın “kelimenin” kalıbıdır.)dan ibarettir. Bu tarif üzerinde biraz tetkikat ve tahlilat yapalım: “Armut” denildiği zaman dimağımızda malum olan bir meyvenin şekli, rengi ve havası irtisam eder. Armut denildikten sonra ne portakala, ne incire ve ne de mesela yumurtaya intikal imkân ve ihtimali vardır. Armut mefhumunun tecelligâhı “armut” kelimesidir. Bu kelimenin mürekkep olduğu harflerin kâğıt üzerindeki irtisamlardan vücuda gelen heyet “armut” bünyesidir. İşte bu bünye, bu kelimenin kalıbıdır; yani imlasıdır. “Ağaç, mektep, kâğıt, yeşil, vapor, renk, çalışmak, zeki, memur, geliyor, sandalye, tahlilhane...” gibi kelimelerde bu minval ezere tetkik ve tahlil edildiği zaman bünyeleri tahakkuk ve kalıpları - imlaları- taayyün eder.

Kelimelerin bünyelerini ihtiva ve tespit eden, (kamus)tur. Şu halde kamus, imlanın en esaslı bir mahfazası ve en kuvvetli bir muhafızıdır. Lisanımızın istiklali kabul edildikten sonra ilmî ve fennî tetkikat ve teşrihata müsteniden tanzim ve tertip edilecek kamusta bünyeleri tespit olunan kelimeler o kelimelerin imla kalıplarıdır. Artık hiçbir tadilat ve tagayyürata ihtiyaç ve

tahammülleri kalmaz. O kalıp, herkes için mutâ'dır. Ahval-i sarfiyelerinde kelimelerin ve tasrifte fiillerin bünyelerine bazı zevaid lâhik ve bazı nekais, ârız olur. Bu teşkilat, kati ve sarih kavaide tatbiken icra olunmaktadır. Hiç kimse kelimeleri, fiilleri ve sair zavabıt-ı sarfiyeyi istediği gibi tasarruf ederek terkipler ve tarifler vücuda getiremez. Bu mühim desatiri de [sarf] ihtiva ve müdafaa eder. Demek oluyor ki kamustan sonra lisanın millî ihtiyaçlarına tab'an tedvin ve ibda' edilmiş bir sarf kitabına eşit lüzum ve ihtiyaç vardır.

İşte imlanın mühim ve tagayyür-i nâ-pezir iki kini meydana çıkmış oluyor. Kamustan mahrumiyetimiz, celb-i menfaat veya temin-i şöhret için her isteyenin kendi telakkisine göre bir sarf kitabı yazmasından mütevellit kavait ve zavabıt ihtilaf ve iğtişası, imlamızı bugünkü meşum derekeye fırlatmıştır. Bu halin devamı nispetinde lisanımızda vuzuh ve insicamın imlamızda vahdet ve katiyetin tahassul ve teeyyüt edemeyeceği inkâr kabul eylemez bir hakikattir.

Deniliyor ki “İmlada huruf-ı heceyi istediğimiz ve lüzum gördüğümüz derece ve miktarda mebzulen kullanabiliriz. Ve bir kelimeyi yeni okumağa başlamış bir çocuğa veyahut Türkçe tahsiline heveskâr bir ecnebiye okutabilmek için ne tarzda yazmak lüzum ve ihtiyacı hâsıl olursa o tarzda yazmağa muhtarız.” Karilerimin ve ezcümle muterizlerimin aflarına istinaden ve itimaden arz ederim: Bu iddia ve bu telakki ilme mağrur bir kanaat değildir; vukufsuzluğa matuf bir tefevvühtür. Hiçbir millet, lisanını yeni okuyucularına ve heveskâr ecnebilere okutmak için tensik ve ıslah etmemiştir; bu lüzum ve mecburiyete hiçbir vakit serfürû etmek tenezzülünde bulunmamıştır. Lisanlarına sahip olan milletler, lisanlarını vuzuh ve selasetle fikirlerini, maksatlarını tasvir ve eblağ için ihyaya çalışmışlardır. Kamuslarını tedvin ve sarflarını takrir ile imlalarına vahdet ve katiyet, terkiib-i kelamlarına selamet ve emniyet bahş ve ifaza eylemişleridir. Şu kadar var ki çocuklarını az zamanda okutabilmek, eşkâl-i hakikiye-i kelimatı tanıtip öğretmek için kelimelerin bünyelerine haleb getirmemek şartıyla yeni yeni elifbalar telifine ve usuller tahrir ve vazına muvaffak olmuşlardır. Bunda da bittabi muvaffakiyet ihraz etmişleridir. İşte çocukları için gösterdikleri himmet gayret, bundan ibarettir.

Emin olunuz ki ecnepleri hiç de düşünmemişlerdir. Çünkü mecbur değildirlere. Lisan tahsiline heveskâr bir ecnebi, tetkik ve tefahhusa mecburdur. Çocuklara mahsus kitaplardan ve usullerden istifade hakkı haizdir.

Bugün lisanlarına sahip olmuş milletler nezdinde lisan mübahasatı gibi bahisle iştigale delalet eden hiçbir mübahasenin vukuu ve cereyanına şahit olmamaklığımız müddeiyatımız meskenet bürhanıdır. Yalnız biraz aşağıda arz edecek olduğum bir cüret, anif bir ret ile karşılanmıştır.

Bir iddia daha vardır: Kelimelerdeki ayniyet ve müşabehetten mütevellit iltibasları ref için kelimelerin telaffuzlarını esas ittihaz ederek sarf-ı imla ile hecelerini tayin ve tespit lazımdır. Bu fikir ve mülâhaza, ilmî olmakla beraber mantığa muvafık bulunduğundan mecruh ve merdud addedilemez; yalnız kabulünde teennî ve basiret gösterilmelidir. Burada da kamusun mazbutatı, muktedamız olmalıdır. Binaenaleyh, bu iptizale de lüzum görülmez.

Elde kamus ve tasarruf ve tasrifte sarf buldukça bu gibi tasarruflara hacet yoktur. Lalettayin tasarruf, yine teşevvüşatı muciptir. Kanunun hükümran olmadığı yerde, huzur ve selamet, sükûn ve saadet, itimat ve besatet bulunamaz. Lisanın kanunu da kamus ve sarf u nahvdir. Bunlardan mahrum olan lisanda da katiyet ve fesahat, ahenk ve nezahet aramak ve memul etmek, abestir.

Çocuklarımız ve ecnepler, mevzu-ı müdafaa olunmaktadır. İnsaf ile elifbalarımıza bakalım. Bir kelimenin başka başka şekil ve heyetlerde yazıldığını görmekte müşkülât çekmeyecektir. Çünkü istikrarı temin edecek olan esasattan mahrumuz. Bu teşevvüş karşısında çocuğun ve ecnebinin hâsıl edeceği intiba, tereddüt ve iştibahtan ve el-netice lisanına itimat ve emniyetsizlikten başka bir şey olamaz.

Mademki lisan, bir ilimdir; ilmî esasata müstenit ve mutabık buldukça hiç şekil halinde istikrar görülemez. Bu kararsızlık, millette bir ebkemiyet hâsıl ettiği gibi lisanın inkişafına ve ilim ve irfanının intişarına mâni olur. Kemal-i telehhüf ile şikâyet ettiğimiz umumi cehlimiz lisanımızdaki ittatsızlık ve insicamsızlık kabahatinden mütevellit değil lisanımıza muhtaç

olduğu ittirat ve insicamı temin ve tespit edememeliğimiz kusurundan münbaistir. Yani kabahat, lisanın değil, bizimdir. Kamusumuzu ve sarf u nahvimizi her Türk'ün itaat ve inkıyat eyleyeceği bir katiyet-i resmîyeye irtika ettirmedikçe ve herkesi esasat-ı lisaniyemize itaate mecbur bırakmadıkça lisanımızda kemal aramak ve ilim ve irfanı umuma teşmil etmek muhaldir.

Havastan ziyade avam, tenevvüre muhtaçtır. Burada Latin sarflarından bahse lüzum görmüyorum. Bunun ika edeceği müşkülât ve tezebzüb ve hâsıl eyleyeceği tesir meydandadır; ancak şuuru ve vicdanı düşünmek iktiza eder. Şahsî mantığın bu gibi meselelerde yeri yoktur. Burada ilim, hâkim ve nafizdir. Bir kelimenin muhtelif muhitlerde başka başka suretlerle telaffuz edildiği malumumuzdur. Bir beldede toplanmış olan başka başka belde ve muhitlere mensup insanların aynı kelimeyi telaffuzda gösterdikleri tefavüt, şayan-ı nazardır. Buna binaen her muhitin o kelime üzerindeki hak-ı tasarrufu ve telaffuzu başkadır. Binnetice bir kelimenin birçok suretlerde yazılacağı muhakkaktır ki bu hal, elbette bir teşettüt ve teşevvüşten ibarettir.

Yazıda Enver Paşa mesleğine esir olduğumuz zaman maruz kaldığımız müşkülât, cümlemizi bizar etmişti. Her taraftan bir sada-yı ıştika, yükselmişti. Hele bir kelimenin muhit icabıyla muhtelif tarz ve edada telaffuz olduğuna göre yazılması, nefretle karşılanmıştı. Latin harflerinin de aynı neticeyi tabii ve aşikârdır.

İmlada garabet, maatteessüf, şu son zamanlarda kendini fazlasıyla göstermeğe başlamıştır. Husule getirdiği tereddüt ve ıştibah eseri olacak ki bazı üstat kalemlerinde bile aksaklık görülüyor; bir sahife içinde aynı bir kelimenin birkaç tarzda yazılmış olduğu müşahede ediliyor. Buna ilme karşı isyanı terviç manası veremeyeceğiz; kesretin verdiği kelal ve melalden münbais zühul ve ihmalden mütevellit bir lakaydı deyip geçeceğiz. (Fayda, kıtlık, punar, mutabak, hoca, musamaha, ârada, kalabalık, beygir, hokka, kalem, bedava, perşembe, cumartesi, tuhaf ve tuhafıklar, Adanalılar, cenk, kabahat, muska, ...) bu kabildendir. İmla, söylenilen tarzda değil, kamusun kabul ve tespit, sarf ü nahvin tasarruf ve inşa ettiği şekildir. Lisan-ı tekellümün lisan-ı tahrirden başka bir şey olduğu unutulmamalıdır. Her milletin lisanında şekil ile telaffuz

arasında bu tehalüf vardır. Fakat, hiçbir millet, imlasını telaffuzuna esir etmemiştir.

İmla ve kavaid-i sarfiye, hakikaten mühim birer keyfiyettir. Cüzi mübalâtsizlik, pek fahiş hataların vukuuna sebebiyet verir. Tasni' etmiyorum; hakikati arz eyliyorum: İlim ve irfanlarından istinareye çalıştığımız Arap milletlerine mensup ecille-i muharrirîn, eserlerini yazıp ikmal ettikten sonra imla ve sarf hatalarının tashih ve tezhibine büyük bir dikkat ve itina ile hasr-ı vücut eylemektedirler. Bir eserin bu nokta-i nazardan kerrat-ı adide ile tashih ve tezhip edildiği vaki olmuştur. Hatta bir kısım muharrirler, görebildikleri hataları meydana çıkarmak veyahut intihaz-ı vakt etmek için eserlerini imla ve sarf mütehasıslarının nazar-ı tashih ve tekziplerine arz etmektedirler. Buna binaen, âsâr-ı ecnebiyede imla ve kaide hataları yoktur. Esasen imlada hata olamaz; herkes, kamusun mazbutatına riayetkârdır. Sarf ü nahv hataları pek azdır.

Malumdur ki her milletin lisanında elfaz-ı müteşabihe vardır. Bunların telaffuzları bir olduğu halde imlaları başka başkadır.* arap muharrirlerinin başlıca imla hataları, mezkûr elfaz bünyelerinin tespitinde sâdır olmaktadır. Gramer hataları da ayrıdır.

Hulasa-i kelam: Lisanımızın temin-i istiklal ve inkişafı ile milletin tenvirine hâdim bir vuzuha mazhariyeti ve imlamızın vahdet ve katiyete nailiyeti için ilmî tetebbuat ve tetkikata müstenit bir “kamus” ile bir de “sarf ü nahv”e ihtiyac-ı kati vardır. Aksi takdirde lisanımızdaki anarşi, ilelebet devam edip gider.

Yukarıda işaret eylediğim bir hadiseden bahis ve bir neticeyi arz edeceğim: Takriben yirmi beş sene kadar evvel Fransa Dâhiliye nazırı Mösyö , Figaro gazetesiyle “Lisanın Sadeleştirilmesi” unvanı altında bir makale neşretmişti. Bu makalesinde lisanın sadeleşmesi için bazı tadilatın icrasını taht-ı vücubda görerek tavsiye ve adeta emrediyor ve müddeasını misallerle ispata

* Lisan muallimlerinden merhum Mehmet Halit Bey'in “Elfaz-ı Müteşabihe Lügatçesi” unvanlı eserinin bir kere mütalaa ve tetkikini tavsiye ederiz.

çalışıyordu. Sevgili ve kıymetli kütüphanemden halen mahrum bulunduğum için bu makalenin mevadını ve muhteviyatını ayrı ayrı teşrih edemeyeceğim; hulasaten mösyö şöylece tercüman oluyorum:

Mâ-ba'dı var

Halil Rüştü [AKIR]

S.F., C. 58 Nu. 1518/44 s. 286 – 287

9. LİSAN VE İMLAMIZ

1. Bazı kelimelerde heceye dâhil olmayan fazla harf yazıyor ve bu harfi telaffuz etmiyoruz. Mesela [Paon] kelimesini “Pon”; [Sceur] kelimesini “Seur”; [Oignon] kelimesini “Onion” [Vings] kelimesini “Vén” okuyoruz. Bunda ne maksat ve ehemmiyet vardır? Telaffuz etmediğimiz harfleri atalım; kelimeyi telaffuz olunduğu şekilde yazalım.

2. İki türlü cem alameti kabul etmişiz; biri [s], diğeri [x]dir. Buna ne lüzum vardır? Mugalataya mucip oluyor. Bunlardan birini terk, en çok müstamel bulunan [s] harfini kabul edelim.

3. [al] ile nihayet bulan kelimelerin cemlerinde “al” harflerini [eaux]a tebdil ediyoruz. Sonra [Chacal, Carnaval ve saire] gibi bazı müstesna kelimeler meydana çıkarıyor ve bunların cemlerinde nihayetlerinde bir [s] ilavesiyle iktifa ediyoruz. Bu, ne demektir? Neden bu kaide iel diğerlerinin cemleri edilemesin? Şu halde “al” ile müntehi kelimelere de bir “s” ilavesiyle cemlerini yapmakta tereddüt etmeyelim.

4. Kelimat-ı mürekkipenin cemlerinde ne kadar mütebassırâne davranıyoruz! Kelimelerden her ikisinin isim; birinin isim, birinin sıfat; birinin isim, birinin fiil olduğuna göre cemlerini teşkilde hususiyet gösteriyoruz; gâh iki cüzüne de cem alameti koyuyoruz; gâh cüzlerden birine koymakla iktifa ediyoruz. Umumiyetten ayrılmanın sebep ve hikmeti nedir? Yalnız sonuncu kelimeye, her ne olursa olsun bir “s” ilavesiyle mürekkep kelimenin cem olduğunu anlayalım ve anlatalım.

5. “Acteur” nedir? “Actrice” ne oluyor? “Pêcheur” nedir? “Pécheresse” ne demektir? Maksat, kelimenin müennes olduğunu beyan ise niçin umumi kaideye tab’an müzekker kelimenin sonuna bir “e” koymuyoruz?

“Actif”, “Active”; “Cardif”, “Cardive” ve ilh. Bu kabildendir. Bunlar şarlatanlık değil de nedir? Mutabakat kaideleri, ne boş ve lüzumsuzdur.

Bu ve sarf u nahve müteallik buna mümasil bazı tasarrufat icrasıyla lisanı tasfiyeye ve sadeleştirmeğe cüret eden Mösyö Comte, akademinin anif

bir mukabelesine duçar oldu. Fransa encümeni-i dânişi sedir-i mualla-yı irfanından kemal-i vakar ve azamet ile:

– Dâhiliye nazırı, vatanın ve hükümetin umur-ı idariye ve siyasiyesiyle iştigale memurdur. Lisana hak-ı müdahalesi yoktur. Lisan, ferdin değil, umumundur. Bütün Fransız lisanında bütün Fransız milletin alacası ve hak-ı temellükü vardır. Umuma ait ve râci' olan bir meselede bir ferdin tahakkümü hiçbir vakit caiz olamaz. Millet, esir değildir; esir olmayan bir milletin lisanı da esir değildir. İndî tasarruf ve içtihatlar, lisanda bir hercümerç husule getirir. Lisani himaye eden, her türlü noksan ve şaibenin tasallutundan koruyan, ancak encümen-i dâniştir. Milletin millî ve siyasi mesailde birer vekilleri vardır. Mebuslar, bunlara teallük eden hukuklarını müdafaya ve menfaatlerini muhafaza ve idameye memurlardır. Milletin ilim ve irfanı mesailinde de vekilleri encümen-i dâniş azalarıdır. İlim ve irfana taalluk eden mesailde müdafaa ve sıyanet vazifesi, encümen-i dânişe teveccüh ve terettüp eder. Mösyö Comte veya ve saire bir zat, lisana ait bir şey düşünebilir. Fakat düşüncesini hodbehod tatbik edemez; Encümen-i Dâniş'e arza mecburdur. Encümen, bu nazariye üzerinde tetkikat ve tahlilat icra eder; muvafık bulmazsa cerh ü redde salahiyettardır; muvafık bulursa millet namına kabule ve muamelat-ı lazıme ba'de-l-icra hemen millete ilana mecburdur. Diksiyoner ve gramer, birer bürhan-ı katı'dır. Nasıl tedvin ve kabul edilmiş ise onun haricine çıkılmaz. Tadilat icrası, encümenin muvafakat ve kararıyla mümkündür. Fransız milleti ve o milletin muazzam lisanı, dâhiliye nazırının bâziçesi olmaktan münezzehtir. Kamusumuz, mükemmel ve sabit; gramerimiz, kati ve sarihtir. Bütün Fransız milletin bu nususa riayetkâr olması lazımdır. Ferdî müdahaleler, merdûd ve makdûhtur!

Diye bağırды. Bu sada-yı irşat karşısında dâhiliye nazırı Mösyö Comte'un lisan tecavüzü ağzında; yazıları, Figaro sahifelerinde kaldı.

Fransa Encümen-i Dâniş'inin şu mütecellidane müdafaası bir hakikatin tezahürüne ve bir kanaatin teyidine hizmet etmektedir: Bütün bir milletin malı olan lisanda, müktesebat-ı ilmiyesi ve ihtisası ne derece ikmal olursa olsun, ferdim temellük ve tasarrufu caiz değildir. Murakabe ve himaye hakkı,

Encümen-i Dâniş'e aittir. Teşkilat-ı esasiyemizde Encümen-i Dâniş bulunmadığından lisan ve imlamızı tensik ve tanzim eylemek vazifesi, maarif vekâlet-i celilesine terettüp eder. Fakat vekâlet-i müşarünileyh, bu emr-i hayr ü cezbeli ifâda pek mütebassirane harekete mecburdur. Bittabi bir heyet teşkiline lüzum-ı kati vardır. İşte basiretin vücub-ı vücudu, bu heyetin teşkilindedir. Fazilet ve marifeti ağzında değil, dimağında bulunan lisan âlim ve mütehassıslarını bi-t-tahkik toplayıp hayeti teşkil eylemek icap eder.

Lisan âlim ve mütehassısları dedim. Edebiyat, lisanın bedii bir gayesi olmakla beraber her edip, lisan âlimi ve mütehassısı değildir; her lisan âlim ve mütehassısının edip olmadığı gibi. İşte böyle mütehassıs bir heyet, uzun senelerce imtidad eden tettebbu ve tevaggullarının husule getirdiği kanaatlerini ilmî teşrihat ve müdafaat ile müzakere ve münakaşa haddesinden geçirerek lisanımıza ve imlamıza kati bir şekil ve hasiyet ifaza eylemelidir. Hiçbir fikr-i menfaat ve endişe-i tahakküm ve teferrüt, bu heyetin harim-i istiklâline girememelidir. İlmî müdafaata mantıkî nazariyat ve hele indî içtihadat, galebe etmelidir. Bu suretle müstahsen ve müstakırr bir netice istihsali mümkün olur.

Lisanımız ve imlamız hakkındaki mütalaa ve kanaatimi arz ettim. Artık işi, merciine ve mesulüne terk eylemek iktiza eder. Ferdî kanaat ve cüretler, daima muzırdır; mâni-i tekâmüldür. Böyle olmakla beraber lisan ve imla meselesinin vakit vakit tazelandığı ve tazeleneceği şüphesizdir. Belki ben de bu yazılarım dolayısıyla itiraz ve muahezeye hedef ittihaz edileceğim. Bana hitap edecek olan makaleleri, yine bu muteber ve kıymetli gazetenin rengîn ve âbdâr sahifelerinde görmek isterim. Evrak- matbuatı kâmilen takip ve mütalaya ne vazifem ne de vaktim müsait değildir. Cevap i'tâsına imkân bulursam ve bu münasebetle mübahase ve münakaşa, ilmî bir safhaya girerse âtî için bir zemin ihzar edilmiş olur ki bundan mütehassıl şerefin benden ziyade mübahislerime teveccüh ve taalluk eyleyeceği muhakkaktır.

Ankara - 4 Şubat 1341

Halil Rüşü [AKIR]

S.F., C. 58, Nu. 1520/46 s. 319

10. LİSANIMIZIN İHTİYAÇLARI

Lisanımızın kıraat ve imlasında tesadüf edilen bütün müşkülâtın sebab-i asliyesi şu ki bidayette Arap harfleri ve Arap hareketleri ile Türkçe yazmak hatasını ihtiyar etmişiz. Bize dilimizin icabât-ı savtiyesini edaya elverişli bir hususu ilga lâzımdı: Arap ve Acem hurufunun ihtiyacımıza adem-i kifayetini ecdadımız hissetmemişler. Bugün biz bu ihtiyaçtan şiddetle mustaribiz. Bu ıstırabın şevkiyle hurufumuzun bin şekilde tadili teklif olunur. Huruf, kıraat ve imla meseleleri üzerinde haylice i'mal-i efkâr ettikten sonra şu kanaate vasıl oldum ki elifbamızın yeni haruf ilavesi veya bazı yeni işaretler zammı suretiyle ıslahına teşebbüs kâmilan akîm olmasa bile Frenklerin *yarım tedbir* dedikleri icraatı cümlesinden olarak maksada gayr-i kâfi kalacaktır.

Alelîtlak ıslahatta gözetilecek büyük esaslardan birincisi *cehd-i akıl* kanunudur: Elifbamızı tecdit etmek mi istiyoruz o halde kendi kendimize diyeceğiz ki bir lisanın yazısı o lisanı kâğıt üstüne resmetmeğe yarar, bunun için en makbul haruf bizce dilimizi sadakat-ı tamme ile kâğıt üstüne geçirmeğe müsait olup da en az zamanda eşkâli öğrenilebilen ve bi-n-nisbe ve en büyük sühuletle resmedebilen harflerdir. Bugün Latin harufunda bu şeraiti câmi' görüyorum: Frenk elifbasına bir iki sâmit ilavesiyle sanıyorum ki maksada vasıl olabileceğiz. "Sanıyorum" dedim, "eminim" demeli idim, zira tahminim kanaat mertebesinde kuvvetlidir. Bu itikat ile diyorum ki huruf-ı hazıramızı tadilat-ı cüziye ile ikmale çalışarak bir hayli zaman kaybettikten sonra nihayet bir gün yine Latin elifbasını tevsiâ kabul ile, ancak bu tedbir-i kati ile bizim müzmin kıraat ve imla meselelerini hal-i esasiye mazhar edeceğiz. O zaman çocuklarımız azamî iki üç ayda lisanlarını doğru yazıp hatasız okumağa muvaffak olacaklar ki zamanımızda bu muvaffakiyet zannımca ancak bir iki düzine bahtiyara mev'uddur.

*

* *

Huruf meselesinden sonra lisanımızı tasfiye ve tesbite muhtacız. Herkes bilir ki kelimeler dilde veya kâğıt üzerinde fikirleri temsil ederler; binaenaleyh

lisan için gaye-i kemal her fikri temsil edecek bir kelime-i hususiyeye malik olmaktır. Aynı fikri ifade için müteaddit kelimelere malik olmak lisanın bir kusuru, bazı efkâr-ı tebliğ için lazım olan kelimelerden mahrumiyet diğer kusurudur. Şimdilik lisanımızın bu iki nakise ile de malul olduğunu inkâr edemeyiz. Mesela **güneş** fikrini ifade için şems, âfitâb, hurşîd, mihr gibi dört beş kelime varken binlerce ve binlerce fikirleri tebliğde lisanımız kâsırdır. Türkçemizi tasfiye ve ıslah ederken icra edeceğimiz iki ameliye var: Bir takım kelimâtı atmak, yeni bir takım kelimât almak, ve muhafaza ettiğimiz kelimelerle yeniden iktibas ettiklerimizi bir kamusta cem ederek: **İşte bizim lisanımızın müfredatı!** demek... İki ameliye-i tehzibiyeden birincisi bi-n-nisbe kolaydır: Mesela yukarıda irat ettiğim güneş, şems, âfitâb, hûrşîd, mihr kelimelerini aldık. Bildiğimize ve suret- tasarrufumuza nazaran bu beş kelime arasında bir fark-ı mana yoktur, bu cihetle **güneşi** halis Türkçe olduğu için ve **şems**i ıstılahat-ı felekiyyeden olduğuna binaen muhafaza ederek diğerlerini tard edebiliriz. Fakat aralarında fark-ı mana hissettiğimiz mükedder, melul, mağmum, mahzun, münkesir, meymus, kelimeleri müteradifât namıyla muhafaza olunmak lâzım gelir, zira bir lisanın asıl servetini böyle böyle bir fikrin ânât u derecâtını ifade eden müteradifler teşkil eder... İkinci ameliye ki el-yevm karşılığı olmayan kelimelere muadil elfaz aramaktır, bunun güçlüğü aşikâr olmakla beraber nâ-kabil-i iktiham bir nisbete varmaz. Elverir ki evvela bu ihtiyacı kanaat ve vicdaniye ile teslim edelim, saniyen vazifeyi ashab-ı ehliyet deruhte etsin. Bu işi başarmak için takibi kendimce muvafık gördüğüm usul şudur: Akvam-ı mütemeddine kamuslarından birini -İngiliz ve Alman kamuları mübalağa ile zengin oldukları için Fransız kamularını müreccah görürüm- mesela Fransız kamusunu alıp orada işimize yarayacak bir fikri ifade ettiği halde lisanımızda karşılığı bulunmayan her kelimeye münasip bir karşılık bulmak, ve bu karşılığın bir tereküb değil, bir cümle-i tarifeye değil, yalnız bir kelime olmasına dikkat etmek...

Bu iki ameliye-i ıslahiyeyi icradan sonra, ancak o zaman: “Her türlü efkâr-ı medeniyeyi tebliğe müsait bir lisanımız var.” diyebiliriz ve tercümelerimiz takribî değil hakiki tercüme olur. Mademki Avrupa kafasıyla

düşünmeğe karar verdik, kendi kelimelerimizle o tarzda düşünecek bir lisana da sahip olmağa teşebbüs etmeliyiz ve bu teşebbüste muvaffakiyet vaadini ancak irae ettiğim tarik-i mesaide görüyorum.

*

* *

Lisanımız tasfiye ve ikmal edilerek bir *kamusta* tespit olunduktan sonra beş altı nevi kitap lügatine daha muhtaç olduğumuzu hissedeceğiz. Bunlardan şimdilik hatırıma gelenler şunlardır:

1. Müteradifât Kamusu. Malumdur ki maddiyatta olsun maneviyatta olsun her cümle-i fikriyeyi ifade eden bir kelime-i camia ve o kelime etrafında efkâr-ı izafiyeyi muhit olan bazı elfaz vardır. Mesela *serpuş* kelimesi bir camiadır, takiyye, fes, şapka, külah, kalpak, kavuk hepsini ihata eder. Yine mesala *hükümdar* lafzı bir kelime-i camiadır, kral, şah, nikado, imparator, emir, hakan, bilmem ne hepsine itlak olunabilir. Böyle kelimelere *müteradifât* diyoruz. Her kavm-i mütemeddinin müteaddit kamus-ı müteradifâtı vardır, biz henüz bundan mahrumuz ve bu noksan telafi edilmedikçe bî-hak tebliği meram ettiğimizden emin olamayız. Müteradifler bazen iki kelimeye inhisar eder: Mesela *hamd* ile *şükür* gibi. Bunlardan bahsederken müteradifât kamusumuz bize öğretecek ki: Hamd için bir lütfе nail olmak meşrut değildir. Bilakis şükür için meşruttur, ve illa tehekküme mahmul olur. Hamde nispetle şükürün hususiyeti vardır, behemehal bir lütfе, bir enama, bir ihsana mukabil irat olunur; hamd ise ancak hayır addettiğimiz bir hal karşısında eda edilir. Mesela *hamden lillah afiyetteyim, şükren el-rezzak kimseye muhtaç olmaksızın geçiniyorum denir...* Yine mesela aynı kamusta *vakt* ile *mîkat* arasında umum u husus alakası bulunduğunu, *mîkat* vakt-i muin demek olup esnasında bir fiil îka edilmek meşrût olduğunu, Acemin *hemgâm* kelimesine tekabül ettiğini öğreneceğiz. Hatta *lem-yezel* ile *lâ-yezâl* arasındaki fark-ı manayı da bize o kamus gösterecek: Orada göreceğiz ki *lem-yezel* maziye doğru zevalsiz, *lâ-yezâl* müstakbele doğru zevalsiz demektir ve bu malumatı edindikten sonra hükmedebileceğiz ki mektubunun hatimesinde:

Bâkî lem-yezel hürmetlerimi takdim ederim diyen zat bir lisan hatasına düşüyor. Müteradifât Arapça kelimelere mahsus da değil: Türkçemizde de mesela *yüce* ile *yüksek* müteradiftir ve aralarındaki fark şudur ki yüce maneviyatta, yüksek maddiyatta kullanılır.

Bunun gibi yine mesela *ürkmek, korkamak, yılmak, tiksirmek, iğrenmek* müteradiftirler, ve aralarında pekala hissettiğimiz fark-ı mana vardır.

2. Müteradifât kamusundan başka bir de *elfâz-ı müteşabih* kamusuna ihtiyacımız var. Her lisanda olduğu gibi bizim lisanımızda da manaları muhtelif iken şeklen birbirini andıran kelimeler vardır ki istimalde bizi yanıltır. Mesela *âvâz* ile *âvâze* kelimeleri gibi ki en büyük üdebamıza varıncaya kadar bir çoğumuzun bu manaları ayrı iki kelimeyi istimalde taglit ettiğimiz görülür. *Kamus-ı müteşabihât* bizim gözümüzün önüne koyacak ki *âvâze* hiç de *ses* demek değildir. Yine o kamus bize bildirecek ki mesela divan vezninde *eyvan* lafzı Arabî olup *büyük sofa* manasındadır ve sayvan vezninde *eyvan* kelimesi Farisî olup çardak manasındadır. Yine müteşabihât kamusunda göreceğiz ki mesela *halka* şeklinde yazılan kelime-i malume birkaç adamın bil-içtima teşkil ettikleri daire manasında kullanılınca vaka vezninde ve Fransızca Anneau mukabili olup parmağa geçirilen şey manasında kullanılınca semere veznindedir. Yine mesela şeytanî vezninde *revhanî* güzel kokulu, ve Turanî vezninde *ruhanî* ruha ait demek olduğunu o kamus bize hatırlatacak.

3. Erbab-ı istiknaha mahsus olmak üzere gayet tahlilî bir kamus-ı iştikaka da muhtacız. O kamusta mesela *diyar* kelimesini bulunca şu malumata dest-res olacağız: *Diyar* mana-yı müstakili haiz cemdir, müfredi ev manasına olan *dâr* kelimesidir ki fi-l-asl *devr* ‘den müştaktır, her ev dairen-mâdâr duvarla muhat olması alakasıyla hane manasına teşmil olundu. Diyar kelimesinde evvela kayd-ı tasarruf vardır: Mesela Isfahan civarına diyar-ı Acem denebilir, çünkü orası İranlıların taht-ı tasarrufundadır. Saniyen diyar denilen kıta-yı arzıyye müteaddit beldeleri ihata eder. Bu cihetle yalnız bir şehre diyar denemez. Mesela İzmir işlik bir diyar-ı ticarettir, demek câizdir... ila ahire. Yine mesela aynı kamusta *asuman* kelimesi yanında şu tafsilatı bulacağız:

Asuman bir kelime-i mürekkeptir. Değirmen manasına olan *âs* lafzıyla *benzemek* manasına olan mânisten mastarının *man* cüzünden terekküp eder. Gökyüzünün dönen değirmene teşbihi tarikiyle alem olunmuştur. Yine mesela *gussa* kelimesinde şunları okuyacağız: gussa fi-l-asl yemek yerken boğazda takılan lokma manasınadır, Acemler onu insanın nefesini daraltan bir nevi keder manasında kullandılar.

Bunlardan başka bize bir *kamus-ı ezdâd* ile bir de *elfaz-ı metruke kamusu* lâzım. Birincisinde manaları zıt kelimeleri müctemi' bulacağız; mesela dalâl-reşâd, hak-batıl, saim-sakim, ihtidâ'-irtidâd, bi-l-fiil-bi-l-kuvve, kaht-bereket gibi. İkincisinde âsâr-ı eslafı anlamak için manalarını tahkike mecbur olduğumuz metruk ve mensî kelimeler bulacağız ve o kamusun yardımı ile eski kütüphanemize nüfuz edebileceğiz.

İşte bu ıslahat ve telifatı vücuda getirdikten sonra göğsümüzü gere gere: "Bugünkü hayatımıza lâyük ve şerait-i medeniyeyi câmi' bir lisanımız vae!" diyebileceğiz. Hâlihazırda lisanımız lehçe itibariyle gayet fakir, kavait itibariyle korkunç bir manzara-ı iğtişâş, kıraat ve kitabet itibariyle içinden çıkılamayacak bir berzah halindedir. Dilimiz yarın tekemmülât-ı matlubeye nail olunca anlayacağız ki şimdilik kaleme ve lisanen yaptığımız ancak takribî ve yarım yamalak ifade-i efkâr ü hissiyat imiş.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58 Nu. 1515/41 s. 227 – 230

11. RACINE VE İPHİGENİA

Corneille “bir şair”dir. Fakat Racine “şair”dir. Shakespeare hem bir şair, hem de şairdir. Racine, bir insan için mutasavver olacak her tarzda şairdir. Mevzuları tarz-ı intihapta, eşhası tarz-ı telakkide ve piyesini tarz-ı tahrirde...

Mevzuları şairanedir. Yahut o mevzuları şairane cihetinden kavramaktadır.

Emile Faquet

Racine İphigenia faciasının mevzuunu Yunan-ı kadim aile nüvislerinden “Euripides”ten ta’dilen almıştır.* Hemen bütün klasikler Yunan-ı kadim edebiyatından mülhem olmuşlar ve çok kere aynı eser, muhtelif devirlerde muhtelif milletlerin şairleri tarafından tekrar yeniden vücuda getirilmiştir. Hatta “İphigenia”nin mevzuu da aynı suretle elden ele dolaşmıştır. Bunların en mühimi de büyük Alman şairi “Goethe”nin İphigenia’sidir. Az çok farklarla Euripides nakledilen Goethe’nin İphigenia’si Racine’den sonra (1686)da intişar etmiştir. Ve و ی غ و pek çok münekkitlerce Racine’inkine tercih olunmaktadır. Mamafih her ikisinin de ayrı bir güzelliği olduğu inkâr edilemez. Bilahare başka şairler de aynı mevzudan mülhem olarak yeni numuneler vücuda getirmekten usanmamışlardır. Bu meyanda bilhassa Fransız sembolist şairlerinden Yunan-ül-asl “Jean Moreas”ı zikredebiliriz. Moreas’ın son asır zarfında oynayan İphigenia’sini Fransa’da büyük bir takdir ile karşılanmıştır.

Bu mukaddimeden sonra artık Racine’nin İphigenia’sini tetkike başlayabiliriz. Fakat daha evvel mevzuu kısaca hatırlatalım:

Şanlı bir reis-i hükümet olan Agamemnon “Truva” muharebesine karar vermiş ve kızının nişanlısı kumandan “Akhilleus(Aşil)”i bu vazifeye memur etmiştir. Fakat tam, asker gemilere binerek denize açılacağı zaman rüzgâr birdenbire durur. Yelkenler bir türlü şişemez. Agamemnon mabede giderek bunun sebebini kâhin Calchas’ya sorar. Calchas mabutların gazaba geldiğini ve ancak asil bir kandan olan kızı İphigenia’yi muharebede kurban ettiği takdirde

* Racine’nin İphigenia’sı Âkil Koyuncu Bey tarafından on iki hece üzerine nazmen Türkçeye nakl ve neşr olunmuştur. Fakat bu tercümede eserin yüzde doksan güzelliği kaybolmuştur.

sükûn bulacaklarını söyler; Agamemnon da ilahları teskin ile şerefini ve memleketini kurtarmak için kızını fedaya razı olur ve zevcesi “Klytaimnestra”nın rica ve gözyaşları onu bu feci karardan vazgeçiremez. İşte tam bu esnada, “Lesbos”yu fethederek “Erifil” isminde asil bir esire ile “Olid”e avdet eden Akhilleus, sevgilisi aleyhinde hazırlanan bu meşum darbeyi duyunca hiddetlenir ve İphigenia’yi müdafaaya kıyam eder: Çünkü kızı şiddetle sevmektedir. İphigenia da Akhilleus’e karşı aynı çılgın hisle mütehasstir.

Nihayet Agamemnon ile Akhilleus arasında şiddetli bir münakaşa olur. Akhilleus Truva harbine gitmeyeceğini söyler. Agamemnon da onu adeta hakaretle yanından kovar. Akhilleus sevdiği kızın pederi olduğundan Agamemnon’a karşı fazla şiddet gösteremez. Hâlbuki ordudaki nüfuzu itibariyle istese onu her zaman devirmeğe kadirdir. Her ne ise, mesele bu şekilde iken, vaktiyle Lesbos’da “Teze[?]” ile “Helena” gizli izdivacından doğmuş olan Erifil -ki o da Akhilleus’e âşıktır- kıskançlığından halkı heyecana getirir ve İphigenia’nin bir an evvel ölümünü teşri etmek ister.

Bu aralık Agamemnon kızına Akhilleus ile görüşmeği men etmiştir. İşte ancak bu memnuiyet kızı hayatından bîzar eder ve artık mabette kurban edilmeyi kendisi de can u gönülden diler ve her ne kadar facianın nihayete doğru, Agamemnon’un kızının ölümüne kail olmayarak kararını geri almak isterse de artık iş işten geçmiş bulunur: Halk işe karışmış, orduda isyan baş göstermiştir. Mabette kurban için hazırlıklar başlar. İphigenia’yi yakalarlar ve mabede sürükleyerek mihrabın önünde tam idam edecekleri sırada Akhilleus, adamlarıyla meydana atılır, biçare kızını kurtarır. Nihayet, Erifil’in Teze ve Helena’in kanından asil bir kız olduğu anlaşılacak ilahlara nezir edilmek hükmünü onun hakkında verilir. Hâsılı bu suretle hayat İphigenia’nin, ölüm ise Erifil’in hassasına düşer ve Calchas üzerine atılmak üzere iken Erifil, kahraman bir neslin evladı kendi kendisini kurban edebileceğini haykırarak mihraba koşar. Bıçağı alır ve kendi eliyle göğsüne daldırır. O anda sahilde deniz kabarır, rüzgâr bütün şiddetiyle eserek yelkenleri şişirir ve gemiler

Truva'ya doğru engine açılır: Allah'ların gazabını çekmiş, Agamemnon için zafer ve şeref yolu açılmıştır...

*

* *

İşte mevzuu bu suretle anlaşıldıktan sonra artık doğrudan doğruya eserin tahliline girişebiliriz. Fakat daha evvel, meşhur temaşa münekkidi “Sarsey[?]سارسی”in şu mülâhazasını kaydedelim:

“İphigenia ihtimal Racine'in en dâhiyane piyesi olmakla beraber, eserlerinde bir uçtan diğer bir uca kadar alaka ve heyecanı en iyi idare eden bir temaşa-nüvis için şüphesiz en iyi tertip edilmiş bir eser addolunabilir.”

Sarsey[?]bu mülâhazasında tamamıyla haklıdır. Çünkü:

Racine'in İphigenia'si insanı çok müteessir eden bir tevekkül arz eder ve her ne kadar kadim İphigenia'nin gözyaşları ve nedametleri kadar dramatik değilse de Hıristiyanlık akidesine pek uygun düştüğünden tamamıyla orijinal bir mahiyeti haizdir. Aynı zamanda Racine'in trajedilerine bilhassa kıymet ve bir reng-i hususi veren şey, şairin ruh-ı beşerdeki en derin, en umumi ihtirasâtını temsil eylediği kadar ihtimal bütün hem-asrı olan şairlerden ziyade kendi zamanındaki sosyete ve On Dördüncü Lui'nin sarayı tasvir edebilmesidir.

Euripides'in İphigenia'si öleceği zaman günün ziyasına ağlıyor; Racine'in İphigenia'sı ise -On Dördüncü Lui'nin hakiki bir kızı halet-i ruhiyesiyle- hayatını o ana kadar ihata eylemiş bulunan şan ve şerefe teessüf-hân oluyor. İşte bundan dolayıdır ki kadim facianın kahramanları insanı hayran edecek derecede sade bir lisan kullandıkları halde Fransız müellifinin facialarındaki kahramanlar gayet mutantan ve muhteşem bir lisan ile konuşuyorlar. Bu muhteşem lisan, hakikat-ı tarihiyeye uymasa bile hiç olmazsa çok güzide ve asil bir sami'in sınıfının zevkine, itiyadâtına, tahsil ve terbiyesine mutabık düşmektedir.

On yedinci asırdan on sekizinci asır facialarına geçilirse, Racine'nin faciaya adeta bir felaket tevlit ettiğine insanın inanacağı gelir: Temaşasının başkalarının asarıyla mukayese olunmaz güzelliği dimağlara o kadar şiddetle icra-yı tesir etmiş ve muhayyilelerde o derece birleşmiştir ki bütün şairler onda mükemmeliyetin bir enmuzecini görüyorlardı. Bu sebepten üstadı körü körüne taklit eylediler. Onun eserlerindeki ruh “tasvir-i aşk” idi. İşte o zamandan itibaren haleflerinin de yegâne endişesi muhabbetin tasviri oldu, o, buna, her piyesinde olduğu gibi, bir “takdim” ile başlamış, vakaya hikâyeler karıştırmış, eşhasa haşmetkârane bir vakar ve azamet ve mekânlarına devamlı bir asalet vermiştir. Üstadın bu itiyatları bilahare faciada adeta bir kanun haline inkılâp etmiştir.

Racine, İphigenia'da olduğu gibi, mevzularının çoğunu Euripides'ten almıştı, halefleri dahi bu suretle hareket ederek kadim Yunan facialarının şeklini değiştirdiler.

Racine'in “Athaile”sı ve Corneille “Polin”i gibi rüya görmüştü: Çok geçmeden rüyalar artık faciada moda haline gelmeğe başlıyordu!... İşte, Racine'in vefatından ihtilal-i kebire kadar, dehalarının ve eserlerinin başkılığına rağmen, bütün facia şairlerinin arz ettiği “müşterek seciye” bu noktalarda toplanıyordu.

Mâ-ba'dı var

S.F., C. 58 Nu. 1511/37 s. 175

12. RACINE ve İPHİGENİA

Geçen nüshadan mâ-ba'd ü hitâm

Bu münasebetle Racine ile Kurnei arasındaki farkı da söylemek lazımdır: Eserinde biri ihtirası, diğeri iradeyi muzaffer ediyor. Fakat Racine'de ihtirasın muzaffer çıkması ekseriya bir müsademeyi intaç içindir. Bu müsademe her ne kadar Kurnei'den farklı bile olsa yine Racine'e tamamıyla hak verdirmektedir.

Şunu da zikr edelim ki, bazen, Racine'den sanatkârlar içinden çok kuvvetli bir şahsiyet çıkarakya tarihin hakikati, yahut yabancı temaşanın pek mütecasirane görülebilecek âsârı arasında bazı hailevî tesirler keşf ile onları Fransız sahnesinin o zaman için pek alışılmış olan teamüllerine tatbik etmek istese bile dramın eşkâl-i hariciyesinde her türlü yenilikten yüne içtinap eylemekte idi. On sekizinci asrın mirasını kabule müstaid yalnız bir tek dahi çıktı ve işte ancak o, kadim sahneyi pek hissedilir derecede sukuta mahkum etmeden yenileştirmeğe muvaffak oldu. Bu dâhi “Voltaire” idi.* racine hakkında verdiğimiz bu izahattan sonra tekrar İphigenia'ye gelelim:

* Racine ve Corneille'de vezife ve ihtiras, şairin nokta-yı nazarına göre müteakilen çarpışmış ve yekdiğerini mağlup etmişlerdi. Voltaire, ihtiras ve vazife hissi ile pençe pençeye getirmeye hatime derdi; onu hiç değilse ekser-i piyeslerinde tasavvur etti ve ruhları heyecana getirmekten başka bir tesir aramadı. İşte böylece -aynen Yunan-ı kadim faciânüvistlerinden “Akhilleus”de pek kuvvetli olan ve bilahare “”de ihtirasât-ı beşeriyeye iştirak eden kader ve şeametin “Euripides”te en aşağı rolü oynadığı gibi-Corneille'de pek muzaffer olan ve Racine'de ihtiras ile çarpışan ahlak prensibi Voltaire'in temaşasında hemen hemen pek az sahneye çıktı. O dereceye kadar ki bu suretle Fransız temaşası daha fazla heyecanlı olduğu nisbette daha az ahlakî oluyordu. Bu, bir terakki olmasa bile hiç olmazsa bir istimal ve istiklale doğru bir kıvılcandı. Euripides ekseriya Sokrat'ın şakirtleri haline getirmişti. Voltaire dahi sahneyi bir mahkeme salonu ve kahramanlarını bir feylesof hatta ihtilalden evvel ihtilalci yapmak hatasına düşmüştü. Fkat diğerk bir tecceddüt itibariyle daha iyi mülhem oldu: Haileli mevzularını bütün asırlarda, kurun-ı kadimede, kurun-ı vustada, kurun-ı azire , aramak cesaretini gösterdi. Temaşa-gerlerini Çin'den Amerika'ya Semiramis'in sarayından Sarayına kadar bütün topraklar ve bütün deniz üstünde dolaştırdı.

1674 senesi 18 Ağustosunda ilk defa oynanmış olan İphigénie en Aulide, evvelce söylediğimiz gibi, Euripides'den taklit edilmiş, fakat bunda pek serbest hareket olunmuştur.**

Racine modelini tercüme etmemiş, onu Fransız Adâtına adapte tarikiyle nakleylemiştir. Kadim-i Yunanîlerin pek hoşuna giden ve ancak onlara has olan pek çok tafsilat da Racine'in eserinde mahfuzdur. Racine mükâlemelerin ve ihtirasların şiddetini de tahfif eylemiştir. Neticeyi ise tamamen değiştirmiştir. Euripides'te Klytaimnestra'ya bir haberci gelerek ölüm darbesini kabul için bir mucize sayesinde İphigenia'nin yerine bir کریک kâim olduğunu bildiriyor. Racine biraz efsanevî olan bu harikanın Fransız temaşa-gerlerini güldürmesi ihtimalinden korkuyor; fakat İphigenia'yi de feda etmek istemeyerek “Ériphile” tipini ibda eyliyor.

Zaten diğer cihetten, Racine, muhabbet tasvirini iki şekil tahtında ve üç şahısta temsil ile değiştirmekten ibaret olan ve bütün facialarında tekrar eden daimî bir kaideye sadık kalmak istemiş ise bu romanesk ibdaı ve onun için adeta mecburî idi. Racine'in bütün facialarında bir diğerini seven ve onun tarafından seilmeyen bir şahıs bir üçüncüyü sever ki o da ekseriya onun muhabbetine mukabele eyler. Mesela, “La Thébaide”de Créon Antigone'i sever; Antigone Hémon'u sever. “İskender” faciasında Taxile Axiane'yi sever; Axiane Porus'u sever. “Andromaque” çift düğüm üçüzleşir; fakat hiçbir şahıs kendisine karşı beslenen aşka mukabele etmez: Oreste Hermione'yi sever; Hermione Pyrrhus sever; “Pyrrhus” Andromaque sever. Britannicus'ta “Nero” Junia'yi Junia'yi de Britannicus'u sever. “Bérénice” de Antiochus'u Bérénice ve Bérénice Titus'u sever. “Beyazıt”te Roksan Bayezit'i :Bayezit Atalit'i sever. “Mithridate”de Mithridate Monime'yi, Monime Xipharès sever. “Phèdre”de Phèdre Hippolyte'yi, Hippolyte Aricie sever.

** Racine'den evvel “کریک” 1640'ta bir İphigenia oynanmıştır. Racine'in düşmanları da onun şaheserine karşı “کریک” ve “کریک”nın diğer bir İphigenia'sini ileriye sürdüler. Racine'ninki hiçbir muvaffakiyet kazanamadı!

Acaba nasıl olabilirdi de yalnız bu bir tek İphigenia faciasında bizzat temaşayı tarz-ı telakkisine göre adeta bir kanun gibi görünen bu kadar muntazam bir usule tabiiyetten kendisini kurtarabilirdi?...

Akhilleus İphigenia'yi severken Ériphile'in Akhilleus'i sevmesi içindir ki "Ériphile"i ibda etti. Bu romanesk ibdaı, Racine'in faciasına yeni bir unsur ve pek büyük kudretle tasvir edebildiği bir ihtiras ilavesine müsait olmuştur ki o da muhabbetten ileri gelen kıskançlıktır. Her iki piyes arasında mahsus olan diğer farklar da vardır: Agamemnon, Euripides'te Racine'ndekinden daha az mağrur değildir, fakat daha az mutantan konuşuyor ve bu azamet ü haşmeti insana on dördüncü Lui'yi düşündürecek derecede ıstırabın had-i gayesine götüremiyor.

Klytaimnestra rolü her iki şairde müessirdir; fakat Euripides'te muhakemeler ve **ادل** insana biraz soğuk geldiği halde Racine bundan tamamıyla içtinap eylemiştir. Her iki Akhilleus birbirlerine hiç benzemezler. Euripides'in Akhilleus'ü zaten hiç görmediği İphigenia'ye âşık değildir; sadece namının suiistimal edilmesinden dolayı hiddetlenmiştir. Hakikatte ise genç kızın talihine karşı lakayt olduğundan "Calchas"ın tevkifine kâni olmakla işin içinden çıkıyor. Fakat Racine, kendi muasırlarının böyle bir kahramanı pek güç kabul edebileceğini düşünüyor ve istiyor ki Akhilleus İphigenia'yi sevsin ve onun tarafından sevilsin!... Bilahare, Racine'nden başka sanatkârlarda Fransız Akhilleus'ünün bazen pek munis ve halim olarak gösterilmesi tamamıyla haksızdır. Çünkü Racine'deki Akhilleus on yedinci asrın kadınlara karşı pek zarifane surette çapkın olan zevkine mutabık bazı mısraları havi olmasına rağmen hiç olmazsa çok şedit ve ismine sadıktır. Lâkin Fransız şairinin bilhassa pek derin ve esaslı bir surette tadil ettiği rol "İphigenia" rolüdür. İphigenia Euripides'te yaşamak istiyor: Zira **صات** ona pek tatlı ve ziya pek **مستعد**. Ne çare ki yavaş yavaş talihine tevekkül kılıyor; ruhu ölümün vatanına edeceği hizmetin düşüncesiyle heyecana geliyor; memleketini kurtarmak için ölmeğe razı oluyor. Kalbinin bu muhtelif heyecanlarında muhabbet hiçbir mevki işgal etmiyor. Racine'e gelince, bilakis onu en saf, en masum, fakat aynı zamanda en muannit bir aşk ile sevdalı ediyor; Akhilleus için beslediği

muhabbet bütün rolünü izah etmektedir; onunla izdivacı ümit ettiği müddetçe yaşamak istiyor; fakat peri ile nişanlısı arasında münasebet münkatı' olunca ve Agamemnon ba'demâ Akhilleus'i düşünmekten onu katiyen men edince, ölümü arzuluyor, çünkü artık sevdiğinden vaz geçmesi lazımdır. Onun olmaktan ise dünyada hiç olmamağı tercih eyliyor.

İşte Euripides ile Racine'in "İphigenia"sı arasındaki farklar bu kadar vasidir!

Halit Fahri [OZANSOY]

S.F., C. 58 Nu. 1512/38 s. 189 – 190

13. FASİHÎ

Fasihî; İran edebiyatının şayan-ı dikkat bir simasıdır. Vadisi; Saib-i Tebrizî ve Şevket-i Buharî'nin temayüz ettiği tarzıdır. Zevkler; muhtelifdir. İhtimal bazı mizaçlara hoş gelmeyebilir.

Fakat şairdeki rikkat ve hassasiyet, onu ifade ederken edasına verdiği yanık, içli bir ihtizaz; bazı mizaçları da sarsacak derecede kuvvetlidir.

Fasihî; eş'arının kısm-ı azamında kuvvetli bir hiddet tesis vahdet ve hicranını divanının her satırına tevdi etmiş bir felaketzede-yi âşıktır. Hayide mazamini şahsiyetine hasrederken onlarda girift bir hayal ile büyük bir mümtaziyet temin etmiştir. Eş'arı derin, bedbin bir hüznün ifade eder. Kelimelerin sihr-i tesirine de çok şeyler medyundur.

Safevilerden Şah Abbas bin Hüdabende zamanında yetişmiş Horasan ve Herat taraflarında yaşamıştır. Horasan valisi "Hüseyin Han"ın yetiştirmeleridir, Hüseyin Hana birçok kasideleri vardır. Divanında 1001–1017 senelerine ait tarihler vardır. Bir manzumesinde:

Bu fânî diyârdan sefer bâr-gîrini sür, Bekâ mülkünde hayme-i uzlet kur!
Dudağından handeyi def' et. Gönülün feryadını işit. Matemhane kapısında
mastaba-yı zevk u safa kurmak doğru değildir. Bu topraklığın çamuruna
muhabbet tohumu atma dört ayaklılar seni ot gibi yerler. Hüma gibi kemikten
başka bir şey yemesen bile cihanın köpekleri; seni avlamağa kastederler. Bu
hâk-dân-ı fenâdan kat'-ı alâka et! İki cihan denizinde olan gönül cevherini ne
zamana kadar paymal edeceksin.

Âb-ı hayat katresini eşeğin boğazına dökme! Cebrâil kanadını köpeğin
yelpazesini yapma! Aşk-ı Güher-i maksudu, gönül gibi kan deryasında yürürsen
sana tevdi eder. Kâinat gibi bî-ser ü pâ beyaban-ı aşkı tayy et ki gönülün safiyet
sabahının tulu ettiği siper olsun. Damarlarımda kan yerine alev akıyor. Aşk
dâyem bana gıda diye ateşimi verdi diyor.

Horasan valisi Hüseyin Han hakkında yazdığı bir kasidenin teşbihi:

Bu cilveli bahar ne kadar i'cazkâr ki bostanın meşalesini sabah rüzgârından yaktı. Bağdaki meşail-i ezharın neviyle sabah rüzgârının cebindeki gizli kokuları görmek mümkündür. Nergis gibi gözü açık olanlar bülbülün sinesindeki figanların adedini sayarlar. Gönül suyunun takatturu fesleğenlerden koku damlıyor. Bostanı o kadar ta'tir ettiler.

Gül-i ateşin etrafındaki “çâk çâk dâmân”ı bahar rüzgârı o kadar nazik yapmış ki gül ve sümbül onlara aks edince inciniyorlar. Nasıl ki zülûf gölgesiyle cananın yanağını incitir.

Yine Hüseyin Han'a yazdığı bir kaside şöyle başlar:

Saki şarap getir. Çünkü bugün nevrüz-ı ekberdir. Baharın rengi dilber yanağından daha tazedir. Bülbüllerin nefsinden damlayan her katre hûn, toprakta taze birer goncadır.

Baharın güzelliği her yerde gönül açıcıdır. Fakat “Herat” gülşeninde daha caziptir. Hakikat, o nasıl memlekettir ki hüsn ü feyizden cennet; mahşer duvarının arkasına gizlenmiştir.

Bu da “Hüseyin Han”ın methinde yazdığı bir kasidenin başlangıcıdır:

Yanağımda hicabımdan renk renk güller açtı. İlbaharın bu feyzi gülistanıma mübarek olsun. Vücudumdaki her tüy bir muhabbet hanenin anahtarıdır. Gam; kendisini açmak için beni bîkarar eder.

Her tarafından bir hicap tufanı coştı, kimse yaptığı hareketten benim gibi pişman olmasın.

Aşk üstadından senelerce vefa dersi okudum. Nihayet aksi talihim beni bivefa etti.

Yâr ile hem-renk olmak şart-ı muhabbettir. Yârin vefasızlıkları tabiatıma sirayet etti. Gam cilası, yüzümün aynasından, namertliğimin suretini aşikâr göstereceği diye pası sildi. Vefasızlık; erkeklerin hayzıdır. Ben hâiz gibiyim.

Kendi kanımla erkekçesine guslettikten sonra eğer secde etmek için ruhsat verilirse hanın âsitânına secde ederim.*

Hazreti Ali hakkında bir kasideden:

Aşk hüması, yuvasında feryada başlayınca, gönlümün kuşu; asumana erişen efganıyla ona refakat eder.

Gönlümün kanadı kırık kuşuna akıbet düşmandır. O kafeste iken mesrur, çemende iken dil-gîrdir.

Muhabbet şikârgâhı garip bir sayd-gâhtır. Avlanan kuş, kement içinde sürurundan raks eder.

Muhabbet nasıl bir gülşendir ki nesimi, halkın kanını içmek için ecel semumu gibi eser.

Âşık, maşuk hangisidir? Bu kendi halini kendine takrir eden aşktan başka bir şey değildir.

Bana merhamet et! Ben, yeni giriftar olmuş bir saydım. Sükûtum; halimi anlatmıyor mu? Ben aşk beşiğinde gönlü kırık yavruyum! Muhabbet tokadını yiyemedikçe süttten nasibim olmamıştır.

-Mâ-ba'dı var-

Ali Nihat [TARLAN]

S.F., C. 58 Nu. 1513/39 s. 207

* Bu teşbib ve girizgâhı garabetine mebni naklediyorum.

14. FASİHÎ

-Mâ-ba'd ü Hitam-

Hüseyin Han hakkındaki bir kasideden:

Nimet ve naz içinde bir ramazan geçirdik. Ramazan değil, belki zevk u safa içinde otuz bayram, gündüzü visal gecesi gibi kısa; gecesi, uzun bir ömre sermaye olacak derecede uzun. Gündüzün, kısalıktan kanadı var zannedersin. Yoksa kanatsız böyle bir sefer yapmak muhaldir. Ve böyle süratli bir meşî ile “cedf”yi -kuzuyu kapan kurt gibi- güneşten kapmış garp cihetine doğru sıçrayarak götürüyordu. Bazı güzel bir gelin gibi yüzünü gösterir ve derhal çekerdi. Lâkin bizim her gecemiz zevk u safa gündüzü idi. Talihimizin yıldızı, feleğin aksine dost-nevaz olmuştu.

Gazeliyatından:

خدا یا روزی* این خود پرستان ساز جنت را
که دوزخ جنت است آتش پرستان محبت را

Yarabbi! Cenneti bu hodperest adamlara nasip et! Muhabbet ateşine tapanlar için cehennem; cennettir.

زهر کج دل ما صد مراد مرده بر خرید
بمشردد خروش آرند چون صور قیامت را

Mahşerde sur-1 kıyameti öttürdükleri zaman gönlümüzün her köşesinden yüzlerce ölmüş arzular baş kaldırır.

اصبی چون سپارم جان مرا نابوت از آنش کن
که از پروانه من آموختم درس محبت را

Fasihî, öldüğüm zaman tabutumu ateşten yap; çünkü ben muhabbet dersini pervaneden öğrendim.

بر ناصیه غنچه ما نقش طرب نیست
شرمنده ؛ و ن رفت نسیم از چمن ما

Goncamızın altında sernüvişt-i safa yoktur. Kapalı goncaları açan sabah rüzgârı bizim çemenimizden hicab-ı acz içinde çıkıp gitti.

بخانه عشقیم بطوف درما آی
مستند بیک جام بت وبرهن ما

Aşk büthenesiyiz, dergâhımızı tavafa gel. Putumuz da bir **همنمزده** de bir kadeh ile sarhoşturlar.

جز داغ لاله هیچ کیا داید بریت
آهوی در دیار محبت چریده را

Sevda diyarında otlayan ahu için dağ-ı laleden başka hiçbir ot dil-pezir değildir.

ایر بادیه حسرتیم وی آید
خروش ماتمیان از درای محمل ما

Hasret çölünün esiriyiz. Devemizin boynundaki çandan kulağa matem zedelerin cuşış-i feryadı gelir.

چه تیره بخت حریمم که میتوان افروخت
ز ظلمت شب هجران چراغ محفل ما

Ne bahtı kara adamım ki meclisimizin meşalesini ayrılık gecesinin zulmet azabından yakmak mümkündür.

من خانه زاد دیده دردم چو طفل اشک
کرداب غم بوج سرور افکنند سرا

Gözyaşı çocuğu gibi benim de doğduğum ev, felaket gözüdür. Gam girdabı beni meserretin emvacına atar.

ایزد جزای منی من چون دهد مکر
لب تشنه در سراب شعور افکنند سرا

Cenab-ı Hak; sarhoşluğumun cezasını nasıl verir. Meğer ki beni lebleşne olarak şuur serabına atsın.

هر نفس داغ دگر در جگر من زنده کند
از که آموخته هجر تو مسیحاتی را

Her nefeste; yüreğimde başka bir dağ ihda ediyor. Hicranın i'câz-ı mesihi kimden öğrenmiş?

سرمه کوری کشیدم دیده تحقیق را
تانه بینم در لباس صدق هر زندگی را

Her zındığı libas-ı sıdk içinde görmeyeyim diye hakikat gözüne amâ sürmesi çektim.

عشق را نازم که چون ما بی نیازی میکند
باده زندگی سازد خون صد صدق را

Aşka serzeniş edeceğim; bizim gibi bir bî-niyazı öldürüyor. Yüz tane sadığın kanını bir zındığa şarap diye ikram ediyor.

اگر بخند روم سوزدل همان باقیست
سوم بادیه در گلستان صبا نشود

Cennete bile gitsem gönlümün yanması geçmez. Çölün yakıp kavuran rüzgârı, gülistan üzerinde serin sabah rüzgârına tebeddül etmez.

چون ماهی ساحل طپد از آرزوی دل
زخمی که شهیدان ترا بر سپر آمد

Herhangi bir siperin mümânaatıyla aşkın uğrunda şehit olanların gönlüne isabet etmeyen ok, oraya gireceğim diye sahile düşmüş balık gibi çırpınır.

نظاره هر دیده که برورد خون نیست
ز آن دیده تماشای رخ دوست حرامت

Hicran azaplarının kana bürümediği bir göz, yârı temaşa haramdır.

برق شوقی که ز خاکستر بلبل میجست
ذوق آرایش گل در دل شبنم میبوخت

Yanmış bülbülün gönlünden sıçrayan berk-ı iştiyak, şebnemin gönlünde gülü tezyin etmek zevkini yaktı.

حدیث طور شنیدی ز کوی عشق کدر
ز ما پرس که این قصه راست یا غلطت

Tecelligâh-ı Tûr'un hikâyesini işittinse aşk diyarından geç, bu kısasa doğru mudur yalan mıdır diye bize sorma!

يك ديدنه از برای تماشا كفايتت
يك از برای كریه هزار اربود گت

Görmek için bir göz kâfidir. lâkin ağlamak için bin tanesi bile azdır.

عالم زمانهی وز افغان ما پرست
شد عندلیب خاک چمن از تو پرست

Biz göçüp gittiğimiz halde, âlem efganımızla doludur. Bülbül öldü fakat çemen terennümlerle mâl-a-mâldır.

خواب را بر چشم منار اجل سازم حرام
بمد قلم خوی او کر رخصت افغان دهد

Beni öldürdükten sonra feryat etmeye müsaade ederse ecel sarhoşlarının gözüne uykuyu haram ederim.

بیاده صوفی* ما صاف از ریا نشود
که تار سبجه بمضراب خوشنوا نشود

Bizim sufi aşk şarabının feyziyle riyadan riyadan tasfiye-i kalb etmez. Tesbih dizilen ipe ne kadar mızrap versek güzel bir ses çıkmaz.

خوزر بز و شاد زی که اب کشکان تو
کراز نفس تهیست ولی از دعا پرست

Âşıklarının kanını dök ve sürur içinde yaşa. Zira öldürdüklerinin nefsinden hâlî olan dudakları dua ile doludur.

خاک تهر وانه برد سوی تو ای شمع
کی در پر مشتای تو پرواز توان سوخت

Ey şem! Yanmış pervanenin külü sana doğru uçar. Aşığının kanadındaki iştihak-ı pervaz nasıl yakılabilir.

Ali Nihat [TARLAN]

S.F., C. 58 Nu. 1514/40 s. 216 – 218

15. YAZI TARİHİNDEN: ELİF-BA HARFLERİ

Yazı tarihinin tespitini vazife edinen paleografi uleması yazının keyfiyet-i zuhurunu, ele geçen âsâr-ı atîkenin tetkikat ve tettebbuâtı sayesinde hemen hemen keşfetmiş gibidirler. Fakat en evvel, nerede ve ne zaman ve hangi yazı icat edilmiştir? Bu soruların cevabı henüz sarahat ve katıyetle verilebilecek cevaplardan değildir! Ulema-yı mûmâ-ileyhüm istidlâl ve eserden müessire intikal tarikleriyle herhangi sarîh ve bariz bir nokta-i hareketten bilitibar yazının tarih-i kadimine doğru oldukça sıhhatli ve meniyetli adımlarla ilerleyebilmişler ise de, nihayet bir devre-i meşkûkiyete tesadüf ederek orada tevakkuf etmek mecburiyeti ve onun umk-ı muzlimine nüfuz edememek zarureti karşısında kalmışlardır. Filhakika hiyeroglifin mâ-kablinde bir devre-i meşkûkiyet bulunduğu gibi elif-ba yazısının da mebdede'inde az çok ehemmiyetli bir devre-i müphemiyet görülür. Milâttan 3700 – 3500 sene mukaddem Mısır'da hiyeroglifin hulâsa edilmiş yirmi iki harf eşkâli mevcut bulunuyor ve Fenikelilerin milâttan bin beş yüz sene evvel Mısır'dan elif-be harflerini kısmen veya tamamen iktibas ettikleri hususunun tespitine çalışılıyor. Diğer taraftan Aramiler'in, İranlıların pek eski zamanlarında, eli-ba icat ettiklerini ve Nabtî kavminin zaman-ı Hazret-i İbrahim'de dahi elif-ba yazısı yazdıklarını, hatta bu yazıya hat-ı İbrahim denildiğini yazı müverrihleri ihbar ediyor ve bunlara mensup İbranî, Süryanî yazıları bile iddia-yı kavmiyet etmekte oldukları gibi Yemen'de Arap medeniyetinin mebdede addolunan Sebaî veya Himyer* devletinin istimal eylediği Müsned veya Himyer yazısı da başlı başına bir hüviyet ve kıdem davasında buluyordu.

Paleografik âsârın hiç biri bu hususta katıyet ve emniyet ifade ve beyanı muhtevî değildir. Vâdi-i Mûsî (Petrée) havalisinin kadim sükkânı olan Semud kavminin ve bunlara civar Nabtîler'in oldukça mühim bir tarih-i medeniye malik oldukları malumdur. Akvam-ı mezkûrenin Aramîlerle münasip ve ihtilâtları da alınırca elif-banın ilk icadı şerefini bunlardan yani akvam-ı Samîye'den birine isnat etmek icap eder. Herhalde; ister Mısır hiyeroglifinden

* Çok kimseler bu kelimeyi (hamyer) şeklinde okuyorlar. Yanlıştır. “mihver, fikret” vezninde, (himyer) suretinde okunmalıdır.

müstahrec yirmi iki eşkâl-i savtiyyenin aynen iktibası suretiyle veya Mısır sünihat fikriyesinden istifade tarikiyle isterse Hazret-i İbrahim aleyhisselamın Arz-ı Kenan'a hîn-i hicretlerinde getirmiş olmaları melhuz veya tâbii olan Asurî [mıh yazısı] yazısının ilhamatıyla veya doğrudan doğruya mahalli bir fikr-i icadın tulûatıyla olsun; elif-banın icat ve intişarı hususâtında Fenikî ve Aramîlere olduğu gibi Vâdi-i Musa'nın sekene-i kadimesine ve Nabtîlere dahi büyük bir hisse-i şeref isabet ediyor. Bununla beraber elif-ba harufunun keyfiyat ve mahal-i ihtira'ını akvam-ı mezkûrenin müphem gölgelikleri içinden aydın sahaya çıkarmak henüz mümkün olmamıştır.

Bu zill-i müphemiyeti fi-l-hal aşıl原因an mâniin öte tarafında bırakarak, tarihin tenvir edilebildiği âsâr-ı kadime ve malumat-ı iptidaiyeye nokta-i hareket ittihaz etmek suretiyle tetkikat icra edilebilir. Ve Mısır'ın hiyeroglif eşkâl-i muntazamasından sonra hiyeratik ve demotik el yazıları; artık ruhanilerin, kâhinlerin kudret-i inhisariyeleri sarsılarak yazıdaki tarz-ı âlimanenin basit bir surete intikal etmesi zamanının mübeşşirleri gibi itibar olduğuna göre elif-ba yazısı silsilesinin ilk halkası işte buesasa rabt olunabilir.

Filvaki tarih-i hatt-ı kalem, şimdiki elif-ba yazısının birinci halkasını Arz-ı Kenan'da, Kenanî akvam müctemiasının arasında taharri ediyor. Çünkü Kenanîlerin Mısır'la, münasebet-i ticariyede bulunarak, fen-i mimari, sanayi ve bazı harufat gibi yazıyı da oradan iktibas etmiş olmalarını ihtimalât ve belki makulât dairesinde görüyor. Herhalde ticaret muamelâtı fikir veya kelimeyi yahut heceleri teşmil eden mugalâtalı ve müşevveş bir yazı ile mutmain olamazdı. O, daha kolay ve basit bir yazıya muhtaç idi. Bu ihtiyacın ref'ini teemmül eden Kenanîler Mısır hiyeroglifinde veya el yazısında mevcut olan yirmi iki eşkal-i savtiyeyi tamamen almış ve bunları, ekseriya refakat ettikleri timsalî veya remzî zevâidden tecrit suretiyle bir derece daha sadeleştirerek el ile çabuk yazılabilen bir hale ve be-tahsis kelamın unsurlarına mukabil bir şekle ifrağ ve noksanlarını itmâm etmiş olmakla dahi büyük bir eser-i dehâ göstermiş oluyorlar.

Garpta, elif-banın ihtirâ'ı Fenikîlere isnat olunuyor. Buna sebet Fenikîler'in denizlere hâkim olarak uzak iklim ve milletlerle vâsi miyasta muamelât ve münasebât-ı ticariyede bulunmalarından ve elif-bayı en evvel deniz aşırı, Yunanistan'a ve bir taraftanda Kartaca'ya kadar nakil ve sirayet ettirmiş olmalarından ibarettir. Hatta Yunanlılar iptidaî elif-balarına (Fenikiya garamata) ve (Kadimiya garamata) namını verirler.³⁰ Şarkta da aynı elif-banın nâşiri olan Aramîler tarafından ihtira edilmiş olduğu kanaati vardır.³¹ Velhasıl elif-banın bir şekl-i sabit alması Fenikî ve Aramîlerin ve bunları müteakip Nabtî, İbranî ve Süryanîlerin hemen müttehid-ül-esas olan himemât dehâ-ı kârânelerine medyundur. Âsâr-ı atîke dahi, Fenikî ve Aramî ve Nabtî akvamının bir nesle mensup oldukları gibi elif-balarının da bir merbutiyetini gösteriyor. Medayin-i sâlih, El-hicre ve San'a havalisinde atîk-i mahkûkâti ekseriya birbirlerine müşabih veya bir esastan müştak gibi görünen Aramî ve Fenikî elif-ba yazılarını hâvîdirler. Fenikî yazısı bütün Arap [Yunan, Lâtin... ilh.] elif-balarını kadim Aramî elif-bası da huruf-ı Samîye enva tevhit etmek üzere mantikî ve zarurî bir silsile-i intikalât ve istihalâta tâbi olmuşlardır. Nabtî nev'i de son Arap elif-basını tevhit etmiştir.

Maa-hazâ Kenanî akvam-ı müctemiasından zuhur ettiğine hüküm olunan ve adına Fenikî ve Aramî denilen elif-ba harfleri, ebcet, hevvez ilh. harf cümleleriyle tanıdığımız yirmi iki adetten* ibaret ve binâenaleyh Arap lisanı ifadeye gayr-ı kâfi iken, aynı zamanda Yemen'de müstamel olan Himyer veya Sebaî harfleri şimdiki Arap harflerine tamamen mukabil olarak yirmi sekiz adede bâliğ ve Arap lisanını ifadeye kâfi bulunuyordu.

Himyer yazısının bir çok âsârı Havran, San'a sahralarında, ... harabelerinde dahi görülmekte olduğundan bu yazı ile Aramî harfleri arasında bir irtibat ve münasebet aramak icap eder. Filhakika Yemenliler pek eski

³⁰ Kadimiya Fenikîler'in Kadmun dedikleri bir şahs-ı muhayyeldir ki, Yunan-ı kadim medeniyetinde ona büyük vezaif isnat olunur.

³¹ Bir kısım Aramîler [k.m 3100] tarihlerinde Irak'tan Suriye'ye hicret-i iskân eden akvamı-Samîye miyanında gelmişlerdir. Denilebilir ki bunlar Keldani-fih yazısının ilhamıyla elif-banın bu havalide zuhuruna sebep olmuşlardır.

* Ebcet harflerinin aslı "karaşet"de nihayet bulur. Sehhaz, dağızlen bilâhare Araplar tarafından ilave edilmiştir.

zamanlardan beri Irak ve Suriye ile münasebat-ı ticariyede bulunuyorlardı. Hatta Suriye'ye hicret ve iskân ettikleri mahalleri imar eden Nabt kavmi, ki Sâ'm'ın ahfadındandır, Yemen mülûkunun çok defalar tarizlerine duçar olmuşlardır. Bundan başka cenubî Arabistan halkından bir kısmının Havran cihetlerine hicret ve orada ihtiyar-ı ikamet ettikleri de ihbâr-ı tarihiyedir. Bu sebeple oralardaki kayalar üzerine hakkedilmiş Himyer yazılarının bulunması pek de hayret-i mucip olamaz ise de bazı Himyer harflerinin Aramî harfleriyle müşabehet-i ibraz eylemesi câlib-i nazardır. Daha eski zamanlarda Acem Körfezi'nden cenubî Arabistan'a ve ba'de-i Habeşistan'a bir muhaceret vaki olmuş, evlad-ı Sâ'm bilad-ı şehir ve Hadramevt, Yemen ve Hicaz ve Suriye'ye kadar bütün bu kıtaata yayılmıştı. Bilad-ı şehir ve Hadramevt yerleşen Âd kabilesinin Müsned namı verilen bir yazı yazdıkları ve bunun bilahare Himyer hattına esas olduğu da kuvvetle mervîdir. Diğer cihetten ve hadisât-ı tarihiyeye nazaran Himyer yazısının Aramî veya Fenikî harfu üzerinde müessir olması da çok muhtemeldir. Herhalde fikr ve kelamın ve vesait-i suniye ile kayıt ve tespiti keyfiyetini mutlaka ve yegâne bir membaa raptetmek asla caiz ve mümkün olmadığı gibi böyle bir hadise veya fikrin herhangi bir mahalden civar ve etrafına veya sevk-ı ticaretle uzak mahallere şayi ve sârî olması da istib'ad olunamaz. Fenikî harfunun bir kısmı Mısır hiyeroglifine benzerse de bir kısmı da Himyer harflerine müşabihtirler. Binaenaleyh Himyerî ile hatt-ı Aramî veya Fenikî arasında bir münasebet ve irtibat mevcut olduğunu reddetmeğe imkân yoktur. Şu kadar ki bu münasebetin vaz' ve şekli nedir ve hangi taraf müessir veya müteessirdir? İşte bu cihet dahi yukarıda itiraf ettiğimiz müphemiyet perdesinin öbür tarafında kalmıştır. Daha ziyade kabule layık ve cereyan-ı hadisâta daha yakın ve muvafık olan fikir, Himyer yazısı manzara-ı umumiyesinin Hint Asuka hattına ve bazı harflerinin Aramî harflerine müşabehetine rağmen mezkûr yazının başlı başına ve icad-ı mahallîden olduğudur. Yemen tarihi, Himyer yazısının ihtira'nını Sebai namıyla maruf ve Abdüşşems lakabıyla mevsuf melik-i âmir yahut Âbere atf ve isnat ediyor ve bu zatın ahfadından İskender-i Zülkarneyn'in Beytullah'ı ve Hazret-i İbrahim aleyhisselamı ziyaret ettiklerini haber veriyor ki buna nazaran Himyer hattına; zaman-ı Hazret-i İbrahim'den pek çok evvellere kadar; hiç olmazsa

bugünden itibaren dört bin seneyi mütecaviz bir kıdem vermek icap eder. Hâlbuki Aramî veya Fenikî yazısının bundan muahhar olduğu zâhirdir.

Yemen hükümeti Habeşistanı işgal ettiği zaman Himyer yazısı da Habeşisana geçmiş ve Habeş lisanına nazaran pek az tadilât ve ilâve ile orada yerleşmiştir. Bunun gibi Habeş yazısının da bilahare şimalî Afrika'ya kadar sirayet ederek Berberî yazısını tevlit ettiği zan ve kabul olunur.

*

* *

Aramîler milâttan asırlarca mukaddem Mekke-i Mükerrreme'ye kadar bütün şimalî Arabistan'a yayılmış Arap akvamının mühim bir unsurunu teşkil etmişlerdi. Tarih-i hatt-ı kalemin, zaman ve şekil itibariyle Fenikî harfleriyle karıştırdığı Aramî harfleri bidayette şimalen Antakya, şarken beyn-el-nehrin ve cenuben Arabistan ve Mısır'a müstevli olmuş ve son Arap elif-ba harflerinin çekirdeğini teşkil ederek bütün Arabistan'a ve Asya-yı Vusta ve Hindistan'a ve Çin hudutlarına velhasıl şimalî Afrika'ya ve zuhur-ı İslam'dan sonra da bütün âlem-i İslam'a intişar etmiştir. Aramî yazısından İbranî ve Süryanî ve Nabtî gibi esas-ı huruf ve bunlardan Palmiri, Samiri ve Nesturî, Yakubî vesaire gibi teferruat itibarıyla az çok tagayyürâta duçar olmuş istihaleler zuhur etmiştir.

Hatt-ı İbranî pek eskidir. (k.m. 800–1000) sene evveleri Yahudilerin mükemmel bir edebiyatı tahrirîye mâlik oldukları âsâr-ı atîkanın şehadet ve delaletleriyle sabittir. Hatt-ı İbranî'nin; bulunan ve melik Meza'ya ait olan bir meseledeki tarz-ı tahririne ve eşkâl-i hurufuna nazaran hatt-ı Aramî'yle münasebet-i tâmmesi olduğu tahakkuk etmiştir. Mezkûr yazıda Fenikî'de bulunmayan ve hatt-ı Aramî'de müstamel olan huruf-ı sâkine ve kelimeleri tefrik eden noktalar mevcuttur. Herhâlde İbranî yazısı Fenikî yazısından başka bir meslek takibp etmiştir. Meza meselesi (k.m. 900) senelik olduğuna göre hatt-ı İbranî'nin kudemini iştikak ettiği hatt-ı Aramî'nin kudemine takrip etmek icap eder.* Hatt-ı İbranî asırlarca meskût ve mensî halde kaldıktan sonra, İbranîler zamanında İbranîlerin Aramîlerle lisanen ve tahriren karışmış olmaları

* İbranîlerin taş üzerine hak-i huruf usulünden evvelde yazı yazdıkları rivayet olunuyor.

neticesi olarak (k.m.) altıncı asırda yeniden ve daha muntazam bir şekilde meydana çıkmış ve buna köşeli veya murabba'î İbranî yazısı denilmiştir ki bu, Hıristiyan devrinde ve bu güne kadar Musevîler nezdinde istimal edilmekte bulunmuştur. Bittabi zamanla istihalâta uğrayan hâlihazır İbranî harufu yedinci sekizinci asr-ı milâdîde takriben şekl-i muayyeni almıştı.

Aramî şubâtından hatt-ı Süryanî altıncı yedinci asırlarda cereyan eden mücadelât-ı dinîye üzerine tedricen Nesturî yazısı oldu ve Nesturîler Rumiye Gölü civarına hicret ettikleri zaman bu yazıyı da arada neşrettiler. Hatt-ı Nesturî misyonerleri bunu Asya-yı Vusta'ya ve Çin dâhillerine ve Hindistana kadar ithal eylediler. (Siganfu)da etrafı kadim Süryanî hattıyla yazılmış ve [m. 781] tarihini hâvî bir kitabe bulunmuştur ki, bu Süryanî yazıları Nesturî rahibelerinin tercüme-i hallerini hâkîdir. Asya-yı Vusta'da bile eski Süryanî hattı Türk akvamının nazar-ı dikkat ve taklitlerini celp etmiştir. Mongol, Kalmuk, Mamçu elif-baları üzerinde eski hatt-ı Süryanî'nin tesirâtı görülür. Hindistan'da dahi mürekkep bir elifba olarak Malabar Sahili'ndeki Hıristiyanlar nezdinde kullanılmıştır. Basra Körfezi Sahili'nde, Mandailerin yazıları da hatt-ı Süryanî vasıtasıyla Aramî'ye kesb-i irtibat eder.

Eski Süryanî yazısı şarka doğru çekildikten sonra bunun yerine Suriye sahillerinde bulunan Yakubîlerin kabul ettikleri, sürat-i tahrir müstaid bir elif-ba kâim olmu ki bu, Romanîlerin yazılarıdır ve aynı cezre merbuttur.

Aramî yazısının tesirâtı Kore yazısında bile görülüyor. Zannolunuyor ki kabl-el-milât Budistler elif-bayı Kore'ye götürmüşlerdir. Çünkü Çin'de henüz ideografik yazı cârî iken Kore'de hatta, haruf-ı savtiyyeli elifba yazısı vardı.

İranîlerin Zend ve Pehlevî hututu da hatt-ı Aramî'den müştak ve kadim İran sikkelerinde bu esas tamamıyla meşhuttur. Bu Aramî müştakâtı bilahare İslâm'ın İran'a istilâsını müteakip hatt-ı Arabî'ye terk-i mevki ettiler.

İbranîler vasıtasıyla Aramî yazısının Hint elif-balarını tevli't ettiği bazı delâile istinaden kuvvetle tahmin edilebilmektedir. Meselâ: Hint bakteri yazısı hatt-ı Aramî'ye pek ziyade müşabehet ibraz ederler, hususîyle bu yazının Hindistan-Afganistan-İran müşterek hudutlarında tesadüf edilen âsâr-ı atîka

kitabelerinde görülmesi bu bâbdaki ihtimalâtı takviye eden esbaptandır. Sanskrit yazısının dahi icad-ı mahalli olmadığı zannolunuyor. Şayan-ı teessüftür ki mehd-i beşeriyete kadar eskiliği iddia olunan hint medeniyetinin şimdiye kadar elde edilebilmiş olan en eski âsârı [k.m. 300] senelerine ve kral Asufa zamanına ait âbidâtta ibaret bulunuyor.

Hindistan'ın muhtelif elif-balarının başlıcaları Hind-i Bakteri, Hindî, Devanagari (son Sanskrit klasik) ve Tibet şekilleridir.

Budistlerin neşriyatı sayesinde Sanskrit bütün Hindistan'a kısmen Asya-yı Vusta'ya yayıldı ve yeni Hint elif-basını velhâsıl Senegal'den Tibet'e kadar bütün milletlerin elif-balarını tevhit etti.

Paleografi ulemasından Philip Bürge[?] (فيليب برژه) (şarkta elif-banın naşir-i azamı; ne, millet-i Samîye'den olmakla beraber Asya milletleriyle asla münasip ve alâka-i samimane peyda etmeyen Fenikeliler ve ne de yazıları en evvel bir kitap yazısı olan İbranîlerdir; ancak Aramîlerdir. Elif-ba hatt-ı Aramî şeklinde Asya'ya münteşir oldu. Aramîler istidat ve hasısa-ı irkiyelerine muvafık olan sürat-i tahrir usulünü kabul ederek bütün Samîlere ve hatta Musevîlere bile kabul ettirdiler ve vaziyet-i coğrafyelerinin bahşeylediği kabiliyete binaen Arabistan'tan Hindistan'a ve Çin hudutlarına kadar aynı harfleri neşr ettirmeğe muvaffak oldular. Bununla beraber elif-ba harufunun icadında Aramîlerin hisseleri nedir?

Bu sorunun cevabı meçhuldür! Bütün nesiller ve mebdeler gibi elif-baların dahi menşei ve mebdeleri görünmez ve bizi tarik-i tefahhusât ve tahkikatta daha ileri yürütmez ise de Aramî ve Fenikî yazıları arasında bir münasebet ve irtibat bulunduğu iddia olunmaktadır.) diyor. Filhakika Aramî yazısı devr-i intişarında bazı inkılâbât ve istihâlât ile akvam-ı muhtelif elinde hususi şekiller almış ve Nabtîler vasıtasıyla Arap yazısının eşkâl-i iptidaiyesini ihzar eylemiştir. Aramî yazısında harfler, sürat-i tahrir usulünün neticesi olarak girift yazılabilen istidat ve kabiliyeti iktisab etmiş ve Nabtî kavmi de onları mümkün merteye birbirlerine lehimlemek suretiyle girift yazmağı icat ederek eski elif-bayı hatt-ı seriden ayıran mâniî aşmıştır. İşte bu vechle ve bugün aynı tabiatta

olduğu görülen, Arap yazısı Nabtînin kesb-i salâh etmiş girift yazısı olmak üzere Aramî hattının en mühim ve en ziyade cihanşümul bir şubesidir. Filha Suriye, Hicaz ve Sina arasında buk'ada bulunan âsâr-ı atîka kitabelerinin müteakip ve mütelâsık teselsülât ile Arap hattını hatt-ı Aramî'ye îsâl ve raptetmekte olduğu görülüyor. Herat'ta, hicret-i nebeviyeden on beş sene evvelki tarihi hâvî ve Yunanî ve Arabî harflerle, iki türlü yazılı bir kitabe bulunmuştur ki bir usreti zîrde derc edilen mezkûr kitabe yazıları fikr-i tedkike kâfi teminat verir.

Havran'da bulunan en eski Nabtî yazıları cenuba ve zamm-ı Hıristiyanlığa doğru ilerledikçe Arap tarzını almaktadır.

Arap yazısının hatt-ı Süryanî müşabehetine rağmen Nabtî yazısından müştak ve müteşa'ib olduğu muhakkaktır. İlk Arap yazısı olan hatt-ı Kûfî her ne kadar hatt-ı Süryanî tabiatında görünüyorsa da esasen hatt-ı Nabtî'den muhavvel olduğuna ekser-i eşkâl şehadet etmektedir. Diğer cihetten ve Arap müellifâtına nazaran hatt-ı Kûfî'nin Himyer hattından tevellüt etmiş olduğu da mevzubahistir. Herhâlde hatt-ı Nabtî son Arap hattının mebadisini ihzar etmiş ise, hatt-ı Kûfî de onun tevellüt ve neşv ü nemasını temin etmiştir. Binaenaleyh Aramî tarikiyle icad-ı huruftan bugünkü Arap yazısına kadar üç büyük safha enzâr-ı tedkiki câlib bulunuyor. (1) Aramî, (2) Nabtî (3) Kûfî yazılarının teşkil ettikleri safhalar hatt-ı Kûfî, harflerin iltisâkı ve Nabtî'ye nazaran [?] ve nihayet nesh yazısını izhar ve inşaya temayül ve kabiliyeti itibariyle temeyyüz eder. Herhalde son Arap hattının sılada kesb etmiş hatt-ı Kûfî'den başka bir şey olmadığını bütün âsâr-ı kadime isbat ediyor. Yine bu suretle sabit oluyor ki nesh yazısı vakt-ı saadetten evvel dahi mevcut idi ki bu, yukarıya derç ettiğimiz kitabede sarahaten görülmektedir. Ve denilebilir ki hatt-ı nesih ve hatt-ı Kûfî ile hemen hemen hem-asırdır. Tabiat-ı musâlahatta bunu icap ettiriyor. El yazılarında sürat-i tahrir keyfiyeti hatt-ı Kûfî'deki muntazam köşelerin değirmileştirilmesini ve diğer kısımlarında tadilâtını mucip oldu. Ve nihayet harflerin aksamındaki umdiyyet-i vakıfiyyet ve zaviyelerdeki kâimiyyet ve mâiliyyet intizamları artık Kûfî mevdu ve mahzar kaldı.

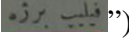
Mâ-ba'dı var

Ferik Galip

S.F., C. 58, Nu. 1502/28, s. 29 – 31

16. YAZI TARİHİNDEN: ELİF-BA HARFLERİ

Ma'bad ve Hitam

Nesih yazısının zaman-ı hudûsunu tayin edebilmek için yazının pek ziyade istimal edilmeğe başlandığı zamanı bulmak kifayet eder. Şüphe yoktur ki bu zaman Arab'ın devr-i intibahına rabi'dir. Arap edebiyatının devr-i şa'şaadârı yazıyı da küçük ve fakat mütebariz istihallerle pek güzel tensik etmiş ve cihanın teveccüh ve muhabbetini câlib bir şekl-i müstahsene mazhar etmiştir. (... bundan sonra Arap yazısı, galat olarak hatt-ı kûfî namını ihraz etmesinden dolayı kûfide ihtira' edilmiş bir yazı zannolunuyor; artık hüsn ü zinet itibariyle terfi ederek ve esasları bozulmaksızın giderek pek latif şekiller almış ve hatt-ı mezkûrun münazır-ı cazibedârı bugüne kadar erbâb-ı merakı hayretkârâne takdirlere mecbur itmekte bulunmuştur. "Philip Bürge Bürge[?])

Paris'te Louvre müzesinde bulunan Mısır koleksiyonlarında zaman-ı saadete ait hatt-ı nesh ile yazılmış tebliğnâmeler mevcuttur. Şu halde nesih hattının hulefâ-yı abbasiye zamanında icat edilmiş bir yazı olduğu ve olsa olsa ibn-i Makula gibi bazı kâtip ve hattatların tezyin ü tahsin-i hatt hususunda ibrâz-ı himmet ü ispat-ı maharet eylemiş olmaları cay-ı kabul bulur.

İlm-i tetkik-i huruf erbabı hatt-ı kûfîye hatt-ı arabî ve nesh yazısına da Arap-ı Mısırî yazısı diyorlar. Buna sebep, kûfî yazısının Arabistan'da hâiz-i rüchân olmasına mukabil nesh yazısının Mısır'da, daha ziyade, terakkiye mazhar ve bütün Afrika-yı Şimalî'ye bu tarikten istila suretiyle nâil-i zafer olmasıdır.

Zuhur-ı nur-ı İslam'dan sonra Arap hattı, hatt-ı İslam olarak Kur'an-ı Kerim ile beraber bütün âlem-i İslamiyet'e intişar etmiş ve onun sağdan sola yazılması ve harflerin ihtisâr u sürat-i tahrire fevkalade ve zaman ü mekândan istifade kabiliyeti velhasıl el yazısında aranılan havâs u secâyâ-yı makbuleye malikiyeti ve manzarasındaki hüsn ü zineti gibi evsaf u şerâit-i memduhesi her yerde mevkî-i hürmet ü kabul bulmasını temin eylemiştir.

Dünyayı başlıca iki numara 4 yazı istilâ etmiştir. Bunlar bir ana ve bir babanın bir çift, ikiz evlâtlarından türemiş oldukları halde, bu iki kardeşin ahfadı binlerce seneler zarfında pek çok istihaleler geçirmiş ve binaenaleyh zahirde karabetleri bile anlaşılamayacak kadar yek diğere zıt evza' u eşkâle girmişlerdir. Biri sağdan sola, diğeri soldan sağa yazılıyor. Birindeki harflerin vaziyeti diğesindekinin, bazen pek az tagayyürâtle fakat tamamen ma'kûs bir haldedir. Biri bütün Müslümanların, diğeri bütün Hıristiyanların dinî ve edebî yazılarıdır. Velhasıl birine Müslüman yazısı diğesine Hıristiyan yazısı demek lazım gelir.

Ferik Galib

S.F., C. 58, Nu. 1505/31, s. 79

17. SERVET-İ FÜNÛN EDEBİYATI VE BEDBİNLİK

Servet-i Fünûn edebiyatının hedef olduğu isnadâtta biri de bedbinlik oldu. Diğerleri gibi bu isnadı da tahlil ve münakaşaya muhtaç görüyorum.

Evvel-be-evvel şunu hatırlatacağım ki “Servet-i Fünûn”da bedbinlik bir düstur-ı mahfil değildi. O mahfilin genç müntesipleri arasında bir kişi bile gösterilemez ki Schopenhauer’in felsefesini meslek ittihaz etmiş olsun, mesela romantikler arasında Alfred de Vigni yahut İngiltere’de Lord Byron gibi... Eğer bizim o zamanki yazılarımızda câbecâ bedbinlik intibââtı görülüyorsa o birkaç küskün dalı, gölgesiyle risalenin bütün muhteviyâtını örtecek bir orman kadar i’zam etmek garezkârlık eseri olur. Bütün hayatında müstemirren nikbin kalmış pek az bahtiyar vardır. Sevk-ı mukadderât ile ruhun ara sıra melâl ü mağmumiyyete tevcihine bedbinlik denmez. Her milletin her devr-i edebiyatında vukuatın muzlim ü müellim tecelliyâtına karşı belîğ şekvalar işitilir; bunlarla o milletlerin ve o edvâr-ı edebiyatın nikbinlikten cüda kaldıklarına hükm olunmamalıdır. “Servet-i Fünûn” muharrirleri hayr ü adl mefhumlarını anlamış gençlerdi; muhîtin o mefhumlara karşı ne kadar müstahkır davrandığını görmekten mütevellit acı bir infial onların kalplerinde sık sık feveran ederdi: Bedbinlik bu deildir, yine mesela “Fikret” hayatının ikinci safhasında samimî ıstıraplardan kendisine bir nevi diken tacı yapmıştır; dimağı o dikenlerin teneffüzü ile sızladıkça zehr-âlûd tazallümler inşâd etti: Bunu da bedbinlik zannedenler aldanmış olurlar.

Hakiki bedbinlik adeta ilim, felsefe ve hatta iman kuvvetini hâiz bir bürudet ü vicdandır; o hiç haykırmaz, zira o itikattadır ki kendisini işitecek ve dinleyecek bir sem’-i merhamet yoktur... Hakiki bedbinler nazarında mütenevvi musibetler mukadderât-ı beşeriyenin nescini teşkil eder; onun için fecâyî’-i arziyeyi sükût ve rıza ile kabul etmek lazım gelir. Onlar: “İsyan neye yarar ki tabiat kör ve sağırdır; sizin manzara-ı âlâmınızı görmez ve sayha-ı şikâyetinizi işitmez. Niyaz ü tel’in, arz-ı hâl ü tazallüm, hepsi abes ve akimdir. Yeryüzünde ıstırap mahkûmiyetinden insanı kurtarabilecek bir tek ilticagâh vardır: Fena-yı mutlak vadeden ölüm!” derler. Hakiki bedbin ölümün kendisine

doğru çok ağır hatvelerle geldiğinden memnun değildir ve bu adem-i memnuniyeti sükût içinde saklar. Tabiatta mâ-bihi-l-imtiyazımız olan zekâyı beliyât-ı beşeriyenin sebep-i asliyesi tanır; garizeyi akla tercih eder. Zira müstesna bir dimağı olmasa beşer tutulmadan evvel, ıstırapı tanımayacak ve elem korkusu içinde bedbaht olmayacaktı. Hakiki bedbin için ıstırap, hayatın şart-ı zarurîsidir. Der ki: “En mesut dediğiniz hayat az çok elemli bir ihtiyacât silsilesiyle o ihtiyacâtı tehvin ve def için ihtiyar edilen az çok elemli bir mesai silsilesinden terkip etmiyor mu?... Ve iki silsile arasındaki an-ı memnuniyet o kadar kısa serî-üz-zevaldır ki o lezzete iki uzun ağlama arasında bir göz kırpması denebilir.” Onca yaşamak bir çatlak testidir. İçerisinde lâ-yenkati’ elem sızır. Schopenhauer: “Bizim hayatımız mevcudiyet için, mağlup olacağımız kanaatiyle girdiğimiz bir mücadeledir.” diyor. İşte hakiki bedbin... Onun kanaatine nazaran mukadderât-ı beşeriyenin imkân-ı ıslahı yoktur: Fî-l-asl bir seyyie olan hayat ta arzın kışrî küçük parçalara dağılıncaya kadar seyyie olmakta devam edecek. Tarih-i insaniyetin herhangi bir safhasında bir lezzet ve elem mukayesesi yapsanız eleme nispet kabul etmeyecek derecede galip bulacaksınız. Ve her terakki ancak hisse-i âlâmımızı artırır; dimağımızın inkişâfı ancak kabiliyet-i ıstırabımızı tezyit eder. Saadet ancak hissiz ve zekâsız olmak ve bedbahtlığı tutmamak şartıyla mümkündür. Asabında cereyan eden halleri duyan bir mahlûk hayatta saadete mütehasir kalmağa mahkûm olur; zira öyle yaratılmışız ki cümle-i asabiyemize hoş gelecek cereyanları duymayız da ancak ıstırap şeklinde muhalif cereyanları idrak ederiz. Mesela dişi çürük ve ağırlı olmayan adam bu halet-i uzviyesini bir lezzet şeklinde hissetmez... Hilkatimizin bu ezeli şerâtine karşı ittihazı hikmete muvafık tedbir nedir? Ahiret endişesinden azade olan için ölmek ve ahiretten korkan için somurtkan bir sükût içinde zabt-ı mevcudiyet ederek mümkün mertebe az yaşamak!

İşte hakiki bedbinin belli başlı erkân-ı efkârı budur. Görülüyor ki hakikaten bedbin olmak tahmin olunduğu kadar kolay olmayacak. Bunun için hakiki nikbin gibi hakiki bedbin de nadir bulunur. Ekseriyet-i azime, hübüv eden heva-yı şüünun kendi emellerine muvâfakatine yahut muhalefetine göre

bugün nikbin yarın bedbin olur. Kendimce Servet-i Fünûn muharrirlerini de o ekseriyete dâhil görürüm.

Diğer cihetten mağmumiyetle bedbinliği taglît etmemeliyiz. Hiç kimsenin hayatı müstemirren sürur veya kederden mensuc olamaz. Şairin sema-yı hissiyâtında da güneşli ve şen sabahlarla kapanık ve abus havalar münâvebe eder. Bu tahavvüller bir hekim nazarında tazyik-i demin tezayid ve tenakusu meselesi olup nikbinlik veya bedbinlik ile alakadar değildir. Uzun bir intihar silsilesi doğurdukları tevâtüren rivayet edilen iki meşhur eserin -“Werther” ile “René”nin- müellifleri Goethe ve Chateaubriand bedbinlikten çok uzaktılar; o ağlayan, inleyen ve karilerini ölüme teşvik eden hikâyeleri onlara hayatlarının bir mevsim-i melâli yazdırmıştı. Bir mısra-ı marufunda: “İyiliğin bulunabileceği her yerde kötülüğü gördüm.” diyen Lamartine bile filhakika bedbin değildi.

Bize gelince: Temin ederim ki “Servet-i Fünûn” muharrirleri, zavallı malul Süleyman Paşazade Sami merhuma varıncaya kadar bilaistisna hepsi, şen ve şuh gençlerdi. Hiç birinin bünye-i maneviyesi bedbinliğe mülayim değildi. Ahmet İhsan matbaasının ayin-i mutadî şetaretti: Orada hayatı ekşi suratla karşılayan kimse yoktu. Asrın bedbinlik cerayanına karşı fitratımızla yaşımız iki kuvvetli kalkandı. Kalplerimizde sevinç ile çırpınan bir şevk-ı hayat vardı. Gerçi bu şâdî-yi samimî o vakitki yazılarımızda muttariden görülmez; çünkü o zaman cehir bir musiki ile süruru terennüm etmek cenaze arkasında kahkaha gibi münasebetsiz bir cilve-i şetâret olurdu. Düşününüz ki hudutsuz bir istibdadın sıkleti altında ezilen muhitimiz yeise müstagrıktı; kendimiz de her gün neşve-i tabiyemizi humara kalb edecek feci mezalimin şahidi veya mağduru olurduk... Bedbin olsakta hakkımız vardı. Yalnız sarsılmış temellerinin omuzlarımızda tazyikini duyduğumuz imparatorluk binası içinde hukuk-ı beşeriyeden mahrum yaşıyorduk. Dimağımızın endişesi kalbimizin ihtiyatı ile sık sık tearuz ederdi. Felsefe-i hayatımızı kırık ümitlerimizin hurdalarıyla inşa edecektik. Bütün bu avamil, ruhun hal-i sıhhati demek olan, aheng-i bâtınîyi ihlal edebilecek kuvvette idi; bu ahenksizlik bize tabii olarak

acz hissi verecekti; lâ-yenkati' aczini duymak da bedbinlik mayası hükmündedir.

Diğer cihetten kütüphanemizde bizi kuvvetle yaşamağa sevk edecek mahiyette değildi: Altı yüz senelik nazım ve nesrimizde gülen ve teşci' eden parçalar birkaç müstesna teşkil eder. Divanların siması ale-l-ıtlak meluldür. Sürurî, Vehbi, Enderunî Fazıl gibi şetaretle terennüm etmek isteyenler de ilhamlarını adab-ı fazilet haricinde aradılar. Şinasi'yi takip eden edebiyatımıza da bir safha-ı sürur denemez: Namık Kemal'in lâhutî belagati bize o büyük şehriyar Hâmit'in istibdad-ı saltanata karşı açtığı mücadelede de mağlubiyetine ağlıyordu. Yüksek üstat Recâizade: "En güzel eserler insanı ağlatanlardır." demişti. Şair-i azam Hâmit beyefendi de hakikatin yüzü gülmediğinden, ancak hayalin insana biraz tesliyet vereceğinden bahsediyor ve birbirini müteakip memleketimize "Makber"i, "Ölü"yü, "Bunlar Odur"u gönderiyordu; bütün bu şehkârlarda iğbirar, maraz, mevt, matem manzaraları gördük; "Divaneliklerim"nin bile en nefis sahifesi "Parlaşez"dir ki cephesinde bir kabristan adı ile karşımıza çıkmıştı.

Ara sıra garba teveccüh eden başlarımız da rasanet-i vicdanı temin edecek kuvvet membarı bulamıyordu. Avrupa felsefesi "Leopardi"nin, "Schopenhauer"nin, "Hardiman"ın tesiri altında idi. Garbın her mütefekkinde o üç büyük bedbinin hikmet-i yeisinden damlamış acılıklar duyulurdu. Belli başlı okuduğumuz "Le Conte de l'il", "Sully Prudhomme", "François Coppée", "Charles Baudelaire", "Paul Verlaine", "Edmond Arukur[?] آروکور" gibi şairlerin düstur-ı bediisi melal ve mağmumiyyetti. "Le Conte de l'il" Buda'nın verese-i akaidinden beri, Paris'te "سقونی"nin bir nevi halifesi, hemen her neşidesinde mevcudatın faniliğinden bahis ve şikâyet eden bir büyük şâirdi; manzara-ı âlemi geniş bir galat-ı hayal telakki eder, hayatı rüya içinde rüya gibi esassız bulur ve her faaliyeti boş ve abes görürdü. François Coppée on dokuzuncu asrın sonunda hissedilen ruh yorgunluğunu terennüm etti. Sully Prudhomme bilhassa elem şairi ve eninler bestekârı idi; meşhur bir neşidesinde telmihen "Kırık Vazo" dedikleri bu malul sanatkâr mesâib-i arziyeye karşı yegâne ilticagâh olmak üzere "muhabbet"i tavsiye ediyordu. Onca saadet

imkânı ancak sevmekte idi, aşk ile yahut meveddetle sevmekte. “Ooh, iki çift göz arasında müşfik bir tebessüm: İşte ömrün acılığını unutturabilecek tılsım!” diyordu. Mamafih itiraf ediyordu ki muhabbetin ucunda titreyen de yine elemdir... Charles Baudelaire âlemde yalnız bir şeyin mevcudiyet-i hakikiyesine kani idi: Kötülük. Ve mecmua-yı eşârına “Kötülüğün Çiçekleri” unvanını verdi; sanatın ince zehri fevkalade nafızdı... Paul Verlaine karilerini mest eden rakik bir musiki içinde beşerin mütenevvi bedbahtlığına ağladı... Recâizade merhumun ihtarı üzerine şiirlerini tetebbu’ ettiğimiz “Jean Lahor” gibi Halit Ziya beyin tavsiyesiyle “Çıplak Ruh”unu okuduğumuz “Edmond Arukur[?]” da eserleri nikbinlik ifade eden şairler değildi; biri Le Conte de lil[?] gibi gözlerimiz önündeki mükevvenâtın kâmilen kizb ü hayal olduğunu, güzellik dediğimiz kıymettar hassanın bir şu’bede-i havâsdan ziyade kıymeti olmadığına kâni bir Frenk mutasavvıfı idi; nazarında beşeriyet ezeli bir firifte idi. “Lezzet ve saadet dediğimiz bizi tatlı surette aldatan güzel yalanlardır.” diyordu... “Çıplak Ruh”ta bedbinlik bedii bir manzara-ı fecâat almıştı; his ve fikir hâilelerinin mütenevvi safhalarını terennüm ediyordu.

Okuduğumuz nasirlerde bedbinlik sahasında şairlerimizden geri kalmıyorlardı: Zola, Maupassant, Pierre Loti, Anatole François ve hatta Bourget... Zola insanlar ne kadar terakki etseler fitratlarındaki behimiyet-i iptidaiyyenin mağlubu kalacaklarını, zekâmıza rağmen bir taraftan garizenin diğer taraftan miras-ı ecdâdın bâziçesi olduğumuzu iddia ediyordu; uzun “روعون ماقار” silsilesi o davanın tefsir-i külliyyatıdır. Maupassant’ın münhasıran ehvâ-yı nefsanıyyeyi teşrih eden bütün eserlerinin ka’rında müşterek bir cürsûme-i melâl hiss olunur. Onun külliyyatında beşeriyeti hiçbir zaman defedilemeyecek adalî iştiyakların zebunu görürsünüz. Maupassant’a göre damarlarımızda daima bizi kötü sarhoşluklara tahrik eden gizli bir küül, tabii bir ümm-ül-habâis devr eder. Maupassant her zaman aldatan ve hiç değişmeyen lezâiz-i dünyeviyyeye karşı bir nevi husumet beslerdi. Tabiattan yeni hisler isteyen bu büyük sanatkâr min-el-ezel asab-ı beşerde aynı hislerin tekrarından müşteki idi. Bu ittirat ona ağır bir kelâl-i hayat vermişti... Pierre Loti ölümden öğrenen garip bir müptela-yı gamdı. Fanilik mefhumu onu derin

bir yeise düşürmüştü. Hepimizi yutacak ağız her zaman açık duran siyah çukuru sanki gözü önünden ayırmazdı. Güneşin her gurubu, her düşen yaprak ve her geçen saat ona hayatın inkıtını hatırlatırdı. Onca her saniye ölümden bir parça ve nisyan-ı dimağımızın içinde mütemadiyen hislerimiz ve fikirlerimizin gömüldüğü bir mezardı... Şetaret-i zâhiresine rağmen Anatole François ve efkârına rağmen Paul Bourget’de nikbinlik telkin eden muharrir adâdına dâhil değildir.

El-hasıl gördüklerimiz mazlumiyyet manzarları, okuduklarımız elem ve şikâyet sahifeleri idi. Bu şerait tahtında mürekkebimiz siyah gözyaşları olmalı idi... Halbuki “Servet-i Fünûn” mündericâtında sürur ve ıstırap, hande ve girye hassaları mütevâzindir. Belki hiçbir mahfil-i münevverimiz “Servet-i Fünûn”dan ziyade ümitvâr-ı necat değildi. Biz hür ve medenî cemiyetlerin nasıl yaşadıklarını bilirdik; ve edebiyatımız işte o yaşayışa çabuk kavuşmak iştiağının tebessüm eden veya ağlayan, gâh firkat ve gâh vuslat şeklini alan temsilî tecelliyâtından terkip eder. Doğru görmek isteyen nazar-ı tahlil ancak bu hakikati keşf edecektir.

Cenap Şahabettin

C.58, Nu. 1507/33, s. 98 – 99

18. BÜYÜK DOSTUMUZ

Claude Farrere hakkındaki mütalaamı gören mültefit bir kari: “Claude Farrère”e takdimen Pierre Loti’den bahsetmeliydiniz. İyi Fransızca bilmeyenlerimiz için o da Claude Farrère kadar meçhuldür” diyor. Bu ihtar üzerine büyük dostumuzdan da bahse karar verdim.

Pierre Loti ismi, biliyoruz ki, büyük dostumuzun nâm-ı müstearıdır. Onun asıl adı “Louis Marie Julien Viaud” idi; Fransa’nın Rochefort şehrinde (1850) senesi(nde) dünyaya geldi; eski bir Protestan aileye mensuptu. Doğduğu beldede tahsil-i ulûm etmemişti. Mektep şerikleri onu zeki, uslu, çalışkan, fakat ve mahcup tanırırlar. “Loti” ismini ona bilahare kimi arkadaşları iare ettiler, çünkü genç bahriye mülazımı Julien Viaud sıkılgan, çekingen, mâil-i uzlet ve hasb-el-zahir mağrurdu; onu Hindistan’ın daima kendi yaprakları altında gizlenen Loti adlı çiçeğine benzetmişlerdi.

Âzade mübdi’i filhakika cemiyet-gürûzdi. Maarife-i içtimaiyesinde biraz mübalağalı bir basiret gösterirdi. Daire-i ihtilâtını pek güçlülkle açar, bermutat muhteriz ve münzevi yaşardı. Kendisini ilk defa olarak Bursa’da gördüm; aynı otelde ikamet ediyorduk. Fakat o kimse ile tanışmak istemezdi; etrafında soğuk bir hâle gibi müruru güç bir tabaka-ı istigna vardı. Evzâ’na bakınca onu Fransız’dan ziyade İngiliz’e benzetirdiniz: Azası icra-yı harekette mümsik, dudakları eda-yı tekellümde adeta bahıldı; ona hitap eden adam bereketli bir söz demeti toplayamazdı. Onu biraz söyletmek için saha-ı sanatını eşelemek, hülyalarını fiskelemek lazımdı. Lakırdısı yazısına çok yakındı. Nutkunda mevzusu ber-mutat intibaâtı idi ve cümleleri daima müntehab kelimelerden müteşekkil, zarif, ince ve şiir-âmîz idi. Bunlardan hafif bir tasannu rayihası alırdınız.

Nefsine şayan-ı istigrab isnâdâtı vardır. Gençliğinde bilmem nasıl bir arzu-yı teferrüdle: “Ben hiç kimseye ve hiçbir şeye inanmam; hiçbir şeyi ve hiçbir kimseyi sevmem!” dermiş. Bunu derken tabiatın kendisinden daha samimi aşığı ve tabiattaki güzelliklerin kendisinde daha yüksek şairi bulunmadığından kim bilir hangi işve-i hisse mağlup olarak gafil görünürdü.

Diğer cihetten biliyoruz ki dünyada hiçbir şeyi ve hiç kimseyi sevmediğini iddia eden Pierre Loti Türkiye'nin ve Türk'ün âşık-ı hakikisi idi. Onu Türkiye'de cezbeden bilhassa memleketimizin tabii güzelliği ve Türklerde cezbeden bizim gürültülü nümayişlerden müctenib hissiyât-ı necibemizle sâkit mazlumiyetimiz ve ketum u vakur ıstırabâtımızdı; çünkü vatanımızda Pierre Loti istibdâdın en korkunç ve en iğrenç facialarına şahit olmuştu. Kırk, kırk bir yaşlarında akademi azalığına intihab edildiği sırada Pierre Loti kendisini isticvab eden bir muharrire dedi ki “Ben ömrümde Gustave Flaubert'in iki kitabından, “Madame Bovary” ile “Saint Antuvan'ın İgvâsı” unvanlı eserden başka bir şey okumadım ve üslubumun hasse-i bedâiyesini bu perhiz sayesinde muhafaza edebildim.” Loti'nin bu rivayetine inanmayanlar inananlardan çoktur. Hele onun şive-i ifadesiyle “Gerard de Nerval”ın tarz-ı tebliği arasında karabet görenler bütün bütün reybî davrandılar.

Ammeye benzemekten çekinen halleri onu nazar-ı ammede garabetle ithamı intaç etti. Bu ithamı muhik göstermek için mütenevvi fıkralar hikâye olunur: Mesela boynunda her zaman bir zincir köstekle asılı bir böcek bulundurmuş; yine mesela meşhur madam “Julyet Adan”ın bir balosunda Mısır'ın mabud-ı kadimi Osiris kıyafetinde görülmüş; ve bir gün basit bir gemici neferi üniformasıyla mütenekkiren madam Sarah Bernard'ın ziyaretine giderek o sahne kraliçesinin huzur-ı dehâetinde hayranlığını ilan etmiş ve tenekküründen o kadar muvaffak olmuş ki saniadan ancak iki sene sonra haberdar olan büyük aktris kendisine gönderdiği fotoğrafının ithafiyesinde “Piyer Loti'ye” diyecek yerde “A Pierre le Fou” yani “Çılgın Piyer'e” demiş.

Garabet-pesentliğini Rochefort'daki ikametgâhına bile ithal ettiği mütevâtirdir. Alâ-rivayetin “Âzâde” ile Eyüp'ün تنها bir mahallesinde bulunduğu odayı heyet-i asliyesiyle Fransa'daki hanesine nakletmiş. Aksâ-yı Şark'tan avdetinde evine taht-el-arz öyle bir Budî mabedi ilave ettirmiş ki görenler hayretle temaşa ettiklerini saklamıyorlar. Son senelerde Bursa'nın Yeşil Camii'nden bir mahfil içinde bir türbeyi gösteren yeni parçayı malikânesine yerleştirmiş.

Heveskâr-ı muaşeret olmadığını bildiğimiz Loti memuriyet-i resmiyyeden fârig ve seyahatten âzâde kaldıkça vaktini bu muhteşem ve garaip şumul meskende validesi ve zevcesi ile beraber geçirirdi. Resmî içtimailere hiç dâhil olmaz ve hemşerilerinin davetlerine pek nadiren icabet ederdi. Rochefortlulara kırgındı; gençliğinde onlardan gördüğü bârid muameleyi ve onların kendi hakkındaki münasebetsiz kıl ü kallerini unutamadı... Şarka merbutiyetinin bir yadigârı olmak üzere kahve ve sigara tiryakisi idi. İstirahat saatlerini nefis ve müzeyyen bahçesinde bir örme salıncağa uzanarak râkide bir kaylûle içinde yekdiğerini müteakip Türk sigaraları tellendirmek ve uzak ufukların güzellik hülyalarına dalmakla işgal ederdi.

Pierre Loti'nin hayattan şikâyete pek az hakkı olabilirdi. Dünyanın her köşesinde güzel yaşadı, çünkü doğarken fakir değildi, çabuk zengin oldu ve ihtiyarlığı büyük bir servetle yıldızlandı. Eğer amiral olamadığından müteessir değildi ise hayatta muvaffakiyetin her türlüşünü tatmıştır, denilebilir. Mamafih, bir yerde daha dediğim gibi, Loti nikbin değildi ve eserlerinden hayatın şevk ve süruru tereşşuh etmez. Bilhassa saadet verecek güzelliklerin yeryüzünde sürat-i zevalinden müşteki idi. Etrafında nakus-ı ebediyetin her dakika ihbar-ı fena ettiğini duyar gibiydi. Tabiatın seyyal güzelliklerini yüksek şiir ve sanatı ile o, sanki fena-yı muhakkaka karşı muzafferane mücadele için tespit ediyordu. Arzın en büyük lezzeti olan aşka bile ucundaki firkat ve hicrana göz dikerek titreye titreye girerdi. Hayatın her güzel vaadini acı bir mükâşefe ile telakki eden bir mazlum hayaldi. Çok vâsi sandığı seyyare-i zemini gezdikçe küçük bulmuştu ve kâğıt üzerinde dehâetinin teyit ettiği güzellikler zaman geçtikçe nazarında soldu. Derdini ancak sanatı ile biraz iskât ederdi. Bunun için: “Derdimi meshur ederim!” cümlesini şiar edinmişti. Fakat harikulade bedialarıyla kendi derdinden ziyade karilerinin derdini meshûr etmiştir.

Loti pek derin bir mütefekkir olmadığını herkesten zitade bilirdi. Beşeriyeti ye's-i dimağîye düşüren çetin meseleleri halle girişmek davalarından daima uzak bulundu. Mesela Émile Zola gibi hikâyeleriyle vakayi'-i medeniyetin cüretkâr bir müfessiri olmak istemedi. O, sanatkârların intibâiye zümresine dâhildir ve denebilir ki o zümrenin şehriyârıdır. Bilhassa vatanından

uzak ufukların esrar-ı manzaralarını şiiriyle defterine nakşetmekten lezzet alırdı. Yazılarında her saha-yı arzın ve kıta-yı semanın ince güzellikleri terennüm eder. Onun öyle nâfiz bir nazarı vardı ki hiç şiirsiz hissedilen bir muhitten dimağı mest edecek bir ruh-ı bedii çıkarmanın yolunu bulurdu.

Her gördüğü buk'a-yı tabiata güya onun zekâsı seyyal bir ehl-i hibre-i nefâset-i ta'biye eder ve keşfettiklerini fevkalade zengin ve muattar bir belagatle canlandırarak asabî ve müstesna bir şiir haline getirirdi. Külliyyatı i'câz-ı sanatla hayat bulmuş bir perihanedir, diyebilirim. Hâlbuki hikâyelerinde yaşayan eşhas alelade fanilerdir. Bizden ve sizden ancak şu kadar farklı olabilir ki hepsi şiir ile memlu muhitlerde dolaşırlar. Karagâhları ister İrlanda'nın somurtkan seması altında, ister Japonya'nın çiçekler ve ıtırarla örtülü toprağı üstüne tesadüf etsim... Loti'nin şeh-kârlarında tabiatla karşılaşınca insan adeta cılızlaşır ve esbab-ı gururdan çoğunu kaybeder. Arz üstünde cemiyet-i beşeriyeyi tasvir ederken güya Loti insanı alî hâle resmederek bütün şiirini tabiatın güzelliklerini parlatmağa sarf ediyordu. Malımdur ki Pierre Loti bir bahriye zabiti idi. Meslek-i resmiyesinde terakkisi haylice batî oldu. Fakat büyük sanat denizinde ebediyete teveccüh etmiş bir sefine-i şiirin rakipsiz nâ-hudâsı olmakta gecikmedi. Akademi kubbesi altında "Octave Fonnier"e cânîşîn olduğu zaman ancak kırkında var, yoktur. Çünkü ilk yazından itibaren nazar-ı dikkate celbe başlamıştı: "Âzâde" kitapçı camekânlarında metrûk sararmadı. "Loti'nin İzdivacı" ile sanatkâr-ı erbâb-ı salahiyetten bir nevi ferman-ı sanat aldı. Onu her okuyan münevver adam sihr-i üslubuna dil-beste kalıyordu. Edebiyat mâidesinde Loti'nin nefiseleri fevkalade leziz fâkiheler ve mest eden badelerdi. Rağbet-i umumiye onlara kanamıyordu. Bilhassa kadınlar onun yeni bedialarına büyük bir sabırsızlıkla dudak ve kalp açtılar. Bu teşvikin semereleri olarak "Bir Sipahinin Hikâyesi" ve "Madam Krizantem" yetiştirdi. Şair onlara Aksa-yı Şark'ta ruhuna nüfuz eden kuvvetli intibaları koymuştu... Loti bir aralık kendi memleketini de hatırladı; "Kardeşim Yves" ile "İzlanda Balıkçıları"nı yazdı. Bu son hikâyede sevişen iki Britanyalı genç vardır ki izdivaçlarının ertesi günü erkek balık saydı için denize çıkıyor ve bir daha avdet edememesi üzerine kadında hicrandan helak oluyor. Bu facia-yı kıssada

tasvir o kadar tabî idi ki genç âşıkların şair tarafından görülmüş ve tanılmış olmamaları imkân haricinde telakki olundu. Bu kanaatle Fransız şairlerden biri -Charles le Gofik- ihtiyar-ı sefer ederek o kahramanların kendilerini veya izlerini bulmak için Britanya'ya gitti ve zannediyor ki aradıklarını buldu. Fakat le gofik taharriyatında isabetini Loti inkâr etmişti. Bilhassa kendisinin tasvir ettiği tazenin bir meyhaneci karı olmadığını söyledi. Mamafih Britanya'da münteşir kanaate göre matmazel «عوم» kasabasında bir meyhane işleten tıknaz, kısa boylu, yüzü solgun kadındır. Bizce malumât-ı tarihiyenin çoğu gibi bu mesele de üzerinde bir istifham işareti taşır.

Muhakkak nâ-kabil-i inkâr olan şudur ki Pierre Loti emsalsiz ve lahutî bir şair-i intibadır. Bizzat dediği gibi “Mahir musavvirler ber-mutat yarım gölge içinde, bir mehtap sisine bürünmüş ve nazarları kendi içlerine mün'atıf” yaşarlar ve “Gözleri bir cihete taalluk edince alelade gören fanilerden on kere daha umk ve şiddetle” görürler. Loti öyle yaşar ve öyle görürdü.

Ruhuna temas eden güzel güzelliklerin en seyyallerini, rü'yetlerin en müphemlerini, hayallerin en incelerini sayd ve zapt eder, ve bizim gibiler için müstehîl-üt-tebliğ hisleri i'câzkâr bir hüsn-i ifadeye muvaffak oluyordu. Şekârlarının yarım düzinesi bize aziz memleketimize aittir. Fakat onlara bir mütercim kalemi temasa cesaret edemez, onların nesc-i bedîsi o kadar rakîk ve nazenindir ki lisan lisana intikal ederken behemehal harap olurlar.

Dostu «بلانكوت» bir gün Pierre Loti ile konuşurken

— Azizim Loti, sizin eksiğiniz ancak dünyada mevcut olmayan şeylerdir demişti; iki seneden beri büyük ve alicenap Loti de dünyada mevcut olmayan fevkalade şeylere karıştı; memleketinin edebiyatı ilelebet onun eksikliğini hissedecektir.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1508/34 s. 118

19. PIERRE BENOÎT

Küçük Dostumuz

Bilmem nasıl oldu da Pierre Benova Fransa'daki dostlarımız arasına dâhil oldu. Onun hiç olmazsa iki yazısını tanıyorum ki bize karşı hiç de meveddeti tazammun etmez. Biri şuna "Lu Journal"de intişar eden bir makalesiyle Türklerin büyük isti'daf tahtie ve muaheze ediyordu; vakia kendisini tanıyanlarca malumdur ki "Atlantide" müellifi Fransız Cumhuriyeti içinde Bourbon hanedanının hasretini çeker. Biz onun kendi memleketinde sağ cenaha fart-ı temayülünü münakaşa edecek değiliz; Fransa'da mutlakiyete ve saraylar istipdatına aşkıni beğendiği şekillerde izhar edebilir. Fakat muazzam bir inkılâp akabinde misafir sıfatıyla kendisini i'zâz eden bir cemiyetin icraat-ı istihlasiyesini intikada kalemini mezun görmemeliydi. Alkışlamağ meslek siyasiti mâni idi ise sükût etmesi en basit nezaket farızası idi. Altı asırlık bir mazlumiyetinden silkinen bir kavme bilhassa o kavmin en samimi mihman-nüvazlık meâsiri ile muhat iken: "Güzel hareket etmedik!" demek çok şayan-ı istigrab bir dostluk cilvesidir... Diğeri şu ki "Lübnan kasrının sahibesi" unvanlı son romanında Cemal Paşa merhuma indî olduğu nispette çirkin bir isnatta bulunmuş. Bu şeniayı keşf ü ihbar eden üstadım Süleyman Nazif Beyefendi ile bir kanaattemyim: Pieer Benoit bu iftirayı, hiç şüphe yok merhumun hatırasına dış gıcırdatan birkaç zengin Suriyeliye cemile göstermek gayreti ile irtikâp etti... İşte bu iki bivefalık vesikası beni ona: "Küçük dostumuz" demeğe sevk ediyor. Mamafih edebiyat haricinde olan bu mülahazalara nihayet vererek âsâr-ı kalemiyesine nakl-i kelim edelim; bize karşı hataları kendisinin hukuk-ı edebiyesini tanımamıza bir mâni-i meşru değildir; meslek siyasetinden başımızı çevirerek münhasıran sima-yı bediisi ile meşgul olabiliriz.

Pierre Benoit tahrir âlemine pek az bahtiyar önünde açılan müzehhep bir muvaffakiyet kapısından dâhil oldu: Birbirini yakından takip eden ilk iki eseri -Koenigsmark ile Atlantide- şayan-ı gıpta bir cilve-i tâli' olmak üzere Fransız karileri muhalefette müstesna birer infilak-ı sanat gibi telakki olundu. Bu muhitin bu hamle-i rağbetini hiç kimse muaccel görmedi ve istiksar etmedi.

Zira hakikaten “Koenigsmark” her itibar ile kusursuz denebilecek bir roman ve “Atlantide” bütün şerait-i nefaseti câmi’ bir masaldı. Bunları okumayan ve mütalaalarından fevkalade memnun olmayan edebî hikâye meraklısı Fransız yok gibidir. Bir ecnebi saffetiyle kendi hesabıma ilave edeyim: Ömrümde hiçbir romanı o iki eseri okuduğu kadar şiddet-i alaka ve musir-âne devam ile takip etmedim; esna-yı mütalaamda bir an olmamıştır ki can sıkıntısı hissetmiş olayım. Çünkü ikisinde de kariî daima uyanık tutacak esrar-âmiz bir mevzuu, çok pişkin ü selis ü veciz bir üslup, hikâye ve telif sanatlarının bütün kuyut-ı makbulesi vardı. İlk sahifelerde kalbinizi kavrayan heyecan romanın sonuna kadar ve artar; iki hikâyenin de her babı canlı bir tabaka-ı râz açıyor ve ruhunuzda mevzuyu bir güzel perde-i sanatla daima yarım örtülü tutarak harikulade bir facia şüphesi halinde bilâ-inkıta titretiyor. Bütün bu hassalar müellifte liyakattan ziyade bir emziyet, adeta inkişafa müstaid bir nevh-i dehaet hissettiriyordu. Ekseriyet-i azimece öyle tahmin olundu ki Koenigsmark ile Atlantide büyük bir külliyyat-ı nefaisin iki taze ve parlak taliasıdır. Onun için yalnız Paris’in değil, merakiz-i irfanın şayan-ı dikkat münekkitleri onlara mühim makaleler tahsis ettiler ve Pierre Benoit meşahir adâdına dâhil oldu.

Koenigsmark müellifi bu müstesna başlangıcın verdiği şevk ile yazdı, yazdı; birkaç senede âsâr-ı âhâd hanesini doldurdu. Kısa fasıllarla intişar eden “Pour Don Carlos”u, “Tuzlu Göl”ü, “Devler şehrahi”ni, “Ayn-ı Yakup”, “Kasr-ı Lübnan Sahibesi”ni gördük. Bu kitapların hepsi tehalüklü bir rağbet-i umumiye ile karşılandı. Çünkü Koenigsmark ve Atlantide’in zaikalarda bıraktığı hatıra-ı lezzet henüz tamamiyle zail olmamıştı. Fakat doğrusunu söylemek lâzım gelirse itiraf etmeliyiz ki Pierre Benoit’nın ilk iki bediasını takip eden eserleri ne intizar-ı üdebaya, ne de kehanet-i ammeye hak verdirecek kıymette değillerdir. “Don Carlos” iki büyük hemşiresinin dûnunda “Tuzlu Göl” ondan daha az kıymetli, “Devler Şehrahi” hemen hemen hiç kıymetsiz çıktı. “Kasr-ı Lübnan Sahibesi” ile “Ayn-ı Yakup” intikat sahifelerinde ancak tatyib-i hatıra atfedilebilecek birkaç satır işgal edebildiler. Münevver kariler gibi bediiyat mütehasısları da hâlâ Koenigsmark’ın ve bâhusus Atlantide’in naziresini bekliyorlar.

İlk hatvelerinde şahikaya varan bu hikâye-nüvist artık daima inecek ve inecek mi? Yoksa yeni bir kuvvet menbaından iktibas-ı taravet ederek yine yüksek tabakalara avdet edecek mi? Müspet hiçbir esasa istinat etmeyen kehanet vadisine düşmemek şartıyla bu sualleri halletmek mümkün değildir. Bu hususta hakikati istikbalin sinesi saklıyor. Şimdilik şu kadar denebilir ki Pierre Benoit'nın mevki-i edebisi bugün taslak halinde; henüz şekli-i katiyesini iktibas edemedi; sanatının yarın ki manzarası ne olacak, mecmu âsârı hangi seviye-i bediiyeye çıkacak, bunları şimdiden hiç kimse kestiremez; şu anda bildiğimize göre “Tuzlu Göl” muharriri her eserinde muntazaman biraz daha yükselen bir sanatkâr değildir.

Mamafih kıymetli evsafı her inkâra ukavemet edebilecek kadar celîdir. Evvela onda hemen hemen hiç yanılmayan bir romancı zevki var; hikâyesine esas teşkil edecek vakaları intihapta, denebilir ki, daima isabet ediyor. Bütün mevzuları fevkalade garabetlerden dolayı göze çarpacak ve şiddetle tecessüsü tahrik edecek pek müstesna hadiselerdir. Bu mevzular bütün bütün muharririn muhayyilesinden doğar: Onların ber-mutat tohumu tarihî bir vaka veya hiç olmazsa maziye ait bir vesikadır. Pierre Benoit beşeriyetin bir eski hatırası üzerine hayalini muhaddeb bir adese gibi tatbik ederek onu bir hakikat nefhasıyla canlandırır; artık onda şüûn-ı hazıra kuvveti ve zindeliği hissedersiniz. Atlantide mübdâı herhangi bir hazine-i evraka girsin yahut herhangi bir kıta-i arzdan geçsin: Behemehal mefkuresinde bir iki cilt hikâye mevzuı ile çıkar. İrlanda'dan “Devler Şehraı”, Filistin'den “Ayn-ı Yakup”, Beyrut'tan “Kasr-ı Lübnan Sahibesı” ile avdet ettiği gibi İspanya tarihinde elinde “Don Carlos” ile ve tarih-i kadimden “Atlantide” ile çıktı; ve bir seyahatname mütalaasından “Tuzlu Göl”ün mevzuunu çıkardı. Nerede eline bir parça enkaz-ı hayat geçse zekâsının bir nefesiyle ondan zî-ruh bir bina inşa edebiliyor. Ona müphem bir plan üzerinde bir sokak izi gösteriniz: Size sanatının kuvvetiyle o sokağa en münasip şehri gözünüzün önünde tesis etsin. Önce köhne bir metnin, silik bir kitabenin, herhangi bir bakiye-i medeniyetin, ve hatta tarihî bir layihanın yahut bir seyahat defterinin büyük bir kıymet-i ilhamiyesi vardır. O her masalının ucunu bir vesikaya bağlar. Mamafih

romanlarına tarihî denemez; zira tarih onlarda ancak maya hizmetini ifa eder, hatta madde-i asliye bile değildir; şöyle temsil edeyim: Hikâyelerini tarih, coğrafya ve rivayet-i şühut kanaviçeleri üzerinde işler. Bazen iktibas ettiği rivayet bir efsane mahiyetindedir, mamafih onu da Pierre Benoit her türlü anasır-ı hakikatle ihata ederek yaşanmış bir macera manzarası ile canlandırmağı ihmal etmez. Hakikat topoğrafyası içinde asr-dîde hurafelere bile öyle teselsül-ü mantkî verir ki köhne efsane kariler nazarında bir parçası gibi kuvvetlenir. Sanki bu muharrirde çok zengin bir hayat sermayesi var, o sermaye bütün yazılarına intişar ederek onları ruh ve hareket nema ve ölüm gibi bütün yaşama tecelliyâtını iare ediyor. Bu cihetle eserleri matbu sahifeler kadar da sinema perdesi üzerinde muvaffak olmaktadır.

Pierre Benoit büyük kuvvetini “tettebbu”dan alıyor. Bir misal izah edeyim: “Atlantide”in madde-i iptidaiyesi Afrika’nın ortasına müteallik eski bir hurafe-i tarihiyedir. Muharrir evvel-be-evvel bu hurafeyi elinin yetişebileceğı bütün menabia müracaatla kendi dimağı için mümkün mertebe tanvir ediyor: Bunun için tarih, ilm-i âsâr-ı atika, hurafeler külliyyatı, eski masallar ve yeni romanlar, el-hâsıl intihap ettiği mevzua temas eden bütün müdevvinatı karıştırır; not alır, kitabeler toplar, zengin bir bizâa-i malumat edinir. Mevzudan sonra muhiti tetebbuu geçer: Vakanın cereyan ettiği yerlere müteallik coğrafya mündericatını, seyahatnameleri okur ve haritaları gözü önünde bulundurarak topoğrafya hazırlıkları ikmal eder. Ve nihayet telif planını, kitabın baplarını ve bapların meratibini, silsile-i mantkiyeyi gözeterek ve daima karilerin idame-i heyecan ve tecessüsü gagesini nazardan kaçırmayarak kâğıt üstüne yatırır. Kalem işi işte bütün teheyüât-ı fikriyeden sonra başlar. Onun için Atlantide’te efsane güzel bir tarih manzarası almış, câbecâ kitabeler birer serab-ı vüsûk teşkil etmiş ve hikâye samimi ve hakiki çöl tasvirleriyle canlanmıştır. Sanatkâr kendi evini ve kendi ailesi içinde cereyan etmiş bir vakayı tarif eder gibi emniyetle mevzuun eşhas ve mevaki’ni tasvire ve hayali hakikat gibi göstermeğe muvaffak oluyor.

Onda “Pol Bürze”nin romanlarındaki tahlilat-ı ruhiyeyi, “Loti”nin nesrindeki şiiri, “Anatole France”ın üslubundaki safvet ve metaneti, hiç birini

bulamayız. Hayalinde Alexandre Dumas'nın vüs'at-I hayalini aramayınız. Mesela onun bütün kitaplarında kadın melahati daima aynı nümune-i kemali gösterir, hatta aynı cümleyi birkaç eserinde harf-be-harf tekrar etmek gibi hisset-i kariha âsârı bile göstermemiştir ki bütün bunlar hiç de muhayyilesinin servet ve semahatine delalet etmez. Diğer cihetten bidayeten büyük bir takayyütle ihata ettiği üslubunda bilahare veludiyet arzusu ve isti'cal neticesi olarak oldukça vehim teseyyüb ve ihmal nişaneleri görüldü. O artık itinasını münhasıran vakaya ve ihya-yı vakaya sarf ediyordu. Bu cihetle denebilir ki bilhassa macera muharriridir. Eserlerinin mevkiî cinaî dediğimiz romanlara yaklaşır; onlardan belki manzara-ı edebiyesiyle temayüz eder ve külliyyatı istifade ile değil ancak tecessüs ve telezzüzle okunur... Mamafih mümkündür ki on sene sonra başka bir Pierre Benoit görelim.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58 Nu. 1517/43 s. 259 – 261

20. HUZUR-I HİLKATTE

VE

TOKADÎZÂDE ŞEKİP

Geçen hafta edebiyatımızın ufku pek nadir doğan güzel yıldızlarından biriyle daha zenginlendi. Bu yeni mecmua-i nefais yarın birer sâbite olacak parlak miyahlardan terekküp ediyor. Ben onu açınca *Huzur-ı hilkatte* şahikalara açılmış bir kapı buldum. O kapıdan büyük ve mütevazı bir şair, Tokadîzade Şekip işte muhalledîne geçiyor. *Huzur-ı hilkatte* büyük Hamid'in lâyemut *Makber*'i ahenginde bir destan-ı elem ve şekvadır, ve zannediyorum ki büyük Hamid bile ona vaz-ı imzada tereddüt etmez, zira onunla *Makber*'in yanık ve samimi sesi kırk sene üzerinden yeni bir eda-yı lâhuti alarak bize avdet ve inikas ediyor. İşte *Makber* gibi zamana göğüs gelecek ve ebediyete kendini gösterebilecek bir şeh-kâr... Onu her hakiki şair diz üstü bir hürmet-i dindarane ile okur.

Kitabı ilk açtığım zaman akşamdı, hazanı hazırlayan eylül akşamlarından biri... Hariçte hayat mücadelesi nev-ummâ mütareke devrine girmişti: Kuşlar sâkit, sokaklar تنها, her şey sanki dinleniyordu. Gündüzün gürültüsü içinde işitilemeyen ince sesleri şimdi dinleyebilirdim. O zaman *Huzur-ı hilkatte*'yi tilavet için etrafın sükûtunu bir kat daha iskât etmek istedim.

Toprak ne kadar da teşne hûne,

Kanamaz hele eşk lâle-i gûne.

Bilmem ki vazife ağlamak mı

Sathî nazar olmayan uyûna?

mısraları üzerinde fikrim tevakkuf ederken durgun sular pembe bir şarap gibi renklendi; onlara eğilen koyunlar biraz kan içiyor sanırdınız. *Huzur-ı hilkatte* şairi etrafın bu kıızıllığını görse hiç şüphe yok: “Yeryüzündeki

hailelerden ufkun yüzü kızarıyor!”* diyecekti; çünkü şair Şekip en derin manasıyla *bedbin*dir. Gözleri cihanın ve hayatın güzelliklerine hiç de kapalı olmadığı halde hayatı ve cihanı beğenmiyor. O kadar ki:

Dünyamıza benziyorsa billâh

Ukbâda da ölmek isterim ben.

demekte tereddüt etmez. Tabiat karşısında bu büyük şair bütün bir faciadır, bedbin ve nîk-hâh bir şairiyetin faciası... Bizim gibi alelade fanileri hoşnut eden hisler Tokadizade kıldan ince bir zekâ ile elem tabakasına vasıl oluncaya kadar tahlil eder. Öyle diyeceğim ki onun basarına mevcudatın yüzü ve basiretine astarı münakistir. Gülen ve parlayan zavahir arkasında sönük ve somurtkan öyle hakikatler görmüş ki düşünmeksizin bakan gözler göremez, şüun-ı âlemi o münhasıran merhamet terazisinde ve şefkat kefesinde kendi müşfik ve rahim kalbi ile tartıyor. Elinden gelse vesaitini o kadar sevdiği denizlere hiçbir mühlik fırtına yaklaştırmayacak; hâlbuki nihayetsiz umman göğsünde ezelden nihayetsiz hıçkırıklarla doğmuştur. Şair Şekip istiyor ki bahçelerin taze seslerine hiçbir mahlûkun sakit ve cehir hiçbir şikâyeti karışmasın ve altın nâyı ile beşeriyet ordusuna haykırıyor: “Uhuvvet kollarıyla kucaklaşınız!...” Gözlerinde sanki daima bir yıldırım var, sath-ı arzın fenalığını ve her türlü sefaletini yakmak için... Ah tarihi o yüce ruhlu şairin arzularıyla onun temennilerinden dokumak mümkün olsaydı... Onun göğsünde güya birbirine kenetlenmiş iki yürek var. Biri kendisinin, öteki insaniyetin yüreği...

Huzur-ı hilkatte'yi okuyunuz; ihlaskâr bir şair ruhu ile bütün acılı kalplerin elemeleri va sayhaları oradadır. Her beyitte mübdi'in siyah ve kızıl bir çelenk gibi kanan matemli dimağını bulacaksınız. Şair, mütefekkir, dehrî yahut müteverri', her kim olsanız bu mecmua-i bediadan size bir lezzet hassası ayrılır. Onun üstüne taalluk edecek nazarlar eğer rahm ile başlanmazsa behemehal en tatlı heyecan-ı sanatla şebnemlenecektir. *Makber*'den beri bu kadar samimi bir manzume okumadım. Şair peyderpey hayatına damlayan

* Mesâibiyle görürken zemîni böyle harâp
Sanır şafakları çeşmim semâda reng-i hicâp
Şekip

elem kanından yoğrulmuş kalbini hiç riyasız ve hiç ziynetsiz orada teşhir ediyor.

Ooh, büyük ve necip şairim, bütün acı tezatlardan dokuduğunuz nesc-i sanat ne kadar ince ve güzel... Fakat tabiatın boğuşan gürültüleri arasında bu nazenin ve ahenktar şair mevzesine mevut olan nedir? Eyvah ki şüphesiz akamet, değil mi? Çünkü Şekip'in nail olduğu irtifadan ses artık beşeriyetin sefil kulağına inemez. O yüksek fesahat ve belagat ancak ruh ile Rabb'ın müşafehesinde müsmir olabilir. Onun için şair o fevk-al-arz musikisi ile sık sık halkına hitap ediyor. Samimiyetinden titreyen o mevzun hutbeler muhatab-ı serair muhatamı an-samim titretmeli idi ve şairin sesi onu her sestem yüksek haykırtmalı idi: Fakat sükût etti ve korkarım ki daima edecek... Zira arzın şüûnu üstüne nazar-ı ilâhî çok yüksekte taalluk eder; o vahime söz şahikadan bakılınca bizim muazzam hailelerimiz hendese-i hilkate giremeyecek kadar küçülür.

Hâkim ve aziz şairim, şikâyet etmeyiniz: Elem yeryüzünde büyüklüğün ve necabetin fidye-i necatıdır; elemi necip ve büyük tanınmalıyız; beşer sizin şiiriniz gibi semavi rüyaları mayasını ondan alır. Çok ve derin elem tatmış başlardır ki başların fevkinde insanıyeti temsil ederler. Şiddet-i ıstırap ile takallüs i'caz-ı sanatı belki tutarlar, fakat sizin gibi zapt edemezler. Bedbin nazarınız bütün ufukların aydınlığını mas etmiş. Sizin her gözyaşınız ağlayanlar için bir katre ümit olsa gerek. Yer yer belagatinizle çiğnediğiniz beşeriyeti yerden kaldırmak için en evvel ona el uzatacak, eminim, sizin bedbinliğinizdir. Siz sanatın sihri ile nikbinlik telkin eden bir bedbinsiniz. Sizin gözleriniz zaaf-ı beşerden değil, beşerin zaafı için yaşıyor. Beşerin ezeli zaafına sizin melül şiirinizden daha güzel tuhfe-i meveddet olamaz. Çok muğber ve muzlim düşünen cephenizi en canlı ve kuvvetli bir unsur-ı teşci tanırım. Evzâ'nı şiddetle muaheze ettiğiniz insanların, eminim ki, sizden daha büyük ve daha hayırhah dostu yoktur. Zira siz herkesten iyi bilirsiniz ki arş u ferşiyle cihan ancak insan gözünde canlanır ve yaşar, ve hakkın didarına kadar yalnız insan nazarı uzanabilir. Onun için insan kim olursa olsun büyüktür. Hayatta ondan başka bir mahlûk, sizin gibi, hakkın koluna girmiş yürüyemez...

Huzur-ı hilkatte bize şiirin ve sanatın her çeşit inceliklerini gösteriyor, mesela mukaddimedeki: “Ruhumda ıstıraplarla bi-l-ıztırar südde-i rızaya vaz’-ı cebinden başka bir şey yapamam.” cümlesine dikkat ediniz; bizce telaffuzu güç “zâd”ların beş kelimedede dört defa tekrarı celp ettiği zucret-i lisaniye hesabıyla bir taraftan ifade-i ıstıraba en muvafık bir garip ahenk tevhit ediyor, diğer cihetten ibareyi kulakta ve dimağda bir erganun gibi uğultu ile inletiyor. Nesrinde bu itina-yı musikiyi gösteren şair: “Musikişinas değilsem de musikiye kuvvetli bir incizabım vardır.” itirafında bulunmasa bile hükmedebiliriz ki şiirin ifade edemeyeceği şiirleri ifade eden musikiye bigane ve lakayt olamaz.

Nazmında şairin bi-t-tercih-i iltifat ettiği sanatlar *tekrir* ile *tezattır*; büyük Hamid gibi bu iki tehlikeli sanatla mahareti oynuyor. Tekrir ile tezada tehlikeli diyorum, çünkü tekrar kolaylıkla tekrar olur, ve tezat pek çok dikkat olunmalı ki başa vurmasın.

Vermiş Rab-ı hakim ü a’lem

Her nimete bir lika-yı müphem;

İdrakine râm olan bu yolda

Bilmek ne demek bilir mi bilmem!

kıtası işte güzel bir tekrar ile bağlanıyor.

Râzı olamam beka-yı rûha

Bâkî kalacaksa ıstırabım

beytindeki *beka* ve *bâkî* kelimeleri de güzel bir tekrar teşkil eder.

Çeşmânı kamaştırır, görünmez

Efsûs bu secdegehte mescud!

parçasının son mısraında da hem “sin”lerin tekerrürü hem de secdegeh ve mescud tekriri var.

Ben gülmeği istemem İlâhî

Karşımda dururken ağlayanlar

Yokluk bize en büyük saâdet,

Varlık senin olsun âh, Rabbim!

gibi düzinelerle beyitlerde de tezaadın en muvaffakları görülür.

Şairin felsefesine gelince: Onu bir başka makalede teşrih edeceğim. Şimdilik büyük şaire tebriklerim ve hürmetlerim.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58 Nu. 1520/46 s. 306 – 307

21. TOKADİZÂDE’NİN FELSEFESİ

“Huzur-ı Hilkatte”yi hayraniyetle okurken içimden: “Bu pürüzsüz mecmua-i eş’arda bir felsefe var ki söz götürmez değildir.” demiştim. Çünkü arz üstünde mücadele-i hayat en büyük amel-i hayr iken Tokadizade ondan şikâyet ediyor. Şair istemiyor ki insan kurt gibi kuzuyu paralayarak karnını doyursun; siz karnınızı doyurmak için arının balını çalınız; ve hepimiz yükselmek kastı ile hayatta birbirimizin ayağına basalım. Onun dil-hâhı cihanda münhasıra şefkati hâkim görmek ve bütün mahlûkat için ancak teavünü kanun kılmaktır. Fakat nizam-ı âlem böyle olsa acaba yaşamak daha mı leziz olurdu: Eşyanın azdâdı ile münkeşif olacağı düsturuna nazaran lezzeti tatmamız için elemi tanımamız şart değil midir? Haile sahnesinden bütün bütün çıkacak hayat, korkulmaz mı ki, muttarit bir yavanlık sahnesinde olunca tadını kaybetmesin?... Diğer cihetten insanlar velev kebab edip yemek için olsun kuzuları himaye etmemiş olsalardı koyun sürüleri kendi aczleri içinde muzmahill ve nabud olmazlar mı idi? Bakınız, size son senelerin cidden dâî-yi teemmül ve şayan-ı ibret meşhudâtından birini arz edeyim: Finlandiya ormanlarında postu çok kıymetli olan beyaz samurun düşmansız üremesini temin için ahali-yi mahalliye senelerce çalışarak bütün kuvvetli ve yırtıcı hayvanları imha ettiler; öyle zannetmişlerdi ki şimdi sulh-ı mütemadi içinde beyaz samurlar manasız bir inkişafa mazhar olacaklar; hâlbuki kısa bir müddet nihayetinde beyaz samurların cins-i münkariz olduğunu gördüler. Çünkü kuvvetli ve yırtıcı hayvanlar onların hastalarını, malullerini, bir nevi tedenniye ve tereddiye düşürecek efradını mahvetmek suretiyle lâyenkati bir nevi tasfiye-i sıhhiye icra etmekte idiler; bu âmil-i hayat ortadan kaldırılınca kim bilir hangi maraz-ı müstevli bütün ırkı kökünden biçiverdi... Kuzuların civarında kurtların demek ki hizmet-i hayriyesi varmış!

Mamafih şair Şekibi ben anlıyorum: O fitraten kemale âşıktır ve ale-l-devam her yerde tecelliyat-ı kemali arar; ve yeryüzünü mehcür-ı kemal hissettikçe kemale susuzluğu ve iştiyakı artıyor. Ondan gelen bedbinâne feryatların zannımca başka saiki yoktur. Fakat şüun-ı âlemi işte bir şâri’-i lem-yezal öyle kanunlarla tedvir ediyor ki kemal uzun asırların feci fırtınalardan

birer katre süzülecek... Ufku sarsan zelzele, elinde tesviye ve tanzim avadanlıları ile, bir mühendis-i tabiattır; yıkan ve yakan hailelerin vahşi gürültüsü bu'd-ı namütenahide bir mebd-i musiki hazırlar. Dimağını Tokazade gibi bir büyük şair o makam nâ-şinas perdelerle akort etmeli idi. Büyük şaire etrafındaki ufuktan daha çok geniş düşünmek yaraşır. Doğruyu bulmak için nihayetsizlik içinde mutlak düşünmeliyiz. Tabiatı parça parça derpiş ederseniz zekânızı hurde-i cüzlere dağıtmış olursunuz ve hakikati bulamazsınız; çünkü hilkat kendi felsefesini zerre zerre değil, heyet-i mecmua üzerinde yürütür. Düşünen şairin ölçüsü hudutsuzluktur. Arz üstündeki acı hakikatlerin miftah-ı mazmunu ancak hâdisatı lâhutî bir nazarla ihata ederseniz size râm olur.

Tarih-i tabiatüstüne ağlamak beyhude ve hatta icabesizdir: Atın gemi varsa, üstat, azısı da vardır ve gemi azıya alınca sırtındaki süvarinin önce hiçbir kıymet-i hayatı kalmaz. Tabiat yaraları yaralar üstünde cem ederken biz kanaatle demeliyiz ki: “Bu yaralar ta uzakta yaşayacak muzafferiyet-i beşeriyenin al bayraklarıdır. Ey gizli kuvvet ne kadar vursan öldüremezsin, çünkü her gün ölen hayatlarla besilenen bir lâ-yemut hayat var!” Kuvvet kendisini kuvveti istihkarda gösterir; büyük bir şair, üstat, her kuvvetten daha kuvvetli olmak gerektir. Siz, üstat, kendisine ekilen tohumu ali hâle filizlendirecek mutî toprak olamazsınız: Arza bîperva zulüm eken tabiata anlatınız ki dimağımızın kuvveti ile siz her dikenden bir gülistan çıkarabilirsiniz... Üstat, gökyüzü ummana hâkimdir, orada istediği orada istediği telâtumu îkâ edebilir; fakat sema-yı efkâr ikisinin de fevkinde râkid durmalıdır; ve o rükûdetle bakınca teslim edersiniz ki en muzlim kasırgaların ömrü birkaç saatten ziyade sürmez ve zamanın nefhalarıyla yırtılmayacak bulut yoktur ve bulutların siyah düğümleri üstünde râkid yıldızlar, râkid-i vüs'at ve râkid-i ebediyet yaşar... Sizin gibi mümtaz bir şair yetiştirmek için yedi yüz sene şiir-i na'şî üstüne şiir-i na'şî yığmak ve kütüphaneler dediğimiz matbuat türbelerine binlerce divan gömmek iktiza ettiğini tahattur buyurunuz, üstat. Yapraklar dökülmeli ki aziz şairim, nev-bahara yol açılsın. Bunda her fecia doğacak bir saadetin fidye-i necadetidir...

“Gaflet, gaflet, gaflet!” mi diyorsunuz? Evet, belki öyledir, üstat. Belki hepimiz zaman kundağında hülya emziğine sarılmış bebekleri; hayat belki fitratın kizb ile çiçeklendiği bir mahbestir; belki billurî dereler susuzluğumuzu aldatır; güzel şiirler zakâmızı aldatır; ve belki muvakkat aşkların sarhoşluğu kalbimizi aldatır. Fakat bu gafletleri takdis etmelyiz, çünkü saadetimiz onların ucundadır. Evet, biliyorum, ezelden beri bir dolap beygirinin dairesine insan “hürriyetim” diyor; biliyorum ki hayat namına birbirimizin ardı sıra fanilik kavsi içinde fanilik kavsi resmediyoruz ve çoğumuz resmettiğimiz hakir münhaniyi sanıyoruz ki hayatın ve arzın muhitidir. Fakat ne beis var, mademki bundan bize tesliyet ve lezzet geliyor... Doğrusu şu ki bu yerde gülen ve ağlayan aynı zincire bağlı bir mahkûm-ı tabiattir: O halde gülerek düşünmeği hiç olmazsa düşünerek ağlamağa müreccah görmeli değil miyiz? Hayat, mutasavvifenin dediği gibi, rüya içinde rüya ise gafil onlara demeliyiz ki hatalarının yumruğuyla bu rüyayı kâbusa kalbederler. Ooh, üstat, çiçekler, kuşlar, yıldızlar hiç kimseyi aldatmaz ve ziya ile ıtır ve ahenkten müstemirren güzel hayat doğar; tabiatın ve sanatın bedii tecelliyatı karşısında bedbinlik gufrana istihkaksız bir günahtır.

Bunu diyebiliyorum, üstat, zira biliyorum ki siz filhakika bedbin değilsiniz, size ancak mazlumların muhâmî-i bediisi, denebilir. Hakiki bedbin sizin gibi şefkatini söylemez; vukuat karşısında o yalnız şer düşünen felsefesini düşündürür... İtalyan şairi Leopardi: İşte hakiki bedbin... Onun her cümlesi buz gibi soğuk ve zakkum gibi siyah ve acıdır; onu okurken mısralarından içinize yeis akar ve zevk-ı hayatın ruhunuzda tesemmüm ettiğini hissedersiniz; ve yaşamak artık size bir mühür-dar macunu gibi uyuşturucu öldürücü gelir... Hâlbuki Tokadizade Şekib’in felsefesi şefaattan doğuyor ve şikâyetleri nik-hâklık telkin ediyor; her sayhası bir terahhum taşkınlığıdır. Ben uzaktan onun kalbinde müfrat bir hissiyetle can sıkıntısının getirdiği mübalağa iltihapları teşhis ediyorum. Belki hayatından geçen birkaç sert bâd-ı semum onun kanını biraz safralaştırmış ve hissiyatına biraz kum fırtınası sarılığı getirmiştir. Sözlerine bedbinlik edası veren, sanıyorum ki, vicdanında mesaib-i hususiyenin bıraktığı acı tortudur. Ben onu prens “Hamlet”e benzetiyorum, şu

fark ile ki Elzenur sarayının balkonu yerine İzmir'in kordonunu intihap etmiş... O hakikaten bedbin olsaydı yeryüzündeki fecaatleri kendi ahenk-i yeisine uygun bulur ve haile-i tabiatın devamını şikâyetsiz temaşa ederdi. Hakikî bedbinler hodkâmdırlar... Kalp, dimağ gibi riyeb kabul eden bir uzuv değildir; onun tereddüdü inkârını ifade eder. Şair Şekib'in şekvalarında daima hayr u hasenat ümidi his olunuyor: Hakikî bedbin bu ümitten mahrumdur; onun için arzın ve hayatın beliyelerini kupkuru teşhir ile iktifa ederek müncemid sesine bir tazallüm-i ihtazazı karıştırmaz. Tokadîzade ise izz-i vüsati davet için sazını inletiyor; onun temennilerine bütün iyi yürekler iştirak ederler. Ne faide ki dünyada böyle dualara icabet mev'ud değildir, zira kâinatın nâzım-ı kayyumu öyle dilemiş ki saadetler gözyaşı ile sulansın ve lezzetin cezri elemde yüzün...

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1524/50, s. 372 – 374

22. AHMET RASİM

Son haftalarda yekdiğerini müteakip birkaç zattan şu suale muhatap oldum: “Ahmet Rasim Bey’in yazılarını göremiyoruz, acaba sebebi nedir? ...” Kadirşinas bir zümrenin bu ciddî eser-i vefası çok hoşuma gitti; çünkü bizde zavallı matbuat rençperlerinin umdukları ecir-i yegâne işte böyle birkaç karinin samimî takdir ve alâkasına münhasır kalır. Bu manevî mükâfata Ahmet Rasim itiraf etmeliyiz ki, hepimizden ziyade istihkak kazanmıştır. Ehl-i dil ve kıymet aşına kariler için seneler ve senelerce İstanbul matbuatının tebessüm yevmiyesi o oldu. Ona, mahlu’ payitahtımızın en velût mübdi’-i şetareti. Onu tanıyanlar bir varaka-ı matbuatta imzasını görür görmez, daha yazısını okumadan tebessüm ederler. Sözlerinin mayasını en mucez tarif eden, “cidd ü mizah” terkididir ki kitaplarından birine unvan ittihaz etmişti. Cidd ü Mizah’ı o bir halita-ı bedia halinde bize fart-ı semahatla sunmaktan yorulmadı. Her yazısında gill ü gışş o kadar azadedir ki okuyanlar muharririn kalbi ve ruhu ile biraz konuşmuş gibi olurlar. Onun bilhassa ilan-ı meşrutiyetten beri neşrettiği makaleler her türlü tekellüften müberra, saf bir ihlasa müstenit, en eski ve en iyi manasıyla rindane birer musahabedir; o makalelerde muharririn çok zengin mahfuzât-ı dimağiyesi ile necip ve kalender hissiyatını hemen çırılçıplak denebilecek bir lâubalilikle matbu görürüz. Ben kendi hesabıma Ahmet Rasim Bey’in yazılarını yalnız lezzetle değil, hem büyük bir lezzet, hem de derin bir hayraniyetle okurum: Yarabbi, o ne kadar külfetsiz sanat ve ne tükenmez hazine-i malumat... Bazıları pul yahut kartpostal koleksiyonu edinir; Ahmet Rasim’de de öyle diyeceğim ki, büyük bir “yakası açılmamış fıkralar” koleksiyonu var. Onu her okuyuşunuzda sanırsınız ki artık bu satırlar ondaki hatırat dağarcığının son kazıntısı olmak gerektir. Ertesi günkü makalesi aldandığınızı size anlatır. Ve nihayet benim gibi kani olursunuz ki Ahmet Rasim hiç kesilmeyecek ve kurumayacak bir servet-i fikriye ırmağına tasarruf ediyor. İlave edeyim ki onu yalnız matbuatta takip edenler irfanının vüsat-ı hakikiyesini tanımış olmazlar, onun âsârı -haydi şöyle diyeyim- bina-yı tevazuun biraz gölgesinde yaşar. Rasim Bey’in hakiki sima-yı zekâsı ancak pek yakından görülebilir. Çoğumuz bilgimizden ziyade yazdığımız halde o

bildiklerinin yalnız küçük bir kısmını neşretmiştir; ilmine güneş dersiniz neşriyatına bir avuç kıvılcım demelisiniz. Fen, edep, tarih, musiki acaba Ahmet Rasim'in bilmediği ne vardı. Kudemanın "ayaklı kütüphane" tabirine aramızda ondan ziyade liyakat göstermiş kimse tanımıyorum...

Ahmet Rasim Bey'i, işte kırk sene kadar oluyor, Babıâli caddesi'nin bir kıraathanesinde -şimdi küçük bir lokanta şeklini alan "şafak" kıraathanesinde- İbn-ür-Reşat Ali Ferruh, Abdülhalim Memduh, Mehmet Celâl ve Halil Edip merhumlarla beraber görmüştüm. O zaman cismi fena, fakat dimağı pekiyi besleyen Dâr-üş-şafaka'dan yeni çıkmış ve "Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze" unvanlı müntahabatını yeni çıkarmıştı. Devrin genç nesli içinde mühim bir mevki-i edebîye namzet telâkki edilirdi. Seneler onu manzara-ı maddiyesi itibarîyle pek az değiştirebilmiştir: Şafak Kıraathanesinde ilk defa olarak tanıdığım "Edebiyat-ı Garbiyeden Bir Nebze" muharriri de orta boyu, tıknaz vücudu, biraz boğuk ve kısık sesi, gözlüğünün adeseleri arkasında parlayan zeki nazarları ve dudaklarını nadiren terk tebessümü ile yine bugün bildiğimiz zarif, halûk, hoş-hâl, şayan-ı hub u hürmet Ahmet Rasim'di. O zamanki meslektaşlarımızın çoğunda görülen had-i nâ-şinaslıktan tafra-furuşluktan onda eser yoktu. Hiç kimseye karşı hatır kırabilecek bir sözünü yahut kavaid-i muhâlesete muhalif bir hareketini, eminim ki, aramızda kaydeden olmadı. Şüphesiz hepimizden malumatlı olduğu halde hiç birimizle kendi arasında fark-ı irfan görmez, yahut görürse ahirin lehine görürdü. O yalnız en münevverimiz değil, hem de en çalışkanımızdı. Manzum ve mensur yazabildiği halde hizmet-i kalemiyesine daha müsait gördüğü için nesri tercih etmiş, fizikten tarihe, romandan sarf ü nahve, tabîyyattan mizaha, nazariyat-ı felsefeden "aşk-ı atik"a yahut "Hamamcı Ülfet"e kadar her sahada büyük bir iffet-i dimağıye ile çalışmağa koyulmuştu. Sa'yinin semeresi şayan-ı hürmet bir kütüphane teşkil etti; ve bu kütüphanede kıymetsiz hiçbir eser yoktur; bilhassa hatıraları yarınki Türk müverrihleri için son derecede şayan-ı itimat bir me'haze olacak vesika külliyatı teşkil eder. Hatıraları itibarîyle bu aziz meslektaşlarımızın yazıları bin perdeli bir hakikat temaşasıdır. Ale-l-husus devr-i Hamidî İstanbul'unun mütenevvi mudhike ve facialarını hiç kimse Ahmet Rasim kadar devam ve

ibtisar ile takip etmedi. Ekser-i makalâtı bu tetebbudan doğar... Diğer taraftan kalemini Rasim kadar fesahatle idare eden üdebamızın adedi bir düzineyi geçmez. Onu lisanımızın üstatlarından biri tanırım. Bundan başka onun hiç davasız bir selâmet-i zevki de vardır ki ona her yazdığında ölçüyü muhafaza ettirir. Latifeleri ile hararet-i muhitayı düşürdüğü hiç vaki değildir. Hoş başladığı sözü hoş yaşatır ve hoş bitirmeği bilir. Evsaf-ı bediaya riayeti kadar da hakikate hürmeti görülür; ne kadar galeyana yazsa hulûs u samimiyetten ayrılmaz. Nefs-ül-emr onun makalelerinde vakıa zarif tehekkümler, zengin fikirler ve ince intikadlarla az çok süslenir, fakat daima tahriften masun kalır. Rasim'in karikatürlerinde bile doğruluk ve hayır-hâhlık menazırı hâkimdir. Zarafeti fikr-i selim ve edeb-i lisan çerçeveleri içinde yaşar. Hiçbir nüktesinde âhere karşı taşkınlık gösterdiği yahut kendisince hakikat tanıdığını şahsî bir ihtirasına feda ettiği görülmedi.

Muhterem meslektaşımızın gayet uysal bir ruhu vardır: Kötüler, yalancılar, riyakârlar ve can sıkımlar müstesna olmak üzere herkesle düşer kalkar ve her muhit ile az çok uzlaşır. Onun bu mişvarına bakan sathî nazarlar kendisini karin-i intihabında mübalatsız zannederler. Fakat Rasim'in uysallığı yağmur işlemez kumaşları andırır: Kast-ı müşahede ile uğradığı mahfillerden ona bir zerre bile nüfuz edemez. Onun temiz ve nebîl hüviyetini hiçbir kuvvet değiştirememiştir. Münhasıran kendi mesaisi ile, hatta mamurluğu bile tufeyliyet adderek, hürriyet içinde bina ettiği kanaatkâr ve güzel hayatını onu leke şüphesi îrâs edebilecek her reşâşeden mahfuz tutabildi.

Ahmet Rasim Bey'in zavahiri dalgın gözleri aldatır: Onu sokaktan lâkayt geçiyor ve hayatta dikkatsiz yaşıyor, sanırsınız. Hâlbuki dikkat ve kayda şayan hiçbir şey nazarından kaçmaz. Hepsî gözlüğünün altında vechesinin içinde toplanır, tasnif edilir, er geç kaleminden geçerek hayat-ı tarihe mazhar olmak için hafızasında bir hücreye vaz olunur. Vekayi ve eşhas muvacehesinde onun dimağını hassas bir sinema şeridine teşbih edebiliriz. Ahval-i asâr u ahval-i kâinat gibi ahval-i ruha da aşınadır. Belki yalnız kendi kıymeti müstesna olmak üzere her kıymeti takdir eder.

Yazısı ber-mutad gülen bu üstadı kuru ve katı yürekli tahmin edenler varsa aldandıklarından emin olsunlar. Onun bilakis çok kolaylıkla kabil-i teheyy bir Őfkati vardır. Bedbahtlardan bahsederken sesinin daima rahm ile titrediğini hissedersiniz... Memleketin kötü günlerinde o düşünerek krs-i Őtaretinden iner; necat ve felh mevsiminin hullne kadar ondan daha melul bir kimse görülmez. O zaman pest  mahzun bir eda ile lisanen veya kaleme söyledikleri evvelki tebessmlerin yerine yalnız sakit bir endiŐeyi davet eder. Hiç unutmam, İstanbul'un meşum işgal aylarından birinde postane önünden geçerken Rasim'e rast gelmiŐtim; vakyi'in zulmüne dair hasbihl ederken gzlg o kadar buğulu idi ki kirpiklerinde yaşlar gizlendiğini keŐfetmek hiç de g değildi... Kıymet-Şinas karilerden onun makalelerini hasretle arayanlar ve zleyenler ne kadar haklıdırlar!

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1526/52, s. 402 – 403

23. STEFAN ZEROMSKİ ve LADİSLAS-STANİSLAS REYMONT

Lehistan son günlerde iki büyük edibini kaybetti: Stefan Zeromski ve Ladislas-Stanislas Reymont kısa bir fasıla yekdiğerini müteakip ebediyet âlemine göçtüler. Polonya irfanı için bu iki vefat büyük bir matem olmak lazım gelir; çünkü birincisi memleketinin muasır nasirleri arasında en yüksek makamı ihraz etmişti, diğeri asrın en hassas ve en kuvvetli musavver şairlerinden biri idi. Hiç olmazsa en bariz hutut-ı mümeyyizesiyle bu güzel simaları tanınmalıyız.

Stefan Zeromski parçalanmış bedbaht vatanının elemeleri ve ümitleri ile kalbini doldurmuş bir muharrir-i millî idi. Belâgati bütün bir kavmin her türlü helecânına tercüman olmuştu. Bütün vatandaşları bir mersiye-i faaliye olmak üzere kendisine nadir-ül-emsal bir cenaze ihtifali tertip ettiler. Yevm-i tedfininde Varşova baştanbaşa siyah bir manzara-i ta'zib kesilmiş müteveffanın bütün hayat-ı kalemiyesi üç düşman elinde –Rusya, Almanya, Avusturya arasında uzun seneler didiklenen zavallı vatanına mevkuftur. Eserlerinin birinde: “Toprağım beni bekliyor ve geceleri içimde ağlıyor.” demişti: Hiçbir satır yazısı yoktur ki bu ifadesini tekzip etsin. Külliyyatı memleketin şanlı müesser-i tarihiyesine ait hatıralardan, yabancı pençelerde ezilen vatandaşlarının fecaat-ı hayatından ve istikbalden tahkikatını beklediği millî hülyalardan tereküp eder; hikâyelerine ve hailelerine daima Lehistan'ın geçmiş veya gelecek bir manzara-ı mevcudiyetini mevzu ittihaz etti. Meslek-i edebîsi itibarıyla Zeromski bir romantiktir; büyük bir galeyân-ı şairane ile alelhusus kendi hislerini ve hayallerini yazar. Eski Polonya'nın nekaiz ve fezailini şaşaalı bir lisan ile asrımızın huzurunda yaşattı. “Sulkowski” adlı faciası ile “Küller” unvanlı romanında vatanlarına kavuşmak hülyasına kapılarak Napolyon'un bayrağı gölgesinde kan kızılığına ve barut karalığına boğulan Lehlileri unutulmaz edebî tablolarla tespit ediyor; faidesiz kahramanlıklarda helâk olan o sadık vatan âşıkları için: “Kanlı melhame yüzüstü yere düştüler ve şimdi yabancı kıtalarda salipsiz, hatırasız ve isimsiz yatıyorlar... Zannetmiştiler ki bu uzak yollar onları Lehistan'a götürecektir.”

diyor. “Ormanın Sadaları” ismindeki romanını 1863 ihtilâlîne tahsis etmiştir; biliyoruz ki bu ihtilâl Polonyalıların şanlı bir cilve-i cünunu idi. Ondan sonra kısa ve uzun hikâyelerde Zeromski vatandaşlarının mukavemet-i milliyeye senelerini ihya etti. Gâh keman ve gâh çan seslerini, gâh flota ve gâh orkestra ahenklerini hatırlatan sihr-âmiz cümlelerle muharrir ihvan milletinin kavmiyet fikrini ve ana lisanını muhafazaya ne fedakârlıklar sayesinde muvaffak olduklarını tasvir etmiş. “Yurtsuz Adamlar” romanında Zeromski aşk ile vicdanı, hak-ı hayat ile vazife-i hamiyeti karşılaştırıyor; Polonya lisanının esrarına vakıf olanlar temin ediyorlar ki bu kitapta sanatkârın canlandığı hüznün ve elem, hilm ve tahammül, sebat ve metanet levhalarının güzelliği hiçbir teşbih ve hiçbir kıyas ile tebliğ olunamayacak bir derece-i fevkalâdedir... Umumiyeti itibarıyla Zeromski’nin kahramanları hep bedbahttırlar: Birini ihtiras öldürür, ötekini endişe-i fazilet harap eder, üçüncüsü kendi vakarı altında ezilir; sevişenler hemen daima aşk mücadelesinden kalpleri yaralı ve kırık yahut kin ile memlû çıkarlar. Mamafih diyorlar ki şimdiye kadar dünyada hiçbir muharrir aşkı Zeromski derecesinde samimiyet ve şaşaa ile yaşatmamıştır. Onun “Bir Günahın Hikâyesi” namındaki eserini dolduran muhabbet mektupları gözlükleri ve kalbe yakınları itibarıyla ancak meşhur Portekizli bir rahibenin -Mariyan Alka Foradonun- aşkına gönderdiği muhalled mektuplarla mukayese olunabilir, diyorlar. Bundan başka Zeromski menazır-ı tabiyenin tasvirinde de müstesna bir muvaffakiyet göstermiş: Mahlûkat arasından halkı Halik’ı hissettiği gibi kâinatın mütenevvi levhaları arasından da beşeriyeti görür gibi imiş. Küçük otların taravetini çocuk gözlerine budanmış ağaçları saçları dibinden kesik oğlanlara ve bir ovanın iki tarafındaki ahenktar tepeleri bir taze kızın sinesini dalgalarından sıcak kürelere teşbih ediyor. Anlaşıyor ki onca her manzara kendi manasını müşahidin ruhundan alır... Zeromski bilhassa yazısındaki hüznün tatlı derinliği ile temayüz etmiş bir ediptir; ruhunun bu istidad-ı mağmumiyeti ona ba’s-ü ba’d-el-mevt sırrına mazhar olan yeni ve güzel Polonya’sını bile bir tabaka-i ıstırap ile mestur göstermiş. Son yazılarında Zeromski âdeta inkisar-ı hayale uğramış gibi görünüyor. Öyle zannolunur ki onun hayalinde istiklâlîne kavuşacak Polonya Harb-i Umumi’den sonra teşekkül eden resmî Lehistan’dan çok

güzelmiş. Bu hissiyatı biraz tabî görülmelidir, zira hakikat hiçbir zaman bir şairin rüyasını tamamıyla temsil edemez. Zeromski'nin düşündüğü bir hamiyet şiiri idi, Polonya'da gördüğü ise bir tarihtir. Altmış yaşında vefat eden Zeromski'ye talihsiz denemez, çünkü sevgili vatanının hayat-ı hürriyete avdetini görmeden ölmedi; bu haşr-ı tarihî kendisinin umduğu ve istediği kadar parlak olmadı ise bunu şair vukuattan ziyade arzularının ölçüsüz vüsatine atfetmelidir.

Bu sene Nobel edebiyat mükâfatını alan Ladislas- Stanislas Reymont Lehistan'ın büyük mefahirinden biri idi. Zeromski gibi muharrir-i millî olmaksızın o Polonya tarihinden ve Lehistan'ın mukadderatından ziyade Lehlilerin hayatı ile meşgul oldu... Zeromski meslek-i tahrirden yetişmişti. Fil-asl, bir köylü olan Reymont hayatında birbirine uymayan hayal-i maişet tecrübelerinden sonra dehâet-i edebiyesinin inkişafını hissetti. Onu sırasıyla ziraat şakirdi, aktör, şimendifer memuru, rahip namzedi ve nihayet muharrir buluyoruz. Vatandaşlarının şahadet-i müşterekesine nazaran Reymont hassasiyeti daima ihtizazda, her hâdiseye karşı mütecessis, hayatın bütün inceliklerini beş hassasıyla lâyenkati tahlil eden ve bütün keşfiyat ve meşhudatını yalnız kendisine mahsus bir şive-i sanatla tebliğe muvaffak olan pek müstesna bir ediptir. Deniliyor ki toprağın ve semaların, renklerin ve kokuların, muhabbetin ve nefretin insan ruhuna ilka edebileceği bütün intibaât en bedî şeraitle Reymont'un sahifelerinde tecelli eder. Yukarıda dediğim gibi Reymont sanatını vatanına hasretmemiştir: Tasvirleri Britanya'nın huşuneti, bahr-i muhitin dalgalarını, mavi ve leziz Akdeniz'i, muattar İtalya kırlarını, sıcak ve münevver cenup sahillerin, diyar-ı ecnebinin tabî ve sınaî güzelliklerini hepsini ihata ediyor. Mamafih Lehistan'ı külliye ihmal etmiş değildir. İnkılabın ateşli haftalarında Varşova'nın geçirdiği sıtmal ve elektrikli hayatı, "Grodno"nun sol diyet zamanındaki manzara-ı tarihiyesini, fart-ı faaliyetten tepinen fabrikalarıyla "Lütsel[?]

musavviri olmaktan ziyade tabiat şairidir; sanatı bilhassa vasi ufuklar ve basit köylüler muvacehesinde inkişaf edermiş. Leh münekkitleri onun edebiyattaki yüksek mevkiini bilhassa tarlalara ve tarlalara dağılan çiftçi ruhlarına ait şehkârlarıyla tayin ediyorlar ve en nefis eseri olmak üzere kendisinin “Köylüler” romanını gösteriyorlar. Roman dedim, fakat dört ciltten terekküp eden bu cesim-i abide hakikatte romandan ziyade bir destandır, tabiatın, hayatın, aşkın ve mevtin muhteşem bir destanı... Nobel mükâfatını Reymont bu bediasına medyundur. Ehl-i hibrenin tasdikine nazaran bu kitapta öyle geniş bir nefha-i beyan, o kadar kuvvetli bir üslûp ve o derece hakayika hürmet varmış ki sahifelerinde görülen insanlar, hayvanlar, kırlar, manzaralar, oyunlar, sürurlar, ıstıraplar ve elemler, musafahalar ve müsademeler, hepsi kariin gözleri önünde canlanıyor ve yaşıyormuş... Bu istitlâ-ı âtimize müsteniden hükmedebiliriz ki Reymont mesela Emile Zola gibi hakikiyyun mesleğine müntesiptir. Mamafih unutmamalıyız ki Slav ruhu fitraten hayali sever; o hiçbir zaman bir Emile Zola kadar hakikate bağlı kalmaz; tasvir ettikleri âlemlerin şiiri mevzubahis olunca belki afakî olduğu kadar da enfüsî olmak ihtiyacına mağlûp olur. Zira zir Slav kalbi için yalnız afakiyet çok dar olmasa bile kâfi derecede hararetili değildir. Bu cihetle müteveffa Reymont için de yarım hakikî ve yarım romantik dememiz şüphesiz daha doğru olur. İlâve edeyim ki lisanını hiç bilmediğim ve edebiyatı hakkında müphem kulak dolgunluğundan ziyade bir sermayeye malik olmadığım bir memleketin iki büyük edibine dair hüküm verecek kadar cüretkâr değilim. Bu makaleyi ancak şuun için karaladım ki karilerimiz gölgeler diyarı denilen Lehistan’da iki meşhur ve muhterem sanatkârın üful-i ebediyesinden haberdar olsunlar. Böyle mütalâaların daha kuvvetli davası ve basit bir haberden ziyade kıymeti olamaz.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 59, Nu. 1532/58, s. 82 – 85

24. KÜLLİYAT-I ZİYA

Süleyman Nazif Bey Ziya Paşa'nın eş'arını *Külliyat-ı Ziya Paşa* namıyla neşrettirmişti. Eseri tettebbua henüz imkân bulabildim. Büyük bir himmet ve tetkikin mahsul-i güzini olan bu kitap şairin eş'ar-ı malumesinden başka şimdiye kadar neşrolunmayan veya olunamayan bütün şiirlerini ve şiirlerin bazıları hakkında Süleyman Nazif'in pek mühim tahşiyelerini câmi'dir. Külliyyatın mukaddimesinde deniliyor ki:

Ziya Paşa'nın zat ü zamanı hakkında bir sülüs asırdan beri malumat ve vesaik cem etmekteyim. Milletın hukuku-ı siyasesini iddiaya bizde edebiyata ilk defa alet eden vakayi'in başına en evvel Ziya Paşa geçmişti. Bu itibar ile şairin zat ü zamanı, gerek siyasi gerek fikrî, tarihimizin pek ehemmiyetli bir merhalesidir. Elde ettiğim vesaik-i itmam ile tedvin ü neşredebilirim Ziya Paşa'nın tercüme-i hâli şeklinde ve o devrin tarihini menabi'inde tetkike imkân hasıl edecek surette bir eser vücuda gelmiş olur, şimdilik külliyyat-ı eşarını tab' ettirmekle başladım.

Kütüphane-i irfanımız gayet kıymettar olacağı bedihi bulunan o mükemmel eserin neşri Süleyman Nazif'in bülent himmetiyle elbette müyesser olacaktır, lâkin şu külliyyatın böyle noksansız ve kusursuz olarak tab' ettirilmiş olması da Nazif için pek mebrur bir muvaffakiyettir, sevgili üstadı an-samîm-il-kalb tebrik ederiz.

*

* *

Külliyatın bütün muhteviyatını günlerce mütalâa ettiğimi söylemeğe hacet olmaması gerektir. Şimdi şiirler hakkındaki efkâr-ı mahsusamı beyan edeceğim ve nihayet Ziya Paşa'nın şairliğini nasıl anlayabildiğimi söyleyeceğim:

Naatlar, Mersiyeler, Kasideler

Külliyatın düret-üt-tacı olmak lâzım gelen naatlardan *Yâ Resullulah* redifli birincisi hiçtir, o kadar ki eş'ar-ı kadimemiz arasında hazret-i

peygambere arz-ı meftuniyet eden bunca âsâr-ı münhalde mevcut iken Ziya Paşa'nın böyle bir naat yazmış olmasına taaccüp olunur; ikincisi ki:

Olan muhatab-ı mazmun yâ ulü-l-epsâr

Olur tafekkür âlây-ı hakda leyl ü nehâr

Matlalı kasidedir, yine büyük bir kıymeti haiz görülemez. Şair bu eserinde izhar-i hüner ve marifet etmek, ulum ve Fünûn-ı kadimeye vukufunu göstermek istemiş ise de

Şemîm-i ravza-i tesadüf için

Gezer nesîm-i seher şevk ile diyar diyar

beyti gibi iki üç güzel sözü istisna olunca kaside kaside kudema-ı şuramızın pek musanna ve kendi nevinde enfes-i kasaidine nazaran yükselememiştir.

Naatları takip eden münacat ile hazret-i Hüseyin mersiyesinin adiliğine hayret etmemek kabil olamaz; bunlardan sonra gelen Reşit Paşa mersiyesi daha ziyade şayan-ı hayret görülebilir: Beş kısım üzerine mürettip uzun bir terkiib-i bent olan bu mersiyede büyük Reşit Paşa'nın nâmını Türk tarihinde teyit eden ve Tanzimat-ı Hayriye kâle alınmamış ve sadrazamın hürriyetperverliğine bir küçük ima bile şayan görülmeyerek onun büyüklüğüne

Ne hâcet eylemek evsâf-ı hasletin ta'dâd

Kemâl-i fazı için işte bu delîl yeter

Ki câh-ı sadra gelip altı defa verdi şeref

Yine o mesnet-i âlîde kıldı adne sefer

beyitlerinde görüldüğü gibi altı defa sadrazam olması bürhan-ı celî olarak gösterilmiştir! Hâlbuki Şinasi merhum Reşit Paşa'yı Samim-i candan methederken

Bir atfnâmedir insana senin kânûnun

Bildirir haddini sultâna senin kânûnun

gibi sözler yazıyordu! Lâkin unutmamalı ki Reşit Paşa'nın vefatından iki sene evvel Ziya Paşa mabeyin kâtipliğine tayin edilmiş idi ve ilca-yı zaman ile ilan olunmuş olan Tanzimat sarayca hiç de mahbup u muteber değildi.

Kasidelere gelince bunların heyet-i mecmuası ancak bir sıfır-ı bediye müsavidir. Fuzuli, Baki, Nefi, Nedim gibi büyük şairlerimizin değil hatta ikinci derecelerde birçok kaside-nüvistlerin âsârına nispet olunursa Ziya Paşa'nın kasideleri şayan-ı tezkâr olamadıktan başka muasırlarının kasaidine nazaran da hiçtir. Mesela asîr fethi münasebetiyle şair Hakkı Bey'in Sultan Aziz'e takdim ettiği

Âferîn ey zafer-ârâsına hakan-ı dilîr

Haydar-ı devir zamân pâd-şeh-i arş-ı serîr

matlalı kaside Ziya Paşa'nın bütün kasaidinden yüksek bir eserdir.

Şinasi ve Namık Kemal ile beraber Edebiyat-ı Cedide'nin müessislerinden olan Ziya Paşa kudema-perestlikte arkadaşlarından çok ileriye gitmiş ve yapılmasında hiçbir faide mutasavver olmayan şeyleri yapmakta ısrar etmiştir. İşte külliyatta kasaiden sonra Fihrist-i Şahane-i Âl-i Osmanî manzumesini buna numune gösterebiliriz: Ziya Paşa başladığı ve Reşit'in tezyil ettiği Fihrist-i Âl-i Osmanî'yi yüz elli yıl kimsenin tezyile muvaffak olmadığını ve Cenab-ı Hak'ın bu muvaffakiyeti kendisine saklamış olduğunu söylüyor ve Mahmut-ı Evvel'den Sultan Abdulaziz'e kadar gelip geçen padişahlar tezkâr ü vekayi'-i tarihiyeyi mücmelen ta'dâd ederek Fihrist-i Âl-i Osmanî'yi bitiyor! Kudema-perestliğin bu kadarına bilmem ne demek lâzım gelir? Bu fihrist-i manzum, tarih değil, şiir değil hatta okunabilecek bir nazım değil! Ziya Paşa gibi fetanet-i mücesseme bir zat bir takım ism-i hasların, birçok senelerin yek vezin ve kafiye bir şiir-i tavi-lü-z-zeylde ta'dâdına imkân olamayacağını nasıl düşünememiş ve böyle bir eserin tarihî, bedî her türlü kıymetten ârî bir nümune-i garabet ü rekâket olacağını nasıl anlayamamış? Şu mısralara bakınız:

Yerine geldi Sultan Mustafa kırk iki yaşında

*

Zimâm-ı hal ü akdi elli yaşında iken mevlâ

*

Bin iki yüz üçüncü yılda oğlu Mustafa Hân'ın

*

Bin iki yüz yirmi üçte yirmi dört yaşında

Acem şairlerinin “**از نظر برون رفته و نظمش نتوان خواند**” kavline mâ-sadak sözler değil mi?

Tarihler

Külliyatın tam otuz dört sahifesini mahut ebcet hesabıyla yazılmış tarihler işgal ediyor. Ziya Paşa'nın bu kadar çok tarih yazması da kudema-perestliğine delil addolunabilirse de kendisinin mabeyin kâtibi iken tarihnüvistlikle adeta mükellef olduğunu ve taşralarda memur olduğu zamanlar yine Sultan Abdülaziz'in bende-i haslığında ayrılmak istemediğini nazar-ı dikkate almak lâzım gelir.

Tarihlerin arasında

Ârif billâh kıldı cây-ı fetvâyı makâm

1570

*

Müşrikîni münhezim etti cüyûş-ı müminîn

1270

*

Resm-i pâk hazret-i Abdülazîz

Dide-i kerrûbiyâna verdi fer

Sûretten görse eğer târih için

Zât-ı Yusuf derdi (mâ-hezâ-ül-beşer)

gibi güzel olanları vardır. Hele şuradan Kâmil Bey'in şu tarih-i vafatı pek iyidir.

Biri fevt edilse der idi merhûm

Kim falan etmiş irtihal-i bekâ

Kendi tabiri üzeredir târih

Etti kâmil Bey irtihâl-i bekâ

Gazeller

Külliyatta gazeller terkip ü terci-i bentlerle muhammes ve müseddes gibi şiirlerden muahhardır. Fakat şairin nefais-i âsârı bu şiirler olduğu için onları sona bırakıyorum. Gazeller çok değildir ve şair huruf-ı hece tertibine tamamen riayet ederek ك, ذ, ص, ط, ظ, gibi harfleri kafiye ittihaz etmek girâvesine düşmemiştir. Ziya Paşa'nın kudema-perestliğiyle bu hal bir tezat teşkil ediyor ki izahı şairi hayat-ı hususiye ve şiiriyesinde tetkik etmeğe tevakkuf eder ve belki Süleyman Nazif Bey için kâbil olur. Gazellerin güzelce olanları vardır, pek gazel diyebileceğimiz iki, üçünü de gözterebiliriz; lâkin Ziya Paşa'nın gazelleriyle kudema-yı şuramızın meşhur gazel-serâlerine takarrüp bile edememiştir. Muasırları arasında da gazelleri Namık Kemal başta olmak üzere bir çok şairlerin gazellerinden dündür demekte tereddüt etmeyeceğiz.

Şarkılar

Şiirde şarkının belki en güç nevi olduğu çok tekrar edilmiş bir hakikattir. Ziya Paşa'nın bu nevide gazelden bile âciz kalmış olduğunu söylemek mecburiyetindeyiz. Abdülaziz'e arz-ı hulus için yazılmış olan mahkûm-ı sukut u zeval üç dört parça nazım kale alınmasa bile diğer şarkıların heyet-i umumiyesi de gayet âdi şeylerdir. Yalnız

Gel unuttuk sohbet-i meyhâneyi

şarkısını müstesna tutmak lâzım gelir.

Terci ü terki-i bentler, muhammesler ve müseddesler

İşte Ziya Paşa'nın güzel şiirlerinden şimdi bahsedeceğiz.

Malumdur ki bazı şairler falan şekilde güzel şiir yazmazlar da filan şekilde yazarlar.

İşte Ziya Paşa da şu ta'dâd ettiğimiz eşkâl-i nazmın saltanat-ı vicdaniyesine mahkûm olmuş ve yalnız bunlarla güzel şiirler yazmıştır diyebiliriz. Şairin bi-hakkın şöhret-i fevkalade kazanan terci ü terki-i bendini tanımayan bir edebiyat müntesibi tasavvur edemeyiz, hatta terki-i bendin bazı bentleri lisan-ı halka intikal etmiştir; mamafih bu iki manzumenin kıymet ve ehemmiyeti şimdiye kadar tahlil ve teşrih edilmemiştir sanırım. Bizim eski âdetlerimizdendir, âsâr-ı sanatı da bütün âsâr-ı ilm ü irfan gibi delile istinat etmeden tasvip yahut takbih ediyoruz! Bari muhalledâtımızan ma'dud olan bu iki manzumeyi biz, dairemizin müsaade edebildiği kadar teşrih etmeğe çalışalım: terci-i bent, havasa ati bir şiir felsefesidir ki eşar-ı kadime arasında bir misli görülemez. Çünkü bu manzumenin kaili ulum ve Fünûn-ı cedideye vakıftır, on dokuzuncu asır-ı medeniyetin bir üstad-ı irfanı olarak düşünür ve işte bundan dolayı şiir kudret-i bâria-yı mevlaya karşı cidden ateşin makal u hikmet-i mail bir ibtihâl-nâme olmuştur. Terci-i bent Hâmit'in bazı şiirlerinde olduğu gibi o müstesna nüfuz hissi bir felsefe-i şairane derecesine yükselememiş ise de pek nefis bir şiir-i felsefî olmuştur.

Terki-i bent, havas-ı avama hitap eder. Manzumenin halka daha doğrusu erbab-ı zekâyâ hitap eden kısımları efkâr-ı hürriyet ve adalete perestîşkârlık hissini kalplere dolduran parçalarıyla, hele pek müstesna bir takım bentleriyle mümtazdır. Cevahir-pare-i hükm-i itlakına sezavâr olan bu güzide beyitler hafıza-ı millette elan yaşıyor. Havasa ait bentleri ise terci-i bente kıyas olunca sönük kalır. Ziya Paşa terki-i bendinde tanzir ettiği Ruhî-i Bağdadî ile birleşmemiş olduğunu, onu geçtim dememek için iddia eyler ise de fikrimce Ruhî'nin terki-i bendi, hassaten zaman-ı sünuhu nazar-ı itibara alınca, Ziya Paşa'nın terki-i bendinden çok güzeldir.

Külliyyatta ikinci gelen terci ki birincinin ilk beytini tekririyle yazılmıştır. Hiçbir kıymeti haiz görülmez; fakat

Derde uğrar kim sadâkat etse elbet devlete

İstikamet mahz-ı cinnetdir bu mülk ü millete

beyt-i terciyle yazılmış olan üçüncü manzume lisan-ı yeis ve fütura bürünmüş bir mev'ize-i ahlakiyedir ki insanın ruhunu ürpertecek feryatları câmi'dir. Bu manzume Süleyman Nazif Bey'in topladığı külliyyattan evvel Ziya Paşa'nın eşarı arasında bittabi neşrolunmamıştı. İhtimal ki hiçbir yerde de tab olunmamıştır.

Tercileri takip eden müseddeslerin birincisi lisan-ı nazmın bazı nekâize rağmen enfes bir şiidir. Hatta Ziya Paşa bundan samimî ve hissî hiçbir şiir yazmamıştır diyeceğim.

Zaman-ı idbarda bir buhran-ı ruh ile yazılmış olan bu müseddesin

Âlemde ziyâ eski hevâ vü hevesim yok

İkbâl ü saâdet gibi bir mültemesim yok

Feryât ederim beyhude feryât-re'sim yok

Feryât ki feryada dahi gayrı sesim yok

Bilmem ki bu gamgâha neden böyle sataşım

Kimden kime şekvâ edeyim ben dahi şaşım

gibi bentleri hissî şiirlerimiz arasında ebet-zinde kalacaktır.

Diğer müseddes ve muhammesler lezzetle okunabilecek şeyle ise de yalnız Mahmut Nedim Paşa'nın

Tefekkür etmeli de şu cihana bir gelişi

Gidermeli kederi bakmalı safâya kişi

beytini tahmis yolundaki manzume haiz-i ehemmiyet görünür.

Külliyyatta lugaz, nâme, kıta, beyit gibi parçaları nazm-ı sarftan ibaret kalmıştır. Ancak pek şöhret bulan bir kıtayı buraya nakletmekten kendimi alamayacağım:

Ya Rab ne eksilirdi derya-yı izzetinden

Peymâne-i vücuda zehr-âb dolmasaydı

Âzâde ser olurdum âsîb-i derd ü gamdan

Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasaydı

*

* *

Şu mücmel tahlilden anlaşılıyor ki Ziya Paşa'nın güzel şiiri azdır. Mamafih kendisi zamanında hatta zamanımızda tesir-i azimi görülen şuramızdandır. Paşanın bu mazhariyeti neden ileri geldiğini ancak ikmal-i âsârı olan *Zafer-nâme*'nin tetkikiyle anlaşılır.

Ali Ekrem [BOLAYIR]

S.F., C. 58 Nu. 1516/42 s. 244 – 247

25. OSMANLICA GAYR-İ MİLLÎ, ZOR VE DÜZME BİR LİSANDIR TERAKKİMİZİN BAŞLICA MÂNİ'İ DE BUDUR

Vaktiyle Fatih Rüştiyesi'nde Arabî muallimimiz merhum Hafız İbrahim Efendi Osmanlıca'yı dilenci torbasının muhteviyatına benzetir ve "muhtelif kapılardan toplanan ekmek kırıntılarının mütecanis olamayacağı pek tabiidir" der idi. Filhakika kısmen Arapça, kısmen Acemce, kısmen Türkçe ve umumiyet itibarıyla de Osmanlıcadan mürekkep böyle bir lisanın kelimeâtının cinsiyle mahlûte-i acibeden ibaret olan eşkâl-i kavaidinin içinden çıkabilmek her kula ve hatta her edibim diyene bile müyesser değildir. Eslafın yeniçeri teşkilatı tertibinde düzme ve devşirme usulüyle icat etmiş oldukları Osmanlıca bir değil dört lisandan müteşekkil bir lisandır.

Cümlelerin malûmudur ki, hakkıyla Osmanlıca'ya agâh olup, doğru okuyup, doğru yazabilmek, hatta doğru söyleyebilmek için evvelâ Türkçenin sarf ü nahvini, saniyen Arapçanın o bitmez tükenmez olan sarfı ile nahvinin olanca inceliklerini ve asla tutar bir yeri, bir usulü olmayan imlâsını öğrenip bilmek, Farişî'nin de sarf ü nahviyle imlâsını elde etmek kaide-i esasîyesinden olmakla beraber bir de bunların Osmanlıcada kaide haline vaz edilmiş eşkâlinde harice çıkmamak için dördüncü bir lisan olarak Osmanlıcanın usul ve kavaidini öğrenmek lâzımdır. Meselâ: Okumuşlarımızın pek çoğunun malûmu olan (zabit) kelimesinin Arapçada cemi (zabıtun, zabıtın ve zibat) olduğu halde, biz Arapçada tesniyesi (zabitan)ı Farişî cemi şeklinde kabul ederek Osmanlıcada kullanmışızdır; Osmanlıcanın tahsili tamam olması için şu zabit kelimesi gibi bütün Arabî ve Farişî kelimelerinin cins ile cemlerinin tekmil-i eşkâlini öğrendikten maada Osmanlıcada da hangi şeklinin kullanıldığı ve bazılarının da büsbütün harici manada ve harici bir mevzuda istimal edilmekte olduğunu bilmek ve bellemek şart-ı azamdır. O halde Osmanlıca demek dört lisanı bir araya getirmek demektir. İşte şu sebeple bu lisan sa'b-üt-talim ve sa'b-ül-beyana efradını câmî', ağıârını mânî' olmak üzere (Lisan-ı Arabî ve Farişî-et-Türkî-el-Osmanî) demek en muvafığıdır.

Malûmdur ki biz Türkler daima besatetten hoşlanırsınız. Bizim o kadar kolay, basit, öz dilimiz dururken şu ilm ü irfan yoksulluğumuzda ve vaktin

nakit, milletin hâkim-i mutlak itibar olunduğu telsiz muhabere ve tayyarelerle münakale sırasında her şey sürat ve sühulette aranılırken küçücük yavrularımızın, gençlerimizin ter ü taze beyinlerini, hem pek boşuna olarak, şu Arapçadır, bu Acemcedir, öbürü Türkçedir, Osmanlıcada da ancak şu şekil ile kullanılabilir. Onun imlâsı böyledir, berikinin imlâsı şöyledir, diyerek o bir tarafta bir kolay varken diğer tarafta asla içinden çıkılmayacak bir surette dört müşkül ile uzun uzadıya uğraştırıp neticede dört lisanlık bir lisanı kötü ve zorluklu bir talim ile yine de noksan olarak elde ettirtmeğe uğraşacağımıza o dörtten ancak bir tanesini seçip mükemmel bir surette yalnız onu öğretmeğe uğraşsak daha muvafık olmaz mı? Bahusus o dörtten seçeceğimiz olan bir lisan, besatet ve letafet cihetinden değil yalnız müştereki olduğu diğer için hatta dünyadaki lisanların bir taneciği mertebesinde olan kendimizin o güzel öz dilimiz zuhur ederse bu yüzden halkımızın ilm ü irfan iktisabında ne kadar sühulet ve fayda göreceği şüphesizdir. Arapça, Acemce, güzel öğrenmeden Osmanlıcanın tamamıyla öğrenilmesinin imkânı yoktur diye çocuklarımızın anlamadığı veya pek zor anlayabileceği “nasara yensuru”den başlayarak Arap’ın o karışık ism-i failleriyle ism-i mefulleri if’âli, i’lâli, idgâmı, i’râbı, birkaç kaideli tesniyeleriyle, cem-i salimleri, kaidersiz lâ-yuadd cem-i mükesserleri ve ilh. Sarf ü nahvinin o hadsiz ve hesapsız olan şâzzlerinin zorluklarıyla uğraşmak ve uğraştırmak etfale boşuna ızâa-ı vakit ettirmek değil midir?

Osmanlıca öğreneceğiz diye lüçük yaşımızdan beri Arabî ve Farisî sarf ü nahvini bunca kelimâtını bellemeğe uğraşıp durduğumuz halde o bellediğimiz kavait ve kelimât ile acep bir Arap’ın veya Acem’in huzurunda iki kelime konuşabilmek iktidarını gösterebiliyor muyuz? Mekâtib-i âliye mezunlarımız içinde şimdiye kadar böyle bir nadide zuhur edebilmiş midir? Hatta mülga medreselerimizde senelerce Arabî tahsil edip icazet varakası alanlarımızın içinde birkaç kelime dürüstçe bir araya getirip Arapça iki cümle yazabilenlerimiz ile konuşanlarımız pek nadir değil midir? Velhâsıl gayr-ı millî ve düzme bir lisan olan şu Osmanlıca uğrunda mekteplerimizde umumi tahsilinin mecburiyeti pek zait olan Acemce ile -Arapların ilk uyanışında

İbranice, Latince gibi ölü lisanlardan biri kalmağa namzet görülen ve halen birçok lisanların en zorlusu olan- Arapça'nın olanca inceliklerini Türk yurdunun evlatçıklarına hâlâ öğreteceğiz diye uğraşmak cinneti nedir, bir türlü anlayamıyorum? ! ... Bilmiş olalım ki biz Türk iken ve esastan millî bir lisana malik iken ne Arapça, ne Acemce, ne de Türkçe oldu belli olmayan Osmanlıca denilen şu uydurma dördüncü lisan yüzünden benliğimizden çıkararak benliğimizi feda etmiş oluyoruz. Arz üzerinde kendi ihtiyarıyla saf dilini, saf sözünü kaybetmek yolunu tutan acaba bizden başka bir millet daha var mıdır? Bu bize bir şeyn değil midir:

Evet, bizden maada vaktiyle yine bizim içimizde kendi dilini el deliyle karıştırıp konuşan Ermeniler var idi. Küçük yaşlarımda iken vapurlarda, şimendiferlerde, ötede beride rast geldiğimiz Ermeniler birbirleriyle Ermenice görüştükleri vakit yarı Osmanlıca yarı Ermenice kelimât istimaliyle görüşebilirler ve onların bu halleri bize pek gülünç gelir idi; hatta taklitlerini yaparak onlarla eğlenirdik. Zavallı bizler bilmez idik ki, bizim kullandığımız şu Osmanlıca da Türklük nokta-i nazarından o vaktin Ermenicesinden daha gülünç imiş. Türkçe bilmeyen bir Arap veya bir Acem bizim güya Türkçe diye konuştuğumuz şu lisanı bir nazar-ı teftiş ile dinledikleri vakit tıpkı eskiden Ermenilerin Ermenice benzetmekte asla tereddüt etmezler ve bizde bu halin farkında olmayarak güya mustalah konuşuyoruz diye fitihar edip dururuz. Nasıl ki bugünkü Ermeniler milliyetlerinin vakarı için kendi kelâmı arasında Osmanlıca elfazı çıkarıp sırf Ermenice kelimeler kullanmağa başladılarsa biz de onlar gibi hem millî vakarımızı muhafaza etmek hem de “suubat-ı kelamiyeden azade-ser” yani açık Türkçesi “güç sözlerden başımız dinç” kalmak için ecnebi olan Arabî, Farişî kelimelerini ve onların eşkâl-i faaliye ve kavaidiyesini yavaş yavaş atıp yerlerine Türkçe kelimeleri bulup kullanmalıyız. Bugün arz üzerinde seksen milyona karîb bir nüfusa malik bizim gibi en eski bir milletin dili birçok milyonluk Ermeni milletin dilinden kelimâtça daha yoksul daha fakir olamaz. Osmanlıca dediğimiz şu lisanın sahipleri ancak okuma yazma bilenlerimizi teşkil eden Türklerden ibaret olmak üzere yekûnları ancak ve ancak birkaç on bini doldurabilecek raddededir. Bugün

bütün Türk ilinde ve Anadolu'da halkın ekseriyet-i kahiresinin konuştuıkları Osmanlıca değil sırf Türkçedir. Ve hatta onların yanında Osmanlıca konuşulurken "Bunlar pek Farişî konuşuyorlar, bu kadar derin konuşulan lâflardan biz bir şey anlayamıyoruz." Diye karşılarındakileri güya mustalah ve ilmi mevzuattan bahsediyorlar zannederler. Hâlbuki zavallılar bilmezler ki karşılarında söz söyleyenler eski Ermenilerin Ermenice ile Osmanlıca'yı karıştırmak konuşmalarının aynı bir tarzda o ana dillerini Arapça, acemce ile karıştırıp meramlarını anlatabilmek hevesiyle kendi lisanlarını ihmal etmiş olan aciz ve hakir mahlûklardır.

Hülasa, bu hitabede katî olarak söylenecek son söz: Osmanlıcanın biran önce tasfiyesi ile nesl-i ati için güzel Türkçemizin ihyasını temenni etmektir.

Doktor İsmail Şükrü

S.F., C. 58, Nu. 1525/51, s. 398 – 399

26. ALMAN EDEBİYATINDA İLK ASIRLAR

- “ژود شوکه” den: -

Cermenler -işte milletlerin lisanına aidiyeti şüphesiz bir isim ki Romalılar tarafından Ren, Tuna ve Vistol arasında dağılık bulunan kabilelere verilmişti- 98 tarihinde Tasit “Cermanya” namındaki eserinde ırk ve adetlerinin bir taslağını çizdiği esnada çoktan bir edebiyata malik bulunuyorlardı. Latin müverrihi bunların, ilahlarını takdis ve kahramanlarının şanını, bilhassa (Varus)³² galebe çalan (Arminius)un şan ve şerefini tebcih ettiklerini teminen bildiriyor. Muahhar olan şehadetler ise bize bunların en mühim vesileler münasebetiyle, cenaze ve düğün alaylarında, şenliklerde ve dinî merasim esnasında terennüm ettiklerini öğretmektedir. Manzum darb-ı mesellerinden, muammalarından, bilmecelerinden maada, onuncu asırda istinsah edilmiş olan ve “Merseburg”un sihirkâr formülleri namı verilen ifadeler gibi formüller de vardı. Nitekim bunlardan birisi, atın burkulan ayağını iyi eden ve bu suretle ilahların kudreti yetmediği bir noktada muvaffak olan zî-kudret ilah (Vodan)¹, diğeri de İsveç esatirindeki “Valkirie”ler gibi düşmandan aldıkları esirleri zincire vuran ve şarkılarının tesiri ile hasmın hücumunu durduran, yahut kendi cihetlerindeki esirleri azat eden ilahi kadınları, “نی دلیسی”leri tasvir eylemektedir. Bu şarkılar, hecelerinde aynı harfler tekrar eden uzun mısralardan mürekkeptir. Her mısra, bariz bir surette ortadan ikiye ayrılıyordu. İlk nısf mısra dâhilinde ya iki, yahut bir Memduh hece vardı ki bunlar ikinci nısfın birinci Memduh hecesinde behemehal tekerrür etmekte idiler.

Ferahes frôlôro her frâgên gisluont

“En hakîm ruh, sorup talep etmeğe başladı.”

³² Varus: İmparator Ogüst’in generali Cermenlerin reisi olan “Arminius” tarafından bir tuzağa düşürülmüş ve kurunumuzun dokuzuncu senesinde üç lejyonuyla birlikte mahvolmuştu. Romalılar “Krezus”un partiler tarafından mağlubiyetinden beri böyle bir hezimete uğramamışlardı. Bu felaketin haberi Ogüst’i o derece müessir etmişti ki uzun süren uykusuzlukları esnasında “Varus, Varus, lejyonlarımı bana iade et!” diye haykırdığı işitiliyordu.

İşte bu eski Cermanî şiirin göze çarpan seciyeleri bu suretle aynı hecelerin tekerrüründen ileri geliyordu. Bu usul, ifadeyi değiştiriyor; aynı fikri iki yahut üç muhtelif şekilde tekrar ediyor; bir cümle derununda bir tek şahsa muhtelif isimler veriyor; müteradifleri, bir kelimeyi takip eden diğer bir kelimenin onu tavsif etmesi şekillerini, edeb-i kelimaları bol bol harcıyor; hazırca formülleri ve ifadeleri ibzal ediyordu. Bu sebepten üslup, insicamlı ve sakin bir surette akıyordu. Bilakis daldan dala sıçrayan, aksak bir ahenge malikti.

Barbarların istilası, yahut akvamın hicreti namı verilen kıyam, Cermenlerin edebiyatı üzerine büyük bir tesir icra etti. İlk önce harekete gelen Gotlar, Ostrogotlar ve Vizigotlar ihtimal müstevlilerin en zekileri, en kıvrakları idiler. Bunlar, derhal, “Aryanizm”i³³ kabul ettiler. Hatta Hunların taht-ı mutavaatında iken bile onlara icra-yı tesirden hâlî kalmadılar. Galipler de kendi adetlerini verdiler. Attila’nın sarayında her şey Gotik idi: konuşulan lisan-ı Gotik, “Küçük Baba” manasına gelen Attila ismi bile Gotik... Gotların, tarihlerinin büyük vakalarına dair şarkıları vardı ve bir akşam, Attila’nın sarayında, yemeğin hitamında, iki Got galibin zaferlerini terennüm ettikleri zaman, samiin teessürlerini zabtedemediler; genç, ateşin olan bir kısmı cenklerinin hatırasıyla titiyorlardı; yaşlarının geçkinliğinden dolayı zayıflamış ve istirahatata mahkûm kalmış olan diğerlerinin gözlerinden ise yaşlar boşanıyordu. Dördüncü asr-ı evasıtta Tevrat’ı tercüme eden Volfila[?] وولفيللا, (382–311) yahut küçük Koret[?] كورت –Rumcası Ulfila; Ulfilas- bir Got’tur. Eseri Rumca aslından kendi Vizigot lisanına, bazı yerleri fazlasıyla harfiyen olarak tercüme etti; fakat kullandığı lehçe artık inceleşmiş bir lisandır; birçok fıkralarının tatlılığı bugün bile hissedilir ve zevk verir.

³³ Aryanizm: (270 – 336) miladında İskenderiye’de mütevellit bir rahip olan “Ariyus”un tesis ettiği Hıristiyanlık mezhebi ki esası, akaim-i selase eb ile ebin müsavatını kabul etmemektedir.

Vizigotlar ve Ostrogotlar kayboldular ve lisanları da dokuzuncu asra kadar “mezi”de³⁴ ve on altıncı asra kadar Kırım’da devam etmiş olmasına rağmen onlarla birebir nisyanı gömüldü. Barbarların istilasından sonra vücuda gelen hamasi efsane, **مهالده نساو**, onları zikretmiyor. Fakat bu efsane, gerek meçhuli olan şeyler gerek bildiği şeyler itibariyle ne gariptir! Bu efsanenin nakilleri, vekayi’in tafsilatını doğru olarak bilmeyen ve mezkûr vekayi’ arasındaki rabıtayı kavrayamayan rapodlar[?] **راپودلر** idi.³⁵ Henüz yazı ile tespit olunmadığı için yalnız hatıralarda dalgalanan bu efsane, vakt-i evaildeki kahramanlara pek az zaman-ı evvele ait kahramanları ilave ettiğinden ve muhtelif samialarının fikirleri ve zevkleri ile meşbu olarak mahalli ananeleri bir yere topladığından dolayı her şeyi birbirine bulayıp karıştırmıştır. Anglo-saksoncada en eski abide olan, altıncı asra ait Vidsih şarkısı (Le chant de Vidsidh) Ermanrich, Attila’yı, Gunter’i Alboin’i tanımış olmakla iftihar eden bir şairi temsil etmektedir; hâlbuki (Ermanrich) 375’te ve (Alboin) 573’te ölmüşlerdir. Kronolojiye bundan fazla omuz silkilebilir mi? Aynı zamanda, (Valder)in Anglo-sakson lisanıyla muharrir bir parçasında mukayyet olduğuna nazaran (Gunter), Teodorik’in, “Vittij”de kendisine hediye ettiği bir kılıca maliktir. Ve bu üç şahıs yekdiğerinden bir asırdan fazla bir müddetle ayrılmışlardır. Fakat Anglo-sakson (Cynewulf) Azize Héléna namındaki şiirinde Konstantin’in “**میلو-یوس**” köprüsündeki zaferini Tuna’nın sahillerine nakletmemiş mi ve (Maxence)ya³⁶ Hunların karalı payesini vermemiş miydi?

Kurun-ı vusta destanı, bir Britanya kontu (Delamarş)ı [Conté de la Marche] Şarlman’ın yeğeni, Ronsevo baskını³⁷ büyük bir muharebe ve

³⁴ Mezi: Avrupa’nın eski mıntıkası... Bugün Yugoslavya ile Bulgaristan taraflarına düşer.

Mütercim

³⁵ Rapod[?]: şehir şehir gezerek şairlerin bilhassa Omiros’un şarkılarını terennüm edenlere Yunanilerin verdikleri isim.

Larousse

³⁶ Maxence, 306’dan 312 tarihine kadar Roma İmparatoru Konstantin tarafından mağlup edilerek “Tiber” nehrinde boğuldu.

Larousse

³⁷ Ronsevo: Aşağı Pirene silsilesinin vadisi, yahut boğazı. (778)de Şarlman ordusunun dümdarları ve Vasikonlar tarafından orada paramparça edildi ve Şarlman’ın maiyetindeki cengaverlerden meşhur kahraman “Rolan” dahi bu baskında telef oldu.

Frankların dmdarları üzerine atılan Baskları bir mağribi ordusu yapıp çıkmıyor mu? O halde demek oluyor ki hamasi efsanenin Romalılar gibi Got'lardan bahsetmiş olmasına ve Got kavmine değil, onların reislerine, Ermanrich'e ve Teodorik'a saplanıp kalmasına hayret etmemelidir.

Burgondlar ve Hunlar daha derin bir iz bıraktılar. Burgondlar, güzel "Worms" memleketinde altın zereleri sürükleyen Ren nehrinin sol sahilinde yerleşmişlerdi. Hükümdarlarının şevket ve serveti meşhurdu: Efsane bunların memleketine gl bahçesi, yahut gülistan, Rozengarten namını verdi ve krallarının azim bir hazineye, esraramız Nibelonganların hazinesine, ebedi surette nehrin dibinde gömülü olarak uyuklayan (Hort)ye malik olduğunu farz eyledi.

Burgondların krallığı 437'de Hunlar tarafından tahrip edildi: Efsane bu vakayı yakaladı; Attila'nın Burgondları sevetlerini ele geçirmek için katliam ettiğini tasvir eyledi ve bu krallara "Nibelongan"lar namını verdi. (453)te Attila öldü; pederini boğazlamış olduğu güzel "Hildiko" yahut "Hild" ile zifafa girdiğinin ertesini günü onu kanlar içinde buldular; bir nezfe uğramışlardı; fakat Hild'in onu bir bıçak darbesiyle öldürdüğü iddia olundu ve efsane,

-Mabadı var-

Mütercimi: Halit Fahri [OZANSOY]

S.F., C. 59, Nu. 1536/62, s. 158 – 159

27. YARINKİ EDEBİYATIMIZ

Namık Kemal ve muasırlarının “Eski Edebiyat” dedikleri “Enderun Edebiyatı” yaftasını yapıştırmak on beş seneden beri moda oldu. Üzerinde biraz a'mâl- efkâr ederseniz teslim edecekseniz ki o unvan Eski Edebiyat'ın evsafından ancak birini tarif edebilir: Saraya ve divana hoş görünmek hevesi... Hâlbuki unvan daha şümulü olmak lâzım gelir. Bu cihetle bir takımımızın “Enderun Edebiyatı” dediğimize “zadegân edebiyatı” demegi enseb görüyorum, şu kayıt ile ki “zadegân” tabirini Avrupa'daki manası ile değil, bizdeki eski telâkkiye göre derpiş etmeliyiz. Biliyoruz ki bizde “zadegân” sınıfı medrese fikirleriyle meşbu ve belâgat-ı resmiyeye taraftar, saray veya divan yetiştirmelerinden müteşekkildi. Eski edebiyatımız benim fikrimce münhasıran o sınıfa hitap eder ve o sınıf gibi medrese fikirlerinin ve belâgat-ı resmiyenin naşiridir. Ve o asırlarda okuma yazma zadegân sınıfına münhasır kaldığına göre edebiyatında yalnız o sınıfa hitap etmesi tabî idi...

Şinasi'den sonraki edebiyatımıza da “evsat edebiyatı” diyeceğim. “Evsat” tabiri malûmdur ki Fransızların bourgeoisie dedikleri sınıfın bizdeki muadiline verilmiş eski unvandır. Şinasi'den sonra bilhassa dört büyük şahsiyette -Namık Kemal, Recaizade Ekrem, Abdülhak Hâmit ve Sami Paşazade Sezai- temessül eden bu edebiyat garp ile şark ve medrese ile mektep arasında bir vasıta-i iltisak hükmündedir. Bu edebiyatın muhatabı divan değil, saray değil, zadegân değil, fakat kitle-i nas da değildi. O bilhassa daire-i tenevvüre yeni dâhil olan evsata hitap ediyordu. Alehusus “kuvvet”i ve “şiddet”i ile temayüz eder. Bu memleketin tahkikata müstenit bir tarihini yazacak olanlar tasrih edeceklerdir ki en büyük amil-i intibahı Namık Kemal ve rüfekasının edebiyatı olmuştur. Vatan lâfzını asrî manasıyla onlar neşr etti; vatanda hürriyet fikri onların yazılarından doğdu. Edebiyatı köhne kalıbından onlar kurtardıkları gibi istibdat boyunduruğunu kırmak azmini zihinlere aşılardan da onlardır.

Bu edebiyat, garp ile mübadele-i maneviyata başlayan mertebe-i medeniyetimizin bir mahsul-i içtimaisi idi: Maarifin bi-n-nisbe genişleyen

halesi artık yalnız zadedgâni değil, sınıf-ı evsatı da ihata ediyordu, edebiyat şimdi zadedgân haricinde de kariler bulabiliyordu. Onun için sarayı, divanı ve medreseyi az çok istihkar ederek Namık Kemal ve arkadaşları kendileri gibi düşünebileceklere hitap ettiler. Müessisleri o edebiyata “Edebiyat-ı Cedide” dediler. Tekrar edeyim ki ona “evsat edebiyatı” unvanı daha tarihî, daha içtimai ve daha manalı olur.

Servet-i Fünûn Edebiyatı o edebiyatın bir nevi ma’badır. Ona da “evsat edebiyatı” demeliyiz. O da evsat sınıfının efkâr ve hissiyatına tercüman oldu. Şu fark ile ki evvelkisi daha enfüsî, daha hayalî, daha romantiktir; Servet-i Fünûn edebiyatı bi-n-nisbe garba daha yakın, biraz daha afakî ve maalesef itiraf edeyim, daha az tabîdir ve daha az kuvvetlidir. Zaafına bilhassa ince sanat yaratmak için tabiattan uzaklaşması sebep oldu. Garp ziyası ile münasebetimizin daha işlek bir zamanında yetiştiği için Servet-i Fünûn Edebiyatı sanatın esrarını selefenden daha iyi kavramıştı; ve eğer güzelliği besatette aramak dirayetini gösterebilmiş ve tasannudan ale-l-devam mücetenib kalmış olsaydı şüphe yok ki hizmeti daha çok kıymetli olurdu. Şimdilik Kemal ve Hamid edebiyatının daha az gürbüz yavrusu mevkiindedir.

Bugün edebiyatımız nâ-kabil-i inkâr bir durgunluk devri geçiriyor. Edebiyatın tarih-i umumiyesine bîgâne olmayanlar bu durgunluğu pek tabîî bulurlar. Zira büyük siyasi ve içtimai inkılâpları müteakip bediiyat cereyanlarının sekteye uğraması bir kaide-i tarihîyedir. Ber-mutat beş on sene süren bir devr-i ataletten sonra inkılâbın sanat sahasındaki parlak semereleri inkişaf eder. On beş seneden beri atığımız büyük tekâmül hatvelerinin netayic-i bediiyesinden biri yarınki edebiyatımız olacaktır.

Eğer edebiyatın tarih-i umumiyesine istinat eden tahminimde yanılmıyorsam yarın maarifin halka intişarı ile birlikte hakikî halk edebiyatı doğacaktır. Hakikî halk edebiyatı, diyorum, zira ötede beride halk edebiyatı namıyla neşredilmekte olan “Öksüz Âşık” türküleri yahut “Koroğlu” destanları sanatla alâkadar olmadıkları için edebiyata dâhil olamazlar, öyle yazıların mevkii edebiyatın dâhilinde değil, yanında bir mütevazı kardeş mevkii; her kavmin böyle teraneleri görülür, fakat hiçbir medenî cemiyet onları edebiyatına

dâhil görmez; onların hizmeti bediî değildir, kavmin eski ve iptidaî hissiyatına vasıta-ı teneffüz olmak itibarîyle tarihîdir ve bu cihetle kıymetleri hiç de şayan-ı istihkar görülmemek icap eder. Mamafih yarınki edebiyatımızın onlara benzeyeceğini zannetmemelidir. Bediî düsturları ve kavaid-i belâgati her ne olursa olsun yarınki halk edebiyatımız bugünkü evsat edebiyatımızın bir şekli-i müterakkisi olmak zarurîdir, vâlâ edebiyatımızın terakkisinden bahsedemeyiz.

İtikadımca edebiyatımız gittikçe ferdiyetten uzaklaşacak, gerek mevzuu, gerek gayesi, gerek muhatapları itibarîyle içtimai olacak. Nasıl ki yarınki hayat-ı evlerden ale-l-infirat çıkacak bir ses değil, fakat hey'ât-ı umumiyyeden yükselecek erganunî ve tannân bir musikidir; onun gibi yarınki edebiyat da muharrirlerin şahsî hayallerinden ve zatî hislerinden ziyade cemiyetimizin samimi sevinç ve matem gürültülerini besteleyecek. Müstakbelin karileri şaire diyecekler ki:

– Anladık, sen tabiatı, hayatı, aşkı şöyle hissediyorsun; elemden böyle mustaripsin ve lezzetten böyle sarhoş oluyorsun... Fakat bütün bunlar senin kendi kalbine ait heyecanlar... Yedi asırdan beri yüzlerce şairlerimizden hep böyle samimiyâtı dinledik. Artık istiyoruz ki şairlerimiz bizim tarlada, makine başında yahut tezgâh önünde hissedip de söyleyemediklerimizi terennüm etsinler...

Zımmen bu emri alacak istikbal şairlerimizin memba-ı ilhamı kendi hislerinden ziyade cemiyet-i muhitanın heyecanlarıdır. Eski şairlerimiz asırlarının ve muhitlerinin biraz haricinde gibi yaşarlardı. Sanatları için mevcudiyet-i şahsiyeleri bir nevi koza teşkil ederdi. O koza içinde mütecerrid düşünür ve ancak bir fie-i mümtaze için yazarlardı. Denebilir ki sanat için sanat, tam manasıyla onların düsturu idi. Yarın ammenin tekâmül be medeniyet yollarında çalışan, terleyen yorulan hayatına biraz şiir koymak lâzım gelecek; halk güzel şeylerden ilelebet mahrum kalamaz. Maddiyat içinde yaşayan avamda yarın maarifin hale-i tenvirine dâhil olunca biraz mehasin şarabı ile tazmin-i kuvvet etmek isteyecektir. Terakkiye karar veren sanayi-i âdiyye aşikârdır ki sanayi-i bediianın yardımından müstağni olamaz; ve buna mukabil sanayi-i âdiyyeye istinatgâh olmak da sanayi-i nefise için bir mesele-i

hayatidir: Güzel mobilyanın olmadığı yerde güzel mimariye ihtiyaç hissedilmez ve duvar eğer bedî şeraiti câmi' değilse bir sanatkâr imzasını taşıyan kıymettar tabloyu çağırılmaz. Asrî hayatın şiiri âdi ve âli bütün sanatların ibda sahasında ittifakından doğacaktır... Her kıymet ale-t-tedriç halka doğru yürürken yalnız bediiyat uzakta, halk ile ihtilâttan muteriz yaşayamaz; sanayi-i nefise ve edebiyatta cereyana katılacaklar. O zaman bütün bütün yeni telakkiyat-ı bediiyye doğacak: Bizim şiir görmediğimiz yerlerde, meselâ bir lokomotifte, bir deniz tayyaresinde, bir otomobilde ahlâkımız bedî incelikler görecektir ve onları makine gibi metin işleyen bir şive ile terennüm edecekler. O zaman anlaşılacak ki muhtelif şekilde kuvvet doğuran medeniyet cihazları yalnız sanayi-i âdiyenin değil, nefasetin de bir velinimetidir.

İtiraf edelim ki güzelliği biz ve eslâfımız daha ziyade nukuşta, tezyinatta, tefasilde aradık ve izafî ile aslîyi hayli taklit ettik. Onu gelecek nesiller tercihen hayatta, harekette, kudretin mütenevvi tecelliyatında hissedecekler. Eski hayatımız göklere minare şeklinde camit yükseliyordu; Nehar ve elektrik inbisatı ile tellerden ve telsiz mecralardan rub'-i meskûna dağılacak: Belki bunun daha canlı bir güzelliği vardır.

İşte yarın ki halk edebiyatını ben böyle anlıyorum. Yoksa gelecek şairlerimize meşk olmak üzere Âşık Kerem Divanı'nı kabul etmek selamet-i zevkin iflasını ilan ve bayağılığın râsime-i tetevvücünü icra olur. Yirmi senede beri edebiyatımız hiç şüphe yok ki bir devr-i tedenni yaşadı: Mübalâğalı bir inhimak ile sanatın maziye teveccühü zamanın zaaf-ı ibdaîsini ispat eder, bu cihetle nâ-kabil-i inkâr bir alâmet-i inhitattır. Fakat bu devr-i tedennin de bir kıymeti vardır, şu ki ale-l-ıtlak sanat tarihinde gördüğümüz her devr-i tedenni gibi o da kendisini takip edecek parlak devr-i intibahın tohumunu taşır.

Her inkılâp gibi sanat inkılâbı da nagehanî ve hazırlıksız doğmazlar; onların da az çok uzun bir hayat-ı rüşeymiyesi olur. Bugünkü edebî uyuşukluğumuz da yarın ki sanat inkılâbımızın kökleri beslenir. O kökler er geç çiçek ve yaprak vereceklerdir. Ancak bunun için beklemek lâzım ki halk

maarifin daire-i münevveresine dâhil olsun ve edebiyatı kendi mahfeline çağırsın.

Bir de zannetmeliyiz ki halka hitap etmek için edebiyat maziye, iptidaîliğe avdet etmek mecburiyetindedir. Hiçbir medeniyet vardığı mertebe-i medeniyeti çiğneyerek geri gidemez. Kendisine ileriye gitmek kuvvetini hisseden bir zekâ için ricat yolu kapalıdır. Hangi sahada olursa olsungeriye dönmek zaafa delâlet eder.

Yarınki edebiyatımız gayr-i şahsî ve demokratik olacağı gibi kaviyyen melhuzdur ki daha çok basit de olsun. Fakat basitlik iptidaîlik değildir, bilakis eser-i terakki ve tekemmüldür...

Cenap ŞAHABETTİN

S.F., C. 59, Nu. 1534/60, s. 114 – 115

28. GENÇLERLE BİR SOHBET

BİRAZ EDEBİYAT İSTEMEZ MİSİNİZ?

“Servet-i Fünûn” bir şey yazmak için ne zaman elime kalem alsam heyecan duyarım. Mekteb-i Mülkiye’de iken “Servet-i Fünûn” bizim edebiyat hocamızdı. Cuma günlerimiz yalnız “Servet-i Fünûn” günümüz idi. Edebiyat meraklısı dört beş arkadaş merakla, hevesle ve hürmetle onun on altı sahifesini akşamlara kadar okurduk. Bu bizim için nefis bir ziyaret olurdu.

Zaman bizi hayata attı, hayatta şuradan şuraya attı. Mekteplerde hayal okuduk, ümit öğrendik. Hayatta elem gördük. İstırap tanıdık. Bugün başımızı çevirip arkaya baktığımız vakit hayata ayrıldığımız noktanın avdeti muhal mesafelerde kaldığını görüyoruz. “Servet-i Fünûn”u gördükçe ve ona bir şey yazmak için düşündükçe dimağım durur. Yalnız hislerimle yaşar ve yazarım. Bana öyle gelir ki bu sahifelerde ben bir “fikir” ilave etmek hürmetime karşı bir cürümdür.

Fakat samimi hisler için en mukaddes mabetler açıktır değil mi? Harb-i Umumi içinde “Servet-i Fünûn”un “İstanbul Postası” sütunu bir müddet benim olmuştu. Üstat Mahmut Sadık’la ben, iktisadi işlerle meşgul olmağı tercih eden büyük ediplerle şairlerin ihmal ettikleri bu şiir bağını büsbütün korumaktan, pâmâl-i istila olmaktan kurtarmağa çalıştık. Sa’yimizin boşuna gitmediğini şundan anlıyorum ki bağın emektarları bir müddet uzaklarda kâr ü kesp ufuklarında dolaşıp avdet ettikleri zaman vakıa bir çöl buldular. Fakat yer buldular. Onun için “Servet-i Fünûn”a ekilen emekler arasında bu değersiz kalem de mini mini bir hassası vardır zannedirim.

Ne diyordum “Servet-i Fünûn” için, bizim neslin edebiyat üstadıdır diyordum değil mi? bunu eski bir edebiyat meraklısı ve heveslisi lisanıyla tekrar ederim. Bugünün matbuatında sıraya geçen imzaların çoğu eski “Servet-i Fünûn”ı okumak bizim için bulunmaz, telâkki edilmez bir saadetti. Fakat “Servet-i Fünûn”a yazı yazmak bu ancak gençlik hülyalarının hazin bir serabı olmaktan ileri gidemezdi. Bundan bahsetmek cüretkârlık icrasına kalkmak küstahlıktı. Öyle bilirdik ki “Servet-i Fünûn” mukaddes bir şiir mabedidir. Ve

buraya girmek için Kâbe yolu gibi müştaklı, Sırat Köprüsü kadar tehlikeli müşküllerden, engellerden sağ ve salim geçmek lâzım... Bu kudret hiç birimizde yoktu. Ve onun içindir ki o zamanlar bu mabedin daima etrafında tavaf eder ve uzaktan yaptığımız ibadetin ecrini derin bir haz-ı edebî gibi gönlümüze sindirirdik.

Zaman geçti. Türk edebiyatında başlı başına bir devir açan “Servet-i Fünûn” sahifelerinde bir gün kendimi gördüm. Bu benim için bir hadise olmuştu. O gün; zannederim ki yedi sekiz yıl var, “Servet-i Fünûn”da ilk yazımı ve altındaki imzamı saatlerce temaşa ettim.

Buna kendim de hayret ediyordum. Üstat Mahmut Sadık bir küçük hikâyemi gazeteye koymuştu. O zaman gazetecilikte beş altı yıllık ömrüm olduğu halde “Servet-i Fünûn”da ilk yazımın görünmesi bana hayretle akırışık çılgın bir sevinç vermişti. Nasıl sevinmezdim ki gençliğimin en heyecan verici hülyası bu mabedin kapısından uzanabilmektir.

Genç kızların gelinlik rüyaları gibi, yarı hicap, yarı tecessüs veren bu zıfaf gününden sonra artık muradıma ermiştim. Vaktiyle ne samimi arkadaşlarıma bile itiraf etmekten sakındığım bu emelimi, “Servet-i Fünûn”da yazı yazmak arzusunu kana kana tatmin ediyordum.

Yıllar geçti... Ve hadiseler, yonca ile başağı ayırt etmeyen bir tırpan gibi üzerimizden geçti. Başımızı kaldırdığımız vakit edebiyat âlemini kırağı düşmüş bir bağ gibi kavruk ve kırçıl gördük. Kimse bu âleme başını çevirip bakmıyordu. Bağda filiz verecek bir tohum bile kalmamıştı. Emektarlarına zaten kuru bir şerefle kısır bir zevkten başka bir şey veremeyen “edebiyat” bugün uyku hastalığına tutulmuş biçare gibi ne gıda alıyor ne gözünü açabiliyor. Koltuk değnekleri alınmış bir malul gibi yüzükoyun yere kapanmış yatıyor. Ve öyle görüyorum ki yine bizim eski mabede iltica ettiği halde belini doğrultamıyor. Emektar doktorlarının ihtimamı halktan iltifat görmeyen bu biçareyi feci akıbetten kurtarırsa ne mutlu!

Bizim gençlik okurdu. Şimdiki nesil oynuyor. Biz okuya okuya kambur olduk. Şimdiki gençlik oynaya oynaya Herkül olacak.

Biz “futbol” topunun mektep kapılarından kama, bıçak misali memnu silâhlar gibi kaçak olarak girdiği devirde yetiştik. Onun için ne büyük eğlencemiz ve zevkimiz “edebiyat” olmuştu. Şimdiki nesil “spor”un ders programına karıştığı zamana rastladı. Onun için hepsinin yüzünde gözünde “boks” beresi var. Zaten bizim memleket ifrat ile tefrit arasında bocalar durur. “Nuh”un teknesi gibi her cins mahlûkatın sığındığı bu yerde eskiden milliyetini, damgasını muhafaza etmiş bir “edebiyat” vardı. Şimdi o da kalmadı. Hepimiz derdimize düştük. Oturup bir eser okuyacak yerde “cazband” a ayak uydurup dans ediyoruz. Ciddî, edebî bir eser yazacak yerde satış endişesi ve kazanç ihtiyacıyla harcıâlem sütunlar dolduruyoruz. Harb-i Umumi bu memlekette iki büyük darbe indirdi. Bunları biri memurların başına isabet etti. Öteki edebiyatın sırtına! Çil yavrusu gibi dağılan edipler köşede bucakta buldukları taneleri bırakıp bu meydana toplanamıyorlar. Bunun içindir ki “edebiyat” yumurtasız kalmış müteverrim gibi boynunu bükmüş son öksürüğünü bekliyor.

Ne şairim, ne edip. Yalnız gazeteciyim. Mukaddes edebiyat mabedinden feyzini almış bir muharrir bu acıklı vaziyet karşısında ancak şikâyet eder ve memleket gençliğini biraz da fikrî hayata davet etmeği vazife bilir. Ben de bunu yapmak istiyorum.

Bugün “Servet-i Fünûn” a şu satırları yazarken maziye baktım, çok değil on iki on üç yıl evvel “Mekteb-i Mülkiye”deki hayatım bütün neşesiyle gözümün önüne geldi. Temin ederim ki o hayatın en sevinçli en mesut anları “edebiyat” a ait samimî mütalâalar ve hasbîhâller teşkil eder. Bu öyle bir zevktir ki her milletin münevver gençliğini bir müddet olsun sarhoş etmiştir. Başlarında “gol” rüzgârı esen gençliğin biraz da kütüphaneler önünde dinlenmesini tavsiye ederim. Çünkü insan yalnız adaleden ibaret değildir. Etle kemikten kıymettar bir kalp ve bir dimağ vardır ki bunlara da hakkını ödemeğe mecburuz.

Burhan Cahit [MORKAYA]

S.F., C. 59, Nu. 1528/54, s. 26 – 27

29. “NAİMA” İLE BERABER

Bir haftadan beri kütüphanemde “Naima” ile beraberdim. Naima Nabi'nin muasırı ve Nabi kadar değilse de Nabi gibi şairdi. Osmanlı saltanatının sonbaharında en çamurlu hengâmeleri tespit için kalemi eline almış. Nısf-1 ahîrini bizzat temaşa ettiği on birinci asr-1 hicrinin ilk yetmiş senesini bin perdeli bir haile halinde yaşıyor: Üç yüz seneden beri için için ufunetlenen hanedan çıbanı o devirde bütün vahameti ile açılmıştı; Abdal Sultan Mustafa'yı, Deli Sultan İbrahim'i, ayyaş ve hunhar Sultan Murat'ı ve onların etrafında Türk'ün mukadderatını ellerine almış, hâdimleri, cüceleri, dilsizleri, ağaları, hasekileri, falcıları ve büyücülerini devlet-i mütefessihe üstüne konmuş karga ve sinek ordusu gibi pür-iştiha ve mest yağma sahnesinde görüyoruz; saray, divan, yeniçeri ve eski fikirler, hepsi çürük ve cîfe kokuyor; تک idare heyeti her an kapmağa, yemeğe, yutmağa, yıkmağa ve ezmeğe hazır bir zümre-i esafil ortasında kendisini Allah'ın gölgesi tanıyan ve Kâbe ile tahtı yekpare gören bir padişahın ibaretidir; bunların hepsi belki beş vakitte namaza dururlar, fakat Cenab-ı Hakk'ı gökyüzünde şeyh-ül-İslamları gibi telakki ederek ona istedikleri fetvayı verdirmek için... İnanılmaz hayâsızlıklar din perdesi altında saklandı. İbadet manzarası ile mestur bir habaset cihazı hergün mabuda birkaç Müslüman hayatını nezreder ve kendi uyûnunu dindaş kanı ile yıkamağa çalışırdı.

Afakı böyle şenaatler içinde tefessüh ederken Naima bir kimyager gibi burnunu tıkamış, ufunet-i içtimaiyeyi tahlil ediyor. Çürük memleketi o metin bir üslup ile tersim edecekti. Hadimler ve hasekiler arasında erkekçe yazabilecek bir kalemi vardı. Asrının kalbini hâzık bir hekim dikkati ile dinliyor. Ve muasırlarının ruhunu birer açık kitap halinde okuyordu. Dimağından evvel gözleri aşına-yı tarihtir. Muhitinin bütün mesâmmâtına nüfuz eden nazarı girdiği her yeri ve gördüğü herkesi bir şimşekle aydınlatır. Sarayı ve divanı tahrik eden kötü avamilin hiç birine bîgâne kalmadı. Naima'nın aydınlattığı seyyiatı yakmak ellerinde ateş tutanların vazifesi idi. Tarih-nüvis kendi zekâsının alevden hiçbir zerre feda etmemekle mevkûldü[?] موکولدی. Naima bu memuriyetini şerait-i muhitanın son müsaidesi mertebesinde

eda etmiştir. Onun “siham-ı kaza”sı kalemdanında biraz gizli durur; okları hedeflerine üslûp ve nezaket kadifesine sarılı saplanır. Vukuatı münakaşa edişinde zahirî bir safderunluk ve sathî nazarları aldatabilecek bir müsamaha-i tebliğ vardır. Şüunu zapt u kayd ederken satırların altına ara sıra sevk-i mecburiyetle tegafülünü vadediyor. Zira o bizzat itiraf ettiği vecihle “التجاهل عن بعض الامور تعاقل” kanaatindedir. Cümlelerinin çoğunda eski belâgatimizin “tecahül-i arif” dediği ince hüneri hissederiz. Mamafih ifadesindeki rıfk ve mülayimiyete rağmen anlaşılıyor ki onda bier mabeyinci ruhu yoktur; makalelerini huzur-ı hümayunda diz üstünü saçak öperek yazmamış; asrının çirkin günahlarına karşı dişleri mecburiyet-i ızmâr ile gıcırıyor. Ferhat Paşa’nın haile-i idamından telehhüfle bahsederken “kelam-ı munsıfane” istitradını açarak, faciayı îka eden Mehmet-i Sâlis hakkında: “Safdil ve sade-derun, hile ve hadia vadilerine henüz gayr-ı mütefattın” diyor ki belâhet-i şehriyarı bundan daha açık surette beyan edemezdi. Murat-ı Rabi’ için: “Kendileri her hususu adl ü şer’ ü kanun üzere görmezlerdi.” diyebiliyor. Budala Sultan Mustafa hakkında kâtip Çelebi fezlekesinden şu mülâhazaları iktibas etmiş ve benimsemiş: “Türbeleri gezip deryada balıklara altın atmak ve abes yere yollarda altın ve derem döküp saçmak gibi nâ-makul hallerini halk-ı âlem re’y-el-ayn müşahede edip adem-i rüşdünü bildirir.” ve mesela kendisine az rüşvet gönderdiğinden muğber olarak Deli Sultan İbrahim’in dervişi Mehmet Paşa’yı Anadolu beylerbeyliğinden azlettiğini ketm etmemek celadetini gösteriyor.

Naima’ya şüphe yok ki bugünkü manasıyla müverrih denemez, fakat adi bir mukeyyid-i şüun demek de büyük haksızlık olur. O bence tam evsaf-ı lâzimesiyle bir tarih-nüvistir. Hikâye sanatının bütün esrarına vakıf doğmuş gibi, bildiklerini ne kadar güzel anlatıyor. Onun kalemi ile nakşettiği asrı bir aynada seyreder gibi görebiliriz. O bilhassa bir “haslet musavviri”dir; iki cümle ile bir adamın ruhunu ve bir devrin mihver-i şüununu takrir edebiliyor.

Bu mümtaz tarih-nüvüsin üslûbunu Şemsettin Sami Bey merhum bilmem niçin kaba bulmuş. Ben kendi zevkimce hilâfına kaniim. O belagatinin tumturağı ile göze çarpmak hevesinde değildir. Meslek-i edebîsi itibarîyle

mesela padişah demek için bütün bir sahife dolduran “Tac-üt-Tevarih” müellifine benzemez. Kalemî fikri gibi seri yürür. Tazyin kasdıyla ihtiyar edilmiş ağız külfetleri şayan-ı ihmal görmüş. Müsahale ile yazıyor; süs hatırı için her yazdığını bin kere kazıyarak kalem tıraşını köreltmiyor. Cümleleri zamanının adab-ı tahririne nazaran ancak birbirinden ayıramadığı fikirleri aynı ibarede toplu tutar. Kolaylıkla yazdığı için yazdıklarını kolaylıkla okuyoruz; onu okurken zihniniz içinden çıkılmaz kör düğümlere dolaşık kalmıyor... Naima’da mana daima elfazdan kuvvetlidir. Onun üslubu bana pek güzel anlatıyor ki yazıda belâgat başka, kuvvet başkadır ve belâgatsiz kuvvet yaşayabilir.

Naima’nın ketum bir muâtebesi var: Hiç kimseyi gürültülü ve haşin bir sarahatle itham etmez; hükümleri birer nükte zarafeti ile iğnesini ve ateşini gizleyerek dokunduğu yerleri enzâr-ı umumiyede şişirir. Zevkinin selâmeti çirkin yazmasına tabının nezaketi sert yazmasına mani oldu; fakat bu lisan mülayemeti hiçbir zaman riya ve hatta samimiyetsizlik nispetine düşmüyor. İntikadlarında hiç aldanmadığı iddia olunamaz; lâkin öyle sanıyorum ki hatalarında da samimîdir... Onun beş “tur”da icmal ettiği mutlakiyet felsefesini kendisine değil padişah-ı asra izafe etmeliyiz. Tebaayı mevzubahis ederken: “Gayrın tagallübü altında makhur ve âherin tasallut ve tahakkümüne muti ve münkad olmakta mecbur olsa acz ile şevk-i nefsanîsi zail olur.” diyen ve fikrini birkaç satır sonra ilâve ettiği: “Taleb-i izzet için sa’y ü içtihadı kahr u mağlûbiyet ile fesada varır.” cümlesiyle tamamlayan Naima bir hükümdarın keyfe mâ yeşâ’ devleti idaresine taraftara olamazdı. Bu cihetle dördüncü turundaki: “Âsâr-ı selefe iktifa ve nesc-i müstakîm üzerinde mazilere iktida” tavsiyesi gibi “Eslafa taklitten nükûl ve tarika-ı sabıkînden nükûl edilirse fesad-ı amel emr-i mukarrerdir.” demesi de münhasıran saray ile divana isnat olunmak lazım gelen istibdat düsturlarındandır. Bunu demekle Naima’nın tekâmül-i nazariyesine aşinalığı işaret etmiyorum. Bilirim ki o da: “Her devlet ve cemiyetin hali daima bir karar üzere mütakır ve vetire-i vahide üzere müstemir olmayıp her-bar etvar-ı muhtelif ve halet-i müteceddideye munkalip olmaktadır.” demiş olmasına rağmen muasırları gibi tekâmül felsefesine bittabi

bigane idi; değişmek kâinatın her cüzü için bir mükellefiyet-i daima olduğunu ve beşeriyetin lâ-yenkati değişen maşerin parçalarından tereküp ettiğini bugün bizim anladığımız gibi anlayamazdı. İlim sahasında tekâmül fikri henüz doğmamıştı. O asırda tarihe her zekâ biraz mühendis ve biraz şahit kadar bakardı. Tarih-i içtimai ile tarih-i tabîî arasında hiç kimse ber-vech-i münasebet şüphelenmezdi. Naima ve muasırlarınca tagayyürat-ı içtimaiye sathından derinlere ve beşereden ruha yayılır. Bir kabzımalın ihtilası, bir kadının irtışası, bir yeniçeri bölüğünün isyanı bina-yı devleti kemiren sel ayakları olduğunu bilirler; fakat mamurlar mamuriyetleri değil, memuriyetler mamurları ifsat ettiğinin farkına varamadıkları gibi bu hadiselerin memba-ı hakikiyesini aramak ihtiyacı da duymazlar. İliyet-i tarihiye silsilesi onlarca nihayetsiz halkalardan müteşekkil değildir. Burnunun şekli ile Kleopatra'nın sima-yı cihanı değiştirebileceğine ve İngiltere tarihi bir "Cromwell" in idrar yoluna takılan kum tanelerinden çıkabileceğine inanmazlar, işte o kadar. Mamafih vahim bir silsile-i mesaibin münhasıran hükümdarın yatak odasından yahut sadrazamın dirayetsizliğinden çıktığını akılları pekâlâ kabul eder ve sebebi daha uzaklarda ve daha derinlerde taharriye lüzum görmezler... Naima da asrının kanaatleriyle müsellaah bir tarih-nüvisti. O da vakayi'-namesini re's-i kârda bulunanların hasail ü ihtarasatından, hata ve sevabından çıkarıyor. Onun tarihindeki hayat, alelhusus küberanın hayatı ve hayat-ı idaredir, şüphe yok ki zamanının riya batağında boğulmamıştı. Devlet makinesinin zembereği çürümüş ve inhitat-ı umumi tahakkuk etmiş olduğunu sezmişti. Anlamıştı ki artık saray kaba bir cehl ve tereddidi içinde münbit bir isâet fidelidir. Fakat suiistimal akıntılarının sefine-i ümmeti hangi fırtınalara sürükledikten ve kopan kasırgaların fi-l-asl hangi muvazenesizliklerden münbais olduklarından bihaber görünüyor. Ne silsile-i mukaddematı ve ne de silsile-i netayici bir iki halktan öteye takip etmez. Kavmin ruhundaki derin tahvilat ile meşgul değildir. O itibar ile sanıyoruz ki bünye-i cemiyet değişmiyor ve sefine-i tarihimiz daima aynı noktada aynı şamandaraya bağlıdır... Vukuatı böyle basit bir adese ile takip eden muharrir için zekâsını şüun-ı cariyenin tefasil ve cüziyatına dağıtmak tabii idi. Naima filhakika terkibe hemen hiç yanaşmaksızın yalnız hurde-i tahlillere vakf-ı mesai ediyor. Asrının havadis muharriridir. Mamafih

yazısı asrının fevkindedir ve kim bilir belki kendisi de yazısının fevkinde idi. Onu ben bilhassa vukuat karşısında gösterdiği iffet-i fikriyeden dolayı şayan-ı dikkat gördüm. Etrafına hakikaten namuslu bir adam irtifaından baktığına şüphe yoktur. Beğenilecek yeri olmayan muhitini beğenmiyor. Takdir ve tahsine çalıştıklarında bile hissediyorlar ki az çok asrın kötü çamurundan lekeler sıçramıştır. Fakat hiç kimseye karşı içinde kin acılığı hiss olunmaz. Galiba biliyor ki garaz her şeyden ziyade hakikatin düşmanıdır ve kizb ü galata düşmek istemeyen hıkd u intikamdan mütevakki olmak icap eder. Bunlarda bir tarih-nüvis için istihkar edilecek faziletler değildir.

Herhalde Naima, beni, tasvir ettiği asırdan iğrendirdi, fakat kendi kalbi ile sanat-ı tahkiyesine imrendirdi...

Cenap Şahabettin

S.F., C. 59, Nu. 1527/53, s. 3 – 6

B. FİKRÎ YAZILAR

1. İSTANBUL POSTASI

İhtiyarlar, beyaz saçlılar diye bizlere karşı savrulan tatsız tuzsuz sözleri çok dinledik; hem o kadar çok ki ara sıra ara acaba sahih işe yaramayacak hâle mi geldik diye birkaç ak saçlı arkadaş birbirimize sormuştuk. Bu bâbdaki son kararımız o tahattialara ehemmiyet vermeden işimize devam etmek olmuş idi. Hele, 77 yaşındaki Mareşal Hinderburg'un Almanya'ya reis-i cumhur oluşu ve yetmiş milyon halkın bu ak saçlıyı intibah-ı millî timsali olarak ortaya koymuş olması, bizim gibi ak saçlılara daha ziyade cesaret verdi. Ama diyeceksiniz ki orası Avrupa, alehusus Almanya'dır; bize benzemez. Vakıa garp diyarı bize benzemiyor. Garp diyarında ak saçlıları büsbütün başka nazarla görüyorlar; ak saçlıların ahir-i ömürlerinde rahatlarını düşünüyorlar ve o rahatı temin için tedbirler ittihaz eyliyorlar. Bana bu satırları yazdıran, birkaç defalar yine bu sütunlarda ehemmiyetinden bahs eylediğim Cenevre Salîb-i Ahmer-i Beynelmilel komitesi tarafından neşredilen mecmuadır; ve bu mecmuanın nisan ayı nüshasıdır. Dediğim nüshanın 227'nci sahifesinde Doktor Amman imzalı bir makale, daha doğrusu bir rapor var. Makalenin ser namesi: "İhtiyarlığı sıyanet için İsviçre faaliyet-i milliyesi"dir. Serde ihtiyarlık olduğundan olmalı! Doktor Amman'ın makalesini dikkatle okudum. Muharrir söze şöyle başlıyor: "yirmi otuz senedir gençliğe mütemadiyen verilen ehemmiyet derecesinde şimdi dahi ihtiyarlığa ehemmiyet veriliyor ve bu da ihtiyarlığın son zamanda uğradığı maddi ve manevi müşkülâtta neşet eyliyor. Vakıa ihtiyarlık bir nevi sefalettir; ihtiyarlamak esasen fizyolojik ve tabîî bir sukuttur; teşekkül-i kanunîleri neticesi olarak bedenleri ve fikirleri tabîî bir surette zaafa uğrayan ihtiyarlar geçen Harb-i Umumi'den sonra şimdiye kadar görülmedik bir felâkete, sefalete maruz oldular. Bu felâket zamanın içtimai ve iktisâdi buhranından ve ailevî hayatlarına ârız hodbinlikten doğdu. Eski aile yapıları kırıldı ve koptu; ihtiyarlar işlerinden ve güçlerinden değil, yetiştirdikleri ailelerin içinden bile çıkarıldı. Şimdiki gençlik nazarında "köhne" addedilen bazı fikirler evvelce ihtiyarları sıyanet eden aile muhitlerini daralttı; oraları artık ihtiyarlar için istirahatgâh ve ilticagâh olamaz oldu"...

Doktor Amman'ın bu mukaddime ile başladığı bu makalesinde bizim musahabemizin sütunlarına sığmayacak içtimai kanuni tetkikler yapıyor, sonra İsviçre kantonlarında ihtiyarlığın uğradığı son felakete karşı neler yaptığını anlatıyor. İşte bunları okuyunca İsviçrelilerin ne kadar yüksek içtimai bir seviyeye çıkmış olduklarını bir daha anlarsınız.

Doktor Amman'ın makalesinden evvelâ şunu anlıyoruz ki Avrupalılar dahi aile hayatı rabitalarının ziyade hodbinliğe düşmesinden müşteki; kezalik eski aile rabitalarına, yani bir ailenin ana ve baba veya dayı, hala gibi ihtiyarlarını sıyanet eden ananesine bugünkü gençliğin bîgâne durup o ananeleri dahi “köhne” görmesine İsviçreli müderris müteessif... Böyle bir teessüf memleketimizde son senelere gelinceye kadar hiç duymamış idik. Zira anaya, babaya, hısım akrabaya değil tanımadıklarımıza karşı bile şarkta beslediğimiz misafirperverlik hissiyatı sayesinde aile muhitinde hodbinlik görülmez idi. Harb-i Umumi'nin Avrupa ile beraber bize dahi getirdiği iktisâdi buhran ve para kıymet-i hakikiyesinin sukutu, hülasa umumi pahalılık, vaktiyle ehemmiyetsiz addedilen karın doyurmağı bile müşkülleştirdi. Naçar her evde yemek yiyenlerin boğazı hesap olunmağa başladı. Sonra ihtiyarlarımız meselâ her ay maaşlarından verdikleri tekaüdiyenin ahir vakitlerinde kendilerine getireceği maaşın kifayetine emindi. Şimdi alınan tekaüt maaşlarının miktarı yükseltilmiş olduğu halde kuvve-i iştiraiyesi, pek azalmıştır. Sonra memleketin uğradığı azim sarsıntılar ve inkılâp kanunlarının tabiî neticeleri pek çok adamı işinden gücünden mahrum etti... İşte bütün bu esbaptan dolaydır ki benim devrime mensup ihtiyar arkadaşlarım içinde pek çokları İsviçreli müdekkikin söylediği maddi ve manevi sefaletle fena halde sarsılmıştır; şu halde İsviçre'nin ihtiyarları muhafaza için düşünüp tatbik eylediği usulleri derin dikkatle okuyalım:

İsviçre “ihtiyarlığı sigorta” usulünü kabul etmiştir; pek vâsi' tedbirlerle ihtiyarlığı sefalet ile rapteden amillere karşı müdafaa çarelerini kurmuştur. Vaktiyle İsviçre'de hasta düşenlerle sakat olanlar için “hastalık sigortası” tesis olunmuş idi; şimdi bunu daha umumileştirmişler, “ihtiyarlık sigortası” yapmışlar, fakat bunu meselâ memur sınıfına ve mütekaillere hasretmiyorlar,

İsviçre'nin teknil ihtiyarlarına tatbik eyliyorlar. 1919'da başlayan bu "ihtiyarlık ve hastalık sigortası" projesini evvelâ teknil İsviçre'de umumi mahiyette kabul etmek istemişlerdir; kanun süratle yürüyememiş. Onun üzerine İsviçre'yi teşkil eden kantonlar, idare-i hususiyelerinde bunu tatbik başlamışlardı. Kantonlar birer faaliyet komiteleri intihap etmiş, kendi muhitindeki ihtiyarları ve kadın veya erkek tespit etmişler, bunların maişet vasıtalarını taayyün etmişler, sonra birkaç kanton tevhid-i mesai eylemiş ve muharebeden beri 25 kanton birleşmiş iradeler bulmuş ve 3.485.000 altın frank yani bir milyon üç yüz bin kûsur lira Türk parası toplanmış ve bunun üç yüz bin lirasını 1924'te dağıtmışlar. Demek oluyor ki muharebeyi müteakip başlayıp bütün İsviçre'de umumi kanun halinde kabulüne çalışılan proje henüz faaliyete geçmeden, kantonlar işi kısmen kavramışlar ve yapmışlar. Kezalik anlamışlar ki 1922 senesinde yapılan istatistiğe nazaran teknil İsviçre'de 226.961 kişi 65 yaşını geçmiş erkek ve kadın vardır ve bu adetten (800) frank yani ayda (30) liradan az gelirlî (50.000) ihtiyar mevcuttur. Ve bunlardan (8.000) tane en muhtacına ayda otuz lira tevzi etmiştir.

Doktor Amman'ın bu rakamları verdikten ve meseleyi izah eyledikten sonra umumi mahiyetteki projenin yakında faaliyete geçeceğini tebşir eyliyor. Şimdi muhterem doktorun verdiği rakamları ve fakr mîkyası olarak ayda otuz liradan aşağı gelir sahibi olmak hesabını düşününüz ve bir de muhtaç fukaramızın vaziyetini sonra şunu da teemmül ediniz: Üç milyon kûsur ahalsi olan İsviçre'de 227 bin kadar ihtiyar var. Bu cesim miktardan yalnız 50.000 tanesinin ayda ancak yirmi otuz lira geliri var, mütebakisi hep müreffeh! Muavenetten müstağni! İşte milletlerin refah ve saadet mîkyasına bundan belîğ işaret olmaz.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1501/27, s. 16

2. İSTANBUL POSTASI

Yaz geldi derken geçen hafta hep titredik; vaktiyle söylerlerdi; eski Nisanın 23'üncü gününe tesadüf eden Hızırilyas'ta atlar çayıra çekildikten sonra kar yağdığı, buz tuttuğu görülürmüş! Çıkan hafta kar yağdı, sular donmadı fakat soğuktan hep şaşırдық; hele yağmur göz açtırmadı. Havaların böyle gitmesinden âfâkî şikayetler yaparken Şirket-i Hayriye'ye mensup bir zat:

– Bir de bize sorunuz. Yazın yağmurlu her Cuma, şirkete bir beş yüz liraya mal olur.

Doğrusunu söylemek lâzım gelirse, vaktiyle herkesi gıptaya düşüren Şirket-i Hayriye birbirini takip eden talihsizlikler içinde çırpınıyor. Umumi muharebede vapurlardan bir haylisini kaybetti; Boğaziçi'nin eski satveti göçtü! Halkın bir kısmı mübadele sebebiyle, bir kısmı yangın yüzünden Boğaziçi'nden ayrıldı! Büyükdere ve Tarabya'nın harpten evvelki sefaret saltanatı zeval buldu. Kabataş'tan Arnavut köyüne kadar Rumeli kıyısını dolduran ve şirket vapurlarına çok yolcu veren kibarların yalıları baştanbaşa boş kaldı... bütün bu felaket silsilelerinden sonra bir yağmurlu cumalar, doğrusu bu fazla!... Şirkete mensup memur beyin şikâyetine hak verdim.

Hak vermediğim nokta bu dertlere deva buluyoruz diye bilet paralarına zam yapmaktır. Bana kalsa keramet Boğaziçi'ne Boğaziçili celp etmektedir; yoksa bakiye kalan züğürt Boğaziçililerden bir yeni vergi tarh etmek değildir! Hem bunun için ziyade nefes tüketmeğe ne hacet; dünyanın başka tarafındaki bu gibi müesseseler ne ile irat buluyor ona bakalım.. İsviçre'nin Cenevre gölünde Şirket-i Hayriye gibi zarif vapurlara mâlik bir şirket var; o şirket göl kenarında kâin Cenevre, Lozan, Montrö gibi büyük şehirler halkının hemen kâffesini senede bir defa olsun vapurlarına bindirmeğe muvaffak olur. O şehirler halkına mahsus senelik gezme kartları yapılmıştır; şehir halkından olduğunu ispat edenlere tâ kıştan itibaren nısıf ücretle Cuma ve Pazar gezme biletlerinden mübâyaa hakkını veren vesikalar dağıtılır. Dikkat olunuyor mu? Müracaat edenlerden derhâl bilet parası almıyor; mevsiminde nısf ücretle bilet

almağa mahsus varakalar tevzi ediliyor. Halk bu kârlı işe meclûp oluyor; herkes mutlaka senede bir defa olsun tur seyahati yapar. Acaba Şirket-i Hayriye yazları böyle Boğaziçi'nde tur seyahati yapan vapurlar tertip edemez mi? vapurlarda sade bir mızıka, münasip bir büfe bulunduramaz mı? Salonlardan bir tanesi, bu tur seyahati yapan vapurlarda lokanta haline çevrilemez mi? bana kalsa kabildir; güzel idare edilmek, yemeklerden fazla para istememek şartıyla çok müşteri temini de muhakkaktır. Şimdi edilecek itirazı biliyorum: İsviçreliler gibi halkı nerede bulalım diyecekler? Burası da doğru... Meselâ kamaraların merdiven başındaki localarda yazılı olan: "Kamarada sigara içilmez, yatılmaz!" ihtarı sanki kâmilen aksi manada imiş gibi ne zaman alt kamaraya inseniz orasını yatak koğuşu sanırsınız ve sigara dumanından önünüzü göremezsiniz! Bu kabahat sade halkta değil, o halktan çıkmış olan şirket idaresiyle memurları da şu gülünç halin mesulüdür kanaatindeyim.

Kanat tükenmez bir hazine imiş; çok doğru bir söz, çalışıp kazandıktan sonra kanaat sahibi olanlar bu hazineye malik oluyor; yoksa kanat kâfidir diye boş oturmak ne kadar fena ise çalışıp kazandıktan sonra onun hepsini israf daha felâkettir. Müptedi kavimler ifrat ve tefritten kurtulmaz derler; biz de öyleyiz; bir zamanlar erbab-ı kanaattenim deyip otururduk; hem o kadar otururduk ki "oturmak", "saadet" manasına gelir idi. Müze müdürü merhum Hamdi beyin pek ince sözleri var idi; bunlardan bir tanesi de "oturmak" saadetiyle istihza sadedinde idi; şu cümleleri sıralar idi:

- Efendim, nasılsınız, iyi misiniz, ne yapıyorsunuz?
- İyiyim efendim, oturuyoruz efendim!
- Dün akşam nerede idiniz?
- Komşuya oturmağa gitmiş idik efendim.
- Çoluk çocuk nasıldır?
- İyidirler, oturuyorlar efendim!

Son zamanlarda “oturmak” saadeti unutuldu. İfrattan tefride geçtik ve “yaşamak” masterını tasrife başladık. Ahir zaman zevk erbabının sözleri şu şekilde:

– Akşam ne yaptınız?

– Yaşadık! Ama öyle ki cebimizde ne varsa hepsini harcamışım. Eve nasıl geldiğimin farkında değilim!

– Bu Cumaya bir yaşarsak ne dersin?

– Galiba bir anaför vurdun!!

Şu yukarıya yazdığım son cümleler her gün vapurda, tramvayda, kulak misafiri olduğum zaman duyup hatırımda sakladığım sözlerden toplanmıştır ve bunu asrîliğin tereddidinden numune olarak kayıt eyliyorum.

*

* *

Asrî ihtiraların hiç şüphesiz en harikalısı olan tayyareciliğe ne kadar ehemmiyet versek yeri vardır; tayyare ve tahtelbahir deyince meşhur fennî romanlar muharriri Jules Verne’i yâd etmemek elden gelmiyor. Otuz sene evvel Jules Verne’den tercüme eylediğim fennî romanlar koleksiyonu içinde “Cevv-i Havada Seyahat” ve “Deniz Altında Seyahat” ciltleri var idi. Şimdi bu tercümelerimin matbu nüshası kalmadı, elbette tahattur eder. Jules Verne, isimlerini yazdığım iki romanda hava seyahati için “balon” gibi olmamak şartıyla, yani havadan ağır cisimlerin motorla uçmasını tasavvur etmiş ve “Albatros” ismini verdiği bir hava sefinesine suûd pervaneleri takmış, muharririn eseri yazdığı zamanda fen âleminin henüz keşfetmemiş olduğu muhayyel küçük ve kuvvetli motorlarla seyyahlarını uçurmuş idi. Şimdi bu fennî tasavvur kâmilten meydana geldi, Pazar günü İstanbul âfâkında Türkiye Cumhuriyeti cemiyetinin ilk mektep tayyaresi uçtu ve şehrimiz halkına tayyarelerin harbî ve iktisadi ehemmiyetine ait varakalar dağıttı. Yeni tayyarenin uçtuğunu seyrederken harp senelerinde başımıza ateş yağdıran düşman havaî kuvvetlerini hatırlamamak kabil değildi, şu halde tayyare

cemiyetinin muvaffakiyetine elimizden geldiği kadar çalışmak lâzımdır demek fazla olur değil mi?

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1502/28, s. 32

3. İSTANBUL POSTASI

Bu sene Boğaziçi'nde Çubuklu'da yazlık oturuyorum; yalımızın önünde geniş bir rıhtım var ki Boğaz'ın bütün manzaralarını seyrettirerek Kanlıca akıntısına kadar devam eyler ve orada yolda, rıhtımda biter. Onun için rıhtım sokak olmakla beraber daima tenhadır. Ve onun üzerinde yürümekten ciddi keyif alırım. Her gezişimde derin düşüncelere dalarım; çünkü Çubuklu iskelesinden itibaren iki büyük bina müstesna olmak üzere, Kanlıca akıntısına kadar bütün geçtiğim yerler harâbezârdır; fakat öyle harabeler ki her birisi kadim servetlerin ve israfların birer hazin işaretidir. İnsan harabelere baktıkça Türklüğün iktisat ve hesaptan ne kadar uzak yaşamış, ve âtîsini hiç düşünmemiş olduğunu teessüfle görür. Akıntı başında rıhtım bırakılıp Kanlıca'ya doğru arka sokak yoluna sapınca, o zaman Boğaziçi kıyılarından denize etek etek dökülen servetlerin sarfiyât sahnesi olan büyük yalılarda yaşamış olan büyük paşaların “sokak” fikrine pek yabancı kalmış oldukları nazarda taayyün eder; paşanın birisi akıntı burnunu beğenmiş ve sahile kırk odalı bir yalı kondurmuş ve devam edip gelen rıhtım yolunu kesmiş, yalının önünde ancak insan yürüyecek kadar geçit bırakmış olduğu için, bu haftaya gelinceye kadar, mesela Çubuklu'dan Kanlıca'ya girmek isteyenler eski münkariz haşmetini şimdi kırık pencerelerinden ağlayan o büyük yalının arkasına döner, sonra tekrar sahilhanenin mükellef kapısı önünde bir daha kıvrılır ve dar iki duvar arasına girer idi ve bunun adına “sokak” denirdi. Bu sokağın arzı iki metre yoktur; içine ezkaza bir araba girince arabanın tekerlekleri duvarlara sürünür ve gelen geçen durur!! İşte (72) nci sahifede gördüğünüz resimlerden bir tanesi size bu bedevî manzariyeyi gösteriyor. Resimlerimizin diğerleri Mahûd Paşa yalısının arkası yıkılması ve kesilmesi ile açılan yeni geçit, o geçitten itibaren Çubuklu'ya doğru vücuda gelen geniş yeni caddeyi muhtelif manzaralarıyla irae eder. Bu resimleri mutad üzere geçen hafta rıhtım boyu gezintisi yaparken çıkardım, o zamandaki hamakatımıza delalet eden eserleri görmekten mütevellit hüznlerle dimağım dolmaktan kurtuldu. Hele o mahut kuyruğu kesilen yalı civarına geldiğim zaman bu sene orası mektep olduğu için içini dolduran istikbal müjdecisi yavruların, tenezzüh

saatinden istifade ederek, yeni cadde üstünde, yeni ve taze ruhlarını taşıyan vücutlarını dalgalandırarak koştuklarını görünce derin bir haz duydum. Onlar da etrafımı aldılar: “Bey amca, bizim de resmimizi çıkar diye! Haykırıyorlardı ve ben gülüyordum; ak saçlarımı ihata eden bu taze çevik çocuklar bana sanki yeni hayat veriyordu... Onları cıvıltılı koşuşmalarında eğlencelerinde bıraktım, Çubuklu’ya doğru yürüyordum; orada meşhur Fuat Paşa yalısı arsası önüne geldim. Olanca teceddüt ve temeddün arzularına rağmen İstanbul’da kendisine konak olarak eski maliye nezareti binalarını yaptıracak kadar ölçüsünü şaşırılmış olan bu eski sadrazamın Çubuklu’daki yalısının yerinde şimdi yalnız iki büyük metruk taş merdiven yıkıntısı kalmış idi! O merdivenlerin kırılmış, devrilmiş basamaklarına basıp set üzerine çıkınca orada dahi asr-dîde bir tek çam ağacıyla, eski debdebenin enkazı olan matbahların bacaları göze çarpıyor; onlarda ezilmiş serpuşları ve çipil olmuş yarım kör gözleriyle sanki vaktiyle dumanını savurdıkları servetlere ağlıyordu ve boyunları bükük idi... burada hayli vakit durdum. Hatırama bir vaka geldi. Fuat Paşa yalısı altmış, yetmiş sene evvel tekmil-i debdebesiyle parlıyordu. Burası bir ucu Dalmaçya, diğer ucu Basra körfezinde bulunan ve hudutları içine Cezayir’i, Tunus’u ve Mısır’ı da almış olan eski Osmanlı İmparatorluğu’nun sadrazamına ikametgâh, yani bütün İstanbul’un kutbu idi. O zaman Ceride-i Havadis’te muharrirlik eden ve Şapur Çelebi” nâm-ı müsteârını taşıyan genç Sait efendi bir niyazda bulunmak üzere Fuat Paşa yalısına gelmiş fakat paşanın huzuruna çıkmağa muvaffak olamamış ve istiskal görmüş idi. Zaman Şapur Çelebi’yi Küçük Sait Paşa yaptı. Osmanlı İmparatorluğu’nun izmihlâl ü inkırazında imzasını atmış olmak için onu dokuz defa sadarete getirdi. O daha ilk sadaretinde iken vaktiyle istiskal gördüğü Fuat Paşa yalısını vereseden derhal satın aldı; fakat kendi parasıyla değil; velinimet Abdülhamit’ten yalının kendisine ihsan buyrulmasını istirham etti. Cahil ü müstebit padişahın her dediğini yapmakla onun çok gözüne girmiş olan Sait Paşa’ya yalı verildi ve Sait Paşa onu yıkılmak üzere haline bıraktı. Zira Şapur Çelebi vaktiyle böyle bir misak yapmış idi! Eski istiskalin intikamını alacak idi! Millet ve memleketin mukadderatına hâkim olmak mevkiine çıktıkları halde şahsî rekabet ve kin hislerini tatminden başka bir şey düşünmemiş olan

bu hakikaten “küçük” Sait Paşa’nın ismini Fuat Paşa arsasında istikrahla yâd eyledim.

İşte şimdi yeni Türkiye’nin kazması o eski paşaların muhteşem yalılarını kesiyor, kadim sadrazamlardan birisinin yaptırıp diğerinin ona adavetinden dolayı harap bıraktığı kâşâne arsasının etekleri yine o kazımlarla hatt-ı müstakîm haline geliyor. Yenilik, medeniyet kokuları bu kazma ve kürek gayretiyle dört asırdır kendisine bir sokak açamayan paşaların yalıları önünde duyuluyor ve sanki o küreklerin denize atıldığı fazla enkazla eski zaman ruhu Boğaziçi’nin daima tazelenen akıntısına gömülüyor idi.

*

* *

Yeni ruhla maarifimizin mukadderatını idare eden maarif vekili Hamdullah Suphi Beyefendi “Servet-i Fünûn”a karşı büyük bir kadirşinaslık gösterdi. Tekmil mekteplerde yazılan bir umumda Servet-i Fünûn’u mektep talebelerinin okuyabileceği mecmuaların başında olarak gösterdi. “Servet-i Fünûn” yalnız, mefkûrenin hâdimidir, o da irfan-ı medeniyettir! Servet-i Fünûn yalnız bir düşman bilir, o da cehl ü taassup! Maarif vekilinin mektep idarelerine yazdığı umumdaki iltifatta bu mefkûrenin zaferini gördüğümüz için hem müteşekkir ve hem müftehirim!

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1505/31, s. 80

4. İSTANBUL POSTASI

Boğaziçililerin hepsi Şirket-i Hayriye ile beraber yaşar. Benim gibi çocukluğunu ve bütün tahsil zamanını boğazın suları kıyısında geçirenler Şirket-i Hayriye'ye bin türlü hatıralarla bağlı olur. Kırk sene ve biraz daha gerilerine doğru fikren avdet eylediğim zamanlar tekrar yaşattığım Boğaziçi hatıralarım arasında mutlaka Şirket-i Hayriye'yi beraber göürdüm. Onun bütün vapurları yandan çarklı idi; en sevimlileri kemane burunlarıyla "Bahariye" ve "Asayış" isimdeki 17 ve 18 numaralı ahşap vapurlar idi; sonra 28, 32, 33,34 numaralı vapurlar var idi ki demir tekne olmak itibariyle büyük bir yenilik addolunurdu. Ya bunların kaptanları, dumancıları ve onların çalıştıkları yerler ne kadar garip şeylerdi! Kaptanlar pervanelerin üzerindeki yerde rüzgâr ve yağmur altında çalışırdı; dumancıların makamı, arka tarafta, kadınlara perde ile tefrik edilen mahalın müntehasında ve ikinci bir perde arkasında idi; dumancıların kafası tenteyi aşar ve tentenin orasına önü delikli bir şemsiye gibi bir şey takılmış bulunurdu. Kaptan kumanda borusuna eğilip (tornahit) (tornistan) emrini verirken sağ veya sol elini arkasında tutmak ile dumancıya yol gösterirdi... Kaptanların hepsi Türk olmayan isimlere cevap verirlerdi; Zahari, Çifta, Safalli, Markoviç, Estavri ve bunun gibiler... Bunların arasında bir tane Türk kaptan hatırlıyorum... O da iskelelere iyi yanaşamazdı. Dumancılar da Türk değil idi; fakat Şirket-i Hayriye'ye bütün gayr-i Türk anasına ihtiyaç görmekle beraber tam bir Türk idaresi idi. İlk Türk sermayesi ile teşkil eden Türk anonim bir şirket idi; o zamanın müptediliğinden mütevellid müşkilâta galebe ederek güzel idare olunuyordu; vapurculuğun bütün terakkiyatını şirket hatve hatve takip eyledi, en güzel vapurları ve son sistemleri getirdi. Bunların en sonuncusu "71" numaradır ki üç defadır Cuma günleri mükemmel seyahat tertip eyliyor; İzmit'e, Bursa'ya gidip geliyor. 71 numaraya dün gelin gibi beyaz güyünmüş, elektrik fenerleriyle pek zarif surette donanmış olarak boğazdan aşağı iner görünce çok keyiflendim. Beş sene evvelsini hatırladım. "71" numarayı Şirket-i Hayriye İngiltere'de yaptırmış fakat harbin zuhuruyla İngilizlerin yed-i gazabına geçmiş idi. İngilizler işgalin menhus senelerinde "71"i İstanbul'a getirdiler ve onu İstanbul ve İzmit

arasında Türklüğün istiklâline karşı kullandılar. Ben o vakit İstanbul'un elim manzaralarından kaçmış, Değirmen deredeki küçük evime iltica etmişim. İstanbul ile İzmit arasında mekik dokuyan düşman torpidoları ile beraber kalan zavallı "71" -kül renginde, harp boyasında- idi. O yangın yerine benzeyen soluk rengeyle İzmit'e giderken daima karşı sahili takip eder; Değirmen dere sahilinde kuvâ-yı milliyenin mevcudiyeti İngilizleri, harp sefinelerindeki toplarına rağmen, ürkütüyor idi. Sonra bir gün sancağımızı taşıyan "Ertuğrul" yatının Hereke'den doğru geldiğini gördük; o da düşman gemileri gibi karşıyakaya yakın gidiyor idi; arka direğindeki sadaret bayrağı Damat Ferit'in Ertuğrul'da olduğunu anlatıyor idi. Yüreğlerimiz sanki demir bir pençe altında eziliyor idi. O zaman köyün bir ihtiyar kadını yanıma sokuldu ve sordu:

– Beyefendi, bu beylik vapur da mı düşman tarafına geçti?

Yarabbi ne günlere kaldık!

Evet Gülsüm nine! O zaman İstanbul'un bütün beyliği düşman tarafına geçmiş idi; mühr-i hümayunu (!) hâmil olan sadrazam sefine-i hümayuna (!) binmiş İzmit'e geliyor ve yeni ısdâr eylediği fetvanın neticesini görmek istiyordu... Ne korkunç günler! Bakınız; Şirket-i Hayriye'nin gelin gibi beyazlar giymiş, nurlara bürünmüş "71" numarasını görmek benim aklıma neler getirdi; bunlar elim şeylerdir; fakat unutulmaması lazım gelen felaketlerdir, onun için tekrarlıyorum.

*

* *

71 numaranın Bursa seyahati vesilesiyle Mudanya Bursa demiryolu hattının 1309'da olan küşâdını da hatırladım. O vakit ismi idare-i mahsusa olan Seyr-i Sefain'in yine "Ertuğrul" isminde güzel, seri bir vapuru vardı, resm-i küşat heyeti ile bu vapurda idik; resm-i küşada zamanın nâfia nazırı olan meşhur Riyazi Tevfik Paşa riyaset eyliyordu ve 43 kilometrelik dar hattın ibaret olan bu hattın macerasını anlatıyordu. Meğer hattın inşasına Sultan Aziz zamanında yani daha yirmi sene evvel başlanmış; hat döşenmiş, istasyonlar yapılmış ve nihayet vagonlar ve lokomotifler gelmiş; bir de ne görsünler;

ısmarlanan arabaların hepsi hatta uymuyor... Şaşırımışlar; daha doğrusu şaşırمامışlar, gelen vagonları ve makineleri öylece bırakıp işten vazgeçmişler!! Uzun seneler toz toprak altında kaldıktan sonra bir ecnebi şirkete ihale ile canlandırılan 43 kilometrelik dar hattın küşâdına gidiyorduk... Zamanın büyükleri bunu “muvaffakiyât-ı cenab-ı mülukâne”den addeyliyorlar idi. Şirket-i Hayriye'nin “71” numarası tarafından Bursa'ya olan seyahat, Mudanya şimendiferinin bu eski macerasını bana hatırlattı; şimdi bir de Anadolu'daki şimendiferciliği düşününüz; Ankara'dan Sivas'a, ve Samsun'dan Sivas'a hatlar yapılıyor; köprüler kuruluyor, tüneller açılıyor, hat kısım kısım işletiliyor. Bütün bu gayretler yalnız ama yalnız Türk mahsulü bulunuyor. Şimdiki gençler belki bu muvaffakiyetin ehemmiyetini iyi takdir edemez, bunu pek tabi addeylerler; fakat benim gibi bizde mazinin vapurculuğunu, şimendiferciliğini görmüş olanlar böyle fırsatlarla fikren mukayeseler yaptıkça iki zamanın arasındaki farkın haşmetini derhal anlıyor. İşte bndan dolaydır ki yarım asra takarrüp eden hatırâtımda Şirket-i Hayriye'nin pek muazzez yeri vardır; mektepte tahsilimizi bitirip milliyet mefhumunu anladıktan, şirket ve sermayenin ne olduğuna biraz akıl erdirdikten sonra önümüzde yegâne misal olarak Şirket-i Hayriye'yi gördük; o zaman Şirket-i Hayriye'den maada Türkiye'nin bütün teknil şirketlerinde milliyetten ve Türklükten eser yok idi; Şirket-i Hayriye, sermayesiyle, idaresiyle, şekliyle ve ruhuyla biricik millî müessese idi... Vakıa şirketin yanında hükümet-i mâlî-i ma'hud “İdare-i Mahsusa” vardı. Fakat eski devrin resmî elleri sanki idare-i mahsusa ile Türklüğü cihan nazarında rezil etmek isterler idi... İdare-i mahsusanın Ata ve Kadı köyüne işleyen “ton ton”ları o derece işi artırmış idi ki nihayet Anadolu şimendifer kumpanyasına Haydarpaşa'ya vapur işletmek hakkını verdiler ve onlar daha iş başında kalsaydılar memlekette bizim bir şeyimiz kalmayacak ve bizlerde tarihin hurâfâtına karışmış olacak idik!!

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1506/32, s. 96

5. İSTANBUL POSTASI

İstanbul Postası serlevhası altında çok senelerdir yazdığım musahabenin umumi muharebeden evvel ve muharebe esnasında intişar eden parçaları gözden geçirilirse orada ara sıra şu kelimelere tesadüf edersiniz: “Cehl ü taassuba ilan-ı harp!” dünya muharebe ateşi içinde idi; her tarafta herkes kendi düşmanını ezmeğe çabalıyor idi. Bu aciz muharrir de düşmanlarımız arasında en tehlikelisi olan chehl ü taassup”a karşı dahi ilan-ı harp lazımdır diyordum. Fakat yapılmıyordu, yapsalar bile yarım tedbirlerden kurtulamıyorlar idi; bir taraftan asrî emirler verilirken diğer taraftan mesela kadınların esvabı topuk kemiğini örtmelidir diye resmî tebliğler intişar eyliyor idi. Bizim içtimai en büyük tehlikemiz bu yuhalama hareketlerinden çıkıyor idi... Ve işte bundan dolaydır ki şimdi ki hükümet icraatında medeniyet yoluna girmek için ittihaz edilen tam ve katî kararları ve onların derhal tatbikâtını gördükçe pek mesut oluyorum. Şimdi bütün manasıyla chehle, taassuba, batıl itikatlara, fena ananelere karşı ilan-ı harp olunmuştur. Dimağı olgun hakiki münevverler bu büyük muharebeye can u gönülden iştirak eylediler, artık yeni nesil yo açıktır, yürüsünler; onlar bizler gibi bin müşkülât karşısında mücadele etmeyeceklerdir ve sade ileri gideceklerdir. Bizim gördüğümüz sayısız müşkülleri gözümün önüne getiriyorum da yeni gençliğe adeta gıpta eyliyorum. O eski adetler ve fena ananeler ne idi; en münevver geçinen ailelerin hayatını bile chehl sarmıştı. Çocukluk hatıralarımı yad eyledikçe bakınız neler görüyorum: Büyük annelerimiz, ihtiyar teyzelerimiz, halalarımız ve nihayet dadılarımız güya beni kem nazarlardan saklıyorlar idi; boynumda muskalar mı istersiniz; hem üzerinde neler yok idi; karınca boynuzu, hurma çekirdeğinden yapılmış nalın, beş delikli mavi boncuk, okunmuş çörek otu çıkını ve nihayet gümüş bir ufak üstüvane içine yerleştirilmiş bir sahtekâr hocanın yazdığı saçmalar... Mektebe başlayacağım, takvime bakılır, eşref saati aranır, sakın “akrep” burcuna tesadüf eden günlerde olmasın... Bir kere yakın akrabamızdan birinin evinde misafir idik. Bu aile chehl tufanına tutulmuş idi. Konağın büyük bahçe var idi, ben bahçede oynuyordum ve toprak kazıyordum. Birdenbire durdum ve korktum; gömülü bir saksı bulmuştum, saksının içine bir tavşan kafası konulmuş idi; ve

kafanın üstüne yüzlerce iğne saplanmış idi... Evin içinde “büyü!” “büyü!” diye kıyamet koptu; bilmem nereden buldular! Çingene karısı kıyafetli bir hamam natırı geldi, başımdan kurşun döktü!! Zebellâ gibi uzun boylu bir zenci karı daha çağırdılar; bu siyahî, Üsküdar ciheti “başlılarının” başı imiş; renginden ürktüğüm bu karı garip sesler çıkardı, çırpındı... Anladım ki büyüü ona yaptırmışlar, evin efendisinin gözünü dışardan çekmesine yardım edecekmiş!... Bu vaka benim sekiz yaşındaki dimağımda fena tesir bırakmış. Pek çok zaman onun tesirâtından kurtulamadım. Sonra zindan kapısındaki Baba Cafer ziyereti! Yarım karanlık türbe dâhili, korkunç sanduka; beher tanesi cevizden büyük müthiş tespihli derviş! Beni dervişin o tesbihi içinden geçirdiler; köpekler ekmek doğrandı; dervişe hediyeler verildi... Fakat asabi hırçınlığım daha ziyadeleşmiş idi... O esnada babam Şam’a memur olmuş idi; bu büyük seyahat beni hacıdan hocadan tütsüden ve kurşundan kurtarmış idi; orada askerî rüşdiyesine diyordum, bir sene sarf ü nahv, mantık ve isagoji ile beynimi yordular, hepsini ezberledim fakat emin olunuz ki hiçbir şey anlamamıştım. Hatta sarf sınıfında bellediğim “nasara yensuru nasran”ların fiil tasrifi olduğunu iki sene sonra Fransızca’nın Avoir’ni öğrendiğim vakit anlamıştım. Bizim sarf hocası bize nasara, yensuruları ezberletiyor, güya tercümesi olarak “ler geçmiş zamanda” diye ilaveler de belletiyor idi. Lakin hoca okuttuğunun ne olduğunu bimiyor idi ki bize anlatsın! İşte tahsil usulü de böyle idi! Mektepte bazı muallimler ruhumuza yenilik isale edebilir idi, onlar da mahdut ve korkak zatlar idi. Şam’da mektebin haricinde ki hayat dahi İstanbul’u sarmış olan hurafâttan ve din namına sahtekârlıktan geri kalmıyor idi; hatta sahte sofulukta İstanbul’u bile geçiyor idi. İstanbul’un Baba Cafer’ine mukabil orada Kırklar Dağı, Pamuk Baba ve daha bilmem neler var idi! Mutlaka genç dimağları batıl itikatlarla zehirleler idi. Mektebin sarıklı hocaları, haricin uleması bunu kendilerine mukaddes vazife addetmişler idi. Hazfa çalışmak, tecvit ile anlamadığımız lisandan kitaplar okumak, taktir ve kısmet denilen tesadüflerin hükmünü dün namına son derece tevsi ederek gençlerden her türlü teşebbüs ve çalışmak hislerini kaldırmak, işte sarımsak başlıların gayeleri hep bu dimağı felce götüren bu meşgaleler idi... Evimize gelip gidenlerden, babamın misafirlerinden de işittiklerim hep bu vadide şeyler idi. Rahmetli

babam teceddüdün faidesini anlamış, hele bir ecnebi lisanının tahsili lüzumuna kani olmuş idi; kendisi sadece mütediyyin idi, fakat umumi muhitin malul-i tesirinden kurtulamaz idi; bir defa sarılık hastalığına uğramış idi; sarığından asılası bir hocanın okuyup üfleyip getirdiği seksen bir dikiş iğnesini bir hamam tası suyun içine soktuktan sonra o iğnelere tam on gün, ve günde ikişer saat bakmaktan babam kendisini kurtaramamış idi. Bunu en şifalı ilaç diye haber vermişler idi; bu sarılığa birebir imiş! Onuncu günde seksen bir iğnenin deliğinden sarılık süzülüp gider imiş!... Sade bu kadar değil, dahası var... İki ismi “h” harfi başlayan birisinin idrarından içmek de lazım gelir diye hocanın gösterdiği tedbir, o zaman Yemen’de memuriyetinden avdet ederken Şam’da bize uğrayan amcamı çileden çıkarmış idi; hamam tasını ve çift “h”lı zatın ifrazatını yakalayınca “Berede” deresine fırlatmış idi; böyle batıl itikatların tatbikatları, ara sıra amcam gibi mütecellit adamların hareketleri arasında büyümele bugünkü gençliğin ilmî ve fennî muhütünü mukayese etmek, son otuz senede bu mübarek memleketin terakki yolunda kat ettiği mesafeyi kolayca anlatır.

*

* *

Terakkiye en ziyade mani olan sahte hocaların bahçesi tekkelerle zaviyelerdir. Bu yerlerin bende bıraktığı muzır tesirler pek büyük olmuştur. Babam Şam’dan İşkodra’dan Kastamonu’ya, sonra Üsküp’e ve tekrar Halep’e ve Ankara’ya tahvil ederek o yerlerde memuriyet verdiği için her memur çocuğu gibi ben de Mekteb-i Mülkiye’nin tatil aylarında bu yerleri görmüştüm ve oralarda mutlaka beni bir tekkeye veya zaviyeye götürmüşler idi. Tekkesi, şeyhi bol bir yerde Kastamonu’dur. Tekkenin bir tanesinde şeyhle babam pek sevişir idi, ben de Mekteb-i Mülkiye’yi o sene bitirmiş olduğum için etrafı iyi görmeğe muktedir bir hale idim. Bir akşam babama, tekkenin müthiş bir tembelhane, şeyhin halkın sa’yıyla yaşar tufeyli bir sahtekâr, şeyhin etrafındaki müritlerin ise saray bedegânı gibi şeyh namına halkı soymakla meşgul sülükler olduğunu söylediğim zaman kızılca kıyamettir koptu. Bilmem babam beni çok sevdiğinden mi idi yoksa kanaat mi getirmiş idi, münakaşanın sonunda belki bu

âhir zaman çocuğunun hakkı var demişti. Hülâsa olarak ben de sahte sofilere karşı olan adavet artmış ve bu husumet kalbimde büyüyor idi, lakin zamanın umumi olan gayr-ı samimiyeti içinde hissiyâtımın izharı kabil olamıyor idi. Ben bugün nasıl memnun olmayayım ki otuz sene kadar yüreğimi ezen ham sofuluğa karşı mücadele, hükümetimin siyaseti olmuştur; artık müthiş düşman, münevverlerimizin ayakları altına alındı; fakat kafası daha ezilmedi; onu yeni neslin ilim ve irfan ekseriyeti ezecektir ve o zamana kadar inkılap rehberleri taassuba soluk aldırmamalıdır.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1508/34 s. 128

6. İSTANBUL POSTASI

Dünyanın yenisi addolunan Amerika'dan â'yândan Mister "King" İstanbul'a gelmiş, Türkiye'de salibe tapanların hallerini anlamak istemiş; gazetecilerimize, Ermeni ve Rumlar nasıl diye bir takım sualler sormuş!... Bu sualleri ve cevapları bütün havadis sütunlarında okuduk, sade havadis sütunlarında değil, ben Avrupa'yı gördüm ve tanıdım tanıyalı, aşağı yukarı bu yolda suallere daima muhatap olduğum için okuduklarımdan hiç mütehayyir olmadım. Garp diyarında Türkiye ve Türkler hakkında kurulmuş efsaneler vardır; bunlar düşmanlarımız tarafından asırlardan beri takviye olduğu halde biz ciddi mukabele etmemiş olduğumuz için efsaneler en akıllı geçinen garplıların kafasında yer etmiş ve köklenmiştir. Sonra bu efsaneyi çıkarıp atmak garplıların çokluk işine de gelmez! Evvela Türkiye'deki gayr-ı müslimler namına politika yapmak, sonra onlar namına merhametli ve zengin Avrupa Hıristiyanlarından iane toplamak iki büyük kâr kapısıdır. Bu kapı, oradan geçmek isteyenlerin muvaffakiyetini istifadesini temin etmiştir. Böyle parlak ve kârlı yol kolay kolay bırakılır mı? Dahası var; karşımızdaki garplılarda nihayet sahib-i saliptir; ne kadar âlim ve münevver Avrupalı tanırım ki salib-i taassuptan ruhlarını kâmilen kurtaramazlar. Benim gördüğüm anladığım budur: Avrupalılar ilim ve fen adamıdır, çalışkandır, fakat ananevi rabitasından yani salipten hilale karşı müesses-i küflü husumetinden vazgeçmez. Hakikat böyledir! Bunu bütün çıplaklığıyla kabul eyledikten sonra bir noktayı unutmamak lazımdır. Avrupalılar arasında dahi devlet siyaseti yapanların çaldırdıkları propaganda orkestrasına kulaklarını alıstırmış, şarkta Hıristiyanların felaketi diye gazetelerin tekrarladıkları köhne edebiyata inanmış pek çok münevver-i safdiller vardır. Bu zavallılar oynadıkları rolün ehl-i salip davasından başka bir şey olmadığını farkında değildir; binaenaleyh böylelerine karşı yukarıda yazdığım çıplak hakikati tekrarlamak faide vermez; onları ikna lazımdır: Avrupa'da bulunduğum zaman ben hep bu neviden olan safdil aleyhtarlarla münakaşayı tercih ederdim ve daima en anutlarını bile kandırmağa muvaffak olurum. Bir de Avrupalıların aleyhimizde bulunmak için maaşa ve yahut bir istifadeye bağlanmış çığırkanları vardır; bunlarla

mübahase beyhudedir, onların gözleri her türlü hakikate yumulmuştur! Onlar aldıkları ücreti hak etmek üzere daima yazarlar ve söylerler.

*

* *

Şehrimizi ziyarete gelen mister “King”ın, garp diyarının birinci nevi safdil mutaassıplarından olması pek muhtemeldir. “Şark-ı Karîb Muavenet Cemiyeti” unvanıyla Amerika’da tesis edip milyonlarla dolar cem’ine ve o parayı sarfa muvaffak olan cemiyetten istifade veya o cemiyete hizmet emellerinden Amerikalı misafiri tenzih ederim. O halde kendisinde iki kuvvetin tesiri vardır, biri irsi ve ananevi misyoner ruhu, ikincisi propaganda orkestrasından kendine ayırdığı hisse. Bu illetlerin ikisi de vahimdir! Hele malulde kibir ve inat hisleri galip olursa illetin seyri daha mühlik olur.

Cemiyet-i Akvam müzaheret cemiyeti murahhası olarak dört sene evvel “Prag”da inikat eden bir kongreye gidiyordum. Trene Münih’ten binmişim. Trende İsviçre’den gelen murahhaslara tesadüf eyledim; bir tanesi Salib-i Ahmer kongresinde refakat hasebiyle tanıyordum. Aramızda hususi mübahase açıldı. O zaman henüz Rumlar İzmir’de denize dökülmemiş idi. Daha sulh çok uzak görünüyordu, “Ermeni yurdu” kantosunu İngiliz siyaseti her fırsatta çalışıyordu.

Benim ile hususi mahiyette mübahase eden safdil İsviçrelilerden öyle akla ve hayale gelmez sözler işittim ki ekserisi Katolik papası ve yahut Protestan pastoru olan bu safdil adamların sade şark işlerinden değil dünya davalarından da bihaber olduklarını anladım. Hıristiyanları kurtarmak ve muhafaza etmek davasıyla “altı düvel-i muazzama” denile altı başlı ejderhanın yüz senedir Türkiye’yi nasıl yutmağa uğraştığını, meselenin ruhu Hıristiyanları kurtarmak gibi saf ve asıl emellerden çok uzak olduğunu ve 1313 Yunan muharebesinde, 1911 Trablusgarp Balkan harbindeki Avrupa devletlerinin şaklabanlığını hulasa tarikiyle anlattım. En son şenaat olarak Yunan’ın başımıza saldırmış olmasından bahisle asıl şimdi Türklerle beraber Rum ve Hıristiyan kanı İngiliz emperyalizmi aşkına akıyor dedim. İsviçreliler beş zat

idi; onların içinde saf bakışlı, beşuş çehrelî şişman bir zat var idi. İsbat makamında kendisine uzattığım İsviçre Salip-i Ahmer mecmuasında münderiç İsviçreliler raporunu dikkatle okudu; bu raporda İzmit'ten Armutlu'ya kadar Yunan askeri denilen şakilerin ika eyledikleri mezalim ve fecaatı bir İsviçreli imzasıyla hikâye eyliyordu. Mecmua elden ele geçti, ve nihayet beş murahhas arasında uzun bir mübahaseye tutuşlar. Ve o şişman zat bana döndü ve dedi ki:

– Mösyö, size tesadüfümüze çok memnunuz. Aleyhinize beş rey vermek üzere Prag'a gidiyorduk; birimiz müstesna olmak üzere dördümüzün reyi sizin oldu. Vakıa Prag'da Türkiye lehine dört İsviçre reyi verildi.

Esasen aleyhimizde bulunmağa memur olanlara gelince onlarla konuşmak bile beyhudedir; bir defasında az kaldı muhatabımı fena surette tahkir ile münazaa çıkarıyordum; Türkiye aleyhinde bağırmağa memur olduğunu sonradan öğrendiğim bu Fransız gazeteci ile üç dört arkadaş arasında konuşuyorduk, mağlubiyet kendisine teveccüh anlayan şarlattan herif:

– Efendi, efendi sizin memlekette her Müslüman'ın bir elinde yatağan, diğer elinde Kuran vardır; siz o kitabın emri veçhile Hıristiyan kesmekten başka bir şey bilmezsiniz!

demiş ve bizim ilmî ve tarihî mahiyette olan mübahasemizden külliyyen ayrılmış idi.

İşte düşman propagandasının kurulduğu köhne zemin! Türkiye'nin yeni zeminler üzerine attığı yeni inkılâp temelleri memleketimizde iktisadi inkişafı hazırlıyor; dinî ve anevî efkâr-ı batıla kökünden kale olunuyor. Bu hareketlerin belîğ neticeleri Avrupa'da galat-ı rüyete uğrayanların en mutaassıplarını da yakın zamanda hakikati itirafa mecbur eyleyecektir.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1510/36 s. 160

7. İSTANBUL POSTASI

İnkılâbımızın ciddi ve metin adımlarla devamını görmekten müteessir olan ezeli düşmanların hariçteki velvele entrikası, dâhildeki mutaassıp veya harislerin dırlaması, ortalığı karıştırmak istemesi mutlaka zevale mahkûmdur. Çünkü Türk inkılabı bu defa ilmî ve içtimai bir surette yapılıyor; tahavvül devrelerini çabuk atladığına şaşanlar var ise de onlara da verecek cevabımız şudur: Çok seneler, hatta asırlar kaybedildi; artık kaybedecek gün yoktur; inkılâbı yapanlar bunu da iyice bildikleri için ekspres katarı gibi ufak istasyonları atıyor, menzil-i maksuda süratle gidiyor. Menzil-i maksutta yolun bütün yorgunlukları ve mahrumiyetleri unutulacak ve uzun bir nefes alınacak, nihayet saadet ve refaha kavuşulacaktır.

1324 inkılâbından mütarekeye kadar geçen senelerdeki yarım ve mütereddit tedbirlerin bizi nereye sürüklediği miyandadır; eğer o zaman ki inkılâbın rehberleri ilmî bir cesarete malik olsa idiler Hürriyet ordusu Selanik'ten İstanbul'a gelip idare-i örfiyyeyi ilan eyleyinci bugünkü inkılâbı on beş sene evvel idrak ettirirler idi. O senelerin hariçteki vaziyeti ve dâhildeki muhitin tesirleri buna mâni oldu. Şimdi son fırsatı tatbik cesaretinde bulunanlar, memleketteki bütün hakiki münevverlerin kendileriyle beraber olduğundan emin olsunlar. Hakiki münevverlerle milletin çalışkan kısmı huzur u rahat içinde ve mâzinin efkâr-ı bâtıleden çıkma mânalarına çarpmadan işiyle gücüyle meşgul olmak istiyor. Buna da ancak Türkiye inkılâbının muzaffer olmasıyla nâil olacağımızı biliyoruz ve sabr u şevkle bekliyoruz.

*

* *

Avrupa'nın muhtelif yerlerini dolaşan müthiş sıcakların buraya geleceğini bekleyenler var idi. Bu intizarları galiba boş çıkmayacak; bu hafta senenin en sıcak günlerini gördük, gölgede hararet 32'yi buldu; böyle sıcak bir günde rahatsız olan bir arkadaşı ziyarete gitmiştim. Kapıyı kendi geldi açtı:

– Kardeş, hizmetçi derdi malum ya!

dedi. Sonra, bu derdin etrafında epey konuştuk. Arkadaşım da benim gibi sırtına çok seneler yüklenmişlerden olduğu için hasbıhalimiz geçmiş senelere doğru uzanıyor idi. İkimiz de çocukluğumuzda aynı mahallede otuyorduk; evlerimiz o zamanın tabiriyle içli dışlı idi; yani iki evin hanımları birbirleriyle daima görüşür, babalarımız da candan arkadaş idiler. Arkadaşım ile kısaca kırk sene geriye doğru hatıralarımızı karıştırırken diyor idik ki:

– Unutmadın ya; bizim “**رم دل**” dadıydı. Ya o “Sadakat” bacıydı. Sonra evimizdeki o dört beş halayık ve beslemeyi. O zaman hizmetçi derdi akla gelir miydi? Dadım bana bakar, bacı güzel yemekler yapar; halayıklar ve beslemeler evin işini görür ve her şey tıklarında gider idi. Sakın bu sözlerden o zamanın tarzına ricat arzusundayım sanmayasın; zaten istesen bile dünyanın şeraiti öyle değişti ki dönmek kabil değil. Fakat, bu hizmetçi meselesinde dahi daima bir hastalığımızın alametlerini görüyorum; nasıl Avrupa’nın fabrikalarından gelen her nevi mamulat bizim eski el sanatlarımızı, kanun-ı iktisadi sevkiyle yıkıp götürdüyse, insanların içtimai hayatlarındaki azim tahavvüller de dadıları, bacıları ve halayıkları mazinin kuyularına gömdü. Medenî âlemin fabrikaları mahsullerini ucuz fiyatla buraya doldururken sanatkârlarımız ona çare aramadılar, Fünûn ve ilimle beraber yürümek lüzumunu anlamadan göçtüler ve iflas ettiler. İnkılâb-ı içtimainin dadı ve bacı ve halayıkların yerine koyacak bir sınıf hazırlamadılar. O mahut kaçgöçün mucip olduğu müthiş masrafı ve israfı tahkike yardım eylediği için dadılar yerine derhal “Marika”lar, “Catina” ve “Sürpik”leri evlerimize doldurduk. Bu yabancılar evin harem ve selamlığını dolaşıp rahat işleyebiliyor idi; onlar güya dadının ve lalanın tutuyor idi; yahut öyle sanıyorduk. Hâlbuki ben katiyen eminim ki son zamanlarda bizim millî seciyemizi sarsan kemiren belalardan birisi de bu Rum ve Ermeni hizmetçilerini ailelerimizin harimine sokup çocuklarımızı onlarla temasa getirmek olmuştur.

Burada ben düşünceye daldım. Çok doğru olan bu sözleri eski arkadaşımdan işitirken hakiki bir inkılâp ruhuyla medenî hayata giren milletimizin yeni inkişafı arasında mutlaka hizmet ve hizmetçi sınıfını yetiştirmesi de lazımdır diyorum. Evlatlarımızın hizmetini, sonra

çocuklarımızın bakıcılığını herhalde Türk ellerine tevdi etmek lazımdır. Bu elleri yetiştirmek için salâhiyettar bir yardım iktiza eder. Bu yardım nereden gelebilir? Vazifesi pek büyük olan maarif vekâletinden bunu beklemek fazla olur. Ben bunu belediyelerden, şehir-emanetinden bekliyorum. Bize bir hizmetçi ve mürebbiye mektebi açmak teşebbüsünü şehir-eminî Emin Beyefendi bir defa benimseler mektebin çabuk meydana geleceğinden şüphem etmem. Ne derlerse desinler, gören göz kılavuz istemez; şehreminimiz çalışıyor, ortaya eserler koyuyor; bizi nazar-ı tasavvur içinde oyalamıyor, tuttuğu işi meydana çıkarıyor. Hizmetçi eksliğimizin de Doktor Emin Bey'in ilmî ve amelî faaliyetiyle itmamını görürsem çok memnun olacağım. Bu iş Avrupa'nın her tarafında belediyeler eliyle yapıldığından biz de dahi muntazam bir "hizmetkâr idarehanesi"nin tesisini rica eyleyeceğim. O zaman Beyoğlu'nun iki üç tane nereden çıktıkları belirsiz hizmetçi acentelerine muhtaç olmaktan kurtuluruz. Bu hizmetkâr dellalarına müracaattan aile sahiplerinin neler çektiklerini burada yazmak uzun olur. Herhalde hizmetçi derdi çok mühim bir felakettir. Çaresi de hizmetkâr mektebi ile mesul bir hizmetkâr idarehanesinden ibarettir sanıyorum.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1512/38 s. 192

8. İSTANBUL POSTASI

Bu hafta İstanbul bir yenilik daha gördü. İçine sekiz siyah alan bir yolcu Alman tayyaresi Münih'ten buraya geldi; İstanbul'un erkânını şehir üzerinde Perşembe günü gezdirdi. Ve Ankara'ya gitti... “Yonkers” Alman şirketi malı olan bu tayyarede “Yonkers” müdürlerinden **هدر صاقصبرغ** ile yedi siyah var idi ve ilk defa olarak İstanbul'a bu kadar zair alan bir tayyare geliyor idi. Bu muvaffakiyetin dahi birinci defa olarak Alman müfettişlerine nasip olması şayan-ı tebriktir. Tayyarenin içerisi koltuklarla mücehhez mükemmel bir seyahat kamarasıdır; gecelemeğe lüzum olmadığı için yatağı yok; **هدر صاقصبرغ** bu tayyarelerin Berlin'den İstanbul'a yalnız on iki saatte seyahat edebileceklerini söylüyor.

*

* *

Son yirmi beş sene zarfında tayyareciliğin temin eylediği bu harikulade terakkiyi bize başlangıç zamanında haber verse idiler bu sürate inanmak güç olur idi; fakat netice meydanda! Şimdi tayyare ile vagonda gibi seyahat etmek kabil; buradan Berlin'e giden dört günlük yolu (12) saatte alacaklar! Artık mesafenin hükmü kalmadı; seyahatlerde kaybolan zamanın kazanılması ile ömürler uzuyor desek yanlış olmaz...

Tayyarecilik terakkiyatı son yirmi beş senenin mahsulüdür; fakat asıl terakkiler son on senede temin olunmuştur; İstanbul bile ilk tayyareleri Harb-i Umumi'den üç sene evvel görebilmiş idi. Ben o zaman kısa bir müddetle Beyoğlu belediye reisi idim; 1913'de Fransa'dan tayyare ile İstanbul'u ziyarete gelen “de Kur”u istikbal etmiş ve tayyaresiyle İstanbul üzerinde bir cevelan yapmış idim. De Kur'un şimdi 13 yaşında olan mahut tayyaresi meydanda olmalı ki bu Perşembe günü İstanbul'da tayerân eden “Yünkeris” sefine-i havaiyesinin farkı iyi anlaşılın! İşte medeniyet böyle dev adımlarıyla yürüyor; terakki kuş gibi uçuyor. Türkler bu medeniyet sürüsüne katılmasa idi mavolacak idik; bizi geniş adımlarla terakki yoluna sevk eden münevver ve cesur hükümet erkânına bir daha teşekkür etmeliyiz.

*

Bu hafta mazi tenezzühlerini tamamlamak üzere Göksu Deresi'ne girmiş idim; medhal köprüsünden itibaren derenin içine doğru ilerlerken soldaki yalılar kâmilten çürümüş ve göçmüş! Muhterem refikamız Yakup Kadri Bey'in "Çürümüş İstanbul"unu bu zavallı evleri görünce bir daha düşündüm. İstanbul'un israfa istinat eden eski maddi hayatı göçtüğü için bazı İstanbulluların ruhlarında çürüklük peyda oldu ama ruhlar her şeyden ziyade geçinmek derdiyle çürür, bu çürüme derdinin devası iktisadi inkişaftır; iktisadi inkişafın geleceğine eminim; onun için istikbale ümitle bakıyorum ve zavallı İstanbul'umu o kadar insafsızca mahkûm etmiyorum.

*

Sandalımız dereye doğru ilerliyor idi; sol tarafta göçmüş bir kâgir iskele gördüm. Bu eski Göksu tuğla fabrikasının harap mahreci idi; Servet-i Fünûn bu fabrikayı küşadında yani rub' asır evvel alkışlamış idi... Şimdi ortada bir yığın taş var... Daha ileride yıkılmış kâgir değirmen fabrikasını mahzunane gördüm; o da göçmüş idi... İsmet Paşa geçen gün bir fabrika resm-i küşadında ne doğru bir söz sarf etmiştir: Fabrika yapmak işletmekten kolaydır; ben beklerim" buyurmuşlar; reis-i hükümetin bu düsturunu müteşebbisler unutmasınlar!!

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1513/39 s. 208

9. İSTANBUL POSTASI

Yazın en sıcak günleri ile uğraşırken ve herkes boğazın serin sahillerine koşmayı düşünürken Boğaziçi vapurlarını tahrik eden ateşçiler tatsız bir “grev” ilanını tasavvur eylediler. Az kaldı tasavvurlarını icra eyleyecekler ve Boğaziçililer pazartesi günü öğleden sonra oldukları yerde kalacaklar, evlerine dönmeyecekler idi. Bunun da imdadına hükümet yetişti, vapurları terk eden ateşçiler yerine bahriye neferleri konuldu, seyr ü sefere hiç halel gelmedi ve hiç kimse bir şey diyemedi, bir gün sonra da grevciler Şirket-i Hayriye ile barıştı zaten hasta olan zavallı Boğaziçi ile Şirket-i Hayriye yeni bir hastalığa daha tutulmaktan kurtuldu. Grev yahut tatil-i işgal, çalışan işçinin elinde bir silahtır, bu silah her arzunun istihsalinde kullanılmak istenirse zaten bin türlü felaket ve afetlerle on beş senedir sarsılmış olan memleketimiz zarardan kurtulamaz. Sonra bizde öyle büyük amele sınıfı yok, ehemmiyetli sanayi müesseseleri ve fabrikalar mevcut değil, topu topu ortada bir iki millî şirket ve beş on millî sanayi müessese var, hepsinde çalışan işçinin miktarı nüfusumuzla mukayese olunursa zannetmem ki binde birden ziyade olsun. Sanayinin inkişafına dört gözle baktığımız şu iptidaî halimizde amele grevleri ve sosyalist cereyan müşkülâtına uğrarsak o beklenen inkişâfa ebediyen veda eylemek lazım gelir. Ecnebler değil, bizim ufak tefek sermeye ashâbımız bile böyle müşküller karşısında sermayesini sanayiye bağlamaz. Yani bizde ne fabrika yapılır ne de ikinci Şirket-i Hayriye meydana gelir. Sayıları pek mahdut olan işçilerimizin özenme kabilinde grev meraklarını pederâne nasihatlerle ve bazen böyle hükümetin hayırlı yardımıyla söndürmek vatana pek büyük bir hizmettir, Şirket-i Hayriye meselesinde hükümetin gösterdiği yardım, iktisadi siyasetimizin pek âkil ve müdebber ellerde tedvîr olduğunu anlattı. Buna çok teşekkür etmeliyiz. Bizde dahi zamanla sanayi inkişâf eylesin, amele adedi hiç olmazsa nüfusun yüzde beşine vasıl olsun o zaman “proletarya”nın bizde dahi mevcut olduğunu teslim eyler ve her sanayi memleketi gibi proletaryanın ilmî teşkilâtını görmek isteriz, şimdilik bu zaman bize daha çok uzaktır.

*

Bu hafta bizi ve bütün dünyayı işgal eden Musul meselesinin halli acaba uzakta mı? Büyük derin bir muamma! Lozan Konferansı'nda bize iki açık kapı bıraktırdılar. Birisi bütün petrol kokusuyla Musul, diğeri de sakîl-i faizci çehresiyle duyûn kuponları! Petrolcüler ve faizciler Türkiye'nin eski Osmanlı İmparatorluğu gibi, mutlaka Avrupa borsalarından istikrâz istemeye geleceğini ve onların kapısını çalacağımızı umuyorlardı. Fakat genç Türkiye garp diplomatlarının umutlarını boşa çıkardı. Memlekette eski zamanların israf kapılarını örtmekle halkı müstahsil hale getirecek ilmî bir iktisat siyaseti tatbik olduğu için Türkiye kendi yağıyla kavrulmaya başladı, istikrâz lafını ağzına almadı, Mısır'dan bahsedildikçe etnografi, coğrafi haklarımızı samimiyetle ve kuvvetle tekrar etmekten çekinmedik. Onun için geçen sene Haliç'te akdedilen Musul Konferansı ikametli kapısını kapadı, Cemiyet-i Akvam'ın Musul'a gönderdiği muhtelit tahkik heyetinin raporu etrafında İngiltere matbuatı yaygara kopardı. Bu hafta Musul meselesi Cemiyet-i Akvam'ın büyük celsesi önüne geliyor. Cenevre'ye hariciye vekili Tefvik Rüştü Beyefendi ile Lozan Konferansı'nda çok iyi hukuk müşavirliği etmiş olan Münir ve Hikmet Beyefendi gidiyorlar. Cemiyet-i Akvam'ın büyük celsesinde ortaya atılacak olan Musul meselesinin pek hararetli olacağını "Times" gazetesinin son neşriyatından anlıyoruz. Times gazetesi Fransız gazetelerinin İngiliz temposuyla Musul orkestrasına iştirâk eylemediğine çok kızıyor, mahut Kral Faysal'ın hastalığını tedavi ettirmek üzere İngiliz doktorlarına nabzını uzatmak için Londra'ya geldiği halde buna Musul'un ve petrolün karıştırılması muvaffak olmadığını söylüyorlar. Kral Faysal'ın İngiliz sanatoryumunda yaşadığını herkes biliyor. Asr-ı ahirin bu nev-zuhur hükümdarı çoktan İngiliz toz tedavisini kabul etmiştir. Niçin nabzını İngiliz doktorlara teslim etti diye Faysal'a itiraz etmek kimsenin aklından geçmez. Zaten kralın meselede büyük rol oynayacağına inanmak zordur. İngilizler rollerini son inşa eyledikleri Cenevre tiyatrosunda oynayacaklar, evvelce hazırlanmış alkışçılara kendilerini alkışlatmak isteyecekler! Bilmem bunda ne kadar muvaffak olacaklar? Londra ve Paris gazetelerinin daha şimdiden başlayan münakaşasından mana çıkarmak lazım gelirse aynı mücadelenin büyük celse-i derununda dahi görüleceği anlaşılıyor. Ne de olsa muhakkak olan bir cihet, Türkiye heyetinin hakka

müstenit olan ciddiyetini muhafaza edip bütün bu siyasi velvelelere karşı lakayt kalacağı ve Musul'un anavatana kavuştuğunu istemesidir.

*

* *

Umumi Muharebe'den sonra Cenevre'de büyük debdebe ile kurulan Cemiyet-i Akvam makinesine şimdiye kadar pek çok milletler lakayt kaldılar. Biz bile yarım lakayt halde bu oyunu seyrediyoruz. Türkiye'nin sulhten sonra Cemiyet-i Akvam'a iştiraki Lozan Konferansı'nda müteveffa Lord Curzon tarafından arzu edilmiş idi. Ben de Lozan'da bulunduğum için bunu bir gazeteci fırsatı bilerek Cenevre'ye gittim, Cemiyet-i Akvam'ın teşkilatını hususi surette tetkik etmiş idim, o zamanki intibalarım hâlâ değişmedi, belki çok zaman daha değişmeyecek... Cemiyet-i Akvam bedaheten itilaf devletlerine mahsus propaganda makinesi olarak kurulduğu halde sonra bilhassa İngilizlerin siyaset ve propaganda müessesesi olmuştur. Vakıa Cemiyet-i Akvam şebekesinde ufak bir iyiliğe doğru tahavvül var, lâkin bu pek mahsus halde değildir; onun için ben şimdilik yalnız Cemiyet-i Akvam mefkûresine merbutum ve dua ederim ki Cenevre'deki resmî müessese bu mefkûreye yaklaşmaya muvaffak olsun.

*

* *

İngiliz makinesi olan Cenevre Cemiyet-i Akvam'ını acaba asıl Cemiyet-i Akvam mefkûresiyle aşılacak mıyız? Dünyada milletler tekâmül eyledikçe ilim ve fen terakki eyledikçe, ilim ve fennin icadı olan tahrip aletleri çoğaldıkça insanlar harpten korkacaktır, o zaman yegâne selamet kapısı hakiki Cemiyet-i Akvam mefkûresi olacaktır. O kapının açıldığını bekleyelim. Fakat beklerken Avrupa siyasetçilerinin ikiyüzlü laflarına kulak vermeyelim.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1515/41 s. 240

10. İSTANBUL POSTASI

Reis-i cumhur Mustafa Kemal Paşanın İnebolu'da irâd eylediği nutuk her Türk'e okutulacak, her Türk'ün dimağına hakkedilecek hakikatleri ihtiva eyliyor. Gazi Paşa kendine has olan samimiyet ve metanet ile bizleri asırlardan beri tedenniden kurtaramayan illetleri söyledi ve bu illetlerden kurtulmadıkça selamet yoktur dedi. Bu defa öyle teevvüllere ve üstü kapalı sözlere lüzum görmedi; her şeyini açık anlattı. Türkiye'yi dünya haritasından silinmekten ve Türk'ü esir olmaktan kurtarmış olan Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın millî müdafaa zamanındaki hizmeti çok Mübeccel ve büyük idi. Şimdi memlekette hakiki bir inkılâba son derece metih ve cesur bir rehber olmakla gösterdiği fedakârlık istikbali kâmilten kurtardığından dolayı içtimai ve medenî ehemmiyeti itibariyle ilk fedakârlığı i'lâ eyliyor ve Gazi'yi dünyada en büyük millet halaskârlığı olan dâhilerin ser-firâzı yapıyor...

Bu sözlerim her türlü riyadan ârîdir, kalbimin en derin kanaatleriyle yazıyorum. İnebolu nutkunu okuduktan sonra gözlerim maziye döndü; hemen kırk senelik bir devri pek güzel idrak eylediğim için bu yarım asır demek olan zamanda gördüklerimi, işittiklerimi İnebolu nutkunun medeniyet namına söylenilen parçalarının yanına getirdim. Evet, gelen geçen hükümetler ve hükümet adamları hatta içinde en terakkiperver geçinenleri bile birtakım kürenin icabıyla, birçok ananeler tesiriyle hep riyakâr sözler söylemişler idi; hakikati olanca üryanlığıyla ortaya atmamışlar idi; milletin hülâsa çaresinin nerede olduğunu bilseler bile halka anlatmamışlar idi. Gazi Paşa Türkiye'de hükümrân olan resmî lisan sahtekârlığını pek çok efsaneler gibi kaldırdı attı. İlmî ve tarihî kuvvete isnât ederek medenî olmak neye mütevakkıf ise onları saydı.. Evet, kılık kıyafet, başa geçireceğimiz bir çuha parçası müreffeh ve mesut yaşamak çarelerine tesir edemez. Milletlerin istiklalini muhafaza edebilmesi ve mesut yaşaması son asırdaki ilmî terakkilerle fertlerin mücehhez ve müstahsil olmasına mütevakkıftır. İşte Paşa bu hakikati tekrarladı, yukarıdan aşağıya kadar hatta kıyafetimizle dahi millî ve medenî olmalıyız dedi, kadınlarımız yüzlerini açsınlar dünyayı görsünler nasihatini verdi. Bu hakikatlerin en salahiyyetar reis-i devlet lisanından halka hitap olunduğunu

okuduğum zaman pek derin bir şevk ve saadet hisseyledim... Bu nutuk terakki tarikindeki resmiyet sahtekârlığına hitâm veriyor, ve bütün hükümet adamlarıyla millet fertlerine vazifesini işaret eyliyor idi. Vazifemizi yapalım. Bundan sonra içtimai zafer de bizimdir.

*

* *

Zafer dedim de aklıma geldi, aklıma gelen hikâye başımıza giydiğimiz mahut Yunan yadigârı feslere aittir. Tarihini iyi tahattur edemiyorum ama herhalde 1314 ile 1316 arasında idi. Şehremini esbak Cemil Paşa'nın biraderi Nebil Bey merhum hariciye nezareti tahrirât kaleminden usanmış ve bir ticarete sülûk etmek istemişti. Fes ticaretine kalktı. Satmak istediği fesleri daima kullandığımız Avusturya mamulâtından celp eyleyecek yerde Feutre denilen dökme cinsten ısmarladı. Bu tıpkı fesler gibi idi, fakat boyası daha has ve yağmura mütehammil idi. Nebil merhum 1313 Yunan muharebemizde galebemizden mülhem olarak buna “zefer fesi” namını koydu. Yeni cami muslukları karşısında dükkân açtı, üzerine yazıhane kurdu ve fesçilik iyi gitmeye başladı.. Hayf! O zamanın mel'un hafiyeleri dururlar mı? Bu hafiyeler toptancı fes tacirleri tarafından tahrik edildi; bir jurnal verdiler, merhum Nebil'in getirttiği feslerin “şapka hamurundan(!!!)” imal olduğunu halife-i rûy-ı zemin (!) hazretlerine anlattılar. Derhal müthiş bir irade-i دیانت‌آورد (!) çıktı, biçare Nebil'in fesleri zapt ve müsadere edildi, kendisi gece yarılari Kadıköyünde evinden alınıp İstanbul'a Yıldız'a götürüldü. Ve Nebil o derece müteessir oldu asabiyetleştii ki o zaman kazandığı hastalığın teessüratından kendisini kurtaramadı, ve geçen sene rahmet-i rahmana kavuştu! İşte ey muhterem genç kâriiler! Biz böyle zamanlar ve böyle idareler tanıdık! “Şapka hamurundan” yapılmış diye ticarethaneler kapatan ve fesler müsadere eden mecnun padişahlar gördük. Vaktiyle elinde bir boş şişe ile giden Bektaşii'yi sen “âlet-i arak!” taşıyorsun diye yeniçeri ağası huzuruna çıkarıp dayağa mahkûm eyledikleri gibi Abdülhamit dahi şapka hamurundan yapılmıştır diye Nebil merhumun Feutre feslerini kaldırtmış idi.

Ortadan kalkmasını dilediğimiz daha çok şeyler var, Refik muhteremim Ahmet Cevdet Bey gazetesinde bunları sayar döker. Geçen bir nüshasında yine sokakta çekirdeklerini dökerek karpuz yemekten, tramvaylara insanlara yakışmayacak surette binmekten şikâyet eyliyor. Bu gibi fena huylar öyle gazete sütununda nasihatlerle falan kalkamaz. Bunlara zabıta-ı belediye ile polislerin ciddi müdahalesi lâzımdır. Sözden anlamayanlara adil ve demirde bir elin vereceği cezadan müesser olamaz. Vakıa Avrupa’da tramvaylarda böyle hallere tesadüf edilemez, caddelerde kimse yediğinin müzahrefatını sokağa dökmez, fakat bunun kerameti sade halkta değildir, hükümet kuvvetindedir, hele gidip bir Avrupa şehrinde burada yaptıklarımızı tekrarlamak isteyiniz de bakınız başınıza derhal ne gelir! Oradakiler ceza göre göre intizama alışmışlardır, yoksa her yerde halk bidâyette aynı tarzdadır. Ve yavaş yavaş tekâmül eder. Mesela İtalya’nın cenubunda tramvaylarda yerlere tükürenleri, yediğini ayaklarının altına atanları burası gibi çok görürsünüz; fakat aynı hal şimâli İtalya şehirlerinde meşhut olamaz, hele şimâli İtalya’dan İsviçre’ye geçince -arada tek bir tünel olduğu halde- mesele kâmilen değişir. İntizamı, nezaketi umumi bulursunuz. Şehir emaneti müfettişleriyle polisler halkın gayr-ı medeni bir surette yaptığı şeyleri men etmelidir. İyi ama o gayr-ı medeni hallerden müteessir olacak memurlar yetiştirmeli? Bir aralık ben de belediye reisliği etmişim. Zabıta-ı belediye memurlarına o zaman belediye kavvası derler idi. Kavvaslar mümkün değil benim gözüme batan şeyleri göremezlerdi. Onları bazen imtihan eder gibi sokakta beraber gezdirir ve fena bir manzaranın karşısında dururdum ve burada ne var diye sorardım. Temin ederim ki kavvasın (?) verdiği cevap ekseriya: “Hiç efendim” olur idi.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1516/42 s. 256

11. İSTANBUL POSTASI

İstanbul bu hafta başına giyeceği ile meşgul oldu. Herkes şapkadan bahs eyliyor; sualler birbirini takip eyliyor:

- Siz ne cins alıyorsunuz?
- Kaça veriyorlar?
- Acaba hasır mı alsam yoksa fötr mü?
- Hepsi iyi ama henüz şapka ile selama alışamadım!

Vapurlarda, tramvaylarda işitilen sözler bu! Kimse leh ve aleyhte bir şey söylemiyor. Fakat bir nokta var ki o da pek az müstesna ile hemen herkesin şapkaya çoktan beri teşne olduğudur. Bir meclise şapkası ile giren zatın serpuşu derhal muhtelif kafalara prova olunuyor; aynaya bakılıyor. Ve sonra her yeni şeyin verdiği tevahhuş ile karışık keyif çehrelerde beliriyor. Ben bu şapka muanakalarını seyrederken otuz beş sene evvel Avrupa'ya ilk seyahatimdeki bütün hislerimi tekrar duydum. O zaman Avrupa'ya gitmek yalnız memuriyet-i resmîyeli Türklerle hepsi gayr-ı müslim olan tacirlere mahsus idi. Ben 1307 senesinde bir müstesna tenkil biliyordum. Abdülhamit sarayı Avrupa seyahatlerine karşı kurdurduğu kapanları benim seyahatimden dört beş sene sonra tesis eylediği için ben ek sade bir yoldan geçmiş idim. Mahalle imam bir çok baş sallayıp fesuphane çektikten sonra ilmühaberi yazdı, ilmühaberi zaptiyede kart bir ermeni tercümanına götürdüm; tercüman pasaportu doldurdu, zaptiye nazırı Kâmil Bey altına imzasını attı; ben de سازرنك o zaman parlak sayılan ve sonra pek köhne düşen “Kamboç” vapuruna bindim. Vaaz-ı şehri Abdullah Efendi beni vapura teşyî'e gelmiş idi; eski diplomatlardan Lütfü Semavi Beyefendi parlak bir genç olarak Liverpool şehbenderliğine gidiyor idi ve Paris'e kadar beraber seyahat eylemiş idik. Lütfü Semavi Bey'den yolda Avrupa hakkında ilk malumatı topluyor idim ve ilk safta şapka meselesini açmıştım. Ömründe ilk defa şapkaya temas eden şimdiki zatlar gibi bende dahi ananevi bir tevahhuş var idi, fakat şapkalanmak arzusu kalbimde çok kuvvetli idi. Onun için Marsilya'ya çıkar çıkmaz ilk işim bir

şapka almak idi. Paris'e gelince o zamanın modasına tabii oldum, şehremini Emin Bey'in geçen cuma günü yaptığı gibi ben de silindirlendim. Vakıta o vakit Paris'te başında silindiri olmayanlar hemen efendi addolunmuyor idi. Herkes gündüz gece silindirli idi ve silindirleri kadife bir yastık ile parlatmak uzun bir meşgale idi. Silindirlerin uzun olmasından dolayı ilk günlerde muttasıl kafamı tramvay ve imnibüs kapısına çarpmıştım. O tarihte Paris sefiri Esat Paşa idi; sefarethanede herkesi şapkalı görünce şaşmıştım. Londra'da aynı hali buldum, bilahare Berlin'de, Roma'da ve nihayet Viyana'da sefaretimizi hep şapkalı gördüm, hem içlerinde öyle zatlara tesadüf eyledim ki onlar sonraları İstanbul'a her gelişlerinde ellerinde tespih ile muttasıl dudak kıvıldatarak dindarlık komedyası oynarlardı. İşte ey muhterem kariler! Otuz dört sene evvel bile hal böyle idi, resmi riyakârlık ve sahtekârlık bütün hariciye memurlarımızı ikiyüzlü yapmış idi. 34 sene evvel ilk Avrupa seyahatimi yazıp neşreylediğim "Avrupa'da ne gördüm" unvanlı musavver seyahatnamenin matbu nüshası bugün kalmadı; mamafih köşe bucakta bulunur. O zavallı kitabımda çok arzu eylediğim halde mümkün değil bu bahsi açmamıştım. Zaten böyle açmadığım çok şeyler var idi. Şimdi otuz dört sene sonra işin doğrusunu yazmaya muvaffak olduğum için çok bahtiyarım. Din namına yalancılık ve sahtekârlık yaparak düzme sofuluk taşıyanların çürük akidesi koca Gazimizin açık siyaseti ile yıkıldı; şükür bu günleri bana gösterenlere!... Gençliğin verdiği hararet ile bu resmi sahtekârlığa pek kızılıyordum dediğim zaman da Babîâli ricalinden mürekkep bir mecliste Avrupa'da gördüklerimi soruyorlar idi. Sözü şapkaya intikal ettirdim ve söylendim. Hiç unutmam kodamanlardan olan bir "bâlâ" rütbeli bir efendi kaşlarını çattı:

– "Öyle şey olmaz! Sen yanlış görmüşsündür!" dedi. Ben şaşırdım ve tiksindim; sözün daha ilerisine gitmedim, fakat memuriyet hayatına girmemeye o dakika yemin etmiştim. Bir Mekteb-i Mülkiye mezunu yani istikbalin bir mutasarrıf veya valisi olduğum halde o parlak memuriyetlere arkamı çevirdim; matbaacı oldum. Zanneylim ki hayatımda en iyi yaptığım şey bu oldu.

*

* *

Türkiye’de Müslümanlık ve Hıristiyanlık alamet-i farikası olarak şapkayı göstermekte menfaat bulan İstanbul’un Türk olmayan yerlileri bu yeni tahavvülden hiç memnun değil; onların hoşnutsuzluğunu görmek, yeni tedbirin isabetini ispata kâfidir sanırım. Onun için artık lafı uzatmayalım, bundan sonra şapka altına soktuğumuz kafaları da cezri surette değiştirmeye bakalım. Medeniyet ailesine iltihak için şems siperli başlıklar giymek kâfi gelse idi Tatavla **رومبوزلى** çoktan birer centilmen olurlardı! Serpuşla iş bitmez. Biz her cihetten yükselmeliyiz; münferiden yükselmeliyiz. Bakınız; Seyr-i Sefain nasıl kesb-i intizam etti; Türk şimendiferleri Türk mühendisleri elinde evvelden çok iyi işliyor. Hâlbuki yolcular müzavele değil. Seyr-i Sefâin ile Anadolu şimendifer idareleri vapurların kamarasından, vapurların kompartımanlarından tahtakurusunu kaldıramıyorlar! Zavallı idareler her gün temizliyorlar, ilaçlıyorlar, ertesi gün yine bu müstekreh hayvan türüyor!... Çünkü yolcular eşyalarıyla, elleriyle mütemediyen tahtakurusu taşıyorlar. Doğrusu bizde halkın ekseriyeti evlerde tahtakurusuyla kardeşçe yaşamaya alışmıştır ve ondan bîzar değildir. Fıtratı böyle pisliğe karşı müsamahakâr olanların başında silindir şapka bile olsa medeniyetle alakası iddia edilemez; zira medeni memleketler tahtakurusunu çoktan unutmuşlardır; ezkaza bir otele inen yolcunun eşyasında bu muzır hayvandan bir tane görseler otel idaresi yolcuyu sokağa atar; polis tekmil otelin fennen tathîr masrafını o yolcudan derhal tahsil eder. Musahabemizde yer kalmadı; size gelecek hasbıhalimde Almanya’da iken vukuunu gördüğüm bir tahta kuru hikâyesini anlatayım.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1517/43 s. 272

12. İSTANBUL POSTASI

Revue de De monde isminde Fransızların bir mecmuası vardır; bir zamanlar fevkalade şöhrete malik idi, Revue de De monde'den şimdi o kadar bahsolunmaz ama mecmua edebî, ilmî ve siyasi ehemmiyetini hiç kaybetmiş değildir. Fransız ulemasının en büyük imza sahipleri oraya yazar; Fransız siyâsiyyûnu burada neşriyatta bulunur. İşte bu mecmuanın 15 Eylül tarihli son nüshasında “siyasi musahabe” unvanlı makalesini pek şayan-ı dikkat buldum. Makale de garp hükümetlerinin emperyalizm ruhu, emperyalizme alet ettikleri bütün vasıtaları alenen görülüyor ve Türkiye başta olmak üzere İslam âleminin son zamanlardaki teceddüt ve intibahı, makale sahibi Rene Pinon fena endişeye düşürüyor. Sonra İspanya, İngiltere, İtalya'ya hitaben şark-ı karîbte menâfi'miz birdir, Faslılara, Suriyelilere, Iraklılara, Mekkelilere karşı birleşelim diyorum. İslam âleminin intibahından ve istiklal istemesinden tabii kalben çok memnun oluyorum; emperyalist devletlere Fas'ın ve Suriye'nin ders vermesini can u gönülden dilerim; fakat bu, temenni ve dua mahiyetinde ileri gidemez. Eğer Rene Pinon'un makalesi sade itilaf devletlerinin Afrika ve Asya'daki müstemlekelerine ait olsa idi belki haftalık musahabeyi ona hasretmezdim. “Roma'da Dömond” mecmuası siyasi makalesinde şark-ı karîbin bütün muhitini kavırıyor ve Türkleri hatta Musul ihtilâfını da karıştırıyor, işte bundan dolayı meseleden karilerimi haberdar edeceğim. Size bazı fıkralar nakleyliyorum:

“Musul'a giden tahkik heyetinin fezlekesi Türkiye için manevi bir zaferdir; İngiltere Harb-i Umumi'yi müteakip Yunan politikasını tutarak irtikâb eylediği hataların cezasını çekiyor; yani sade Türkiye zaferini değil, bütün âlem-i İslam'ın hareketini başına musallat etmiş bulunuyor.”

Rene Pinon'un bu sözden sonra hariciye vekâletimizin Musul hakkında neşrelediği kırmızı kitaptan bahseyliyor. Kitaptaki sâik İngiltere'nin mütarekeden beri Musul için olan teşebbüslerini gösteriyorsa da işin arkasında petrol bulunduğu için İngiltere arzusunun müdafaadan çekinmeyecektir diyor ve sonra gayet manidar olan şu fıkrayı ilave eyliyor:

“Burada İngiltere Umumi Harp’in neticesini müdafaa eyliyor demektir. Pek çok yerlerde ve pek çok hadiselerde Harb-i Umumiye’nin neticesi olan bir istifade Fransa’ya taalluk eyleyince, İngiltere tarafından müdafaa olunmamış idi. Fakat Fransa, aynı mukabeleyi yapar ve harbin mahsulünü, İngiltere’ye taalluk etse bile müştereken müdafaadan çekinirse iyi bir politika yapmış olmaz. Şark-ı Karip’te ve Afrika müstemlekelerinde Fransa ile İngiltere’nin menâfi‘ müşterektir, buna İtalya’nın Trablus’taki menâfi‘ini de ilave eyleyince elyevm hareket ve heyecan halinde bulunan İslam âleminde gelecek zararları def eder ve medeniyet (!) ve salâh (!) tarikinde bu üç devlet el ele vermiş olur.”

*

* *

Rene Pinon’dan nakleylediğim bâlâdaki iki fıkra itilaf devletlerinin emperyalist fikirlerini alenen göstermektedir. Bu meşhur muharrir adeta İslam âleminin intibahına karşı Fransa, İngiltere ve İtalya’dan bir ehl-i salîb ittifakını istiyor. Bu ittifak elyevm zımnî olarak mevcuttur. Fakat onlar ittifak-ı salîbe muhabbet namına akdetmemişlerdir, Şark-ı Karib’de olsun, Şark-ı Baîd’de olsun, yaşayan zayıf kavimleri iktisadi esarete tutup bu biçarelerin sırtlarından zengin olmak yani para çekmek için Avrupalılar zımnî İttifak akdetmişlerdir, Salîb veya hilal bahisleri arada bir bahanedir; garp emperyalistleri tahakküm, murabahacılık ve birçok zavallı milletleri esir tutup onlar yüzünden zengin olmak emelinden başka bir şey takip etmezler! O emele vusul için ehl-i salîb şarkısını yahut medeniyet düdüğünü öttürmekten sıkılmazlar. Bütün Harb-i Umumiye’de “hak” ve “adl” namına harp eyliyoruz diye âlemi velveleye vermediler mi idi? Küçük milletleri nail-i istiklal eyleyeceğiz diye bağırمامışlar mı idi? Hâlbuki girdikleri yerde nasıl hak ve adl tatbik eylediklerini başkalarından ziyade Türkler çok iyi bilir! Küçük milletlerin istiklalini temine gelince bu mukaddes halkların ne şekilde tatbik edildiğini anlamak için Mısır’daki iğtişâşları, Suriye’deki Dürzî ihtilalini Fas’taki Abdülkerim mücadelesini, Mekke’deki Vehâbi harekâtını ve nihayet Çin’deki isyanı görmek kâfidir. Fakat Rene Pinon böyle düşünmüyor; o makalesinde Fas’ta Rif’in istiklalini istemekte olan mücahit Abdülkerim için “adi serseri”

diyor; İspanya ile İngiltere müşterek menfaati şimdi anladılar, behemehal Abdülkerim tepelenmelidir kehanetini savuruyor. Garpta bir muharririn Rif harekâtını idare eden Abdülkerim'e böyle demesine şaşmam. İngilizlerin en büyük sahib-i salâhiyet bir recülü Anadolu'da Türk harekât-ı milliyesini idare eden büyük fedakârlar hakkında daha fena bir kelime kullanılmış ve bunu şimdi Musul meselesinin güya halline çalıştıkları Cemiyet-i Akvâm salonunda umumi celsede bağırdı. Avrupa emperyalizmini idare edenlerle onlara yardımcılık eden muharrirler için maksada vûsûl hususunda her türlü vasıtalar makbuldür. Hakikatleri tağyir onlarca en ehemmiyetsiz harekettir. Varsınlar isteklerini söylesinler ve yazsınlar, mümkün değil hakikatın yürümesine mani olamazlar; hakikat dursa idi Rene Pinon 20. asırda ehl-i salıp ağzı ittifaklara lüzum göstermez idi. İşte vakayı ortada! Gören göz kılavuz istemez; küçük milletler Avrupa'nın emperyalist siyasetini yola getiriyor, yavaş yavaş mukadderatına sahip oluyor. Küçük milletleri mukadderatına sahip etmek için harp ediyoruz diye gurur satan bu diplomatları galat-ı rüyetinden ve hırstan kurtarmak için ne yapmalı? Umumi harpten evvel doğruyu söylemek uğruna bir kurşun ile idama gönderilen zavallı Jüres bile Fransa'da az mı bağırmıştı; Fas'a gitmeyelim diye az mı tepinmişti? O zaman hırs bürümüş gözler Jüres'i görür müydü? O harisler Afrika'nın Bicot'lerine taraftarlık ettiğinden dolayı Jüres'e neler söylemişler idi. Malum ya Bicot eşek manasına olan Bouricot'nun münhasırdır ve Afrika'nın temeddün vazifesini deruhte edenler tarafından Cezayir ve Fas halkına bahşedilmiş bir unvandır.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58 Nu. 1518/44 s. 288

13. İSTANBUL POSTASI

İki haftadır şapka meselesi bütün yeniliğini muhafaza eyliyor, hep ondan bahsolunuyor. Beyoğlu dükkânları bu fırsattan istifadeyi temin eyledi, şapkacı dükkânlarında yıllanmış kalmış en köhne şapkalar da sürüldü gitti. Tehalük ziyade, fakat bilmem nedir, bazı zatlarda hiç umulmadığı halde şapkaya karşı tevahhuş var, bu taassup ve dindarlık neticesi bir tevahhuş değil; çünkü bir güruhta epey tanıdıklarım var; çok defalar Avrupa'ya gidip gelmişler, şapka giymişler ve dindarlık şöyle dursun, aks-i şöhretle tanınmışlardır. Gördüm ki bu zatlar, herkesin yaptığının aksini yapmaktan zevk alan malûl düşüncelilerdir, ve onlarla münakaşa beyhudedir. Üç beş beyni örümceklinin başındaki fese göstereceği son muhabbet ölüme mahkûm hastanın sekerâtına benzer; kaybolup gidecektir. Bunlar arasında pek çok mütekaitler var, mademki hazineden maaş alıyorlar; memurlar hakkında tatbik edilen usulün mütekaitlere teşmili muvafık olur.

*

* *

Biz burada şapka ile uğraşırken İngiltere dünyada bir yeni külâh daha kapmakla meşgul! Daha doğrusu İngiltere el çabukluğuyla kaptığı Musul külâhını başında tutabilmek için Cenevre'nin Cemiyet-i Akvam unvanı verilen sahnesinde bir oyun daha verdi! Gladiston zamanından beri oynana oynana ehemmiyetini kaybedip aşınmış bir klişe haline gelen mahut "Hıristiyan himayekârlığı" komedyasını bir daha Hıristiyan Avrupa'ya dinletti. Ne gülünç komedyâ! Münâzaun-fih hudut üzerinde bir avuç Nesturî denilen bedevi Hıristiyanlar var! Meğer koca insaniyetkâr İngiltere ne kadar yufka yürekli imiş... Bu zavallıların hali İngiliz ricalini o kadar müteessir eylemiş ki onların derdini anlamak üzere Musul'a tahkik heyeti göndertiyor. Bereket versin artık Avrupa'da böyle facia şekli verilen komedyaaların iç yüzünü anlayanlar var; bakınız gazetede Lozan ne diyor:

"Musul hakkındaki müddeiyâtını takviye için İngiliz murahhası mösyö Âmâri insankârane mülâhazata bile atıldı. Zavallı Şark-ı Karib Hıristiyanları

kendilerine lüzum kalmadıkça -fevkalade muhtac-ı himaye vaziyette bile olsalar- İngiltere tarafından omuzdan atıldıkları halde bu defa bir daha siyasete alt oluyorlar! İngiliz murahhası şark Hıristiyanlarıyla böyle bir daha siyaseten oynadıktan sonra Cenevre divan-ı âliyesinin kararını Türkler kabul eylemeyecek olurlarsa İngiltere'nin her türlü serbest harekâtını istirdât edeceğini beyan eyledi. Bu tehdit divan-ı âlinin erkânıyla onları dinlemeye gelenlere bir tesir yaptıysa da asıl alakadar bulunan Türk murahhası bu tehdidi bârid karşıladı. Evet, İngiltere kuvvet sahibidir. İsterse Anadolu'nun genç cumhuriyetine kuvvetini gösterebilir; fakat herkes anlıyor ki İngiltere Musul için harp etmeyecektir ve bunu herkesle beraber en ziyade Ankara biliyor.”

Gazetede Lozan muharriri İngiliz hükümetinin tehdidini ve İngilizleri muhafaza sözünün iç yüzünü böylece anlattıktan sonra diyor ki:

“Cemiyet-i Akvam şimdiki haliyle menâzaun-fih meseleleri halletmek kabiliyetinden uzaktır. Sulhu müteakip ve cemiyetin bidayet-i tesisinde vakıa Silizya meselesini halle muvaffak olduysa da böyle kuvvetli zaman bir daha gelemez; Silizya'dan sonra “Vilna” ve “Korfo” işlerinde hele şimdi Musul'da Cemiyet-i Akvam iktidarsızlığını kâmilten gösterdi. Artık cemiyet azasına son celsede ve birbirlerinden ayrılırken şairane ve sulh namına âşıkâne sözler teâtisinden başka yapacak iş kalmamıştır!”

*

* *

Bu satırları okuduğunuz gibi Cemiyet-i Akvam şebekesinin İsviçre muhitinde bile nasıl telakki olunduğunu anlarsınız. Cenevre'nin son Cemiyet-i Akvam komedisini bütün münevver kafalar İngilizceden mütercim propaganda piyesi olmak üzere seyreyliyorlar. İngiliz ricali başlarında **بالدوینلی** olmak üzere anlamalıdır ki bu oyun artık dünyayı usandırmıştır. Hele Hıristiyanlığın veya salibin, Hıristiyan olmayan memleketlerde himayesine kalkmak yahut büyük harpte olduğu gibi küçük milletleri insaniyet namına muhafaza etmek iddiaları harpten sonra doğan yeni dünya ruhuna uymuyor. O düsturlar Gladiston zamanında İngiltere'de, İkinci Alexandre zamanında Rusya'da

hüküm sürdü, yaşadı fakat şimdi maziye karıştı ve Rusya'nın çarlığıyla beraber gömüldü ve tekmil kemikleri çürüdü, hele Türkiye'de bu nağmelere kulak asacak ve ehemmiyet verecek kimse kalmamıştır. Acırım ki Doktor Nansen gibi emektar bir İngiliz propaganda delalini güya Hıristiyanların hâlini anlamak üzere yetmiş tecavüz eden yaşına bakmadan Musul'a kadar gönderiyorlar. Bu ihtiyar Protestan misyoneri Dicle kenarında belki birkaç Nesturîyi Protestan yapabilir, fakat hiçbir Türk Nansen'in harekâtında insaniyet tesirinin vücudunu tahayyül bile etmez.

*

* *

Cemiyet-i Akvam'ın resmi Cenevre heyetini böyle tesir altında cilvelerle oturduğu dalı kesmekle meşgul olur iken bütün milletlerin iştirak edeceği bir hakiki Cemiyet-i Akvam mefkûresine hiddet eden beynelmilel müzaheret cemiyetlerinin gayr-ı resmi ittihadı o mefkûrenin etrafında çalışmakta devam eyliyor. Haris hükümetlerin kulağına hakikat sözlerini îsâle gayret ediyorlar. O kulakların hakikat avazelerine kapalı olduğundan ye'se düşmüyorlar ve daima bağıyorlar. Türkiye bu ittihadı Prag Konferansı'nda dâhil olmuş idi; şimdiye kadar üç sene geçti; sırasıyla Budapeşte'de, Bal'de, Lyon'da, Londra'da ve Varşova'da inikat eden kongrelere bizden murahhaslar gitti; doğruyu söylediler, bizim aleyhimize dırlanacak düşmanlara orada hazır bulunmakla çokluk ağız açmağa meydan vermediler. Murahhaslarımız bu teşrin-i evvel ahirinde Lozan'da toplanacak müzaheret ittihadı büyük meclisine de gidiyor. Lozan ile Cenevre'nin arasında bir saat mesafe olduğunu düşünürsek resmî Cemiyet-i Akvam makinesi ile gayr-ı resmi Cemiyet-i Akvam mefkûresi taraftarlarının bu kadar birbirlerine yaklaşmalarında acaba bir fâl-i hayr görsek mi?

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1520/46, s. 320

14. İSTANBUL POSTASI

İstanbul lokantacılarının Bursa'da Gazi Paşa şerefine verdikleri bir ziyafette Paşa Hazretleri lokantacıların gayretini takdir etmekle beraber onları iyi garson yetiştirmeğe davet etti ve israftan sakınınız dedi. Reis-i Cumhur hazretlerinin pişirilen çok türlü yemeklerden dolayı "israftan sakınınız" demesi sade lokantacılara hitap değildir. Büyük halaskârın bu sözünden her Türk kendisine bir hisse almalı ve israfın hakiki manasını da iyice öğrenmelidir. İsraf haramdır diye çocukluğumdan beri duyarım! Onu duyduğum zamanlar İstanbul'da orta halli her evde lâ-akall dört beş türlü yemek pişerdi; hele o israf membaı saraylar siyah örtülere sarılı tabelaları, tabelakârların başına dizer sanki o saraylarda edilen israfın bu memleketin başına getireceği felaketlerin matemini günde iki defa üstü örtülü o siyah tabelakâr alayları ile temsil eyler idi! Hiç unutmam! Bir gün bizim eve uzak akrabamızdan bir ihtiyar hanım gelmiş idi, damadından şikâyet eyliyor idi ve sarf eylediği şu söz kulağımda menkuş kalmıştı. Teyze hanım diyor idi ki: "A, üstüme iyilik sağlık, ne günlere kaldık! Bizim damat iki türlü yemek ile bir mevte bize yetişir diye bağırmasın mı? Hay uğursuz herif! İki sahanla sofraya kurulur mu? Hele pilavı bile dediği iki türlü yemek sırasında saymasına ne dersiniz!". Teyze hanım daha söylenip duruyor idi ve pilavı bile yemekten saymak istemiyor idi. Ben ise o zaman Mekteb-i Mülkiye'de ilm-i servet mualliminden ve iktisadi coğrafya muallimi merhum Abdurrahman Şeref Bey'den işittiğim ilmî hakikatlerle bu kadın yaygarasını mukayese eyliyordum; sonra teyze hanıma hak veren hane halkına hayretle bakıyordum!... Zamanlar geçti, bu zavallı memleketin harabîsi sebeplerini ararken evvela cehli, sonra boğaz düşkünlüğünü buldum! Boğaz düşkünlüğü eski zamanlarda sade mide doldurmağa münhasır iken sonraları akşamcılığa ve sarhoşluğa dökülmüştür! Halk eline geçen parasını pis boğazlıkla midelerini, ispiro ile vücudun umumi sıhhatini bozmakta kullanırken bu masum halkı idare etmeğe kalkışanlar sade mide israfıyla kalmadılar, esvap, mobilya, tezyinat israfını son dereceye çıkardılar. Gayr-ı Türklerin teşvikiyle bütün bu eşyayı Avrupa mamulâtına hasr eylediler, yani saraylar israfı iki katlı yaptı; ispat isterseniz, şu son zamanlarda İstanbul'da

sabık şehzadelerin yapılan müzayedelerinde satılan eşyaları bir görmek kâfidir. Bu eşya içinde bir sanat kıymetini haiz şark işi kaç parça var idi? Garp işleri bile hep “فانارون” şeyler idi. Bunlar milletin kazandığı eski zamanlar gibi sade sokağa dökmemişler idi, o parayı millet düşmanlarının cebinde kıymetsiz şeylere mukabil Avrupa’ya göndermiş idiler. Böylece muracahacı Avrupa’dan istikrazlar akdiyle aleyhimizde bir meddücezir fırtınası hazırladılar... Evet, bunları düşünmeli ve muhterem Gazi’nin “israftan sakınınız” sözünü kulağımızda tutmalı.

*

* *

Acaba şehremini Beyefendi bu nasihatten kendisine bir hisse çıkaracak mı? Vakıa Emin Bey çalışıyor; memlekette bir iş yapmak istiyor; yalnız bir noktayı unutuyor; israfa düşüyor. Şehrin çok fakir olduğunu ve fakir şehirlerde halkın mutlaka geda-çeşm davranacağını unutuyor. Fatih’ten Edirne Kapısı’na, Mevlevihane Kapısı’na doğru çıkıp sokaklar içinde dolaşmak dediğim bu fakrın derecesini göstermeğe kâfidir. Yoksa Beyoğlu’nun bize yabancı halkında görülecek nim refah âsârı bizi alakadar edemez. Şehremini bey şehirler halkının psikolojisini iyi bilmiyor demek! Sade İstanbul değil, bütün şehirlerin psikolojisi israfı sevmez; israf edilen yerlere girmek bahtiyarlığında bulunanlar bile orada yerler içerler ve çıkarken bütün davetlerde olduğu gibi davet sahibini tenkit ederler. Davet sahibi masrafı millet kesesinden yaparsa o zaman şimdi gazeteleri dolduran Doktor Emin Bey’in âta seyahatleri, motorbot masrafları herkesin ağızına düşer. Şehreminizin faaliyetlerini takdir edenlerdenim; buradaki hissiyatım samimidir. Kendisinin daha çok seneler makamında kalıp çizdim dediği programını tatbik eyleyebilmesini, vaz’-ı esaslarını yaptığı binaları bitirmesini, yıktığı binalarla genişlettiği yeni sokakların üzerinde gezilir hâle getirilmesini temenni eylerim; fakat sık ziyafetler, vaz’-ı esaslar sebepleriyle büfeler, motorbot gezintileri tekerrür etmese iyi olur. Bir şehremini beldenin en büyük memurudur. Ahmet Cevdet Bey kardeşimizin dediği gibi terbiye-i medeniye o büyük memura ve makama

hürmeti emreder. Aksini yapmak anarşidir. Fakat şehremini de iki yüz lira maaşlı bir memur iken yalnız motorbotuna saatte (kendi itirafı vecihle) on liralık benzin yaktırırsa tuhaf olur!

“Cumhuriyet” gazetesinin başladığı “emanet-penah” hücumları başka türlü sebeplerden mütevellit olsa bile, şehremininin israfını teşhir eylediği o hücumlar halk nezdinde acı tesir bırakır. Bu hisleri hep bağıryanık bir İstanbullu olarak yazıyorum.

*

* *

İstanbullu olarak şehir-emanetinden çok rica eylerim ki artık cadde genişleteceğim diye etrafı yıkmaktan artık sarf-ı nazar olunsun. Hele bir kere şu yıkılan sokaklar meydana çıksın, kaldırımlansın. Bakınız kış geldi; Beykoz Caddesi’ni açıyoruz diye emanetin faaliyetini biz de alkışlamıştık; o kesilen cadde bir toz deryası olarak duruyor. Yağmurlarla çamur gölü olacak! Acaba on yerde yıkıp kesmekten ve her tarafı bataklık gölü halinde bırakmaktan ve bütün kış halkı bîzâr etmekten ise şunun bir tanesini olsun ikmal edilse idi daha iyi olmaz mıydı? Artık vaz’-ı esas ve yarım resm-i küşat elverir; bunları çok gördük, her şeyi bitmiş bir tam resm-i küşat bekliyoruz.

*

* *

Tam küşat olarak bir hafta kapılarını halka açan Ziraat Bankasını ve ikmal eylediği binasını gösterebiliriz. Evkafın on beş sene evvel bu binanın tarihi facidir. Muharebe onu nâtamam buldu, mütareke oraya kuzgunu siyah renkli Fransız askerlerini doldurdu. Afrika’nın Madagaskar’ından yahut Dakar’ından gelen medeniyetin siyah renkli ölüm namzetleri evkaf binasını senelerce kararttılar! Şimdi han inşaatını ikmal eylediler, ziraat bankası da orada güzel bir şube açarak yüzümüzü ağarttı.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1521/47, s. 336

15. İSTANBUL POSTASI

Bu hafta Lokarno'da Avrupa'nın en büyük vakası oldu ve belki zamanın en mühim sulh vesikası imzalandı. Bu vesikanın bir taraftan Almanya ve bir taraftan Fransa tarafından karşı karşıya ve çetin müzakerelerden sonra imza edilmiş olması Umumi Harp mirası olarak galip mevkiinde kalan hükümetlerin hasımlarına karşı idame etmek istedikleri galat-ı rüyetleri tashih eyledi. Fransa'nın en dūr-bîn ricalinde olan "Biryan" gibi bir zat ile Alman hariciye nazırı Stresemann tarafından Lokarno vesikası zirine vazedilen imza Avrupa'nın istikbalindeki istirahatı için pek büyük bir zamândır. Artık Fransa ile Almanya arasında ilk anlaşma işareti teati olundu demektir. Bu ise Almanların ani bir hücumundan daima çekinen Fransa'ya değil, bütün Avrupa'ya geniş bir nefes aldırılmıştır. Bundan sonra Cenevre'nin Cemiyet-i Akvam'ı, o heyete Almanya'nın duhûlü dahi temin edilmiş olduğu için şimdiye kadar gösterdiği meşkûk vaziyetten biraz daha kurtarılmış oluyor; İngiltere gibi Avrupa'nın atalarından değil, Avrupa'nın asıl kendisine oturan milletlerden yetmiş milyonluk nüfusu müstemil çok mütemeddin Alman milletinin Cemiyet-i Akvâm'a dâhil olması hiç şüphe yok ki bu cemiyetin âtisi hakkında en bedbîn olanlara bile biraz ümit vermiştir. Az seneler zarfında tarihin kayıt eylediği vakalar şunu ispat eyliyor ki medeni milletler gittikçe harp afetinden uzaklaşmak istiyor; milletlerin gittikçe sarih surette tebarüz eden bu arzularının tazyiki altında en emperyalist hükümetler bile makamlarını anlaşma taraftarı kabinelere ve ricalere terke mecbur kalıyorlar. İşte Fransa'nın 1922 ve 1923 senelerinde "Poincaré" kabinesi zamanındaki şiddet ve intikam siyasetine mukabil, o zaman mevkiini harpçi adama terke mecbur kalan "Biryan"ın şimdi üç sene sonra İsviçre'de Lokarno Kasabası'nın sakin ve lâtif manzaraları içinde Alman hariciye nazırı Stresemann İle itilâf akdetmesi bu umumi sulh emelinin parlak ispatıdır. Ben şimdi hatırlıyorum: Poincaré'nin şiddet siyaseti olanca kuvvetiyle tatbik olunur idi. Biz de Lozan'da idik. Sulh müzakerelerimiz gayr-ı muayyen şekillerde devam eyliyor idi; Türk heyet-i murahhasasının matbuat şubesini tedvîr ile muvazzaf oluşum o tarihte Lozan'a dolmuş olan cihan gazetecilerinin hepsi ile beni temas ettiriyor idi. Fransa'nın iyi görür ve iyi

düşünür bir iki ciddi muhabiri müstesna olmak şartıyla mütebakiyesi hep zamana delâli idi! Poincaré yaptıklarını alkışlıyorlar, atıp tutuyorlar idi. Tutulan yolun çıkmaz olduğu hakkında ufak bir imada bulunanlara değil kendilerini tasdik etmeyenlere bile tahammülleri yok idi. Ve bu adamlar mağdur idiler, çünkü böyle söylenmek için ücret alıyorlar idi. Geçen hafta Lokarno'da aynı gazetecilerin yine toplanmış olduklarına iştibâh etmiyorum, bu defa dahi orkestralarını yeni havaya uydurmuşlardır! Şimdiki hava, insanların sulh-perverliğe biraz daha takribîni gösterdiği için onu dinleyenleri muzdarip etmez. Her halde teşekkür ve memnuniyetle karşılanacak olan nokta kendi adasında oturup dünyaya tahakküm eden İngiltere hariç kalmak üzere asıl Avrupa kıtasında rahat huzur, ancak Fransa ve Almanya'nın anlaşmasıyla temin olunacağıdır; ve rahatın istihsâline doğru mühim hatve Lokarno'da atıldı; Fransa ve Almanya sulh namına yaptıkları fedakarlıktan dolayı tebrik olunmalıdır.

*

* *

İnsanların istirahatının temini, ancak hakikî bir Cemiyet-i Akvam mefkûresinin tesisine bağlı olduğuna iman etmişlerdim. Fakat öyle bir Cemiyet-i Akvam ki onun toplanacağı kubbeye bir “mabed-i salâh ve müsâlemet” demekle kimse tereddüt etmeyecektir! Orada emperyalizm ve hırs havası esmeyecektir! Kuvvetlerin kolları orada hüküm-ferma olmayacaktır. İşte “beynelmilel Cemiyet-i Akvam Müzaheret Birliği” denilen ve Cenevre'nin Cemiyet-i Akvam makinesinden hariç olan teşkilât, bu ruha ve bu mefkûreye hizmet için kurulmuştur. Beynelmilel birliğe, Türkiye 1922 senesinde Prag Konferansında dâhil olmuş idi. Türkiye'nin kabulü müzakereleri ve düşmanlarımızın, bilhassa Yunanlıların hücumları devam eylerken Prag'da hazır bulunmuş idim. Prag'dan sonra muhtelif şehirlerdeki içtimalara dahi iştirak eyledim. Müzaheret beynelmilel birliğinin her birisinde hakikî mefkûreye doğru bariz adımlar gördüm. Eğer bu adımlar daima ileri gider ve müzaheret cemiyeti mensup olduğu millet sinesinde Cemiyet-i Akvam

mefkûresine alâkayı artırmaya muvaffak olursa Cenevre Cemiyet-i Akvam'ına ileri bir zamanda nikbinâne bakılabilir.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1523/49, s. 368

16. İSTANBUL POSTASI

Hafta gazetelerini açtıkça çok muhterem Gazi Paşa'nın Viyana'dan gelen heykeli hakkındaki malumatı ve Türkiye'ye ilk gelen ve ilk kurulacak olan heykelin siparişinde yapılan yanlış muameleleri yüreğim sızlanarak okuyorum. Heykel Sarayburnu'nda hazırlanan mermer kaideye büyük geliyormuş. Bu heykelin muayene ve kabulü için siparişte hiçbir şart ve kayıt konulmadığı için şehremini bey gelen statüyü olduğu gibi kabule mecburmuş, hâlbuki heykelde kusurlar varmış aynı heykelden Ankara ve Konya için ısmarlanmış olanlar da aynı teessüfler hâsıl etmiş! Hülâsa birçok eksik ve yanlışlıklar!... Burada derin bir düşünceye vardım... Türkleri esaretten, Türkiye'yi mahv ve inkirâzdan kurtaran en büyük adamımızın heykeli sipariş olunurken ve onun kurulacağı temel taşları hazırlanırken, hesapsız, teşkilatsız, usulsüz hareket edilmiş olursa oraya bir buçuk metrelik bir kaide hazırlanacak yerde (90) santimetrelik bir temel yapılmış olursa, yapılan eser-i sanatın daha pirinç halinde dökülmeden bir alçısı numune şeklinde olarak mütehassıslardan mürekkep bir jüri heyeti tarafından kabulü unutulmuş bulunursa bu hale karşı hepimiz ağlamalıyız kanaatindeyim... Bu yanlışları yapan falandır, hesapsız ve usulsüz hareket eden falan zattır demekle ortadaki azim kusur ve müthiş hürmetsizlik zail olamaz! Mesele heyet-i umumiyemizin iş görmek hususundaki usulsüzlüğünden ve ekseriya telaşından çıkma neticeleridir ki mesuliyeti yine hepimize racidir. Bu defaki hatanın Türkler kabilinde en yüksek ve en mübeccel mevki tutan muhterem Gazi'nin heykelinin siparişinde vuku bulmuş olması ve bu heykelin Türk teceddüdünün en bariz bir timsalinin bulunması düşünüldükten sonra umarım ki alakadarları âtîde daha iyi iş ve muamele adamı olmaya çalışırlar. Ben tekrarlıyorum, kabahat falan adamın veya falan muamelenin yüzünden demekle beceriksizlik ithamından kendimizi kurtaramayız ve hiç şüphe yok ki bu beceriksizlikte kimsenin sû-i niyeti mevcut değildir, bunu ısmarlayanlar, ısmarlama muamelesinin evrakını tanzim edenler ister mevkilerini muhafaza kaygısıyla veya kendilerini beğendirmek emeliyle olsun, ister Türkiye'yi kurtarana karşı duyduğu derin minnet hasebiyle hareket etmiş olsun herhalde bu işi iyi yapmak istediler, fakat

beceriksiz ve tecrübesiz oldukları için yapamadılar. Demek mesele iş bilmemek beceriksizliktir ve bu bizim pek eski derdimizdir. Kendim daha Mektep-i Mülkiye ricâlinde okurken merhum Abdurrahim Şeref Bey'den dinlediğim Bursa şimendifer macerasını hiç unutamadım! Abdülaziz zamanında Mudanya Bursa şimendiferini yapmaya başlamışlar, istasyon bitmiş ve raylar döşenmiş, en sonra Avrupa'da vagonlar ve lokomotifler gelmiş, biz de bakmışlar ki gelen arabaların tekerlek açıkları yerde döşenen demir hatlarının üzerine uymuyor.. Haliyle bırakıvermişler ve bu maskaralık tam 51 sene evvel olmuş! Muhterem üstadım merhum Abdurrahim Şeref Bey'den dinlediğim bu faciayı mektepten çıktıktan sonra ilk Bursa seyahatimde yani 1303'de bizzat gördüm; arabalar çatı altında paslanıp çürüyor, şimdiki Çamlıca tramvaylarının yayları gibi yağmur altında küfleniyor idi. Daha birkaç sene sonra, galiba 1328'de, bu hattı ve ölçüsüz lokomotif ile vagonlarını Fransız şirketine verdiler, o da Bursa ve Mudanya hattını tamamladı ve açtı. Görüyorsunuz ki telaş ve sistemsiz çalışmak derdi Türklerin çok eski hastalığıdır: Teşkilat, sistem, hakiki mütehassısların reyini almak, biz buraları unutuyoruz. Bir iş başına geçince kendimizi derhal her türlü iktisadi, idari ve ilmi kuyûddan azade sanıveriyoruz. İş başında olanlar etrafında ve maiyetinde bulunan küçük memurların çoğu padişahlar, bendeler devrinden kalma ve azl olmak korkusundan mütevellit dalkavukluk rolünden kâmilten kurtulmadıkları için büyük memurun her dediğine derhal alkış savururlar ve yanlışlıkları tashihe cesaret edemezler. Şehir emanetinde kendim bizzat 14 ay kadar hizmette bulunmuştum. Zaten bu ömrümde yegâne vazifeyi teşkil eder. Bu kısa geçidimde pek güzel görmüştüm. Bir mesele hakkında reyleri sorulan maiyet memurları amirinin arzusunu keşfe uğraşır, ondan sonra rey verir idi. Bir şehreminin tebeddülüyle aynı meseleye iki türlü alkış yapan ne kadar maiyet erkânı görmüştüm... Bu hastalığa karşı cezri ilaç lazım. Ben bu ilacı istikbal için mekteplerde ve hal için iş başında bulunanlar tarafından mütehassısların mütalaasını almaktan istiğna göstermemekte buluyorum.

Hayli senelerdir nâ-tamam kalan bahçe kapısındaki dördüncü vakıf hanenin bu hafta Bursa Hanı olarak küşadı yüzümüzü güldürdü. Zavallı

dördüncü vakıf hane... Her Türk gibi muharebenin mahrumiyetlerini ve nihayet işgalin en acı darbelerini çekti... Hâlâ gözümün önünde! Menhûs işgal senesinde idi, o nâ-tamam güzel han Afrika çöllerinden toplanıp getirilmiş ve sırtlarına üniforma geçirilmiş zenci ecnebi askerleriyle dolu idi! Her penceresinde bir sıra kara bacaklar yahut açılmış iri kırmızı dudakların yamyam gülüşleri görünüyordu ve ben bunların hepsinin başında askeri çelik kasklar ve belki kasaturalar var idi. O zenciler, her girdikleri yerde yaptıklarını dördüncü vakıf hanede yapmışlar ve orasını kendileri gibi karartmışlar idi. Halas bulan Türkiye evvela bu müstevli kara çekirgeleri efendileriyle beraber dışarı çıkardı, sonra orasını tahrip dalgalarından kurtardı ve oraya evvela yeni Türkiye'nin Ziraat Bankası'nı yerleştirdi. Geçen hafta dahi şimdiye kadar Galata'nın karışık halkının, ruhunun elinde kalan Türk borsasını getirdi. Bence yeni borsanın küşadı iktisadi ve millî tarihimize pek mühim bir sahifedir ve maddi hatvemizin timsalidir. Onun için Servet-i Fünûn'un ilk sahifesini dördüncü vakıf haneyle onun kıymettar Türk mimarına ve rüfekasına hasretiliyor. Pek mükemmel surette noksanları itmâm olup küşat edilen dördüncü vakıf hanedeki Bursa salonu tek mil binasıyla altındaki Ziraat Bankası'nın insana iftihar veren temizliği ve intizamıyla oradan gelip geçenlerin yüzüne gülüyor... Geçmiş muzlim zamanların ve şimdiki iktisadi müşkülâtın acısı karşısında bu muazzam bina insana çok teselli veriyor.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 59, Nu. 1547/73, s. 336

17. İSTANBUL POSTASI

33 Sene Evvelki Servet-i Fünûn

Ramazan ile bayramın 33 senede bir kere dört mevsimi devreylediği malûmdur. Acaba 33 sene evvel, yine böyle Nisana tesadüf eden bir ramazanda ve bayramda “Servet-i Fünûn” neler yazmış diye merak ettik; koleksiyonumuzu açarak baktık. 1 Nisan 1309 tarihli ve 109 numaralı gazetemizde bir “İstanbul Postası” sahifesi var; o zamanın üslubuyla yazılan musahabesini İstanbul hayatı tarihinden bir sahife olarak aynen nakleyliyoruz. Bu sahifenin intişar ettiği zaman eski satırlarımızı okumuş karilerimizden şimdi pek az kalmış olacağını söylemeğe hacet yok; aşağıki sütunları gözden geçiren gençlerimiz eski hayatı ve eski üslubu görürler:

Şevk-efza “mahya”ların mübeddel-i izhar ü eşkâl olmasaydı ramazanın hitama takarrübü ilan olunduğu gibi bugün yarında büyük minareler arasında bir hatt-ı nuranî keşide olunarak şehri-i gufranın müteheyyi-i azimet bulunduğu inzar-ı dikkatte tecelli ettirilecektir. Vakıa şehri-i sıyama gelince minareler arasında tevzi-i eş’a eden “ziya-ı ziynet-i ramazana” o şehri-i mübareğin tarz-ı cereyanını her akşamki şekliyle ifham eder; ilk akşamlar nigah-ı dikkatin minareler arasında okuduğu “merhaba” ve “selamünaleyküm”ler, günler ilerledikçe eyyam-ı sıyama münasip başka kelimelere daha sonra dediğimiz gibi izhar ü eşkâle ve nihayet hitam-ı ramazanı malum olmak üzere tarik-i azimet gösterir bir hatt-ı nuranîye munkalip olur; o zaman insan anlar ki gelecek senenin şehri-i gufran nişanına en uzak gece hulul etmiştir, zira ramazanın son gecesi kadar gelecek ramazana uzak bir gün yoktur.

Mahyanın minareler arasında ilk tecellisi kulub-ı islamiyanda nasıl bir hiss-i diyanet uyandırır, efkâr-ı etfalde nasıl bir büyük hiss-i sefa be-didar ederse minareler arasında son hatt-ı nuranînin müşahedesi, onun müşahedesinden birkaç saat evvel, hulul-i îd-said-i fitrı ilan etmek üzere tanîn-endaz olan top sedası da bir ay evvel “ramazan!” “ramazan!” ilan-ı şadmânî eden çocukları zevk u sefa-yı îde müstağrak eder.

Bayram çocuklar için ne büyük meşgale, ne büyük saadet! Kaç günlerdir aile-i efradının hazırladığı “îdiyye” yeni esvab, çamaşır, kundura, boyun bağı, belki yüzüncü defa olmak üzere ait olduğu çocuğun dest-i mütehezziz-i şevkinden bir daha geçiyor. Kemal-i itina ile yastık üstüne vaz olunuyor “Ah sabah olsa da bir giysem!” intizar-ı tıflânesi arasında büyüklerin elleri öpülüyor, kalb-i masum, fikr-i saf böylece hissiyat-ı mesudenin zebun-ı tesiri olmuş olarak yatağa yatıyor.

Bayramın sabah topları etrafında aks-endaz oldukça şehrin binlerce kulub-ı tıflanesini, büyük bir darbe-i isticale “düşürdüğü” acaba düşünülür mü? Bakınız! Birinci top sedasıyla gözlerini açan nevreste-i masum nasıl tehalükle yatağından fırlıyor, dest-i isticalini ne büyük bir hiss-i meserretle, ilk ziya-yı sabahla tenevvüre başlamış “bayramlık”lara götürüyor. Oh! Yeni esvap içinde bulunmak, potinleri gıcırdatmak, ev içinde vakurane dolaşmağa başlayıp tevzi-i tebessüm eylemek kadar bir çocuğu mesut eden şey tasavvur olunabilir mi?

Ya hım u akrabayı ziyaretle el öpmelik mendil toplamak, büyüklerin: “Ömrün çok olsun evladım!” “Büyük büyük ol oğlum” duasını işitip büyümek. Evin kapısındaki çingırağın ipine hizmetkârın delaleti inzimam etmeden yetişmek tahayyülatı da az sermaye-i mesudiyet midir?

Tabiidir ki bizim için bğyğk seramyeye-i mesudiyet de inzar-ı mütebessimlerinde hararet-i neşve-i îd münceli olan etfalın meruriyet-i masumanelerini temaşa ile şirin-i mezak olmaktır. Küçüklerin bayramlığı yastık üzerindeki bohçalar ise bizim bayramlığımızda zerrin saçlar altında çocukların bize atfettiği mütebessim ve müteşekkir nigah-ı sefalardır. Acaba hangimiz daha kârlıyız?

Bayramın tetimme-i zevk-efzasından olan şekerleri de sütun-ı musahabattan uzak tutmamalıdır, vakıa şekercilerin bayram hulviyyatına mahsus müzeyyen sergileri, evler de çocukların îdiyesiyle beraber hazırlanan şeker ve tatlı takımları meydanda oldukça hiçbir vakit sütun-ı musahabette şekerin bahsi unutulamaz; şeker sergilerinin en zevk-ı aşiyana ve istifade-i cûyane surette ihzar olunmuşunu arasanız Şehzadebaşın’da Hafız Cemil

Efendi'nin dükkânına müracaat etmelisiniz, temin ederiz ki şeker-füruş Hafız Cemil Efendi hulviyyat-ı îdiyesini en müşkülpesentlere bile beğendirecek derece-i mükemmeliyete getirmiş ve erbab-ı müracaata kâr gösterecek ehven şeraiti de kabul etmiştir.

Kârını arayan ehl-i ticaret de ahiren Avrupa'da zevk-perestanın gayet rağbetini kazanmış "Suni Dağlar"ı Beyoğlu'nda Tepabaşı Bahçesi'ne kondurmuşlardır "Rusya Dağları" derler ki bir zemin üzerine ahşaptan yapılmış inişli yokuşlu bir yoldan ibarettir. Yola bir çift demiryolu dahi ferşolunmuştur, bu demir yol üzerine mevzu kızak nevinden bir araba baş taraftan bırakılınca asla tazyike ihtiyaç görmeden inişlerin verdiği süratle yokuşları çıkararak hatt-ı intihaya varır, kezalik had-i intihadan koyuverilen de baş tarafa gelir; arabalara ekseriya iki kişi oturur, bir sürat-i fevkalade ile beher uçtan gelen arabalar yekdiğerine mülaki olur. Avrupa'da zevk-perestân Moskof dağına birkaç vakittir gayet rağbet etmiş idi, ehl-i ticarettten birisi İstanbul zevk-perestanını da suni dağlar eğlencesiyle mütelezziz etmek üzere dediğimiz gibi Tepebaşı Bahçesi'nde icra-yı tecrübeye başlamıştır, hemen muvaffak ola!

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 59, Nu. 1548/74, s. 352

18. İSTANBUL POSTASI

Fötr haftası... İstimlâk kanunun icabından olarak tutulacak defterlerin faaliyeti her tarafta bir devam! Esnaf ve tüccar defter araştırıp soruyor;

– Nasıl tutulacak? Nasıl yazılacak? Pulu nasıl yapışacak?

Bu suallere tam ve ihatalı cevap alınamıyor diye yevmi gazeteler izahat sütunları açtı. Galiba bu da kâfi gelmiyor ki her rast geldiğim dükkâncı:

– “Aman bey! Defter için bana tafsilat ver!” diyor. Bu şaşırılmış esnafa hem acıyorum hem gülüyorum! Babil Kulesi halkından farkı olmayan İstanbul esnafının şimdiye kadar tutulan iyi kötü defterleri Türkçe, Fransızca, Rumca, Ermenice, İspanyolca ve hatta Rusça lisanlarında idi. Birçokları amiyane tabirle yâd olunduğu üzere halis “bakkal defteri” tutar idi ve onların pek çoğu böyle tasdikli sahifelerden müteşekkil düzgün defter tutmayı ve defterinde Türkçe kullanmayı hiç aklından bile geçirmemiş idi! Bence bütün şaşkınların esası bu Babil Kulesi hayatından ve muntazam deftere alışmamaktan ileri geliyor. Bizim halkın zaten telaş ve mübalağaya da meyli ziyade olduğu için defter etrafında hepsinin etekleri tutuştu... Havalar dahi birdenbire ısındı. Onun için her yerde ve her köşede “defter, defter!” kelimesi işitiyoruz.

İşte bir mayıs geldi, 1 mayısta kırlara çıkıp yeşillik üzerine oturmak ve orada çayıra sürünmek itiyâdında evvela Rum esnaf, varsın bu sene defter başında düşünsün!.. Hepimiz buna da alışacağız ve bu yeni alışmadan memleket esnafı çok karlı çıkacaktır... Düzgün defter tutmaya, intizama, hesap kitap ile iş görmeye alışmak az kâr mıdır? Ben 35 senedir matbaacılık ediyorum.. Muntazam defter tutmanın lüzumunu, faydasını defter tutmak için aldığım memurlara güç öğrettim... Ve hâlâ istediğim intizamı kuramadım. Hele ben bu sanata başladığım zaman memlekette Türkçe usûl-ü muzâif ile defter tutmak sanatı bile meçhul idi. Usûl-ü muzâifi idadi mekteplerinde okuyan gençler öğrendiklerini mektepte bırakırlar ve sonra ona mahal tatbik bulamazlar idi... Son senelerin iktisadi intibahı Türklerin tacir ve esnafı mesleklerine girmelerini mecburiyet haline koyduğu için şimdiki ile otuz sene evvelki ticaret hayatı arasında azîm fark oldu. Tam manasıyla Türkler iktisadi

hayata yeni girmişler idi, yeni kanunlar, yeni müteşebbisleri düzgün ve ihmalsiz defter tutmaya mecbur eylediği için bence bu iş çok hayırlıdır. Artık defter tutmakta ihmal, kayıtları günü gününe yürütmekte atalet kalmayacak! Bütün müşkülâtına rağmen yeni kanunlara ben teşekkür eyliyorum ve yine matbaacılık hayatımın ilk senelerini acıyarak ve gülerek hatırlıyorum. O zaman benim bir şerikim var idi ve benim gibi genç idi. Defter tutmak vazifesini o üstüne almış idi... İnanır mısınız ki bu mübarek zâta bir defa günü gününe hesapları deftere yazdırmaya muvaffak olmamıştım! Ve nihayet dört sene sonra birbirimizden ayrılırken onun adeta hafızadan “telif” eylediği bir defter üzerine tasfiye muamelesini yapmaya mecbur kalmıştım. Çünkü ona ne zaman sorsam, canım defterlerin sahifeleri boş, alış veriş aklım ermiyor desem, o her gün biraz daha şişen yan cebine elini vurur, gururla bana derdi:

– Merak etme! Hepsi burada!

Hepsi burada dediği şeyler evrak-ı perişana çizilmiş birtakım rakamlardan ibaret idi, her alışverişte cebine bir kâğıt daha tıkar idi. Aradan haftalar geçer ve çizdiği rakamların manasını kendisi de anlamaz olur idi. Onun için mübarek şerikim hesap kıta defterini “telif” suretinde yapmış idi! Böyle sonradan telif olunmuş defteri kabul etmeseydim biraz daha zaman geçse idi biz sermayeyi takımıyla kediye yükletiyor idik! 1312 de böyle vaziyete düşmüş idik. Şerikim bonolar vermiş onların bile vadesini ve miktarını bir tarafa yazmamış idi! Bunu düşünüyorum da şimdiki kanun herkesin eteklerini tutturmuş olmasına bir “oh” diyorum.

Bu ihmal ve tekâsül bizim matbaada var idi de sanki başka yerde yok mu idi? Size bir cemiyet-i muamele-i hesabiyesini yâd edebilirim ki devren hesabını almaya oturduğumuz zaman cemiyetin teessüsünde mubayaa edilmiş heybetli ve zarif defterleri açınca ilk sahifelerinden maada yapraklarında tek yazı görememiş idik! O cemiyetin alacağını ve vereceğini tespit için duyûn ve matlûb ashâbının mürüvvetine müracaata mecbur kalmış idik!

Bu haftanın vakaları arasında memleket mürüvvetkârlarının himmetiyle açılan Tayyare Makinist Mektebi'nden bahsetmek lazım. Mektep Yeşilköy

sahilinde fener ile “mama” sazlığı arasında kuruldu, mektep muhtelif pavyonlardan müteşekkildir. Dershane, atölye, yatakhane, yemekhane sırasıyla ve sadelik içinde güzel bir intizam ile insanın yüzüne gülüyor. Mektep idaresinin başında on beş seneden ziyade müddettir tayyare hayatına kalbini bağlamış Salim Bey var. Bu zat çalışkan muntazam ve fikr-i takibe mâlik bir zabittir. Kendisiyle 1911 senesinde Almanya arkadaşlığı yapmış idik. Seyahat heyetimiz altmış zattan ziyade idi ve bize bütün Almanya’yı gezdirmişler ve göstermişler idi. Salim Bey daha o seyahatte hava hayatına merbûyetini ispat etti. Berlin civarında balon ile hava gezmesi yaptı, sonra bu gayûr zât umumi harbin bidâyetinde Karadeniz’de Ruslara esir düştü, dört sene Sibiryâ ellerinde dolaştı, şimdi tayyare mektebinin kurulması vazifesini aldı. Salim Bey’in intihabını kalben takdirlerle alkışlıyorum ve mektepten hayırlı makinistler yetişmesini temenni eyliyorum. Bu arzumun hâsıl olacağını resm-i küşat günü cereyan eden çirkin bir vakayı müteakip müdüriyetin aldığı tedbir ispat eyledi. Vazifesi başında ve elindeki talimatname icabınca demiryolu hattının korkuluklarından atlanılmayacağını ihtar eden bir zavallı memurun başını gözünü yarmaya cesaret eden tayyare makinist mektebi talebesinden iki efendiye mektep derhal yol verdi ve onlar şimdi cüretlerinin hesabını polise veriyorlar!

Tuhaf değil mi? O gün bir başka vaka da gazete muhabirleriyle Franko Romen Tayyare şirketi mümessili olan bir bey arasında cereyan etti. Mektebin küşadına ve bu vesile ile tayyarelerde uçmaya davet edilen gazetecilere mümessil bey “Bugün siz uçamazsınız! Başka gün!” dedi ve bu söz genç meslektaşlarımı hakkıyla muğber etti ve iki taraf bir çok yaş kuru sözler teâti eyledi. Onların etrafındaki dolan davetliler matbuat ile şirket arasındaki bu dil kavgasına teessüfle şahit oldu.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 59, Nu. 1550/76, s. 384

19. İSTANBUL POSTASI

İstimlâk kanununun tatbikindeki zorluklar devam ederse bu kanun her ferdin hayatına, yiyip içmesine, giyip çıkarmasına, hulasa bütün ihtiyaçlarının seviyesine nüfuz eylediği için tasavvur olduğundan çok ziyade bir tatbik sahası açtı. Bu sahada, mükellef olanın vergiyi ödemekten kaçınmak için yapacağı tabii teşebbüsleri ile o kaçınanları kontrole çıkacak resmi murakabe memurlarının mücadelesi de çok çetin olacaktır. Bu zorluğu nazar-ı dikkate alan defterdarlık lazım gelirse bin ve iki bin memur kullanacağız diyor. Bu miktar İstanbul için!! Vilayetlerde, Anadolu köylerinde ne olacak? Mesela köylerden civar şehirlere tavuk, peynir, yağ ve yumurta satmağa gelen köylülerin murakabesi nasıl yapılacak? Onlar sattıkları yiyecekler için ilmühaber yazmağı ve bu pul bastırmağı nasıl öğrenecekler? Hulasa maliye memurlarına sabır ve cesaret dua edelim! ... İşin tatbik cihetindeki zorluklarının yanında halktan vergi namıyla çıkan paranın nısfından azının bile hazineye girmeyeceği hakkında muhtelif refiklerimizin işaret ettikleri ciddi derde nasıl çare bulunacak? ... İstimlâk vergisi başlayalı beri o yemek malzemesini birkaç gün bizzat mübayaa ettim. Kasap, sebzeçi, meyveci, bakkal, balıkçı, oduncu, kömürcü ile kendim temas ettim. Hepsinin dudaklarında pul meselesine karşı garip bir tebessüm var; o tebessümü gayr-ı Türk olanlar izhar etmiyor. Fakat yeni vergi sayesinde daha pahalı satmak, sonra vergi yekûnundan kendisine kuvvetlice bir hisse çıkarmak cihetini bizim Türklere daha iyi yapıyor. Kanaatim şu ki bir on günlük ihtiyaçlarını temin eden esnaf ile, o evin sahibi arasına hukuk bir kontrolün girebilmesine ihtimal yoktur ve işin içinde aldanan ev sahibi ile millet hazinesidir... Umarım ki bu hakikat maliye mütehasıslarımızın nazarında çabuk anlaşılacak ve halkın her ferdinin günde üç dört defa iz'ac ettiği halde hazineye nisbeten az fayda veren bu yeni vergiyi ıslah edeceklerdir. Yoksa halka da ve millet hazinesine de yazıktır.

Yazık olan bir şeyi de eski meşihat dairesinin “Kız Lisesi” olarak yanıp mahvolmasıdır. İstanbul’da yangından canı yanmamış kimse kalmadığı halde acaba niçin yangına karşı, gerek hususi ve gerek umumi ve resmi dairelerde

tedbir almayız? Ve her yangından sonra “yangının sebab-i zuhuru” diye beyhude dert yanarız!! Sonra yine eski ihmal ve teseyyübe evdet eyeriz. Ruhlarımızdaki ihmal ve teseyyüp hastalığını kökünden kazımağa muvaffak olamazsak ne yapılsa beyhudedir! Bir dairenin riyasetine geçen faal bir arkadaşım o dairede merdiven başlarına kurdurulmuş yangın muslukları ile hortumlarını görünce memnun olmuş ve bir tecrübeye katılmış idi. Kimsenin haberi yok iken sofanın bir noktasında beş on gazete tutuşturdu ve yangın diye hademeleri bağırtdı. Herkes koşuyor, abdesthane musluğuna kova ile seğırtiyor idi. Fakat dairede yangına memur olanlar görünmüyor ve kimse asıl musluklara, hortumlara gitmiyor idi. Nihayet tulumbacı başı meydana çıktı... Hayf ki duvardaki muslukların ne anahtarının olduğı yeri biliyor ve ne de hortumları açmağa muvaffak oluyor idi... işte hep asıl dert, ve bütün servetimizi kemiren illet budur!! Tesis etmek, kurmak kâfi değildir; o kurulan şeyi daimî gözetmek ister; sonra Amerikalıların darb-ı meseli olan “Her şeyin bir yeri olmalı ve her şey yerinde durmalıdır!” nasihatini unutmamalıdır... Lakin bunları kime söylüyoruz? Kendi öz evini yangına karşı korumak hissinden mahrum, kendi eşyasını ve hatta cebine koyduğı şeylerin yerini bilmez adamlar iş görünce daha iyi netice görülmez. Mutlaka yeni nesil başka türlü yetişmeli; tam medenî kavmin fertlerine mahsus olan “fıkr-i takip”, “bakım merakı”, “intizam ve ittirat aşkı”nı yeni yetişeceklere aşılmalıdır. Yoksa ne yapsak nafi!

Geçen gün köprünün Kadıköy iskelesinde Kadıköy tarafından geliyordum; vapurdan çıkanlarla beraber akın halinde dubanın üzerinden, dükkânların önünden geçtik, köprüye çıkan merdivenin karşısına geldik. Akan halk o merdivenden yukarı kitle halinde çıkıyor, ve hiçbir kimse merdivenin sol tarafına mevzu levhaya bakmıyordu. Hâlbuki o levha iri harflerle:

“Bu merdivenden çıkılmaz!”

diyordu. Ve bizler ise levhanın verdiğı emirle istihza ederek, sanki inadımıza ve akın halinde merdivenden çıkıyorduk! Ben gülererek herkesle beraber merdivenden çıktım, gayr-i ihtiyari hatırıma bir vaka geldi. 1918’de mütareke olmuştu, ben Berlin’de idim. Orada müthiş bir ihtilal koştı, kayser

kaçtı; sokaklarda mitralyözler işliyor idi. Bu şaşkınlık arasında bozuk cephelerden gelen yüz binlerce asker her gün istasyonlardan Berlin'e dökülüyor idi, ben de bir gün o istasyonlardan birine giriyordum. Hat üstüne varır merdivenden çıkarken trenden çıkan ve cepheden gelen bozuk asker dönüşüne rastladım. Asker silahlarını atmış, alamet-i askeriyelerini koparmış olarak koşuyordu ve insan onları nizam ve intizamdan mahrumdurlar sanıyor idi. Mahzun ve melul bu hale bakarken nasılsa merdivenin sol tarafını tutmuşum. Birdenbire karşımdan bir ses duydum,

– Daima sağdan! Immer Recht

diye bana vazifemi ihtar eyliyor idi. Bu ihtarı bana bozgun cepheden dönen hal-i ihtilalde bir nefer veriyor idi... demek nizama ve kavaide riayet hissi o kadar Almanların ruhuna işlemiştir ki ihtilal halinde bile onlar intizamdan ayrılamıyor idi! Biz ise merdivenin başına konmuş “Bu taraftan çıkılmaz!” emriyle istihza edercesine ve tersine gider akın halinde köprünün merdivenini tırmanıyoruz! Garibi şu ki bu çıkan kitlenin arasında bile, çıkanları ite kaka inmek isteyen birkaç akıllı karışmış idi!

Cumartesi günü Galata Rıhtımı'na yanaşan İtalyan “Brazil” Vapuru'nun dört tarafına bayraklar asılmış idi. İçeriden mızıka sedası geliyor idi. Bir gün sonra Marsilya seferine kalkacak vapur yeni başlayan seferleri teyit için bir çay ziyafeti veriyor idi. Davetliler akın akın geliyor idi. Davete ben de iştirak ettim. Marsilya, Cenevre ve İstanbul arasında 15 Şubattan beri başlayan “Servis Maritim İtalyana” vapurlarının her nokta-ı nazardan mükemmeliyetini geçen şubat içinde Avrupa seyahatimden avdetimde yine bu sütunlarda mufassalan yazdığım için “Brazil” vapurunun tarifine, bu vapurlardaki seyahatin mükemmeliyetine dair bir şey ilave etmek istemem. Böyle iyi mevsimde bu güzel vapurlarla seyahat bahtiyarlığında bulunacaklara gıpta ile iktifa ediyorum. Vapurdaki cumartesi resm-i kabulü çok parlak idi; hükümetimizin mülkî ve askerî erkânı, şehrimizin İtalyan halkı ve sefiri ve Beyoğlu ile Galata'nın muteber halkı ve hayli Türk aileleri bu davete icabet etmiş, vapurun her tarafını doldurmuş idi; cazbant iki tarafta çalışıyor, rakslar devam ediyor, büfeler zâirleri izaz eyliyor idi; vapurun merdiveni başında

polislerimiz kemal-i nezaketle gelenleri karşılıyor idi. Vapura girince ilk gördüğüm zat benim muhterem muallimim idi. 1298 senesinde yani tam 33 sene evvel Mekteb-i Mülkiye’de bana Fransızca muallimliğı eden Şefik Bey şimdi İtalyan vapur şirketinde mühim bir vazife gördüğü için şirketin acentesi ile beraber davetlileri istikbal ediyor idi. Bana ders vermiş olmakla beraber belki benden genç görünen muhterem hocamın elini öpmek saadetini his eylediğim için İtalyan vapurunun davetine çok müteşekkir kaldım.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 59, Nu. 1552/78, s. 416

20. LOZAN 25 TEŞRİN-İ EVVEL 1925

Avrupa seyahati bir daha göründü; bilmem kaçınıcı defa olarak yaptığım bu seyahatlerde en hazin ve yek-tarz saatler İstanbul'dan hareketten sonra huduttan çıkıncaya kadar devam eder. Şimendiferle İstanbul'dan müfârekat, denizden gitmeğe hiç benzemez. Sirkeci İstasyonu'ndan sonra gördükleriniz sizi mahzun eder; Yedikule'ye kadar hep تنها mahalleler; insan olduklarına bihakkın şüphe edilecek bir takım mahlûkatın kurdukları kulübeler, çirkeler, çirk-âb içinde... katarla geçenlere, sefil ve çürük dişleriyle sırtır; vagonların penceresinden bakan Frenkleri tezyife, benim gibi vatan evlatlarını hüzne düşürür. Onun için istasyondan sonra, bu çirkin şeyleri görmemek üzere elime bir kitap almıştım. Yanımdan bir sada:

– Bak, bak, o pislikleri yıkıyorlar!

diye bağırды; tasavvur edemezsiniz ne geniş nefes aldım... Evet, Kumkapı'dan sonra ta Yedikule'ye kadar Bizans'ın âsâr-dîde kale surlarına murdar kene gibi yapışmış olan müstekreh kulübeleri, cumhuriyetin medeniyet kolları yıkıyor, onları yere seriyor, içinde oturan muzır ve sefilleri oradan kovuyor idi, benim için bu cidden büyük bir saadet idi; zira belki otuz senedir şu yerlerden geçtikçe daima ve daima böyle cezrî bir ameliyatçı kazmasını gözlerdim. İşte doya doya bakıyorum; ey medeniyet kolu; yık, yak! Merhametin sahte ve yanlış anlaşılması yüzünden Türklük namına iğrenç leke olarak bırakılmış olan bu eski devrin mikrop ve cehl yuvalarını, sade burada, ecnebler güzergâhında değil, vatanın en ücra köşelerinde dahi devir, yok et!

Tren Yedikule'den çıktı; bir an için sağda, Edirne kapısına doğru giden caddeyi gördüm; Türk'ün en ulvî bir tarih sahifesini yazdığı bu yol ve etrafı ne acınacak haldedir! Üzerinden araba geçmesi adeta muhal, pek fena bir cadde, iki tarafı mezbele çukurları ile muhat! Yıkık duvarlı harap mezarlar... Ey; medenî kol, gel, öbür tarafta savurduğun hedm kazması yerine buraya imar bâzûsu gönder; ölülerimize hürmeti, tarih yadigârı eserleri muhafazayı bilir olduğumuzu göster. İstanbul zâirler şehri olsun, ecnebler gelsin ve bizi anlasın diyoruz; ve sonra düşünmüyoruz ki İstanbul'a gelecek ecnebi seyyahlar için

basılmış olan rehnümaların hepsinin başında İstanbul surlarının temaşası tavsiye olunur; İstanbul'un Bizans'tan Türk'e geçişi dünya tarihini bile ikiye bölmüş olduğu için bu mehib surların pek büyük kıymet-i tarihiyesi vardır; her ecnebi İstanbul'a gelince eski kale burçlarını görmeğe gider; fakat hangi yoldan? Ve kale duvarlarının etrafında neler görerek? Şehremini beyefendi, otomobilinizi bir defa şu tarafa sevk ediniz ve Türk tarihinde en ulvî sahifenin yazıldığı şu yerde güzel bir şosenin ve asrî temizliğin ne kadar lâzım olduğunu derhâl teslim edersiniz. Yıkma kazması, yapma âletleriyle beraber gitmelidir.

Tren Çekmece Gölü'nü dolaştı; birçok kara ördekleri ürkütüp uçuran katarın penceresinden ruh-nevaz Marmara'ya son selâmı gönderdik; Hadımköy'ü, Çatalca'yı geçiyoruz; kulağıma tatlı bir ses geldi; geçen seneye kadar hâlî duran ovalarda traktörler işliyor; toprağın altını üstüne çıkarıyor, müdhar servetimizi mi meydana çıkarmağa çalışıyorlar. Tevakkuf olunan istasyonlarda nazara çok hoş gelen bir manzara var; Türk polisleri başlarında medenî kasket, temiz elbise, düzgün vaziyetleri ile hakikaten insana memnuniyet veriyor... Bu yollardan evveleri geçerken gördüğüm polislerin kılığı gözümün önüne geliyor ve farkı o kadar azim buluyorum ki tasavvur edemezsiniz. Daima temiz giyinmiş olan şimendifer memurlarının yanında hükümeti temsil eden zavallı polislerle jandarmalar vaktiyle dilenciye benzerdi; hele Avrupa dönüşünde onları perişan hallerinde görmek büyük elem idi. Uzun köprüden sonra muvakkaten Yunan arazisine girdik; bizim taraftaki polislerin, askerlerin ve memurların halleriyle Yunan tarafındakileri mukayese ettim; bizimkiler insanın sinisini iftiharla şişirecek kadar yüksek idi. Bu yazdığım şeyler vehleten ehemmiyetsiz görünür, ama hakikatte öyle değildir; memlekette terakkiyi evvelâ böyle hükümeti temsil eden ufak şeylerde ararlar ve hüküm verirler.

*

* *

Uzaktan Edirne'nin yüksek minareleri görüldü; Balkan Harbi'ndeki muhasaradan beri bu havalide devam edip giden son afetlerden kurtulmuş olan

mübarek şehre bakıyor ve geçtiğimiz yerlerde hâlâ âsârı görülen Yunan tahribatını mahzun mahzun seyreyliyordum. Artık huduttan çıkıyoruz; kırk sekiz daha trende gideceğiz ve Lozan'a varacağız. Lozan bende ne büyük hatırlar uyandırıyor! Sulh müzakeratının iki safhada devam eylediği altı ayın tarihçesi gözümün önünden geçiyor ve tekrar Lozan'a gittiğime memnun oluyorum. Orada Cemiyet-i akvam müzaheret birliğinin beynelmilel büyük meclisinde bulunacağız. Bunları da size gelecek hafta yazarım.

Ahmet İhsan [TOKGÖZ]

S.F., C. 58, Nu. 1526/52, s. 400

21. DİNDARLIK

Mevla'yı ne türlü etsem inkâr,

İkrâr çıkar, netice-i kâr!..

Abdülhak Hâmit

“Servet-i Fünûn karilerinden Hayri” imzasıyla bir mektup aldım. Sahibi diyor ki:

Ben biraz mutaassıp bir ailenin, fakat dinin bütün esasâtını bilen kavi imanlı bir babanın terbiyesiyle büyüdüm. Bugün din-i İslamiyet hakkında uzun bir tetebbuâtım yoktur. Buna evvela sinim, saniyen ilmim müsait değil. Fakat aldığım terbiye ile okuduğum eserler ve şahidi olduğum vukuat sayesinde İslamiyet için kalbimde pek sağlam bir akide saklıyorum...

Bundan sonra, sahib-i mektup tesadüf ettiği dinsizlerle münakaşâtını hikâye ediyor:

En iptidai akvamdan pek mütekâmil cemiyetlere kadar, hiçbir yerde dinsiz bir halk gösterilemez. Her cemiyet için din lazımdır. Ve din-i İslam ise ekmel-i edyândır. Buna inanmak istemeyenlere yalnız omuz kaldırılıp, yüz çevirmekle mukabele edilir. Fakat şüpheyi yakına îsâl için çalışan ve yuvarlananlara hürmet olunmalıdır.

Zeki ve mütetebbi havas arasında pek az kimse vardır ki hakikat dini ararken, yolu ilhâd vadilerine düşmemiş olsun. Kelime-i şahadet bile inkâr ile başlayarak ikrar ile biter.

İman ile ilhâdın kendi vicdanlarındaki cidâliyle uzun seneler ıstırap çekmiş eizze ve evliyadan ne kadar eâzım var!.. Bu yalnız şarkta ve İslam'da değil, garpta ve her dinde böyledir. Fransa'nın yirmi asır evvelinde ufûl eden büyük şairlerinden biri, vicdanını muzdarip eden cidâl ile inlerken, halini güzel bir neşide ile tasvir ve terennüm eder. Ben o manzumeyi vaktiyle şu yolda tercüme etmek istemiştim:

Namaz

İçim ahlarla dolu, namaz kılmak isterdim. Zalim idrakim istiyor ki içimdeki ahları zabteyeyim. Ne Hıristiyan bir ailenin tazarru'kâr nezrleri, ne eizzanın medâr-i imtisâl olacak hareketleri, ne şehitlerin kanı, ne benim sevmek ihtiyacım, ne ağlamalarım imanın bana rücu etmesini temin edemeyecek. Bu kâfir ve mukaddes bir gussadır. Şüphem bende ilah amalime şetm ediyor.

Bununla beraber dua etmek isterim. Pek ziyade bîkesim. İşte iki dizimi yere koydum. Seni bekliyorum, Allahım!.. Allahım!.. Orda mısın?..

Ellerimi beyhude kavuşturuyorum. Ve, nasiyem kitab-ı mukaddeste, ağzımın hecelediği iman duasını beyhude tekrar ediyorum. Önümde hiçbir şey hissetmemekteyim.

Aynı şair, aynı ıstırabı **Mücadele** unvanı verdiği diğer bir manzumede daha makhûrâne izah eder. Bunu da vaktiyle şu surette lisanımıza nakletmeğe çalışmıştım:

Her gece yeni bir şüphe ile muazzep olarak, ebü-ı-hevl muamma'yı kışkırtıp, istintâk eder, ikrar eder, inkâr ederim. Dimağıma sık sık gelen o canavar tıynet-i muamma-yı meçhul, uykusuzluk saatlerinde karşıma daha müthiş dikilir. Sükût içinde, bitap ve fer, gözlerim dört açılmış, bedrakasız, içimden gelir ki o devi namütenahi bir derağuş ile kucaklayalım. Hatt u serverin kovulmuş olduğu firaş-ı tekemde, tıpkı bir mezarda olduğu gibi, kımıldanmaksızın mücadele ederim.

Ara sıra validem gelir. Lambasını üzerime doğru kaldırarak, beni ıslatan terleri görünce, “Mustarip misin yavrum?... Niçin uyumuyorsun?” der. Bir elim alnımda, diğeri göğsümde, derim ki: “Valide, bu gece Allah ile savaşlarım var.”

Eğer savaşlar hakçılık ihtiyacından meb'us ise ulvi bir namaz sayılır,

Şüphe bir Hakka doğru koşmaktır.

demiş olan şair hiç de haksız değildir. Elverir ki koştuğu yolun müntehasında aradığını bulsun. Bulamazsa yine o zavallı şair gibi müthiş bir hüsrân bir ademe düşer.

Adem!...

İşte cehennemlerin en müthişi!...

Din, maverâ-yı akılda kalan her hakikat gibi, muhakemeden ziyade his ile idrak edilir. Fizyoloji ve kimya ile nebatat da cidden imam ve kâşif olan eâzımın ekseri dindardır. Dindar yaşadılar ve dindar öldüler. Derler ki: (Claud Bernard) son nefesinde ayin-i ruhani icra edilmesini istemiş. İlm ü vezaif-ül azayı adeta tesis edercesine tedvin ve tevsî' eden bu dindar (Claud Bernard)a akıl ve ilimleri yarım olanlar belki hayret ederler. Onlar daldıkları umman-ı istiğrabda istedikleri kadar çırpınsınlar, dinin ruhani ve edebi zevki vardır.

Dinsizlerin bu toprak üstünde, bir türlü bulamadıkları huzuru, dindarlar, yine bu toprağın altında sükun ile, itminân ile ümit ederler. Bu ümit, toprağın altından üstünden üstüne neşr-i huzur ettirilebilecek bir feyiz ve kuvvettedir.

Hayır, biz, denizdeki dalgalar gibi, bir kere görüldükten sonra, mahv ve ma'dûm olmak için bu cihana gelmedin. Ne şekilde olursa olsun, eminim ki, bana bekâ-yı mev'ûddur. Bu vaat olmasaydı, ben nefsimin dâhil bulunduğu sınıf-ı beşeri mahlûkatın en bedbahtı, en sefil addederim. Varsın, vücudumun enkaz-ı faniyesi istediği kadar otlara hayvanlara gıda olsun, ruhum ebedidir.

İşte din hakkındaki kanaatim!... Bu kanaat yalnız ebeveynimin radde-i telkinatı değildir. Ben onu vâesefa veya bereket versin ki, pek uzun seneler kaybettim. Bugünkü akidem taklitten tahkik ve yakına intikal ve irtika etmiş bir imandır. Ve benimdir.

*

* *

Yine o mektubun sahibi diyor ki:

Bir arkadaşım mevcudiyet-i ilahiyeye katiyen inanmıyor. Bâlûsuyla din denilen şeyin herhangi tembel bir adam tarafından icat edilmiş olduğunu söylüyor.

Ulûhiyetin vücudunda hiçbir meslek-i felsefinin şüphesi yoktur. Maddiyyun bile, kuvveti muhtevi bir maddeyi tasdik ederler. Zaten dinimizde vücudbârı muayyen ve kati surette tarif edilmiştir. **Mekândan münezzeh ve her yerde hazır ve nazır**: İşte bizim iman ettiğimiz ilah-ı âlem. Maddiyyununun esas akidesi olan **esîr** de bundan başka bir şey değildir.

Bizim *Allah* dediğimize onlar isterlerse *madde* itlâk etsinler: İsim ile hüviyet tayin olunursa da, mahiyet değişmez.

Muhtelif-fih olan zat-ı ilahi değil, evsaf-ı ilahiyedir.

Alîm, sem'i, basîr, rahim, kahhar, kerim, müntakim bir Allah var mı? Mesele burada. Ben bu küllün adeta mevhumu takarrüp edecek derecede küçük bir cüz, bir zerre iken yaptığımı biliyor, uzaklardan gelen sesi işitiyor, milyarlarla fersah mesafedeki alemleri bir yıldız şeklinde görüyor, ara sıra beni nevimin felaketine acıyor, düşmanlarıma kahr ve intikam hisleri besliyor ve bazen merhamet ederek, affederken, ve kül-i muazzam neden bîhaber veya bî-sem' ü basar olsun?... Vücudum vücud-ı bâriye delil olduğu gibi, evsafımda evsaf-ı ilahiye nişanedir. **Vahdet-i vücud:** İşte felsefe-i İslam'ın vasıl olduğu netice ve hakikat. Hiçbir akl-ı mütefekkir bu hakikati iman etmekte bir lahza tereddüt etmedi.

(Din denilen şeyin her hangi tembел bir adam tarafından icat edilmiş) olduğu safsatasına gelince: O dalal ve cehl sahibi müddeiyi en evvel tarih tekzip eder. Peygamberlerin hepsi azim ve ikdam sahibi adamlar idi. Zekeriya'yı, Yahya'yı rahat döşeginde boğazlamadılar. Firavunlarla uğraşan Musa, nâr-ı Nemrut'u istihfaf eden İbrahim tek başlarına bir devlet ve millete meydan okuyan ulü-l-azmden idiler.

Sonra o adam, dinlerin suret-i esbâb-ı neşetini de bilmiyor. Dinlerin semavi olduğuna iman edenler, peygamberleri o emr-i ilahiye'nin vasıta-ı tebliğ ve ihbârı telakki; dünyevî bulunduğu itikât edenler de hadisâtın doğurduğu dâhi addederler. Semavi peygamberlerin sonuncusu bizce Hazret-i Muhammet'tir. Her peygamber kavmine yeni bir ideal, yani iman getirir. Silsile-i enbiya munkati olduktan sonra, kavimlerine yeni iman getirenlere müceddit dediler. Her yüz senede ümmet-i Muhammed'e bir müceddit geleceğini mübeşşir hadis vardır.

Hazreti Muhammed dünyayı hiçbir vakit dinin lâ-yetegayyer kuyuduyla bağlamadı. Hurma ağaçları hakkındaki bir tavsiyesinin aksine tesir ederek, o

sene hiç mahsul alınmaması üzerine, gülererek (**انتم اعلم مني باوردنياكم**) buyurmuştur ki (siz dünyanın işlerini benden daha iyi bilirsiniz) demektir.

Cenab-ı Peygamber vefatına yakın bir zamanda (**اليوم اكلت لكم دينكم**) ayet-i kerimesini tebliğ etmiş ve bu ayetten ashap, irtihal-i nebeviyenin takarrüp ettiğini istişmam ile müteessir olmuştu. Vâzı'-ı din, memur olduğu vazifeyi itmam ile fenaya veda ettikten sonra tasarrufu da münkati oldu.

Bununla beraber, Mısır'daki (Cami-ül-Ezher)in -ulema namını alan-kodamanları birer mütehakkim peygamber kesilmişler, o nebi-i masum namına emr ü nehy edip duruyorlar. Ne hak ve salahiyetle? Dinimizde ruhanî sunuf-ı mümtaze yokken, cebbar ve mütegalip bir fırka, bilhassa son üç yüz sene zarfında, islamiyeti adi ve hasis bir alet-i intifa derekesine düşürdü. Fener Patrikhanesi'nden Anadolu'daki köylere kadar Rum papazları, mütareke senelerinde canla malla, Yunanî'ler aşkına çalışırken, bizim şeyhülislam vatanperver Türkler aleyhinde fetvalar yağdırıyor; Bursa müftüsü, Eskişehir'in sukutunu Yunan kralının meşkûr bir zaferi ilan ederek, hararetli telgraf namerlerle haşmet-meabî tebrik ediyordu.

Dinsizlerden ziyade bu din simsarlarından nefret iktiza eder.

Zamanın tagayyürüyle ahkâmın değişeceği İslamiyet'in esaslı umdelerindendir. Bundan şunu anlıyoruz ki dünya din değil, din dünya ile yürür. Böyle olmamak imkânı da yoktur. Bizim müçtehit namını verdiğimiz mücedditler, her ihtiyac-ı teceddüdü hissettikçe dini ona göre tanzim ve idame ettiler. O kadar ki nas ile münha anh veya me'mur-ün-bih olduğumuz ahkâmı bile lüzumuna göre tecviz veya ihmal ettiler. Faiz, sarahat-i Kur'âniyye ile münha; bununla beraber, devr-i şer'i faizden başka bir şey değil.

Şerif Hüseyin'in bir mazi-i karibde manen yıktığı ve İbn-üs-Suud'un bir âti-i akrepte maddeten yıkacağı Kâbe'ye gelmek mecburiyet-i diniyesi bulunmadığını bugün en saf ve bî-garaz Müslümanlar da tasdik ediyorlar.

Fakat ne Hüseyin'in ne İbn-üs-Suud'un yıkamayacağı bir Kâbe vardır ki o da kalb-i İslam'dır. Ve her Müslüman kendi sinesinde bir Kâbe taşır. Bunu murakabe ile tavaf ve imar etmek bugün ötekinden efdal bir hacdır.

Rus mütefekkirlerinden en büyüğü olan (Tolstoy) halis bir Hıristiyan idi. Çarlığın tesis ettiği şebeke-i tagallüp altında vatanının ezildiğini görmek ve buna karşı bir şey yapamamak (Tolstoy)u sosyalistlerin akide-i içtimaiyesine pek yaklaştırmıştı. Bununla beraber, Hıristiyanlığın ruhban elinde bir alet-i intifa ve sosyalistliğin fırkalar yedinde bir medar-ı tahakküm olduğuna daima hiddet etti. İşte halis dindarlık budur. Yalnız dünyevî menfaatlerden değil, uhrevî makasıddan bile intizah etmek mümin-i halise yakışır. Rabiât-ül Adeviyye'nin bir münacatı var:

– Yarabbi, ne cehenneminden korktuğum, ne cennetine tama' ettiğim için sana ibadet ediyorum. İbadetim ancak vech-i keremine olan iştihakımdandır.

İşte her Müslüman'ın ve her dindarın iman duasına derç edilmeğe layık bir söz.

Süleyman Nazif

S.F., C. 59, Nu. 1548/74, s. 338 – 339

22. FELSEFE, DİN VE AHLAK

Ruhiyyun ve halkı ta'rikleri – Fikriyyun, maddiyyun – Panteistler – münkir ve mülhid – Bir büyük filozof: Spinoza – Edyan hakkında sosyologların, psikologların dedikleri – Mâ-fevk-at-tabia ve Fünûn-ı hazıra – Ahlak – Ahlak, başlı başına bir müessese-i içtimaiye – Sıra, din ile ahlakın ayrılmasına mı geldi?

Süleyman Nazif Beyefendi üstadımızın geçen haftaki “Servet-i Fünûn”a zinet ve kıymet veren fazılane makalelerini -diğer metin ve rengin yazıları gibi, diğer takdirkârları gibi- ben de hürmet ve iştiyakla okudum. Bu vesile oldu, hatıra getirdi. Rey[?] [?]’in “Fünûn-ı Felsefiye” adlı kitabının birkaç sahifesini bana tekrar okuttu. Bu kitabı tanıyanlardan kimi beğenmez. Bence bir kitabın hakiki kıymetini takdir büyük âlimlerin kârıdır. Biz adi okuyucular için hissimize, fikrimize mülayim gelen kitaplar zevk-bahşdır, gelmeyenler kasvet-engizdir.

Bilmeme neden? Üstadın makalesi vesilesiyle okuduğum bahislerden bir hulasa çıkarmak hevesinden de kendimi alamadım; şöylece:

Din ve mabut mefhumlarını tahlil etmek için ilim ve idrak-i beşeri ikiye ayırmak lazım: Biri maddiyat sahasına raci, ulum-ı Fünûn havzasına dâhil ki buna “hikmet-i tabiiye” diyoruz; diğeri maneviyata ait ve hikmet-i tabiiyeden hariç ki buna da “hikmet-i gayr-ı tabiiye” yahut mâ-fevk-at-tabia Métaphysique diyoruz.

Mâ-fevk-at-tabiacıların bütün münakaşaları şu neticeye varır: Ulum-ı Fünûnün yardımıyla, akl-ı beşeri tatmin ve hakikat-i eşyayı keşif için yapılan tetkikat bir hadde geliyor, o rad, dayanıyor, kalıyor. Bunun ötesi meçhul. Fennin tecrübeleri bizi had-i ahire kadar isal edemiyor. Fen atiyen hududunu tevsi edecek. Fakat ne raddeye kadar? Yine bir meçhul, fennin maverası kalacak.

Sır ve meçhul, dinlerin tarihi gösteriyor ki, din ve mezhep namına beşerin muhayyilesine merak saikasıyla girmiştir. Bu duhulün sebepleri – kavanin-i tabiiyyeye bigane ve hatta muarız- mâ-fevk-at-tabiiye ilahlardır. İlk dinler kabilelerin içtimai ananelerine göre -totem, tabu.. ilh.- şekil almıştır. Git

gide fikr-i beşerin inkişafıyla insanlar kâinatın ahenk ve intizamını anlamaya başlamışlar, bunun başına bir hâlik, bir nâzım, bir sani' getirmişler, bunu mevcudatın müsebbib-i evveli, müsebbib-i mutlakı görmüşler. Bu görüş de insanları cisim ile can, madde ruh kanaatine doğru götürmüş, cismi yaratana ve ona ruh verene "Allah" dedirtmiş, ruhiyyun böylece meydana çıkmıştır.

Ruhiyyun "Allah"ın tarifinde: Tarif ve tavsife sığmaz, derler. Kastederler ki: Hâlik idrak ve irfanımızın fevkindedir. İdrak ve irfanımızın aciz kaldığı sahaif-i cihanda şarih ü müfessir ancak Allah'tır.

Ruhiyyun, nazarlarında nâ-kabil-i tarif olan hâlikin evsafını sayarlar. Öyle ki: Teşbihten beri, müşabehetten muarra gördükleri hâliki şuur ve vicdana malik ve serbestî-i harekâta sahip bir şahsın sırf ruhen ekmeli -hâlika cisim isnat olunmaz, cisim, hacim, beka ve kuvvet itibariyle pek mahdut, hâlik ise nâ-mahdut...- Farz ile beşerin yüksek eşhasında görülen hasail ve fezaili pek ulvi ve namütenahi bir surette, Alla'a atfederler: Kuvvet ve kudret, marifet ve hikmet, ebediyet, adalet, azamet, merhamet, marifet...ilh. Derler ki: Allah aşk ve marifetle yarattığı kâinatı aşk ve marifetle idare eder. Uluhiyetin tarif-i tamı değil, avarızıyla bir derece tavsifi tamamıyla insanî bir şekildir. Hâlik, elinde İsa, Musa, taht-ı semavatta beyaz uzun sakallı bir pir-i ruşen-i zamir şeklinde tasvir etmek de pek farklı değildir. Bunu ulema-yı ruhiyyun da fâriktir; halkın böylece tavsifatını riyaziyyunun dakik-i hesabatta tecviz ettikleri hataya benzetirler.

Ruh ile madde gibi gayr-ı mütecanis iki şeyin itlafı ne kadar müşkül? Bu müşkülâtı fikriyyun ve maddiyyun zümreleri (İdéalmise, Matérialisme) tebarüz ettirdiler. Fakat bunlarca âlem haricinde diğer bir kudret aramağa lüzum yok. Ortada bir akıl var, yahut madde: Bu unsur her ne ise (akıl, fikir, şuur, vicdan her ne dersiniz, deyiniz. Yahut ki bunları bir tarafla yalnız madde deyiniz.) namütenahi odur. Mutlak odur, ekmel odur, küll-i şey odur, asıl odur.

Ebedi, ezeli tek bir vakit mevcuttur. Âlem-i tabiat, kâinat onun şekli-i maddide bir tezahürü, bir sitihalesidir. Yahut ki tek bir madde mevcuttur. Hayat ve ruh da dâhil, bütün kuvvetler, onun tezahüratından ibarettir. Yani:

Âlem-i tabiat, cihan, asuman, eflâk, ekvan... Bu küll-i şey-i ilahe'dir. Allah, bu heyet ve heybet-i mecmuanın unvan-ı diğeridir. Bunlardan ayrı gayrı değildir. İşte bu da: "Panthéisme" işrakıyyun mezhebi.

Bu mezhepçe bütün eşya ve mevcudatın külliyeti Allah'tır. Allah her şeydir, her şey Allah'tır. Tabiat ve kanunları dedikleri de Allah'tan başka bir şey değildir. Bu mezhep veya meslek, teslim olunu ki, hâliki beşer şeklinde tavsife kalkışmaktan makuldür.

Kökleşen köhne itikatlarla henüz meşbu olanlardan bir atkımı bunu tevhide karşı bir ilhad gibi görürler; fakat hiç de böyle değil... Münkir ve mülhaderce (Athéisme) kâinata hiçbir kevne teşkilat yoktur. Görülenin, görüleceğin, olanın, olacağıın hepsi de keyif ve tesadüf eseridir. Panteistlerce kâinat bir vahdettir. Kanun-ı umumi birdir, hakayık-ı eşya bu vahdete racidir, her şey bu vahdetten münbaistir, Allah budur.

Bu mesleğin mürevvici görünenlerden kimi maddiyyuna, kimi fikriyyuna meyletmişler, maddiyyuna mütemayiller (Pantéisme Matérialiste) diyor ki: Kâinatı teşkil eden tek unsur ile şuur, vicdan, fikr-i akl u idrak denilen nesnenin alakası yoktur. Bunun unsur, mihaniki kör bir kuvvet ile münkesif olur. Vicdan micdan, fikir mikir, bu kuvvetin ârızî birer oyuncağıdır. Büchner, Haekel, gibi âlimler bu yolun yolcusudur.

Fikruyyuna mütemayiller (Panthéisme idéaliste) diyor ki: Hayır, madde, şuur, vicdanlı, mütefekkir bir kuvvetin, bir unsurun şekl-i zahirisidir. Böyle olduğu için maddi ecamda, mesela vücut-ı beşerde akıl ve mantık, şuur ve vicdan tecelli ediyor. Bu yolun yolcusu da Parménide, Hegel gibi filozoflardır.

Panteizm mesleği, Allah'ı insan şeklinden kurtarıyor ama cisim veya ruh, madde yahut kuvvet şekline sokuyor. Bunlar tecrübelerle iktisap edilmiş olan beşerî malumattır. İstiare edilmiş mefhumlardır.

Panteizmin bu iki yolunu birleştirmek isteyen büyük bir filozof gelmiş geçmiştir: Spinoza. Bu hekime göre madde ve akıl bütün bu hakayığın asıl temeli olan yegâne unsurun biraz fark eder gibi olduğumuz iki veçhesidir. O yegâne unsur şekl-i beşerin idraki fevkinde mutlak ve namütenahidir. Bizce

bunu ihata gayr-1 mümkündür. Biz bu mütenahinin namütehahi hasailinden yalnız akıl ve cisim gibi ikisinden birer nebzeceğini fark edebiliyoruz.

Spinoza, akl-1 beşeri mâ-fevk-at-tabiiyye sahada, belki de ne ziyade tatmin edebilen filozoflardan biridir. Unutmamalı ki mâ-fevk-at-tabiiyye bugünkü erbab-1 fen nazarında, ancak faraziyyat sahasıdır. Eflatuna nazaran bu sahada meseleyi halle kalkışmak bir tehlikeye düşmektir; Paskal'a nazaran bahse girişme, bir nevi lades tutuşmadır.

Değerli filozoflardan bir kısmı, akl-i beşerce mahiyetini idrak gayr-1 mümkün olan hâlikin vücudunu ispat için birçok deliller getirmişlerdir. Hâlik bir iman ve itikat meselesidir. Hâlbuki fen, riyazî ve tecrübevî delil ister ve ancak buna kanidir. Vücut-1 rabbaniyi ispat eden deliller, hikmet-i tabiiyyeden hariçtir.

Bugün fen ve yalnız fenni kendine istinatgâh yapmış olan felsefe ancak hayat-1 diniyesini tetkik ile iştilal ediyor. Edyanı ilm-i içtimai, ilm-i ruh ve felsefe nokta-yı nazarından tahlile çalışıyor. İçtimaiyyun (sosyologlar) der ki: Dinler tarihen beşerî cemiyetlerdir, büyük amil olmuşlardır. Akvam-1 iptidaiyede hayat-1 içtimaiyyenin nâzımı dinler olmuştu; fakat muhtelif müessesat-1 içtimaiye tedricen şekl-i dinîden çıkmıştır.

(Hukuk, hükümet, kanun, ceza... ilh.) Bu tekâmül böylece devam edecektir, zarurîdir. Din nihayet hissiyat-1 şahsiyeden olacak, din ihtiyacını hissedenler, serbestçe, diğerlerine müdahale etmeden, istedikleri iman ve itikadı taşıyabilecekler... His-i dini bhusus bir his ihtiyacıdır. Zamanın hissiyat-1 içtimaiyesi a'sâr-1 salifenin hissiyat-1 diniyesi yerine geçecek.

Ruhiyyun (psikologlar) der ki: His-i dini vaktiyle umumi bir ihtiyacı tatmin ederdi. Üç asırdan beri bu ihtiyaç azalmaktadır. Bu ihtiyaç, ulûhiyete merbutiyet fikriyle ve insaniyette yükselmek gayesiyle his olunuyorsa tabiidir. Herhangi bir mefkûreye merbutiyet ve riayet hissine benzer. Hissiyat-1 diniye galeyan ve heyecana gelmek bir halet-i maraziyedir.

Filozoflar ise, din-i içtimaiyat-1 hazırada ne gibi hissiyata tekabül edebilecek, bunu araştırıyor. Filozoflardan bir kısmı hissiyat-1 diniyenin ahlak

ile münasebatında musır, ahlakın hissiyat-ı diniyeden tecridi muvazene-i içtimaiyeyi bozması noktasında müteredit... Bir kısmı da git gide beşeriyet üzerinde tesiri azalan dinlere hissiyat-ı içtimaiye ve ahlakiye merbut bırakılırsa dinlerin sukutu bunların da sukutunu bâdi olur fikriyle ahlakın bu tehlikeden kurtarılmasına, dinlerle rabitasının kesilmesine taraftır...

Mâ-fevk-at-tabia kendi sahasında tamamıyla serbest kalsın, edyanî ve hissiyat-ı diniyeyi de mukaddes bir mevkiye tutsun... Ancak Fünûn sahasına müdahale iddiasına kalkışmasın. Fünûn-ı hazıra takip ettiği yollarla, koyduğu kaidelerle mâ-fevk-at-tabiadan müstağnidir. Ondan yardım beklemiyor; onun münakaş ve tenkidinden de pervası yoktur. Mâ-fevk-at-tabianın ulum ve Fünûn ile artık bir münasebeti olmasın. Devr-i intibahtan beri ulum ve Fünûn tamamıyla müstakil bir surette inkişaf etmiştir. İstiklaline zerze taarruz ve müdahaleyi kabul edemez.

Ulum ve Fünûn, akıl ve mantık mâ-fevk-at-tabia ve buna müstenit hissiyat ve ahkâmı katiyen kendisine karıştırmak istemiyor, ama buna mukabil kendisi de mâ-fevk-at-tabiaya karışmak taahhüdünde bulunmuyor.

Fünûnu, saburâne gayretiyle muttasıl inkişaf ettiren akıl ve muhakemedir. Yine bu akıl ve muhakeme Fünûnun sahasına tevsi etmeğe, elyevm kendisine kapalı olan hududu aşmağa çalışacaktır. Bu gayret, malum ki, ulum ve Fünûnun vasıl olduğu netayici mebd-i noktası ittihaz etmek ve bu nokta-ı istinattan ilerlemek suretiyle müsmir olur. Fünûn bu hareket-i işaiyesinde, haddi aşmak, ecnebi memaliğinde fütuhatta bulunmak isteyen herhangi bir kumandan gibi, mâ-fevk-at-tabia sahada istikşafât yapabilecektir.

Ulum ve Fünûn, Fransa'nın ve dünyanın kıymetli bir âlim ve hekimi olan Henri Poincaré'nin salâhiyettar lisanıyla, ahlak-ı fennin daire-i tetkikine dâhil bir mesele olmadığını ilan etmişti; fakat "felsefe-i akliyye" Philosophie rationaliste erbabı nasıl kendini edyandan, mâ-fevk-at-tabiadan kurtardı da ilan-ı istiklal ettiyse ahlakın da istiklaline taraftardır.

Herhangi bir dine mensup olan fertlerin hissiyatı idniyesini bir derecede, bir mertebede aynı şekilde farz etmeğe imkân yoktur. Hissiyat-ı

diniye şahsa göre mütefavittir. Din, mabut hakkındaki zihniyet de böyledir. Fen her yerde, her zaman birdir. Mâ-fevk-at-tabia, şahıslara ve onların izanına göre tenevvü eder. Birbirine tamamen müşabih iki şahıs görülmediği gibi, müşabehet-i tamme ile iki dindar yahut iki mâ-fevk-at-tabia da bulunmaz. Coppe “İstikbalde Dinsizlik” unvanlı büyücek eserinde aynı dinin müsteb,t hükümdarlar ellerinde, bunların keyfine göre şekillere girdiğini, yer yer başka türlü tatbik edildiğini gösterir. mâ-fevk-at-tabiiyyeye merbut kalan ahlak da böylece zaman zaman, mekân mekân tebdil ede gelmiştir.

Münasebat-ı içtimaiyyenin ve âlem-i insaniyetin menafii şu noktadadır: Ahlak mümkün olduğu kadar sabit ve gayr-ı kabil-i zeval olsun.

Descartes, hatta Kant ve diğer filozoflar ve felsefe-i akliye taraftarları istediler ki: “Ahlak” kendi başına mehabetli bir müessese-i içtimaiye şeklini alsın, kavaidini tedvin ve tespit etsin, akıl ve muhakeme ile cümleye kabul ettirsin, bütün beşeriyet-i mütemeddinede mürai olsun.

Söz kesmek sırası geldi: Şu bahis olsun, medeni âlemde diğer bir takım fikir cereyanları olsun, gösteriyor ki fennin aldığı veçhe, Fünûna müstenit medeniyetin takip ettiği istikamet: Metafiziğe aldırış etmemek, müdahalesine meydan vermemek.

Bazı edyan da, mütedeyyin âlimlerin fikirlerine bakılırsa, bekaları için fenne yaklaşmak, buna mugayir hurafatı atmak, fennî esasa dayanmak meyelanı var!

Hiçbir zaman hissiyat-ı beşeriyeyi ihmal etmek istemeyen psikoloji, insanların güzele karşı meclubiyetlerini, sanayi-i bediaya meftuniyetlerini hikmet-i bedayiinde tektin etsin, maşukasına karşı aşk ve vecd içinde çırpıman bir aşkın hissiyatını tahlile çalışsın niçin bu faslında bir Allah âşığının hissiyat-ı diniyesini tetkik ve tahlil etmesin! Din hikmet-i bedayi faslına girerse fen ona dost olur.

Mahmut Sadık

S.F., C. 59, Nu. 1549/75, 358 – 359

C. DENEMELER

1. TABİAT ŞİİRLERİ

Altı asırdan beri şairlerimiz mütevâliyen ve hemen hemen münhasıran iştiyaklarından, inkisarlarından, hatıralarından ve hayallerinden, aşklarından ve ümitlerinden, firkat ve vuslattan bahsettiler. Edebiyatımız onların ancak mütenevvi manzara-ı kalbini gösterir. Divanlarda ve mecmualarda vezin ve kafiye yalnız hissiyata tercüman olmuş gibidir. Tabiatın ruhumuza ilka ettiği bedii heyecanları nazım ve nesir ile tebliğe eslafımız iltifat etmemişler... Öyle sanıyorum ki bu ihlalin güçlükten başka sebebi yoktur. Şüphe yok ki onlar daima gözleri göğüsleri merkûz yaşamıyorlardı; kalplerinin darabâtından başka sesler de işittiler; etraflarında kuşlar sâkit, çiçekler renksiz ve güneş karanlık değildi; kâinatı eski şairlerimizin gözleri kapalı seyretmiş, işitmeksizin dinlemiş ve cihandaki güzellikler üstüne yüreklerinin kayıtsızlığını bastırılmış olmaları ihtimali de zihne mülayim gelmez. Edebiyatımızdaki eşâr-ı tabiat kahtı şundan ileri geliyor ki biraz duygulu bir adam esrâr-ı belâgate vâkıf ise az çok lezzetle okunabilecek hissiyât neşideleri vücuda getirebilir, bu bi-n-nisbe kolaydır, fakat asâbımızın âlem harici ile münasebet-i bediyesini şerâit-i sanata tevffikan kâğıt üzerinde tespit etmek lazım gelince tahmin edeceğimizden çok ziyade müşkülât karşısında kalırız.

Vâkıa son kırk senede “Sahra” ile başlayarak peyderpey inkişaf etmiş bir “edebiyat-ı tabiat”ımız yok değil, fakat bunun kısım-ı azamı hakayık-ı muhitadan kat’-ı nazar ederek tahattur kuvveti ve tahayyül îânesi ile dört duvar arasında yazılmış calî parçalar, kısım-ı mütebakisi de ilkbahar ve sonbahar gibi her seneyi az çok tahrik eden hâyîde kâinat levhalarına ait alelâde tasvir nâmelerdir. Cephemizi ufka ve zekâmızı açık havaya arz ederek eşâr-ı tabiat sahasında nâ-refte yollar aramak isteyince de şüphesiz usul-i nâşinaslık eseri olmak üzere ancak ruhsuz yahut çok cılız şeyler vücuda getirebiliyoruz. Büyük şair Tevfik Fikret merhum bile Fransuva Coupe’yi tanziren ibda’ ettiği “Aveng-i Şühur”unun mesela şubat ve ağustos manzumelerinde, itiraf etmeliyiz ki, bi-n-nisbe pek az muvaffak oldu; çünkü o ayların güzellikleri

yeşil nisan ile eylül-i melüldeki o saf bediyyeden gizlidir. Yaprakların solup dökülmesinde yahut çiçeklerin renklerinin açılmasındaki hisse-i şiiri her fâni biraz hisseder. Akşam ve sabah da gündüzün hazan ve rebî'i mesâbesindedir, onun için onlarda dudaklarımıza mütenevvi kafiye galeyanları getirdiler. Gün ve sene ya henüz doğmuş olmalı veya hâl-i ihtizara düşmeli idi ki şiirimize karışsın... Böyle demekle nâ-kabil-i inkâr güzelliklerini inkâr ediyorum zannetmeyiniz; bahar, hazan, sabah, akşam, hepsi güzel birer müessese-i hilkattir, bilirim. Lakin muvaffakiyetin hem kısa ve kolay hem de üzerinde gezilmekten anasırı aşınmış yolları oldukları için onları artık sanatkârlarımız istihkar etmelidirler diyorum. Zira zamanımızda bir mütearife-i bediyyedir ki hakiki sanat suûbetsiz olmaz ve her tekrar-ı mükerrerden yorularak faaliyet-i istilzaziyesini kaybeder.

Edebiyat-ı tabiatta muvaffak olmak için şart-ı evvel nârefte çığırlarda kâinatın ancak “müşahede”ye müstaid ü hasiyet-i şiiriye ile muttasıf ruhlara râm olan râz-âmiz bedialarını keşfetmektir. Bu da ancak usanç ve yorgunluk tanımaksızın melekât-ı akliyesini cihan-ı hariciye vakfedenlere müyesser olur. Dikkatle müşahede sayesinde hatta en umulmaz sahalarda bile yeni ve hususi şiir bulabiliriz. Ve bunları kâğıt üstüne samimi bir sanatla vazederek hakikaten servet-i edebiyatımızı temin edecek neşideler vücuda getirebiliriz.

Tasvirde muvaffakiyetin ikinci şartı “usul”ü istihkar etmemektir. Tabiiilik ve samimilik bahaneleriyle “usul”e riayetden nefsin müstağni görenler aldanıyorlar. Usul bilhassa ölçü ve nizamı temin eder; ölçü ve nizamda ca'liyyet değildir. Her eser-i sanatta bir hisse-i mimariye vardır ki samimiyet hududuna asla taaddi etmez. Usul işte o hisse-i mimariyenin hukukunu ister. Vakıa münhasıran “usul”e riayetle güzellik ibdâ'ı temin edilmiş olmaz, fakat usul sayesinde daha sağlam düşünür ve daha metanetli ibda' ederiz. Mesela sanat-ı temaşada Aristo'nun yirmi şu kadar asır evvel vazettiği vahdet-i selase kaidesi bir rükn-i usuldür ve temaşa edebiyatında ne kadar hayatî bir âmil olduğunu herkes bilir. Tasvirde usulün iki büyük vacibesi tenkîh ve tensiktir. Nasıl ki bir ressam örneğini naksettiği bir tabiat parçasının kâffe-i eczasını değil, yalnız müntahabesini levhasına derç eder, onun gibi tabiat şairi de

neşidesine vazedeceği hadise ve kıt'ayı ber-vech-i peşin bir muamele-i istifaiyeye tabi tutmak lazım gelir. Sanatkâr mevzuun şiirsiz yahut hâyîde şiirli parçalarını evvel-be-evvel budar; yalnız Fransızların dé ail pittoresque dedikleri tasvire değer aksâm-ı şairâneyi muhafaza eder. Tenkîh ameliyesi budur; bu bir nevi icaz-ı manzaradır. Bundan sonra nöbet tensik ameliyesine gelir ki mevzuunuzda keşfedeceğiniz güzelliklere bir silsile-i meratib tayin etmek her birine azami kıymet-i bediîye bahşedecek makamı vermektir... Tenkîh ve tensik esnasında mevzuumuzla daha yakından münasebette bulunmağa, ona müteallik tefâsil ve cüziyâtı daha dikkatli araştırmağa mecbur oluruz; bu mecburiyetlerle atacağımız hatvelerde çok kere yeni güzellikler ve yeni şiirler keşfederiz. Bu ameliyatta bilhassa vacib-ül-içtinab bir nokta-ı şairânelik temini bahanesiyle hakikate kuyruklar ve sorguçlar ilave etmektir; mesela çeşme başına bir genç kız, tozlu yola dağarcığı boynunda bir seyyah, çöle bir cılız hurma ağacı, büyük dalga üstüne bir yırtık yelken kondurma gibi. Çoğumuz böyle uydurma muzafatî tasviri canlandırmak için bir lazıme-i sanat sanırız, halbuki öyle lâhikalar tabiatı sunilikle bulandırmaktan başka bir şeye yaramaz. Ve bediyyat ehlinin derhal nazarlarına çarpar, eserin bakiyye-i tabiyesini de kıymetten düşürür. Şunu hatırlamalıyız ki tasvir-i tabiatta güzellik cabeca tefâsilden ziyade heyet-i umumiyedeki ahenkten çıkmalı...

Tebliğ hususuna gelince: Şairlerin çoğu tabiatı bir ruh ve şahsiyet iâre ederek her kıtasını canlı ve faal bir uzuv gibi tacvir ederler. Mesela güneş bir gözdür; yıldızlar sarı nazarlarıyla bakarlar ve göz kırparlar; rüzgâr dalları okşar; dalga haykırır, inler, sahilleri döğer; başaklar toprağın memeleridir ve beşeriyet bir büyük çocuk halinde onlara asılı durur, ilâ âhire... Bu tahminler şüphe yok ki birer “vahdet-i vücut” hatırasıdır. Mamafih bir şair için zengin bir menba-ı belâgat olur.

Tasvir-i tabiatta uslup bana öyle gelir ki tabiat gibi arızalı olmalı; biraz perişan bir sarf ve oynak bir nahv ister; şimdi Himalaya gibi yüksek şahikalar, şimdi kıvrımlı bir dere, şimdi gölge ile dolu bir orman, şimdi düz bir kır nasıl ki arz üzerinde tevâli ediyor, onları tespit etmek isteyen ifade de öyle ittirattan kaçmak lazım gelir.

Bütün bu itinalardan sonra baktınız ki şekl-i ilhamınız yine hayat kazanamadı ve yaşayamıyor, artık hükmedebilirsiniz ki o bir “mürde-zâr”mış ve onu canlandırabilecek nefha-i mesih yoktur.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1503/29, s.34 – 35

2. ATEŞİN ŞİİRLERİ

Güneş bir büyük ateş ve ateş bir küçük güneş değil midir? Karanlıkta etrafı bakır renkli bir hâle ile buğulanan cism-i sulb ü ebkem, manzarası bilhassa kışın kadife gibi yumuşak, alevi seyyal, gizli bir zezeme, sarı ve mavi, kırmızı ve yeşil arasında mütelevvin bir küçük güneş... Bu halîm ü rengîn unsur bir gece alevini bir bacadan yahut bir damın kiremitleri arasından çıkarsın, ne mehîb bir şiir-i afet olur. Yangın o sâkit ve kızıl *Shakespeare*'in *Hamlet*'i, *Makbet*'i, *Othello*'sudur.

Yangın! Bu iki heceli sayha zulmet içinde çınlayınca dehşeti ile dimağımızı bütün güzel rüyalardan silker ve ve vücudumuzdaki asabın hepsini dinginleştirir; vahşi ve mahuf şiiri ile ansızın büyük bir hâile sahnesi açar. Ateşin civarındakiler yataklarından çıplak fırlarlar; pencereler telaşlı açılır ve ıstıraptan sararan başlarla dolar; hepsi gözleri mahmur ve sesleri uykulu öyle sözlerle konuşurlarki manası yok, fakat her kelimesi titreyen bir elem, hıçkırın bir heyecan ve çeneleri çatırdatan bir korkudur... Ateşe yakın sokaklar şeydayı hiras ve haris-i necat bir insan kalabalığı ile birkaç lahzada dolar ve karıncalanır. Zahirî seyr ü temevvüce rağmen bütün bu cemaat, olanca azim ve iradeyi iptal eden bir haşyet ve hevl içinde mütekallistir. Râkid düşünenler gibi koşanların da hepsinin şi'varında şaşkınlık hüküm sürer... Tutuşan binaya mücavir evlerde telaşın kösteklediği ve hayretin ta'kîm ettiği bir faaliyet-i hamasî vardır: Büyük, küçük, kadın, erkek her fert ateşten mal kurtarmak için koşuştur. Böyle bütün varımızı tehdit eden bir tehlike karşısında en kıymetsiz şeylerimiz bile müstesna bir kıymet alırlar; elimize geçenlerden her biri üstünde parmaklarımız kilitlenir; hiç birini lüzumsuz bularak atmayız. Titreyen ellerde aynı sicim tencere kapağı ile bir mektup paketini birlikte bağlar, birbirine hiç uymayan şeyler yan yana bohçalanır: İşte bir çarşaf içinde saç maşası, sürahi, kitap, ... Saat, dikiş kutusu, teki kaybolmuş bir terlik... Ooh, şursuzluğun düğümlediği bu bin bir çeşit paketler... Acele ile bunlar toplanırken bir genç kız koşarak getirir: Bir köşede unutulmuş ve günlerce aranıldığı halde bulunamamış bir çekmece anahtarı... Artık evin tozları ve örümcek ağları arasında bir nevi "haşr-ı câmidât" başlamıştır: İşte bir metro

şeridi, “basîret” koleksiyonu, üç yıl evvel hediye edilmiş bir yazı takımı, çocukluğumuzdan kalma bir oyuncak, ve daha neler... Her savlette mazinin bir parça hazin kadidi elimize geçer; her biri eski bir macerayı, mensiyâta karışmış bir vakayı hafızamızda anî bir hayata mazhar eder. Geçmiş ömrümüzle dimağımız arasında yangın sanki ansızın perdesi çekilen bir kızıl yüzlü cam olur: Vaktiyle yaşadığımız bir hikâyenin sayfeleri hayalimizin önünde çabuk çabuk açılır, döner, kapanır ve ruhumuzu gâh gözlerinde bir damla yaş, gâh içinde bir bakiye-i helecan ile o kadar uzaklara götürür ki bir aralık birkaç adım ötemizdeki kızgın faciayı unuttur gibi oluruz. Fakat işte bağıyorlar: “Köşedeki tahîn evde tutuştu. Çabuk, çabuk...” Mazi, yadigâr, hülya ve rüya, mamelek hepsini burada kül namzedi bırakarak kucağımızda yalnız sefaletimizle kurtulmak lazım!

Şimdi yakındaki meydanlara, viranelere ve bostanlara evlerin hepsi az çok zedelenmiş eşyası ile aziz-i esrarı dökülür: Çoğunun içinde sahiplerinin bakiye-i harareti ile yatak denklere, yangının sıcağından cilaları gevşemiş mobilyalar, yer yer yıldızları sıyrık çerçeveler içinde aile fotoğrafları, iki çekmecesini fırlanmış bir konsoldan ince nakışlarını gösteren gelin çamaşırları, kapağı yuvarlanan bir tencerede zeytin yağlı bir dolma, cereyan-ı hava ile yaprakları açılıp hışırdayan nota defteri altında kılıfına bürünmüş bir keman ki etrafın sühûneti ile telleri kim bilir şimdi ne gergindir, ve hepsinden fecî işte yanan binaya bitişik evden bir çarşaf içinde çıkarılan, ağrısı tutmuş, ebesi yanında, yüzü kireç gibi soluk ve havf-ı hayretten siyah gözleri büyümüş bir taze... Şurada bir köpek bir karyolayı kokluyor, ötede siyah çarşafının yalnız pelerini ile örtünmüş orta yaşlı bir kadın bir elinde bir kanarya kafesi, öteki eliyle -ateşi görmek için başını arkasına çevirmekte ısrar eden- beş altı yaşında bir oğlanı kolundan çekiyor, biri de kır sakallı bir tıknaz adam karanlıkta haykırarak arıyor:

“Behice, Behice...”

Bütün bu fecâat ordusunun şu anda bir tek emeli vardır: Yangın sönsün... Fakat işte meş’um ateş esen rüzgârın nefhalarını derin derin teneffüs ederek bilakis kudurdu. Alev bir binayı daha bütün bütün kül etmeden yeni

saçaklar gözetiyor ki uzansın, yalansın, kararsın, tutuşmağa hazırlansın. Uzayan, çatallanan, mırıldayan, şimdi nâgehânî bir tehevürle kıyam ederken akabinde makul yahut ufkî inhinalarla kıvranan sarı alev mavi ucuyla yalayacak tahtalar, kâğıtlar, boyalar buldukça sarhoşlanır, azar, çıldırır, bir sokağı oburluğuna dar bulur, bütün mahalleye saldırır, daima dışlarındaki şikârdan daha ulu bir şikâr ister ve mukavemete rast geldikçe kuvveti nihayetsizlenir... Büyük bir bedîye-i mimariye bakarsanız, birkaç dakikada acîb ü mehîb bir ateş ağacı olmuş. Kökü geniş bir kor, dalları alevden bir yılan, çiçekleri kıvılcım, yaprakları dumandan ve isten bir ağaç ki taşkın bir sel horultusu içinde rüzgârın körüğü ile dalgalanıyor. Bu kanlı ve seretanlı bir güneş ki tahribatına *Neron*'dan daha zalim bir kayıtsızlığa şahit olur. Onun yabanî bir ziyası, yakıcı bir sıcaklığı ve nefesi tıkayan fena bir kokusu ile koyu sepya ve kızıl serpuşu vardır; ve serpuşunun kalın örgüleriyle camlara ve sulara aks eder, sisleri kızartır, gölgeleri alevlendirir, bütün muhiti ateşîye boyar ve hunîn haşmetini bütün manzaraya dağıtır; gökyüzü kanlanır, yıldızlar kızılık içinde boğulur. Ve bulutlar sanki tutuşmak korkusuyla kaçışır... Bir iki saatte râkid ve mesut bir mahalle gecenin siyah gözlerini kamaştırır bir cehennem harabesi olur.

Ooh, kudurmuş kuvvete galebe ümidiyle sarf edilen zavallı emekler! Hâile herkesi öyle şaşkın etmiştir ki iş görmek isteyenlerin mütenevvi faaliyetleri birbirine çarpar, her hareket birkaç hareketi tatil eder. Diğer cihetten mütenevvi anasırı karşınızda zalim bir ittifak ile mukavemete görürsünüz: Mesela tutuşan evi yıkmak lazım, çünkü komşuları için muhataralı bir düşman kesilmiştir. Fakat duvarları, direkleri, çivileri hüsn-i niyetinizin karşısında dikilmiş bulacaksınız. Artık ümitleriniz vesâit-i itfaiyeye merkûz kalır: Lakin işte onlarda acz içinde kıvranıyor; ateş o kadar şiddetli ki tulumbacıların fışkırdığı su münhanîleri daha korla temas eden buhar oluyor; hortumların o yanardağ üzerine serpipleri, sanırsınız ki ancak mağlubiyetin ve yeisin gözyaşlarıdır... Her teşebbüsten kudret-i beşeriyeye emniyetiniz biraz daha sarsılmış çıkarsınız. Vicdanların ka'ında oluşan eski din hislerini bu fütür canlandırır. Dudaklar semadan ve Allah'tan istimdat mırıltılarıyla titrer ve

gözler bu sönmez infilakı bir nefesiyle söndürecek mucizeyi çağırır ve ulûm-ı arziyeden dimağınızı çevirerek hükmederseniz ki tarih-i mukaddes dün içinizden dediğiniz insaniyeti uyutmak için tanzim edilmiş bir sütnine masalı değildir...

*

* *

Mamafih deniz gibi ateşin de korkunç bir şiir olan yalnız nöbet isyanıdır. Hiç Kânun-ı sâninin uzun gecelerinden birinde sobanızın karşısına geçerek ateşin güzel şiir-i la'lini takip ettiniz mi? Sükûtumuz önünde sükût eden kor yığını üstüne iki odun atınız: Derhâl onlar buğuları içinde pişeceklermiş gibi biraz fişirdadıktan sonra kararır, çıtırdar ve tutuşlar, yaz kuşlarının pervazını andıran şen bir ihtizaz ile alev, mavi uçlu sarı ve kırmızı bir alev civarındaki dal parçalarını selamlıyor gibi sağa ve sola, ileriye ve geriye meyleder, kıvranır, mavisi sarısına ve kırmızısına örülür, yükselir, alçalır, güya her tarafı koklar ve yoklar; komşusunda yanmağa hazırlık görünce iki hücum ile tutuşturur. Şimdi yeni onun takviye kıt'asıdır: Evvelki mücadeleyi birlikte tekrar ederler... Ara sıra küçük bir kestane fişeği gibi bir parça kabuk patlar, mini mini bir hevâiden şuh- rengârenk kıvılcımlar kandillenir ve gözünüzün önünde küçük bir şehr-i âyin yaşarken nâgâh bir kütük mevkiini değiştirir ve küçük inhidam hemen bütün odunların tabakât-i meratibini değiştirir: Bu sanki soba içinde mahrukâtın inkılâb-ı içtimaiyesidir... Nihayet odun ve duman erir, alev ufûl eder, yine karşınızda saf, râkid ve sessiz bir kor cemiyeti kalır. Bu cemiyetin kül altında ihtizâra girmesiyle de bütün şenlik biter... Biter, fakat ateşin sıcak ve samimî arkadaşlık hatırası rüyalarınıza kadar uzanarak kalbinizde hoş bir nedîm gibi yaşar...

Cenab Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1503/29, s. 50 – 51

3. ELEM ŞİİRLERİ

Iyâdetine gittiğim zavallı, ıstırap içinde şen görünmeğe çalışıyordu. “Vücudumda tuz birikiyormuş”: dedi ve anlattı:

Dilimin her hareketinde ağızıma biraz deniz suyu geliyor; sanki damağımda gizli memlahalar var. Bir bakıma fena değil, ölürsem salamura halinde gömüleceğim, toprak beni kolay kolay çürütmez... Lakin perhize dayanmalı: Yalnız süt, yoğurt, muhallebi... Bu bembeyaz şeyler ben de iştiha hissi bırakmadı ve kalbimi beyaz kadınlardan bile soğuttu. İlk fırsatta, niyet ettim, rengârenk şeyler yiyeceğim; tasarladığım listede yeşil bir bezelye çorbası, kırmızı domates dolması, sarı mayonezli bir levrek, turuncu bir portakal kompostosu var... Bir de, biliyor musunuz, sükûta çok mütehassirim; burada, bilseniz ne fecî orkestra, her komşum başka bir perdeden şikayet eder; sâkit sayhalarda var ki yarı açık gözlerde okunuyor ve vâzih feryatlardan bin kere daha müz'ic... Sonra hırlayan boğazlar, patlamış kürün gibi işleyen göğüsler, yanındaki karyolaya kadar çarpıntısını işittiren yürekler, ooh, ne sesler, ne sesler!... Bazı gecelerde pencerelerin dışarısındaki siyah sükûtu içeri çağırarak ve etrafımdaki elem gürültülerini onun içinde boğmak istiyorum. Fakat hepsini sustursam bile kendi kalbimin gümbürtüsü beni çıldırtmak için kâfi: Mel'un tuz yüreğe de vuruyormuş... Kulaklarınızı tıkayınız, içinizden kendi derdiniz haykırır. Hodgâmlık içinde bile biraz rahat bulmak mümkün değil... Mamafih burada her komşunuz hodgâmdır; hiçbir hasta yanındakini kalbi ve şefkati ile düşünmez; herkes yalnız kendisini dinler, ve kendi elem ve ümidi içinde kapalı yaşar. Buraya ilk girdiğim gün çok iyi hissettim: Koğuşun bütün karyolaları ve bütün ıstırapları aleyhime ittifak etmiş gibi idi. Eski hastalar yeni arkadaş bile istemezler, bu yeni gelen bedbaht onlardan biraz hekimlerin hazâkatini yahut ilaçların tesirini çalacakmış gibi...

Burası ücretli bir hastanenin bir koğuşu idi. İşte yan yana ve tabut kadar ve içerisine uzanmadan ölümü hatırlatan yataklar ve her yatakta solgun ve endişe ile gölgelenmiş bir baş... Hepsi yatıyor; mustarip bir beşeriyet-i ufkiye türbesi... Hepsinin müştereken ifade ettikleri bir hakikat var: Burası hastane ve

kendileri hastadır. Hepsinin sabr u sikûtu altında gizli gizli bir his hıçkırır: Ölüm korkusu. Gece uykusuzlar için bu korku bütün salonu doldurur. Bütün hastalar aynı emel ile titrerler: Ölümden uzaklaşarak kuvvetli adımlarla hayata avdet etmek. Hepsinin ruhunda şiddetlenen bir hayat aşkı vardır: Oooh, yaşamak bütün elemlere rağmen yine güzelmiş! Ah, sokak, ah, sokağın taşları, onlar ayağımızla çiğnediğimiz ne kıymetli süslermiş!... Bütün hastalar kâinatta yalnız bir çirkinlik görürler: Ölmek... İşte onun meşum hayali yataklar arasında dolaşıyor; şimdi şunun göğsüne yaslanıyor, şimdi ötekinin gözlerine eğiliyor ve simasında daima kerih bir galibiyet sırtkanlığı... Mamafih ümit hiçbir hastanın vicdanını son saniyeye kadar tahliye etmez; bütün bedâhetlere karşı her birinin içinde bir ses: Hayır! der. Bazı hâil dakikalar olur ki ümitleri umman üstünde bir saman çöpü kadar incelik, fakat hastanenin ona bakiye-i kuvvetiyle sarılması için yine kâfidir. Hepsi bir damla mâyide, bir kaşık tozda ümid-i hayat bulacaklarına inanırlar. Her taraftan gözlerine çarpan korkunç hakikati göstermemek için rahim tabiat onların başlarını şifa vaadiyle dolu yalanlara çevirir.

Burada elem diyarının her manzarasını görebilirsiniz. Öyle dertler var ki hiss-i beşerin fevkine çıkar; sınırlar onların altında ezilir, uyuşur, sanki ölür ve artık hiç duymaz. Musap o zaman gözlerini kapar, kirpikleri arasından ancak ölgün bir nazar süzülür. Âlem-i haricî onun için artık yok olur; hayata karşı dimağının kapıları kapanmış gibidir... Öyle dertler de vardır ki bir sivrisinek gibi cümle asabiye hırçınılandırır, biler, derece-i tabîyyenin yüz kat fevkinde bir hiddet-i tesirle köpürtür; o vakit hastaya, aba tabanlı terliği ile ayaklarının ucuna basarak yürüyen hasta bakıcının ketum bir hareketi bile, kafatasını patlatacak bir tarrâka gibi gelir; vah, der bir dakikacık olsun sükûta kavuşsam!... İşte öteki yatakta müptelasını yakan ve kavuran bir maraz: Çarşafların içine ateş doldurur ve damarlarda kanı kaynatır ve tutuşturduğu yangın öyle bir susuzluk verir ki ağızda dil yıllardan beri yağmur tatmamış bir çöl parçası olur, ooh, bu ateşi söndürmek için hasta kendi dudakları üstüne kendi gözleri bile ağlasa razıdır... (18) numaralı karyoladaki bedbahtın akciğerleri sakat bir kürün olmuş, işledikçe ne fena hırlıyor; nefes boruları

güya öyle bir ağaç ki bütün dalları kızgın kedilerle dolu; ve en fecî şu ki yarın bütün bu göğüs hırıltıları bir sükût olacak...

Bir koğuştan çıkarak ötekine giriniz; bu tedavi müessesesi içinde yalnız yerini yerini değiştiren elemden başka bir şey değişmez. İşte şu loş yerde bir göz hastası var; hayatını kurtarmak için gözlerini çıkaracaklarmış. Gözlü girdiği daireden gözleri oyulmuş çıkarken: “Oh, iyi oldum!” diyecek ve yüzünün hiçbir aynada göremeyeceği körlük güzelliğini düşünecek, düşünecek...

Bütün bu ıstırap bölüğünün bilhassa sevmediği iki şey var: Haricin hayat gürültüsü ve gece... Sokaktan gelen sert seslere karşı hastanın kalbi bir yumruk gibi gayz ile sıkılır; onlarca kendi ıstıraplarından başka velveleye değer hayat meselesi kalmamıştır; cihan onlar için elemelerinin bir ucunda başlar, ötekinde biter. Şimdi kaldırımları sarsarak caddeden geçen şu kamyon sanırlar ki, ağır tekerlekleriyle onların kaburgalarını eziyor... Ve kendi kendilerine sorarlar: “Hastaların civarından böyle pervasız ve saygısız geçen bu adamlar niçin yebuset-i kalpten ölmüyorlar?...” Mamafih gündüzü geceye tercih ederler? Akşam sanki onların beşere-i tahammüllerini bir tabaka daha soyar. Gurubun uzun gölgeleri bâtinî yaralar üstünde yırtıcı tırnaklar gibi gezinir. Güneş batıp da pencerelerden dışarının aydınlığını çekerek camilere birer siyah mermer kesafeti getirince bütün ıstıraplar artar. Artık ağırlar ve sızılar lâhm ü şahmından soyunmuş gibi kalan ruhlarla dış dışedir. Kapıları karanlık güya tıkar ve duvarları birbirine yaklaştırarak arasında kalan iltihaplı uzuvları sıkır, sıkır... Yarabbi tavan şimdi ne taş ve ne ağır bir yorgan olur; onun fevkinde bu gece lacivert bahçesi altın papatya dolu bir gökyüzü parıldadığına hiçbir hasta inanamaz... Güzel yıldızların altında her taraf sâkit uyurken burası gözleri açık inilder, zulmet mustariplerin her şikâyetini söyler, fakat kâinatın kulakları iki kat sağır olmuştur. Sabaha kadar hastalar kendilerini “Kara Davut”un tarif ettiği azaplara açılan bir tüneldeyiz, sanırlar...

Ooh, seherin beyaz nuru! Onu elem zedeler ne iştıyak ile teneffüs ve nûş ederler; onunla ruhler ve ümitleri serinler ve kuvvetlenir. Güneşin eninler üstüne attığı sarışın sükût ne müşfik örtüdür. Duvarlarda artık bir merhamet

istidadı his olunur. Hem de bu nevâzaşkâr aydınlık şimdi hekimi getirecek, değil mi? Her hasta biraz çocuklaşır ve hekim hepsine biraz valide gibi görünür. Ellerinde afiyeti getirecek o adamı öyle sabırsızlıkla beklerler ki... her biri içinden düşünür: “Ah, bu hekimler büyük, ne büyük adamlar. Parmaklarının ucunda gözleri ve kirpiklerinin ucunda parmakları var. İçinizdeki gizli derdi bir açık kitap gibi okuyorlar. Nerelerinizin ağrıdığını, başınızın ne zaman döndüğünü yemekten sonra neler hissettiğinizi öyle bir keşf edişleri var ki... Onların dimağları sanki röntgen makinesi... Ah, bir hekim gibi ben de kendi içimdeki derdi görebilseydim, halbuki cehlin karanlığı içinde nereye gittiğimden haberim yok; boşluğa açılan bir kapı önünde gibiyim...”

Hekim beyaz önlüğünün etekleriyle koğuşa sanki seherin beyaz nuru gibi bir taravet dehlizi açar: İşte parmaklarıyla nabızlara ve kalplere yeni bir necat ümidi dağıtacak... şimdi akciğerlerde şişen ve seslenen ıstıraplar biraz büzüldü, sıtmaların alevi stüne biraz su serpilmiş gibi oldu, ruhlar taze bir afiyet hülyasıyla serinledi. Bir hasta yorganı üstündeki el aynasına tebessümle bakıyor: Bütün gece sancıdan buruşan yüzü hararet-i hazakati ile güya biraz ütülenmiş...Ooh, hekim bu elem çölünün serabı işte odur...

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1506/32, s. 82 – 83

4. SOHBET-İ ŞEBÂNE

Udi Bey ut çalmakta mahir, şöhreti ise hemen mahut tamburiye mütekariptir. Fakat bu şöhretle beraber Sünbülzade Vehbi'nin

Ne rezalet diyeler santurî

Şöhretin ola yahut tanburî

beytiyle tasvire çalıştığı muhakkariyet asla tecrübe etmemiştir: Her yerde bin temennadan, bin ricadan sonra gider; her gittiği yerde halkı serapa guş eder.

Vehbi Efendi Udî'nin yürekten arkadaşıdır, yekdiğerine muhabbetleri pek aşırıdır!

Neşati Bey ile Mahzun Efendi Hakîm Bey'in bu da Vecdi'nin aziz-i ehibbasından olmakla Neşati ve Mahzun ve Vecdi'nin binaenaleyh Udî Bey'in arkadaşlarındandır.

Yekseriştiz biz havâs-ı hamseveş ayrılmayız!

teranesiyle rabita pend-i vifak olmuş ve “yaran-ı safa” unvanına iktisab-ı mazhariyet etmiş olan bu beş arkadaş ekseriya bir “cemiyet-i şebane” vücuda getirirler.

Bunlar cemiyetlerini her türlü rüsum-ı mucizeden tecrit ile -adab-ı meclis- dâhilinde bir hürriyet-i kâmileye makrun etmişlerdir. Kendi âlemlerinde eğlenirler, gülerler, oynarlar; hatta bazı vakit ağlarlar. Riya-perverlere, mefsedet-pişelere iltifatları yoktur.

Kendileri zühd-i sarf-ı erbaptan sayılacak kadar pakdamen değilseler harabatiler derecesinde de mey-perest değildirler. Şair olmak kendilerine pek uzaktır, şu kadar var ki şiirden de anlarlar; biraz da kudret-i inşada maliktirler; söyledikleri şiirler, ne kadar fena olursa olsun yalnız kendilerini eğlendirmek için söylediklerinden herhalde takdirden müstağni, tayipten bîpervadır.

Gündüzleri hizmeti mahsusaları başında geçer geceleri ekseriyetle Vecdi'nin hanesinde akd-i içtima ederler.

İşte bu rüfeka-yı hem-meşrebin her türde müsamerelerinden birer numune göstermek azmine düştük; binaenaleyh -sohbet-i şebane- makalesinin tahririne şüru' eyledik.

Bir cuma gecesi bu beşler Mahzun'un hanesinde toplanmışlar idi; hayır hata ettik, beşlerden Udî Bey yok idi; bir yandan hemen hemen vürudü beklenmekte bir yandan da havaî sohbet edilmekte idi.

Vecdi bilhassa bir iştiyak ile muntazır idi. Gönlünden neler geçiyor kimse bilmiyor ama Lamiaların Pertev'i yüzünden zahir olan âsâr-ı tesir derununu inzar-ı dikkate karşı ilan ediyor. Müddet-i intizar uzadıkça Vecdi'nin lisan-ı hali: -ağla ey gözlerim ağla ne gelir var ne gider- mefhumunu ifham eyliyor, o derece ki sokakta cüzi bir pıtırta olsa tavır ve heyeti güya: -Bir pıtırta duysa güşem ağzıma canım gelir!- mısra-ı bercestesini tasvir eder.

Rüfeka bu hallere gâh şaka tarikiyle tariz ederleri gâh biçareye acırlar.

Neşati mecbul olduğu tab'-ı şuhâne sevkiyle mümkün değil bir koz kırmaktan kendini alamaz:

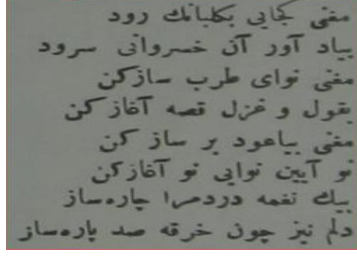
Hecr ile çifte nehr-i revan oldu gözlerim

Ol gül-nihâli hayli zaman oldu gözlerim

beytini saffet-i vicdanı bilinmese adeta istihzaya haml olunacak bir eda ile muttasıl okur durur.

Nihayet Udî geldi; vürudü saadet-i muntazırının istikbali yolunda telakki olundu. Fakat Udî'nin bir de refiki vardı. Bu rafik ötekilerce meçhul değildi. Pek çok kereler bu cemiyet-i safayı terennümat-ı dilaşubuyla eğlendirmiş olan bu refik Şefik (ut) namındaki nazenin navâ-perdâz idi ki bilhassa Vecdice "andelib-i lâhutî" ismiyle maruf idi.

Bu gece zevk ü tarab gecesi idi. Ut çalınacak bir iki çakılacak idi. Udî Bey telleri tanzime başladı. Vecdi'nin aldığı tavr-ı intizara dikkat edenler Hafız'm:

temenniyatını tekrar ediyor zannederler.

Bahar-1 safa “makar-1 dimağa” itilaya başladığı bir anda Udî taksime koyulmuş, Vecdi'nin yüreğine ihtirazlar getirmiş idi.

Vecdi dinledi, dinledi; şu sözleri söylemeğe başladı:

Ey nağme-i rikkat-âver rûh

Oldun yine hayret-âver rûh

Şîven ne lisân-1 rûh-1 edâdır

Rûhum o lisâna âşinâdır!

Bir kadeh parlattı, gözleri de parladı. Neşati bir kahkaha-1 şuhâne kopararak “Oo! Oo! Vecdi yine vecde geliyor. İrticalen şiir de söylüyor. Şimdi yine fikr-i tealiye mağlup olacak da:

Sen câna gelirsin âsumândan

Cânın heyecânı işte andan

diyecek, halbuki kah, kah, kah, kah!” dedi.

Vecdi bu sözlere iltifat etmeksizin yine kendi sözünde şöyle devam ediyor idi:

Ey nağme-i dil-firîb sevdâ

Tesîr-i acîbin oldu peydâ

Asâbıma raşe düştü senden

Bilmem ki elektrik misin sen

Bu sefer rûfeka namına kadeh-nuş olundu. Neşati Mahzun ve Hakim'e: “Siz neden böyle bîgane durursunuz? Bizim safaya hüzn ü hikmet yakışmaz.

Onları vakt-i âhire saklamalı. Haydi şöyle bir dolu yuvarlayın. Bakınız Vecdi geçiyor.” Dedi.

Vecdi dedi ki:

Öyle ya, öyle ya!

Çâk olmalı gayrı pîrehenler

Meydana döküldü sîne-zenler

Bunun üzerine Neşati dedi ki: Baba Vecdi sen bütün bütün şair kesildin. Manzum söze ne kadar merakın var! Âşığm şairi de tuhaf oluyor kih kih kih!

Udî şimdiye kadar söze girişmemiş idi. Bunun üzerine dedi ki:

Âşık ana derler ki derûnun ide sad-çâk!

Vecdi bir ah-ı can-gâh çekti. Udî öyle bir bakış baktı ki bu nazar:

“İnsafsız!

Âh ile hâli bilinmez âşık-ı bî-çârenin

Çâk çâk etsin meğer âhı dil-i sad-pâresin

yolunda tercüme olunabilir.

Cümbüşe yine başladı; fakat Neşati bir türlü duramaz. Şuhluk damarları bütün harekete gelmiş Vecdi’yi coşturmak için ne kadar taşkınlık mümkünse hepsini ortaya koyuyor.

Hâl bir dereceye geldi ki Vecdi sahihan vecde geldi denilebilir.

Âhlar, sada-yı Allah’lar birbiri ardı sıra asuman kadar peyveste oluyor idi. Bir hâlde ki:

Çıkmakta maiyetinde bin âh

Ayyuka kadar sadâ-yı Allah!

Denilse mübalağa olmaz.

Udî yalnız çalıyor, çağırıyor idi. Neşati bu kusuru da ikmal için:

Allah için olsun ey mugnî!

Bir beste-i muhrik it teganni

demesiyle Udî şu şarkıyı bir eda-yı hazin ile teganniye himmet eyledi:

Zulmet-ender-zulmet etti bahtımı çeşm-i siyah

Hatram mahzun, gözüm pür-eşk-i hasret âh âh!

Parlıyor ama ümit-i iltifatın gâh gâh,

Hatram mahzun, gözüm pür-eşk-i hasret âh âh!

Bir yüzüm gülmez mi mesudiyet-i hande-güle hiç?

Behçet ü şevkin beni kılmaz mı ömrümde behîc?

Âh hem-bezm olmadın mı bir zaman bende-güle hiç!

Şimdi merdudum, gözüm pür-eşk-i hasret âh âh!

Meclisin yüzü güldü, hatta Mahzun'un ağzından “-Âhirette olur şaraba hesap- Anı biz bunda bî-hesap içelim” yolunda bir söz çıktı. Onu müteakip ise rüfekanın ağzına birer kadeh dolusu mey girdi. Neşati'nin:

Merkez-i feyzimde oldum müstakar hurşit var

Encüm-i efdahı eyledim devvâr eyledim mecliste ben

demesi üzerine kadehler birer kere daha dolup boşaldılar.

Mahzun gittikçe inbisata geliyor idi. Nihayet irticalen şöyle bir şarkı söyledi. Hem de gayet hoş bir beste ile söyledi:

Şevke mahrum kıldın artık tab'-ı mahzunanemi

Cennet-âbât eyledin teşrif ile viranemi

Hende-i lütfün ne handan etti bak gam-hânemi

Cennet-âbât eyledin teşrif ile viranemi

Cilve eyler şevkler karşımda sevkinden senin

Raks eder envar içinde neşve şevkinden senin

Tâ ebet hâli bulunmaz şevk u zevkinden senin

Cennet-âbât eyledin teşrif ile viranemi

Bu şarkı rüfekanın hep nazar-ı dikkatlerini açtı. Her birisi manidar bir tebessümle Mahzun'a baktılar, hatta Neşati'nin ağzından:

Âşıkla doldu hâne belalar mübareği!

Mısraı bile çıktı.

Fakat ne olursa olsun bu şarkı makam u hâle pek uygun gelmiş idi. Mahzun'a tekrar ettirdiler. Neşati yine tab'-ı şuhanesini ele alarak dedi ki: – “Bizim Mahzun'un galiba başı dönüyor ki karşısında neşenin raks ettiğine hükmediyor.”

Mahzun hemen Vecdi'ye takarrüp etmeğe başladı. Bu esnada yine uda girişmiş olan Udî'ye hitaben:

Kıl destini perdelerde çâlâk

Ötsün bu gidişle güm güm! Eflâk!

Beytini inşat eyledi. Bu hâl rüfekanın kahkaha ve aferinini mucip oldu. Artık Vecdi ile Mahzun müşaare müsabakatına kalkıştılar, rekabetleri rüfekanın inbisatını davet edip durur idi. Vecdi muttasıl söylemek istiyor.

Söylettiler: Udî perdeleri titrettikçe:

Allah! O ne lerze perdelerde

Sâmân ü mecalim âh nerde?

Demekte idi.

Udî biraz dinlendi. Rüfekaya da biraz istirahat-i hâl geldi. Bu sükûn-ı heyecan-perveri Udî'nin bir taksimi ihlal eyledi. Ama ne taksim!

Vecdi:

Mızrabını mutrib oynat oynat

Hep gönlümü böyle oynatıp yat!

Dedikçe Mahzun da:

Sürsün bu safa-yı hüzn-bahşâ

Kalsın bu neva-yı rikkat-efzâ

diyip duruyor.

En nihayet yine Mahzun'un hissiyat-ı hüznü heyecana geldi:

Gâib olacak bu şevk u lezzet

Bir kere geçer ele bu fırsat

fikr-i fenası meydana çıktı. Bu fikir cemiyete biraz durgunluk getirdi.

Hakim de Nergisî'nin:

Fırsat ki heva-yı tîz-perdir

Ermek ana bir dahı hünerdir

Fırsat dediğin dem-i seherdir

Gûyâ ki sabâ-yı hûş eserdir

Efsûs! Olur ol nesim-i nâfi'

Bir gaflet-i yek-dem ile zâyi'

beyitlerini bir tavr-ı hakimâne ile okuyunca durgunluk bir sükûta vardı. Fakat saatlerde beşe varmış idi. Binaenaleyh almış oldukları neşenin bakiyesiyle dağıldılar.

Mahmut Sadık

S.F., C. 59, Nu. 1535/61, s. 133 – 135

D. TANITIM YAZILARI

1. YENİ BİR MECMUA

Viyanada Der Orient (Şark) ismiyle aylık, resimli bir mecmua intişara başlamıştır. Şark edebiyatı, hars ve sanayi-i nefisesine müteallik zengin münderecatı ihtiva eden 1 Mayıs tarihli ilk nüshasını gördük.

Avrupa'nın muhtelif memleketlerinde, Şark'a ait öteden beri müteaddit mecmua ve gazeteler intişar etmektedir. Bunların günden güne tezayüdü, Şark'a karşı olan alakanın büyüdüğüne delildir. Fakat Der Orient bütün Şark milletleri içind en fazla Türk edebiyatı ve içtimaiyatıyla meşgul olmak suretiyle bizi fazla alâkadar eden bir hususiyet teşkil ediyor. Vaki Avrupa'da (Şark) denildiği zaman, her şeyden evvel Türkiye hatıra geldiği halde, şimdiye kadar hemen kâmilen yabancı ellerden, büyük bir fizyoloji vukufsuzluğu içinde intişar eden birçok risaleler, garplıların efkârını mugalâta ve hezeyanlarla, yalan ve yanlış telkinlerle bulandırmaktan başka bir işe yaramamışlardı. Çünkü o gazetelerin ekserisi harîs ve kirli mefkûrelerin maskeli naşirlerinden başka bir şey değil idiler. Garplıların, Türkiye hakkındaki yanlış kanaatlerine sebep hep onlardır. Hatta şimdi bile ara sıra o kabil gazetelere tesadüf ediliyor.

Der Orient'e gelince: O büsbütün başka. O doğrudan doğruya bîtaraflığını, hakikat temeline dayandığını ispat ediyor. Bunun sebebini, ecnebi refiklerimizin hüsn-i niyetleriyle beraber, oradaki vatandaşlarımızın iştirak ve fi'lî gayretlerinde buluyoruz.

Der Orient, Mehmet Aziz Efendi'nin "Ziya Gökalp ve Türkiye'nin İntibahı" isimindeki baş makalesiyle başlıyor.

Mehmet Aziz Bey, makalesinde: Türkiye'nin son zamanlardaki harika-âsa terakkiyatını pürüzsüz bir Almanca ile izah ederken bu inkılâbânın cezrî müessiri olan merhum Ziya Gökalp Bey'in ufak bir tarihçe-i hayatını yaparak garba tanıtmak suretiyle büyük bir kadirşinaslık göstermiş oluyor.

İkinci yazı olarak; Halide Edip Hanım'ın "Raik'in Annesi" tefrika ediliyor. Tefrikanın başlangıcında Halide Edip Hanım'ın küçük miyasta tercüme-i hali var. Eserin tercümesi çok kuvvetli.

Üçüncü yazı olarak Cemil Süleyman Bey'in V. Friedrich tarafından Almanca'ya tercüme edilmiş "Küçük Refika" namındaki hikâyesi var.

Bundan başka Gürcü, Acem edebiyatına ait müteaddit şiir ve nesirlerle Jean Morebie'nin[?] ژان موربهك Şot[?] شوت tarafından İngilizceden mütercem "İsfahanlı Hacı Baba'nın Sergüzeşti" namındaki roman, Acem efsaneleri, küçük haberler ve sâire var.

Heyet-i umumiyesi itibariyle nezih, kıymetli ve zengin olan Der Orient'in âtîsinden ümitvâruz. Muvaffakiyetler temenni ederiz.

F. Fuat

S.F., C. 58, Nu. 1506/32, s. 95

E. MÜLAKAT YAZILARI

On dokuzuncu asırda:

1. ŞEYH-ÜL-VÜZERA MÜŞİR NAMIK PAŞA MERHUMUN

BİR GAZETECİ İLE MÜLAKATI

Kırım muharebesinin zuhuruna takaddüm eden müzakerât, Rusya çarı tarafından İstanbul'a gelen fevkalade sefir Mençikof'un ihtiyar ettiği tarz-ı hareket ve bilahare ültimatom vererek avdeti Rusya ile aramıza bir muharebe daha muhakkak olduğuna delil idi.

Büyük Reşit Paşa, bu esnada, Namık Paşa'yı Paris'e ve Londra'ya memuren gönderdi. Zahiren memuriyeti bir istikraz akdi idi. Hâlbuki hakikatte vazife-i mühimmesi Fransa ve İngiltere hükümdarlarıyla ricalini görmek ve bunlara Rusya'nın maneviyatını tekrar ve beyan ederek bizimle ittifaklarını istemek idi.

Bâbıâli hazine-i evrakında tettebbuât yapmaya mezun olduğum sırada, Namık Paşa merhumun bu mühim vazifesine âid ve âik görememiştim. Hatıramda kaldığına göre yalnız istikraza dair bazı kâğıtlar görmüştüm, ki bunların ehemmiyeti derece-i tâliyede kalmak lazım gelir.

Geçende bir kütüphanede bazı eski kitaplar karıştırırken, gazete "Dobuloviç"ın "İstanbul'a Bir Seyahat" namındaki eserine müsadif oldum. Kitap kırk iki sene evvel neşrolunmuş, hikâyeye mesmuât ve meşhudâttan ibaret. Lakin içinde Namık Paşa merhuma ait bir mebahis görünce, çoktan arayıp bulamadığım kıymetli bir safha-yı siyasiyeye kavuşmuş oldum. Kemal-i dikkat ve ehemmiyetle mütalaa eyledim. Bunun "Dobuloviç"ın bir nakil vazifesi îfâ ederek bahise hiçbir şeyi karıştırmadığına şüphe yoktur. Bunun için aynen tercüme ediyorum.

*

* *

Yalnız tarih encümeni muhterem heyetinden bir ricam var:

İnkılâbı müteakip hazine-i evrakımızda tettebbuatımı bitirdikten sonra, Kırım muharebesi tettebbuatı için mahsusen Paris'e gitmiştim. Resmen hariciye nezaretine takdim ve tavsiye olundum, çok teshîlât ve muhâleset gösterdiler. Lakin o vakit -Rusya siyasetine taalluk ettiği için- sorduğum şeylere yalnız matbuları irae ile iktifa ettiler. Şimdi zaman değişti. Mazi artık tarihe karışmıştır. Encümen, Paris'e, tetkik-i münâsebât için memur göndereceksem Kırım muharebesine ait o gibi vesâik-i mektube-i gayr-ı matbuayı da unutmasın,

*

* *

Fransız gazetecisi 1883 evâsıtında resm-i küşadı icra edilen Londra – Paris – İstanbul ilk sürat katarıyla, şehrimize gelmiş ve fırsattan bilistifade bazı ricalimizle mülakat etmiş idi. Namık Paşa merhumla mülakatında diyor ki:

“Kırım muharebesi arifesinde memuriyet-i mahsusa ile Paris'e gelmiş olduğunu ihtar ettiğimde, ber-vech-i âtî tafsilat verdi:”

“Evet, hakkınız var. Sultan Abdülhamit vükelası, iki hükümeti bize iltica ettirmek ve bir istikraz beni Paris'e ve Londra'ya memuren gönderdiler. Ecnebilere borcumuz olduğunu, bunun bir kusur olduğunu, binaenaleyh bir istikraz yapmamız lazım geleceğini ihtar etmişlerdi.”

“Paris'e gittim. “Druin de Lhuys”³⁸yi gördüm. Kendisine, Türkiye'nin Rusya'ya mukavemet edecek halde olmadığını, ve Rusya'nın Yunan donanmasını dahi elde edeceğini, ve eğer Rusya İstanbul'u alırsa, işin gerek Fransa gerek İngiltere için tehlikeli olacağını anlattım.”

“Bundan akdine memur olduğum istikraz için de kendisiyle görüşüm.”

“Nazır-ı müşarünileyh Rusya'nın galibiyetiyle hitam bulacak bir muharebenin netaic-i vehimesini pek güzel takdir ettiğinden, imparatora

³⁸ Fransa hariciye nazırı

(Üçüncü Napolyon) ifade-i hal etmemi söyledi. Ve huzur-ı imparatoriçe kabulüme delalet etti. Ertesi gün gittim. İmparatorla görüşüm. Beni kemal-i dikkatle dinledi. Ve dedi ki:

– “İngilteresiz bir şey yapamam. Lakin ona peyrev olmaya hazır ve amadeyim.

“Bunun üzerine hariciye nazırıyla tekrar görüşüm. Hemen Londra’ya giderek, Lord Palmerston ile görüşüp konuşmamı tembih ve ihtar etti. Lord Palmerston, o esnada hastalık bahanesiyle evine çekilmiş bulunuyordu. Fransız nazırı istikraz işinin de Londra’da müzakeresi ve akdi daha kolay olacağını söyledi.”

“Londra’ya gittim. Lord Palmerston ile mülakat ettim. Kendisi hasta olduğunu ve işlerden çekilmiş, uzak yaşadığını, ve bize îfâ-yı hizmet ve muavenet edecek halde olmadığını beyan etti.

O esnada hariciye nazırı bulunan Lord Aberdeen’i ziyaret ettim. Bu zat, işitince yüksek sesle dedi ki:

“... Nasıl? Nasıl? Devlet-i Âliyye’nin “temin-i selameti için askerimizi ve paramızı feda etmemizi mi istiyorsunuz? Eğer meramınız bu ise o halde memleketimizin işlerini pek garip bir tarzda idare etmiş olacağız”;

Cevaben dedim ki: “Lakin askerinizi ve paranızı feda ederseniz, ihtimal bizden ziyade İngiltere menâfi’ini muhafazaten feda etmiş olacaksınız.”

Sözlerim müsmir olmadığını gördüm ve meyus olarak yanından çıktım.

“Rothschild ile görüşüm. İstikraz işini açtım. Rothschild müsait göründü. Yüzü doksan beşe olmak ve yüzde beş faiz vermek üzere mutabık kaldık. İkimizde imzaladık.”

“aradan birkaç gün geçti. Lord Aberdeen’in Rusya’ya ilan-ı harp etmek ve Devlet-i Âliyye’ye yardımda bulunmak istemediği şayi oldu.”

“Efkâr-ı umumiye müteheyyiç. Londra halkı hariciye nazırının ikâmetgâhı önüne giderek pencerelerini kırdılar. Lord Aberdeen mevkiinden çekildi. Lord Palmerston mevki-i iktidara geçti ve derhal harp ilan olundu.”

“Ertesi günü, mösyö Rothschild, mütelâşiyâne nezdime geldi. İstikraz için kabul etmiş olduğu müsâit-i şerâitin -hal-i harp ilan olunduktan sonra- kabil olmadığını söyledi. Dedim ki: Bir namuslu adamla, evet, vaziyeti anlıyorum. Lâkin, işiniz elhamdülillah, bir Türk iledir. İşte imzanız. Siz de benim gibi iade ediniz.”

“Mösyö Rothschild bu muameleden pek memnun, hatta biraz mütehayyir kaldı.

“Daha ertesi günü Londra sokaklarından geçerken halkın ilan-ı harpten haberdar olduklarını anladım. Nerelerden geçtiysem beni alkışladır. İngiliz kadınları pencerelerden mendillerini sallıyorlar, Türkiye’yi alkışlıyorlardı.

“Paris’e döndüm. İmparatoru gördüm sözünde sebat etmiş, İngiltere ile birleşmiştir.”

“Paris’te Rothschild, istikraz muamelesindeki tarz-ı hareketimden beyab-ı minnet ve şükran etti”

“İstanbul’a geldim. Abdülhamit kemal-i muhabbetle beni der-âguş etti. Bunun bir sebebi: İki büyük devletin muavenetini temin edişim, diğeri de: İlk olacak olan istikrazı yapmayışım idi.”³⁹

“Bilahare bu istikrazı Londra sefiri Muzurus ve Paris sefiri Nafiz (?) Paşa akdettiler. Lakin ben bu işe yabancı kaldım.”

Hayrettin Nedim [GÖÇEN]

S.F., C. 58, Nu. 1507/33, s. 105

³⁹ Bu ilk istikraz hakkında ayrı bir makale yazılacaktır.

F. MEKTUPLAR

1. MÜDAFAA

Mektubunuzu aldım, memnun oldum... Fakat hemşirem için yazdığınız şeylere, şikâyetlere tasavvur ettiğiniz gibi ne kızdım ne de şaştım, bilakis onun hareketini pek tabîî, pek haklı buldum. Hemşirem maalesef tassubunuza kurban oldu, iyi bir tahsil ve terbiye görmedi ama fitrat ona, çok şayan-ı teşekkürdür ki, mümtaz bir zekâ, ince bir hassasiyetve derin bir uyanıklık verdi. Onun için öyle olur olmaz göreneklere, itiyatlara, ananelere boyun eğmez... Hurafelere, zulmet-âlud fikirlere ehemmiyet vermez. Nafiz, nurlu nazarlarıyla az çok hakikate, tabiata ve mana-yı hayata hulul eder. Onun sözlerini, tavırlarını, düşüncelerini muamma-engiz bulacağımıza siz biraz lütfen eski fikirlerden, itiyatlardan, ananelerden dimağınızı kurtarmaya çalışsanız, zannederim, daha muvafık olur. Artık siz de teslim ediniz ki izdivaç bir genç kızın pek mühim, pek müthiş bir dönüm noktası, bir inkılâptır. Bir inkılap ki onu ya diriltir, şahika-ı saadete yükseltir, yahut öldürür, girdab-ı felakete indirir. Her genç kızın teehhülde gayesi mesut olmaktır. Tabiat her kıza mesut olmak için hak-ı intihap bahşetmiştir. Tabiatın bu tabîî bahşayışını kıskanmak reva mı?

Körebe oynar gibi körü körüne evlenenlerin fecâ-yı akıbetleri dide-i intibahımızı açacak derece korkunçtur, sanırım... Görücüye çıkmadığı için Ulviye'yi beyhude yere bana şikâyet ediyorsunuz. Bu şikâyet, hassas, ince ruhlu hemşiremi küçültmedi, bilakis onu nazarımda bir kat daha yükseltti. O köhne merasimiyle, o bî-mana usul ve teşrifâtı ile rast gelen görücüye çıkmak zeki ve mağrur bir kız için pek çirkin bir mecburiyet, daha doğrusu pek büyük bir zillettir. Darılmayınız anneciğim ama, siz zaten hep öylesiniz... Bir kız izzet-i nefsin, mantığın ne olduğunu bilen fitraten zeki ve asil bir kız, tanımadığı kadınların tetkik ve tenkidine maruz kalmak istemedi mi onun cebîn-i safına “mutlaka gönlü bir başkasında...” ünvanlı bir etiket yapıştırırsınız. Hem istirham ediyorum, iyi ve serbest, tabîî ve mantıkî düşününüz... Farz edelim ki Ulviye izdivaç için bizzat kendisi bir genç intihap etmiş bulunsun... Ne olur, bundan ne çıkar? Ben Ulviye'nin ulviyet-i ruhundan

o kadar eminim ki hayat ve talini birleştirmek için intihap edeceği zevç herhalde şayan-ı kabul bir genç olacaktır. Eğer intihapta hataya düştüğü tahakkuk ederse o başka... O zaman muvafakat etmemek, kendisini tenvir etmek hek ve salahiyetine malik olabilirsiniz... Siz de bilirsiniz ki anneciğim, ebeveynin bu gayr-ı tabî tahakkümleri yüzünden bizim izdivaç âlemimiz de şimdiye kadar ne facialar, ne felaketler, hatta ne namussuzluklar olmuş, ne müthiş, ne elim telakkiler vuku bulmuştur. Bu içtimai hailelerin haddizatında nasıl millî birer felaket olduğunu düşünürsen batıl itikatlar ve itiyatlarla sevgili vatanımızı kendi elimizle bîperva ve bî-muhaba uçuruma sürüklediğimizi itiraf mecburiyetinde kalırız. Rica ederim, artık biraz mana-yı hayata, mana-yı saadete nüfuz edelim. Hakikati olduğu gibi görelim. Meşum bir kâbus şeklinde varlığımıza çöken o köhne fikirlerden, âdetlerden sıyrılalım. İzdivaç gibi mühim ve nazik mesâil-i hayatiyeyi daha serbestâne, daha asilâne düşünelim. Artık bu kadar zulmet gaflet yetişi! Elem ve hicranla tekrar ederim ki tabiata, mantığa karşı isyanın cezasını yalnız ayrı ayrı aileler değil, fecii olmak üzere heyet-i umumiye, heyet-i içtimaiye, bir kelime ile memleket çekiyor... Bizim kadar iptidai ve gayr-ı tabii şartlar altında izdivaçlar yapan bir millet gösterebilir misiniz? İşte bence inhitatımızın gayr-ı medeni bir sırrı, bir sebebi... Eğer dünyada hemen yegâne olan tarz-ı izdivacımız muvafık-ı akl ve mantık olsaydı yeryüzünde en müterakki millet bizim olmaklığımız lazım gelmez miydi? Hâlbuki...

Hâsılı size kemal-i ehemmiyetle tavsiye ederim ki izdivaç hususunda Ulviye'yi tamamen serbest bırakınız. Hem uzağa gitmeğe ne hacet? Ders-i ibret zannederim, pek yakınınızda! Benim izdivaç felaketim sizi tamamıyla irşat ve ikaz edecek bir belagate malik değil mi? Benim gibi körü körüne evlenmenin elemini pek derinden hisseden zavallı bir bedbahtı düşününüz de ikinci, doğrusu üçüncü bir faciaya sebep olmaktan sebep olmaktan ihtiraz ediniz. Vakıa ben bilahare felaketi kısmen tamir ettim, cehennemden sıyrıldım... Fakat ortada bir çocuk, kurban bıraktım... Emin olunuz ki bu haileye sebebiyet veren ne oğlunuzdur, ne de saf gelininizdir... Ancak şerâit-i içtimaiyemiz, akâit-i fikriyemizdir!...

Hemşirem icabında ihtimal görücüyü de çıkar fakat kibarâne ve serbestâne bir tarzda... Onun nazik ve hassas ruhunu incitmemek, izzet-i nefsinin, asalet-i tefekkürünü ceriha-dar etmemek şartıyla... Siz onu benim kadar kabil değil anlamadınız anlayamazsınız. Benim felaketim sizce müphem ve gayr-ı mahsus kaldıysa ablamın, ruhuna eş olamayan kocası yüzünden beş senedir çektiği ıstırapı, geçirdiği cehennemî hayatı da mı unuttunuz? Şuna kani olmalı ki ruhlar imtizaç ve izdivaç etmedikten sonra hocanın nikâhı, hacının duası iki vücudu samimiyet ve saadetle birleştirmek için asla kâfi bir tılsım teşkil edemez. Bu adem-i kifayeti münevver zekâları, uyanık ruhları ile evvelden idrak ederek mukaddes hakk-ı saadetlerini bizzat istihsal için ebeveynine isyana mecbur olan cesur müteşebbis kızların çoğu fikrimce hareketlerinde tamamen mazur ve haklıdır... “Kızı kendi haline bırakırsak ya davulcuya varır yahut zurnacıya!” sözü herhalde bizim için şerefli bir darb-ı mesel olmasa gerek... Bu sözle kızlarımızı pek çirkin bir tarzda tahkir ettiğimizin bilmem farkında mıyız? Fikri, terbiyesi yerinde her bir kız bu darb-ı meselin etmek istediği mana-yı hakaret karşısında kalbinin bütün kabiliyet-i feveranıyla isyan eder. İzdivaçta tahakküm ve istibdat göstereceğimize kızlarımızı kuvvetli bir terbiye ve irfan ile tezyin ve teşhiz etmeye çalışsak, zannedirim, daha iyi olur... Mevzu gittikçe derinleşiyor... Artık şu nazik ve nezaketi tespitinde mühim ve mehib meseleyi şimdilik burada halledilmiş farz edeyim de mevzuu değiştireyim, ikinci mektubunuza cevap vereyim.. Şen ve şatır kalemim bu mevzu etrafında dolaştıkça adeta asabileşiyor, asileşiyor..

*

* *

Yanınızdan ayrılalı epey zaman oldu.. Dün akşam hepinizi şöyle bir gözümün önüne getirdim. Piş-i hayalimde pederimin, sizin, ablamın, Ulviye'nin, Şevket'in simalarını tespit edebildim.. Fakat Nüzhet'in çehresini bir türlü gözümün önüne getiremedim.. Mini mini yüzü seyyal, müşevveş hatlar ve irtisamlarla dalgalanıyor, zeki ve sevimli siması nazar-ı hayalimden mütemadiyen kaçıyordu. Bundan çok müteesir oldum.. Demek yavaş yavaş Nüzhet'i büsbütün unutup, onun o cazip ve munis şahsiyetini büsbütün

kaybediyordum.. Birden sevgili kardeşimi mezara gömmüş gibi, soğuk bir raşe-i matem ile titriyordum.. Tam bu sırada odama bir mektup getirdiler.. Mektubu uzaktan görür görmez sizden olduğunu anladım. Şetaret ve tehalük ile zarfı aldım. İçerisinde mektuba benzemeyen katı bir şey vardı.. Merak ve heyecanla açtım. Bir de ne göreyim? O zeki ve mütebessim, o vakur ve Nazif nazarlarıyla, o büyümüş de küçülmüş tavrıyla Nüzhet karşımda durmuyor mu? Artık bu garip ve mesut tesadüften ne kadar sevdiğimi siz tasavvur ediniz. Fotoğrafı bir müddet gözümde ayıramadım. Tevekkeli benim Nüzhet'i çok sevmem boş değil! Onda öyle başka bir incelik, onun ateşin nazarlarının mana-yı inatında öyle müstesna bir derinlik var ki herkes o inceliği anlayamaz, o derinliğe varamaz.. Nüzhet'in serâir-i fatanet ve asaleti şahsiyetinin bu ifade-i rikkatinde, Nüzhet'in bütün o hassas ve mümtaz ruhu mana-yı inatında toplanmıştır. Resmini göndermekle beni çok sevindirdiniz anne!. Teşekkür ederim. Yalnız pantolonu diz kapaklarından fazla aşağı.. Buna biraz canım sıkıldı. Çünkü bu çirkin nispetsizlik, az çok, güzel Nüzhet'in kıyafetini şiiriyeti endamını bozdu.. Ah, ezelfi dert!.. Ne ise, şimdi Nüzhet benim yanımda bulunuyormuş gibi memnu ve mesudum. İtirafım biraz fena olacak ama, sakın darılmayınız.. Hepinizden ziyade Nüzhet'i göreceğim geldi.. İnşallah onun tahsiline bizzat ben ehemmiyet ve nezaret edeceğim. Öyle ümit ediyorum ki tahsil ve terbiyesine dikkat ve itina edilir, istidat ve kabiliyetiyle münasip bir mesleğe intisabına delalet olunursa vatan istikbalde büyük bir evlat, kim bilir, belki bir deha kazanacak... Çok temenni ederim ki en parlak zekâları ve dehaları bî-muhaba söndürmekte bir kasırğa kudreti gösteren muhitin gafletine, zulüm ve zulmetine Nüzhet de kurban olmasın.. Bilmem, muhitimizin, ananemizin bu meşum söndürücü kuvvetini imha ve iskât edecek ateşin bir deha-yı teceddüt biz de ne vakit yetişecek? Filhakika biz Deli Petro gibi akıllı, büyük bir adama şiddetle muhtacız!. Fikrimce kadınlar nurlu bir şahika-ı hayata yükselmedikçe bizi hiç girdab-ı inhitattan kurtaramayacaktır. Son zamanlarda kadınlar biraz içtimai mevkilerini, ehemmiyetlerini anlamaya başlar gibi oldular. Bunu uzak bir ufukta müphem bir lem'a gibi seziyorum.. Bilmem sizin kadınlık âleminde hissedilen şu hafif inkılâptan haberiniz var mı? Hiç zannetmem.. Fıtraten zeki olmakla siz, ihtimal yaşınızın icabı, pek

mutaassıp, pek muhafazakârsınız... Muhafazakâr olmak belki sizin hakkınızdır.. Fakat liberal olmak da Ulviye'nin hem hakkı, hem de vazifesidir. Eğer tabiat sizi tekaüt etmiş ise bırakınız Ulviye hayat-ı medeniye, faaliyet-i fikriye kadrosuna dâhil olsun.. Memleketi nasıl gençler, gençlik idare ediyorsa kadınlığın mihver-i tekâmülünü de, müsaade ediniz, tazeler çevirsin!...

Garp saatinin takviminin kabulüne ne diye, ne hakka istinaden itiraz ediyorsunuz? Fenne, mantığa hürmet etmek medeni insanlar için bir vecibe değil midir? Kadınların hastanelerde çalıştığına, devâire, cemiyât-ı müessesâta girdiğine, Galatasaray'da küşat edilen hilal-i ahmer sergisinin hanımlara da kapılarını açtığına niçin köpürüyorsunuz? Kadınlar insan değil mi? Onlarda kabiliyet-i hayat, ziya-yı idrak, ihtiyac-ı faaliyet yok mu? Onlar dimağ, kalp taşıyorlar mı? Onlar milletin nısfını teşkil etmiyorlar mı? Milletin yarısını -hususuyla böyle uzun bir harp zamanında- felce uğratmak vatana yapılacak hıyanetlerin, cinayetlerin eşna'nını teşkil etmez mi? Avrupa'daki kadınlık harekât ve inkılâbından artık bizim müteessir ve mütehasis olamamamız kabil olabilir mi? Tabiata, mantığa bu derece zulmet-âhud serkeşlik elim, feci neticeler vermez mi? Yağmurlar karlar altında vatan için kanlarını döken yaralı kahramanlara ilahi bir şefkatin sıcaklığını hissettirmek kadınların en tabiî, en mukaddes bir vazifesi değil midir? İşte bir silsile-i emsile ki cevaplarını size munis ve rakik bir lisan-ı şiir ve nur ile Ulviye veremezse, zaman-ı gazup ve intikamkâr **اشمزازرله** bir gün mutlak verecek!

Sakın, size rağmen Ulviye'yi müdafaa ediyorum diye bana gücenmeyiniz... Ben Ulviye'yi değil, hakikati, mantığı, nur ve ziyayı müdafaa ediyorum, muhterem anneciğim...

Raif Necdet [KESTELLİ]

S.F., C. 58 Nu. 1509/35 s. 135

2. BUHRAN

Aile hayatında Şu son günlerde geçirmekte olduğumuz buhrandan dolayı benim fikrimi soruyor, benden istimdat ediyorsunuz. Filhakika geçirmekte olduğumuz buhran az Şayan-ı ehemmiyet değildir. Ben Şimdiye kadar hasb-el-vazife öyle zavallıları, öyle cahil kadınlara tesadüf ettim ki evlat sahibi olmak, kocalarının muhabbetini kazanmak, için fen, mantık ve ahlak namına inanılmayacak hatalar, hatta cinayetler iŐlemiŐlerdir. Hem akametın kendisinde mi, yoksa kocasında mı olduğunu iyice tetkik ve tefahhus etmeden...

Cahil ebelerin, vahşi ruhlu frklerin bu millete yaptıkları fenalıklar, emin olunuz, tasavvurun çok fevkinde bir vs'ati hazidir. İŞte ben mektepte fen-i kabalayı tahsil ederken hep bu iğrenç fenalıklarla uğraşmak derin zulmetler ve gafletler içinde kalmış kadınlarmıza sıhhat ve necat Şulesi saçmak emeliyle çalışıyor, istikbal-i itimaiyemizi bu tüyler ürpertici facialardan kurtarmak heyecanıyla ırpınıyordum. Filhakika askerlikte vatana aÇık bir zabıt, muhayyilesinde yaŐattıĐı müstakbel harbin Şanlı bir kahramanı olmak, memlekete yeni topraklar kazandırmak için nasıl ateşin bir heyecan ve iman ile çalıŐırsa ben de aynı vecd ile çırpınıyor uĐraŐıyordum. Çünkü benim de gzergağımda silahla değil, mantık-ı ziya ve irfan ile feth ve teshr edilecek bi-payan bir arazi, bir arazi-i zulmet vardı... Ve yle zannediyorum ki bu cihat daha elzem, daha ulvi ve kutsi idi...

Mektepten çıkıp da doğrudan doğruya hayat ile hakikat ve fecayi ile temasta bulunduğum zaman tasavvur ettiğim o b-nihaye sahayı bütün karanlığı ve çıplaklığıyla hemen gördüm... Ve büyük bir his-i hiras u haşyet ile titredim. Fakat bu derin ve mehib ra'Çe bana azmimi takviye etmekten, bana vazifemin kutsiyetini büsbütün göstermekten başka bir Şey yapmış olmadı. İŞte altı yedi seneden beri ezici, sersem edeci bir humma-yı cihat içinde zulmetlerle, asırların kkleŐtirdiĐi köhne itiyatlar, hurafelerle arpıŐa arpıŐa, en hissî ve feci sahnelere Şahit ola ola bu geçen yaŐımda hidemât-ı ŐaŐkaya mahkûm bir mazlum gibi ihtiyarladım. Hayatın siyah manzaraları saçlarımı beyazlattı...

Zulmetlerin kesif derinlikleri gözlerimde fer bırakmadı! Filhakika şu gördüğümüz zahiri manzara-yı dünyanın derinliklerinde öyle facialar, öyle çoğu irfansızlıktan ve karanlık itikattan mütevellit feryatlar gizli ki bu gayr-ı mer'i sefaletleri görüp de ihtiyarlamamak, mecnun olmamak pek güç... Ah, benim şu ak saçlarım karanlıklara biraz deva olsa, biraz ziya saçsa!...

Aşağı tabakada ve hatta vasat muhitte bulunan kadınlarımız öyle muzlim bir zihniyete, öyle elim bir halet-i ruhiyeye maliktirler ki en fenni tavsiyeleri, en makul sözleri o zavallı dimağlarda maalesef hiçbir tesir husule getiremez... Fakat ihtiyar kadınların, fakat cahil ebelerin ve hocaların, hele mahut üfürükçü babaların ufak bir işareti, bir ihtarı onlara en gülünç, en feci tedbirleri, ilaçları tehalükle yaptırmak için kâfi gelir! Siz tabii bu tabaka-yı hissiye ve fikriyede bulunan hanımlardan değilsiniz... Buna katiyen eminim... Fakat öyle anlıyorum ki zevcinize olan fart-ı muhabbetiniz, maruz kaldığınız buhran muvazene-yi fikriyenizi epeyce sarsmış... İşte sizi bu zaaf u teşevvüsten, bu muvazenesizlikten kurtarmak içindir ki bu mufassal mektuplarımla bazı içtimai dertlerimizi, fikrî dalâletlerimizi teşrih etmek istiyorum...

Emin olunuz hemşire ki, çocuğu olmak için umk-ı rahme sivri demir veya sülük sokan kadınlara, diri diri civciv yutan zavallılara, hocaların, hacı babaların veya bunak ninelerin muzlim ve zalim tavsiyeleriyle daha bin türlü söylenmesine ahlaken cesaret edilemeyen ilaçlar, vasıtalar kullanan budalalara çok, ama pek çok tesadüf ettim. Bütün bu iğrenç tedbirlere müracaat eden kadınların hemen hepsi eğer maddeten harap olmamışlarsa manen ölmüşlerdir.

Akametini zevcesine atfederek ikinci bir izdivaç yapmak için kendisini mazur gösteren hodbin erkekler de az değil. Onun içindir ki bu mühim meselede evvela akametini hangi cihette olduğunu epeyce tetkik etmek lazım. Akametini kadında ve marazın da iltihabî olduğu tahakkuk ederse yapılacak başlıca makul ve fenni tedbir kaplıcalara gitmektir. Eğer maraz iltihabî olmayıp da mihanikî ise yegâne çare mütehassısına tedavi ettirmektir. Banyo ve tedavi temin-i maksat edemediği takdirde tabiatın hükmüne itaatten başka çare

yoktur... Mamafih hiçbir teşebbüste bulunmadığı halde izdivaçlarından birkaç sene sonra çocukları olmuş aileler de vardır.

Sizin çocuk olmak için yaptığınız teşebbüslere, gösterdiğiniz iştihak ve heyecanlara mukabil Muhsine Hanım'ın tekrar çocuk doğurmamak maksadıyla icrasına tevessül ettiği tedbirlerden bahsediyorsunuz... Taravet ve nezaketlerini muhafaza etmek ve yahut maişetçe üzüntü ve sefalet çekmemek için müfratâne zıt tedbirlere teşebbüs eden kadınların hareketleri de evvelkilerden daha az şayan-ı tenkit, daha az elim ve feci değildir... Çocuk olmaması için uzun fitiller ve fennen son derece muzır ilaçlar istimal eden, hamile kaldıktan sonra da iskat-ı cenin için akıl ve mantığın kabul edemeyeceği bin türlü mühlik tedbirlere müracaat eyleyen kadınların vücuda getirdikleri haileler cidden pek müthiştir.

“Her fazla insan fazla bir kuvvet, fazla bir zekâdır...” Şu cümle ile Fransa edebiyatından büyük bir adamın ifade etmek istediği hakikat-i içtimaiyeyi idrak etmemek yalnız aileler için değil ailelerden müteşekkil milletler için de felakettir. Validelikten pek çabuk istifa etmek isteyen hanımlarımız memleketin hayat kadrosunda bıraktıkları boşluğu düşünseler, zannederim, bu kadar elim ve bedbaht teşebbüslerde bulunmazlar... Öyle görüyorum ki hususiyle İstanbul'da evlenmemek modası kadar çocuk yapmamak, çocuk düşürmek itiyadı da tevsî' ve tamim etmiş. Bu, öyle içtimai bir maraz ki nasihatlerle değil, fakat iktisadi, ilmî ve amelî tedbirlerle önüne geçilemezse bünye-i milleti tahrip edebilir. Kabiliyet-i tatbikiyesi kuvvetli kavanin ve tedabir ile, memleketin şerait-i şerait-i iktisadiye ve sıhhiyesini ıslah ile tenakus- nüfusa mâni olmak hükümetin en esaslı vazifesini teşkil etmelidir.

Bugün diğer memleketlere nispeten Fransa'da az çocuk doğuyor... Fakat doğanlar ölmüyor. Fennin son vesayasına muvafık bir tarzda yaşatılıyor, yetiştiriliyor... Ne meşrular ne de cemiyet-i beşeriyenin yüzlerine piç etiketini yapıştırdığı gayr-ı meşrular israf ediliyor, berikilerde kuvvetli bir içtimai tesanüt neticesinde büyütülüyor, mükemmel terbiye ediliyor... Fikrimce iyi, feyyaz bir terbiye gören bir gayr-ı meşru, terbiye ve irfandan mahrum bir

meşrua herhalde şayan-ı tercihtir. Çünkü öteki cemiyete müfit, beriki muzırdır. Hâsılı vefiyat-ı etfal orada ve diğer medeni memleketlerde hiç mesabesinde. Zavallı bizlere gelince! Fena, hıfz-üs-sıhhaya hürmetsizlik ve serkeşlik çocuğun rahm-ı madere düştüğü dakikadan itibaren başlar, mezara kadar gider. Ekseriyet itibariyle ne insanca doğarız, ne insanca yaşarız, ne insanca mezara gireriz. Beldelerimiz de, sokaklarımız da, evlerimiz de mezarlarımız gibi harap! Filhakika başka milletlerin kabristanları bizim hayatımıza sahne olan hâr-istânlardan çok mamur, çok güzel ve müzehher! Acaba uzun harp senelerindeki vefiyat-ı müthişeyi telafi edecek tevlîdât ve bu yeni tevlîdâtı yaşatacak mucize-i hayat nerede? Düşünmeli ki bizde tenakus-ı nüfus meselesi Fransa'da olduğu gibi yalnız tevlîdât meselesi değil, aynı zamanda sıhhat, hükümet-i idare, nur ve ziya meselesidir. Filhakika nüfus yalnız kemiyetle değil, keyfiyetle de tenakus veya tekâsüf eder. Yalnız çok doğurmakla değil, az doğanları çok yaşatmakla da artar. Bizim memleketimiz de henüz istatistik denilen ilim meçhul olmakla beraber herhalde ben eminim ki çocuklarımızın yüzde sekseni İstanbul'da, doksanı da Anadolu da ölüyorlar! Bu cidden tüyler ürperten feci hakikat karşısında muharebelerin yaptığı tahribat hiç mesabesinde kalır. Bu ölüm tırpanından her nasılsa, bittabi sevk-ı tesadüfle, kurtulan mütebaki vatandaşlar da muhtelif senelerde satvetli ve şâmetli bir ittfak-ı müselles karşısında bulunur; verem, frengi, malarya hastalıklarından birine tutulup mahvolur! Bu hastalıklar heyulaî bir ejderha kudretiyle asırlardan beri Anadolu'yu yutmakta ber-devam.

Daha geçen gün çocuk düşürmek için kullandığı muzır bir ilacın tesiriyle elim bir surette hastalanarak vicdanı titreten eninler, feryatlar içinde vefat eden genç ve güzel bir kadının facia-yı üfulüne şahit oldum. Henüz iki hafta evvel meşimede kanın kesreti kabiliyet-i tevlidiyeyi imha ediyor mülahazasıyla umk-ı rahme sülük sokup kan aldırın ve bundan da faide gömeyince tarik-i tevlit kapalı zannıyla uzun bir demirle rahmi delerek vicdanı titreten feci bir manzara içinde terk-i hayat eden bir zavallının haile-i mematine temaşa-ger kaldım! Of, cehlin, zulmet ve dalaletin şu şâmetini görmeli de fennin, irfanın kudret ve kutsiyetine secde etmeli, hemşireciğim! Erkeklerin

kadınlar üzerindeki o şimdi biraz azalmış görünen tahakküm ve istibdatları, tatbik-i tehtitleri zavallıları işte böyle her türlü gülünç ve feci çarelere sevk ediyor. Mamafih içtimai kanunlarımız, itiyatlarımız arasında izdivaç mudhikesi tatlık faciası kadar büyük bir sahne-i inkılâba muhtaç...

Bizde içtimai tekâmül izdivaç eşkâl ve şerâitini esasından değiştirerek hayatın pek mühim ve nazik bir dönüm noktasını teşkil eden evlenmeyi körebe oynamak fecaatinden kurtarmakla hâsıl olacaktır. Ruhlarını, hayatlarını ve tâli'lerini müebbeden birleştirmeğe karar veren gençlerin birbirini görerek ve bilerek, severek ve takdir ederek izdivaç etmeleri elzemdim. Bu, tabiatın en tabii bir kanunudur. Görücü kadınların içtikleri kahve şapırtıları arasında karar verilmiş bir izdivaçta mesut bir ahenk, mesut bir imtizaç aramak kadar budalalık olamaz... Ruhlar kaynaşamadıktan, dimağlar arasında uçurum bulunduktan sonra her şey, bütün o dualar ve hocalar, bütün o kof tantana ve şaşalar ne kadar hiç, ne kadar kudretsizdir.

İşte kanun-ı tabiattan çıkarılmış bu nüktelere ve ihtiyaçlara mebnidir ki hayatı izdivaçta erkekler ve kadınlar heyecan ve taravete müştak ruhlarının saadet membalarını ekseriya hariçte aramak mecburiyet-i elimesinde kalıyorlar. Mamafih bedbaht, gayr-ı tabii ve muvazenesiz izdivaçların kurbanları tâli'lerinin intikamını almak için memnu ve gayr-ı meşru âfâk-ı evvâka doğru pervazda ateşin bir ihtiyac-ı ruh duyarlarsa bunu tabiat-ı eşyada, mantık-ı hadisatta aramalı! Zavallı Cevza Hanımın uğradığı felaketi elbette duymuşsunuzdur. Babasının şiddetli muhalefetine uğradı, istediği genci alamadı. Ruhuna taban tabana zıt bir adama vardı. Bir müddet sonra sevgilisiyle münasebâta bulunmağa başladı. Nihayet bir gün bir “randevu” evinde kocası tarafından yakalandı ve yaralandı. Bu vakadan sonra Cevza Hanım hayata ancak bir hafta dayanabildi. Yaranın kendisini öldürmesini bekleyemedi: Süblime ile intihar etti! İşte size bir tablo, bir roman. Hayatımız hep böyle feci romanlar, dramlarla dolu değil mi? Hulasa esasen mantığıyeti vuzuhla tebellür edememiş izdivaç müessesesini biz de büsbütün kâbus yapan şerâit değişmedikçe ne menfez-i tatlık tıklabilir, ne de içtimai hayatımızda hava-yı ahenk duyulabilir.

Evet, çocuğu olmuyor diye tatlık. Çok çocuk doğuruyor diye tatlık. Yolda yürürken peçesini açmış diye tatlık. Kaynanasından izin almaksızın sokağa çıkmış diye tatlık. Artık bu feci maskaralıklar yetişir. Fakat iyi tahlil edilecek olursa bütün bu tatlık sebepleri ekseriya ca'li ve zahiridir. En derin, en esaslı vaziyeti sebab-i cebr ve dua ile yahut katı bir his şehvetle, hâsılı gayr-ı mantıkî ve gayr-ı tabii şerâitle yapılan izdivacın bizzat kendisindedir. Bir insan kafasına denk, ruhuna munis gelmeyen bir adamın huzur-ı sohbetinde asabileşir, beş dakikadan fazla sabır ve tahammül gösteremezken, körü körüne veya hercailikle intihap edilen ve kalbin ve dimağın ihtiyacına cevap vermeyen bir zevç veya zevce ile nasıl müebbeden telif-i ruh, teşrik-i hayat eder? Doğrusu bu müziç, bu cehennemî hayat tahammül edilir şey değildir...

Üç dört sene evvel, tanıdığım bir ailede pek şayan-ı dikkat bir talâk vakası olmuştu. Size sırası gelmişken kısaca anlatayım: Zevç hür fikirli, ارجو فاله, budala itiyatlara düşman hassas bir gençti. Zevce eski kafalı, ana ve babanın terbiyesi altında büyümüş, ananelere, hatta hurafelere hürmetkâr, mahdut fikirli bir taze idi. Zevç bir gün salon için küçük kıtada güzel bir heykel almıştı. Zevce, içinde bulunduğu asırdan tamamen gafil, “Babama inme mi indireceksin?” sualiyle kızmış, köpürmüştü. Refikasının bu besateti, bu iptidailiği karşısında elim bir sükût-ı hayale uğrayan zevç, müthiş bir buhran-ı asap içinde, iki çocuğuna rağmen, hemen karısını tatlık etmişti. İşte dua ile nikâh ile ruhlar ve dimağlar arasındaki uçurumun dolmayacağını, mesut bir aheng-i imtizaç hâsil olamayacağını gösteren facialardan bir numune!

Mideleri ve sinirleri tahrip, iktisâdiyatı berbat eden Harb-i Umumi'nin içtimai hayatta açtığı buhranlardan biri de aile ahengini büsbütün bozması, aileler arasında talakın artmasıdır.

Makul şerait dâhilinde yapılan izdivaçları bile insanlık için müziç, tahammülsüz görmeye cesaret eden bazı feylesoflar, serbest mütefekkirler kim bilir bizdeki boyayı, bu gayr-ı tabii ve gayr-ı mantıkî manzara-yı tehhülü nasıl hayran bir his-i isyanla temaşa ederler? Filhakika biz pek garip bir milletiz. Padişahların, hükümetlerin istibdatlarına, haksızlıklarına asırlardan beri mütevekkilâne sabır ve tahammül ederiz de sonra o acz ü zaafımızla o her

şeyden kuvvetli dehhaş tabiatın, fennin kanunlarına, düsturlarına itaat etmemek celadet-i gayr-ı medeniyesini göstermekten perva etmeyiz!

İşte hemşireciğim, kaleminin bir ucunu yaralı hassas kalbine koyarak yazdığın o muazzez ve hazin mektubun bende bütün bu tefekkürleri, tefelsüf ve teheyhüçleri uyandırdı. İctimai dertlerimizi size biraz dökmek ve göstermek ile şimdi ruhumda hafif bir teselli ve inşirah hissediyorum. Siz benden imdat ve muavenet istiyorsunuz. Fakat ben de ona muhtacım. Yalnız şu mektubumla sizi belki mühim bir noktada ikaz ve irşat etmiş oluyorum: Buhranın sebebini sade çocuğunuz olmamasında aramayınız! Meseleyi daha geniş, daha derin bir zaviye-i rüyet arasından tetkik ve tahlil ediniz.

Raif Necdet [KESTELLİ]

S.F., C. 58 Nu. 1511/37 s. 171

3. “SERVET-İ FÜNÛN” SAHİBİ AHMET İHSAN BEYEFENDİ'YE

Çok eski dostum!

Muteber gazetenizin 4 Mart tarihli nüshasında gayet güzel bir kâr-ı kadim ocak göstererek “sadr-ı esbâk Fuat Paşa merhumun konağında bir ocak idi. En nefis çinilerden yapılmış idi. Biz o kadar malımızın kıymetini bilmeyiz ki, şimdi bu ocak başlığı Londra’da “Victoria Albert” Müzesi’nde duruyor.” deniliyor. Bu yoldaki ağır taarruzun bana cihet-i aidiyetinde, müsaadenizle, şu suretle cevap vereceğim: Ahmet İhsan Beyefendi dostumuz! Kısa bir malumatla bunca senelik bir dostluğu incitmekten ise acaba benden sual etmek daha tatlı bir mülahazakârlık olmaz mı idi? Vakıa bu ocak gibi bir yadigâr ve öyle latif bir bedia, hususi sahibinden ziyade memleketin malidâr ve İngiltere’ye veyahut diğer bir ecnebi memleketine gitmesinden dolayı cüzi bir kabahatim olsa, yazınız tasdik ederdim. Fakat memlekette bu nevi asâra anlayışlı muhabbeti olan bir dostunuzdan lütfen sual buyurmuş olsa idiniz, haber alır idiniz ki, ocak, ceddimin konağında mevcut değil idi; üzerine bina kondurmak müyesser olmayan bir arsamızda enkaz arasında parça parça zuhur etmiş ve benim İstanbul’da bulunduğum zamanlardan birinde satılmış olduğunu öğrenmiş olurdunuz! Bununla beraber validemin vaktiyle Avrupa’ya gitmesiyle kâffe emlakim bütün adaletlere, bütün kanunlara, bütün insaflara mugayir olarak müsadere ettirilmiş idi. Ve bu böyle olmasaydı ben bugün başımı sokacak bir mekâna malik olurdum ve o bî-nazir ocağı bir müze veya gazetede değil, en güzide salonlarımın birinde görür idiniz... Hem de bakınız o eski zamanın haksız muamelesi ne zalimane surette bana ocaktan çok fazla pahalıya geldi: Eski Rus muharebesine giderken, şehit olursam, hiç serveti olmayan herkes validemin sokakta kalabilmesi korkusuyla mevcut emlakımı kendisine firağ etmiş idim. Belki bu fevkalade ocak da o zaman ya daha sonra – iyi hatırlıyorum- elden çıkmıştır. Her ne hal ise; şu soğuk havalarda mevcut olsa idi, sizinle başına geçer üşütmüş olduğumuz, nice zî-kıymet olan dostluğu,

yeniden ısıtırdık! Arzu buyrulduğu halde şu satırların aynı ile neşri o işi
görebilir... Baki uhuvvet ve hürmet!

Pek eski dostunuz Keçecizâde

İzzet Fuat

S.F., C. 59, Nu. 1544/70, s. 288

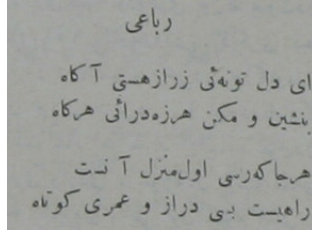
4. BİR MEKTUP

Ömer Hayyam'ın öteden beri meftunuyum. Süleyman Nazif Bey'in (Servet-i Fünûn)daki makalesini okuduktan sonra da bu incizabıma halel gelmedi. Sekizinci asr-ı hicride yazılmış bir mecmuada gördüğüm bir rubaisini âtiye naklediyorum. Şimdiye kadar gördüğüm matbu ve gayr-i matbu nüshalarda bu rubai yoktur. Mecmuanın eskiliği ve rubainin üslub-ı tanzimi Ömer Hayyam'ın olduğunda şüphe bırakmıyor. Gerek memleketimizde, gerek diyar-ı ecnebide bulunan (Hayyamiyyun)a bu suretle hizmet etmiş olduğum için iftihar ederim.

Erenköy'den

Ali Yümni

Rubai

Ömer Hayyam

Tercümesi

Ey gönül varlığın sırrına muharrem değilsin.

Yerinde otur. Ve her zaman halt edip

Durma. Nereye yetişirsen ilk menzil odur.

Bu bir yoldur ki pek uzun, ömür ise kısadır.

A(yım). Y(e)

S.F., C. 59, Nu. 1545/71, s. 295

G. GEZİ YAZILARI

1. SAROW

-1-

Bir kısmını seyahat suretiyle, bir kısmını tesadüf eseri olmak üzere, gerek Türkiye’de, gerek Avrupa’da birçok şehirler, kasabalar, köyler gördüm. Fakat bütün bu yerler içinde Sarow’dan daha güzeline tesadüf etmedim.

Fakat bundaki güzelliği teşrih etmek isterim. Çünkü ben güzellik ile Sarow’un yalnız manzarasını kastetmiyorum. İtiraf ederim ki Bavaria’da, İsviçre’de, Turingan’da manzarası Sarow’dan daha güzel olan yerler vardır. Lakin Sarow’un öyle hususiyetleri var ki... Fikrimde musırım; Sarow her hususta güzeldir.

Güzellik mefhumu nelere delalet ederse, o hepsini nefsinde cem etmiştir.

Sarow; şairlerin, ressamların, mabudu olabilir.

Benim bu kanaatime can veren daha başka sebepler de var: Hatıratı... Öyle hatıratı var ki hayatın milyonlarca dağdağasına rağmen nisyana karışmıyor.

Sarow; Berlin ile Frankfurt Oder arasında ve bu iki memleketi yekdiğerine vasl eden normal demiryollarının takriben elli kilometre şimalinde etrafi çam ormanları ile muhat, Saroe gölüne nâzır, ufak tepelerin tatlı bir sath-ı mâilinde kâin şirin bir köydür.

Normal demiryollarının, Berlin’den itibaren yüz yirminci kilometresi Sarow’un normal katarlar istasyonudur. Buradan itibaren dar hat başlar ve bir buçuk saatte Sarow’a muvâsalat eder.

Sarow istasyonu bizim Erenköy istasyonunu andırır. Burası intiha istasyonu değildir. Şimendifer hamulesini terk ettikten sonra, çam ormanları arasında yilankavi yollarda uzanarak kaybolur.

Buraya tedricen yaklaşıldığı halde trenden inen her yolcu, nadir ve rayihalı bir sıhhat havasının ciğerlerini doldurduğunu hisseder.

Trenin muvâsalatı anında birkaç hamal, beş altı Sarowlu istikbalci, on beş seyyahtan fazla insana tesadüf edilmez.

İstasyonun arkasında geniş meydan bir meydan, sağında orman, karşısında meydana telâki eden şose, solunda da birer kattan ibaret dört dükkânı, iki köşkümsü bina ve birkaç muntazam baraka var. Sarow'un istasyon meydanı köyün hem çarşısı, hem pazarı, hem ticaretgâhı hem de hükümet meydanıdır.

Meydanın solundaki dükkânlarda her şeyi bulmak kabildir. Baştan birinci dükkân bir bakkaldır. Bakkaliye emtiası namına her şey mevcut olduğu gibi kravat, potin, gömlek, kırtasiye, bisiklet ve araba teçhizatı gibi birbiriyle münasebeti olmayan birçok emtia var.

İkinci dükkân güya perukâr. Burada tuvalete taalluk eden eşya bulunduğu gibi hazır elbiselere varıncaya kadar her şey var.

Üçüncü dükkânın ne olduğunu bilmiyorum. İçinde ve vitrinde o kadar çeşitli şeyler var ki bir isim vermek kabil değil.

Dördüncüsü de böyle. Bu galiba bir eczane. Bana öyle geldi ki bu dört ticarethane birçok ticaret şubelerini tahlîl etmiş birer “bin bir çeşit” değil, “yüz bin bir çeşit” mağazalarıdır.

Ticarethanelerin nihayetindeki köşk hükümet binasıdır. Köyün bütün idare mekanizması bu köşkün içerisinde.

Köşkün ittisalinde ufak bir bina var. Adeta büyük ve muntazam bir baraka. Burası da köyün matbaası. Sarow'da tek yapraklı yevmî bir gazete ile iki meslekî risale çıkıyor. Yevmî gazete köy halkını ahval-i âlemden haberdar ettiği gibi ziraî, iktisadi, içtimai, siyasi makaleler de neşrediyor.

Gazetenin vukuât-ı zabita sütunu yok. 1918 senesi zarfında bir gün biri diğerine bir tokat vurmuş. Onu da yazmağa lüzum görmemişler. Bittabi hariçten başka gazeteler geliyor.

Burada hapishane falan yok. Jandarmalar da silahsız geziyorlar. Bence terk-i teslihat nazariyesi asıl burada tatbik ediliyor.

Köyün kendisi istasyonun bir kilometre cenubundadır.

İstasyon meydanından itibaren şose gölgeler içinde ilerliyor. Burada toz kalkmasın diye yolları, şoseleri, meydanları su ile değil taş kömüründen istihraç edilen **زیت تیلہ** ile **اسٹام** ediyorlar. Bu suretle yollar aylarca sulanmak ihtiyacı göstermedikleri gibi muhitin tatlı rayihasına bir de hafif katran kokusu inzimam ediyor.

Köyün, cem'an iki küçük omnibüs ile dört beş arabadan ibaret vesâit-i nakliyesi yolcuları istasyondan köye naklediyorlar. Bu omnibüslerin içerisi yirmi kişi istiap ediyor. Bir arabacısı var, kondüktör yok. Yalnız kapının yanında bir kutu asılı. Üzerinde “her yolcu 50 santim atsın” yazılı o kadar. Arabacı kutuyu kontrol bile etmez. Çünkü aldatıldığı vaki değildir.

İstasyondan bir kilometre sonra köyün kendisi görünür. Beyaz duvarları, kırmızı damları, yeşil panjurları ile bahçeler arasına perakende serpilen bu saadet yuvaları yek nazarda köy halkının nezahet-i ruhiyeleri hakkında bir fikir verir.

Köye yaklaşınca soldaki orman seyrekleşir ve Sarow Gölü görünür. Gölün başladığı yerde soldaki orman biter, yol köye pek yakın ve muvazi gider, sağ tarafta yükselir.

Köyün hemen vasatını teşkil eden bu nokta, göle nâzır ve tatlı bir yamaçtır.

Biraz daha ileride, yani köyün nihayetine doğru, solda etrafında küçük küçük binalara malik iki katlı fakat tûlen iyi bir saha işgal eden yepyeni bir bina nazara çarpar. Müteaddit çiçek, kum ve çakıl bahçelerine malik ve süslü parmaklıklar ile şosedan ayrılan bu bina gurubu Sarow'un yegane otel ve gazinosudur.

“Sarow **زاروور هوف**” namındaki bu bina köyün en büyük müessesesidir.

Sarow **زاروور موڤ** 'in önünde temiz bir göl, muntazam bir rıhtım ve kayıkhaneye var. Göle rağmen sivrisinek yok. Tedabir-i fenniye azami derecede riayet ediliyor, ve kayıkhanede, daima müşterilerin emrine amade kayıklar, kotralar ve küçük motorbotlar var. Gölün cesameti bizim çekmece gölüne yakındır. Fakat haddizatında burası bir göl değil körfezdır. Çünkü Spree nehriyle birleşiyor. Hatta ufak ufak motorbotlar ile nehri takiben Berlin'e kadar gitmek gelmek kabil.

Sarow **زاروور موڤ** 'in bu büyük binası restoran, gazino, tiyatro, dans ve bilardo salonlarına malik. Yatak odaları bu binada değil. Şosenin öbür tarafında on bir adet krem renginde, hepsi birbirinin aynı, sekizer odalı adeta krem duvarları görünemeyecek kadar sarmaşıkla kaplı köşkler var. Bu köşkler münhasıran yatak ve banyo odalarını ihtiva ediyor.

Kahvaltı müstesna olmak üzere öğle ve akşam yemekleri, "saat 5" çayı restoranda arzuya göre umumi veya hususi olarak ihzâr ediliyor.

Servis hayret edilecek kadar temiz ve kibar. Garibi şu ki bütün bu fevkaladeliklere rağmen bir kişinin bir günlük masrafı, aynı hayatı yaşamak için Berlin veya civarında sarf edeceği paranın hemen hemen nısfı... Burada herkes birbirinin dostudur.

Sarow'un iki bin kadar nüfusu var. Halkın hemen hepsi çiftçi ve ormancı. Sonra her ev pansiyon...

Halk, muhitin taht-ı tesirinde belki dünyanın en temiz ve en nazik ve en saf insanları.

Sarow maddi manevi bütün güzelliklerin membaıdır. Ona bütün bir kalp ile meftun olmamak kabil değildir.

Sarow'un öyle bir şiiiriyeti var ki kaleme sığmaz ve ben onu bu zoraki satırımla anlatmağa çalışırken kıymetini kırmaktan korkuyorum ve aczime kızıyorum.

Bir gün Sarow **موقدمه** bir münakaşa oldu.

Bütün gördüğüm yerlerin en güzeli diye tavsif ettiğim Sarow'da, 1918 yazında iki aydan fazla oturdum. Ben zaten boş zamanlarımda hep oraya giderdim. Bilhassa mektebimin **واڤانس** zamanlarında beni arayan orada bulurdu.

Sarow beni bir mıknatıs gibi çekerdi. Oraya sık sık gide gele yerlilerle de tanışmıştım. Zaten Sarow'da herkes birbirinin ahbabıdır. Birçok dostlarım, ahbablarım vardı. Hele Sarow **هروك** sahibi mösyö **فاركس** ile pek dost idik.

Sarow'da ayağımı bastığım dakikadan itibaren hayatın her türlü kaygısını unuttur zamanımı havai eğlencelere hasrederdim. Fakat bu benim hakkın idi. İstirahat ve eğlence ile geçirmek fazla bir şey değildir. Bahusus böyle köylerin eğlenceleri hiçbir zaman büyük şehirlerin eğlenceleri gibisefihâne değildir ki sözlerim itiraz kabul etsin.

Sarow'da o tarihte bazı misafirler daha vardı. Bunların içinde; ana, baba, iki genç kız ve bir erkek çocuktan mürekkep bir tüccar ailesi ile epey ahbab olmuşum. Her gün gölde sandallarla gezer, ata biner, ormanlarda kır ve daü çiçekleri toplardık. Bütün aile benden çok hoşlanıyorlardı. Her gezmeğe çıkışlarında behemehal benim refakatimi rica ederlerdi.

Akşamları Sarow **رعوڤك**'in restoranında yemek yedikten sonra yukarıya, büyük salona çıkar, esnemeğe başlayana kadar çene çalar, konserler yapar (içimizde iyi musikişinaslar vardı) bilardo, piket vesaire oynar, dans ederdik. Hulasa; sene-yi tedrisiye esnasındaki sıkıntıların acısı kat kat çıkardı.

Sarow öyle bir köydür ki orada yaşayanların ömürleri fâiz-i mürekkebi ile artar. Orada yetmiş yaşından evvel ölen yok. Ben her gidişimde birkaç kilo artarım.

F. Fuat

- Mâ-ba'dı Var -

S.F., C. 58 Nu. 1509/35 s. 143

2. SAROW

– 2 –

Bir gün Max Klauser bir profesör ile tanıştım. Sarow’a bir gün evvel gelmişti. Zooloji ve iktisat müderrislerinden olan profesör, bir sene Abdülhamit zamanında, bir sene de hürriyetten sonra Türkiye’de bulunmuş. Bizi oldukça yakından tanıyor. Sarow’a da tebdil-i hava için gelmiş. Biraz da Türkçe biliyor. İlk tanıştığımız zaman pek sevindi ve “Türkçe konuşabilmek fırsatını bulduğumdan pek memnunum” diyebilmek için epey çabaladı ve saçma sapan bir şeyler yumurtladı. Sonunda da Türkçe:

– Efendim, güzel Türkze konuşuyorum, dir mi? dedi.

– Şüphesiz dedim.

Dereden tepeden birçok şeyler konuştuk. Önümüzdeki masanın üzerinde birçok gazeteler ve resimli mizah mecmuaları vardı. Onları karıştırırken gözü bir Türk karikatürüne ilişti. Türk’lerin hâlâ; potur; şalvar, kırmızı kuşak, sarık, yatağan, esmer renk, karagöz, kara saç, pala bıyık gibi kelimelerin bir araya gelmesiyle ifade edilecek şekilde tasavvur edilmesine kızdı:

*

* *

Ne vakittir işim gücüm eğlenceden ibaret idi. Fakat profesör beni zihnen meşgul olmağa sevk etti. Bir gün onunla bir münakaşaya tutuştuk. Akşam yemeğinden yeni kalkmıştık. Merdivenlerden salona doğru çıkarken bir pencerenin yanında durduk. O, ta ilerideki tepede, zemine ufkun hatt-ı fasılını teşkil eden ormanları göstererek:

– “Şurası biraz daha geniş ve gayr-ı muntazam olsa Ilgaz’ın tepelerine benzeyecek, değil mi?” dedi.

Ben duraladım. O birdenbire:

– Ha, dedi. Hakkınız var. Ben Ilgaz’ı görelî yirmi sene oluyor. Bir zamanlar orada jeoloji tetkikatı yapıyordum. İhtimal siz o zaman çocuktunuz. Siz oraları gördünüz mü?

– Hayır, dedim.⁴⁰

–Eğer bir fırsat bulurda oralara giderseniz...

diyerek Ilgaz ormanlarının ehemmiyeti iktisadiyesini anlattı. Sonra tuhaf bir mana ile:

– Mamafih, bilmem ki, dedi. O yerler hâlâ duruyor mu?

Ben güldüm:

– Belki fil yutmuştur, dedim. O da güldü.

– Hayır, dedi. Türkiye’de bu yangın belası varken insan şüphe etmekte haklıdır.

İtiraz edemezdim. Profesörün hakkı vardı. Şimdiye kadar yangın yüzünden ne kadar kıymetli ormanlarımız mahvoldu:

– Hakkınız var, dedim. Oralarını iyi muhafaza etmeğe mecburuz.

– Ben bu muhafaza tabirinden iki mana çıkarıyorum, dedi.

Birincisi; ormanları silahla muhafaza etmektir ki bu fikir doğru olamaz. Şunu unutmayınız ki kuvve-i cebriye ile men edilen bir şeyi yapmak için insanlar garip bir arzu hissederler. Saniyen kışın, köylü kendini ısıtmak, yemeğini pişirmek için ister istemez ormanı kesecektir. Ormanları muhafaza için koca bir ordu beslemek ise akla sığmaz... İkinci manaya gelince: Ormanların ehemmiyetini, kıymetini anlatmak ve bir tek ağaç kesmenin bile bir cinayet olduğunu köylüye öğretmek suretiyle muhafaza etmektir. Bu fikir hem doğru ve hem kabil-i tatbiktir. O zaman alelade çapulculuğa karşı birkaç korucu bulundurmaktan başka külfete lüzum kalmaz.

Binaenaleyh ilk ve en kati çare “öğretmek”tir.

⁴⁰ Profesörün anlattığı o yerleri senelerden sonra tesadüfen gördüm.

Bu bahis epey uzadı. Konuşa konuşa salona çıktık.

*

* *

Maroken koltuklara gömülerek hasbıhale devam ettik. Yanımızdaki masada poker ve piket oynuyorlardı. Mevzu yollarımıza temas etti. Profesör bu bahis ile de alakadar oldu:

– Bu mesele mühimdir, azizim dedi. Vaziyet-i iktisadiyenin ıslahını istihdaf eden ilmin ilk harfi yollardır. Bunu size izah etmeği zaid addederim. Yolların inşası ve tamiri nafiaya aittir. Fakat aynı zamanda ve birinci derecede harekât-ı sevk-ül- ceşiyeye müessirdir. Binaenaleyh ceht-i askeriye de aidiyeti olması icap eder:

Nitekim 1871 harbinde Fransa hududu civarı ile Oldenburg havalisindeki yolların inşa ve tamiri hususunda ceht-i askeriyenin büyük tesiri olmuştur. Hatta **طرق و معابر** İnşaatında ceht-i askeriye ile nafianın daimî tevhid-i mesaisi hakkında bazı fikirler çıkmıştı. Bu çok doğru bir düşünce idi. Fakat hükümet buna lüzum göstermedi.

– Esasen bu fikir Almanya için mevzubahis olamaz, dedim. En küçük köylerine varıncaya kadar yekdiğerine hutut-ı hadidiyye ve muntazam şoselerle merbut bir ülkenin nafiası için bu fikir hatta biraz da hakareti mutazammındır.

Profesör itiraz etti:

– Hayır, dedi. Bunda hakareti tazammun eden bir şey yok. Selamet-i memleket namına her şey yapılabilir. Eğer Almanya o tarihte ceht-i askeriyenin muavenetinde ihtiyaç hissedilseydi herhalde bu fikri tatbik ederdi. Hâlbuki mevzubahis arazi esasen, öteden beri mamurdur. Matluba kifayet edecek kadar yol da vardı. Yalnız tamirat-ı mütemadiye icap ediyordu ki bu da nafianın daima yed-i kudretindedir.

– Fakat bizim yollarımız hem eksik, hem bozuk dedim.

– Maalesef dedi. Öyle, binaenaleyh siz bu fikirden istifade edebilirsiniz. Türk askeri her şeye kadir ve kabiliyetlidir. Vakıa Türkiye nafiası **طرق و معابر**

İnşaatı hususunda çalışıyor, fakat bugünkü şekl-i faaliyetle matlub ancak bir iki asır sonra hâsıl olabilir. Hâlbuki bu müddet hem pek uzun hem de biraz tehlikelidir.

Siz millî inkişafâtınızı tevsi'e ve zamanın cereyanına yaklaşarak tev'em yürüeyebilmek için mutavassıt kademeleri dev adımları ile kat etmeğe mecbursunuz.

*

* *

Profesör Türkiye ile çok alakadar oluyor ve Türk'lere karşı derin bir muhabbet hissettiğini her fırsatta izhar ediyordu.

Mübahasâtımızda en ziyade iktisadiyâta temas ediyorduk. Çünkü bu bahis her ikimizi de alakadar ediyordu.

Bir aralık söz, Türkiye'nin ihracatı ile ithalatı arasındaki nispete intikal etti:

– Benim buna aklım ermiyor, diyordu. Dünyanın en mümbit ve ve vasi bir ziraat memleketi olan Türkiye'ye mesela Amerika'dan, Rusya'dan Romanya'dan un ithal ediliyor. Niçin? Memleketinizde hububât yetişmiyor mu?

– Bilakis.

– O halde niçin araziniz boş duruyor?

– Adam yok da ondan.

– Ne kadar nüfusunuz var?

– Yirmi milyon.*

– Ne kadar asker çıkardınız?

– İki milyon.

* Mübahase 1918'de cereyan ediyordu.

– Peki ama, asker yapmak için iki milyon adam buluyorsunuz da, arazinizi işletmek için kırk elli bin kişi bulamıyor musunuz?

Bu soru karşısında duraladım. “Fakat bu, bunla mukayese edilemez. Sizin de altı milyon askeriniz var. Bundan araziye ne?” diyecektim, fakat sustum. Gözümün önüne koca Alman arazisi geldi. Bir karış boş yer olmayan yeşil çayırları, keşif ormanları, yükselmiş ekin tarlaları, Harb-i Umumiye’nin bütün müşkilâtına rağmen onların azim ve gayretlerine birer işaret değil mi idi.

– Maalesef köylülerimiz tembeldir, profesör dedim.

– Zannettim, bence onlar tembel değil, kanaatkârdırlar dedi. Fakat kanatın da bir raddesi vardır. Eğer kanaat; kuvvet-i lâyemut yaşamak manasına kullanılırsa bu fikri yıkmak lazımdır.

– Evet, fakat evvela maarif, saniyen zaman meselesidir.

– Maarifi anlarım. Fakat zamandan neyi kastediyorsunuz, asırları mı? Eğer asırları kastediyorsanız, size şunu söyleyeyim ki Türkiye’nin bünyesi fazla intizara mütehammil değildir.

– O halde ne yapalım?

– Seferberlik ilan ediniz.

– Ne demek?

– Seferberlik, basbayağı seferberlik.

– Kime karşı.

– Araziye karşı.

– İktisadi seferberlik mi demek istiyorsunuz?

– Tabii. Mesela mükellefiyet vazediniz. Köylüyü zor ile tarlalarda çalıştırınız. Araziye karşı ilan-ı harp ediniz. Hem bu diğer harplere benzemez. Galip gelmeniz ve milyonlarca lira tazminat-ı harbiye elde etmeniz bir katiyet-i riyaziye ile muhakkaktır.

Bu sefer artık bunalmış kalmıştım. Söyleyecek söz bulamıyordum. Dimağım, profesörün fikirlerindeki azameti anlamak için çırpınıyordu.

– Köylüye bu şekilde bir mükellefiyet-i şahsiye vazedersek onu nasıl beslemeli?

– İki milyon askeri nasıl besliyorsanız, öyle.

– Peki, bu medeniyetle nasıl kabil-i telif olur?

– İyi ya işte. Madem ki medeniyete bu kadar hürmet ediyorsunuz, bu hareketlerle ona zahîr olmuş olacaksınız.

– Bir köylünün hürriyeti nasıl inhisar altına alınır?

– Askerlikte nasıl inhisar altına alınmıyorsa, öyle. Bâhusus bu şekilde köylünün büyük menfaati var. Evvela çalışmasına mukabil para kazanır, saniyen işsizlikten kurtulur.

Salisen, ataletten kurtulmak sıhhat ve zindegî iktisap eder ve ilh... Bu muharebede şehit olmak tehlikesi de yok.

– Bu şekil içtimaiyi ilk defa sizden işitiyorum profesör, dedim. Böyle bir usulün herhangi bir memlekette tatbik edildiğini hiç duymadım.

– Olabilir, dedi. Fakat yapılacak herhangi bir işin behemehal umumileşmiş olması şart değildir. Yaşamak için her şey yapılabilir.

Bu esnada etrafıma baktım, salon bomboş idi. Saat on ikiyi geçiyordu. Mübahasenin hararetinden vaktin nasıl geçtiğini anlayamamıştım.

– Profesör! Saat on ikiyi geçiyor, dedim.

– Ya, evet, dedi. Yarın yine konuşuruz. **دوئی**!

– **دوئی**!

Odalarımıza çekildik.

-Alt tarafı var-

F. Fuat

S.F., C. 58 Nu. 1510/36 s. 158

3. PARİS SANAYİ-İ TEZYİNİYYE SERGİSİ

“Yenilik sergisi” dediler. Arada bir ihtiyar dünya üstünde esen yenilik ihtiyacının doğurduğu son bir tecrübe... Merakımı İstanbul’dan beri duyuyordum...

Yenilik sergisi, Seine Nehri’nin iki tarafına yapılan, küçük bir şehir kadar büyük bir meşher. Buraya bütün dünya davetli. Her devlet, her şirket hatta her mağaza. Herkes istediği sarayı, istediği köşkü bina etmeğe mezun... Bir tek şart var: Yenilik göstermeli! İşte bu kadar. Hayallerin önünde, hudutları kaldıran bir davet-i sanat kardeşliği ve yenilik yaratmak müşareketi içinde, bütün devletler oraya toplanmışlar. Sıra ile: İngiltere, Türkiye, İtalya, Rusya, Belçika, Afrika’nın ayrı ayrı her tarafı, Japonya, Asya... Daha sonra, Fransız sefaret numunesi. Şıklık sarayı, eşya sergisi, bazı gazetelerin köşkleri, şarap kuleleri... ve ilh. Saymakla bitmiyor. Hepsi, yeni ibda ettikleri eserleri, istikbal yolunu açan gayretlerin semerelerini buraya getirmişlerdir.

Sergiye ayak attığım zaman, iki düşüncem vardı. Biri: Acaba, bizim köşkü, öbürlerinin yanında nasıl bulacağım? diyordum. Fakat büyük kapıdan girer girmez, en iyi mevkide, İngiltere köşkünün yanındaki güzel binalardan birini: “İşte Türk köşkü, bütün serginin en şık yeridir” diye bana gösterdiler. Ondan sonra, uzun bir nefes aldım; ve öbürlerini görüp tenkit ettikten sonra, en son oraya girmeği kararlaştırdım. Öbür düşünceme gelince döndüm; o: Yenilik sergisinde neler göreceğim, merakı idi. İnsanlar, binlerce senelik, tecrübelerden, alışkanlıklardan, geçmiş ihtiyar görgüleriyle, veraset tortusu içinde ağırlaşan beyinleriyle, yeni bir şey yaratabilirler mi?

Beşeriyete yeni bir bedayi yolunu açmak, yeni bir güzellik mefkûresi halk etmek, insanlar dehasının çok ender gösterdiği bir nevi peygamberliktir. Kolay olmasa gerek, çünkü, bu yenilik tecrübesinde görülmemiş güzelliği ile, yeni bir ufuk açacak hiçbir şey görmedim.

Binalar?... Akşam olunca ziyalarını, “bir fabrika bacası gibi”, tepelerinden, Paris semasına aks ettiren şarap kulelerinin tarz-ı mimarisi şüphesiz, yeni idi. Fakat yeni bir tarz, yeni bir mektep ibda eden bu Kanadalı

Solet burada var mı? Gelecek bütün asırların taklit edeceği bir yenilik gösteriyor mu? Mesela, “dorik” gibi “gotik” gibi, “selçuk” gibi senelerce asırlarca sürecek, daimî bir ilham membarı olacak bir ufuk açıyor mu?... Ben görmedim veyahut anlayamadım.

Beni en çok şaşırtan binalardan biri, İtalyan Sarayı, diğeri de, Sovyet Köşkü oldu. Karşılarında, uzun bir müddet durdum ve düşündüm. Halis bir yenilik aradım. Moskova’daki Kremlin ile bu eciş bücüş bina mukayese edilse dedim. Daha sonra İtalya’nın bence akim emeklerine bakarken, Roma’yı mabetleriyle, heykelleriyle, Rönesans, Michelangelo’ı hatırladım. Ve meyas oldum, ihtiyar dünyaya acıdım. Bu binaları yapan insanların telakkilerinde değişmiş veyahut eksilmiş bir şey var. Bu eksilen nedir? Mantık ve hurafat mı? Zannetmem ki yalnız bu kadar olsun. Çünkü mesela ehramlar da zarif değildir. Lakin karşılarında, beşer dehasının en ilâhî şeklini duyar. Burada ise, insan aptallaşıyor... Galiba buldum, yeni mimarî numunelerinde eksilen ruh... Bu sanatkârlar ruhlarında yeni bir ahenk, yeni bir şekil, yeni bir aydınlık görüp de onu temsil etmek ihtiyacını duymamışlar. Sadece görülmemiş bir şey yapmak için yapıyorlar...

Hâlbuki edebiyat da, felsefe de bedayi de, hiçbir zaman, bu devrede olduğu kadar hâkim olmamıştır. Ne de yeni mimarlar, ondan uzaklaşıyorlar?

Bu yeni tarz mimarî tecrübeleri içinde, sevdiğim ve beğendiğim, yalnız, “Granpale”deki muazzam merasim salı oldu. Yeniliği pek cüretkâr değil. Fakat muhteşem bir sadelik, zengin bir güzellik, nehir gibi akan muazzam mermer merdivenin üstünden aşağı bakınca, bir hayret zevki uyandıran basit bir hat görülüyor. İçeride, divanhanenin dört bir köşesinde, su fiskiyeleri şeklinde ziya şelaleleri, herhalde güzel! Yalnız benim oradaki sevmediğim, goblenlerle elektrik fiskiyelerinin üstündeki taş sorguçlardı.

Köşklerin ve sarayların içine gelince, orada da yenilik pek mahdut, zarif Fransa’nın en sevgili ilmi olan “Şıklık Sarayı”na gittim, “Yeni ne var?” dedim: Meşhur terzilerin elbiselerini teşhir için kullandıkları cansız mankenlerin eski balmumu başları, şimdi gümüş, tunç ve tahta olmuş. Başka?... İşte şurada

kaplan derisi taklidi bir korse, kanlı amazonları hatırlatan, sevimsiz bir yenilik daha. Namütenahi tenteler, tüyler, tüller, ipekler, uçuşan çamaşırklar, parlayan elbiseler, alevler saçan elmaslar, inciler, zümrütler, buluta benzeyen çoraplar, harikulade zarif kunduralar... Fakat hepsi tanıdığımız şeyler. Cidden bütün arzuma rağmen görülmemiş bir şey bulamıyorum.

Yine Granpalae’de, çok güzel “goblen”ler seyrettim. Hele bir sonbahar levhası vardı. Kızılın bütün muhteşem ânâtı ile göz kamaştıran cazip, heyecan ve şiir dolu bir eser. Fakat bu da yine eski vasıtalarından doğmuş. Mesela ilk “goblen”in dokunduğu zamanki heyecanı verebiliyor mu? Bütün bunlar halk olmuş şeylerin tekâmülü, belki de sadece yeni bir cephesi idi.

İnsanı hep arkaya çeken bu mazi bağları ne yorucu... Ne ümit kırıcı.

Fransa’dan sonra İtalya’ya gittim ve acele geçtim. Beni tutacak bir şey yoktu. Belçika, İskandinavya, Polonya, onlar da öyle.

Rusya’nın mimarisine alışamadığım evinde, bizim eski tanıdık Buhara halılarını, hırkalarını, Azerbaycan kumaşlarını, savaklı gümüş takımlarını, Kafkas seccadelerini, gördüm, Türkiye ile, karşı karşıya olan bu şehirdeki eşyalara, eski akrabaya yapıldığı gibi, tebessüm ederek, biraz hüznle önlerinden geçtim.

Yenilikten sarf-ı nazar edilebilirse, sergide kıymetli ve güzel pek çok şeyler var. Mesela, Japon sergisi; ince sadeliği içinde, başlı başına bir sanat timsali: Siyah parlak saçlı mevsimlere mahsus küçük bir köşk... Kamış ve hasırdan yapılmış mahviyyetkâr bir evcik... İçinde, birden bire baha yetişmeyecek derecede zengin bir güzelliğe malik birkaç parça, iki paravan... Biri, bir çift tavus kuşu, diğeri azgın bir deniz manzarası; çok canlı ve rengin el işleri. Biraz ötede küçük bir kamış masa, oyulmuş bir sandık, perilerin elinden çıkmış gibi ince oymalı ve resimleri ile bir şaheser. Hemen hemen hepsi bu kadar... Ve bu iki üç parça, bize, harikulade bir medeniyetin kapısını açıyor.

Beni, aynı derecede cezbeden iki pavyon daha var. üç diyemiyorum, çünkü Türkiye’yi onlar ile bir sıraya katmak istemiyorum. Yabancıları tenkit edebilirim. Fakat Türk ismi taşıyan her şeyi sadece severim.

Afrika tarafına gidiyordum serbest güneşi bekleyen bayaz balkonlu, mütehasir edalı, şimalî Afrika köşklerinin önünden geçtim, ve karşı karşıya duran, iki bina gördüm: Biri yılanlı canavarlı bir saray: Hint çini. Bütün inceliği ile, oymaları ile, nakışları ile, karışık hayalleri ile üstünde afyon ve rüya parlaklığı dolaşan ihtiyar bir medeniyetin son sözü. Rengi bilinmeyen örtüler, oymalı kapılar, esrar dolu perdeler arkasında korkunç bir ürperme veren mabutlar. Binlerce asırlardır şekillerini değiştirmeyen Allah'lar tuhaf bir ziya ve binlerce senelik bir mabet kokusu... Zamanın, nihayetsiz cereyanı önünde bu hale gelmiş bir sanat bediası karşısında korkarak hayran oldum. Bu ince oymalı sarayın karşısında kırmızı badanalı dümdüz bir sur, kurumuş kan rengi; Vusta-i Afrika kasrı, duvarları inişli çıkışlı bizim gözlerimize göre pek hendesî değil, onlar için kim bilir ne ifade ediyor?

İçeride dünyayı büsbütün başka tarzda gören çocuk bir kavmin ilk sözleri, yani adımları... Yahut kim bilir, belki de ihtiyarlara ihtiyarlara çocukluğa dönen bir medeniyetin son çocuklukları...

Herhâlde bizim medeniyetimizin yeknesak, telaşçı ve bezgin gürültüsünden azade yepyeni gözlerle bakan bir kavmin sanat ve hayat mahsulleri. Tabiata çok yakın sanatkârlar oldukları nasıl belli! Bütün eserlerinde tuhaf bir tabiiyet, taze bir dikkat, meraklı bir acemilik, ve sonra nihayetsiz bir saffet; gâh tebessüm ettiren, gâh gıpta ettiren bir saffet görünüyor: Sade, acemi, fakat manalı heykeller, ve çizgili siyah yüzlerinin anlayamadığımız manalarıyla kim bilir hangi zalim emirleri, kanlı sırları söylemek isteyen uzun kollu (putlar); bedii büyük bir zevk ve renk vukufu ile yapılmış deri eşyalar, eğerler, yastıklar, eski silahlar, büyük darbukalar, dargın sükûtları içinde meçhul Afrika'nın efsanevî dövüşmelerini yâd eden muazzam harp tamtamları, her tarafta, sıcak ve ıslak memleketlerin canlı kaynaşması: Hayvan derileri, hayvan kuruları, renk renk muazzam ağaçlar, şekil şekil nebatlar ve hepsinin üstünde oranın kokusu, kan, bataklık, deri, hayvan, karanfil ve diğer baharlardan müteşekkil insanı tiksindiren bir koku. Ve burada, bizim kanıksamış zevklerimizi kamçılayan bir cazibe vardı. Biraz fazla toprağa yakın sadelik ve saffetleri içinde, kuvvetli bir surette kavimlerinin ruhunu

söyleyen heykellere ve eşyalara bakarken, neden yeni sanatkârların iptidailerden mülhem olmak istediklerini anladım. Yenilik ufkunu bir de o tarzda hissettim.

*

* *

Bütün bu korkunç putlardan, mabutlardan, iptidai cazibelerden, ölgün medeniyetlerden, doku başlı canavarlardan kurtulup, fabrika ocaklarına benzetilen zavallı binaları, “Seine” nehrini üstün süsleyen mahut renkli “[redacted]”leri zekâsız manalarıyla insanı şaşırtan akim heykelleri geçip de Türk köşküne girdiğim zaman birdenbire ruhuma tatlı bir sükûnet indi.

İnsan uzun bir yolculuktan evine dönünce ne zevk duyarsa ben de onu duydum. Fakat burada daha fazla bir şey vardı: Bu evi biraz fakir beklerken, bilinmez hangi sihir ile, birdenbire ümidinizin çok üstünde yüksek ve zengin bulmak sevinci.

En iyi bir mevkide, büyük kapıya yakın, nehrin üstünde güzel bir bina. İçeride temiz ve sevimli bir muhit, ince bir su sesi, yeşillikler, her tarafta sevgili Türkiye’den bir parça: Bir köşede Kütahya’nın çiçekli bahçeye benzeyen çinileri, bir diğer tarafta Bursa’nın hamam takımları, kumaşlar; bir camekânda Türk kızlarının göz nurlarını çalan ince hesap işleri, çay ve sofrata takımları, Antep maşlahları, oylar ve daha birçok güzel şeyler. Diğer bir camekânda, kehribar ağızlıklar, kürdanlıklar; bütün duvarlarda, yerlerde, Türk halıları, emsalsiz renkleriyle gözlerimiz teshir eden bulunmaz parçalar... Bütün pavyon, sanat ve sabır zenginliği ile dolu. Galiba en çok eşyası olan meşherlerden biri Türk köşkü.

Faik Sabri Bey’in, az zaman ve çok mahrumiyet içinde, bu kadar çok ve güzel eşyayı bir araya nasıl topladığına hayret ettim. Çünkü sayısız müşkülâtlar içinde çırpındığını duymuştum. Böyle mevani’ a rağmen bu derece mükemmel bir surette yüzümüzü ağarttığı için kendisini hararetle tebrik ettim.

Faik Sabri Bey bu kadarla da iktifa etmemiş Paris'in yenilik ve kemal sergisi içinde en şık ve kibar b,r lokanta tesis ettirmeğe de muvaffak olmuş:
Haliç Yalısı!

Haliç Yalısı'nın, renkli elbiselerle, siyah fraklarla sımsıkı dolu terasında, nehrin üstündeki elektrik oyunlarını, "Alexandre" köprüsünden akan renkli ziya yağmurunu seyrederek, nefis bir şiş kebap yerken, kendi kendime düşündüm ve güldüm: "Yenilik diye arayıp duruyordum. Fakat işte bir yenilik! Bir Türk bütün dünyanın, hesapsız milyonlarla, namütenahi vasıtalarla, iştirak ettiği bu sergide bu müsabaka meydanında, parası pek bol olmayan Türkiye'yi hakkı olduğu vecihle, en büyük devletlerle bir safta bulundurmağa muvaffak olmuş!"

İşte yeni Türkiye dedim.

Londra Ağustos 1925

Müfide Ferit [TEK]

S.F., C. 58, Nu. 1520/46, s. 307 – 310

4. ANADOLU'DA NE GÖRDÜM?

Seyahat Notları

Dârülfünûn bu sene Anadolu'ya tetkik ve telkin heyetleri yollamakla ne hayırlı bir teşebbüste bulundu. Bu heyetlere dolaşacakları yerlerin çokluğuna ve zamana göre, bu sene için, bir temas ve müşahede heyeti demek belki daha doğru olacak. Fakat ne olursa olsun Anadolu'yu sade bir görmek, bu mübarek Anadolu'nun necip ve civanmert sınıfı ile bir temas sade bir temas etmek de bir şey. İstiklal mücadelesinde muazzam ve payansız fedakârlıklarda bulunmuş olan bu asıl halka istiklal fikrini temsil eden Dârülfünûn ta'zîmlerini ve itminanlarını arz etmek zaten gecikmiş bir vazifedir de. Bunu yapmak, halkımızın bu payansız fedakârlığı etrafında dönen menkıbeleri dinlemek, tarihi değiştiren büyük zaferin heyecanlarını onlarla beraber yaşamak, diğer taraftan teceddüt hareketine halkın alakasını görmek, bu teceddüdün zaruri olduğunu telkin etmek ne güzel ne faydalı bir şey.

Dârülfünûn ilk defadır ki halkın ve Anadolu'nun huzuruna çıkıyor. Tereddüt edenler varsa acaba layık olduğu alakayı bulacak mı? Bu tereddüt fazladır. Anadolu'nun muhtelif yerlerinden dârülfünûna gelen telgraflar bu alakayı sarahaten göstermiştir. Zaten Anadolu muhiti dârülfünûna yabancı bir muhit değildir. Her tarafta onun⁴¹ binlerce evladı var, ona her taraftan evladını gönderenler var, ona yarın gelmeğe hazırlananlar var. En ücra köşelere kadar her yerde dârülfünûn fikrinin mübeşşiri ve mesnedi olan muallimler var. Bütün bunlara dârülfünûn sesini kendi buldukları yerlerde duyurmakta, onun şimdiye kadar sesini duymamış olanlar da maksadı izah ederek bunlara dahi bir alaka uyandırmak da dârülfünûnu ve cumhuriyeti temeyyüz eder ne necip bir mahiyet var:

Dârülfünûnlar her yerde hürriyetini ve istiklâli ve teceddüdü temsil ederler, insanı hayata bağlayan muasır fikirleri ve heyecanları bunlar telkin eder, istibdat ve istilâyaya karşı kıyamı bunlar hazırlarlar, gençleri bunlar milliyetçi ve inkılâpçı yaparlar. Onun için müstebidd ve müstevli idareler

⁴¹ Burada Dârülfünûnu bütün âli mektepleri de ifade eden şamil bir manada kullanıyorum.

dârülfünûnları hiç sevmezler. Müstebit Osmanlı idaresi bu sebeple dârülfünûn veya şubâtını hiç sevmeyi yalnız saltanat hükümdarları değil son meşrutiyet padişahı da dârülfünûna karşı aynı fikirlerle meşbu' idi. Vahdettin dârülfünûn müderrislerinin suret-i tayinine ait kararın idaresini bir türlü vermiyor idi. Zaten dârülfünûna karşı gayz ve hiddetini dârülfünûn ona karşı buğz ve nefretini izhârdan hiç hâlî değildi. Ancak afyon tarzının muvaffakiyetle neticelenmesi üzerinedir ki iradesini verdi ve afyonu tesiri diye anıldı.

Prusya'da da millî fikirlerin ocağı olan dârülfünûn hükümet-i mutlaka zamanında fesat ve isyan ocağı addedildi, Karlsbat konferansında bütün mutlak hükümetler dârülfünûna karşı müşterek hareketi bilâ müzakere kabul ve her dârülfünûna talebeye ve muallimlere nazârat için memurlar tayin ettiler. Dördüncü Friedrich Wilhelm Prusya'da Berlin dârülfünûnu talebenin efkâr-ı masumanesini ifsada müsaade etmesinden dolayı tazyik ederken İtalya gençlerine İtalya vahdet fikrini telkin eden meşhur İtalya müderrisi Mançini'yi Avusturya takip ediyor idi. Harb-ı Umumi'nin vesile-i infilâkı olan kurşun da kalbi milliyet aşkıyla tutuşan bir talebenin tabancasından çıkmış idi.

Hâlbuki müstevli ve müstebit emarelere her yerde medreselerin dostu ve hamisidir. Çünkü medreselerin vaktin birer irfan müessesesi iken asrın icâbâtıyla yürüyememekten dolayı yalnız bî-sûd kalmış değil telkin ettikleri skolâstik fikirlerle hayattan ayrılmış teceddüdü irtica, medeniyeti dalâl, istibdadı meşru görmeye alışmış muzır müesseselerdir. Bunlar da heder olanları kurtarmak için bunları ıslah etmek düşünüldü, kapatmaktan başka çare yoktu. Onu cumhuriyet yaptı ve onların Anadolu'ya cerr için gönderdikleri softalar yerine cumhuriyetin müstakil dârülfünûnu asıl ilim hademelerini cerr için değil tenvir için onlara alâkasını ifade için gönderiyor. Müstebit idarede ilmin ve hakikatin sesini söyleyen bir dârülfünûn müderrisi tehlikeli bir insandır. Halk ile teması istenmez, cumhuriyet idare en büyük şerefi, bütün müessesâtında ve bütün idaresinde irfana verdiği için ilim ve hademelerini her şeyden yüksek tutuyor. Başvekilimizin tıp kongresini açarken söylediği parlak sözler, "ilim ve fennin riyazi desâtirine âlimlerimizin telkin ve delâletlerine istinât eden cumhuriyet-i emare..." sözleri irfana ve irfan ehline

memleketimizde cumhuriyetin atfettiği kıymet ve ehemmiyeti bütün cihanda emreyleyecek çok alî bir düstur halinde ifade ediyor. Ve işte bu cumhuriyet serbest müderrislerin halk ile temasını istiyor.

*

* *

Azasından bulunduğum birinci heyet Anadolu'nun demir yolu güzergâhından başlayarak Niğde, Kayseri tarikiyle Sivas'a kadar gidecek ve oradan Tokat, Amasya, Bozok, Çorum, Kırşehir üzerinden Ankara'ya gelecek. Hemen o beş vilâyet dolaşacak arkadaşlarımla teşrîh-i marazî müderrisi Doktor Nazmi Asaf Beyler. 28 Ağustos Cuma günü sabahleyin Haydar Paşa'dan hareket ettik.

Tren çok kalabalık. Ankara'daki tıp kongresine giden dârülfünûn müderrisleri ve birçok doktorlarımızla beraberiz. İlk merhalemiz Eskişehir'dir. Bu yol üzerinde seyahatim yirmiyi de otuzu da geçer. Bununla beraber her defasında bu güzergâhı alâka ile takip ederim. O, dünyanın en güzel güzergâhlarından biridir. İzmit'e kadar güzel bir körfezin yeşil ve dolambaçlı sahilleri ondan sonra yeşil ormanlar arasında Sapanca gölü ve feyyaz Sapanca vadisi, daha sonra vahşî bir güzellik arz eden Karasu Vadisi kayalıkları tünelleri, köprüleri, yarmaları...

Yunanlılar Anadolu'dan tard olunalı üç sene oldu, güzergâhta hâlâ onların melun istilâlarını hatırlatan şeyler var. Şurada devrilmiş vagonlar ve makineler enkazı, ötede, hâlâ harabeleri duran bir köy, yanmış bir ev, yıkılmış bir caminin yalnız duran minaresi... Bununla beraber iki sene evveline nazaran her Türk'ü müftehir eden ne büyük fark, bir fark-ı faaliyet ve umman var. O vakit bütün bu güzergâh üzerinde atılmış bir tek köprü yanmış bir şehir, yıkılmış bir köy yoktu, hemen bütün tarlalar metrûktu, gözü süsleyen tek bir sürü gözükmezdi. İki sene içinde harcın her bir muavenetini diriğ etmesine rağmen ne büyük bir tahavvül var. İşte güzergâh üzerinde bütün köprüler yapılmış, istasyonlar tamir görmüş, şehirler kurulmuş, köyler bezenmiş, Anadolu'nun en büyük ziynetlerinden biri olan sürüler öbek öbek gözleri

süslemekte, Türkler için Asya'nın Prusyalılarıdır derler. Bu medh makamında bir zemmdir. Sırf asker olan bu milletin başka bir şeye kabiliyeti olmadığını ifade için bir propaganda mahiyetinde kullanılan bu söz için şu güzergâh ne canlı bir tekziptir. Türk milleti iki senede burada yalnız asker değil fakat bilhassa iyi yabancı olduğunun bütün buradan geçen insanlara maddi delillerini göstermiştir.

Akşam ona beş kala Eskişehir'e geldik. Darülfünûn emîni tıp fakültesi reisi, bütün diğer tıp müderrisleri ve tesadüfen beraberimizde olan bir hukuk müderrisi darülfünûna karşı Eskişehir'in gösterdiği alakayı görmek istiyorlar. İstasyonda yalnız vali, belediye reisi ve halk fırkası reisi bizi kabul ettiler. Ne maarif müdürünün ne muallimlerden bir kişinin bulunması hepimizin taaccübünü mucip oldu. Sonra anladık ki geleceğimize dair telgrafı çok geç almışlar. Darülfünûn ve Darülfünûn fikrinin bütün Anadolu'da en kuvvetli mesnedi olan muallim arkadaşlarımızın Darülfünûn heyetine karşı lakayt kalabilmeleri ise mümkün olmaz idi.

Biz muallimlerimiz ile halk ile ve köylü ile temas etmeğe ehemmiyet verdiğimiz için faaliyet programımızı hemen tespit ettik: ferdası cumartesi günü sabahleyin otomobil ile köylere gideceğiz, boşta orta mektebinde – şehrin en büyük salonu burada imiş – her birimiz de halka hitap edeceğiz ve onlarla temas eyleyeceğiz. Eskişehir istasyon büfesine yemek bittikten sonra bizi Türkiye otellerine isâl ettiler. Eskişehir'de vaktiyle çok defa kalmıştım. Oldukça temiz otelleri vardı, bunların hemen hepsi Yunanlılar tarafından yakılmış, onlardan kalmış olan bu otel çok pis. Eskişehir'in hamalî faaliyetle, eski ve yeni makarr-ı devlet arasında gittikçe kendini gösteren Eskişehir'in ehemmiyetiyle hiç münasip değil. Belediye biraz ısrar etse de bütün odalara linolyum koydursa, bütün otelleri yağlı boya boyatsa bütün oteller için bir numune yatak odası levazımı kabul etse Konya'daki otelde gördüğümüz intizamı Eskişehir'de bulmak kabil olurdu. Kütahya'da otelde kalmadık. Afyon'da ve Akşehir'deki oteller için de aynı şeyi söyleyeceğim. Akşehir ve Afyon'da bir odada dört yatak var ve başka hiçbir şey yok, bir lavabo bile yok dört kişiyi böyle bir odada yatırmak belediyenin müsaade etmemesi lazım

gelen bir şey. Bunların arasında Afyon'daki otelin hiç olmazsa temizliği vardı ve tahtakurusu yoktu. Bütün bu otellerde dikkat ettim otelcilik çok iptidai haldedir. Nihayet bir yatak ve karyola temin edilmektedir. Eski hanelerden fark hemen bundan ibarettir. Medeni ihtiyaçlar ister istemez medeni binaları ve onu idareye kabiliyetli insanları yaratacaktır. Böyle mühim merkezlerimizin hepsinde aynı tertibâta haiz binalar işleyen bir şirket kendisine ve memlekete bilmem ne kadar faydalı olur. Yataklı vagon gelmeden hemen hemen herkes işlemez ki diyordu. Yataklı vagon idaresi bugün dünyanın en çok müşterisini memleketimizde buluyor. Bu oteller için de hal aynı olur. Keşke Anadolu demiryolları her merkezden Bağdat oteli gibi birer otel yaptırmak için bir teşebbüse ön ayak olsa Anadolu'ya medeniyet ve teceddüt telkinine giderken şehirlerimizden medeniyet ve teceddüdün bu ilk levazımını istemeğe lüzumlu addeyliyorum.

Erenköy 21 Eylül 1925

Hukuk-ı Düvel Müderrisi

Mehmet Cemil

S.F., C. 58, Nu. 1520/46, s. 317 – 319

5. ANADOLU'DA NE GÖRDÜM?

Seyahat Notları: Eskişehir

-2-

Eskişehir'e gelince herkesin tesadüf ettiği ilk şey, istasyonda Eskişehir'in lüle taşından yapılan tespihlerin, kemerlerin, dizilerin, ağızlıkların parmaklık kenarındaki seyyar sergileridir. Hemen her yolcu buradan bir seyahat hatırası alır ve trenin orada durduğu müddet içinde, bu parmaklık kenarında oldukça faaliyetli bir alış veriş olur. Bu taşın çıktığı yerleri ve nasıl çıkarıldığını görmek kimya-yı sanayi müderrisi için tabii bir arzu idi. Biz de köyleri ve köylülerimizi görmek istiyor idik. İki maksadı birden temin etmiş olmak üzere o sahadaki köyleri ziyarete gideceğiz.

Sabahleyin belediye reisi ve Halk Fırkası reisi beyler bizi bu köylere götürmek üzere lütfen bizzat geldiler. Bu taşı işleten bir ticarethanenin bir otomobil ile beşimiz saat ona doğru yola çıktık. Köy arabalarının işlediği tabii bir yoldan gidiyor idik, köylerin merkezle muvasalasını temin eden bu tabii yolların kışın çamurlardan ne geçilmez bir bataklık deryasına dönüşeceğini düşünüyordum. Her şeyden evvel yola ehemmiyet veren ve "faziletli, şerefli, irfanlı Türk milletine şamil manasıyla ümranlı bir Türk vatani temin" etmeği esaslı gaye addeden cumhuriyetin nafia programı elbette bütün kasabalara şimendiferle varmak, bütün köylere senenin dört mevsiminde de rahatça gidilebilmek, bütün iskelelere ne fırtınalı havalarda dahi kolayca çıkılabilmek olacaktır. Bunun için elbette büyük bir himmet ve uzun bir zaman lazım. Osmanlı imparatorluğu Viyana önlerine kadar Avrupa'nın pek zengin yerlerini doğrudan doğruya istila etmiş, birçok yerlere akın etmiş idi. Buraların payansız servetleri elbette bu illere aktı. Lakin bu servetler ne oldu? Hangi büyük eser-i hayır yapıldı? İstanbul'daki camileri, türbeleri, sebilleri, medreseleri çıkarın. Muhteşem fütuhât ve bir inbisat-ı devriyenin ortalarından şu Anadolu'ya ne sarf edilmiştir? Sehî ve fedakâr Anadolu halkını yalnız onların canına ve parasına müracaat icap ettiği zaman hatırlamış olan bu idare şu ana ilde kendini ne ile hatırlatıyor? Hiç! İşte muhtelif yerlerin aynı halde olan muhtelif

köylerine gider ve gelirken hep bunu düşündüm. Eğer o servetler biraz da, saltanatın bütün ağır yükünü para ve kan yükünü daima şikâyet etmeyerek, fakat daima biraz daha ezilerek ve bükülerek çekmiş olan şu Anadolu'ya dökülmüş olsa idi, Anadolu böyle bakımsız ve böyle metruk bırakılmamış olsa idi bugün Anadolu bu halde mi olacak idi?

İki saate yakın bir zaman sonra asıl gideceğimiz Sepetçi Köyü'ne geldik. Köylerimizi ve köylülerimizi ben ilk defa görecektim değilim. Fakat istila senelerinden sonra ilk defadır ki köyler ile temas geliyordum. Bu istila köylünün ruhunda ne tesir bıraktı? Ondan kurtulmak için yapılan mücahede halk kalbinden nasıl duymuş idi? Dünkü hayat ile bugünkü hayat arasında ne fark vardı? Umumi seferberliğe kaç kişi gitmiş kaç kişi gelmiş, istiklâl mücadelesine kaç kişi gitmiş kaç kişi gelmiş idi? Dünün kışla hayatı ile bugünün kışla hayatı, dünün askerlik vazifesi ile bugünün vazifesi arasında köylü bir fark duyuyor mu idi? Dünün hükümeti ile bugünün hükümeti arasında köylü bir fark görüyor muydu? Aşarın ilgası ne tesir bırakmış idi? Köylünün ne derdi ne isteği vardı? Teceddüt lüzumunu ve zaruretini kavramış mı idi? İşte birçok sualler ki ben bunların cevabını köylüde bilhassa bulmak istiyordum.

Darülfünûn heyetleri İstanbul'dan ayrılmadan tetkik ve telkin zeminleri üzerinde müşterek bir program tespit etselerdi daha iyi olacak idi. Bunun tetkik değil, asıl bir müşahede ve temas seyahati olduğunu bundan evvel de söylemiştim. Fakat bu müşahede ve temas da aynı zeminler üzerinde yapılması muhtelif heyetlerin müşahedeleri neticelerini daha bariz daha faydalı kılacak idi. Bu yapılamadı. Hatta ben tabip arkadaşımı, teşrih-i marazî müderrisi Hamdi Beyefendiyi ilk defa trende gördüm ve tanıdım. Bu darülfünûnumuzun bir kusurudur. Hâlâ böyle birbirini tanımayan çok müderrisimiz vardır. Müşterek bir müşahede programıyla gitmediğimiz cihetle heyetimiz kendini teşkil edenlere göre tabii bir taksim-i mesai takip etti. Teşrih-i marazî müderrisi bilhassa halkın ve köy ve şehirlerin sıhî vaziyetleriyle, kimya-yı sanayi müderrisi suları, toprakları, madenleriyle meşgul oldular. Ben daha ziyade

içtimai vaziyetleriyle uğraştım. Bu, Hamdi Bey'in hareketimizden evvel ifade ettiği tabii bir taksim-i mesai idi ki onu hemen daima tatbik ettik.

Sepetçi Karyesi'nde köylüler bizi bayramlık elbiseleriyle, şen ve memnun bir yüzle kabul ettiler. Ne güzel yüzlü, uzun boylu levent ve yiğit delikanlıları, ne zeki ve asil yüzlü temiz ihtiyarları vardı. Sıtmasız, hastasız bir köy. Bir odada hep bir arada oturduk. Köylü iptida, buna bütün diğer köylerde dahi dikkat ettim, kendisine telkin edilmiş şeyleri, ruhundan bir şey katmayarak, sırf karşısındakini memnun etmek için söylüyor, manasını anlamadan sırf hocasını memnun etmek için basmakalıp ezberleyen çocuklar gibi ve bir makine gibi muayyen suallere muayyen cevaplar veriyor: Hükümetimizden çok memnunuz, hiçbir şikâyetimiz yok... Bu, imparatorluk devrinin köylüde bıraktığı ürkek tabiatın bir tezahürüdür. Köylü ile samimi olmak için evvela onun bu ca'liyetini gidermek lazımdı. Kendilerine, hükümetle hiçbir alakamız olmadığını memleketin en büyük irfan müessesesi namına sırf onların hâlini görmek ve derdini dinlemek için geldiğimizi anlattım. Onların asıl yüreklerini dökmelerini istedim, ancak bu sayede biz köylünün hakiki düşüncesini anlayabilecek ve ancak bu sayede söyleyeceklerimizin can kulağıyla dinlenmesini temin edebilecektik.

İstila, köylünün kalbinde zulümleri ve cinayetleriyle elbette çok derin bir infial bırakmıştı. Bu infial düşmanı kaldırıp atmış olmaktan mütevellit gurur ile karışıyor. Bunları onlarla tahlil ediyorum. Yunan'ın burada yaptığı zulümler buralarda kalsa idi yapacaklarına nazaran hiç mesabesinde. Tuna'dan buralara kadar ric'atimizde bıraktığımız Türkler ne oldu? Bir vakit bir Türk memleketi ve bir Türk Mahallesi olan yerlerde bugün kaç Tür var? Romanya mebus ve müderrislerinden Covara geçende bana söylüyor idi: Romanya'nın ilhak ettiği Bulgar Dobricesi'nde öyle köylere müsadif olmuşlar ki bütün mezarlığı İslam mezarlığı. Hâlbuki bugün orada tek İslâm yok. Bunlar ne olduysa burada da o olabilirdi. Tuna'dan Sakarya'ya kadar devam eden bu ric'atin sebebini aramak ve ondan kaçmak lazımdı. İşte inkılâp ve teceddüt hareketi burada zaruretini ve meşruiyetini köylüye sezdiriyor ve düşmanı atmış

olmaklığın gururu onun ne için ve nasıl yapıldığını anlatmaktan mütevellit inşirah ile artıyor idi.

İhtiyar bir köylü askerliği bir vatan borcu olarak halkın nasıl anlamış olduğunu gösteren bir söz söyledi: Bugün Erzurum'da da bir istila olsa ben koşarım, çünkü onlar da buradan düşmanı atmak için geldiler. Ben ilave ettim Erzurum'a gelen düşman yine senin yurduna gelmiştir, parmağının bir tarafı kesilse acını her tarafın duymaz mı? Yine bu ihtiyara kendi zamanındaki askerlik hayatını söyledim: O altı sene Edirne'de mütemadî askerlik etmiş. Talimden, padişaha duadan gayrı bir şey öğrenememişler, köyüne askerlikten hiçbir şey öğrenmeyerek dönmüş, ona çok fena muamele etmişler, dövmüşler sövmüşler. Bir zabitin onunla meşgul olduğunu veya hasbıhal ettiğini görmemiş. Genç bir köylü şimdiki askerliği anlattı: Çok iyi muamele ediyorlar, çok iyi bakıyorlar, izan veriyorlar, yazıp okutuyorlar, ihtiyar tekrar söze karıştı ve bu şerait altında şimdi kendisini isteseler güle güle askere gideceğini söyledi. Evvela kurası gelmek bir felaket sayılırmış, şimdi o his hiç yok.

Umumi seferberliğe köy iki yüz kişi vermiş. Belki ellisi dönmüş, istiklâl mücadelesine gidenlerin yalnız birisi dönmemiş! Hele zabitler bu muharebede askerden hiç ayrılmamış. Bu harpte Yunanistan'a esir olarak gitmiş bir köylüye sordum orası ile bura arasında ne kadar fark var değil mi? Onların şehirleri, köyleri daha mamur, Yunan buralarda kalsa burasını da öyle mamur eder idi dedim. Köylü onu da mamuriyetini de istemem dedi. Lakin bu gurur-ı millinin mantıkî olmaktan ziyade hissî bir ifadesidir. Kendisine Avrupa'da Türklerin yegâne kalmış olduğu Romanya'dan, bu insanların, ne için mütemadiyen hicret etmek istediklerini anlattım. Mamur köyleri var, Romanya kendilerine fena muamele etmiyor ve hâlâ sebebini de idrâk etmiyor ki ne için bu Dobrice köylüleri Türkiye'ye hicret etmek istiyorlar. Çünkü o ümrandan kendilerine hiçbir fayda yok. Onlara iyi muamele ediyorlar lâkin bu, sütünden istifade için bir hayvana yapılan muameleden farklı bir muamele değil. Ona vatandaş hukuku verilmiyor, o orada hakikatte bir sağmal inehtir ve onun için hep gözü buradadır. Batum mutasarrıflığında bulunduğum zamanlar o havalinin köylerini gezmiştim. Rusya gibi büyük ve kuvvetli ve İslâm

unsurunu mahvetmek siyasetini de takip etmeyen bir devlet idaresinde bıraktığımız vatandaşlarımız dahi bu idarenin zahiren Batum'u büyük güzel bir şehir yapan medeniyetinden ve servetinden hiç istifade etmemişler. Maddeten köylerinde ve içtimai vaziyetlerinde maddi ve manevi salaha delalet eden ufak bir fark buldum. Rusya bunların yalnız askerlik ve cengâverlik hislerini öldürmeğe ehemmiyet vermiş ve yirmi otuz bin nüfus içinde tek Hristiyan olmayan Yukarı Acara'da camiin yanında bir kilise yapmış, işte o kadar orada, gözyaşları aksakalından akarak ayaklarıma kapanan ve Allah'a bugünleri gösterdiğinden dolayı şükreden bir köylünün heyecanlarını daima hatırlarım. Oradaki fark şu idi: Şimdi hükümet kendilerinin idi. Hâlbuki Rus idaresinde kendileri hükümete ve tam manasıyla reaya idi. Dünün hükümeti ile bugünün hükümeti arasında halkın umumen duyduğu çok bariz bir fark var. Köylü iki senede gördüğü muaveneti şimdiye kadar hiçbir hükümetten görmemiş. Hükümet tohum vermiş, hayvan vermiş, yardım etmiş, agnam جاری çok mühim bir surette değiştirmiş hele aşarı kaldırmakla köylüyü ihya etmiş. Biri, bak efendi dedi, harmanlarımızı hep kaldırdık hiç mültezim olsa biz bu vakit harmanlarımızı kaldırabilir miydik? Malımızın sahibi olduk bu en büyük hayır. Ve bunu, ev sahibinin bir ifadesi şu düstur ile ifade etti: Beyim aşarın ilgası köylü için Yunan'ın çıkarılmasıyla birdir.

Teceddüt hareketinin zaruretini idrâk eden muhataplarımız yalnız kıyafet ve kadın meselelerinde tereddüt gösterdiler. Fesi atalım, iyi lâkin Türk'ün kendisini belirten bir başlığı olsun dediler. Bu sinsi bir muhalefet mi samimi bir kanaat mi idi? Tahlil etmeğe lüzum görmeksizin izah ettim ki şimdiye kadar ayrı kafada kaldığımız için, medeniyet bizi çarptı. Bu medeniyete uymak lazım. Kafamızı da kafalığımızı da bir yapacağız. Zaten köylünün ne istihsal ettiğini sorarken muhacir köylülerinin istihsal kuvveti ile eski Türk köylülerinin istihsal kuvveti arasındaki büyük fark nazar-ı dikkatimi celp etmiş idi. Bu muhacir köylü dört bin kile kaldırırken yanı başındaki köylü azamî bin kile bile kaldıramaz imiş. Çünkü o daha medenî vesaitle çalışıyor, daha iyi daha çok ve daha sermaye ile çalışıyor. Bu, muhacir köylünün medeniyet ile daha evvel temasının bariz bir neticesidir. Rumeli'de köylü medeniyet ile ve

medeniyet icabatı ile daha evvel istinas ettiği için burada öküz yerine at, kağıt yerine araba, saban yerine traktör kullanıyor ve işte netice. Şu halde bu medeniyetin önüne durmak değil ona uymak lazım. Onun iyi cihazlarını alalım da kötü cihazlarını bırakalım. Bu yalnız nazarî olarak kıymeti olan bir sözdür. Medeniyet bir güldür. Tefrik kabul etmez. Onu olduğu gibi kabul etmek lazımdır. Zaten fenalıklar bizzat o medeniyetin değil her yerde ve her vakit insanların en iyi şeyleri bile bazen suiistimal etmiş olmalarının tabii bir neticesidir ki bundan ihtiraz için halkta seciyeyi kuvvetlendirmekten gayrı çare yoktur. Yemekten sonra, köylülerle hepimiz başımız açık olarak resim aldık. Ve bu, sözlerimizin tesirinin en iyi bir delili idi.

Burada ev sahibi olan zatın bir sözünü hiç unutamayacağım. O bana siz Servet-i Fünûn'da bazen yazı yazıyorsunuz. Biz sizin yazılarınızı okuyoruz fakat ne olur daha açık yazsanız da daha kolay anlasak dedi. Bu belki şehirle alakası olan bir zatın ifadesidir. Fakat ne olursa olsun bu köyde bir Servet-i Fünûn karini bulmak beni çok sevindirdi.* Aynı hazzı Konya'da da duydum. Vardığımız gün Darülfünûn eminine telgraf vermek için telgraf haneye girmiştik. Telgraf imzama Müderris Cemil diye atmış idim. Muhabere memuru, kelimeleri saydıktan sonra bana döndü ve "Hukuk-ı düvel müderrisi değil mi?" dedi. Evet dedim ve neden bildiğini sordum. Servet-i Fünûn'da yazılarınızı okuyorum da oradan biliyorum cevabını verdi. Dökük bir muhabere odasının bu fakir ve vazî' memuru o sadeliğinin içinde meğer ne zengin ve yüksek bir irfan şevki taşıyor imiş! Darülfünûn Anadolu'da layık olduğu alakayı bulacak mı diye tereddüt edenlere işte şimdilik iki canlı cevap! En ücra köşelerde bile bize, yazdıklarımızı alaka ile takip ettiğinin delilini veren bir halk, Darülfünûn'un kendisine gelmesine değil, gelmemesine lakayt kalamazdı sanırım.

Erenköy 20 Eylül 1341

* Servet-i Fünûn'da boğazlara dair başladığım makaleler meselesi, bunlardan birinin o zaman Servet-i Fünûn yazılarına bakan Şermi Bey'in yanında kalması ve bulunamaması, bende de müsveddesi olması cihazla sektedar olmuştu. Muhtelif cihazlardan bunlara ne için devam eylediğini alaka ile soran karilerime Anadolu makalelerinden sonra bunlara devam edeceğimi arz ederim.

Hukuk-1 Düvel Müderrisi

Mehmet Cemil

S.F., C. 58, Nu. 1522/48, s. 346 – 347

6. PARİS'TE YEDİ SENE

1905'te günler gelmiyor, sahilinde bulunduğumuz denizin dalgaları gibi birbirini takip ve her biri bir hadiseyi mahmûl olarak bize hücum ediyordu. Bir sabah Folkstone'den gelen bir telgraf Abdülhalim Memduh Bey'in İngiltere'de, garbın bir köşesinde garip olarak vefatını haber veriyordu. Her hâl ü kalinde hayatın galeyanı meşhut olurken bu nagehanî vefatı bizi hayrette bırakmıştı. Âh gaflet! İnsanın teşkilat-ı bedeniyesi, bir an ârâm etmeyen mesai-yi uzviyesi düşünülürse öldüğüne değil yaşadığına hayret etmelidir.

Abdulhalim Memduh, hukuk mektebinden şehadetname alarak çıktı; sonra İzmir'de vali maiyetine tayin olunmuş fakat validen ziyade maâliye, Sultan Hamit'ten ziyade sultan-ı hürriyete hizmet etmek sevdalarına düşmüş ve bu sevda kendisini Bitlis menfa ve mahpuslarına doğru sürüklemişti. Mâder-i vatan yolunda menfasına giderken validesi de berabermiş, kendisini bî-payan âlemler, yeni ufuklar görsün diye getireni, dünya kendisiyle beraber mahbusa götürüyor, her adım attıkça bütün ümitleri, emelleri arkalarında bırakarak devam ettikleri yolda kalb-i mâderâneye derin uçurumlar taştan dışlerini gösteriyor, başlarının üstünde bütün tabiatın cereyan-ı hayatını durduran bir kar borası kıyametler koparıyor! İşte anne evlat menfalarına böyle vasıl oluyorlar. Ondan sonra ne geçmiş bilmiyorum. 1901'de Abdulhalim Memduh'u Paris'te, yeni çıkmağa başlamış “Şurâ-yı Ümmet” te mümtaz bir muharrir olarak buldum. Bütün bu hâdisât Abdülhalim Memduh'un çehresinde bir tebessüm olarak nümâyân oluyordu. Gözlüğünün arkasında görünür görünmez iki küçük siyah gözlü geniş çehresinde bu tebessüm bir nezaket, bir mizah, bir feryat, bir istihza, bir facia idi. Paris'te harman ve hicran ile imtidat eden eyyâm âlâm-ı gurbet mizac-ı asabiyesini büsbütün ihlal ettiği için o deyişler, yazdığı şeylerde, ehibba ve odasıyla münasebât ü muamelâtında âsârını gösteriyordu.

Meşhur şair Eşref, dehâsı sadelikte münclî, büyük Sa'di'nin tarif ettiği dostluğa şeref-resândır.

Dostân-ı bâ-şed ki gird-i dest-i dost

Der-perîşân hâlî vü dermând-gî

دوست آن باشد که کبر دست دوست
در ریشانی حالی و درماندگی.

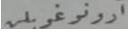
Hakiki dostluk insaniyetin şanı, büyük ruhların kudretidir. Küçük ruhların, zayıf zekâların dostluğa iktidar ü mecali yoktur. Onlar için dostluk ehemmiyetsizdir. Kazanılır, kaybolur, tekrar bulunur, sonra unutulur.

Eşref, Memduh'un vefatı için yazdığı mersiyesinde:

Bir bilenden eyledim tahkîk metrûkâtını

Bir kırık hâme fakîrin servet ü sâmânıdır.

diyordu. İnsan o zamana yalnız irca-ı nazar değil bir an için kalb ü fikriyle tayy-ı mekân etmelidir ki bu beytin muhtevî olduğu hüzn-i bî-payanı hakkıyla hissedebilsin.

Bu hüznler tevâlî ediyordu. Paris'e talebe olarak gelen ve sonra ceza olarak maaşları kesilenlerden Nedim Efendi -o zaman daha herkes bey, veyahut bey beylik olmamıştı.- Paris'te fakara mahallelerinin birinde galiba Arvenü Goble'de[?] tavan arasında taştan bir odada oturuyordu. Kirasını vermemiş, Abdülhamit'in adamları kendisini polise anarşist olarak bildirmişler. O biçareyi kânun-ı sâninin bir siyah gününde odasından çıkarırlar, sandığımı kırarlarken görmüştüm. Paris'in bu uzak mahallelerinde yürürken hariçten ziyade eşyanın, insanların dâhiline yağın ince bir yağmur serpiyor, bütün sema bir sis olarak evlerin damlarına inmiş, hüzn ve melâlin, kara sevdanın örtüdüğü şimalin bu sisleri arasında evi arıyordum. Zannedirim ki hiç olmazsa yüz basamaklı merdiveni çıktım. Odanın açık kapısından girdim. Orada ateş yoktu. İki polis vardı. Böyle fakr u sefalet içindeki taştan bir odada bir kalb, iki polis: Bilâ-ihiyar ne oluyor diye sordum. Aramızda şu muhavere geçti. Polis şiddetle sizin burada ne işiniz var! Fransa'da polise böylesorulmaz.

– Mazur görünüz. Bizim memlekette de insan dostunu bu halde yalnız bırakamaz.

Fena bir tebessümle biçare nedimi göstererek:

– Bu sizin dostunuz mu?

– Evet, hem samimî.

Halbuki ben nedimi iki üç kereden ziyade görmemiştim.

– Bu, anarşisttir.

– Değil, zulmün takip ede ede bu köşeye düşürdüğü bir adamdır. Hürriyet için refahı

terk ederek bu hale razı oluyor. Cereyan eden bu pek müessir vakada gülünç bir hal de vardı. Polis muttasıl bu anarşistin sandığını muayene etmek için anahtarı istiyor, nedim de şaşırmış, titreyen eliyle pare pare bir ceketin güya cebi varmış gibi her tarafını arıyordu. Ziyade beklemediler. İçinde bomba, anarşist projeleri olduğunu kuvvetle tahmin ettikleri sandığı kırdılar. İçinden ne çıktı bilir misiniz? Kırmızı kurdele ile bağlanmış küçük kızının bir parça sarı saçları! Bir de pek genç karısının rutubetten silinmiş, solmuş bir resmi! Sonra yamalar içinde bir iki çamaşır.

Birdenbire hepimiz derin bir sükûnet içinde birbirimizin yüzüne, sonra önümüze baktık. Bu sükûneti ihlal eden polis nedim efendiye el vererek kirasını te'diye edemediği için nedim efendinin dışarıya çıkması kâfi idi. Fakat o, içindekileri cebine almak mümkün olan, kırık sandığından vazgeçmiyordu. Bir zengin nasıl malım, bir âşık nasıl sevdiğim derse bu da öyle sandığımı diyordu. Küçük sandığını alarak beraber sokağa çıktığımız zaman nehrin sağ tarafındaki Paris'in o saltanat-ı servetin âvâzesi uzaktan uzağa bulunduğumuz yere aksediyordu.

Kendisini sandığıyla beraber Anier'in sakin bir köşesinde sakin olduğum eve götürdüm.

*

Eylül nihayete eriyordu ki refikam, kedi, ben üçümüzde Anier'e göç ettik. Anier Paris civarında, Kadıköy, Erenköy gibi köylerden biri idi. Şimendiferle Paris'ten on dakikalık bir mesafe. Her gün Gar Saint La Zar'dan hareketle Anier'e uğrayan veya uğramadan geçen trenlerin adedi, tamamıyla hatırımda değil, her halde yüzden ziyade idi. Paris'e giden tramvaylar da vardı.

Anirer'in, Paris civarındaki köyler gibi kendisine mahsus bir ananesi, bir hayatı yoktu, bir ciheti mutavassıt-ı erbâb-ı servetle, tiyatrolarda rolleri biter bitmez rahat uyumak için Paris'ten gelen meşhur aktör ve aktrislerin âramgâhlarına mahsus, diğer ciheti amele mahşerine makarr idi. Bunların hemen hepsi köylerde yaşamaz. Hergün fabrikalarda Paris'te çalışır, zaten Londra, Paris gibi büyük payitahtların bir canlı mahlûk gibi büyüdüğü görülür. Anirer'in hususiyetinden olarak köyde köpeklerle kedilerin bir mezaristanı vardır. Evet, Seine Nehri'nin kenar-ı müzehherinde sâyedâr-ı ağaçların altında köpeklerin, kedilerin par la şezi... Bu büyük nehrin orada, ta Normandiya'da umman-ı ademe reside olan aheste cereyan-ı emvâc-ı hâbîdesi, ağaçların yeşil yaprakları, süfliyyet-i beşeriyenin bin kere fevkinde olan hayvanların ruhuna serâir-âmîz fısıltılarla geçiyor.

Bu mezaristanın muntazam kapısından girilince nazar Saint Bernard'ın yüksek heykeline ma'tuf olarak zîrinde şu levhayı okuyor:

Kırk bir adam kurtaran ve kırk birinci tarafından öldürülen

Bu levhayı okuduktan sonra insan, orada hâbîde olan hayvanların ruh-ı âsudegîsini ihlâlâ gelmiş gibi bir hicap ve ıstırap hissediyor. Aylar geçiyordu ki kâinattan tecrit edilmiş vatandan hiçbir haber gelmiyor, hiçbir sadâ işitilmiyordu. O zaman bütün saltanat, akvâm-ı muhtelifesi, eczâ-yı nâriyesi olan ve zâhirî sahte bir sükûnetle muhât bulunan müheyyâ-yı infilâk bir bomba gibi duruyordu.

Samipaşazade Sezaî

S.F., C. 58, Nu. 1504/30, s. 52 – 55

7. İSTANBUL'DAN BURSA'YA VE BURSA'DAN İZNİK'E BİR GEZİNTİ

Kışın soğuk ve yaş, karanlık gamlı günlerinden sonra nihayet sıcak, yeşil ve aydınlık bir mevsime kavuşulmuştu. Havanın berraklığı, her tarafın yeşilliği, hele nur ve ziya uyuşa kalmış tabiatı intibaha davet ediyordu. Hem ne güzel tesadüf! İstiklal Bayramı, memleketin bu “kurtuluş günü”; İstikbal Bayramı, vatanın âtisi olan “çocuk günü”; Ramazan Bayramı, tarihî, dinî, ve ananevî sevinç günü; hep bu mesut günler birbirini vely ediyorlardı. Büyük şehirlerde yorulanlar, velev mahdut bir zaman için olsun, asude ve tabiî bir hayat yaşamak, sınaîlikten tabiîliğe, beledîlikten bedeviyete rücu eylemek isterler. İşte ben de bu tesir altında bayram günlerinden istifade ederek İstanbul'dan kaçmak istemişim.

Seyr-i Sefain'in hususi bir yat gibi temiz ve zarif bir vapuru Marmara'nın mavi ve durgun suları üzerinden süzülerek İstanbul'dan uzaklaşıyor idi. Pek çabuk geçen bir zaman sonra, birkaç saat içinde Mudanya'ya vasıl olmuştuk. Deniz seyahatinin bu kadar süratli geçtiğine teessüf etmeğe vakit kalmadan tıpkı hususî bir arabaya benzeyen trenin geniş pencerelerinden yeşil dağları, yeşil ovaları, yeşil dereleri, yeşil köyleri seyrediyor idik.

Bursa, evet ne doğru! “Yeşil Bursa” denilmiş: Yeşil, her taraf yeşil, âdeta zümürüdîn bir dalga sanki şehri kucaklıyor idi. Karşıdan İstanbul'dan hareket ile Bursa'ya yaklaştıkça Avusturya Alplerindeki güzel şehirlerde olduğu gibi ruhta bir küşayış his olunur idi. Yalnız bu da değil; yeşil ağaçların altında, çimenlerin ortasından akan sular zümürüdîn izler bırakıyordu. Bursa ne kadar bahtiyardır! Tabiatın buraya ibzal eylediği güzellik, levn ve ziya, servet ve bereket insanı gaşiy ve hayran ediyordu. Yeşillik kuvve-i inbâtiyenin derece-i bereketini, akan sularındaki reng-i zerrin miyah-ı madeniyenin kesretini göstermektedir.

Şehre vasıl olur olmaz, mesleğim icabı en evvel şöhret ve tesiri her tarafa yayılan kaplıcalardan ne dereceye kadar istifade edildiğini anlamak, görmek için pek yakında olan birini ziyaret ettiğimde nefsim:

“Memleketimizde böyle yerler böyle sular var iken ne için, ne için zaten pek mahdut olan servetimizi Avrupa sularına kaplıcalarına, sanatoryumlarına döküyoruz?” sualine maruz kaldı. Bu güzel yerlerde neler yapılmaz? Diye düşünerek önüme gelen hafif yokuşlu bir yolu takip ediyordum. Birinci defa ziyaret etmekte olduğum Bursa’da hat-ı hareketimi tayin eden küçük vatandaşlarım, sevgili memleketimin istikbali olan çocuklar oldular; yolun dönümünde birdenbire karşıma pembe yanaklı, gözlerinde, hareketlerinde, seslerinde neşe ve şetafet ile kavi bir sıhhat, zinde bir hayat gösteren allı güllü giyinmiş bir çocuk kafilesi bana rehberlik etti. Çocuk ve bilhassa sıhhatli bir yavru görünce memleketimin istikbali nazarımda tecessüm eder de her şeyi âdeta kendimi unutturum. İşte burada da böyle oldu, hemen bu küçük, çevik bacakları takibe başladım. İçlerinden henüz yürümeye başlayıp arkadaşlarına yetişemediği için ağlayan gülbüz bir yavruyu, kumral saçlarını ıslak ve biraz kirli yüzünden kaldırıp okşaya okşaya kucağıma aldım. Bunun üzerine pürneşe bu kabile-i sübyan arasında biraz büyücek kızlar, ilk önce utangan ve koyu siyah kınalı parmaklarını ağızlarına götürerek hayran bir eda ile yavaş yavaş yanıma sokulmağa başladılar. Şimdi Muratlı Camii’nin harap ve fakat çok güzel havalisinde, mektebe ilk girdiğim seneden beri, birçok gözyaşlarına rağmen, veda ettiğim bayram salıncaklarına, o zamandan beri hâlâ daha hiç ıslah ve tadile lüzum görülmeyerek tıpkı eski şeklini muhafaza eden, o tahtadan dört köşe, gıcırtilı salıncaklara inip binene bir çocuk alayı arasında bulunuyordum. Bu gördüğüm çocuklar ablasının kucağında bir paket gibi taşınan sımsıkı kundaklı birkaç aylık bebekten, on on bir yaşına kadar muhtelif sınıflarda olanlar idi. Bunların heyet-i mecmuası sıhhatli görünüyordu idiyse de aralarında soluk benizli, çikık karınlı, çarpık bacaklılar nazar-ı dikkatimi celp ediyorlardı.

*

* *

Akşamın eflâtun, mor gölgeleri, Keşiş’in beyaz başı yavaş yavaş sarıyor ve dere muttarit ahengiyle akıp duruyordu. Tıpkı, tıpkı “Alpler” gibi demekten kendimi alamıyor ve bu güzel Türk ilinin pek az bir zaman evvel düşman

ayaklarıyla kirlendiğini âdeta bir sıtma nöbetine tutulmuşçasına düşünerek, çocukluğumdan yani doktor olmağı hatırıma hiç de getirmediğim zamanlardan beri tanıdığım muhterem bir meslektaşım ile dertleşiyor idim. O, memleketin her tarafını dolaşmış ve senelerden beri mesleğinde gördüğü tecrübelere nazaran biraz da bedbin olmuş idi; lâkin vatanını çok sevmek tesiriyle bu muhterem arkadaşım gâh başını biraz sallayarak gâh da gülerek beni dinliyor ve ara sıra beyan-ı mütalâa ediyordu.

“Bursa’nın iyi zamanına tesadüf ettin, her vakit burası böyle değildir. Bu gördüğün çocukların hemen hepsi sıcaqlar biraz başlar başlamaz sıtmadan mustarip olurlar.” diyor idi. Sıhhat uğrunda mücadelelerde yapılacak pek çok şeyler olduğunu tasdik ile beraber inkılab-ı sıhhîde ilk hatve atılarak birçok icraatta bulunduğunu ve halkı tenvir maksadıyla küçük bir “sıhhat müzesi” meydana getirildiğini feylesofâne ve aynı zamanda mütevaızâne ilâve etti. Bu “sıhhat müzesi”nin tesisinde muhterem meslektaşım ve İstanbul’un o cidden şayan-ı takdir sıhhat müzesini meydana getiren zât-ı âlî kadrin pek çok himmet ve gayreti sebkât eylemiştir. Halkın tenviri hususunda atılan bu ilk hatve şükran ile karşılanır. Tedâbir-i sıhhiyenin en vâsî bir surette tamimi için bilhassa mekteplerden, mekteplilerden pek ziyade istifade olunmalıdır. Evvela hiçbir şey ile daha lekelenmemiş bir dimağa kavaid-i sıhhiyeyi silinmeyecek surette yazmak, hakketmek kabildir; saniyen, makulâta, tahakkukâta, fenniyâta ikna ile kazanılan gençlerin gayret ve faaliyeti ile efrad-ı aileyi, yavaş yavaş bütün milleti tenvir ü irşat eylemek mümkündür. Her memlekette bugün en ziyade bu cihete, yani mekteplerde hıfz-ı sıhhate, terbiye-i sıhhiyeye pek ziyade ehemmiyet verilmektedir.

*

* *

Sabaha karşı, ortalık daha henüz aydınlanmağa başlar iken açık pencereden içeriye aks eden birçok kadın ve çocuk sesleriyle uyandım. Otelin hemen önüne tesadüf eden eski kaplıcanın önü, etrafı müthiş kalabalık idi. Bu sabah kaplıca kadınlara açılıyormuş ve ufak bir merasim varmış. Bu sıhhat

veren suların istifade için tehâlik ve istical gösteren kadın kümeleri arasına ben de karıştım. Burasını diğer kaplıcalar, kükürtlü, çelikli, yeni kaplıca gibi çok güzel ve fakat yine tıpkı onlar gibi gayr-ı sıhhî bir halde buldum. Ne olur? Suları mebzul ve müessir Bursa kaplıcaları Avrupa'daki "su şehirleri"nde olduğu gibi fennî ve sıhhî bir hale ifrâğ edilebilse; suları terkip cihetiyle Avrupa'daki birçok ılıca sularına faiktir. Yalnız suların tesir-i şifa bahşasını tezyit için suret-i tatbikini, tarz-ı istihâmâmı değiştirerek fennî ve sıhhî bir surete ifrâğ etmelidir; bunun için mevcut hamamları ya "asrî" bir şekle tahvil veyahut ebniye-i tarihe riayeten muattal bir halde muhafaza ile civarda "tedavi-i bi-l-mâ" usulünün kâffe-i şeraitini cami-i terakkiyât-ı hâzıraya muvafık surette yeniden inşaatta bulunmalıdır.

Kaplıcaların bugünkü hali hemen iptidaîdir; malûm (Bernard)ın Mahmut-ı Adlî devrinde kaleme aldığı risalede münderiç tavsifâtın hemen aynıdır.

*

* *

Öğleye doğru güzel Bursa'dan ayrılıp, birkaç saatten beri iki tarafı sazlı bataklık olan yeknesak ve fakat muntazam şoseyi takip ediyor idik. Yolumuz yavaş yavaş darlaşıyor ve bizi götüren otomobil müşkülât ile ilerleyebiliyor idi.

Bir aralık manzara birdenbire ve tamamen değişti. Kendimi Almanya'nın "Schwarzwald" namını verdikleri o pek güzel havalisinde zannettim. Yeşil tepelikler, muhtelif ağaç kümeleri birbirini takip ediyor, mezru arazi milletin faaliyetini, istikbalini, hayatını gösteriyor idi. Ta derinden çamlıkların koyu yeşillikleriyle zeytinliklerin gümüş nefli gölgeleri arasından İznik Gölü mavi pırıltıları ile titreşiyor idi. Bir tarafı uçurum olan İznik yolu büklüm büklüm kavisler ile tepeden aşağıya uzanıyor ve İznik'in senelerden beri bî-ruh ve gayr-ı faal gölü gittikçe açılıp, açılıp büyüyor idi. Nihayet otomobil, pek emin olmayan son büklümü de selamete geçerek ovaya dâhil olmuştu.

Şehrin saldıde surları, asırların insafsız tahribatına karşı bîgâne, lakayt ü müstehzî bir tavr ü harekette yolcuya ağızlarını açıp yutmaya müheyyâ bir halde bulunuyordu (Surların müthiş ağızlara benzeyen kapıları vardır).

Nihayet şehre vasıl olduğumuz vakit ortalık tamamıyla kararmış bulunuyor ve birkaç lüks lâmbasından dökülen ışık dalgaları şehrin âlem-i hayâlâta benzeyen harabeleri üzerinde titreşiyor idi.

Sabahleyin gözlerimi açtığım vakit güneş henüz karşıki dağın arkasından yavaş yavaş yükseliyor idi. Bir an evvel bu tarihî şehri görmek için sabırsızlanarak hemen kendimi sokağa attım. Evet, bütün şehir bir küme taş yığınının ibaret. Yunan, bu kâfir düşman son harpte burasını da tamamen harap etmiş: Mabetleri yıkmış, yakmış; türbeleri ve mezarları kırmış, geçirmiş; hatta merkatları kırmakla değil, içindeki kemikleri bile mahvetmekten utanmamış; fakat bu taş yığınları arasında yaşayan insanlardaki kavi azim ve metaneti, vatan ve toprak aşkını kıramamış. Herkes kadın ve erkek yuvasını yapmakla meşgul; her tarafta yeni temel atılmış; bahçeler belleniyo ve şehre girince muazzam, yeni bir bina sanki başını mağrurane kaldırarak harabeleri seyrediyor. Medenî memleketlerde en küçük bir köyde bile en ziyade nazar-ı dikkati celp eden şey mektep binasıdır. Böyle, burada ilk yapılan şey, bu muazzam bina, bu mekteptir. Kaymakam beyin refakatinde buranın, bu ilm ü irfan yuvasının kapısından içeriye girince kalbim burasını düşünenlere ve yaptırana karşı derin ve samimî bir his-i şükran ile çarptı. Yüksek tavanlı, geniş pencereli; büyük odalı ve idaresi cehtiyle asrî bir mektep, erkek ve kız çocukları aynı bina dâhilinde tahsil ediyorlar. Bizleri pek nazikâne kabul eden muallime hanımlar ile muallim beylere çocukların adedini sorduğum vakit şimdilik yüz yetmiş yüz seksen kadar olduğu fakat bir zaman sonra, havalar ısınmağa başlayınca pek çoklarının sıtma yüzünden mektebe devam edemedikleri cevabını aldım. Kaymakam bey mektepteki çocukların hepsinin ayrı ayrı isimlerini, ahval-i hususiyelerini biliyor ve âdeta bir baba gibi hepsini ayrı ayrı himaye ediyor idi. Hakikaten çocukların kısm-ı azamı uçuk benizleri, dar omuzlarıyla nazar-ı dikkati celp ediyorlar idi.

Ah bu sıtma! Memleketi harap edip kemiren düşman! Gerçi her memlekette verem, frengi, vefeyât-ı etfâl ve alkolizm gibi “belâ-yı içtimaiye” var ise de biz de bunlara bir de sıtma felâketi inzıam ediyor. Hükümet-i milliyemiz birçok fedakârlıklar ile sıtma mücadelesine başladı. Fakat bu mücadelede muvaffakiyeti yalnız hükümetin sa’y ü gayretinden beklememelidir. Mücadelede “ceht-i umumi” lâzımdır; hükümet, belediye, halk kuvvet ve gayreti birleşmelidir ki bu bîaman düşmanımızı mahvedelim.

İznik Mektebi’nde kemal-i memnuniyetle gördüğüm bir şey de terbiye-i sıhhiyeye edilen ihtimamdır, takviye-i bedenîye umum mekteplerimizde her şeyden evvel tatbik ve tamimi fevkalâde mühimdir.

Birkaç gün kalıp ahali ve hususîyle kadınları muayene neticesinde hemen hepsinin sıtmadan mustarip olduklarını gördüm. Gönül bu cennet gibi güzel memleketimizde sıhhatli, kavi bir nesil yetişmesini çok arzu eder.

Sözümü kesmeden evvel İznik’teki kardeşlerimden doktorluk namına gördüğüm hüsn-i kabul ve hürmet beni pek müteessir ve minnettar bıraktı. Müteessir oldum, çünkü Türk kadınının büyük bir kısmı bugün hâlâ daha taassup ve cehalet yüzünden tedaviden mahrumdur; minnettar kaldım, çünkü bu hüsn-i kabul ve teveccüh ile yetişecek Türk kadın doktorluğu için ümit-var oldum.

İstanbul-Nuruosmaniye Caddesi 52

Doktor Safir Ali

S.F., C. 58, Nu. 1504/30, s. 59 – 62

H. BİYOGRAFİLER

1. İKTİSAT DOKTORU ÖMER CELAL BEY

Esbak şehremini Celal Bey'in mahdumu Ömer Celal Bey Berlin'de temmuzun üçüncü günü parlak surette imtihanlarını vererek "Ulûm-ı iktisadiye doktoru" unvanını ihraz etmiştir.

Ömer Celal Bey sekiz sene evvel Berlin civarında [Real Gymnasium]a kaydedilmişti. Ömer Celal Bey bir sene zarfında bakalorya imtihanını vererek dârülfünûna dâhil olmuştur. Dârülfünûnda iki sene kadar tahsil etmiş ve o sırada Bulgaristan'ın mütareke-i mecburiyesi üzerine daha ziyade faide-i maddiye temin edecek bir şey tahsil etmek lüzumunu idrak ederek ticaret mekteb-i âliyesine dâhil olmuştur. Dört sömestr sonra 1922 senesi temmuzunun yirmi dokuzunda icra edilen huruç imtihanlarında yüz yirmi üç talebe miyânında yalnız kendisi aliyy-ül-a'lâ derecede şahadetname almağa muvaffak olmuştur.

Ticaret mekteb-i âlisinde iktisap ettiği malumat-ı nazariyenin ameliyyat ile teyidi için Ömer Celal Bey stajyer sıfatıyla Deutsche Bank'ın A depozito şubesine girmiş ve orada altı ay zarfında banka muamelatını öğrendikten sonra pekiyi bir vesika ile Deutsche Bank'tan çıkarak iktisadiyatta tamamıyla kesb-i ihtisas etmek üzere tekrar dârülfünûna girmiştir.

Dünyanın en büyük iktisat âlimlerinden olan کهاىرات Profesör Somhart^{*}'ın maarif ve teveccühünü kazanmağa muvaffak olmuştur. Bir sene evvel Doktor Ömer Celal Bey dârülfünûn tahsilini ikmal etmiştir. O zamandan beri tez ihzarı ile meşgul olmuştur. Nihayet bundan birkaç gün evvel imtihanlarını aliyy-ül-a'lâ derecede vererek İstanbul'a avdet etmiştir. Ömer Celal Bey Almanca, İngilizce ve Fransızca tekellüm ve kitabet eder. Bahusus Almancası mükemmel tahsil görmüş bir Alman'dan katiyen farksızdır.

* G. Pr. Dr. W. Sombart: Profesör Somhart tarihî ve içtimai bir istikamet-i iktisadiyeye müstenit yeni bir iktisat mektebinin müessisi, Berlin Dârülfünûn'u İktisadiyât müderrisi, "Modern capitula lismus" unvanlı dört cilt mühim bir eserle diğer kıymetli eserlerin müellifidir.

İktisadiyat doktoru Ömer Celal Bey'i kıymetli bir Türk genci olarak tebrik ederiz. Senelerce Servet-i Fünûn'a yazı yazmış olduğu cihetle şahsı Türk karilerince meçhul olmayan pederleri Celal Bey'i de oğlunun muvaffakiyetinden dolayı tebrik ederiz. Celal Bey yarım asra takarrüp eden hayat-ı memuresinde memlekete her an hidemât-şükura ibraz etmiş bir recül-i devlettir. Fakat memlekete en büyük hediyesi muayyen ve muntazam bir sistem dâhilinde yetiştirdiği oğlu Doktor Ömer Celal Bey'dir.

İmzasız

S.F., C. 58 Nu. 1511/37 s. 176

I. TENKİTLER

1. ESLÂFI OKURKEN

Manzum veya mensur eski edebiyatımızdan bir sahife okurken sanırım ki eslafımızın ruhu bir hatif ruhu gibi ruhuma fısıldar:

– Evlat, bizi dinlerken senin “malumanım” dediğin haşin hamuleyi dimağından at ve filhakika mevcut zannettiğin cihan-ı hariciden kat-ı nazar et. Senin “âlem” tanıdığın kendi hayalindeki hayal âlemidir. Doğduğun anda boş bir aydınlıkla gözlerin kamaşır; ve beşiğin gibi bütün hayatında daima değişecek fakat hiç üful etmeyecek bir serabın kenarında sallanır. Zavahir ve zavahir. İşte sana mevut manzara... Bileceksin ki bir “sır-ı azam” var; hakikat o açılmaz ve anlaşılmaz muammanın mazrufudur.

Çünkü bütün eslafı az çok tasavvufla zehirlenmiş buluyorum. Onların sesi hiç de ruha zindelik ve bedene şevk-i hayat veren bir teşci membaı değildir. Aldanmamak kastı ile kâinata hülyadan masnû’ bir adese ile baktılar. Daima kendi rüyalarıyla nesh ettikleri hayat rüyasına müstağrak yaşarlardı. Şimdi kesret onlar için vahdet, şimdi uzlet onlar için cemiyetti. Serap içinde dudakları lâhuti sürurlar tanıyordu. Ara sıra semaya bakarak müstesna iştiaqları ile: “Mahcup!” dedikleri anda üst dudakları alt dudaklarına varlığın bütün lezzetini taşırdı. Gam ve elem onlara parlak tasavvuf mazmunları içinde altın kınında parlayan murassa kılıçlar gibi güzel gelirdi... Onların kanaat-ı hayaliyeleri şüphe yok ki bizim riyeb içinde titreyen âlemimizden çok kuvvetli idi. Bize geniş gelen ufuklara onlar sığamadılar; hakikatin ötesinde merkezi ve muhiti ölçülmez fikir fezalarına fikirlerini salıverdiler; hülya ve belagat kanatlarıyla ölçsüz uçtular. Onlarca “düşünmek” hiçbir şekilde abes olamazdı; hayalleri mantık duvarını hiçbir istikamette cvelanına mani görmedi. Hayat tarlasında daima serap ektiler ve hülya topladılar. Cihan onların gözleri önünde değil, cephelerinin içinde idi. Şairleri yazarken aydınlığı güneş ve pencere yerine kendi ruhlarından alırlardı; sanatları ruhlarının gölgesidir. Kalplerindeki güneş onları daima bir kavs-i kuzaha sarılmış yaşatırdı. Mamafih gölge başlarının tac-ı müreccihi idi. İtikatları gibi sanatları

da bütün bütün aydınlık değildir; sanki biraz karanlık katmaksızın ruhlarının içini gösteremez. Onların güzelliklerinde hiç göz yormayan şefaata aramayınız. Loşluk içinde onlar vuzuh kapısını ancak aralık ederler... Yahut bugün bize öyle geliyor. Çünkü bizim cılız parmaklarımızdan “mühr-i Süleyman” düşmüştür; “nâhîd”in aheng-i şeş-târını dinleyecek ve anlayacak kulak biz de yok; cihan ve hayat bize Cemşit’ni peyman-e-i füsunkârından görünmüyor; biz eslaf gibi mest-i elest değiliz...

Bâdeden ve harabattan, sakiden ve peymaneden sık sık bahseden ecdadımız bana öyle geliyor ki sarhoş olmak için içmeğe muhtaç değildir. Bir taraftan tasavvuf onları vicdanen mest eden bir سبک esiri idi; bundan başka her beytin nihayete astıkları kafiyelelerinden onların ruhuna boşanan bir şelale-i müskirat vardı. Onlar sanatlarıyla kendilerine daima bir bayram manzarası temin ettiler. İstiareleri, nükteleri, mürâât-ı nazîrleri, sihr-i helalleri, kinaye ve mazmunları, tecnisleri ve tevriyeleri hep ruhlarının ümit ve meserrete açılan billur ve rengîn pencereleri idi. Bize altı asır devam etmiş bir hayat-ı rüya yadigar ettiler. Yarabbi, ne sebat ve ne fazilet! Altı yüz yıl aynı aşk-ı bediye bürünmüş, ve aynı şarab-ı sanatla bihuş yaşamak! Düşününüz, nesiller nesilleri takip ediyor ve her nesil kendisinden evvelkine yalnız: elindeki kadeh-pareyi ver!” diyor, kendisinden sonraki nesle aldığı gibi teslim etmek için... Böylece aynı şaşaa ve aynı istiğrak bir batının nasıyesinden ötekine geçti, bir vedia-ı mukaddese, bir nevi nur-ı Muhammed gibi... Onlar için edebiyatın zarfı bir anane, mazrufu diğer bir ananedir.

Kuvvetli bir icaz içinde tazyik edilince bütün divan külliyatı on iki mazmun-ı asliye irca edilebilir ve bu on mazmun aynı kalıptan bin bir kere dökülmekle hassa-ı cevheriyelerini ne mucizedir ki kaybetmiyor. Bir “Baki”nin sahifelerini çeviriniz: Yarabbi, hiç değişmeyen kalıptan namütenahi değişen ne feyzan ziya... O ne elmas çağlayanları, ne inci sağanakları, ne servet tufanı; her mısra facitelerinde şimşekler getiren bir pırlanta yahut gizli ateş-parelerle canlanmış bir yakut... Ooh eski şairlerimizin zenginliğine nispetle hazine-i Karun bir sefalettir.

Sanatları gerçi sunidir, fakat ne kadar bereketli sanat: Kesretlerinin tazyikine bizim dimağımızın cidarı güçlkle mukavemet eder; onları anlamak azmiyle bir saat okuyunuz şakaklarınızda kemikleri ezecek bir yangın çatırtısı duyarsınız... Güzelliği öyle tahlil ettiler ki her parçası bir muhaldir: Ay gibi bir çehre, ok kadar uzun ve mızrak gibi sivri kirpikler, servi tülünde kamet, sonra nokta-ı mevhome küçüklüğünde bir ağız ki bir buse değil, bir mikrop bile sığmaz... “Mümkün ve münasip” onların güzellik iştahasını teskin edemiyordu. Hudud-ı nispetten aşamalıdır ki karihalarının genişliği nispetinde sanatları teneffüs edilebilsin. Bediiyatı mübalağa hendesiyle ölçtüler. Fakat mübalağa parçaları onların münbasit hayalinde yan yana gelerek yaşayan bir güzellik bütünü olabiliyordu, çünkü onlar sarhoş sanatlarıyla ibda ettiklerine müstağrak hülyalarıyla can verirlerdi.

“Sanata güçlük lazım gelir!” düsturunu hiç kimse eslafımızdan ziyade hürmet etmemiştir. Eskilerin en çelimsizleri bile sehli daimen istihkar etti. Latinlerin currante calamo dedikleri ve bizim “على حجرى القلم” tabir-i kadimi ile tercüme edebileceğimiz gelişigüzel yazı onlarca meçhuldü. Onlar her kelimeyi örümcek ağından daha hassas bir terazide tartarlar, her fikre bir mazmun kıymeti temin etmek için bütün kuvvetleriyle müfekkirelerini sıkarlar, her satır üstünde olanca suubetleri tekâsüf ettirirlerdi. İlhamları daima nâ-kabil-i inbisat bir şiraze-i fevâit içinde kapalıdır; istediği gibi nefes alamaz. Bu cihetle en gürbüz bediaları bile havasızlıktan morarmış gibi ve manzara-ı kuvvetlerine rağmen çürük içlidir; bataklı iklimlerde sıtmadan kızarmış yanaklarıyla sıhhat-i kâzibe gösteren çocukları hatırlatırlar... Eskiler o teşne-i itriyat bahçıvanlardı ki kokulu güller üstüne gül bağı serpmek için bütün bir gülistanı sanatlarının mengenesinde ezerlerdi. Onların her cümlesi ve her mısraı uzun bir külfet-i mimariye ile inşa olunurdu. Edebiyat onlar için en ince ve hurd-ı fersa satranç mansubesi idi; yazarken sanki mürekkepleri sanat aşkına işkence içinde akmak isteyen kendi siyah kanları idi, ve kâğıt üstüne akmaz, ancak istiğna ile damlardı... Ahh, bilseydiler ki bu kadar ceht ile böyle öldüren yorgunlukla eserlerini bir gün ölüm tehlikesine teslim için yaratıyorlardı: Zira gittikçe incelen sanatlarının intiharını hazırladı... Fakat onlarca ne beis var, işte

kendileri boğula boğula bize biraz yüzmeyi öğrettiler ya... Filhakika onların can-siperliğidir ki bizi bir lisan ve edebiyat sahibi etti: Eslafın her matlasından kalbimde irademi tevhîn eden bir yeni “şüphe” ile çıkarken bu hakikatin kuvvetlendiğini hissedirim.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58, Nu. 1519/45, s. 290 – 292

2. ESLÂF LİSANIMIZIN MUHTEKİRLERİDİR

Türkçeye fakir bir lisandır diyenler Türkçenin nasıl bir lisan olduğunu bilmeyip dilimize bühtan etmek isteyenlerdir. Bu lisani fakir bırakan ve öyle zannettiren Türkçemizin hiçbir vakit gavamızını tetkike tenezzül göstermemiş olan eslâftır. Saltanat devirlerinde his-i milliyet ile bir tezaad-ı tam teşkil etmiş olan Osmanlılık tasası Türklük kaygısını edeme isale etmiş olduğundan o eyyamda gelip geçen eslaf ne milleti, ne milliyeti ve ne de Türkçeyi benimsemeğe lüzum bile hissetmemişlerdir. Onlar “bir nesnenin nedreti kıymetini artırır” kaziye-i mutena bahanesine itba’en halk miyanında rekabetsizce kıymetlerini artırmış bulunmak ve kendilerine daima “pek derin bilen insanlar” dedirtmek arzu ve hevesiyle kasten ihmal etmek istedikleri öz dilimizin içine halkın tanımadığı ve bilmediği yabancı lisanlardan birçok lügatlerle kaideler doldurarak zavallı Türkçemizi öyle müşkül bir hale getirmişlerdir ki, maarif lisani denilen şu Osmanlıca’yı hakkıyla ya yarım yamalak öğrenebilmek için biçare Türkçüklerimizin başlarında birer ömür törpüsü kesilmiş olan Arapça ile Acemcenin tahsili uğrunda -ya kendileri gibi tekmil-i ömürlerince- durmayıp kafa patlatmakla ilânihaye uğraşmalarına veyahut maarif namına hiçbir şey öğrenemeyip ilelebet cahil ve ümmî kalmalarına bais olmuşlardır. İşte onlar bu yolda ecânipten toplamış oldukları elfaz ü tabirât zorluklarının kendilerine vermiş olduğu bir rüchaniyetle halka karşı bir nevi lisan aristokratlığını icat ü temin ederek -bugünkü lisan muhafazakârlarımızın istedikleri gibi- halkımızı lisanca daimî fakirlikler içerisinde ezip maarif dilini yalnız kendi yed-i ihtikâr ü inhisarlarında bulundurmak istemişlerdir. Bu adamlar halk-ı maarifimiz arasında her gün yen, yeni manalar ihdasından bir an bile fariğ olmamışlardır. Hatta bu uğurda o kadar ileri gitmişlerdir ki, mütearif bir misal olarak rivayet edildiği vecih ile Lâtineden alınan “Balliemez” topunu “Balyemez” topu diye lisanımıza çevirdikten sonra -Zeytinburnu “elf-i zeytin” demeleri gibi- bal yemesi muhal olan bir topa da, ıstılah-perdazlığa girişerek “Müdafaa-i asel ne mi-hûred” diyecek mertebede izansızlıklara bile varmışlardır.

Yine onlar, yazılarında manayı elfaza feda etmekteki üslûpları uğrunda kendilerine birer me'haz ve me'kel ittihaz ettikleri her iki yabancı dilin hazinesinden, Türkçemizde var veyahut yok farz ettikleri, bir çok kelimelerin ya ikişer veya üçer mukabilini bularak âdetâ el malını yağmaya koyulan yağmacılar mesabesinde –lisan heybelerini bilâ-aram, el mallarıyla tıka basa doldurmağa savaşımlardır.

Meselâ: Türkçemizde “baş” kelimesi dururken “reis ile ser”i; “anne ile baba” dururken “valide, ümm, mader-âb, ebû, peder”i; güneş ile ay dururken “şems, hurşid, afitab, mah, kamer, bedir, mihr”i; “etmek” dururken “nân-ı aziz”i; “et” dururken “küşt”ü! “pirinç = düğü” dururken “erz”i; ve daha nice var kelimelerimizin birçok mukabillerini alıp kullanmaktan ve millete zorla benimsetmeğe uğraşmaktan çekinmemişler ve bu vecih ile birçok kendi mevcutlarımızı da öbür taraftan metruk bırakmışlardır. Acaba diğer milletlerden bi-l-farz Fransızların kendi muharrir ve edipleri, lisanlarında “Soleil” ile “Lune” lâfızları dururken başka lisanlardan bu kelimelerin müradif ve mukabillerini alıp kendi lisanlarında kullanmağı bir kere olsun hatırlarına getirmişler midir? Kendini bilen bir millet için bu bir acz ve bir mezellet değil midir? Sanki bununla edebiyatımız diğer milletlerin edebiyatının daha yükseğine mi çıkmıştır?

Diyelim ki, eslâfımız vaktiyle Türkçemizde lügat kıtlığı vardır vehmine düşerek böyle bir mecburiyetin altında kalmak neticesi, şu yolda bir suiistimale kapılarak, yabancı dillerden lügatleri toplamak hatasına dalmış olsunlar, fakat beri tarafta pek açık, pek kolay ve pek düzgün olan lisanımızın hemen tekmil kavaidi vasıl sarfı var iken Arapça ile Acemce'nin hemen her türlü edatlarıyla terkiplerini cümel ve tabiratını, tasriflerini ve bilcümle kavaidiyle nahvini kullanmağa onları icbar eden hassa ve zihniyet ne idi? ... “Güranî, Seyranî” denecek yerde “Güranlı, Seyranlı” dense ne olurdu? “Şimdi” kelimesi dururken “el-hâletü hâzihi”; “bundan ötürü” sözü dururken “binâberîn” ve öz Türkçemizde daha nice nice elfaz ve tabirât dururken her birinin mukabil Arapça ve Acemceleri de ayrıca neye kullanılmış bilemem? ! ...

Ve yine bu kabilden olarak eslaf yazdıkları kitapların unvanını bile sarfen ya Arabî veya Farisî cümel ve tabirat ile tevşih ve tesmiye etmeği bir hüner ve marifet addederlermiş, mesela: Kâtip Çelebi'nin güya Araplar için yazılmış bir kitap imiş gibi “Mizan-ül-Hak fî İhtiyar-ül-Ehakk” unvanıyla yazdığı kitabın şu türlü isminden, Arabî’de behresi olmayan bir Türk acaba ne anlar?

Varsın bir takım şura ve üdebamız eslâfın vaktiyle Türk irfanına, izanına, edebiyatına hizmetleri hakkında uzun uzun methiyeler yazıp dursunlar; bence ekseriyet ü netayic-i maddiye nokta-i nazarından eslâfın el dillerini karıştırarak meydana çıkardıkları bu asardan hemen umumuna karib bir kısmı halkımızın seviye-i irfanını artırmak şöyle dursun kendilerini bile akamete uğrattıklarından maada milletin de akametine bâis olmuş eserlerdir. Bir eserin makbul olması kariin zihnini yormaksızın anlaşılmasındadır. Milletin ruhuna sığmayan, zevki okşamayan, halka munis gelmeyen yabancı elfaz ve tabiratla yazılan eserler hiçbir vakit o milletin seviye-i irfanını yükseltmeğe hizmet etmiş olamazlar.

Kudema o güzel Türkçemizi kendi sadeliğinden ve aslî unsurundan çıkararak öyle bir hâle getirmişlerdir ki, âdeta bir Türkün başında keçeden bir başlığı dururken üstüne bir Acem külâhı, bunun da üstüne bir Arap kefiyesi ve bunların da cümlesinin üstüne bir Osmanlı kavuğu geçirmişler; ve yine o Türkün sırtında bir Türk saltası bacaklarında bir Türk çakşırı dururken bunların üstüne Acem gömleğiyle Acem abası ve daha üstüne bir Arap cellabiyesiyle Arap maşlahı geçirerek bu kıyafetlerin hepsinin de üstüne bir Osmanlı kuşağı sarıp ve beline de bir Osmanlı palası sokup zavallı Türkçemizi şöylece alelacayıp bir kıyafete sokmuşlar ve yine o adamcağıza: “Eğer bu dört milletin dört lisanını sarfıyla, kavaidiyle, nahviyle belleyebilecek olursan işte o vakit ümmilikten kurtulmuş olacaksın” diyerek maarif cihetinden de kafasına bir cendere, bileklerine bir kelepçe geçirmişlerdir ve bu vecih ile düzdükleri ve devşirdikleri bir lisana da “hazâ-lisan-ül-Osmanî” diyip işin içinden çıkmak istemişlerdir. Belki onlar işin içinden çıkmışlardır; fakat beri tarafta millet bu yüzden elan ümmîlik deryası içinde bocalayıp durmaktadır. Başlarında

Osmanlı lisanının cenderesi, bileklerinde imla ve huruf kelepçesi olan halkımızı bu derya-yı cehilden çıkarmak için hükümetimizin bir emek yerine belki yirmi emek sarf etmesi lazım gelecektir. Eslâf her birinin bünye-i teşkilâtındaki tezdâ ve ayrı ayrı olan insicamı düşünmeksizin biri “Ârî” biri “Turanî” diğeri “Samî” sınıfından olan gayr-i mütecanis olan üç lisanı kaynaştırıp bir dördüncü lisan ihdas etmek istemişlerdir. İlm-i elsine nokta-i nazarından bu, ne fahiş bir hata ve bir gayr-ı tabîliktir. Osmanlıcanın talim ve tedrisindeki zorluğun esasî işte bu keyfiyetin içinden çıkar. İlm-i elsinenin şu hikmetine agâh olarak Osmanlıcaya sathî bir nazarla bakılacak olunursa bu üç sınıf lisandan her birinin yekdiğerine sırttığı ve yekdiğerinden ayrılmak istedikleri derhâl nazara çarpar.

Eğer eslâfımız evailde böylece el dillerinden kolay kolay ve fazla fazla lügatler ve kaideler toplamağı düşünecekleri yerde biraz zahmete giripte lisanımızın sarf ü kavaidini meydana çıkarmağı ta Cevdet Paşa merhum zamanına vasıl oluncaya kadar ihmal etmemiş ve bilakis kendi halkımızın öz diliyle şarktaki diğeri millettaşlarımızın halis Türk lehçelerinden lügatler bulmağı ve lisanımızın kabiliyet-i tekâmüliyesini araştırıp eldeki kaidelerle iştikakât yaparak öz dilimizin teali ve tekâmülüne çalışmış olsaydılar halis Türkçemiz bugüne kadar, zan bulunduğu mertebede fakir bir lisan halinde kalmamış olur ve bugün bu kadar müşkülât içinde Osmanlıcanın kazanmış olduğu sanat-ı bayan ü bedi ile fesahat ü belâgat halis Türkçemizde vücut bulmuş olur idi. Bunu ati elbette ispat edecektir. Hatta elyevm: Bu iddiayı ispat eden edebi bazı parçalarda eksik değıldir. Meselâ: Cenap Şahabettin Bey’in geçenlerde Servet-i Fünûn’da neşretmiş olduğu bir kış hasbîhâlinde halis Türkçemize hemen yaklaşmış bir tarzda gayet parlak bir bayan-ı edebî ile şu: “... Başınızın üstünde gökyüzü gevşemiş ve kağşamış bir çatı halinde zemine doğru eğilir. Pencereerde gölgeler buğulanır ve saçaklarda çamur renkli buhar parçaları tiftiklenir. Soba bacalarında kıvranan dumanlar bile sis kadar serin ve nemli hiss olunur. Yanaklar solar, burunlar kızarır, moraran dudaklar ısınmak için birbirini çimdikler...” ifadesinde kullandığı lügatler yalnız bir iki kelime ecnebidir. Cenap Bey istese idi bu bir iki kelimenin de Türkçelerini bulup

kullanabilir idi ve yine isteseydi eslafın yaptığı gibi tekmiil elfazı Arabî ve Farisî olarak kullanır ve ifadede ki parlaklığı hemen aynı derecede muhafaza edebilir idi; fakat, o vakit bu ifadeyi ancak Arapça ve Acemce lügatlerini iyice bilen birkaç kişi okuyup anlayabilir idi.

Eslafın güya zinet-i kelamiye ve noksanı ikmal diye lisanımızın içine doldurdukları, öyle her kafanın kolay kolay zapt edemeyeceği, o türlü türlü fazlalıklar, acaba milletin beri tarafta kalan ümmiliğini taviz edebilir mi? eslaf vaktiyle öz Türkçemizi kendi kolaylığıyla kendi şekil ve tertibinde bırakmış olsaydılar sevabıktaki mekteplerimizin ve maarif sisteminin bunca kusur ve noksanlarına rağmen okuryazarlarımızın adedine bugünkünden herhalde daha fazla olur idi.

Bugün Osmanlıcada parmakla sayılan birkaç yüksek ediplerimizin hakikaten pek mühim surette parlak ve nevadirden olan o bedî yazılarını okudukça kudret ü sanat-ı edebiyelerine hayran olmakla beraber bunları bir takım yama parçalarından gayet düzgün elbise çıkaran mahir terzileri benzetmekten de kendimi alamıyorum. Bize gayet zor bir sanatla böyle güzel – fakat yamalı- elbiseler biçen ancak bir iki usta mı lâzımdır? Yoksa düz kumaştan çarçabuk libas-ı fahirler biçecek lâ-yuadd ustalar mı lâzım?

Tarihin zapta muktedir olamadığı birçok usûrdan ve belkide hilkat-i beşerden beri, yeryüzündeki lisanların bir mümtazı olarak, bozulmadan hıfz oluna gelmiş bulunan bir lisanı, bir takım alacalı bulacalı lüzumsuz yamalar içinde tabîî şeklinden uzaklaştırılmış bir halde bırakmak bence hilkatın kudretine ve milletin fitratına karşı isyan etmek demektir. Marifet, bugünkü lisan-ı edep ve tahrirde Osmanlıca ile iktisap edilmiş olan sanat-ı edebiye ve tahririyeyi üdeba ve muharrirlerimizin himmet-i müçtehidaneleriyle öz dilimizin aslına nakil ve tevcih edebilmektedir.

Doktor İsmail Şükrü

S.F., C. 59, Nu. 1530/56, s. 58 – 60

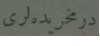
3. KİTABET-İ RESMİYE

Devair-i devlet arasındaki muhaberatın asrî bir şekle ifrağı esbabına heyet-i vekilece tevessül edildiğini evrak-ı havadiste hepimiz okuduk. Demek oluyor ki asırlardan beri hükümetin evrak mahzenlerini dolduran kibabet-i resmimizde an-karip tarihî yadigârlar adâdına iltihak edecek... Son günlerini yaşayan bu hatıra-i mutlakiyetle hiç elemsiz vedalaşırken mahiyetini tahlil etmek istiyorum.

Kitabet-i resmiye namına yalnız ilan-ı meşrutiyetten sonraki muharrerat-ı devleti tanımış olanlar bu muhtazır şive-i beyanın sima-yı hakikisini bilmezler. Bütün evsaf-ı hususiyesi ile o hiç olmazsa otuz kırk sene evvelki numunelerinde bilirim ki başlar ve tam hüviyeti ile ancak bir buçuk iki asır iktam-ı kaleme alınmış örneklerinde temessül eder.

Hakiki kitabet-i resmiye çok çetin bir hünnerdi. Kalem odalarını dolduran binlerce halife arasında yalnız birkaçı o sahada muvaffakiyete mazhar olurdu. Bir taraftan cehd-i akıl cereyanı diğer cihetten hürriyet havası on sekiz seneden beri onu haylice tadil etti. Eski defterleri yoklamalıyız ki tam manasıyla resmi ifade nedir anlayalım.

Şüphe yok ki kitabet-i resmiye ehl-i idarenin zadedgânlık temayülâtından doğmuş ve mutlakiyet mürekkebiyle besilenerek anane kuvveti almıştır.onun manaya ve elfaza, mazmuna ve mantığa ait evsaf-ı hususiyesi vardı. Ve bu evsafı ile edebiyattan o kadar ayrılmıştı ki onda temayüz edenlere edip yahut muharrir değil kâtib-i münşi derlerdi.

Bu evsaf-ı hususiyeden mazmuna taalluk edenlerin başında zannımca rüsum-ı teşrifata çok mübalağalı bir riayet vardır: Kitabet-i resmide zamir-i mütekellim hiçbir zaman “ben” olamazdı; acizleri, bendeleri, çâkerleri, kulları, köleleri filandı. Hatta bazıları hüsuun bu derecesini bile kâfi görmeyerek kendisinden bahsederken çâker-i hâk-i beraberleri, bende-i , azat kabul etmez abd-i memlukleri gibi tabirât-ı zelile inşa ederlerdi. Hele “o” demek için merkum, mezbur, mezkûr, mumaileyh, müşarünileyhten başlayarak öyle garip tabirler ve ibareler tastir olunurdu ki bugün onları yazacak değil okuyup

anlayabilecek erbab-ı kalem bile kalmamıştır, sanırım. Mesela Fransa kralı Lui Filip'e Babiâli'den gönderilen resmi mektubun şu adresine bakınız:

“İftiharü'l ümeraü'l azamü'l isevîye muhtarü'l küberaü'l feham fi'l milletü'l mesihiyye muslih-i musalih cemahirü't-taifetü'n-nasraniyye sahip ezyâlü'l haşmet-i ve'l vakar sahib-i delâilü'l mecd ve'l iftihar bi'l-fiil Françe imparatoru ve padişahı Luis Filipus حمت avakıba bi'l hayr-ı ve'l reşad ü ahsen-i aliyye sebilü's-savap ve's-sedad-ı kabline”

Ve zannemeyiniz ki bu unvan bereketi yalnız hükümdarlara mahsustu; en küçük memur devletinde birkaç satırlık bir lakap teşrifatiyesi vardı. Faraza İzmir kadısına hitap edilirken:

“Akza-ı kazatü'l-müslimîn evveli velatü'l muvahhidîn[?] ولاية الموحدين madenü'l-fazl ve'l-yakîn râfi-i ilâmü's-şerife ve'l-din-i vâris-i ulumü'l-enbiyaü'l murselinü'l muhtes عزید inayetü'l milelü'l muin-i Mevlana İzmir Kadısı zîded-i fezâile...” denirdi. Ve bütün bunlar resmî mercileri halka büyük ve yüksek tanıtmak ve onların huzurunda ashab-ı musalihi kabul tezele sevk etmek için ihtiyar edilmiş tedâbir-i istibdadiyedendi. Hedefin ehemmiyetinden dolayı kitabet-i resmiye icazı maa-l-memnuniyye feda eder ve beyhude elfaz ile sözü uzatmaktan hiç korkmazdı. Bu cihetle muharrerat-ı devletin bir hasisa de edebiyat hocalarının “itnab-ı mimill” dedikleri ayıptır. Mesela “akıllılar” demek için Mektubî Bey: “Erbab-ı ukul-i şedide ve ashabü'l-bâb-ı pesendîde” diyerek bir kelime ile ifade edilecek fikri yedi kelime ile idade mahzur görmezdi.

Kitabet-i resmiyede yalnız erkân-ı belagat değil kuyud-ı fazahatta bol bol ihmal olunurdu. Divandan çıkmış eski yazıların tumturağını biraz yakından muayene edince zengin bir hata keşfedersiniz. Derine gitmeye hacet yok: düşününüz ki ibare-i resmiyede teselsülü temin için irat edilen rabıta tabirlerinin hemen kâffesi sakat ve galattır. Mesela o cümleden üzere “mebni”, “naşi”, “cehtiyle”, “hasebiyle”, “mülabisesiyle” lafızlarını eski münşilerimiz kelimelerin manalarını düşünmeksizin gelişi güzel ve yanlış istimal etmişlerdir. Tasavvur buyurunuz ki mesela olduğuna mebni “olduğuna bina dilmiş”,

olduğundan naşi “olduğundan neşet eden” olduğu cihetiyle “olduğunu semti ile” olmak hasebiyle “olmak mahsubu ile” olmak mülabisesiyle “olmak ihtilatı ile” demektir!

Resmî kâtiplerimizi bu acip hatalara sevk eden de teselsülü temin mecburiyeti oldu. Kitabet-i resmîyemizin vasf-ı mantığı her makalenin bütün cümleleri bir zincirin halkaları gibi yekdiğerine bağlı olmaktır. Bu adem-i inkıta uğrunda bir divan efendisinin feda etmeyeceği kıymet yoktu... Vakıa dünyanın hiçbir yerinde vesaik-i resmîye kırık dökük üslub-ı şairane ile yazılmaz. Bir layiha-i idariye bir roman yahut bir şiir-i mensur değildir. Devair-i hükümetten çıkan yazılarda şüphe yok ki menşelerinin ciddiyetine bir topluluk, ağır başlı bir belagat ve bir manzara-ı vakar lazımdır. Fakat biz de bu şartlar nispet-i ma’kuleyi ihlal edecek ifrâtlara düşmüş, hey’at-ı umumiyesi itibariyle kitabet-i resmîyemiz riyazattaki “kemiyet-i muttasıla” mefhumunu hatırlatır... Hiç unutmam, devr-i Hamidî’de Ankara Mahkemesi bir “Asi Ermeniler” davası rüyet etmişti: Bu pürüzlü muhakemenin gazetelerde aylarca derc edilen elli altmış sütunluk fezlekesi fasılasız yekpare bir ibare idi. Ne usanç his etmeksizin okumak mümkündü, ne de okuduğunuzu zapt etmek. Teselsül ayinine anlaşılma maksadı feda edilmiş bulunuyordu. Ve bu garip fedakârlığı o fezlemeden daha çok mühim vesikalarda da görürdünüz. Mesela Abdülhamit’in iradesi üzerine merhum Safvet Paşa Sadova, Sedan ve 93 Rus muharebelerinin esbab-ı ledünniyesine dair bir layiha kaleme almıştı; müellifin yüksek kıymet-i siyasesiyene nazaran eserin ehemmiyeti muhakkaktı; fakat yetmiş seksen sahife teşkil eden bu makale adab-ı resmîyeye riayeten inkıtasız bir ibare halinde yazıldığı için dikkat-i kâfiye ile okunamaz ve bu yüzden bütün kıymetini zayı etmiş sayılır.

Bu teselsül hürmetine evrak-ı resmîye de çok kere kıymetli fikirlerden bile fedakârlık ihtiyar olunurdu. Ayan-ı reis esbakı Sait Paşa merhum hikâye edermiş: Yıldız Sarayı’nda müteşekkil bir encümende vilayat-ı şarkıyye müfettiş-i umumiyesi Müşir Şakir Paşa mesele-i mevzuaya dair pek mühim fikirler beyan etmiş ve encümen azasının ricası üzerine bu fikirlerini kaleme de almış. Lâkin müteselsil bir tarzda yazmayıp da kesik cümlelerle ifade-i meram ettiği için layihası encümen azasınca alâ hâliha şayan-ı kabul görülmemiş ve resmi kalıba ifrağ edilmek üzere

âmedci beye tevdi olunmuş. Birkaç gün sonra layiha ale-l-usul yekpare bir şekilde encümene avdet edip de mütalaa edilince farkına varılmış ki Şakir Paşa'nın fikirlerinden birkaçı orada münderiç değil. Bu noksanlara dair isticvab edilen âmedci bey: “Efendim, demiş, ya o fikirleri yahut üslupta teselsülü feda etmek lazım geliyordu, zira paşa hazretlerinin bütün fikirlerini muttasıl cümlelerde zapt ve ifade etmek mümkün değildi. Encümen-i Âli hangi şıkkı tasvip ederse o kabul olunabilir.” Bunun üzerine encümen müzakereye koyulur. Paşanın kıymetli fikirleri ile kitabet-i resmiyenin ananevi şekli arasında hangisini tercih etmek münasip olacağı düşünülür ve nihayet her ne kadar mevzubahis fikirler kıymetli iseler de şekl-i üslubu kurtarmak için onları feda etmek ehven düşüğeğine karar verilir ve âmedci beyin yekpare müsveddesi kabul olunur. Anlıyorsunuz ki uzmanlarda üslub-ı resmiyenin adeta kutsi denebilecek bir mahiyeti vardı.

Kitabet-i resmiye bu garip ehemmiyeti niçin ve nereden alıyordu. Şüphe yok ki biraz yukarıda dediğim gibi aristokrasi şeraitine ve mutlakıyet icabâtına muvafakatından... Filhakika kitabet-i resmiye dediğimiz bu mütehakkim ucube bizde hey'at-ı ma'lumesini İstanbul'un fethinden sonra almış. Ehl-i hibrenin tahkikatına nazaran ondan evvelki muhaberat-ı resmiyemiz munfasıl cümlelerden müteşekkil ve makul bir tarza imiş. Bizans payitahtına tasarrufumuzdan itibaren zadedânlık ve mutlakıyet cereyanlarının kuvvet ve şiddet alması üzerine üslub-u resmiyemizde musanna, muğlâk, mükellef ve müteselsil bir şekle girmiş. Ve mutlakıyetin istibdadı nispetinde kitabet-i resmiyemizin evsafı mübalağalandığını görüyoruz. Murat-ı Rabi' devri resmi üslubumuzun azami garabetler arz ettiği aşırıdır. O zamana ait olmak üzere hikâye ettikleri şu fıkrayı dinleyiniz. Bilmem hangi eyaletimizde bir köprü sakatlanması üzerine vali keyfiyetin acilen Babiâli'ye bildirilerek masarif-i tamiriye talep edilmek için tezkire yazılmasını divan efendisine emir eder. Aradan üç ay kadar geçer, köprü bütün bütün yıkılır; vali arızaya dair yazılan tezkireye Babiâli'nin ne cevap verdiğini divan efendisine sorunca: “Efendimiz, meselenin ehemmiyetine binaen kulunuz layıklı bir girizgah hazırlamak istedim, bu günlerde ikmal etmek üzereyim, girizgah yazıldıktan sonra tezkireyi kaleme almak kolaylaşır.!”

Kitabet-i resmîmizin münasebetsizliklerinden dolayı uğradığımız zararlar ve kabul ettiğimiz zilletler hesapsızdır. Tasavvur ediniz ki büyük Reşit Paşa'nın zaman-ı sadaretinde ecnebi sefaretlere Osmanlı muharrerat-ı resmîyesini anlayamadıklarını sarahaten beyan etmeleri üzerine Babîâli ile sefarethanele arasında muhabere için devletimizin lisan-ı resmîyesi yerine Fransızca ikame edildi. Daha garibi var: Babîâli düvel-i ecnebiye nezdinde ki kendi sefirleri ile de Fransızca muhabere ederdi. Bu ne için mi dediniz? Şunun için ki bir taraftan kitabet-i resmîyenin vuzuhsuzluğunu süferamızca Babîâli'nin maksadını bihakkın ihata mani oluyordu, diğer cihetten her kelitemizin el sine-i ecnebiyede karşılığı muayyen olmadığı için aynı kelimeyi her sefir kendince bir karşılıkla tercüme eder ve garip su-i tefehümlere meydan verirmiş. Hariciye nezaretinin talimatı hatıra gelmez tahrifata uğrarmış. Bunların feci akıbetlerini tahmin etmek güç değildir. İşte böyle kötü neticelere mani olmak için divan kendi elçileriyle Fransızca muhabereye mecbur olmuştu. Diyeceksiniz ki bu garip çarelere tevessül etmektense kitabet-i resmîyeyi makul bir kalıba irca etmek daha doğru ve daha kestirme bir tarık değil mi idi? Şüphesiz öyle idi ama şurası var ki üslub-ı resmî bütün garabetlerine ve bütün mahzurlarına rağmen mutlakıyetin şiarı halinde yaşamak lazımdı. Bu gün hikmet-i vücudu hakikaten hiç kalmamıştır... İlave edeyim ki eski üslub-ı resmîmiz ilga edilmekle üslub-ı edebîmizde ki köhne hataların çoğundan da kurtulmuş olacağız, çünkü onlar kitabet-i resmîmizin kötü muhacirleridir.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 59 Nu. 1540/66 s. 210 – 211

4. ÖMER HAYYAM'IN ŞAİRLİĞİ

İngilizceden Fransızcaya geçmiş bir kelime vardır: Mevki-i şöhret ve itibarda bulunan her şeye ca'li surette ve ahmakça hayran görünmeğe snobisme ve görünenlere snob derler. Bizde buna mukabil istimal olunan (tasallüf) ve (mutasallif) kelimelerinin (snobisme) ile (snob) medlûllerini ne dereceye kadar ifade edebileceğini bilmem.

İşte Fars şair-i kadimi (Ömer Hayyam)ın ezmine-i cedidede mazhar olduğu şöhret ve itibar da bir (snobisme) neticesinden başka bir şey değildir. Bu bedbaht şair -Evet, bedbaht! Çünkü (snob)ların elinde maskara bir alet-i iştihar ve hasis bir vasıta-ı temettü olmak bedbahtlıktan başka bir mazhariyete, yani falakete delalet etmez- evvela, İngiltere'de yeniden hayat bularak, gide gide cihanın her tarafında ihraz-ı nam etti. Hatta ismini ve eşarını daha evvel tanıyan biz Türklere bile Ömer Hayyam'ın cihangiraneliği haberi Frenkler vasıtasıyla gelmiştir. Rubaiyatını en evvel -ve bugüne kadar en güzel- tercüme etmiş olan Muallim Feyzi Efendi merhum kırk sene evvel neşrettiği kitabına şu satırlarla başlıyor:

“Meğer bu zatı Frenkler bizden ziyade takdir ve tevkir ederlermiş! ... çünkü mesmuata nazaran hakîm-i müşarünileyhin âsâr-ı celilesini defaatla lisanlarına nakl ve tercüme eylemişler.

İnsan yardan beklediği bir vazifeyi ağıyardan görürse güceneceği ve münfail olacağı umur-ı tabiyedendir: Demek oluyor ki hazret-i Hayyam dahi bize münfail olmuştur! Çünkü müterettib-i zimmet-i uhuvvetimiz olan bir vazifenin ifasını bizden göreceğine ecanibden görmüştür...”

Zatını pek ziyade tevkir ettiğim Muallim Feyzi merhum, Ömer Hayyam'a karşı kendi vicdanında azap ve hicap hissetmeden, Nişaburlu çadırcının oğlunu Frenklerce zirve-i iştihara is'ad eden esbap ve hadisatı taharri ve tetkik etmiş olsaydı o masum vicdanın istirahatına bir saniye halel gelmezdi. Sevgili muallimimizin ruhunu tatmin için, Ömer Hayyam'ın Frenkler nezdindeki savaik-i iştiharını, daha doğrusu yegane amil-i şöhretini biz izah edelim:

Avrupalılar, şarkı öteden beri füsün u serair diyarı addederler. Harem dairelerinin kulaktan kulağa intikal eden gûnagûn ezvakı, bahçe âlemlerinin sefası, ekseri ağzına bir katresini koymamış olduğu şarabı mutasavvıf şairlerin ruhanî bir eda ile terennüm etmeleri, huzuzat-perest garbın daima dikkatini ve hayranîyetini celp ederdi. İşte Ömer Hayyam'ın rubailerine olan meclubiyet da o avamilin tesiriyle hasıl olmuş ve sonraları düştüğü ifrat sebebiyle dalal-i hissi ve aklîye istihale etmiş bir halettir.

İngiliz şairi (Fitzgerald)ın Rubaiyyat-ı Hayyam'ı asıllarına faik surette ve yine rubaî tarzında İngilizceye tercüme etmesi, Nişaburlu şairi günün ... günün ve asırların en büyük şuarası sırasına çıkardı. Hayyam'ın mazmunların (Fitzgerald)ın elinde daha cazip bir şekil almış olduğunu İngilizce ile Farisî'yi hemen müsavî derecede bilenler söylüyorlar. Demek ki garp ruhu şark metaina garip bir nefha-ı deha ile aslında olmayan kuvveti ve güzelliği vermiş. İşte Hayyam'ın iştiharına başlıca sebep.

İran'da müteahhirîn şuaranın en büyüğü olan (Kaanî)nin devrine (Fitzgerald) yetişmişti. Saltanat beyanının kûs-ı ihtişamına hiçbir kulağın bîgane kalamayacağı Kaanî'ye ve diğer eski yeni İran şairlerine karşı lâkayt davranan Fitzgerald, Hayyam'ın şahsında, yani rubailerinde kendi tabiat-ı şairanesinin hüsn-i istismar edebileceği bir hususiyet keşfetti. İşte kurnaz İngiliz şairinin ser muvaffakiyeti. Fitzgerald'ın rebap beyanından Avrupa ve Amerika'nın sem'-i sanatı o vakte kadar işitilmemiş bir ahenk-i sehhar dinliyordu. Eski bir şark havası bir garp sanatkârı tarafından müceddiden bestelenmiş... Avrupa'nın kemarı, bir Asya sazının telleri arasında gizlenmiş nağmelerden pek mütekâmil bir bedia vücuda getiriyordu. İşte bu kadar! ...

Ömer Hayyam'a Fars'ın en büyük şairi demek, Firdevsi'leri, Said'leri, Örfi'leri ve bahusus-ül-husus Abdülkadir Bîdil'leri olan bir lisanın edebiyatına haksız bir hakarettir. Tarab-nâk üç dört mevzuun etrafında şairliğinin bütün ömrünü imrâr etmiş olan Hayyam'a, hatta kendi vadisinde de mütefevvik şairler, Frenklerin tabirince, iki elin parmakları ta'dada kifayet etmeyecek kadar, kesretle gösterilebilir. Mesela –ve galiba (Hatif-i Isfahanî)nin veya diğer bir şairin olan- şu rubai, Hayyam'ın hangi nazm-ı mümasiline faik değildir:

بدا چوهر زفارة آب شديم
وانكا، تان چوردن ياب شديم
بوديم بخواب در زيبستان عدم
بدا شديم وبازدر خواب شديم⁴²

Hele (İbn-i Yemin)in mukattaâtını Hayyam'ın rubaiyatına kim tercih etmez? Meğerki sanat hakkında müstakil ve nafiz bir zevki olmayıp şunun bunun fikir ve tekini ile yaşayan tufeyliler ola!

Ömer Hayyam'ın mazhariyetlerinden biri de sanki ber-hayat imiş gibi, her yeni tab olunan eş'arında, o vakte kadar görülmemiş, işitilmemiş rubaîlere tesadüf olunmasıdır. Dokuz asır evvel göçmüş olan bir şairin namına bir mısra izafe ve tevsik etmek muhayyelat derecesine varacak kadar müşkül bir şey iken, her sene ot gibi yerden biten bu eserlere hayret etmemek elden gelmez. Ömer Hayyam'ın hatt-ı desti mevcut mudur? Veya yeniden bulunanlar kendi zamanında yazılmış âsârın hututuna meşabe şeyler midir? Bunları ne tevsik eden var, hatta ne tetkik! ... Ortada bir hay u huydur gidiyor. Biz ki Ömer Hayyam'ı daha evvel, Mısırlılardan beri tanımaktayız. Ve eserlerinin manasında ve elfazındaki kıymeti ecnebi şairlerin hepsinden iyi tetkik edebilecek, tabi ve müktesep bir kudrete ve melekeye sahibiz. İngiliz ve Amerikalı şairlere mukallidane iktida edersek pek garip ve gülünç olur.

Amerika'nın köylerine ve köylülerine kadar Hayyam'ın meçhul bulunmadığı ve rubailerinin -bittabi İngilizce tercümeleri- okunduğu sahil ise ben buna taaccüp etmem. Amerikalılar ve bilhassa Amerika kadınları daima heyecan verecek şeyleri severler. Ehram-ı Mısır'ın kumları üstünde ve iri yarı bedevilerin kolları arasına uzanıp mehtaplı gecelerde saatlerce sıkılmak onların en büyük zevkidir. Öldükten sonra cenazesinin yırtıcı kuşlara parça parça ettirileceği hayatının mütebaki günlerini yeni bir heyecan temin etmek için Amerikalı bir kadının (Paris), yani (Zerdüş) mezhebine girmek istemiş olduğunu (Bombay)da işitmiştim. Kadının sebep-i ihtidasını gülünç bulmuşlar bittabi mesulünü isaf etmemişler.

⁴² İnci gibi bir katre sudan hâsıl olarak, derhal, bulunmayan inci gibi, gizlendik. Şebistan-ı ademde uyuyorduk. Uyandık. Ve yine uykuya vardık.

Ömer Hayyam'ın rubaiyatını tekrar tekrar halkımıza okutturmağa lüzum yoktur... Lüzum yoktur. Zarar var. Şaraplı, afyonlu edebiyattan bize artık gına ve nefret geldi.

Önümüzde açılan yeni ufuklara, elimizde şarap şişesi, ve cebimizde afyon ve esrar kutusuyla gireceksek, orayı da az zamanda buraya çevireceğimizden şüphe etmeyelim. Salâhiyettar ve bîgaraz rical-i ilmin beni tekzip etmeyeceğine ve tasdik edeceğine emin olarak, en derin kanaatin ve en yüksek sesimle halkımıza ilan ediyorum ki: “(Ömer Hayyam) adlı Fars şairi fevkalbeşer ve misli bulunmaz bir söz ebesi değildir. Emsaline ve hatta kendine ibin kere faik şairlere, y,ne hatta kendi milletinde bile pek çok tesadüf ederiz. Nişaburlu şairin şarap ve ilhad kokan kitabını artık kapayınız. Ve bir daha açmayınız. Bu bedbaht eseri biz okuduksa, bari evlat u ahfadımız görmesin. Türk'ün Mehmet Akif, Hint'in (Rabindranath Tagore)u şarkın ruhunu ve bu ruhun inceliklerini ve güzelliklerini çâr-aktar-ı âleme göstermeğe kâfidir.”

*

* *

Yukarıya yazdığım satırlar, umumun olmasa bile ekseriyetin kanaatine tevafuk etmeyecek. Bu hususta beyan-ı mütalâa ve hükmedecek rical-i ilmin en büyüğü ve hepimizin üstadı, Dârülfünûn Edebiyat-ı Farisî'ye müderris Fazıl Ferit Beyefendidir. Mesrudatımda zerre kadar mübalağa ve tahrir eseri bulunduğunu bu üstat söylese badema kalemimi, -hiç olmazsa Ömer Hayyam namı karşısında- kıracağımlı ilan ediyorum. Üstat Fazıl'ın mütalâatını bu sahifelerde görmek hepimizce müstelzem-i şükran olur.

Süleyman Nazif

S.F., C. 59, Nu. 1543/69, s. 258 – 259

5. KAHPE

“*Bir Sefilenin Hasbıhali*”ni hangi zevk, hangi hafıza tanımaz?... Şair-i azamımız Abdülhak Hâmit’in bekaya namzet eserlerinden biri bu neşide-i bî-nazîrdır. Kitabın asıl ismi *Kahbe* idi. Ve üstadın daha evvel tab olunan eserleri, bu bediinin *Kahpe* ünvanıyla intişar edeceğini tebşir ediyordu. Kamerî hesabıyla kırk seneye takarrüp etmektedir: 1303 sene-i hicriyesinde *Kahpe* tab ve neşr olundu; fakat *Bir Sefilenin Hasbıhali* ser nâmesi altında; ve şu muhtasar ve mütevazı mukaddime ile:

Beş altı sene evvel yazmış olduğum, nesir ve nazımdan ibaret bu eserin evvelki ismi (Kahpe) idi. Bu defa tebdili lazım geldi. Tanziminden maksat bazı kere bir kahpenin bir masum olabileceğini göstermektir. Bunu gösterenler pek çoktur. Victor Hugo’nun (Fantine)inden sonra bize yazmak düşmez. Ne çare ki yazılmış bulundu. Bir de (Sefile) efsane-i mahlukâtta değildir; vâkıadır. Sefinenin şühud-ı sefaletinden birisi de sergüzeştini bu hasbıhalinde göstermeğe çalışan âcizdir.

Abdülhak Hâmit

Kahbe ünvanını o devrin sansürü kabîh görmüş, müellif bunun yerine *Bir Sefilenin Hasbıhali* gibi daha az manidar ve itnâb-ı âlûd bir ismi ikame etmekte muhtar kalmıştı. Ar ve hayâyı kelimelerin medlûl şumulünden ziyade, elfâzında ve harflerde ayanlar, zaîf-ül-ahlak kimselerdir. Kendi kulak ve gözlerinin iffetine itimat etmezler. Kahbenin vücudunu ibka ile ismini hazf edenler düşünmemişlerdi ki bu masum kitabın intişarından on sene on beş sene evvel, yine odevrin şehen-şâh edibi Namık Kemal şu beytiyle *kahpe* kelimesine asaletin en yüksek payesini tevcih etmişti:

Felek her türlü esbâb-ı cefâsın toplansın gelsin

Dönersem kahpeyim millet yolunda bir azîmetten

O zaman ki padişahın en azîm-üş-şan ceddi olan Fatih Sultan Mehmet’in muasırlarından ve şiirimizin âbâ-ı evveliyetinden Necâtî’nin,

Gel be hey kahpe felek gönlümü incitme benim

Taş mı sandın yüreğim kal'a mı sandın bedenim

beytiyle bu -güya- kahpe kelimeye beş asırlık bir kıdem vermiş olduğundan o zavallı sansür bîhaber bulunuyordu.

İsmi ne olursa olsun, *kahpe* neşidesi *Bir Sefilenin Hasbıhali* ikende müessir ve bî-nazîr bir zâde-i dehâ idi. Şimşek gibi manzum beyitler arasında, ara sıra yıldırımlar yağdıran mensur satırlar, esere ne o zamana, ne şimdiye kadar görülmüş bir mümtaziyet vermişti. Yalnız şekline ait bir kusuru vardı: Kitap İstanbul'da tab olunurken, müellif Londra'da bulunduğundan, tertib-i tashihâtı ihmal edilmiş; ilmi yalnız gözlerinde ve parmaklarında bulunan bir mürettip nasıl dizmişse öyle çıkmıştı. Pek az beyit vardı ki hatadan masûn kalabilmiş olsun!... İlk tabı böyle olan kitabın -iki manasıyla da- acemi tâbi'ler tarafından -kaçak suretiyle- mütevâliyen meydana çıkarılan temsilât-ı tâliyesi ise *Sefile*'nin tâli'i kadar perişan idi. Ali Reşat Beyefendi'nin himmetiyle (Yeni Matbaa) cânibinden bu hafta gayet nefis ve musahhah surette tab ve neşr olunan temsil-i katisindeki ifade-i tâbi' sernâmeli şu mukaddime-i muhtasara, kitabın ser-nüviştini icmâlen takrîr eder:

“Üstadın enâfis-i muhallidesinden olan bu kitabın telifi elli, intişarı kırk seneye yakındır. Zamanın sansürü müellifin verdiği (Kahpe) ismiyle neşredilmesine müsaade etmediğinden (Bir Sefilenin Hasbıhali) gibi uzun bir unvan ile çıkmıştı. Her teftiş ve murâkabenin tahakkümünden azade olan bu devr-i hürriyette eser, yazıldığı gibi neşr olunuyor. İlk tabında müellifi Londra'da bulunuyordu. Hemen serâpa denecek derecede tertip-i hatayıyatıyla intişar etmişti. O kadar ki üstat, Londra'dan bir muhabirine yazdığı mektupta (sehv-i mürettipten okunamayan bizim sefileyi nasıl buldunuz?...) sualiyle hâl ve ihmalden şikâyet ediyordu. Bu tabında mümkün olduğu kadar tam ve sıhhatli olmasına itina ettik. Bir de (Kahpe) yazılırken lisanımız ve bilhassa aruzumuz bugünkü mükemmeliyeti ihrâz etmemiştir. Üstat, eserini baştanbaşa tashih etmiştir. Binaenaleyh kırk sene evvel tab olunan (Bir Sefilenin Hasbıhali)nden şimdi intişar eden (kahpe) pek çok farklı bulunuyor. Ve bu fark son temsilin lehinedir.”

Filhakika çok farklı ve tab-ı âhir ü kati, evvelkinden çok mükemmel. Yalnız lisanımız değil, edebiyat-ı cihanın enâfisinden addedilmeye layık müstahak olan bir eserin perişan bir kıyafette görünmesi -bu bediadan pek büyük bir hisse-i mübâhât almak hakkı bulunan- milletimiz için müstelzim ayb u ar-ı menâzırdan idi. O derbederlik, zamanımızın terakkiyât-ı maddiye ve maneviyesi sayesinde zâil oldu. Türkler, lisanlarının en bedii âbidât-ı edebinden olan bu kitabı göğüslerini gere gere kemal-i iftihar ile diğer akvama gösterebilirler.

Şimdi eserin muhteviyatını tetkik edelim:

Kahpe'den yaklaşık yirmi sene kadar bir zaman evvel Victor Hugo Les Misérables'i yazmış ve neşretmişti. Bu kitab-ı muazzamın başlıca üç kahramanı vardır ki birinin adı (Fantine)dir: Abdülhak Hâmit'in mukaddimede bahsettiği kadın bir eğlence sırasında bekâretini ez kaza bir delikanlıya kaptırır. Ve bu adamdan bir kızı olur. Babasının ihmal ve hatta inkâr ettiği yavruyu öldürmemek ve yaşatmak için, kahpe valide, saçından dişine ve iffetinden huzur ve istirahatına kadar, maddi manevi her şeyini feda ettikten sonra, Fransa'nın bir kasabasında ve hastanede vefat etmişti.

Fantine Victor Hugo'nun mahlukât-ı hayaliyesindedir. Bu hayalin zihnine nasıl tebâdür ettiğini Les Misérables müellifi Görülmüş Şeyler adlı ve kendi hatırât-ı hususiye ve edebiyesinden bazılarını muhtevî kitabında tafsilen anlatır:

Victor Hugo 1841 senesinde Fransa Akademisi azalığına intihâb edilmişti. İki gün sonra -o zaman Paris'in en mümtaz ve be-nam hanımlarından olan- madam (Düjirarden) şairi akşam yemeğine davet eder. Victor Hugo bu ziyafette general (Büjü)yü tanımış, Cezayir valiliğine o sırada yeni tayin edilmiş olan bu zat ile esir diyar hakkında küçük bir mübahasede bulunmuştur.

(Madam Dujirardın)ın hânesinden şair erken çıkar. Tarih Kânun-ı sâninin dokuzu, kuşbaşı kar yağıyor. Ziyafete med'uv bulunmak cihetiyle Victor Hugo ince kunduralar giymişti. O kar kıyamette bu ayakkabılarıyla evine kadar yayan gidemeyeceğini anladığından, sokak başına geçecek bir

araba beklerken, kat kat esvâp ile zarifâne mülebbes genç bir adamın yerden bir avuç kar alarak, köşe başında duran dekolte giyinmiş bir kızın sırtına koyduğunu görür. Kardan canı yanan fahişe sâmia-çâk naralarla mütecavizin üstüne atılıp, Polis memurları yetişinceye kadar dövüşmüşler. Polis kadını tevkif ile erkeği serbest bırakmış. Bu haksızlık karşısında vicdanı isyan eden şair, polis merkezine azimetle vakayı gördüğü ve olduğu gibi izah ederek, zavallı kahpeyi altı aylık hapis cezasından kurtarır.

İşte Fantiana'nın asl ü menşe'i. Les Misérables yazılmadan, yirmi sene evvel, şairin dimağına dest-i tesadüfle atılmış olan tohum, mahsul-ı malumu vermiştir.

Les Misérables lisanımıza Sefiller namıyla ve vâesefâ ki kısım-ı azamı hatalarla âlûde olarak, nakledildi. Müeelif eserine şu mukaddimeyi yazmıştı:

Kavânîn ve âdetin tesirâtıyla, medeniyetin ortasında sun'î ve ca'lî surette cehennemler vücuda getiren ve beşerin nahs-ı tâli'iyle lâhutî olan kaderi birbirine karıştıran içtimai bir ceza ve azap mevcut oldukça; asrın mesâil-i selasesi: Kefâf-ı nefsinin temin etmek mecburiyetinde bulunmasından dolayı insanın kader ü itibardan düşmesi; kadının açlık yüzünden sukutu; çocuğun leyl-i metrukiyette dumûra uğraması halledilmedikçe; bazı ülkelerde ihtinâk-ı içtimai mümkün bulundukça; tabir-i diğerle ve daha şâmil nokta-i nazarla, yeryüzünde cehl ü sefalet durdukça bu kabilden kitaplar faidesiz olmayabilir.

Abdülhak Hâmid Kahpe'yi yazmaktaki maksadını ta'zîmden, iddiadan hâli mütevazı bir mukaddimecikle izah ediyor,

Ta'zîminden maksat bazı kere bir kahpenin bir masum olabileceğini göstermektir...

diyor. Türk şair de Fransız müellif gibi kadının açlık yüzünden sukut ettiğini, fakat tumturaklı dibacelerle değil zımmen ve o sâkıtanın lisanından haber vermektedir.

Rahat etsin diyerek bir kanlı;

Ezilir bir düşün ölmek canlı;
Bûse vermek ona nefretlerle;
Almak âgûşuna dehşetlerle;
Kabrini düşüne almak zinde,
Yine hiç inlememek zîrinde!
Hâsılı böyle geçip eyyâmım,
Daha berbât olacak encâmım.
İşte keşf eylediğim istikbâl,
Ki bugün bence mücerreb bir hâl.
Bu da mahzâ kuru bir ekmek için;
Yani aç kalmayarak ölmek için!...
Şevk olur sûziş-i dil matemde;
Aç kalan zehiri de yer âlemde!...

Fahişenin cüzamlı gibi cemiyet haricine atılmasını Victor Hugo muvafık bulmuyor. O da diğerleri gibi bir insandır. Dimağı, asabı, elyâf u a'dalâtı, binaenaleyh ihtiyacı, hakkı, haysiyeti var. Abdülhak Hâmit de bunu söylüyor:

Ben ne yaptım bu âlemde acep?...
Neye oldum hedef-i kahr-u gazâp?...
Hangi cürmüm buna cidden bâdî?...
Kime oldum sebep-i berbâdî?...
Neye mesul olayım yâhut ben,
Âhirin cünha veya cürmünden?...
Kimlerin hâline ettim hande?...
Bu kimin âhı ki kalmış bende?...

Neye bir hâin şehvet-perver,

Beni bir anda gelip etti heder...

Ta'n ü teşni'in kadına inhisâr ettirilerek, erkeğin azade ve asude kalmasına, bir erkek olan ... hem ne erkek!... Şairin ruhu isyan ediyor.

Nereye gitse rezîl ü rüsvâ,

Her gören fahişedir bîpervâ.

Sensin âlet ki ben oldum mezmûm;

Yine ben müttehemim, sen masûm.

Yine cemiyetimizden kısmet

Sana hürmet, bana azz ü töhmet

Bana tahkîr, cevâb-ı şîven;

Sana tebrik-i zafer herkesten

Ah!... Evet, yalnız adalet tevzi ederken değil, mezalimi bezl ederken de cemiyet, müsâvât-perver olmalıdır. Aynı hareketin fâillerinden biri kadın, yani zayıf olduğu için; diğeri erkek, yani kavî bulunduğu cihetle nasipleri muhtelif ve yek-diğere zıt oluyor. Halbuki zaaf, kuvvetten ziyade himayete muhtaç ve müstahak olmak lazım gelirdi. Kuvvet, yalnız efrâda değil cemiyet-i beşeriyenin kavânîn ve â'dâtına kadar tahakkümünü tasdik ve takdis ettirmiş. Şair bu haksızlık karşısında feryat ederken, sesi insanların kulaklarını deldikten sonra, uluhuyyetin atebe-i arşına çarpılıyor:

Bu nedir?... cilve-i takdîr midir?...

Eser-i sû-i tedâbir midir?

İtikadımca benim sâni

Bu fesadın oluyor bânisi

Böyle ahvâle deriz: (hükm-i kader)

Ben o takdîre derim: (ze'm-i beşer)...

Öyle ulviyet-i süfliyâta,
Öyle külliyet-i cüziyâta
Neye ettirmelidir bir insan?...
Ona eyler mi tenezzül Yezdân?...
Ne demek!... Dağdaki kıtâ'-ı tarîk:
Kader eyler mi o halkı teşvîk?...
Ne demek!... Bir eve girsin haydûd:
Ona eyler mi devlet ma'bûd?...
Ne demek!... Bir köyü bassın a'dâ:
Buna kail mi olur adl-i Hudâ?...
Ne demek!... Kan dökeriz, ceng ederek:
Buna halk mı sebep olsa gerek?...
Zulmü hep bizler ederken îcât,
Hakka lâyük mü edilmek isnât?...

Beşerin mezâlim-i efâlini bu beyitleri takip eden bir çok ebyâta daha takrîr ü ta'dâd ettirdikten sonra halkı bundan tenzih ediyor:

Düşünürsek bu, olur zulm-i sarîh.
Zulmü etmez mi yâ Hâlik takbîh?...
Öyle bir şey ki sevmez asla
Neye takdîr buyursun Mevlâ?...

Şair, bu mesâvinin müsebbib ü mürtekibini nihayet bulmuş olduğunu zan ile ,

Bu vukuâta desek: (kanun) dur,
O, tehâlüfle bugün meşhûndur.
Hem o kanunu yapan insandır.

Yoksa kanun (Hudâ)-1 vicdandır.

Bize feyyâz-1 kerîm-i mutlak.

Adl ile merhamet eyler ancak.

diyor... Şair, bu melaz-1 itminanda vicdanını dinlendirmek isterken, onunda nâgehânî bir zelzele ile yıkıldığını görüyoruz. Sözünü kesmeden devam ediyor:

Ya o afât-1 tabiat ne demek?...

Bunu fikr etmedim aslâ, gerçek!

Ne demektir o vebâ u tâ'un?...

Daha bir çok ilel gûnâgûn?...

Ne demek sâikalar, volkanlar,

Seller, zelzeleler, tufanlar,

Ki eder arza olup merk-efşân,

Mülk ü milletleri bî-nâm ü nişân?...

Bu eğer zulm ise -var bir zâlim-

Demek olmaz sanırım pek sâlim.

Zulme benzerse, değildir ezeli;

Buna da (mahz-1 tesadüf) demeli.

Yok eğer zulm denmez de, bir dem,

Başka bir nam aranırsa bilmem.

Hayır da, şer de Allah'tan. Buna şair de tamamıyla mutekit. Fakat ulûhiyeti şerden tenzih etmeğe onu diğerk bir imanî: Hissi sevk ediyor. Şarkın en büyük mütefekkirlerinden ve Abdülhak Hâmid'i takdir ederek sevenlerin de büyüklerinden olan Cemalettin Efgâni'nin vicdan-1 mütehevvirinden kopan şu sarsar sual ne kadar ârifâne bir tecâhüldür:

– Yâ Rabbi!.. Her yerde mevcut olduğunu bilirim. Zul edilen yerlerde de hazır mısın?..

Vâ esefâ ki hazır!.. Onun bulunmadığı bir yer yok. *Tesadüf* zannettiğimiz hadiselerde onun ezeli velâyet-gîr kanunundan mütevellit. *O kanunu yapan insan* değil, *vicdan* değil, Hâlık-ı hayr u şer olan Yezdân'dır. *Zulm demeyip de başka bir nâm* aradığı zaman şair, önüne birdenbire çıkan uçuruma yuvarlanmamak için,

Âh!... Esrâr-ı kader mu'cizdir!...

Âh!... Efkâr-ı beşer âcizdir!...

sayhasıyla geriye dönmek istiyor.

Dönmek mi?... Nerede?... Vukûât-ı beşerle hâdisât-ı tabiatı birbirine karıştırarak mütehevvir, çılgın,

... Yıldırım ne ise canı da odur... Maktel ne ise kanı da odur... Toprak ne ise insan da odur... Rüya ne ise dünya da odur. Ölüm zulüm müdür, değil midir?.. Ölmek zulüm değil ise öldürmek de zulüm değildir. Neler söylüyorsunuz?... Sarhoşlar gibi söylediğimi bilmiyorum diyor.

Makber şairi her şeye, her hâle karşı meyyâl-i afv, rahîm ü hayır-hâhdır. Yalnız iki hâlini sevmez:

Çirkinlik ve adem!...

Ölmekse garez, maraz ne lâzım?...

Ölsün, fakat etmesin teverrüm.

Çünkü maraz korkunç, verem çirkindir.

Bir ses inerek, ulvî-i hâir,

Ger derse bana değil mi câir?...

–Dünyayı beğenmeyen buyursun,

Ya sus, ya geber sen ey mu'ciz!

Lâkin o zaman dönüp derim ben:

–Dünyayı ben istedim mi senden?...

Bilmem ki hep sitem var anda;

En sonra da bir adem var anda?...⁴³

Dünyanın sitemlerinden daha büyük bir musibet var:

Adem!...

Abdülhak Hâmit *Buda*'nın mezhebinde doğmuş olsaydı *Nirvana*'nın hayal-i dehşeti onu o dinden tevhiş ile uzaklaştırırdı.

İşte ademden bu kadar dehşet-yâb olan şâir, ondan teselli-yâb olanlar bulunduğunu yalnız bir kere söylemekle, mukadderatına ağlamağa insaniyeti davet ettiği *Sefîle*'nin nasıl bî-payan bir ıstırap içinde çırpındığını irâe etmek istemiştir.

Ömrünü zehirleyen erkeğin tayf-ı ta'zîbi kendi gecelerini mütemadiyen bîzâr etmesinden bîbaht kadın, müteheyyiç, ona diyor ki:

Yağsa bin türlü ölüm göklerden,

Ölemezsin, ölemezsin yine sen!...

Sana layık olanda budur. Geberip de âlem-i ervâhın huzurunu bozmek ne lazım!... Hele mahvolup da fikr-i ademden teselliyât olanları da meyas etmemeli.

Kahpe'nin ismine kadar teşmîl-i itiraz eden efkâr-ı zıyka ashâbı, ihtimal ki, muhteviyâtının ahlak-ı münhal olduğunu zannederler. Hayır, bu kitap müfsit değil, ...; mudil değil, mürşittir. En genç ve hassas kızlara mahsus olan kıraat kitaplarına bile derç olunabilir.

Bir saniyelik eğlence'nin nasıl *bir ömre sürer işkence* olduğunu bir dûşizeye etrafî ve fecâyî' ile anlatmakta hiç mahzur yok; çok fâide var. Bedâyi', ifsad ü izlâl etmez. Kahpeliğin elvâh-ı sefaletini böyle canlı surette okuyanların fuhuştan havf u nefretle firar edecekleri muhakkaktır.

⁴³ Makber, sahife, 56

Şair-i azamın bu 69 sahifelik kitabını şerh için hacminin birkaç misli yazılsa yine kifayet etmez. Ben o bahçeden birkaç gül koparmak isterken ıtır idrakimi mest etti. Şu satırları o sarhoşluğun sevkiyle, eftân ü hîzân, yazıyorum.

Kahpe'nin ruhundan şekline intikal ile birkaç söz söyledikten sonra, yine *Kahpe*'yi okumak için susacağım.

Üstat, nazımda öteden beri aruzun icâbâtını ihmal ve tekazalarını istiskal etmekle meşhurdur. Ve filhakika böyledir, bir yanardağ, kuyumculuk edemez. Eserleri okunurken, zannolunur ki, şairin dimağından fasılasız bir ateş çağlayanı önümüzdeki sahifelere dökülmüş, Abdülhak Hâmid (Niagara) şelalesinin azamet-i cereyan u sükutunu seyre dalmış bir seyyah gibi, bastonuna dayanmış, tabiatın bu manzara-ı mehibesini mebhud u hayran seyr ediyor. Zaten Hâmit gençliğinde bundan başka bir şey yapmazdı. Nâzımlığı şairliğe tercih ile müşkülpesentlik göstermek, ilhamın zararına bir kavâidperestliktir. Böyle hareket etseydi o sel ya kendisini sürükler, götürür veya menbâ'-ı ilhamı her gün biraz daha tıkanarak, elli yaşına varmadan büsbütün kururdu.

Makber'in mukaddimesinde şair-i müellifin bir itirafı var:

... *Benim (eğer varsa) mahâsinim dağların, bayırların, güzel yüzlerin, çiçeklerindir. Seyyiâtım benimdir...* diyor. Üstat, bu sözünde samimi, fakat hükmünde muhtî dir. Aksini söyleseydi daha doğru olacaktı. Abdülhak Hâmit mahâsini kendisinin, (eğer var ise) seyyiâtı aruz ile lisana mevzû' u musallat-ı kuyud u kavaidin ve bir de ilk şiirleri yazılırken garp ile yeni istînâs etmeğe başlamış ve henüz lazım olduğu kadar işlenmemiş olan o vakit ki Türkçemizindir.

Kahpe'yi müellifi intişarından kırk sene sonra pek çok tashih ve tadil etti. Şair-i azam lisan u edebiyatımızı yarım asır yürütürken, kendi de beraber yürümüş. Hem sezâver-i tebrik, hem sezâvâr-ı hayret bir muvaffakiyet.

Kavâfî-i mukayyede ibtilâsı bazen marazî zannedilecek kadar üstadın kalemine tahakküm ederken bazen sakat kafiyeleri kabul etmekten bile

çekinmez. Elverir ki güzel olsun. *Güzel*, şair-i azamın nazarında her şeyden mütefevviktir. *Kahpe*'deki mesela;

Âh!... Lakin senin Allah bilir

Anı da nûr-ı cemâlin eritir!...

beytini (şair bu beyitteki kafiye zaafını bilmekle beraber, tecvîz etmiştir.) ve,

Öyle ulviyet-i süflîyâta,

Öyle külliyet-i cüz'iyâta.

beytinde (kafiyenin sahih olmadığını yine bilmekle beraber...) haşiyelerini ilave ettiğini -belki hayretle- görürüz. Hayrete lüzum yok. Dehânın şâni ve vasf-ı bârizi kuyûd-ı ber-endâz olmaktadır. Abdülhak Hâmîd'in dehâsı çok şey yıktı. Ve pek çok şey yaptı. Yıktıklarının enkâzından vücuda gelen cepheler önünde asırlar, mest ü hayran vakf-ı temâşa olacaktır. *Kahpe* elsine-i garbiyeye nakl edilmiş olsaydı, Türk kabiliyetine lâ-yezâl bir bürhan-ı hüccet ikame edilmiş olurdu. Fakat o sâhib-i himmet zât veya daire nerede!...

Süleyman Nazif

S.F., C. 58, Nu. 1503/29, s. 39 – 45

İ. MUHTELİF YAZILAR

1. JAPONYA'DA GAZETECİLİK ve MATBAACILIK

Japonya'nın akıllara hayret veren telakkiyâtından bir numune gösteriyoruz.

(Osaka Miniş) ismindeki gazete yevmiye (1.209.000) adet tabeder; bu gazete için ayda 4 milyon kilo kâğıt sarf olunur. Bu miktar kâğıt dört bin beş yüz tonilâto eder ki bunu nakil için dört yüz elli vagon yahut 60 tren lâzımdır.

Bizim İstanbul'un Türkçe ve Fransızca vesaire dillerdek bütün gazeteleri toplansa hepsinin aylık kâğıt sarfiyatı tek Japon gazetesinin aylık sarfiyatının onda birini güç tutar. Matbaa ve idarehane azim bir binadır; adeta bir mahalle teşkil eder. Matbaanın şirketi 1911'de tesis etmiştir. Sermayesi beş beş milyon “yen”dir. Gazetenin makine dairesinde 25 rotatiyo makine işler; bundan başka 35 makineli bir de kitap matbaası vardır. Bu gazeteden maada Türkiye'de “nişi nişi” isminde bir gazete daha intişar ederken yevmiye-i tab' adedi (800,000)dir.

“Uzakamanişi” idaresi bir İngilizce nüsha neşreder; Pazar günlerine mahsus haftalık nüshası (250,000) adet tab' eyler. Ayda iki defa iktisadi nüsha çıkarır. Ayda bir defa sanayi-i nefiseye muallâk musavver bir nüsha basar ki nefais-i asardan ma'duddur. Yılda bir defa mükemmel bir salname neşr eyler, Japonya'nın en mükemmel senelik mecmuasıdır. İdarehanenin kitap kısmı her sene binlerce cilt fennî, ilmî, iktisadi, edebî kitaplar çıkarır.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1531/57, s. 72

2. CELÂL BEY MERHUM

İstanbul reji müdüriyetinde iken birkaç gün kısa bir hastalıktan sonra hemen nâgehanî bir surette, irtihal eden Celal Bey şu muazzez vatanın kıymetli evladından ve mümtaz simalarından idi. İrtihali -kemal-i samimiyetle taziye ettiğimiz- muhterem ailesi için ne kadar elem-nâk olmuş ise, kendisini tanıyanlar ve takdir edenlerce de bâdi-i teessür ve telehhüf olmuştur. “Servet-i Fünûn”da bu teessür de müşterektir; öteden beri “Servet-i Fünûn”a merbutiyet ve muhabbetten ayrılmamış, zaman zaman aile-i tahririyesi meyanında bulunmuş olan değerli ve vefakâr bir dostun üful-i ebedisiyle müteellimdir.

Celal Bey Mekteb-i Mülkiye'nin yetiştirdiği, vatan ve millete hizmetleriyle temeyyüz ettirdiği bir zat idi. Mekteb-i Mülkiye'den sonra senelerce Almanya'da kalmış ve ikmal-i tahsil etmiş, bilhassa ziraatta vukuf-ı iktisap eylemişti.

Almanya'dan avdetinde maarif mesleğine salık olmuş, senelerce maarif müdürlüklerinde, mektep muallimliklerinde, eski maarif nezaretinde evlat u vatanın tahsil ve terbiyesine hasr-ı ömr etmiştir. İlan-ı meşrutiyetten evvel istibdada karşı fedakârane inkılâba çalışanlardan idi. Meşrutiyetin ilanından sonra Aydın, Erzurum, bilahare Atina valilikleri gibi mühim mevkiilerde, dâhiliye ve ticaret ve ziraat nezaretlerinde bulunmuş erbab-ı ilim ü irfandan, erbab-ı kalemden olduğu gibi iyi bir idare adamı olduğunu da göstermiştir. Son zamanlarda İstanbul reji müdüriyetinde bulunuyordu. Bilhassa idare-i inhisariye hükümete geçtikten faaliyet ve gayretini son derece artırmış, müdüriyeti dâhilindeki muamelatı -hükümet idaresini yâr u ağıyâra takdir ettirecek surette ve rüfeka-yı mesaisinin inzimam-ı himmetiyle- tanzim eylemişti. Sahifelerinde yazılarını neşretmiş vesile düştükçe meziyetlerinden bahseylemiş, birkaç ay evvel Almanya'da yüksek tahsilini ikmal ederek doktor payesiyle vatanına avdet eden merhumun mahdumu Ömer Celal Bey'i karilerine tanıtmış olan “Servet-i Fünûn” bu gün de Celal Bey'in ziya-ı ebedisini kaydetmekle derin teessürâtını izhar ediyor.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1540/66, s. 216

3. MUHTEREM KARİ ve KARİLERİMİZE:

“Servet-i Fünûn” bilhassa genç karilerini hoş bir fiiliyet-i kalemiyeye teşvik için üç ay evvel bir hikâye müsabakası açmıştı. Bu münasebetle risalemize gönderilen eserlerin adeden tahminlerimizin dûnunda değildir. Avdet-i vakıamıza icabet edenlerin hepsine arz-ı teşekkürü “Servet-i Fünûn” bir vazife bilir.

Bu müsabakaya ait netice ile Cenap Şahabettin Bey’in bir musahabe şeklinde kaleme aldığı fezlekeyi haftaya derç eyleyeceğiz. Mütalâasından alâkadarların memnun olacaklarından şüphemiz yoktur.

Servet-i Fünûn

S.F., C. 59, Nu. 1543/69, s.259

4. AHMET İHSAN BEYEFENDİ'YE

Aziz nur-ı aynım

Musap olmuşsunuz; şimdi haber aldım. Çok ama cidden pek çok teessüf ettim. Kederinize can u dilden iştirak ederim ve zavallı çocuğun matem-zede valideynine arz-ı taziye eylerim. Genç ölümler için taziye ifası ihtiyarlara biraz hicap veriyor; fakat ne çare talih-i insaniyet böyle. Biraz rahatsız olduğumdan beyt-i ahzanı terk edemiyorum. Yoksa gelir gözlerinden öperdim İhsancığım efendim.

21 Mart sene 1926

Dost-ı kadiminiz

Abdülhak Hâmit [TARHAN]

S.F., C. 59, Nu. 1545/71, s. 304

5. TOLSTOY'UN ZEKÂSI

Rus dâhisi Tolstoy'un eserleri bütün dünyada pek derin tesirler bırakmıştır. Bu sebepten takdirkârlarının haddi, hesabı yoktur. Nitekim sağlığında da çarlık Rusya'sının hakkında reva gördüğü her türlü tazyiklere rağmen, gerek millettaşlarının gerek başka memleketler münevverlerinin umumi hürmetine malikti... Mamafih kendisi malikânesinde münzeviyen yaşamaktan hoşlanırdı. Günün birinde zengin bir Amerikalı, efrâd-ı ailesi ve yirmi kadar dostuyla beraber bilhassa Tolstoy'u görmek üzere Rusya'ya gitmiş ve Yasyana Polyana'daki inzivasında bu mu'tekif yaşayan edipten bir vasıta ile ufak bir mülakat talep eylemişti. Tolstoy, sıhhatinin haleldar olmasından dolayı her türlü mülakatın kendisini yoracağı bahanesiyle bu ruhanî is'âfa hiç yanaşmadı. Amerikalı ise ısrar etti. Fakat bu muhterem edibini yormamak için kendisini konuşmağa mecbur etmek istemiyordu. Hiç değilse şahsını uzaktan görmelerine müsaade buyurmasını, bu suretle cidden pek ziyade memnun kalacaklarını bildiriyordu. Nihayet, ihtiyar feylesof bu arzuya muvafakat etti, kendisini göstermeğe razı oldu. Hint'in vakur ve haşmetli bir buda heykeli gibi balkonuna kuruldu ve Amerikalıların vücuda getirdiği kabile, aşağıdan bu heybetli insana merakla bakarak ve tekrar tekrar selamlar vererek geçtiler... Geçtiler ama evvelce mukarrer olduğu üzere hiç ses çıkarmadan... Yalnız ne çare ki sonunda Amerikalı kadınlardan birisi takdir ve heyecanını zabta kadir olamadı. Raşedâr bir sesle:

– Lev Tolstoy, diye bağırdı, Lev Tolstoy! Sizin bütün eserleriniz benim hayatım üzerinde adeta mucizeli bir tesir icra etti. Fakat beni bu derecede derin bir surette müteheyyc eden bilhassa sizin... Evet... Bilhassa sizin...

Kadıncağz sözün burasında duruldu, hatırası uyuşmuş gibiydi, tereddüt etti ve beyhude yere bir isim tahattura çalıştı. O zaman Tolstoy, balkonundan ona doğru eğildi:

– Hiç şüphesiz *Ölü Ruhlar* ismindeki eser değil mi? Amerikalı kadın derhal:

– Evet... Evet diye tasdik etti.

İyi kalpli ihtiyar bu defa Şu cevabı verdi:

– Bu Gogol’un bir eseridir.*

Sonra, takdirkârlarının mevkibi uzaklaŐırken, tatlı tatlı gülümseyerek tekrar yerine oturdu.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1544/70, s. 279

* Gogol: Diğer bir Rus edibinin ismi.

6. HATIRALAR

Ne oldu o Şen, Şatır, Őakrak o zarafed-i mücesseme, nükteperver, mazmun-ârâ o natûk hande-i tabiat, o belîĝ neşve-i fitrat Şaire ne oldu? Niĝin artık Tevfik Fikret bedbini serî-ül-infiâl, mütearrız adeta muhakkir bir insan olmuş? Bu suale etrafiyla cevap vermek müŐkündür: Fikret açılan, söyleyen bir fitrat deĝildi; dertlerini sayıp dökmezdi. Bununla bu kadar sene arkadaşlık ettim, ahval-i hususiyesine dair aĝzından pek de bir Şey iŐitmedim. Başka arkadaşlarına karşı da böyle idi sanırım. Mamafih Şairin mizacında husule gelen tahavvül-i azimi takribi olarak izah etmek mümkündür. O her Şeyden evvel vatan endiŐesiyle bedbaht idi ve inkıraza doĝru sürüklenen vatanın endiŐesiyle bedbaht idi ve inkıraza doĝru sürüklenen vatanın hengâme-i sukutundan onun büyük kalbine müthiş bir feryad-ı velveledar dolardı. Zaman geĝtikçe istibdat Şiddetini, tazyikini tezyit ettikçe Fikret'in ıstırapları da tezâuf etti ve nihayet Şair siyah bir yeise boĝuldu. Meşrutiyet'in bile Fikret için pek az devam eden bir Şule-i umut olmuştu. O

Yiyin yiyin efendiler bu hân-ı iştiha sizin;

Doyunca, tiksinance, patlayıncaya kadar yiyin!

Beyt-i tercüiyle yazdıĝı “Hân-ı Yaĝma” Şiirini herkesin Şevk-ı hürriyetle sokaklarda nara-zen iŐtihâr olduĝu zaman, daha meclis-i mebusan henüz içtimaya baŐladıĝı sırada zihninde tasarlamıŐtı. Bu bedbinî, biçare Fikret'in son dem-i hayatına kadar mütezâyiden devam etmiştir. Şairin pek genç olarak ölümünü intaç eden esbaptan biri işte budur.

Fikret hayat-ı hususiyesinde de mesut olmamıştı: Kendisi Mekteb-i Sultaniye'den neşet edince o zaman tevki-i divan-ı hümayun olan pederi Hüseyin Efendi'nin istirhamıyla Babiâli'de beş yüz kuruŐ maaşa nail olabiliŐ ise de bilahare pederi veliaht taraftarlıĝıyla itham olunarak nefy olunduĝundan Fikret memuriyet hayatında hiĝ terakki edemedi. Hatta beş yüz kuruŐ maaŐının kendisinden başkasına verilmesi o zaman göre Şayan-ı taaccüptür. Kalemiyle kazandıĝı para ise bir insanı geĝindirebilecek dereceden çok uzaktı. Fikret için, ahval-i haraciyesine nazaran, pek de zaruret içinde yaŐıyordu denilemez; fakat

refah içinde yaşadığı da iddia olunamaz. Hususiyle o mektebinden parlak imtihanlar vererek büyük ümitlerle neşet etmişti. Babasının himayesinden ziyade iktidar-ı zatisiyle yüksek mevkilere vasıl olmak hülyasına da kapılmıştı. Bütün şairler gibi sonraları tedricen tahakkuk eden sukut-ı hayal Fikret'in mizacında tedricen amel-i bedbini olmuştur.

Esbabı ne olursa olsun Tefvik Fikret pek huysuz, gayet hırçın olup gitmişti. Arkadaşlarının hepsi bunun tarizlerine, hücumlarına hatta bazen tahkirlerine maruz kalırlardı. Lakin hulus-ı vicdanından, ulviyet-i hilkatinden emin olduğumuz ve kadir ve kıymetini hakkıyla takdir ettiğimiz bu hırçın arkadaşımızın bizler her cevrine tahammül gösterirdik. Yalnız bizler değil, kendisini şöylece tanıyan bazı zevat bile ona karşı sabır ve tahammül idiler.

Bir gün, hiç unutmam, fazıl ve muhterem ve Fikret'çe de mahbup ve muvakkar bir zat ile beraber Servet-i Fünûn Matbaası'na şair ile görüşmeğe gittik. Fikret hemen nefes aldirmeden başladı, evvela beni tarizlerine boğdu: Mabeyn-i Hümayun'da kâtip olmak onun fikrine göre benim affolunmaz bir cürmüm oluyordu! Esasen hırçınlığı itiyat haline geldikten sonra mabeyn kâtibi olduğu için tarizler yağdırmadan Fikret benimle görüşmez olmuştu!

O gün de cürm-i meşhudumu ele aldı, istifa etmeyerek zalimin hizmetinde kaldığım için söylemediği sözü bırakmadı! Ben bermutat hiç mukabele etmeden dinliyordum. Arkadaşım da müşkül mevkide kalan bir insan vaz' ve haliyle sükût ediyordu. Fikret benden cevap alamayınca hiddetlendi, hışmını öbür zattan almağa kalkıştı. Ya siz, diyordu, ya siz? Niçin bu kadar fazl ve kemalinizle sükût edip duruyorsunuz? Niçin milleti uyandırmıyorsunuz? Sizin ilim ve irfanınız ne işe yarar? Bilmem ki bu dünyada niçin yaşarsınız?... Söyledi, söyledi. Neye uğradığımı bilmeyen zavallı adamcağızın müdafaa yolunda vermek istediği cevapları da ağzına tıkadı ve adeta muhakkirâne kelimât ile hücumla başladı. O zaman bir fenalık çıkacağını, bir fırtına kopacağını anladım ve hedef-i tarizât olan zatı yerinden kaldırarak oradan dışarıya sürükledim. Fikret arkamızdan bağıyordu: "Yâ, işte böyle kaçarsınız, doğru sözü dinleyemezsiniz! Ben bu dünyada yalnızım bilirim. Lakin yalnız yaşayacağım ve geberinceye kadar yalnız bağıracağım!" Vah zavallı

Fikretçiğim, yalnız kaldın ve hak ve hakikati bağıyorum zannıyla hiç kimseye hiç bir şey söylemeden öldün gittin!

Benim mabeyn kâtipliğime tarizlerinin biçare Fikret bir cezasını çekmiştir: Ne zaman matbaaya gelsem o başlardı: nereden teşrif beyefendi? Saray-ı Hümayundan değil mi? yine kim bilir ne nefis yemeklerle telzîz-i hayat buyurulmuştur! Tatlılar, börekler, hindi dolmaları, anber-bû pilavlar, sülün külbastılar, kaymaklar, şekerlemeler...!” Hâlbuki biz sarayda açlığımızdan geberecek bir halde yaşardık: Daire-i kitabete üçüncü tertip yemek verilirdi. Haşlanmış yahut çiğ bırakılmış Karaman cinsinden et, gayet yağsız etsiz pişirilmiş sebzeler, kayış gibi bir börek, kupkuru bir pilâv, tıkız, şekersiz bir hamur tatlısı; yemeklerin yağı da en fena cinsinden, o kadar ki hepimizin her gün midemiz bozulurdu. Ve yazı masalarımızın gözündü birer şişe karbonat dü-sud vardı. Tâ hazine-i hassa nazırı Agop Paşa vefat edinceye kadar devam ve bizi hayatımızdan pişman edecek derecede bedbaht eden bu yemek fenalığını ben Fikret’e ne kadar söylersem söyleyeyim o buna inanmazdı. Filhakika padişah sarayında böyle yemek yenildiğine nasıl ihtimal verilir? Nihayet bir gün daire-i kitabetteki yemeklerin nasıl bir insana yedirilmekten utanılacak kadar berbat şeyler olduğunu Fikret nefsinde tecrübe ile öğrenmiştir. Onu bir jurnal üzerine istintak etmek için daire-i kitabete getirirler ve on iki saat kadar alıkoyarak kendisine iki öğün yemek verirler. Ertesi gün geçmiş olsun demek emeliyle matbaaya gittim. Fikret beni görür görmez “Ekrem, affet, affet kardeşim. Sana pek haksız tariz edermişim. Dün yemeklerinizi yemek mecburiyetinde kaldım. Aman o nedir? Öyle yemeği insan değil, köpek yemez!” demiştir.

Ah, Fikret’in hırçınlığı arkadaşlarına haksız tarizler yapmaktan ibaret kalsaydı! Lakin o, müzmin bir illet haline gelen hırçınlığıyla hayatını zehirler adeta kendi kendini yedi. Hele son zamanlarda hırçınlığı insanlardan müesseselere, füru’dan usule kadar teşmil eden bedbaht şair tababete karşı da münkir, asi bir vaziyet almıştı: Mekteb-i Sultani müdüriyetinden hırçınlığından dolayı istifa ederek Robert Koleje muallim tayin edildikten sonra biraz sükûnet

peyda edeceğini ümit ettim. İşte “Aşıyan”ını da kurdurmuş, fikri kadar mürtefi bir zirve-i asudeye yükselmiş; artık siyasetten feragat edecek, kendi ilminde, şiiriyle, edebiyatıyla, Haluk’unun terbiyesiyle ve mektepteki vazifesiyle uğraşacak. Belki de böyle olurdu. Ve Fikret yavaş yavaş mazideki saadet neşvedarına rücu’ ederdi.

Hayfa ki hastalık, bedbaht Fikret’i genç yaşında öldüren o melun hastalık tam rahat edeceği zaman şairin hayatını kemirmeğe başlamıştı. Bu yılanın zehirli dişleri vücuduna işledikçe de o, bittabi daha ziyade huysuz hırçın oldu.

Bir aralık hastalandığını, tebdil-i hava için adaya gittiğini haber aldım. Gidip kendini görmeğe karar verdiğim sırada ona Arnavut köy’ü rıhtımında tesadüf ettim. Çehresi siyahımsı sarı bir renk bağlamış, kendi az zaman içinde çok zayıflamış, elinin biri bağlı, çökük hal ile ilerliyor.

–Aman Fikretçiğim, nen var? Seni biraz zayıf gördüm.

–Bir şeyim yok, soğuk almışım, birkaç gün yattım. Şimdi diş etlerim ağrıyor, nezleden.

–Ya elin niçin bağlı?

–Bir kan çıbanı çıktı da...

–Ne yapıyorsun?

–Hiç, çıbanı sıktım, açıldı, fakat kapanmıyor. Ağrıyıp duruyor.

–Aman kardeşim, b,r hekime baktır.

–Bırak Allah’ı seversen hekimleri, yerin dibine geçsinler. Onlar insanı öldürmeği bilirler.

–Yapma Fikret. Sıhhat meselesi hırçınlığa gelmez, başına iş açarsın. Bu kapanmayan çıban, bu diş eti ağrıları, rengin, zaafın iyi şeyler değil.

–Yani gebereceğim demek istiyorsun, gebereyim de kurtulayım. Bu memlekette yaşamak her dakika ölmektir. Düşün bir kere Ekrem... Hemen

koluma girdi ve beni Bebek'e doğru sürükleyerek pür heyecan anlattı durdu: Tutturdu. İdaresizlik, hırsızlık, cehalet, gurur yüzünden vatanın uğradığı müthiş musibetler Fikret'in ateşin lisanından dökülüyor, onun her kelimesi bir kor gibi canıma yapışıyor. Söyledi, söyledi. Ne yaptım bahsi kendi sıhhatine intikal ettiremedim. Ayrılırken kelime-i veda olarak da "Gebereceğim, gebereceğim. Kurtulmak için sevine sevine gebereceğim." dedi.

Ali Ekrem [BOLAYIR]

S.F., C. 58, Nu. 1501/7, s. 10 – 11

7. BİR MUHATARA-İ İÇTİMAİYE: KOMÜNİZM*

Sosyalizmden Kızıl Komünizme Doğru...

Birinci ve İkinci (Enternasyonal)ler

Dünyanın herhangi memleketinde ne kadar sosyalist fırkaları varsa cümlesinin heyet-i camiası demek olan “İşçiler Cemiyet-i beynelmileli” - L’Association Internationale des Zravailleurs-, ki L’Internationale tabir-i muhtasarıyla beyan olunur, sosyalist müessesâtının ilkidir.

(Enternasyonal) fikri iptida (Flora Tristan) namındaki kadının zihninde peyda olmuştur. Matmazel (Flora) bütün memleketler amelesi arasında umumi bir cemiyet akdi emelini tâ 1843’te ortaya koymuş idi. Londra’da akdolunan komünist ittihadı kongresinde (Karl Marks) ile (Engels) cemiyet-i beşeriyenin yekdiğerine hasm iki sınıftan, yani burjuvalar sınıfı ile proleter (Prolétaires) - Fukarâ-yi Kâsibin) sınıfından mürekkep bulunduğu nazariyesini vaz ettikten sonra ettikten sonra : “Bütün memleketler fukara-yi kâsibini, birleşiniz!” kavli-i meşhurunu irat eylemişlerdi ki bu söz o vakitten beri komünistlerin tırâzı olmuştur.

İlk (enternasyonal), ki 1864’te tesis olunduğunu evvelce söylemiş idik, onda itti haz olunan kararların esbab-ı mucizesi olmak üzere şu mütalâalar tespit edilmiş idi:

“Amele sınıfının hürriyetini yalnız amele sınıfı istihsal etmek lazım geleceğine; – “Bu hürriyetin istihsali uğrunda vaki olacak mücadele yeniden yeniye sınıf imtiyazları ve inhisarlar ahadat manasını asla müfit olmayıp, belki hukukça ve vezâifçe müsavat tesis etmek ve sunuf-ı ahaliden bir sınıfın diğer sınıfa veya sınıflara tahakkümünü ref” eylemek yolunda vaki olacağına; - “İstihsal vesaitine (yani maişetin bilcümle membalarına) mutasarrıf bulunanların taht-ı idarelerinde beşerin sa’y ve amele iktisaden merbutiyet ve inkıyadı ile kâffe-i eşkalinde esaret-i sefalet-i içtimaiye, zillet-i ahlakiye ve tebaiyet-i siyasiyenin başlıca sebeplerinden bulunduğu; – “Amele sınıfının

* İlk makale (Servet-i Fünûn)un 201. nüshasında münderiçtir.

azade-gî-i iktisâdîsi her tarafta hedef-i aslî olup, politikâ hareketlerin her biri birer vasıta haysiyetinde şu gayeye tevcih ve tabî kılınmak iktiza ettiğine; – “Şu büyük gayeye vusul maksadıyla sarf olunan gayretlerin muvaffakiyete müncer olmamaklığı her memlekette sa’y ve amel şubat-ı muhtelifesindeki işçiler arasında tesanüt ve tenasurun ve memalik-i muhtelif işçileri beyinde kardeşçe ittifakın fıkdanından ileri geldiğine; – “Amele sınıfının hürriyeti mevzuu bir mesele-i beynelmilel olmayıp, belki idare-i içtimaiye-i asriyenin mevcut bulunduğu memleketlerin hepsine şamil ve halli en müterakkî memleketlerin nazarî ve amelî iştirak-i mesaisine mütevakıf bir mesele-i içtimaiye olduğuna; – “Avrupa memalik-i sanayesinde amele hareketinin şimdi hep birden teceddüdî bir cihetten gönüllerimizde taze ümitler uyandırıp, lakin diğer cihetten eski hatalara tekrar düşmemeliğimiz için bize ihtar makamına geçtiğine ve şimdiye kadar hiçbir rabıta ve münasebet ile cereyan etmemiş olan bu hareketin derhal tensiğine bizi davet eylediğine...”

(Enternasyonal)in ilk kongresi 1866’da (Cenevre)de akdolanmıştır. Diğer kongreler (Lozan)da (1867); (Brüksel)de (1868); İsviçre’nin (Bal) şehrinde (1969) inikat etmiştir.

1770 harbi hemen her memlekette millî temayülâtı şiddetle uyandırmış olduğundan, sosyalist fırkaları iptida millî şekilde ve ilk evvel Almanya’da, sonra yavaş yavaş Avrupa’nın diğer memleketlerinde, hatta Amerika’da yeni baştan teşkil ve tensik olundular ve evvelce söylediğimiz vecih ile müessesat ve merâtib-i içtimaiyeyi kâffeten yıkmak gayesini istihdaf eden fevzaiyyun (anarşistler) ile mülkiyet-i ferdiyenin meşruiyetine muteriz olan komünist (meşâiyyun)lerden açıktan açığa ayrıldılar.

1877 ile 1889 dalâlinde muhtelif memleketler sosyalistlerini yine ittihat etmiş, müttehiden tahsil makasid yolunda kongreler ve konferanslar akdine koyulmuş görüyoruz: Belçika’da (Gan) **غان** kongresi (1877); İsviçre’de (Kuvar) **قووار** kongresi (1881); Paris’te amele konferansı (1883). Şu kadar var ki bu kongreler, konferanslar sosyalist falan veya filan zümrenin teklif ve daveti üzerine vuku bulmuştu, aralarında “uzvî” ve “muntazam” rabıta

mefkuddu. Umumi ve o yolda bir irtibatı hâvî içtima ancak 1889'da Paris'te vuku buldu: İkinci enternasyonal budur. – Mü'temer-i sosyalist rüesasından (Blanki)[?] بلانكى ve (Gesed)[?] كسد taraftarları ile Fransa amele sınıfları millî heyet-i ittihadîyesi diğerk bazı amele zümreleri birlikleri tarafından vaki olan teklif ve davet üzerine o yıl Temmuzun 10'unda Roş Şuvar[?] (روش شوار) sokağındaki (Petrel)[?] پترل salonunda toplandı. Kongrenin tertibine memur olan komisyonda Fransa meclis-i mebusanı, Paris meclis-i belediyesi, sendikalar odaları sosyalist grupları ile bunlar haricindeki sosyalist zümreleri namına en ileri gelen rüesa bulunmuşlardı. Her memleketteki sosyalistlere kongreye iştirak için gönderilen davetnamede Fransız komisyonu azasının isimlerinden başka (Reichstag) ve avam kamarası azasından sosyalistler ile (Felemenk) sosyalistleri namına maruf imzalar bulunuyordu. Kongreye Fransızlardan 221, Almanlardan 81, İngilizlerden 22, İtalyanlardan 14, Avusturyalılarından 8, Ruslarla İsviçrelilerden altışar, Romanyalılarla Lehlilerden beşer, Felemenklilerden 4, Danimarkalılarla İsveçlilerden ve Macarlılardan üçer, İspanyollardan 2, Bulgarlarla Çeklerden ve Portekizlilerden birer ve şimalî Amerika düvel-i müttehidesi memleketleri ile Arjantin Cumhuriyetinden beş murahhas iştirak ettiler, aynı zamanda Paris'in diğerk bir zükağında -(Lankari)-, Lankari salonunda, öteki gibi beynelmilel, yine öteki gibi "amele ve sosyalist" kongresi namıyla, diğerk bir mü'temer toplanmış idi. Bu mü'temeri sosyalistlerin "imkâniyyun" (possibilistes) hizbi* tertip etmişti. Her iki kongreye iştirak üzere vekalet almış olan murahhasların, bilhassa Belçika, Felemenk ve İtalya sosyalistleri murahhaslarının, bunları birleştirmek yolunda ibzal ettikleri sa'y ve gayret semere-bahş olmadı. Bununla beraber her iki kongre aynı mutalebatı hemen hemen aynı ibare ve tabirlerle karar aldılar: İş müddetinin günde sekiz saatten ibaret olması, haftada bir gün iş görülmemesi amelelerin nasıl çalıştırılması münasip olacağına dair bir kanun-ı beynelmilel tertip kılınması. Kezalik, kongrelerin her ikisi de beynelmilel ikinci bir kongrenin Brüksel'de akdolunmasını kararlaştırdılar.

* Bu hizip (Gesed) zümresine muhaliftir, şu vecihle ki sosyalist programındaki maddeleri zaman ve imkan-ı husûl itibariyle tasnif edip ona göre tatbikata şürû' etmek, bu maddeleri o minval üzere tedricen mümkün-ül husûl kılmak taraftarıdır.

İşbu kongre 1891 ağustosunun 16'sından 23'üne kadar Brüksel'de inikat etti. Paris'te inkısama uğramış bulunan heyet-i murahhasayı birleştirmeye muvaffak oldu ve "ittihat" ile beraber kongrelerin "mevkutiyet"ini ilân eyledi. Binaen-alâ-hezâ, beynelmilel sosyalist kongreleri her iki veya üç senede bir defa muntazaman inikat eyler oldu: Londra (1896), Paris (1900), Amsterdam (1904), Stuttgart (1907), Kopenhag (1910), Bal (1914). Müteakiben akd-i mukarrer kongre Viyana'da toplanacaktı, fakat muharebe-i umumiye haylûletiyle bu içtima vukua gelemedi.

Beynelmilel kongrelerde temsil olunan sosyalist fırkalarının heyet-i mecmuası "amele enternasyonal"ni, tabir-i ahirle "ikinci enternasyonal"i teşkil eder. Kopenhag kongresinin resmi zabıtnamelerine bakılırsa (enternasyonal) 1914'te şu memleketlerde mevcut olan amele sosyalist fırkalarından müteşekkildir: Almanya, Avusturya, Fransa, Büyük Britanya, Rusya, İtalya, şimalî Amerika, Belçika, İsveç, Danimarka, Lehistan, İsviçre, Felemenk, Macaristan, Bulgaristan, Romanya, Sırbistan, Lüksemburg, Avustralya, Japonya, cenubî Amerika.

Amele (enternasyonal)ni iki kongre dalâlinde "Beynelmilel Sosyalist Kalemi" temsil eder. Brüksel şehrini merkez ittihaz etmiş olan bu kalem kongrelerde müttehaz kararların mevki-i tatbik vaz'ını temin etmekle mükellef ve (enternasyonal)e dâhil olan her sosyalist fırkasının murahhaslarından mürekkeptir.** "Beynelmilel Sosyalist Kalemi"nden başka (parlâmentolar arasında konferans) denilen bir müessese daha vardır ki bütün memleketlerde mesaî-i teşrîyeyi yeknesak bir hale sokmak gayesini takip eder. "Beynelmilel Sosyalist Kalemi"ne iştirak eden fırkaların mecalis-i teşrîyedeki zümreleri ona dâhildir.

**İngiltere'de ahiren başvekâlette bulunan mister (Ramzey Mak Donalt) ikinci (enternasyonal)in kâtibi (Anores) mebusu mösyö (Kamil Huvisman)ji 1922 senesine kadar istihlaf etmişti.

İkinci (enternasyonal) tarafından resmen ilân olunan tavr-ı siyasetin temâyülât-ı umumiyesini mukarrerât-ı müttehazanın âtide zikir olunan başlıcalarını hulasa eder:

A. –Parlâmento aleyhdarlarına sarahat-i katiyeyi haiz bir ibare ile kapısını kapayıp, (enternasyonal) hangi heyetlerin kabul olunabileceklerini, yani bu heyetlerin evvel sosyalist mülkiyetini ve mahsulatını sermaye mülkiyeti ve mahsulatı makamına ikame etmek maksadını takip eyleyen ve teşrî'i zeminde ve parlamentolarda vakıa olacak mesaiye bu maksadı tahsile sâlih vesaitten biri nazarıyla bakan heyetlerden; saniyen, mücadele siyaseti yapmakla beraber o yolda mesainin lüzumunu tasdik eden erbap harf ve sanayi cemiyetlerine mensup teşkilattan ibaret olacağını tayin eylemiş olan Londra Konferansı (1896) teklifi;

B. –Demokrat bir devlet-i asriyede kuvve-i siyasiyenin ihrazı nagehanî hücum ve taarruzdan [?] olmayıp ancak fukara-yi kâsibîn teşkilatının uzun meşakkatli sa'yinden çıkacağı; bir sosyalistin yalnız başına ve rey suretiyle bir burjuva heyet-i nazarına dâhil olması keyfiyeti kuvve-i siyasiyenin ihrazı manasında değil, belki icab-ı hale göre ittihaz eylemiş bir tedbir, bir muvakkat çare suretinde telakki olunabileceğini; bir sosyalistin bir burjuva hükümetine (kabine)girmekliğinden mücadelecî fukara-yi kâsibîn için netaic hissine ümidi ancak bu hareketin sosyalist fırkası ekseriyet-i azimesince tasvip olunması ve sosyalist nazırın mensup olduğu fırkanın vekili sıfatında kalması taktirlerinde hasıl olabileceğini tazammun eyleyen ve Paris Kongresinde (1900) (Mileran)[?] [?] haddesine müteallik münakaşat vesilesiyle tasvip olunan (Kaötsky)[?] [?] teklifi;

C. –Fransa'da sosyalist hiziplerinin tevhide hususunda bir kaide-i asliye ittihaz eylemiş olan ve sosyalist hareket-i umumiyesini sunûf-ı ahali arasında mücadele esasına istinat ettiren (Amsterdam) kongresi (1904) teklifi: “Evvela, fırkanın sermaye mahsulatı esasına müstenit şerâit-i siyasiye ve iktisadiyede her türlü mesuliyetten biri ettiği; binâen-alâ-zâlik, galip ve hâkim olan sınıfı mevki-i iktidarda tutmağa salih vesaitten hiç birini tasvip edemeyeceğini;

saniyen, sosyalist demokrasinin burjuva maşerinde hükümeti hiçbir vecih ile iştirakini kabul eyleyemeyeceğini kongre beyan eder. Sunûf-ı ahali arasında mevcut ve ale-l-devam mütezayit olan tezatları ve husumetleri burjuva fırkalarıyla mukareneti teshil için setretmeğe matuf her türlü teşebbüsâtı kongre reddeder...”

Bu teklif ikinci (enternasyonal)in tasvip ettiği kararların cümlesinden ziyade esaslı, “cezri”dir.

D. –Sulh ü müsâlemeti tehdit eder ihtilafât-ı beynelmilel حدوتی takdirinde maksad-ı istihsale en elverişli görünen ve bittabi sınıflar arasındaki mücadelenin derece şiddetine göre tenevvü edecek olan bilcümle vesâitle harbin önüne geçmek için sarf-ı mechûd etmeleri hususunda amele teşkilatına tavsiyeyi mutazammın olan (Şitungart), (Kopenhag) ve(Bal) teklifleri.

Bizim Türk amele cemiyetlerinde her sene yaptıkları (bir mayıs) nümayişlerinde ikinci (enternasyonal) -1889 Paris Kongrelerinin (Petrel)[?] (متردد) salonunda akdolunanı karar vermiştir.

İkinci (enternasyonal) mukarreratı 1889’dan Muharebe-i Umumiye’nin tarih-i ilanına kadar, yani yirmi beş sene müddet, alelade, muntazaman cereyan etmiştir.

*

* *

Muharebe-i Umumiye’yi müteakiben (1919) ikinci (enternasyonal)in karşısına üçüncü (enternasyonal) dikildi. Bunu zuhur (enternasyonal) neden icap etti? Hikmet-i tesisi nedir? İkinci (enternasyonal)e isnat ettiği kusurlar, kabahatler ne gibi şeylerdir? Bu meselelerin tahliline girişmeden -bahsi sosyalizmden kızıl komünizme nakletmeden- evvel sosyalizm hakkında birkaç söz daha söylemek isterim. Esasen tahlil-i maruzun netaici ve izahen anlaşılabilmek için bu sözlere lüzum vardır.

*

* *

Yukarıda demiş idik ki 1870 harbi hemen her memlekette millî temayülâtı şiddetle uyandırmış olduğundan sosyalist fırkaları iptida millî şekilde ve ilk evvel Almanya'da, sonra yavaş yavaş Avrupa'nın diğer memleketlerinde, hatta Amerika'da yeni baştan teşkil ve tensik olunmuşlar ve fevzaiyyun (anarşistler) ile komünistlerden açıktan açığa ayrılmışlardır. Sosyalistler sosyalizm hakkında ortaya bir takım nazariyât-ı ilmiye koymuş olan bazı zevata fikren merbut kalmakla beraber sendika teşkilatı yapmaktaki maksatlarının tahkiki için daha ameli bir çare görmüşlerdir. Bu sendikalar pek zî-kudret, sahib-i nüfuz oldular, çünkü azasının miktarı pek çoktur: Adet kanununun tesirinden hiç bir şey azade olamaz; adet kuvvetine hiçbir şey mukavemet edemez. – Sendikalar bazen akıl ve hikmete, lakin alelekser i'tisafa ve daima istibdat ve tahakküme makrun kararlar verirler: Zamanı münasip bulunca ya tezyid-i ücret için, yahut başka bir sebepten dolayı tatil-i eşgâle hükmederler. Hâlbuki bugünkü heyet-i içtimaiyenin kuruluşu öyle girift, öyle muhtelif bir surettedir ki bir tarafta bir çivi çıkınca, bir kayış kopunca, bir çark kırılınca işlemekten kalan büyük bir makine gibi asrî maşer dediğimiz cüseym, mehîb cihazda bir cüz'ü muattal olur olmaz işlemekten kalır, çünkü cihazın ecza-yı sâiresi o cüze tâbidir, çünkü cihazı tertip eden eczanın her biri arasında taallûk ve irtibat vardır: Vapur, demir yolu, tramvay gibi nakil vasıtalarında; posta işlerinde; elektrik kuvveti tevzi eden müessesâta; gazetelerde, fırınlar, ilh. Çalışan zümrelerin, değil hep birden, fakat her biri ayrı ayrı tatil-i sa'y etmesi halinde bile bir şehrin, bir kıta-i memleketin ne kadar şümüllü bir karışıklığa, bir felce uğradığını biz İstanbullularda öğrenmeğe başladık. İşte sendikaların, sendika ittihatlarının cüzî veya umumi tatil eşgallerin muhâtaraları mesrûdattan ileri geliyor. Çalışma hürriyeti çalışmama hürriyeti kadar, hatta ondan ziyade muhterem, mukaddestir; hal böyle iken sendikaların istibdat ve tahakkümü yüzünden hükümetler bu çalışma hürriyetini muhafazada müşkülâta, hatta çok defa acze düşer oluyorlar.

Mezkûrattan anlaşıldığı vecih ile kemiyetlerden istihraç edebildikleri kuvveti bilâ-isti'mâl mecâlis-i teşrîyede ve heyet-i vükelada hisse-i nüfuzlarını elde edebilmek için amele her memlekette o memleketin ahval-i

hususîsinden, mizac-ı hususîsinden dolayı ismen muhtelif, lakin cümlesi mahiyeten müttetik ve müttehit fırkalar teşkil etmişlerdir; mesela Fransa’da büyük bir Socialiste Fırkası vardır; bunun bir nazîri İngiltere’de La bour Carty, diğer bir eşi de Almanya’da Sozial Pemocratie’dir programları siyasi olmaktan ziyade iktisadidir; fakat parlamentoya girince siyaset-i rûz-merre mücadelelerine girişmekte muztar kalıyorlar, nitekim teşrîi meclislerde nüfuzları eski kanunları hayli değiştirmiştir. Bu nüfuzu iktisap etmek için teşrîi meclislerde azasının ihrâz-ı ekseriyet etmiş bulunmalarına ihtiyaç yoktur: Maksatlarına hizmet etmeyecek şahıslardan intihâbatta reylerini diriğ etmek, bilakis kendilerine hâdim olacaklara rey vermek suretiyle parlamentolar üzerinde nüfuz ihrâz ederler. Kezalik parlamentolar da hükümeti ele alabilecek ekseriyeti teşkil edemedikçe, programı kendi programlarına en çok yaklaşan, yahut programlarına dâhil maddelerden kendi programlarına aykırı düşmeyenleri yapmak vaadinde bulunan zümreye müzâheret ederler.

Islahad-ı içtimaiyeye 12 yaşından aşağı çocukların çalıştırılmalarının men’i tedbiriyle başlandı, sonra amelenin ihtiyarlayıp işe giremez olunca sefalete düşmemeleri için sermayesi ücretlerden mecburî tevkifât ile teşkil eden tekaüt sendikaları tesis olundu. İşi gördükleri esnada, gördükleri iş yüzünden kazaya uğrayan ameleye tazminat verilmesi hakkındaki nizamlar teksîr ve daha mükemmel bir hale ifrağ edildi. Haftada bir günün mecburî yevm-i tatil olması kanunlara koyduruldu.

Fakat şunlardan daha mühim bir takım meseleler henüz sosyalistlerin arzu ettikleri şekil ve derecelerde hallolunamamıştır: Ucuz meskenler; ücretlerin tayini; amelenin hizmetinde buldukları şahıs, eşhâs, şirket veya şirketler temettuâtına iştirakleri; tatil-i eşgal ahvalinde tahkimin kimler tarafından ne vecih ile vaki olacağı; irat üzerine müterakki ve nesebî vergi tarhı; “Poperizm”^{***}; işsizlik; tahsil-i tam; daimi orduların lâğvı, ilh. Bunlar öyle mesâil-i mu’ diledir ki nazarî suretlerde bile halli gayet müşküldür.

^{***}Faka. Bir memlekette bir kısım halkın ale-l-devam fake halinde bulunması.

Yarım asırdan beri burjuvalar, yani sosyalistlerin “patron” dedikleri teşebbüsât ve tesisât-ı sanaiyye veya ticariye sahipleri tabir-i diğerle, amele işleyen sanayi erbabı ile eshâb-ı emlak, her ne vakit amele ve her ne istedilerse vermek mecburiyetinde kalmışlardır. Mecalis-i teşriîyeninin her devre-i içtimaiyelerinde çıkarılan kanunlar amele istihdam edenlerin eski kudret ve nüfuzlarından bir parçasını koparıp atıyor. Şimdiye kadar cereyan eden ahvale bakılırsa, adeden kuvvet kendilerinde olduğunu idrak ve bu kuvvetin köyler boşaldıkça arttığını ve daha da artacağını hesap eden amelenin yarı yolda kalmayacaklarını, nihayet-ül-emr programlarını kabule alâkadarları mecbur kılacakları anlaşılır. –Ortaya bir müsavat-ı içtimaiye nazariyesi kurulmuş, bunun etrafında sonu gelmez lâkırdılar ediliyor; hâlbuki müsavat-ı kâmile esasına müstenit olacak -eğer böyle olabilecekse- yeni heyet-i içtimaiyenin nasıl bir maşer olacağını bugün kimse tamamıyla kestiremez. Bununla beraber sosyalistlerin tasavvur ettikleri böyle bir heyet-i itimaiyeye doğru süratle yol alınmakta olduğu da kabil-i inkâr olmayan hakaik-i bedihiyedendir. İntihâbât-ı siyasiye veya belediyenin her defa teceddüdünden sosyalistlerin kazandıkları reylerin miktarı sabıka nispetle his olunur derecelerde artıyor. Binâen-alâ-zâlik sosyalistlerin ananâtına müstenit heyet-i içtimaiye-i “atîka”dan kendilerine tevcih olunan itirazât ve mevânî’i bertaraf etmeğe en geç muvaffak olacakları tahmin edilir. 1880’den beri Avrupa milletleri esaslı bir surette demokrat -hatta 1848 “Filantrop”**** larının hesap ettikleri derecelerin çok fevkinde demokrat-ve müsavatperver olmuştur. Bu cümlelerle beraber amelenin mutâlebâtı, ıska olundukça artıyor. Eshâb-ı sermaye servetlerinden mahrum olmağa kolay kolay, bilamukavemet katlanamayacakları gibi, amele de mutâlebâtını hakikat-pezîr kılmak yolunda tevakkuf etmeyeceklerine göre beynelmilel veya dinî muharebelerden rehâ-yâb olan cemiyet-i insaniyenin günün birinde muharebat-ı içtimaiye beliyyesine giriftar olmasından çok korkulur. Bu muharebeer fecâat ve şiddetçe ötekileri elbette geçecektir, zira, hakka makrûn gibi gösterilecektir.

Üçüncü ve sonuncu makaleyi üçüncü (enternasyonal)e tahsis edeceğim.

**** Muhib-i nas, hayr-ı nas için itinakâr olan.

Kızıl toprak 6 Mayıs

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 58 Nu. 1502/28, s. 23 – 27

8. KOMÜNİZM ⁴⁴

ÜÇÜNCÜ (ENTERNASYONAL)

Muharebe-i Umumiye'yi müteakiben (1919) ikinci (enternasyonal)in karşısına üçüncü (enternasyonal) denildiğini söylediğim sırada, bu nev-zuhur (enternasyonal)in neden icap ettiği, hikmet-i tesisi ne olduğu, ikinci (enternasyonal)e istinad ettiği kusurların, kabahatlerin ne gibi şeylerden ibaret olduğu meselelerini âtiyen tahlil edeceğimi ifade eylemiş idim.⁴⁵ Bahsi sosyalizmden komünizme nakletmeden evvel sosyalizm hakkında serd etmek istemiş olduğum, çünkü bu tahlilin netaicini vâzihan anlatabilecek mahiyette bulduğum, mütalaât-ı umumiye nihayete ermiş olmakla, tahlil-i mev'udun yeri gelmiştir.

Üçüncü(enternasyonal)in ikinciyeye tevcih etmiş olduğu muahezeler şu vech ile icmâl edilebilir:

İkinci (enternasyonal) muharebe-i umumiye'yi evvelâ men etmekte, ba'de durdurmakta acz göstermemiştir. İkinci (enternasyonal) kendisinin burjuva mahiyetine sokmaklığına müsâit bir tavır ittihaz etmemiştir; filhanka istihsal ettiği bazı ehemmiyetsiz ıslahata nazar-ı itibar atfederek, komünistliğin asıl gayesini unutmamıştır; vesâit-i ihtilaliyeyi ihmal ederek, vesâit-i şûraiye Par lementaire ve kanuniyeye itimat gösterir olmuştur. “Fukara-yı Kasibîn” amiriyet-i mutallâkası makamına avam-ı nas demokratiğinin mefhumât, tasvirât ve tarz-ı icraatını ikame eylemiştir. İkinci (enternasyonal) idare-i mülk başında bulunan sınıflara vükelâ vermek suretinde onlarla teşrik-i mesai etmiştir. Fransa'da (ژول کسمد), (مارسل سامبا), (Alber Toma) müdafaa-yı milliye hey'ât-i nezarete birer makam kabul etmişlerdir. (وان دهر وماند) ile (ژول دهره) Belçika kralı (Albert) vükelâsından olmuşlardır. İngiltere'de amele fırkası (Labour Party) de hükümet-i kraliyeye nâzırlar vermiştir: (پارتنس), (روبه رتنس), (حوج), (Henderson). İsveç sosyalist-demokrat fırkasının reisi (راتیند), (هون) kabinesinde aza olduktan sonra, başvekâlete geçmiştir.

⁴⁴ Birinci ve ikinci makaleler “Servet-i Fünûn”nun 26. ve 27. nüshalarında münderiçtir.

⁴⁵ “Servet-i Fünûn”un 26. nüshasındaki makaleye makaleye müracaat.

Üçüncü (enternasyonal) ve azalarının bu sadette verdikleri tafsilatı dinleyelim: İkinci (enternasyonal) birincinin başladığı işe devam etmeliği taahhüt eylemiş idi; hâlbuki 1914'te Harb-i Umumi'nin iptidasında, tamamen duçar-ı iflas olmuştur. İkinci (enternasyonal) vakit ve hal mukteziyâtına göre idare-i umur-ı meslekî yüzünden aşınıp, reislerinin hıyanetleri sebebiyle yere düşüp, helâk olmuştur. Sovyetler sosyalist cumhuriyet ittihadıyesinin makarrı olan Moskova'da tesis olunan üçüncü komünist (enternasyonal) ilk (işçiler enternasyonal) icrasını tespit etmiş olduğu "büyük iş"i takip etmeliği deruhte eylediğini âleme resmen ilan eylemiştir. Üçüncü komünist (enternasyonal) "muhtelif memleketler burjuvalarının 20 milyon can feda etmelerine sebep olan "1914–1918 emperyalist melhamesi"nin sonunda tesis kılınmıştır.

Burada biraz tevakkuf edelim. Muharebe-i Umumiye'nin esbâb-ı neşeti bahsi, bunca neşriyat ve ifşaata rağmen, elân çok karışıktır. Bunu şurada açmak istemem. Yalnız ortaya şu meseleyi koymaktan sarf-ı nazar edemem: 20 milyon nefsi beşeri toprağa gömen Harb-i Umumi'nin müsebbipleri elbette seza-yı lanettir. Fakat Muharebe-i Umumiye'den sonra, yüz binlerce nefsi beşer, hem de harbi tel'in eden üçüncü (enternasyonal) evladını Lehistan topraklarında gömenlere ne demeli? Lehistan muharebelerinin yalnız sonuncusunda doksan bin esir verilmesinin harben manası nedir? Lehistan misallerine (Ukrayna), (Türkistan), ilh. misalleri ilave olmak gerekir.

Komünist (Enternasyonal)in maksadı beynelmilel burjuva sınıfının mahvı ve –her türlü hükümet idaresini tamamiyle ref' ve izale etmek yolunda ilk merhale olan– beynelmilel Sovyetler cumhuriyetinin ihdası zımında müsellahan mücadele eylemektir. Komünist (enternasyonal) "fukara-yı kâsibin" hâkimiyet-i mutallakasını insaniyetin sermayedarlık fecâyiinden kurtarılması için elde bulunan yegâne fasıta addeder ve Sovyetlerin hükm-i nüfuzlarına fukara-yı kâsibîn hâkimiyet-i mutallkasının -güya- tarih tarafından müttehim kılınan şekli nazarıyla bakar. Emperyalistlerin îka' ettikleri Muharebe-i Umumiye bir memleketteki işçilerle diğer bilumum memleketlerdeki fukara-yı kâsibîn arasında gayet hakiki bir rabıta vücuda getirmiş vücuda getirmiş, birinci (enternasyonal)de müttehiz karaların esbab-ı

mucibesi olmak üzere serd edilen mütalaalar cümlesinden şu mütalaanın hakikatini bir kat daha isbat etmiş: Amele sınıfının istihsal-i hürriyet etmesi ne mahalli, ne millî bir iş değil, belki içtimai ve beynelmilel bir iştir. Komünist (Enternasyonal) “hakikat-i emirde yalnız ırk-ı ebyaz için mevcut olan” ikinci (Enternasyonal) ırk-ı ebyaza, ırk-ı asfere, ırk-ı esvede mensup adamların hepsini, hâsılı ru-yı zeminde bulunan işçilerin kâffesini daire-i uhuvvetine sokmak ister. Komünist (enternasyonal) tarihinde ilk defa olarak galibiyetle vukua gelmiş sosyalist inkılâbı nazarıyla gördüğü büyük Rus inkılâbı neticesinde ne gibi şeyler elde etmiş ise cümlesini bilâ-kayd ü şart müdafaa eyler ve dünyanın bütün işçilerini aynı tariki takibe davet eder. Komünist (Enternasyonal) her nerde olursa olsun ihdas kılınacak herhangi bir Sovyet cumhuriyetini yed-i iktidarında bulunan kâffe-i vesâit ile müdafaa etmeği taahhüt eyler. Sermayedarlığı ilga ve komünistliği tesis eylemek için mücadele eden “beynelmilel işçiler cemiyeti”nin pek sıkı bir surette bir merkeze rabt ve irca kılınmış teşkilata mazhariyeti lüzumu komünist (Enternasyonal) indinde meçhul olduğundan, komünist (Enternasyonal)in “mutaazzıv mekanizması” her memleketteki işçilerin sâir memleketlerde teşkilat vücuda getirmiş olan işçiler tarafından her vakit mümkün olduğu kadar muavenete nailiyetlerini temine borçludur.

Mesrudât-ı âtîka ile daha yukarılarda hassaten nazar-ı dikkate arz ettiğim “mücadele-i müsellaha” dünyanın her tarafını, hususıyla son zamanlarda, büyük bir ataklık ve azgınlıkla tutuşturan bombalı ellerin ne maksatla bu vâsi’-ül mikyas harekât-ı cinâiyyeye koyulduklarını anlatmağa kâfidir. Üçüncü (enternasyonal) 1919 senesinde Moskova’da verdiği korkunç kararların takip ve infazını “icra-yı komitesi”ne havale etmiş idi. Bu seretân-ı içtimai gittikçe büyüyüp yayılmakta, dünyayı ağır ağır kemirmektedir. Vücudunun şurasında burasında onun şimdilik ufak tefek arazını teşhis eden memleketlerin yalnız kendi hudutları dâhiline maksur ve kendi kanunlarında mevzu-ı tedabire ittikâl ile bu dehhaş salgının önüne geçmeyeceklerini; koleraya, tifüse, tauna ilh. karşı nasıl beynelmilel sıkı tedbirler konulmuşsa, anarşistliğe karşı nasıl beynelmilel ahkâm vaz’ olunmuş (Roma Konferansı)

ise, komünistlik dâhiyesine karşı da o yolda tedabir ittihazı zaruretini pek yakında idrak ile bu zaruretin hükmüne ittiba' eyleyeceklerinde şüpheye mahal görünmüyor, bâhusus ki zikrolunan illetler efradın, ve binnetice, cemaatin yalnız ceht-i cismaniyesine saldırır oldukları halde, komünizm insaniyetin fert ve cemaat itibariyle bünye-i maneviyesine daha akurâne savlet ediyor.

İşçi sınıfının terfih-i ahvalini, değil yalnız vicdanına kulak vererek, fakat aklını da dinleyerek, arzu etmeyecek hiçbir vicdanlı fert ve sahib-i dirayet ü kiyaset bir rical-i devlet tasavvur olunamaz. Esasen bu sınıf sermayedarlar, iş gördürenler zümresine karşı tehdidini îka', meramını infaza kadar bir vaziyete erip girebilmişler, hele onlar gibi başlıca elleriyle değil, fakat müstakillen dimağlarıyla çalışıp, geçenki savaştan zümreye mikyasa-ı maişet itibarıyla hemen hemen her yerde tefevvuk ve galebe etmeğe başlamışlardır. Hukuk yekdiğerinin hududuyla mahduttur; bu hukuku bombalarla yıkıp öteye geçmek gasptır, haydutluktur. Aded-i kanunu tabakât-ı içtimaiyeden herhangi birine mülayim olursa onun diğer tabakaları zîr ü zeber etmesine şekâvetkârâne bir suiistimal isminden başka ne ad verilebilir? Kimi cinnete mülâbis bir hayalperestlikle, kasd-ı muhâlât illeti ile malul insanlardan; kimi zahiren ilmî, hakikaten ilm ü mantıkla, tecarüb-i tarihiye ile ﷻ alakadan hâlî bir takım nazariyat kisvesine bürüdükleri hırs u tam'ı mecra-yı husule sokmaktan başka bir şey düşünmeyen serserilerden müteşekkil komünist güruhuna âlet-i hizmet şenâsını eda edenlerden acaba kaç kişi -velev batıl- bir akide-i ilmiyenin bî-garaz hâdimleri olduklarına kanaat-i vicdaniye ve akliye ile kânîdirler? Acaba bu eller, içlerine para düşmeyince yine hareket edecek midir?...

Üçüncü (enternasyonal) komünistlerinin sözleri pek velveleli, pek karışık olmakla beraber şu hakikat bütün safiyetiyle, berraklığıyla nazar-ı dikkat önünde tecelli ediyor: İş gördürücüler para sahibidirler; refah u gına ile yaşadılar ve yaşamaktadırlar. İş görenler “fukara-yı kâsibîn” derler; dîk-ı maaş içinde mihnet çektiler ve çekmektedirler. Artık berikiler ötekilerin yerlerine geçmelidirler. Ama nasıl?... Akıl, zekâ, deha ve mahsusâtını bu faziletlerden iktibas eden kâmil ve nuranî bir sa'y u amel sayesinde cem' ü idhâr olunan; insaniyet kurulalıdan beri hiçbir akıl ve mütemeddin kavmin red ü nefy

edemediği irs yoluyla intikal eden, serveti bu tariklerle elde etmek mümkün olmayınca: “Ya keseni ya canını!” kavlı marufunu andırır bir tehdidi indelhace ikâ ile.

Üçüncü (Enternasyonal)in kararlarının tatbik kabiliyetinden çok uzak olduğu tebeyyün edip duruyor, o derece ki Bolşevizm erbabı* henüz Paris ve Amsterdam kongreleri mukarreratına** riayet eden zümreler -bilhassa İngiliz grupları- bi-l-italaf, yani, üçüncü (Enternasyonal) mukarreratına onların tebaiyet-i mutallakaları gayr-i mümkün görüldüğüne nazaran, işbu mukarrerattan tay u tenkihler yaparak, bir sosyalist-komünist cephe-i vahidesi vücuda getirmeğe çalışıyorlar.

Üçüncü (Enternasyonal) mukarreratının bulaştırılmak istenildiği memleketlerde bomba kuvvetlerine bile mukavemet edildiği ileri sürülünce, Bolşevikler bütün evham-ı emellerinin, husulü bi-l-zaruret vakte muhtaç olan âmâlden bulunduğunu ileri sürüyorlar. Bu sadette tarihten bahsediyorlar. Nitekim, yukarıda söylediğim veçhile, komünist(enternasyonal) fukara-yı kâsibîn hâkimiyet-i mutallakasını insaniyetin sermayedarlık fecayı’inden kurtarılması için elde bulunan yegâne vasıta addeder ve Sovyetlerin hüküm ve nüfuzuna fukara-yı kâsibîn hâkimiyet-i mutallakasının tarih tarafından mütehattim kılınan şekli nazarıyla bakar, diyorlar.

Hâlbuki tarihinde gördüğümüz malumat komünist hülyalarının büsbütün zıddınadır. Bunu takip edecek olan bir makale de görüleceği üzere, dünya kadar eski diyebileceğim komünistlik en iptidai, en basit eşkâlinde bile hiçbir memlekette payidar olamamıştır.

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 58 Nu. 1507/33 s. 111

* Londra’da akd olunan (1903) kongrede bulunan Rus komünistleri fırkanın liberal burjuvazi ile keyfiyet-i münasebeti mesailinde, bir de teşkilat mesailinde ihtilaf etmişlerdir. Bunun üzerine kırk iki hizbe ayrılmıştı. Kongrede (Lenin)in bulunduğu tarafın murahasları diğer tarafınkilere nispetle çoktu. Bu sebeple ötekilere “ekseriyete mensup” demek olan “Bolşevik” (Majoritaire) ünvanı verilmiş, ekalliyette kalan berikilere de “Menşevik” denilmiştir.

** “Servet-i Fünûn”un 28 numaralı ikinci makaleye müracaat.

9. TARİHTE KOMÜNİZM

19'uncu karn-ı miladî ortalarına doğru peyda olan bugünkü sosyalistlikten “asrî”, alehusus “kızıl”, komünistliğin nasıl doğduğunun; kezalik, birinci ve ikinci sosyalist enternasyonallerinin de kızıl komünist misak-ı marufunu (üçüncü enternasyonal) ne yolda vücuda getirdiğinin tafsiline sevk ve tahsis etmiş olduğum makalelerden sonuncusu*: “Tarihte gördüğümüz malumat komünist hülyalarının büsbütün zıddınadır... Dünya kadar eski diyebileceğim komünistlik en iptidai, en basit eşkâlinde bile hiçbir memlekette payidar olamamıştır.” sözleriyle hitama eriyor ve bu davanın ispatını “kendisini takip eyleyecek olan bir makale”ye tertip ediyordu: Bugün Servet-i Fünûn karilerine arz olunan şu makale odur.

Hayatın içtimai tezahüratında komünistliği hatırlatanları, hatta maksut muhtelif, lâkin şekil ve hakikat-i fiiliyece mü'telif ve belki müttehit olanları, dinî cemaatlerde görüyoruz. Bunlarda feragat-i nefis asıldır: Meydanda fert kalmaz, efradın tecemmuda kastı ne ise cemaat onda münthehi olur, onda “fena” bulur. Siyasi veya iktisadi gayeleri istihdafen müessis olan -en'am-ı tabiyeden feragat maksadıyla değil, belki onları iktisam ve tasarrufât ve istismarâtı tezyit maksadıyla tesis eden cemaatler dahi başka bir yoldan tamamıyla aynı neticeye varırlar; bu akıbeti hürriyet-i şahsiyenin ifnası tarikiyle vusul bulurlar; ahlakı ifsat etmekle nikâh müessesesinin infad ve infisahına badi olurlar ve devlet müessesesini sulta-yı mutlaka izafe eylemekle, -onu külliyyat-ı amurda büsbütün mâni-ül-gayr bir merci-i kül, bi-l-rey bir şahsiyet haline koymakla,- babanın velayetini, binaen-alâ-hazâ, mesuliyetini de defederler.

Isparta Cumhuriyeti tamamıyla iştirak-i emval esasına mübdenî bir hükümetti. Bu müşareket ise efrat üzerinde bilâkaydüşart vaki olan hâkimiyet-i devlet neticesiydi. Orada her şey devletti, fert hiçti. Bu mebdein zemin-i hakikate nakliyle orada tenmiyesi mülkün ecza-yı kalileye inkısam etmek üzere tecziesine tevakkuf ediyordu, ta ki her ferd ü muhassis cüz'den hayatın kâffe-i

* Servet-i Fünûn'un 33 numaralı nüshasında münderiçtir.

zuruf ve ahvalinde nasıl intifa mümkün olacağını şâri' tayin ve tansîs edebilsin ve vücuh-ı tasarrufa suret-i vahide iksa kılınabilsin. Bu öyle yaman bir tavr-ı idare-i müstebidâne idi, öyle cebbarane bir şekl-i hükümetti ki havza-yı şümulü haricinde giyecek, yiyecek, içecek, iş, eğlence namına hiçbir şey bırakmıyordu. Böyle bir nehcin mantiken, bi-l-zaruret müntehası baba velayetinin lağvı, çocukların cemaatçe talim ve terbiyeleridir, çünkü mübtedası çocukların cemaate, tabir-i diğerle devlete aidiyeti kaziyesidir: Isparta'nın bu mukaddimeden o neticeye varması bir emir ıztırarı idi, nitekim öyle oldu. Nikâha gelince hukuk-ı übüvvele îrâs edilen halelden bu müessesenin masun kalması yine mantiken, yine bi-l-zaruret gayr-ı mümkündür, nitekim Isparta'da şu adem-i imkân tecelli etti. Alelade tarihçiler Ispartahlılara salâbet-i ahlak atfederler; fakat bu kavmin ahvali -ama muhit ü nafiz bir nazar-ı tefahhusla- tetkik edilince sabit olur ki o salâbet-i ahlak denilen şey bir şey'î mevhumdu. Şâri'-i maruf "Lykurgos"nin o meşhur kanunları hükmünce, menafi-i devlet uğrunda erkekler hayat-ı merdane ve dilirânelerini ve nefsi hayatlarını, ebeveyn evvela dini tansis ve feda ettikleri gibi, kadınlar da ırzlarını kurban etmekle mükelleftirler. "Ploutarkhos"ın Vie de L'ecurgue adlı kitabını açtığımda görüyorum ki Lykurgos nikâh müessesesini nazar-ı ehemmiyete çokça alanlarla, yahut vakti gelince ona dair kavaidi vatana raci' kavanin-i âliye önünde bükmeği bilmeyenlerle istihza edermiş; firaş-ı ruhiyyetlerini bereketli ve kuvvetli bir kanala semeradar kılmak için henüz ta melik çağındaki zevcelerine onlarla yaşıt ve hüsn ü faziletleriyle müştehir erkekler takdim ve terfik etmelerini kocamış kocalara tavsiye eylesmiş. Kocalar karılarını iare ettikleri gibi, başkasının karısını da, eğer memlekete kuvvetli müdafiler ve faideli vatandaşlar vermeğe salih telakki olunursa, istiare caizmiş. Zevceyn arasında sadakat-ı müteakabile kaide-i asliyesinden şu inhirafât ve istisnaata bakılınca Isparta'nın nikâh müessesesini yıkmış ve kadının lede-l-iktiza meta-ı müşterek olmasını tecviz etmekle, dışilerinden ale-l-iştirak istimtâ' eden cemiyet-i hayvaniyeye pek yakından mücavir bir cemaat haline düşmüş olduğuna hükmedilmez mi?- Lykurgos'un vazettiği kanun-ı nikâhın nakzını istisna tarikiyle tecviz ediyordu; hâlbuki Eflatun'un hayalî "Republique"inde bu istisna, vakta Yunanîlerin heyet-i mecmuaları için değil, fakat millete misal

olacak sınıf-ı ahali, devletin müdafaası ve hükümeti eline mevdu olan zümre-i nâs için kaide oldu. Muhariplerin her türlü emlakten mahrumiyetleri kâfi görülmemiş; hayatları devletin hayatıyla kâmilten karışık, kendilerinden daha genç hemşerilerinin evladı indlerinde öz çocukları, kendileriyle hem-sâl olanlar biraderleri, hemşireleri veya zevceleri ve kendilerinden sinnen büyük olanlar da babaları ve anaları sayılmak için binaen-alâ-zâlik nikâh kuyudunun cümlesinden azade kılınmışlardır. Eflatun kadının müşterek olmasını iştirak-i emvalin tetimme-i zaruriyesi ve cemiyet-i vataniyenin bir şerîtası addedi.

Eflatun'un -hayalâtı onun kendi efkâr-ı hakikiyesiyle bile mütearız olduğunu fark ve temyiz etmeksizin- tahlil ettiği keyfiyât-ı garibeyi bir takım cemaatler mevki-i tatbik koymuşlardır: İseviyetin evâil-i zuhur ve şüyuundan peyda olan bir sürü tavaif-i rafizîye ki mesleklerini dinîden ziyade siyasi tabiriyle tavsif etmek becâdır, onlarla İran-ı kadim halkı Eflatun'un hevâciş-i acibesine kapılanlar miyanındadırlar. Sözü uzatmamak için ötekileri bırakıp berikilerden bahsedeyim. Meşhur Nuşirevan-ı Âdil'in babası Kubad'ın ahd-i hükümdariyesinde, yani miladın beşinci asrında, türeyen Mezdek ismindeki meczub-ı maruf ortaya bir iştirak-i emval ü nisvan mezhebi çıkarmış ve bunu Kubad'a bile kabul ettirdiğinden İran'da kemal-i muvaffakiyetle neşr ü tamim eyleyebilmiş idi. Nuşirevan'ın katl ve mezhebini men ettirdiği bu herif diyordu ki: "Zî-hayat ve bî-hayat kâffe-i mevcudât mâlik-ül-mülk olan Allah'ın memlukâtıdır. Halkına ait olan ve bu itibarla herkesin yed-i tasarrufunda bulunmak ve kalmak iktiza eden şey'î mahlukun istimlâk etmesi küfürdür."

Kuvvetli bir rivayete göre, Mezdek Kubad'ı mezheb-i şenî'ne sokarken ondan sıdk ve imanın delili olmak üzere zevcesini istifraş talebinde bulunmağa kadar cüret göstermiş. Eğer Nuşirevan'ın ağlamaları, niyazları vaki olmasa imiş Kubad'ın şu fedakârâne zamânına Mezdek nail olabilecekti. Mezdek'in tilmizlerinin ne marifetler yaptıklarını izaha bilmem hacet var mıdır? Mezhebinin salikleri "mürşit"lerinin ortaya koyduğu mebâdîyi tatbik etmek isteyince bittabi nazarlarında ne ırz, ne mal hürmeti kaldı: Her tarafta kız veya kadın kaçırmaya, gasp u garata koyuldular, öyle ki Acemistan baştanbaşa diyar-ı hüsrân oldu, memlekete dehşetengiz bir iğtişâş istila eyledi. Nihayet

halk feveran etti. Kubad'ı tahttan indirdi. Bu hercümerç arasında babasını istihlaf eden Nuşiravan, dediğim gibi, Mezdek'den başlayarak onun mezhebine girmiş ne kadar sahîf-ül-akl eşhas varsa hepsini işkencelerle öldürttü.

13'üncü karn-ı miladide Avrupa'da dahi Mezdek'e benzer bir mecnun zuhur etmiş idi: "Âmuri Düben[?] **آوردی دوبه ن**". Bu adam kendisinin Rûh-ül-Kudüs saltanatını tesise memur olduğunu söylüyordu. Talim ü neşr ettiği itikada göre, ekânîm-i selâsedan **ایک** eseri -kudret, korku ve cebr eseri- olan kanun-ı atîk çoktan münfesihi olmuş. İncil **اینک** eseri imiş: **اقوم** sâni olan "kelime"nin veya aklın eseri. Kanun-ı İncil dahi, evvelki gibi, vazifesini ifa ve ikmal etmiş. Âleme Rûh-ül-Kudüs kanunu, kanun-ı aşkı telkin etmek zamanı gelmiş. Aşkın şartı ve neticeleri ise insanlar arasında ne kadar vücuh-ı tefrik ü temyiz varsa, ne kadar müsavatsızlıklar mevcutsa cümlesini kaldırmak; şahsi ve hususi muhabbetler makamına bir muhabbet-i umumi ve camia, bir sıdk u ihlas-ı muhit, binaen-alâ-hazâ mülkün yani ihtisas-ı emvalin yerine iştirak-i amvali, nikâhın mevzuunu da kadın müşterekliğini ikame eylemektir. Kaldı ki insanlar gibi ruh ve madde dahi birleşmeli imiş; zira ruh ile maddenin ittihadı, Cenab-ı Hak ile tabiatın ittihadı be bilcümle ihtirasat-ı beşeriyenin mazhar-ı teyit olması, şehvât-ı nefsanîyenin iade-i itibar eylemesi imiş... "Amuri[?]" ile onun tealim ve itikadâtını, daha doğrusu tealim ve itikadâtından bazısının netaicini telkin eden kuyumcu **کیبومک** tilmizleri de "peygamber" İran'ının uğradığı akıbeta giriftar oldular: Yakıldılar, perişan edildiler, kılıçla ve ateşle tedmir ve ifna olundular. Bununla beraber mezhepleri lâ-yuadd eşkâl-i muhtelifede iade-i hayat etti: Fakat tekrar ölmek üzere...

Mezdek bahsinin sevkiyle 13'üncü karn-ı miladiye sevk-ı kelam ettim; hâlbuki daha evvel, hem de çok evvel, cereyan eden bir hadise-i mühimmeden bahsetmekliğim şu makalede tertib-i tarihî nokta-yı nazarından lazımdı. Binaenberîn 11'inci asra dönüyorum. Bugün Bolşeviklik tavrındaki komünistlik cereyanlarına pek karışık ve kanlı sahne olmak cihetiyle âlemin nazar-ı dikkati, hele kendisine menafi-i külliye revabıt-ı kurbiyye veya baîdesi ile merbut olan Japonya, İngiltere, Fransa, Amerika devletlerinin nazar-ı

endişelerini celp eden Çin'den bahs, daha doğrusu “**رقلم**” biraderlerin yazdıklarını nakl edeceğim:

“Dâhilî ihtilâlâtı ve sülâle-i hükümdarı tebdilatını intaç eden muhtelif vukuattan sonra Çin sosyalistleri mülkün -evvelce mevcut olduğu surette-kommune aidiyeti fikrini terk edip yeni bir nece-i sülûke tasaddî eylediler. Cemiyetin kâmilen ve esasından tahvili için müdîran-ı hükümet tarafından böyle bir inkılâb-ı tarikin küşadı tarih-i cihanda belki asla vaki olmamıştır. 11'inci karn-ı miladinin evasıtına doğru imparator “**مهيجوتة**”in muhibbi, mesmu'-ül-kavl müşaviri, nazırı olan “**وانغاجي**” eski **لسق**-i içtimaiyenin feshine cüretkârane ibtidar eyledi; devlet işçiler arasında toprağın sahib-i mütakili oluyordu; zenginlik ve fakirlik kalkıyordu, çünkü herkese iş ve gıda temin olunuyor ve hiç kimse toprağı kabza-yı tasarrufuna geçiremez oluyordu; sanayi devletin idaresi altına mevzû' bulunuyor ve sermaye sahipleri sermayelerini beş yıl içinde hükümete teslim mecbur tutuluyorlar idi. Mandarenlerin ve eski tımar ve zeamet ashabının muhalefetlerine rağmen **وانغاجي** devlet komünizmini on beş yıl müddet sükun ve müsalemet içinde idameye muvaffak oldu. Lakin yeni usul-i idarenin indirasına makam-ı saltanatta bir tebeddül vukuu kifayet etti, bu usul artık halkın arzularına da muvafık gelmiyordu. Ve diğer cihetten, tefassuhâtlarının suret-i icrasıyla engizisyon memurlarını hatırlatan bir müfettişler sınıfı ihdasına sebep olup, bunlar ise toprağın hakiki sahipleri olmuşlardı: Zira ıslahatçı **وانغاجي**'nin fî bâtın-ül-emr yaptığı şey eski mandarun sınıfını tevzîât ve mürakabât memurlarından mürekkep yeni bir mandaren sınıfı ile istibdal eyledikten ibarettir.”*

13'üncü, 14'üncü ve 15'inci asırlarda **بولارد**, Sen Fransuva, tarikat-ı salisesi gibi birçok komünist cemaatler görüldü. Bunların mezheplerinde ilk evvel feragat-i nefis mebd-i ittihaz olunmuştu. İğtişâş-ı azim içinde infisaha uğradılar, çünkü evvela, istitaatlarının fevkinde bir takım teşebbüsâta girişmiştiler; sâniyen, atalet içinde yaşamakta, dilencilikle taayyüş etmekte idiler; sâlisen, ve alelhusus, nikâhı hayat-ı inziva ve itikâfla, cemaat **سك** İle

* Elisés et Onésinie Reclus, L'Empire du Milieu, Paris, 1902, p.p, 503 4.

telif etmek fikrini güdüyorlardı. Fakat 16'ncı asırda "Thomas موتشرك"ın emriyle kıyam eden anabaptistler başka bir maksat ittihaz etmişlerdi. Bu yaman mutaassıbın sözleri zamane komünistleri içinde en meşhur olanların telakkıyât ve telkînâtına bakınız ne kadar uygundur: "Hepimiz kardeşiz, babamız Âdem'dir. O halde zulüm ve i'tisafın bizimle ekâbir-i cihan arasına soktuğu şu ihtilaf-ı meratip ve adem tesavi-i emval nereden geliyor? Onlar ezvak içinde yüzerlerken biz ne için fakr içinde inleyeceğiz ve mezahim ve âlam altında makhur olacağız? Bilcümle insanlar arasında taksim olunması mahiyetinin iktizası olan emvalin müsavatını mütalebeye hakkımız yok mudur? Fevaid-i servetin seyyanen tevziini istemek de, değil yalnız insan sıfatıyla, fakat Hıristiyan sıfatıyla da hakkımız vardır." ** Komünistlik bu mezhepte dahi netice-i mantikiyesini ve zaruriyesini husule getirdi, hatta bunda hiç gecikmedi: Mulhausen şehrinde kraliyet-i İsraiyeye tavrında bir Bünyan-ı içtimai feveran otuz bin anabaptist "Leid"ın zâr-i hakimiyetinde iştirak-i emvale, tezlil edici olmaklıkça ona kat kat fâik bir iştirak daha zammattılar. "Leid" Davut ve Süleyman'ın sarayları gibi bir saray tertip etmek sevdasına düştü; sarayının ekâbiri ve tebasının ileri gelenleri -bittabi- onu taklit ettiler. Aradan çok zaman geçmeden kadınların müşterek olmaları açıktan açığa vaaz tarikiyle tavsiye edildi, hatta Leid gibi kendisini peygamber ilan eden anabaptist piskopos David bu iştiraki emretti...

Vicdan-ı âmme din namına irtikap edilen bu rezaletlere tahammül edemezdi: Evvela Bavyera'da çıkan isyan etrafa yayılıp bu tarikatın salikleri ele geçtikçe katlolundular. Bakıyyet-üs-süyûf bilhassa Felemenk'e çekildi ve az vakit sonra onlar da daha korkunç bir tenkile uğradılar. Akibet-ül-emr mezheb-i külliye ortadan kalktı.

16'ncı asırda İspanyolların gerçekten barbaca istilaları üzerine cemiyetleri perişan, teşkilatları tarumar, hatta ırkları münkariz olan biçare Amerika yerlileri arasında -Servet-i Fünûn karileri bilirler- İnkalar vardı. Şimdiki Peru Kıtasında cesim, oldukça muntazam ve bazı nokta-yı nazarlardan

** Historie des Anabaptistes... Michelet, Mémoires de Luther.

mükemmel bir hükümet hükümet teşkil etmişlerdi ki komünizm esasına müstenitti. Devlet, güneşin oğlu olduğuna zehap edilen hükümdarda, İnkada, müteşahhis olarak, toprağın sahib-i ekberi, her şeyin müdür-i azamı idi. Kabil-i ziruğ-ı arazi üçe taksim olunmuştu: Biri devleti nefsinde teşahhus ettiren reis-i devlet ile onun ehl-i beytine aitti. Diğeri güneşin ve rüesa-yı ryhaniyenindi. Üçüncü kısma gelince, her yıl mütesâvî hisselerle ayrılarak efrad-ı ahaliye tevzi kılınır ve herkes kensine isabet eden mikdar-ı araziye kâmilan zer' etmeğe mevbur tutulurdu. Ahali toprağa merbuttu. Mahal-i ikamet değiştirmek ve tarz-ı maişet tebdil etmek memnuydu; sarf u sanayi hak-ı irsiye binaen icra olunurdu ve herkes nizamen izdivaç olmak üzere muin bulunan yirmi bir yaşına varınca idareten evlendirilirdi. Nikâhlar seneden seneye, aynı günde akdolunurdu. Her ailenin hisse-i arazisi her sene çocukların adedine göre tevsi' veya tenkis olunurdu. Herkes komşusuna yardım etmekle mükellefti ve menafi-yi âmmeye müteallik işleri hükümet ahaliye hizmet-i mecburiye tarikiyle yaptırırđı: Cabeça yollarda eşhas-ı resmîyeye mahsus konaklar, istihkâmlar, su kemerleri, alelhusus yollar, iska ve irva ameliyyatı, toprak açılması, mebani-yi umumiye ve mezhebiyye, umumi depolar inşası o makule işlerdendi. Bu depolara İnkâ ile güneşe ait arazinin mahsulâtı, lama sürülerinden istihsal olunan yapağı ithal olunurdu: Gerek bu yapağının gerek pamuğun nesci işi de hizmet-i mecburiye suretinde ahaliye gördürülürdü. Kâffe-i mebani-i umumiyenin hüsn ü muhafazası, bunların derece-i ehemmiyetlerine göre vilayetlerde, şehirlere veya ailelere mevdu-ı vazife idi.* işsizlik caiz değildi, kebâiredden ma'duddu.** altı yedi yaşındaki çocuklar bile faideli bir iş görmekle muvazzaf idiler. Az çok afil olup da devletçe infak edilen ihtiyarlar yeni ekilmiş tarlalara oturup tahammüllere ârız olacak kuşları def etmek gibi ufak tefek işlerle meşgul edilirdi. Hakimane tertip ve tayin olunan günlerde halk istirahat ederdi. Her şehir-i kamerîde üç gün umumi eyyâm-ı tatiliyye idi; lâkin bugünlerde köylüler şehre inip şayet hükümetin emirleri varsa telakki etmek lazımdı. Hiç kimse hür değildi. Hidemât-ı umumiye sınıfında

* Garcilasso de la Vega, Hist. Des Incas.

** Pescott, bouquète du Pére

kaybolanların topraklarını hazır bulunanlar sürmekle mükelleftiler. Bu vasi nehc-i idareyi layıkıyla **ملوك** edebilmek üzere umur-ı teftişiyenin hüsn-i tanzimi icap ettiğinden tedabir-i atiyeye tevessül olunmuştu: Ahali yekdiğerine çark dişleri gibi geçmiş zümrelere bi-l-kısım tasnif olunmuş idi. Sunuf-ı ahaliden efradın en az sınıf on kişiden mürekkepti. Bu cümlemin başında bir Dizainier, bir “reis-ül-aşiret” vardı ki müfettişti. On “aşiret” bir “hamsin” iki “hamsin” bir **مائة** teşkil ederdi. Ba’de, beşer yüz kişilik, yirmi kişilik zümreler teşkil kılınmış, bunların başlarını da birer reis, daha doğrusu bir müfettiş konulmuş idi. Bu rüesanın ileri gelenleri umûr-ı zabıtada dahi bir dereceye kadar salahiyât sahipleri edilir. Memleket dört büyük müzeye **تفیس** olunmuş idi; bunlarda yirmi kişilik ehâl-i cum’alarını muhtelif şube veya nahiyelere münkasımdı. Ve her birinde bir müfettiş vardı. Memlekette ne vergi ne ticaret, ne serbesti ile câri sanat yoktu. “Aşiret”ten başlayarak “ulûf” raddesine varan akvam-ı ahalinin revatib tahrikiyyesi ve idariyyeleri devletin şahsiyet-i hükmiyyesinde cem’ ü **مركب** olunmuş hürriyet-i şahsiyye **ملکی**, daha doğrusu, fi-l-asl ma’dûm olmağa, idare-i memleket kesb-i sühulet etmiş idi...

Zamane komünistini zamane cemiyet-i medeniyesinin suret-i tertibini beğenmiyor; o halde, -demin görüldüğü üzere- suret-i tertibini methetmekte kusur eylediğim İknalar hükümetinin nehc-i idaresini karıştırdığı memlekette tatbik etsin: “İdare-i memleket kesb-i sühulet” eder.

Mülkün ilgası fikr-i hayalîsi (Saint Simon ile Curie’nin nazariyâtı derhatır buyrulsun) ister ilm-i mâba’d-et-tabîyyeye, ister ilim ve iktisada tefri’ edilsin, aile şirazesinin ihlaline müeddidir: “Nikâh kaydıyla tekayyüd eyleyemez, onun kavaid-i inzibatiyesiyle mazbutiyeti kabul edemez; binaen-alâ-zâlik, bu meslek ailenin hasmıdır. Komünist tavrında müteşekkil bir cemaat Saint Simon, Curie, Lenin, ilh. gibi bir şahıs kendisince resul, diktatör, papa, şeyh, mürşit, hükümdar-ı mutlak, ilh. addederek onda “fena”yâb olmak emr-i zarurîdir. Bu şahısta temessül eden devlet kudret-i külliyesinin hürriyet-i şahsiyyeyi tam manasıyla boğup ve zâif ve hukuk übüvveti de lağv ü ref

ettikten sonra meydana koyduğu “şirket-i sınaîye”, “hukuk-ı intifa”ı her şerikin, sa’yine, ehliyetine göre tevzie memurdur: bundan tabii ve mantıkî bir şey olamaz; elbette: mal ve mülk namına benim hiçbir şeyim yok. Nefsim bile nefsimi taht-ı hükmüne soktuğum şahs-ı hakiki veya hükmiye ait. O bunu istidat ve kabiliyetime ve ortaya koyduğum eserlere göre hangi sınıf-ı içtimaiye layıksam oraya dâhil edecek. Şu halde istidat ve kabiliyet ve ortaya koyduğum âsâr itibarıyla benden aşağı olan bir -hele müteaddit- kadınla, bir -hele müteaddit- bir çocukla neden birlikte yaşamak mecburiyetinde olayım? Neden onları meksubâtımda, menafimde kendime şerik kılayım?... Var mı bunun manası?... Curie’nin mezhebine göre bu muhakemeyi şu yolda yürütmek lazımdır: Benim bir sermayem var: Zevcemle eladımın yok. Benim hünerim var: Zevcemle evladımın yok. Ben çalıştım: Zevcemle evladım zayıf, hasta, sakat idiler: çalışmadılar. Hakkaniyet-i perverane taksim-i emvak kaidelerini zevcemle evladımın menfaatlerine nakz ve ihlal etmeliğime devlet nasıl cevaz verebilir? Kaldı ki lâ-ale-t-tahsis çiçeklerden “huşe-çin” olan kanatlı böcekler gibi ben de “aşk” yolunda daldan dala konmağa mecburum...

Sözün ötesi cidden zaidir: Aile şirazesini bozmaksızın mülke ilişmek muhaldir. Mülkün temeli sarsılınca aile çözülür, bozuşur, çünkü mülk demek hürriyet demektir, haysiyet-i insaniye demektir, muhabbetin, vazifenin (aslî manasıyla) kaidesi demektir, mülkün tehlikeye düştüğü yerde ahlak ve seciye ummak, aramak artık abestir.

Kızıl toprak–20 Temmuz

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 58 Nu. 1512/38 s. 186–189

10. FELSEFE-İ MALUMAT

Bizim Çocukluğumuzda:

Ebu Ali Sina'nın Risalet-i İlm-ün-Nefs'inde beyanına göre akl-ı evvel, Allah'ın ilk yarattığı cevher-i nuranîdir ki cisminde maddede kaim değildir. Hadis-i şerifte de (اول ما خلق الله عقل) varit oldu. Akl-ı evvele ruh-ı azamda derler; levh-i kalem terkindeki *kalem* de akl-ı evvel ve ruh-ı azam müradifidir.

Gibi şarkın hikmet-i diniyesine müteallik bahisler açan ve söz arasında: “الباطل صولة وللحق دولة” gibi Arapça bir mesel yahut:

شاهد آن نیست که مویی و میانی دارد
بندۀ طلعت آن باش که آنی دارد .

tarzında Hafız Şirazi'den bir irat ediveren zatlara âlim denirdi. Hele *mutavvel* hatırasıyla biraz edebiyattan ve *celal*-i kuvvetiyle bir nebze felsefe-i yunaniyeden dem vurdular mı, artık allame unvanına müstahak geçinirlerdi. Bilahare garp lisanlarının aramızda intişarı üzerine öyle zannetmiştik ki bundan sonra *malumat* mefhumu hakkında bir fikr-i salim edineceğiz ve âlim unvanını filhakika ona layık olanlara vereceğiz. Maalesef görüyorum ki henüz öyle olmuyor. Eski zaman âlimleri ile bugünkü âlimlerimiz arasında pek az fark var: Şu ki eskilerin şarktan topladıklarını muasırlarımız garptan iktibas ediyorlar. Bugün bir mahfilde mesela *اوزده سو* meşhur romanı münasebetiyle açılan bahiste bir zat söz alarak:

– Serseri Yahudi kimdir arz edeyim efendim: Rivayete nazaran *مونس پانوت* نامında bir mahkeme mübaşiri vardı ki meşhur *مراغه* müteakip hazret-i İsa mahkemeden tereddütle çıkarken arkasını yumruklayarak: “yesui, çabuk ol! Ne duruyorsun?” diye sû-i muamelede bulunması üzerine hazret-i İsa'dan: “Gidiyorum, gidiyorum... Fakat sen de benim yeryüzüne avdetime kadar yürüyecek, hiç durup dinlenmeksizin yürüyeceksin!” cevabıyla beddua almış. Rivayet-i ahiriye nazaran serseri Yahudi'nin adı *الطاهره روس* dır. Almanların bir kısmı da (Der Euige jude)nin ismi olmak üzere *ابراهیم لوقده*'i zikrederler.

Demiş olsa mecliste hazır olanlardan çoğunun kalben: “Peh, peh, ne malumat!” diyeceklerinden emin olabilirsiniz. Hâlbuki malumat dediğimiz bu sözler külliye asılsız bir hurafe kahramanın âdi meselesine inhisar eder. Mühim bir şahsiyetin uydurma künyesini bilmişim ne kazanacağım, bilmemişim ne vebalim olacak... Baht-ün-nasr’ın kaç kere yaban eşeği avına çıktığı ve ömründe kaç yaban eşeği vurduğu gibi bir takım malumat-ı tarihiye de vardır ki bence İran efsanelerinden daha kıymetli değildir.

Hiç unutmam, bir gün bir erbab-ı malumat mahfilinde söz tufan hadisesine intikal etmişti. Huzzardan biri dedi ki:

– Efendim, tufan hadisesini ashab-ı tahkik karanlıktan kurtarmışlardır. Ninova harabelerinin mimarî kitabelerinden birinde İzdober isminde bir kahramana ait ve on iki kıtadan mürekkep bir destan keşf olundu ki milad-ı İsa’dan (670) sene evveline râci’ imiş. O destanın bir kıtası tufan hadisesini hikâye ediyor. Bu vesikaya nazaran tufan Fırat’ın münhat vadisinde ve şimdiki deniz sahiline yakın bir yerde vuku bulmuş ve zelzele, yerden su fişkirmalar, sel gibi yağmurlarla başlamış, fakat her yeri kaplayan sular Tevrat’ın hikâyesi vecihle semadan değil, fevkalade şiddetli bir met ile denizden gelmiş. Hadiseyi her nasılsa kabl-el-vuku keşfeden Hasîs-Avra isminde bir zeki adam kendi gemisini iyice kalafatlayarak su geçmeyecek hâle getirmesiyle boğulmaktan kurtulmuş. Gemi dalgalar üzerinde haylice yuvarlandıktan sonra Elcezire dâhilinde karaya oturmuş... Eğer tufan hadisesi mufarrit yağmurlardan ileri gelseydi Hasîs-Avra’nın tek sefinesi vaziyet-i arziye iktizası olarak şarka ve Acemistan’a doğru sürüklenmek lâzım gelirdi... Tufan hiç şüphe yok ki Elcezire’nin Fırat سفال müsadif bir kıtasında vuku buldu, umumi değildir. Ona mümasil hadiseler Hend Sahillerinde ara sıra görülür ve aynı safahat ile... Zelzele, yerden su feveranları, medîd yağmurlar, müstesna şiddette bir met ve nihayet bir kıta-i arziye su altında kalır. Tufan dediğimiz ve münferit sandığımız hadisede toprakla suyun sahillerdeki eşkâl-i mücadelesinden biridir. İlm-ül-arz mütebahhiri Mües diyor ki: “Tufan hadisesi büyük bahirlerin havza-ı süflasında ve bilhassa mansıplarına yakın yerlerde, müstevî sahillerde hâlâ zaman zaman görülür...” Ninova kitabesi milattan yedi asır evvele aitse de

hikâye edilen hallerin tarih-i cereyanı musarrah değildir, orada okuduğumuz hadiseler ihtimal ki destanın devr-i tanziminden üç bin sene evvel vaki oldu...

Derin bir hürmet ve dikkatle dinlediğimiz bu küçük konferansı ilm-i hakikî mihengine vurunca muharref tanıdığımız Tevrat'ın aynı hadiseye dair rivayetlerinden daha kıymetli bulmayız. Birinin vüsûktan uzaklığı ötekinin mesafesinden ziyade değildir. Her ikisi de Amerika'nın Kızılderli kabilelerinde şayi olan tufan efsanelerine yaklaşır. Bu vahşiler de diyorlar ki: Manito dediğimiz ruh-ı azam bütün yeryüzünü kaplayan sulara boğulmamak için hazırladığı bir sal üzerinde yalnız üç hayvanı kurtardı: Semur, kunduz, misk faresi. Zira dünyada karaları yeniden halk için bir avuç çamur ihtiyacı vardı ve bu çamur parçasını suların ka'ından ancak o üç hayvandan biri vasıtasıyla elde edecekti. O vazife ile evvela semuru, sonra kunduzu ve nihayet misk faresini memur etti, çünkü semur ile kunduz teşebbüslerinde muvaffak olamamışlardı. Farenin getirdiği çamur topu ale-t-tedriç büyüyerek bugünkü Amerika kıtasını vücuda getirdi; o kıta üzerindeki hayvanat lâşelerine can vermek suretiyle de Manito şimdiki insanları yarattı..." Bu hurafeden naşidir ki Kızılderli hâlâ hayvan isimlerini taşırlar ve insanları hayvanlardan maklub tanıdıkları için yamyamlıkta mahzur görülmez.

Siz Kızılderli'ın hilkat ve tufan rivayetlerine: "Hezeyan!" demekte ne kadar haklı iseniz bir ilim adamı da yukarıdaki tarihî ve tahminî sözlere: "Meşkûkât" demekte o kadar hak hisseder. Filhakika öyle menkulâtın mevki-i sıdk ile kendi arasında ve belki sevaptan ziyade hataya yakındır.

Böyle asılsız veya derece-i vüsûkı meşkûk haberlere lisaniyat sahasında da rast geliriz: Mesela pırasa "bir hassa"dan ve yahut maydanoz "mide nüvaz"dan muharreftir gibi. Pırasa filhakika "bir hassa ve maydanoz filvaki mide nüvaz olmakla beraber rivayet edilen iştikakın aaleb-i ihtimalât hiç aslı yoktur. Yine mesela bildiğimiz "çelebi" kelimesi alâ-rivayeten, Türkçe ilahe manasına olan "Çalap"ın şekl-i mensubu imiş. Bu haberi de malumat değil meşkûkât hanesine kaydetmeliyiz. Fakat mesela "efendi" lafzına ait olan istilâhât-ı âtiyemiz öyle değildir: "Efendi kelimesi fi-l-asl Rumca "rab" manasına olup Bizans imparatorlarına mahsus bir lakap olan *Efendis*

kelimesinden müştaktır. Bizde ilk efendi unvanı Murat-ı Evvel zamanında ulemadan iki zata verildi ki biri Ramazan Efendi, diğeri Koca Efendi diye şöhret alan Bedrettin Mahmut'tur. Fakat daha evvel de Türkler arasında bu unvan işitilmişti. Ezcümle Sultan Orhan devrinde İsfendiyarîlerden Kastamonu hâkimi Süleyman Paşa'nın biraderine efendi denildiğini İbn Batuta seyahatnamesinde hikâye ediyor... Edebiyatımızda ilk efendi tabirine meşhur Mesihî'nin Şehit Ali Paşa mersiyesinde tesadüf ederiz:

Sakın evvel gittiğine şâd olma

Sana da kalmaz efendi âlem!

diyor...” Bunlara malumat denebilir, zira hepsi ihticaca müstenit ve mevsuktur. Faide amelîyesi olmasa bile zihnimize lâıy olabilecek: “Efendi nedir, ne demektir, bu kelime nereden gelmiş” gibi suallere cevab-ı şâfi teşkil etmek itibariyle kıymetleri vardır. Fakat hakiki malumat odur ki mevcudat muvacehesinde aklımıza gelecek “nedir, nasıl ve niçin” suallerinden birine veya birkaçına cevap olur ve tacrübe yahut hesabat-ı riyaziye ile derece-i sıhhati teftiş edilebilir. Mesela ben size Arapların *Burc-ı Nemrut* dedikleri bülbül kulesinden bahis ile:

– Bu abide fi-l-asl üst üste mevzu sekiz kuleden mürekkeptir; üzerine haricî ve helezonî bir merdivenle çıkılırdı. Tepesinde bir mabet vardı ki Yunanistan'tan avdetinde İran hükümdarı Serhas tarafından hedm edildi. İskender-i Kebir kuleyi harabe halinde bulmuştu ve ordusunu istihdam ederek tamire teşebbüs etti ise de usandı, devam edemedi, ilâ ahire...

demiş olsam sözlerimi siz malumât değil menkulat ve mesmuat nevinden telakki etmelisiniz. Diğer cihetten bu sözler nedir sualine değil, fakat ancak ne imiş sualine meşkûk bir cevap teşkil eder. Hâlbuki mesela fiziğin elektrik bahsi gözümüzün önünde bunca tecelliyat-ı âsârını gördüğümüz bir kuvvetin mahiyetini bize her suretle kâbil-i murakabe olmak üzere öğrettiği için el-hak malumat nevindendir. Bunun gibi mesela “Bir ağaç nasıl büyüyor?” yahut “Niçin ara sıra husuf ü kûsuf vaki oluyor?” suallerine müspet cevap

veren teşkil eden ilm-i nebatat ve ilm-i hey'ât kısımları da hakiki malumata dâhildir.

Bir takım malumat da vardır ki vüsukunda şüphe olmamakla beraber hiçbir işimize yaramaz: Mesela İstanbul'da el-yevm bahçe kapısı dediğimiz yerin Bizans devrinde adı bile Obenius yahut güzel kapı manasına اورد اىظى idi, gibi. Kıymetli ve hakiki malumata nispetle bunlara sefahat-i ilmiye denebilir. Dimağı yalnız bu tür bilgilerle mefruş adama bilâ-tereddüt cahil demeliyiz.

Bugün malumatlı adam ona denir ki bizâa-i dimağiyyesi bilhassa kâinata ait müsbet hakayık ile nazariyat-ı ilmiyeden terekküp eder. Dibi mahfuzat gibi kurun-ı baîdeye müteallik tarihî rivayetlerin yahut his ile zevke istinat eden bedii felsefelerin ancak nisbî bir kıymeti vardır ki o da hakiki malumata tetvîç etmeleriyle meşruttur.

Bir sınıf malumatta vardır ki imfitah ve âlet hükmündedir. Mesela bizim eslaf-ı şuramızı bihakkın anlamak için zengin bir lehçeye sahip olduktan ve lisana tamamıyla temellük ettikten başka tefsir ve hadise, biraz ilm-i nücum, biraz tıb-ı kadime ve felsefe-i kadimeye, hemen bütün Hint, İran ve Arap hurafatına, ve nihayet eski ve yeni bütün şark tarihine ihtiyacımız hiss olunur. Bunların kıymeti de ancak âli olup lügat, sarf ü nahiv mesabesinde. Yarım asır evveline gelinceye kadar *ilim* tanınan bu bilgiler saat-i hazırda mağuşât-ı irfan sırasına girdiler.

Zannediyorum ki zamanımızın felsefe-i irfanı tabakat-ı malumatı böyle taayyün eder.

Cenap Şahabettin

S.F., C. 58 Nu. 1516/42 s. 242 – 244

11. FELSEFEDE NİSAN

Makalemin unvanı belki garip görünür. Hâlbuki ben onu bile kasvetli ve yeşilliksiz buluyorum. Maksadım gençlerimize (Bergson)u tavsiye etmek. İptida düşündüm ki şöyle diyeyim:

Felsefenin ikinci doğuşu, dünkü ölü ve bugünkü Mesih, yahut katil nazariyelerden sonra...

Temas edeceğim mevzuu için bu sözlerin hepsi doğrudur. Fakat hiçbirisi kâfi değil. Zira zevklerini hayatın yalnız cismanî huzuzâtına hapsedenlerin haberi yok fakat fikriyat yaylarında ruhları için bir sanatoryum arayanlar mühim bir hadiseye şahit oldular.

Felsefedeki büyük inkılâp.

O inkılâp ki Avrupa'ca yeni addedilemez. Lâkin bizler için hemen hemen meçhul gibidir. O inkılâp ki on dokuzuncu asrın kokmuş bir kadavra gibi yere yatırdığı felsefe naşını birdenbire diriltti. Bütün beşerin uyuşmuş, pıhtılanmış bazı melekelerini ayağa kaldırdı! Çünkü mösyö (Henry Bergson) hakiki bir mesihdir. Ve kanaatim şudur ki: Bugünün yetişmekte olan genç ve mütefekkir nesli felsefî gıdasını behemehal (Bergson)dan almalı. Zira asırlarca süre manevi bir kış içinde kaldıktan sonra üzerinde birdenbire coşkun ve genç bir nisan yeşillenen millî şuura bu büyük mütefekkirten daha yüksek bir mürşit bulunamaz.

— Sebep?

İşte bu سوالin cevabı:

On dokuzuncu asır bir boks maçına benzetilebilirdi: Zekâ ile his, ulûm-ı müspete ile klasik felsefe arasında tertip edilmiş bir boks musâraasına. Ve itiraf etmeli ki zekâ üzerinde asırlarca tasaltun eden felsefe, ta burnu üzerine bir yumruk yedi ve sersem bir halde yere yuvarlandı.

İzah edeyim:

Tefekkür âleminin büyük bir prensi ile gayet kuvvetli bir lordu -yani (Auguste Comte)le (Herbert Spencer)- klasik felsefeye ilan-ı harp ve kadim

(metafizik)i idam ettiler. O kuvvet bütün fikret-i cihatı her türlü ruhaniyâtı istihfaf eden mütecellid ve kaba bir maddiyetperestlik, bir maneviyâtgirizlik istila etti. Edebiyat, hukuk ve bilumum içtimaiyat kendilerine başka yollar, başka usuller aramağa başladılar.

Makalemizin hacmi maalesef fikriyât tarihinin bütün bu vukuâtına tafsil etmeğe müsait değildir. Binaenaleyh hulasaten diyeceğiz ki zekâ-yı beşer şöyle bazı umdelere bağlandı:

1. Mâba'd-et-tabiat mesailine karşı inkârî mahiyette bir riyebîlik.
2. Zekâdan başka hiçbir vasıta-yı marifet tanımamak ve zekâyı mutlak bir hâkimiyetle her şeyin fevkinde iclâs etmek.
3. Hayatı ve hissi alelade ve muayyeniyet düsturları içinde mahpus bir hadise menzilesine indirmek. İlah...

İşte (Bergson)un yetiştiği zamanda teneffüs edilen felsefî hava bu idi ve bu hava biz Türklerin hayatında bile tesirini göstermiştir. Bir çok fen adamlarımız da hassaten bazı tebabet ve ulûm-ı tabiiye mensubiyetinde gördüğümüz düşünce kasveti, duygu ve aşk bodurluğu, kısmen buradan geliyor. Bahsettiğimiz zevatın meş'ur veya gayrimeş'ur olarak tutundukları hasis ve hodgâm akideler var: Evvela hayatı alelade bir hadise-i kimyevîye, her türlü batınî ahvali kale alınmağa bile değmez adi bir vakıa addetmek. Saniyen azim ve adi bir gururla bütün râz-ı hilkatı anlamış olmak zehabına düşmek!

Bu miskin, hasis ve mağrur mebdelerin ahlakî, içtimai bir takım akıbetleri görülmektedir:

Dünyevî menfaat ve lezzetlerin yalnız en amiyane ve zahirisini temin edebilmek için her şeye tenezzül, yalnız maddeye ve servet ü rahata perestiş ve her türlü zekâ-yı cesaretleri ile ve cidden hamlelerinden mahrumiyet ilh...

Ancak bir hakikat var ki teslim edilmeli: on dokuzuncu asrın felsefî maddiyetperestliği beşer zekâsının ısdar ettiği son ferman-ı hakikat addedildikçe bahsettiğim içtimai netayici-yi tabiiyi görmek iktiza eder.

Öyle ya; mademki insanlık kör ve sağır bir âlem üzerinde mihanikî bir idare-i örfiyenin ebedi mazlumudur; o halde her ne bahasına olursa olsun mümkün olduğu kadar hoş zaman geçirmeğe bakmaktan daha makul bir ahlak düsturu bulunabilir mi?

İşte (Bergson)un seni burada duyuyorum. Ve bu ses bana pek peygamberane geliyor. Çünkü en büyük âlimlere dahi daima müyesser olmayan bir kudretle ilme tasarruf etmiş bulunan (Bergson), bilginin hudut ve şumulünü o kadar iyi çizmiş, onun bütün kudret ve zaaflarını öyle iyi tartıp ölçmüş ki hayret ve hürmetten titrememek mümkün değil! Zira bu (orijinal) adam tek mil zekâ-yı beşeri, içine düşüp tıkağı bir gaflet kuyusundan kurtarmış oluyor.

Bütün şu sözleri yazarken sanıyorum ki bana şöyle diyorlar:

– Sen yalnız Bergson’u methediyorsun. Onun mesleğinden, fikirlerinden bahsettiğin yok ki!

Çok doğru! Lakin feylesofun zaten pek seyyal olan mülahazalarını böyle kısa bir makale içinde vazıhan hulasa edebilmek için insan yine Bergson olmalı!

Ancak Türkçemizde muhterem mütefekkeri bize az çok tanıtılabilecek bir kitap ve iki makale okudum. Dâr-ül-fünûn ruhiyat müderrisi Şekip Bey’in eseri ile müderris İsmail Hakkı Bey’in edebiyat fakültesi mecmuasındaki tettebuları Frenk lisanlarıyla ülfeti olmayan gençler bu râz-âşnâ arkadaşlarımızın küçük fakat pek özlü sahifelerine müracaat etsinler. Temin ederim ki zihinleri gamlı ve yağmurlu fikret levhaları arasından şunu görecektir:

Felsefede bir nisan!

Fazıl Ahmet [AYKAÇ]

S.F., C. 58 Nu. 1511/37 s. 170

12. KADINLARIMIZ ve HUKUK-I SİYASİYE

Geçende “Kadın Birliği”nin bir içtima-i fevkalade akdedip, “intihabâta iştirakten evvel, zarurî olan ihrâzâtı” tespit eyledikten sonra, “intihabâta ba’de-i-iştirak tatbik edilecek programı” kararlaştırdığını istihbar ettik ve bu istihrazâtın ne gibi şeylerden ibaret olduğunu programın suretini gazetelerde görüp okuduk.

Burada mukarreratın müfredatından bahsedecek değilim. Bunların çoğunu tafsile, ale-l-husus tavzihe muhtaç bulduğum cihetle bu bahse ilm-i kâfi ile girişemeyeceğimden sarf-ı nazar, esasen böyle programlara karşı öteden beri hüsn-i zannım yoktur. En değersiz bir fiil-i hayrı dünyanın en hünerli bir siyasi programına tercih eder ve o fiili vücuda getirmek bu programı yapmaktan kolay olmadığını iddia eylerim. Maksadım burada esas meseleyi mevzubahis etmektir.

İntihap denince hatıra yalnız mebusan meclisine intihap etmek ve edilmek gelmez. İntihaplar idarî, beledî, adlî, iktisadi ilh. olur. Başka bir ciheten intihap mahallî veya umumidir. İntihap denince diğer bir nokta-yı nazardan dahi iki hak der-hatır edilir: İntihap etmek, intihap edilmek hakları ki her ikisi birden verilmek lâzım gelmez, hatta aksi lâzım gelir: Evvelkisini verdikten sonra ikinciyi de vermekte teenni etmek, bir imtihan devresi geçirmek lâzıme-yi ihtiyâta, milletin menfaatine muvafık olur. Biz de hanımlarımız bu muhtelif eşkâl ve derecât-ı intihabın daha iptidaisine ve en basitine varmamış buldukları halde hepsinin üzerinden atlayıp müntehaya varmak, millet meclisine hem intihap etmek, meh de, ale-l-husus, intihap edilmek istiyorlar. Geçen intihaplarda mebusluk için intihap edici ve edilici olmak davaları rey pusulalarında bile görülmüş: Bazı müntahaplar tarafından bazı hanımlara rey verilmek suretiyle bir nümâyış bile vâki olmuştur.

Bizim evrak-ı havadiste bu programın intişarından birkaç evvel Fransız gazeteleri * Fransız kadınlarına 1925 intihabadında belediye meclislerine aza intihap etmek ve edilmek hakkının verilmesine dair bir kanun lâyihasından

* Min-el-cümle “Tan”, 2 ve 7 Nisan 1920 ve “Le jurnal” 3 Nisan.

bahsediyorlardı ki elan neticelenmemiştir. İngiliz gazeteleri** dahi İngiltere’de kadınlarla erkekler arasında intihabat-ı teşri’yece müsavatsızlığın külliyen refine matuf bir kanunun vaz’ı hakkındaki teklifi avam kamarasının epeyce ekseriyetle reddettiğini yazıyorlardı. Tavr-ı meşrutiyet-i idare takarrür edeli 125 yıl geçmiştir; Kanun-ı Esasî’nin ilk temeli ise “hatt-ı kebir” ile 13’üncü asr-ı miladinin iptidalarında (1225) atılmış idi. Fransa’da şimdiki üçüncü cumhuriyetin Kanun-ı Esasisi bile elli yaşını bulmuştur (1875–1925). “Kadın Birliği” programını okurken zihnimde şu kıyaslar kendiliğinden peyda oldu.

Kadınla erkeğin müsavata meselesini kendi nokta-i nazar-ı ilmiyelerinden mütalaa ve muhakeme eden sosyoloji erbabının reylerini sorarsanız size derler ki:

Muaşır-ı insaniyeden hangisinde erkek evsaf-ı ahlakiye ve zihniyece ne kadar aşağı ise öyle bir maşerde kadın vaziyet ü hukuk-ı zevciyye, ailiyye, medeniye, içtimaiye, ilh. ce o nispette dündür. Kadının lâıyk olduğu mevki-i haysiyet ve itibara erişmesi ve tab’an u aklen kendisine ait olan hakları fiilen edinmesi medeniyetin terakkiyâtıyla mümkündür. Bir yerde medeniyet ne kadar ileri giderse kadının bu cihetlerle mertebesi de o nispette yükselir. Şu tarz-ı mütalaa ve muhakemeye göre İngiltere ve Fransa’yı medeniyet şâh-râhında müterâhi addetmek ve meselâ -kadınlara hukuk-ı siyasiye vermiş olduğu için- Ukrayna’yı hatta Yeni Zelanda’yı tertib-i medeniyece bunların önüne geçirmek iktiza edecek. Hâlbuki hakikatin büsbütün şu surette olmadığı bedihidir. Kanun bir hükümdür, bir hükm-i nazarîdir, bir sözdür; mesele bu sözün fiil sahasına tesirindedir, tesirinin sıhhat ve kuvvetindedir. Kadının liyakat-i siyasiye kesp edememiş olduğu bir yerde kanun kendisine hukuk-ı siyasiye verse bile bu hukuku salahiyet-i ilmiye ile istimal edemedikçe hukuk-ı mezkûre kadına nisbetle fiilen var sayılmaz. Mamafih asrın -iyi veya kötü- öyle bir gidişi var ki buna bakılınca madeni kavimler heyetinde dâhil bulunan memleketlerde hukuken erkeğin imtiyazı er geç kalkacağına erkekle kadın arasında müsava-ı hukukiye müsavat-ı hukukiye-i siyasiyenin mutlakan tesis eyleyeceğinde şüphe edilmiyor. Nitekim “rey-i nesevî” için beynelmilel ittifak

** Min-el-cümle “Times” 21 Şubat 1920.

1920 Haziranında Cenevre’de akdolunan kongresinde temsil kılınan 28 milletten 15’i kadınlara tamamen veya kısmen hak-ı intihap vermişlerdir. Cenubî Afrika, Avustralya, Almanya (1919), Danimarka (1915), şimalî Amerika düvel-i müttehidesi (1920), Finlandiya, Büyük Britanya (1918), Felemenk (1918–1919), İzlanda, İtalya (1919), Norveç (1913), İsveç, Çekoslovakya (1920), Ukrayna. Bu cetvele Yeni Zelanda ile Kanada (1921) ve Lehistan’ı (1921) ilave edelim. Bununla beraber şu sayıda göze çarpar iki nokta var: Evvela, bu memleketlerde rey-i nesevînin umumiyet ve katiyet üzere ancak 1913’ten, yani topu on iki yıldan beri kabul edilebilmiş olması; saniyen, bunu kabul düvel-i müstakile veya tâbia arasında medeniyetçe onların herhangi birinden aşağı kalmak şöyle dursun, onların çoğuna faik bir takım devletlerin bulunması. Bu hakkı tamamen bahşeden memleketlerin onu ancak kısmen veya mukayyeden veren memleketlere nispetle pek mahdut olması zikre şayandır. Diğer taraftan, intihabat-ı teşriye hususunda kadınlarla erkeklerin müsavat-ı mutlakalarını istihsal zımnındaki teklifi İngiliz meclis-i mebusanı dediğim gibi daha bu yıl şubatta hatırı sayılır bir ekseriyetle reddetmiştir. Dünyanın en müterakki memleketlerinden biri olan Belçika’da kadınlara henüz hak-ı intihab-ı siyasi verilmemiştir. 1925 Şubatında Belçika mümessiller meclisinde cereyan eden müzakereler umumiyet itibariyle bu hakkın i’tâsı lehinde değildi. Fransa meclis-i mebusanında geçen (1925) Nisanın 2’nci ve 7’nci günleri vuku bulan müzakerâta mebuslardan hanımlarımızın nazar-ı dikkatlerine geçekten lââyık sözler söyleyen bir çok zevat görülmüştür: “Kadında fikr-i siyasi yoktu. İntihap pusulası isteyen kadın bir istisna teşkil eder. Çok şükür ki köylü kadınlar esasen istimal edemeyecekleri bir hak-ı reyden ziyade evlerini ve çocuklarını düşünüyorlar.” “Kadınların erkeklerle mutasavver olan karıştırılmalarında siyasi ve içtimai büyük mahzurlar vardır.” “Ya çocuk? O ne olacak? Artık olsa olsa devlete ait olacak: Böylece sabit oluyor ki firkalar içinde meslekî akıl ve mantığa en uygun olan komünist firkasıdır! ***Kadın siyasete gayr-ı lââyık değil, siyaset ona gayr-ı lââyıktır: Bir hadise hazırlanıyor, bir sukuttan hazer edilsin!*** (Şiddetli alkışlar). “Kadının rey vermekten başka bir vazifesi, dünyaya çocuk getirmek vazifesi vardır. Onun için bir rey vermek

bir sukuttur.” “Ciddi aile analarının hepsi kadınların rey vermeleri aleyhindedirler”... ilh.

Mezkûrâtan şu çıkıyor ki bir zamanlar çerağ-ı medeniyeti yed-i liyakatinde müstakilen tutan, şimdi bile medeniyet pîşvâlerinin ilk sırasında bulunan Fransa'nın 1925'deki vaz'-ı kanunlarının çoğu büyük bir Fransız allame-i hukukunun bundan 30 yıl evvel serdettiği fikirler gibi efkârdan ayrılmak için ne mantıken, ne de memleketin -medeniyet tarikinde daha çok ilerlemiş olmasıyla beraber- hâlihazırına nazaran sebep görmüyorlar:

“Zannederim ki siyasi rey-i nesevî ne mübadiye muvafıktır, ne de cemiyete müfittir. Şüphesiz, onlar da kendilerine hak-ı intihap i'tasından imtinayı icap edecek hiç ber-vech-i dünüyyet-i asliye, hiçbir adem-i ehliyet-i tabiiye yoktur. Kuvve-i zihniyeleri erkeklerinkine müsavî, hatta ale-l-ekser amele sınıflarında daha ziyade münkesiftir. Fakat başka sebepler var: Bu bir bidat, bir iptidadır ki cihan medeniyetinin müşterek ve garîzî ihtisası ona muhaliftir ve bana öyle geliyor ki akıl da buna nâtıktır. Muaşır-ı insaniyenin hatta asl ü menşelerinden bir ve iki cins arasında sa'y ü amel ü vezaiifece bir taksim mevzu ve mukarrer, müstemirr ü sebat üzere müeyyed olmuştur. Cemaat-i siyasiye hayatıyla yaşamak, yani musalih-i amme, umur-ı devlet ü hükümetle meşgul olmak erkeğin hassasına düşmüş ve aile yurdunun hıfzıyla mazhar-ı ihtimam kılınması ve çocuklara ilk terbiyeyi vermek vazife-i asliyesinin görülmesi kadına ait olmuştur. İki cinsin muhtelif talim ü terbiyeleri, ırsî tesirleri bilahare erkekte veya kadında şu vech ile mütemayiz olan içitmaî muhtass-ı ileyhlerine uygun istidatların neşvünema bulup taayyün ve sübutuna müncer olmuştur. Şu bunca asırlık inkişafı nazar-ı itibare almaksızın bugün kadınları hayat-ı umumiyyeye sokmak, bir çok mesail-i diğlerle zaten karışık bulunan muaşır-ı asriye bünye-i siyasiyesine, hiç faidesiz, bir takım anasır-ı iğtişaş ithal etmek olur. Terakki-i sahih kadınları hayat-ı umumiyyeye veya şimdiye kadar erkeklere mahsus olan mesleklere istihale etmekten değil, belki izdivaçlarını daha ziyade teshil ve temin, onları beyt-i aile haricinde el işlerine esaretten tahlis eylemekten ibarettir. O takdirde nasipleri en kötü kısmet olmaz. Binaen-alâ-zâlik, kadınların istisnası asla keyfî değildir. Bu istisna bir kanun-ı tabiiden, iki cins arasında taksim-i amâl esasından münbaistir, o esas ki insaniyet kadar değilse bile herhalde

medeniyet kadar eskidir. Kadınları hizme-i askeriye tabi tutmaklığı istemek gayr-ı makul olacağı gibi onlar için rey-i siyasi mutalebe etmek de akla gayr-ı mülayimdir.”*

Başka bir yolda âlim ve mütefennin bir Fransız da şu hakikatleri söylüyordu:

“El-yevm kadının teşkilat-ı bünyeviye ve uzviyece, bi-l-husus nümüvv ü inkişaf-ı dimağîce şerik-i hayatından dūn bir mevkide bulunduğu ilm-el-beşerin artık saha-yı şekk ve itirazdan çıkardığı bir kazıye-i misillemedir; kadın yalnız cismen değil, manen ve fikren dahi dūndur; zaaf-ı adalât üzerinde ne kadar tesir ika ederse zihin üzerinde de o kadar müesser olur. Adem-i müsavat-ı adaliyye belki nev-i beşer var oldukça pây-dar olacaktır. Bu müsavatsızlığın ehemmiyeti derece-i taliyede ise de, adem-i müsavat-ı dimağîyyenin ehemmiyeti asla öyle değildir...”**

Adalî ve dimağî müsavatsızlığa kâbil-i zeval nazarıyla baksak bile acaba bu ihtilafın her türlü cemaat-ı beşeriyede izalesi defaten mümkün olur mu? Hele kadınları yüzlerce, binlerce sene erkeklerinin zîr-i tahakkümünde yaşamış olan kumalarda bu kolay bir şey midir? İrs-i kanun tabîsinin tesiratını beşerî bir kanun yapmakla, o kanunda şunun hakkını buna teşmil edivermekle fiilen izale kâbil midir? Şu kâbilden mülâhazat kadın ile erkek arasında hukuk-ı siyasiyece müsavatın, “tadil ü tesviye”nin acele ile değil, bilakis, teenni, hem de çok teenni ile vukua getirilmesi lüzumunu isbat eder. Evet, kadın insanîyetin nısfından ibaret olduğu halde zulül görmüş, kahra uğramıştır, hâlâ küre-i arzın kısm-ı azamında mazlumdur, makhurdur. Sebep? Sebep kadının fitraten zaafıdır. Binaen-alâ-zâlik kadın, eğer erkekleri fikren henüz nâ-tıraşide, ,ilmen geride olan bir cemiyet azasından ise şekvasını evvel-emirde erkeklere değil, fakat kudret-i fâtıraya tevcih etmeli. Kuvvet-i madiyahi zaaf ü acz karşısında bu küçük kuvvet ancak bir kuvveti maneviyedir ki onu insanlara iptida din verir. Eğer bir maşerde makbul ve mesluk olan din bir takım telakkıyat- sakime ve itikadat-ı batıla halitası ise kadının böyle bir maşerde mevkii gerçekten berbattır; zira cehlin telkin ettiği tahakkümü bir de din emir teşdit ediyor; cehl dinde bir kuvve-i müeyyide bulur. Eğer o kuvvet-i maneviye bir medeniyet-i

* Müderris “Essen”, “Mukayeseli Fransız Hukuk-ı Esasiesi”.

** Doktor شارل لوطورنو, “İlm-i İçtimai”.

salime ve fazılasının muhassalası ise kadın ancak o halde hakkına vâsıl, hukuken âmâl-i meşruasına nail olur. -İlerde söyleyeceğim veçhe ile, kadın bu yolda imkân buldukça erkeğin terbiye-i fikriyesine çalışmalıdır.- fakat medeniyet her yerde bir midir? Muhtelif cemaatler görüyoruz ki gayr-ı medenî olmadıklarında şüphe olmadığı halde medeniyetleri yekdiğerine benzemez, hatta her biri telakkیات-ı medeniyece diğeri için itham bile eder. O halde bunda miyas, miyar-ı sıdk nedir? İşte bir misal: İngilizler medenî bir kavimdir. Bunlardan bir kadının yanında vücudun kısm-ı süfelâsını dâhilen setr eden libas-ı marufun adını söyleyecek olsam “gayr-ı medenî” sayılırım. Hâlbuki bu hanım bir deniz veya göl kıyısında bana o “libas-ı maruf”u, hem de besâtet itibarıyla ötesini tahayyül mümkün olmayan bir şekilde, gösterir. Bugün şu apaçık yerde, yüzlerce ve belki binlerce kişi ile birlikte apaçık gördüğüm *nesneyi* ben görürken “gayr-ı medenî” olmuyorum, hatta ve belki “medenî” oluyorum da yarın ötede, bir dam altında, aynı “nesnenin” mücerret adını söyleyivermeğe neden “gayr-ı medenî” oluyorum?...***

Demek oluyor ki mesele yalnız zat-ı medeniyet değil, belki medeniyeti vasıf ve telakkisinde de mevcuttur. Eğer hukukunu evc-i ilasına kadar mutalebe eden kadın kadını din veya âdât ilcasıyla hakir tutmuş bir maşer kadınlarındansa mutalebe-i hukukta teenni lâ-büdd, olur, fâlan cemiyet şirazesinden büsbütün çıkar. Beklemeli... Beklemeli ki öyle bir maşerde mesela himaye-i hayvanat cemiyetleri teşekkül etsin. Mesela -sözüm onarifin zümresinden bir erkek yolda giderken bir kaplumbağayı bir tekme ile tersine çevirip hayvanın etraftaki hemcinsleri gelinceye kadar istimdat yolundaki feryadındaki manayı anlasın, ondaki hüznle mahzun olabilsin. Asıl

*** Bu adada deniz banyosu etmek pek ehemmiyetli bir iştir. Don kelimesi Jersey lehçesinde mevcut olmadığından çünkü bu lafz mugayir-i edep sayıldığından, çıplak banyo edilmesi lâzım geliyor. İçinde soyunmak için sahilde hiçbir loca yoktur; bargirlerin hemen hemen denizin içine kadar götürdükleri birkaç kulübe varsa da, sahile dönmek lâzım gelince, sular çekilmiş bulununca, elbisenin bırakılmış olduğu yere avdet artık nasıl mümkün olursa öyle dönülür. -Şehrin genç kızları delikanlılarla yan yana banyo ederler. Erbap tarafından hanımlar açılır kapanır iskemlelere oturup yüzenlerin cümbüşlerini seyr ederler ve bunlar önlerinden yürüyüp geçerlerken hiç istihya etmezler. Ama eğer giyinmiş bir adam görmüş olsalar belki kızarıp kaçarlar: Onların nazarında yalnız tabiat afiftir...”- آفیه اردو, “Victor Hugo ve Zamanı”, Paris 1881(Victor Hugo’nun İngiltere’deki جرسی adasında آفیه arkadaşlarından olan آفیه’nin “Tarih Kırmıtları” isimindeki eserinden naklen).

fazıl ü sahih olan medeniyet insanı böyle düşüncelere ve duygulara kadar vardırandır.

*

* *

Esasen kadının hayatı vaz'-ı kanunun hayatından büsbütün müstakil olarak mı cereyan ediyor? Kadın bizzat vaz'-ı kanun saffetini iktisap etmeksizin kavanin-i memleket üzerinde âmâl-i müessir olmamış mıdır? Olmuyor mu? Olmaz mı? Olamaz mı? Bu suallerin hepsine birden: Hayır! diyecek kimse tasavvur olunamaz:

“Bir hükümdarın, reis-i devletin hayatına (kadın) iştirak edince, siyasete hatta anasır-ı esasiyesini izafe edebilir; zayıflamış, sınırları yorulup bozulmuş bir yürekte hürrüyet-i vatan, şan ü şeref, sevgilerini, namus, insaniyet, merhamet duygularını ikad edebilir. Bir hâkime şerik-i hayat olunca, adaletin kasvet şiddetini tahfif, hüküm ve nüfuzların verdiği kibri tadil insanların ısdar ettikleri hükümlerde her vakit masdar-ı ilham olmak lâzım gelen itidal ve ihtiyatı tevlit eder...”*

*

* *

Acaba vatanımızda hanımlarımızda hak-ı rey-i siyasi ihraz ü istimal etmekten başka artık yapacak bir şey kalmamış mıdır? Bilakis, yalnız ta'dâd şu sütunları dolduracak kadar çok şeyler var. Bunlardan yalnız maarif işini ele alalım. Bu iş demokraside hususiyle bizimki gibi yeni kurulmuş, tarsîne ve tekmîle şiddet-i ihtiyaçla muhtaç bir demokraside en başlı iştir. Cehlin kökünden koparılıp, def'i, mahvi demokrasinin ilk vazifesidir.** Bu bir vazife-i müdafaadır, zira cehl demokrasinin en birinci, en yaman düşmanıdır. Onu kahr ile yerine ilmi ikame etmek, envar-ı maarşfaeti her tarafa, köşe bucağa kadar yaymak: İşte kadın erkek hepimizin ilk vazifemiz. Bu vazifede kadınlarımız biz erkeklerden ziyade muvaffak olurlar: Sabır, tahammül, fedakârlık şefkat gibi hasail-i ulviye onlarda daha mütekâmildir. Bu mübarek mübarize

* Adam Frank “Felsefe-i Hukuk-ı Medeniyye”.

** “Demokrasi ve Maarif-i Umumiye: 1. d. Servet-i Fünûn”, 5 Mart.

sahasında sarf edilecek himmetlerin ne kadar büyük olacağını yalnız şu satırlar bize öğretebilir.

“Konya ve mülhakatın ilk tedrisat muallimleri dört yüzü mütecavizdir. Bugün Konya ve mülhakatında iki yüz doksan sekiz mektep mevcut olduğuna göre bu miktar dek fazla değildir. Bu muallimlerin ancak yetmiş kadarı üç ve dört senelik muallim mektepleri mezunlardır. Mütebaki 330 muallimin bir kısmı iki senelik muallim mektebi mezunu ve muvakkat ehliyetnameli ve bir kısmı da eski medrese mezunlarıdır. Miktarı 120 kadar olan bu medrese mezunları arasında okumak bildiği halde yazı yazmasını bilmeyenler de vardı...”⁴⁶ “Bir iki gün evvel bir vilayet refikamız da (Konya-Babalık) okuyup yazanların miktarı yüzde iki buçuk nispetinde olduğunu gördüğüm zaman diyebilirim ki sendeledim...”⁴⁷

Bütün Bitlis ve Van mekteplerinde bir tane dâr-ül-muallimîn mezunu muallime tesadüf olunmaz. Bitlis şehrinde mecmu talebesi 570 kadar olan 13 ilk mektep mevcuttur. İki kızlara mahsus olan bu mektepler bugünkü şerait ve telakkiyâta göre mektep olmaktan çok uzaktır... Bitli içinde yüzde beş nispetinde tesadüf olunan okuryazar takımı mülhakata çıkınca yüzde yarım miktarına düşmektedir. Siirt, Muş gibi civar vilayetlerde ise okuyup yazanların miktarı yüzde yarımı tecavüz etmemektedir...”⁴⁸ “İstanbul ve Anadolu’nun her tarafında ilk mekteplere muallim bulmak hususunda müşkülât çekilmekte olmasına rağmen bir çok dâr-ül-muallimîn mezunu gençler muallimlik silkini terk etmiş bulunmaktadır... Bu sene kız muallim mektebinden mezun olan kır muallim hanımlar Anadolu’nun muhtelif mahallerinde muallimliklere tayin olunmuşlardır. Genç muallim hanımlar yeni sene-i dersiyenin takarrübü üzerine vazifelerine gitmeğe başlamışlardır...”⁴⁹

*

* *

İşte bize her şeyden elzem olan şu muallim ordusudur; onlar rey-i nesevî gibi cidden nâ-behengâm emeller peşinde koşmayı fakat bizim için yegâne medar-ı fevz ü necât olan cumhuriyet mebâdîsinin her yerde layıkıyla

⁴⁶ Sabık Konya Mektebi Müdürü Halil Bey’in beyanâtı, “İkdam”, 11 Ağustos.

⁴⁷ Ahmet Cevdet Bey, “İkdam”, 13 Ağustos.

⁴⁸ “İkdam”, 15 Ağustos. (Bitlis’te yeni tesis olunan Leylî Nümune Mektebi Müdürü Şükrü Bey’in beyanâtı).

⁴⁹ “İkdam”, 13 Ağustos.

müdrük ve muhterem olmasına rabt-ı emel ederek çalıştıkça bugünkü hayalât saha-yı hakikate -fakat yabancı olmamak ve müsmir olmak şartıyla- takarrüp ve hulul edebilir.

Netice-i kelâm olmak üzere ilave edelim ki kadınlarımızın -fakat memleketin her tarafındaki kadınlar nazar-ı itibare alınarak bir had-i mutavassıt tayin edilmek şartıyla- şimdiki hallerinden ta rey-i siyasi hakkına varıncaya kadar kat edecekleri merhaleler henüz sayı ile bitmez. Bu maksada varsin ersinler, mücadelât-ı siyasiyenin de tadını tatsınlar: Bunda biz kıskanacak bir şey görmüyoruz. Biz yalnız evlatlarımızın analarını ve mürebbiyelerini kıskanıyoruz... Varsınlar, lâkin zorla, muhakkak sakatlayıcı hamlelerle değil, fâlan netice-i haybet ve hüsrandır. Bilâ-tereddüt söylerim: Böyle gerçekten müferrit hamlelere teşebbüs edenlere karşı hukuk-ı siyasiyeyi şimdiki halde müstakilen ellerinde tutan erkeklerin vazifeleri bir vazife-i mânia olmalıdır.

Kızıl toprak 19 Ağustos

Ahmet Reşit

[REY]

S.F., C. 58 Nu. 1515/41 s. 235 – 239

13. BİR FARİZA-İ CUMHURİYE

İdare-i devlette birer mansıp sahibi olmaklığa namzet bulunan talebeme geçen sene-i dersiyenin sonuncu saatinde vedaî bir hitab-ı nasihat-âmiz irat ederken: “Efendiler! Efendi oldunuz; kölelik müessesesi-i meşumesine karşı her vakit galeyan, feveran ile kıyam u isyan ediniz, mücadele eyleyiniz; o -intihar etmesini bile bilmez- insan kılıklı akrebin baş gösterdiği yerle aranızda hâiller, mânialar varsa onları mahiyetlerine ait fikirlerin hiç birinde fikrinizi tevkif etmeksizin devirip, yıkıp, gebertip yürüyünüz... Efendilik müessesesi-i aliyesinin, cumhuriyetin pâ-ber-câ olmasına her suret-i fedakârânede hizmet ediniz. Demokrasi bir meşa’-ı millîdir; bugün hepiniz hükümet-i milliyede birer hisse-i şâyia sahibisiniz. Bu bir mülk-ü mukaddestir, bir mülk-ü fâhirdir; ferağ kabul etmemek şanından olan bu mülkü gasp ettirmeyiniz. Hasiyet-i insaniye namına bütün varlığınız onun varlığına bağlıdır. Unutmayınız ki ırz u namus-ı şahsîden evvel ırz u namus-ı millî gelir. Beriki olmazsa öteki yoktur. Büyük bir edibimizin dediği gibi yed-i fitrat gözlerimizi ona koymuştur. Beşeriyet-i medeniye yürürken, koşarken, uçarken, veyl duranlara! Biz duramayız, hele geriye hiç gidemeyiz. Medeniyet-i hazıra cereyenında, şu azim ü mehip çağlayan içinde ahmakça, kepazece boğulmamak için yalnız bir hareket mutasavver ve kabili ikadır: Onun sevkine tabiiyet...” demiş idim. Ötede, diger bir mektepte, zevceliğe, analığa, ev kadınlığına, aile reisliğine, muallimeliğe, mürebbiyeliğe, kim bilir: Belki de mebuseliğe, vekileliğe, namzet olan talebatıma aynı zamanda, aynı vesile ile hitabım şöyle başlamıştı: “Hanımlar! Lügatler size derler ki hanım kelimesi hâkim, hükümdar, seyit, emir, ilh. manalarına gelen han lafzının müennesidir. Siz bu unvanı cumhuriyetin tesisinden sonra münasip ve salâhiyetle taşır oldunuz...”

Memlekette cumhuriyet mefhumunun, cumhuriyet sanihatının tavzih ve tafsili, tarih veya dalâlet-zede fikirlere tersihi yalnız hocaların işi değildir. Bu vazife çoğumuza terettüp ettiği halde bunu yapmıyoruz ve bunu yapmamakla vatana kötülük yapıyoruz. Gazetelere bakıyorum; meselâ bir tımarhaneye

alelâde olmayarak sokulmuş orada alelâde olmayarak uzun müddet tutulmuş, oradan yine alelâde olmayarak çıkmış Afrikalı bir prene dair yazılarla haftalarca sütunlarını dolmuş görüyorum. Bu zat kendisinden bu kadar bahis olunmağa acaba lâyük müdür? Bu suale mantık: “Hayır!” der; fakat o yazıları yazanlar mantıkla hemfikir değillerdir, onlar: Evet! Derler. Evet, çünkü iş yalnız o “alelâde olmamak” keyfiyetlerinde değil, mevzubahis olan zatın prens olmasındadır. Hem de Bolşeviklikten evvelki zamanlarda bile meselâ tramvay sürücülüğü eden fakir Gürcü prenslerinden değil, paralı prens olmasındadır. Unvan! Para! Bunlar birer sihirdir! Birer efsundur! Birer mabuttur! Bazı sayılarda da böyle cazibeler yok mu? Ötede bir Mehmet benim ırzımı, namusumu, ailemi, mukaddesatımı, mahrusatımı, muhrezatımı... hasılı ben, benliğimi, benim her şeyimi kuduzlardan kurtarır, bu tahlis uğrunda canını feda eder, belki canından ziyade sevdiklerinden ayrılır, gider, ve unutulur: Çünkü o sadece bir Mehmet'tir, ötede diğer bir Mehmet evladı sayılan insanları kuduzların ortasında bırakıp zelilâne kaçar, hâlâ onu göstermek isteyenler, onu özleyenler, (sandalyeyi vatanın bağına bastırıp üstüne geçmek isteyenler) bulunur, çünkü namert Mehmet, Mehmet-i “sâdis”tir...

Bu bir hakikattir ki tevil götürmez.

Anadolu'dan İstanbul'a akan ketibe-i muzaffereyi ilk güzergâhlarından birinde; yed-i hürmet ü tebcilim başımda, sevinç yaşları gözlerimde, olarak selâmladığım günün şu ikinci sene-i devriyesinde vatanî düşüncelere istiğrak ederken ağır bir hicap, şedit bir gazab-ı derun ile tasdik ettim ki cumhuriyetine müncer olan esbab u avamilin içinde yaşamış, -görüp işitmiş- iken, cumhuriyet seyyalesiyle süpürülüp defedilen has ü hâr-i nâ-pâkin mahiyetleri hakkında bildiklerini onların döküldükleri mecralara hâlâ utanmadan nazar-ı tahassüs ü tahassürle bakanların önüne sermek hizmetini görmemiş olanlardan biri de benim. Bugün şunları yazmağa başlamakla aralarından çıktığım o zümreye şöyle hitap etmek isterim: Efendiler! Neden bu sükût? Bu sükût-ı medîd? Bu sükût-ı nâ-be-hengâm?... Büyük Millet Meclisi hükümetine bilâ-ınfisal takaddüm eden devre-i şeametengizde bütün o gönül bulandırıcı mülevvesatı, insanı insanlığından müteneffir kılacak kadar tenfir, tekrih ve tehyic edici

fazîhalar, ihanetler, cinayetler, silsile-i gayr-ı mütenahiyesini yakından gördüğümüz ve işittiğimiz nigâh- istiknahınız onların tegavvür-i hakikatine varabildi, çünkü siz onları böyle görebilecek birer mevkide buldunuz. O zamanlar içinizden kabaran gaşeyan istidadını sizlerin görüp işittiklerinizi görüp işitmemişler de, hele vatanın -biz geçtik...- muhafızları, nighbanları olan gençliğin yüreğinde husule getirmek, o nefreti, o istikrahi, o heyecanı, onların yüreklerinde de peyda etmek her vazifeye mukaddem vazife-i hamiyet değil midir?...”

Birine söyledim: Hesap mı? ihtiyat mı?... Fakat, efendi, bunlar artık cumhuriyetin hesabına geçirilmiştir... Hortlaklar nur-ı medeniyetin ve marifetin girdiği, insanın fikrini tenvir ile haysiyet ve hürriyetine kavuştuğu yerlerde artık olsa olsa masal zemini teşkil ederler ve bu masal da olsa olsa küçük çocuklara söylenir.

*

Var... İçimizde baykuşlar, yarasalar var: Şehremaneti önünde metfun bulunan cesedin korkunç ve karanlık sahibinden, onun bayağı bir ömr-ü beşer kadar süren, nice facialara, nice musibetlere mazhar ve müvellid olan o korkunç ve karanlık devr-i saltanat cebbaranesinden lisan-ı intikadla bahsettiğimiz mi, o bahiste tabirat-ı gayr-ı hamide istimal edildiğimiz mi, o devrin habis ruhu ruhunda elan zinde olan güruhtan biri önünüze çıkar: “Reva mıdır? Şan-ı ubudiyete layık mıdır?” şan-ı ubudiyet... Düşünürsünüz ve bulursunuz: O devirde siz rütbe almıştınız. Göğsünüze nişan takmıştınız. Hayır, onları size sizin emekleriniz, ehliyet ve liyakatiniz aldırılmamıştı, onları size devletin şahsiyet-i maneviyesi, vermemişti; onları “o” vermişti, o “ihسان buyurmuş” idi... “33” yıl demek devam ediyor. Bence devre-i malzemeyi yaşatanlar 324 inkılâbını yapanlardır. İnkılâb-ı siyasiyeye iğne ile, çakı ile değil, süngü ile, satırla girilir. Köklerinden büsbütün çıkarılmayan ısırgandan kurtuluş yoktur. İnkılâb-ı siyasiye bir dalga değil, bir derya, bir umman olmalı, bir sağanak değil, bir tufan olmalı.

Acaba “Servet-i Fünûn” sahifelerinde bahsedeceğim “diriler”ine karşı ben de “şan-ı ubudiyet”imi halel-dâr edecek miyim?...

Kızıl Toprak, Kurtuluş günü 6 Teşrin-i Evvel

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 58, Nu. 1522/48, s. 349 – 351

14. EVVEL MAKBUL... ŞİMDİ MERDUT

(“Taine”in Hikmet-i Bedayi Nazariyeleri)

Dünkü his ile bugünkü hissin farkı var. Devir devir insanların fikirleri, telakkileri değişiyor. İlimin terakkiyatı müessir... Mesela bugün bir doktor veremin mahiyetini elli sene evvelki bir doktordan, hakikate daha yakın biliyor.

Münevver ve mütefekkir gençlik -eslafa hürmet bir terbiye-i içtimaiye meselesi, tenkit ile alakası yok- asâr-ı eslafı tenkit ediyor, bunda haklı. Mütemeddin milletlerin hemen hepsinde böyle...

Vaktiyle “Servet-i Fünûn”un sahifelerinde *Hippolyte Taine*’in hikmet-i bedayie dair, yalnız Fransızca değil, diğer milletlerce de nusus-ı katiye gibi makbul ve mergup görülen nazariyelerini okudukça hayran olmuştuk. Bu meftuniyet bu mergubiyet hâla o mu? Ne gezer! ...

Fen-i bedayiin mübdii vasfına layık görülmüş olan Taine bugün o sıfatın fuzuli gasıbı...

Taine’ın kanun hükmüne konulan nazariyelerinin hülasası:

“Âsâr-ı bedia, muhitinin fikir ve irfanından, adât ve ahlakından mütevellit bir halet-i umumiyenin mahsulü ve mahsulesidir. Bu halet-i umumiye, tabayi-i maddiye feyz-i nebatat ve ezhar için ne kadar müessir ise, âsâr-ı bedianın inkişafı için o kadar müessir ve mühimdir. Âsâr-ı bedia yalnız menşeyini değil, seciyesini de bu halet-i umumiyeye medyundur. Her devir hemen aynı miktarda sanatkâr olmağa namzet insan yaratır. Ancak bunlardan sanatkâr yetişenleri, kendileri ve eserleri, devrin seciye-i ahlakiyesine temessül edebilenlerdir. Bu seciye-i ahlakiye sanatkârın eserlerini kendine makes bulur, ondan zevk-yâb olur. Sanatın tekâmülü de, büyük kanun-ı tekâmüle ve üç amilin tesirine tabidir: Irk, iklim ve zaman.”

“İlmî tenkidât” unvanlı kitabında Hennequin[?] , Taine’ın nazariyelerini şöyle çürütüyor: “Bir millette sanat bediasının yeknesak seciyesi, o milletin yeknesak seciyesiyle mütekevvin imiş. Dünyada, mevcudiyeti Taine’ın nazarında muhakkak olan yeknesak seciye, hiç bir millette yoktur.”

Böyle bir seciye, büyük mütemeddin milletlerde değil, hatta vahşilerde mefkuddur.

Taine'in iklime ait nazariyesine bugün hiç bir kıymet veren yok. Mesela deniliyor ki bu nazariyeyi ret ve cerhe kâfi. Eğer iklim bir takım sanatkârlarda ve eserlerinde bir müşabehet yaratabilseydi, hepsi de Parisli Zola'nın, [redacted]'nin, Goncourt'un ikisi de şimalî Fransa'dan Chateaubriand'ın, Flaubert'in cümlesi de İngiliz Shakespeare'in, Dickens'in, eserleri arasındaki azim farklara sebep ne idi?

Grosset, "Mukaddemat-ı Bedayi" eserinde şöyle söylüyor: "Taine unutuyor ki sanat, sanat-ı bedia bir dereceye kadar halkın zevkine muta olsa da halkın zevkini ibda ve terbiye eden de odur. Evet, halk bir sanatkârı biraz terbiye eder; fakat sanatkâr da halkı hayli terbiye eder. Âsâr-ı bediannın muazzamatı muhitin zevkini okşamak için değil, o zevki ıslah için ibda olunmuştur. Hemen her büyük artist halkın merdudu olmuştur. Eğer artist mücadele-i hayatta bununla mahv u günnam olmamış ise, bu da halkın ne lütüfendendir, ne de kahrından..."

"Ulum-ı Felsefiyye" müellifi Remy de Coppe'den ve "İçtimaiyat Nazarın Bedayi"nden bahisle: "Sanat-ı bedii, Coppe'nin nazarında uzviyet-i içtimaiyenin pek mühim bir vazifesidir. Uzviyet-i içtimaiye bu vazifenin ifasıyla muhafaza edilebilir ve inkişaf eder." diyor; Coppe'nin talâkât-ı beyânını methediyor; nihayet: "Taine, Hennequin[?] [redacted], Coppe Avrupa milel-i mütemeddinesinin bedâyii ile meşgul oluyorlar. Böyle mahdut bir meşgale, kıymetli bir hüküm çıkarabilmeye gayr-ı müsaittir, keyfî intihap edilmiş pek dar bir sahaya münhasır kalır." hükmünü veriyor.

Haydi, Taine'in kanun hükmüne giren Hikmet-i Bedâyi nazariyeleri çöplüğe atılsın. Bunun yerine ne konulacak?

Grousset bunu "Mukaddemat-ı Bedayi"nde gösteriyor. Şu surette:

"Mütemeddin-i akvamın bedayii, vahşi ve gayr-ı mütemeddin akvamın bedayiine ve bu bedayiin mahiyetine nüfuz etmeden anlaşılabilir. Bir müdekkik bu vazifeyi ifa edebilmek için tarihine, hatta kabl-et-tarihe değil, etnoğrafyaya

[ilm-i ensab] müracaat etmeli. Bu usulün çok müşkülâtı var. Vesaik toplamak, mesela iptidai akvamın musikisini, taşlar üzerine çizilen hatların mefhumunu, kaba saba resimlerin rümuğunu anlamak pek güç. Bu mevanie rağmen tetkik-i bedayide ilmî bir netice verecek yol, pek çok gayrete ve sabr u teenniye ihtiyaç göstermesiyle beraber, bu yoldur. Fen-i bedayide de müşahedeye müstenit diğer Fünûnda olduğu gibi, tek tük hadiseler hiçbir şey ifade etmez; ancak müteaddit ve muhtelif hadiselerin müşahedesıyla, kayıt ve tespiti ile hakikate takarrüp mümkün olur.”

A(yın). G.(ayın)

S.F., C. 59, Nu. 1541/67, s. 226

15. ŞAMDAN BAĞDAT'A

Fransa'nın Grenoble Darülfünûnu coğrafya müderrisi Blanche bir müddet evvel Anadolu'da seyahat etmiş. Ankara hakkında hak-güyâne malumat neşretmişti. Profesör Blanche Şam'dan Bağdat'a çöl tarikiyle nakliyat başladığını, gitgide tevsî ettiğini uzunca bir makale ile izah ediyor. Bunun dikkat ve mütalaaya şayan parçalarından bir hulasa:

1923'de Şam'dan Bağdat'a kadar çöl tarikiyle otomobil seyahatleri tecrübe edilmiş, bunlar gizli tutulmağa çalışılmış; çünkü maksat, Bağdat'ta tedavül eden Hint parasına göre altın çok kıymetli olduğu için, Şam'dan-Suriye'den altın ihracı memnu olmasına rağmen – kaçak suretiyle Bağdat'a altın nakletmek ve bolca para kazanmaktı. Bunu Bağdat Fransız Konsolosu sezmiş, Şam İngiliz Konsolosu işten haberdar olmuş; bunlar – altın kaçakçılığını meni başka mesele- Şam ile Bağdat arasında otomobillerle nakliyat icrasına ehemmiyetle teşebbüs etmişlerdi.

Mösyö Ners isimindeki Yeni Zelandalı biri, Kahire'den Hayfa'ya kadar temdîd edilmiş olan şimendiferle Hayfa'yı zaten Şam'a rabt eden hattın istifade etmek üzere Şam ve Bağdat arasında otomobil işletmeğe başlamıştır ki bilahare İngiliz ve Fransız sermayesiyle teşekkül eden “İsterin Transport Company” şirketi bu işi deruhte etmiştir.

Şam'dan Bağdat'a yahut Bağdat'tan Şam'a çöl tarikiyle gidip gelen otomobiller iki yol takip ediyorlar. Biri kısa ve doğru yol ki Beyrut'tan Bağdat'a kadar 950 kilometredir. Diğeri daha şimalden, biraz dolaşık, birinciden yüz kilometre kadar uzun olan tariktir. (Unutulmamalı ki Türkiye zamanında Şam ile Bağdat arasında çölden deve postaları vardı. Suriye'den posta nakliyatı bu tarik ile yapılırdı; yani yol malum idi.) Çöl yolu, yapılmış bir yol değil, belki gide gele belli olmuş izlerdir. Zaten kurak olan bu mıntıkadan, otomobiller de dâhil, vesait-i nakliyenin seyr ü seferi için, yalnız tesviye-i tûrâbiyyesi yapılmış, geçitleri, verilmiş bir yol kâfi...

Şam ile Bağdat seferinde, otomobiller için takip olunan yollardan kısası bir hamlede süratle geçilmek lazım; güzergâhta bir tek kuyu var. Şam'dan

Bağdat'a yahut Bağdat'tan Şam'a bu tarik ile müddet seferi mütemadi hareketle, 24, nihayet 26 saattir. Şam'dan Beyrut'a ise, muntazam yoldan, süratli otomobiller için mesafe ancak üç saattir.

Diğer uzun yol -ki bu yol üzerinde üç dört kuyusu bulunduğu için tercih ediliyor- Şam'dan şimale teveccüh ediyor, Palmir harabelerinden geçiyor. Palmir (Tedmer) vaktiyle bir hükümet merkezi ve ma'mûr idi. Kraliçe Zenubi'nin kısa süren hükümeti devresinde şark ile garp ticaretinin mütevassıtı idi. Romalıların istilasıyla harabeye çevrildi. Asırlar sonra "Volney"nin neşidelerine levha-i tasvir oldu.

Şam'dan hareket eden otomobil katarı, -deve katarı yerine- akşam Palmir'e varıyor. Orada, "Ey harabezârlar, haşmetli duvarlar!" hitabesine layık görülen yerde bir kervansaray yapılmış. Geceyi otomobiller ve yolcular müsterihâne burada geçiriyor. Ertesi sabah, harabeleri tulu'nun iltima'âtıyla seyrederek hareket eden otomobil kafilesi çöllerde yuvarlandıktan, yolda bir gece daha geçirdikten sonra, ertesi gün Bağdat'a varıyor. Bu yol uzunca, fakat istirahat mümin...

Müddet-i sefer hesabına gelince: Londra'dan bir yolcu Bahr-ı Ahmer tarihiyle ancak 30 günden Bağdat'a varabiliyor. Hâlbuki Marsilya tarihiyle Bağdat, Marsilya'dan ancak 9 gün... Londra'dan Marsilya'ya kadarki mesafe ile, Londra'dan Bağdat 12 gün... Bağdat'tan Tahran'a kadar otomobil ile üç günde gidileceği için Tahran da Avrupa'ya yakınlaşmıştır: On beş gün... Şam'dan Tahran'a beş gün... Marsilya'dan Şam'a altı gün, Şam'dan Basra'ya üç, Basra'dan Mummbai'a altı gün hesabıyla Avrupa'dan Hindistan'a Bahr-ı Ahmer ve Bahr-ı Muhit Hindî gailelerini çekmeden on beş günde gidiliyor.

Şam ile Bağdat arasında otomobil işleten "Stren Transport Kumpanı" kısa ve uzun her iki tarikten istifade ile postaları 24 saatte naklediyor.

*

* *

Beynelmilel münasebet yoluna girer de, demiryollarımız -Basra'ya kadar olan aksamın ikmaliyle- sürat katarlarının geçmesine, Sirkeci'ye kadar

gelen ekspresin Haydar Paşa'ya olduğu gibi nakledilmesine müsait bir hale getirilirse o stanttan hareket eden hareket eden ekspres, İstanbul tarikiyle, doğru Bağdat ve Basra'ya kadar gidebilir ki -istifademizden kat-ı nazar-Bağdat ve Hindistan yolcuları bu halde Beyrut – Şam – Bağdat otomobil tarikinden, çölleri mürurdan müstağni kalabilir.

Hiçbir zaman medeni âleme bigane kalmak istemediğimiz gibi beynelmilel münakalâtta, Avrupa ile Asya'nın nokta-i ittisalindeki mühim vaz' ve mevkiimizden istifade etmeyi niçin istememeliyiz?

A(yın). G(ayın).

S.F., C. 59, Nu. 1545/71, s. 302

16. TÜRKİYE'DE VAPURCULUK

Seyr-i Sefâin İdaresi'nin fevkalade faaliyeti ve intizamı

Asrî musavver rehber ve takvim

Büyük inkılabımızın denizlerde tecelliyatını deruhte eden Seyr-i Sefâin İdaresi mahdut vesaiti ile fevkalade bir intizam temin eyliyor; idare her faaliyetini asrileştiriyor; bugün Tophane rıhtımındaki idarehanesini görmek, orada yeni kurulan levazım-ı ambar dairesini gezmek, rıhtım boyunca dizilmiş vapurların temiz ve muntazam hallerini temaşa etmek ve nihayet bu vapurlardan birisiyle seyahat etmek Seyr-i Sefâin'in az temin ettiği büyük terakki adımlarını isbata kâfidir. Galata'dan köprüye doğru gelenler köşe başındaki acente hane önüne gelince Avrupa'nın büyük vapur şirketlerinden birisinin şubesini görüyor sanır. Vakıa acentenin camekânı içinde Reşit Paşa Vapuru'nun güzel bir numunesi duruyor, vapurların latif fotoğraflarını seyredenler gözlerini memnun eyliyor.

Seyr-i Sefâin İdaresi kendi faaliyeti etrafında Avrupa'nın asrî usulünce güzel reklâm usulünü dahi kabul ettiği için bu defa mükemmel bir rehber vücuda getirdi. Bu rehber Türk denizcilik hayatının muhtasar bir tarihçesidir; pek latif resimlerle tezyin olmuştur. Akdeniz ve Karadeniz'de uzun uzun sahillere malik olan Türkiye'nin hakiki inkişafı vapurculuğa bağlı olduğu için Türk'ün denizlerdeki gayretini gösteren bu eseri pek derin bir memnuniyet ve takdirle karşıladık ve eserden teberrüken atideki malumatı nakil eyliyoruz:

Tarihçe

Türkiye'de ilk vapur 1243 senesinde tersane için mübâyaa edildi.

1259 senesinde iki küçük buharlı ecnebi gemisinin Boğaziçi'ne yolcu taşıdığı nazar-ı dikkati celp ettiğinden Boğaziçi'ne ve Marmara havzasına sefer yapmak üzere 1260 senesinde tersanece "Eser-i Hayr" ve "Seyr-i Bahrî" nam vapurlar mübâyaa olunarak yolcu ve eşya taşımağa başladı.

Aynı sene içerisinde Marmara'ya bir vapur daha tahsis ve bu suretle muntazam postalar tahriki teemmül edilerek bu hususla meşgul olmak ve cehd-

i bahriyeye merbut bulunmak üzere bir idare tesisi düşünülmüş ve bu suretle *Fevaid-i Osmaniye* namı altında bugünkü Seyr-i Sefâin İdaresi'nin temeli atılmıştır. 1288 tarihinde Fevaid-i Osmaniye namı *İdare-i Aziziye*'ye tahvil edilerek 1293 senesine kadar bu isimle idame-i mevcudiyet etmiş ve tarih-i mezkûrda *İdare-i Mahsusa* namını almıştır.

İlan-ı meşrutiyete kadar bu unvan muhafaza edilmiş ve 1325 senesinde İdare-i Mahsusa imtiyazı 75 sene müddetle İngilizlere verilerek *Osmanî-i Seyr-i Sefain Şirketi* namıyla işlettirilmesi karar-gîr olmuş ise de, imtiyazı alanlar gösterdikleri pek büyük rağmen hisse senetlerini satamadıklarından ve dolayısıyla işe başlayamadıklarından on bin liradan ibaret depozito akçesini hükümete terkle çekilmeğe mecbur olmuşlar ve bu suretle imtiyaz fes olunarak 28 Ağustos 1326 tarihinde Osmanlı Seyr-i Sefain İdaresi teşkil edilmiş ve memleketin hükümet-i milliyeye kavuşması ile de

Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi

unvanını almıştır.

(Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi) sancağımızı millî ve ecnebi sulara şerefle temevvüç ettirmek gayesini istihdaf eden bir müessese-i milliyedir. Bu esasa göre tanzim ettiği program zaman ve imkân derecesinde tedricen saha-ı tatbika konulacaktır.

Bu program biri kendi sularımızda yapılacak nakliyat-ı dâhiliyeyi, diğeri memalik-i ecnebiyeye yapılacak seferleri ihtiva etmek üzere iki mühim kısımdan ibarettir. Şimdiki halde programın birinci kısmı üzerinde çalışılmaktadır. Bu kısmın tamamen ikmalinden sonra ikinci kısım üzerinde çalışılacaktır.

Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi en büyük feyzine hükümet-i cumhuriyetimiz zamanında mazhar olmuştur. Eski devirlerde, adeden daha çok vapurlara tesahup ettiği zamanlar olmuş ise de bunlar vapur olmaktan ziyade bir takım enkazın toplanmasından ibaret idi. Filhakika adet çokluğuna rağmen hiçbir zaman bugünkü kadar muntazam, devamlı ve temiz seferler icrasına muktedir olamamıştır. Hükümet-i cumhuriyetimizin bu yüksek müzaheret ve

muaveneti sayesinde idarenin tanzim kılınan mesai programının az zamanda tamamen tatbik olunacağı kuvvetle beklenmelidir.

Çok büyük müncimizin Reşit Paşa Vapuru'nun hatıra defterine lütfen yazdıkları şu:

22 Eylül 1925

Vapurda

Reşit Paşa Vapuru'nda geçirdiğimiz saatler kıymetli hatıratım meyanında bulunacaktır. Gördüğümüz intizam ve mükemmeliyet Seyr-i Sefain İdaremizin muktedir ellerde bulunduğuna şüphe bırakmamaktadır. Bu yazılarım teşekkürdür.

Gazi Kemal

Pek büyük teveccühe mazhariyetle müftehir bulunan ve hükümetimizin feyizdar himaye ve muavenetleriyle mübahî olan Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi ve memurîni de mazhar oldukları bu âli iltifatın din-i şükranını ödeyebilmeğe ve hükümet-i cumhuriyemizin hakiki evlatları olmağa bütün ruhuyla çalışmaktadırlar.

Türkiye Seyr-i Sefain İdaresi'nin ifa ettiği hidemât ber-vech-i âtidir:

1. Sevahil-i mütecavire nakliyatı
2. Sevahil-i kurbiyye nakliyatı
3. Sevahil-i baide nakliyatı
4. Kılavuzluk hizmeti
5. Römorkörcülük hizmeti

Sevahil-i Mütecavire Nakliyatı

Sevahil-i mütecavire Pendik ile Köprü, Köprü ilçe Yeşilköy arasındaki - Adalar Dâhil- saha-ı mütecavir sahildir.

İstanbul şehri münakalâtını temin eden hutut-ı mütecavireye ait tarifeler mevsim ve ihtiyaca göre tertip ve vakt-i lazımında ilan edilmektedir.

Sevahil-i mütecavireye ait her türlü muamelat ve malumat için sevahil-i mütecavire ser-memurluğuna veya işletme müdüriyetine müracaat olunabilir.

Sevahil-i karibe hatları şunlardır:

1. İstanbul İzmit hattı
2. İstanbul Mudanya hattı
3. İstanbul Bandırma hattı
4. İstanbul, Karabiga ve Tekir Dağı hattı
5. İstanbul, Edremit ve İzmir hattı
6. İstanbul Bartın hattı

Sevahil-i baide hatları

1. İstanbul Trabzon hattı
2. İstanbul, İzmir ve Mersin hattı

İdarenin vapurları şunlardır:

Kocaeli Vapuru

Marmara Vapuru

Gülnehal Vapuru

Gelibolu Vapuru

Antalya Vapuru

Cumhuriyet Vapuru

Karadeniz Vapuru

Akdeniz Vapuru

Gülcemal Vapuru

Mersin Vapuru

Reşit Paşa Vapuru

Mahmut Şevket Paşa Vapuru

Zonguldak Şilebi

Kızılırmak Şilebi

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1549/75, s. 368

17. CANLI BİR ASIR

Tarihimizin en ziyade vakaya masdar senelerinden biri, miladın 1839'una müsadif olan 1200 sene-i hicriyesidir. İki asrı mütecaviz zamandan beri, Osmanlı ordusunun bilhassa Avrupa serhatlarında gösterdiği muvaffakiyetsizlikler, müessesat-ı içtimaiyemizin köhneleşmiş olduğunu her tarafa ilan ediyordu. Bu müşahede karşısında münevver ve kuyud-ı atikadan azade zekâlar, esaslı bir teceddüdün vücudunu takdir ettiler. Garbın iştiha*yı savletine ta'ma olmamak, ancak onların alet-i muhacematını vasıta-ı müdafaa etmekle kabil olabilecekti. Bu gayeye yalnız topla değil, tüfikle değil, şubat-ı idarenin hepsinde müterakki milletlerin usulünü kabul ve tatbik etmekle vusul mümkün idi. Koca Ragıp Paşa'nın (dirayet) dediğimiz temkine ve tecrübeye mukarın zekâsı bu lüzumu derhal hissederek, teceddüde temelinden başladı.

Ragıp Paşa, makam-ı sadarete bi-n-nisbe ihtiyar yaşında gelmişti. Teşebbüsâtının semeratını görmeden vefat etti. Halefleri ise istikbali maziye gömerek, üstünde bağdaş kurup, oturdular.

Ragıp Paşa'nın vefatından bir rub' asır sonra cülus eden Selim-i Salis de teceddüt lüzumunu his ve bazı icraata teşebbüs etmişti. Yalnız hüsn-i niyete müstenit bulunan şu harekâtı muvaffakiyetle tetvic edecek ilim ve azim, padişahda yoktu. Bir Kabakçı Mustafa veya Kabakçı Mustafa'da teşahhüs eden mazi-perestlik, müessiri de âsârıyla birlikte ve bir anda mahvetti.

Mahmut-ı Sani ise ne yaptığını bilmez bir müceddit taslağı idi. Otuz üç seneye yakın olan hayat-ı saltanatı, dâhilî, haricî bî-hesap gavail ile çırpındıktan sonra, (Nizib) akbeh-i hezimetinin vuku bulunduğu hafta içinde hitama erdi.

Mahmut-ı Sâni 1255 senesinde vefat etmiş, büyük Raşit Paşa Tanzimat Fermanı'nı bu senede okumuştur. Kim ne derse desin, Tanzimat, tarihimizin en büyük merahil-i teceddüdündendir. O zamanın ilcaatı, daha iyisini yapmağa müsait değildi. Garp ile şark arasındaki hailerleri, Mustafa Raşit Paşa'nın zekâsı görmüş ve azmi yıkmıştı. 1255'de payitahtını Mısır valisinin Mısır Kahire'den hareket eden rengârenk ordusunu tehdit eden Devlet-i Osmaniye, on beş sen

sonra, Rusya çarı birinci Nikola'ya meydan okumuş ve bu hadisede İngiliz ve Fransız devletleriyle bugünkü İtalya'nın meşime-i tevellüdü olan Sardunya Devleti'nin askerlerini kendi ordusuyla birlikte muharip ve Moskof-ı nahvet ve ceberrutuna galip görmüştü. 1271 zaferi 1255 teceddüdünün eseri ve neticesidir. Raşit Paşa'nın başladığını halefleri, onun mesleği dâhilinde takip ve itmam etmiş olsalardı, Harb-i Umumi bizi o kadar hurdahaş etmezdi.

*

* *

Mustafa Reşit paşa'nın kellesini koltuğuna alarak, Gülhane'de Tanzimat Fermanı'nı okuduğu 1255 senesinde, Rumeli'nin ücra bir kasabasında, orta halli ve namuslu bir memurun sulbundan bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Bu nevzat, sene-i haliyye şevvalinin üçüncü günü İstanbul Muhadenet-i İtba Cemiyeti tarafından doksanıncı sâl-i veladeti ihtifal-i mahsus ve mutantanla tebcil olunan şeyh-ül-etıbbâ, müşir Doktor Nafiz Paşa'dır.

Nafiz Paşa'nın hayat-ı ilmiyesi yalnız tedris ve tedavi ile mürur etmiş olsaydı, ömr ü afiyetinin temadisine dua ile iktifa eder, geçerdik.

Fakat Tanzimat Fermanı'yla bir senede doğan bu Nafiz Paşa'nın zatı milletinin vakayi-i ilmiyesinde bir merhaledir. Avrupa'nın tıbbını Türkiye'ye getiren üç dört ilim ve azim sahibi arasında ve bunların saf-ı evvelinde, bugün şeyh-ül-itba olan Nafiz Paşa da bulunuyor.

Nafiz Paşa ile arkadaşları ne yaptılar?

Hizmetlerinin derecesini anlamak için biraz daha evvele irca-ı nazar edilmek icap eder.

Mektep-i Tıbbiye'nin asıl tesisi Abdülhamit zamanında ve ilk nazırı da ser-itba-yı şehriyarı Abdülhak Molla'dır. Abdülhak Molla azam-ı rical-i ilmiyeden idi. Ve büyük biraderi Behçet efendinin vefatından sonra evvela Mahmut-ı Saniye, bilahare halefi Abdülmecit'e hekimbaşı olmuştu.

Abdülhak Molla, eski yolda yetişmiş bir tabip olduğu halde, zeki, münevver, Avrupa'nın terakkiyat-ı tıbbiyesini takdir eder bir zat idi. Fıkıh ve

mantıkla yan yana tedris edilen bir ilm-i tıptan kaide olamayacağına padişahı ikna eden ihtimal Abdülhak Molla'dır. Mola'nın vefatı üzerine ser-tebabet padişahı memuriyeti Hekim İsmail Paşa'ya ihale olundu.

İsmail Paşa tıbbı Paris'te mükmelen tahsil etmiş idi. Garp usul-i tababetini bizde ilk tatbik eden İsmail Paşa'dır.

Mektep-i Tıbbiye, memleketin ihtiyacını istifaya kifayet edecek derecede etıba yetiştirememiştir. Kırım Muharebesi'nde orduya lazım olan tabip ve cerrahları Avrupa'nın ötesinden berisinden yüksek maaş ve masraflarla, çıkıkçı ve berber makulesi adamlar arasından tedarik etmeye ihtiyaç hâsıl olduğu malumdur.

Mektep-i Tıbbiye'de tedrisatın Fransız lisanıyla icra edilmesi usul-i ittihaz edilmişti. İlk zamanlarda buna ihtiyaç vardı. Çünkü kitap yok, muallim yok, ıstılahat-ı ilmiyenin bizde hâsılı okutturmak için iktiza eden alet ve vesaitin hiçbiri yoktu. Bu suret-i tedris devam ettiği takdirde Türkler arasından memleketin ihtiyacıyla münasip etıba yetişemeyeceğine, o vakit bin türlü müşkilat ile yetişebilmiş olan üç dört genç muallim takdir ile, derslerin Türkçeye tahvil ve iktiza eden kitapların hemen tercüme ve telif edilmesi lüzumunu ilan ettiler. Ekseriyet-i etıba ve heyet-i tedrisiye bu fikrin aleyhinde musir, kitle-i avam ise daima olduğu gibi lakayt ve bihaber idi. Mücedditler usanmayarak, çekinmeyerek, fikirlerini neşretmekte devam ettiler yavaş yavaş halkı kendi taraflarına celp ediyorlardı. Abdülaziz'in son senelerinde vaki olan bu mücahede-i ilmiyede Namık Kemal de genç etıba-yı milliyemizin maksadına ateşin kalemıyla hadim olmuştu. Mekteb-i Tıbbiye'deki derslerin Türkçe lisanıyla takrir edilmesi nihayet devletçe kabul edildi. O vakit bey olan Nafiz Paşa ile refikleri bu suretle ilk muharebeyi kazanmış idiler. Şimdi ikinci ve daha müşkül bir mücadele başlıyordu. Kalemlere sarılarak, iktiza eden kitapları tercüme etmeye koyuldular. Bizde mevcut olmayan yalnız kitap değil, lisan-ı tıp bile henüz teşekkül etmemiştir. Senelerce çalışarak, ıstılahat-ı tıbbiye-yi vaz ve tedvin ettiler. Bu meyanda yalnız Doktor Nafiz Paşa hazretlerinin hisse-i himmetine düşen vazife-i ilmiyenin mahsulü altı binden ziyade sahifelerden müteşekkil ve müteaddit asar-ı tıbbiyedir.

İşte doksan senelik ve hayat-ı uzviye ile altmış bu kadar senelik ömr-i mesleğinin zade-i mesaisi. Bu senelerin her saniyesine Nafiz Paşa'nın milleti bin selam-ı şükran ve ihtiram-ı arz ve irca etse becadır.

İstanbul'da Türk etibbanın kısm-ı azamı o gün Muhadenet-i Etıbba Cemiyeti tarafından tertip olunan ihtifal-i tebcilde hazır idiler. Şeyh-ül-etıbba hazretleri şakirtlerinin kolunda salona getirildi. Herkes müteessir idi. Okunan hitabeler dindarâne bir sükût içinde dinlendi. Paşa'nın cevabını bizzat okumasına heyecanı mani oluyordu. Doktor Behçet Sabit Bey tarafından kıraat olunan bu mukabele-namede Paşa, her günü bir başka fazilete mastar olan hayatının muhtelif safahatını tasvir ve izah etti. Asırca yaşasa yine ilme kanmayan bu müderris, Türkiye'nin kâşifler yetiştirmesini istiyordu. Hayat-ı meslekiyesine dâhil olurken, ketb-i ilmiyesi ve lisan-ı tıbbı olmayan milletin yarım asırda gösterdiği terakkiyi -ki en büyük amellerinden biri şüphesiz Nazif Paşa'dır- böyle kâşifler yetiştirmeyi ümit ettirecek derecede gören muhterem şeyh-ül-etıbba, bu dakikada yeryüzünün en mesut bir adamıdır. O gün huzurunda bulunan kendi talebesiyle bunların talebesinin talebesinin talebesi, o ümidin muhakkak-ül-husul olduğunu tavır ve nazarlarıyla pırlarına temin ediyorlardı.

Evet, Nafiz Paşa yetiştirmiş olduğu dört neslin metin ve münevver üstatlarını kendi dünya gözüyle gördü.

Dört nesil!.. Hafidinin yetmişmiş hafidini gören bir büyükbaba. Bütün bir istikbal, o gün Doktor Nafiz Paşa'nın raşedar-ı heyecan ellerini hürmet ve şükran ile öpüyordu. Şu âlem-i fenada bir insan için, zannetmem ki, bundan daha büyük bir mazhariyet mutasavver ve mümkün olsun.

Süleyman Nazif

S.F., C. 59, Nu. 1550/76, s. 371 – 373

J. [ÖZEL SAYI]

1. ÜSTAT EKREM

Her Kânun-ı sâînînin otuz birinci günü edebiyatımızın bir yevm-i matemi olacaktır. Çünkü Üstat Ekrem böyle her iki manasıyla soğuk bir günde -bir gurup güneşi gibi- üful etmişti. Üstat'ın dostları ve şakirtleri şu ruz-ı siyahın hüzn-ü melalini tadil ve bu sene-i devriyeyi tezkâr için Galatasaray Lisesi'nde muhteşem bir ihtifal tertip ettiler. Galatasaray'da Üstat Ekrem senelerce edebiyat tedris etmişti. Bunu bilenler ve o hatırayı madam-ül-hayatı unutamayanlar geçen pazar günü Üstad-ı âfili yalnız kendi hafıza ve kalplerinde değil, karşılarında da görüyorlardı. Yine yakın münevver bir cemaat o gün Galatasaray Lisesi'nde büyük konferans salonunda dindârâne bir âyin-i edep icra ettiler. Bu cemaate şair-i azam imamet, Üstat'ın yâr u vefakârı Sami Paşazade Edip Necip Sezai Bey hitabet ediyordu. Saat dört buçukta merasime başlandı. Abdülhak Hâmit Bey'in kalbinde ve kalemindeki heyecan -şayan-ı hayrettir ve teessüf olunur ki- lisanında yoktur, yazdıklarını okumaktan, hatta havas-ı yârânı arasında bile, sıkılır *üstadım* dediği dostuna ait hitabeyi okumak üzere Celal Sahir Bey'e verdi. Celal Sahir tannan sesi ve müessir edasıyla okurken, Abdülhak Hâmit pür-gaşy-i teessür, hatibin okuduğunu şair sanki gözleriyle inşat ediyordu. Celal Sahir Bey alkışlar içinde sahnenin bir tarafından inerken diğer tarafından Sami Paşazade Sezai Bey çıkıyordu.

Dostu ve üstadı hakkında yazmış olduğu mersiye-i mensureyi heyecan içinde okudu ve heyecan içinde dinleyen samiîn tarafından alkışlandı. Bunu müteakip üstad Ekrem'in heyecan hayran ve şakirtlerinden Edib-i muhterem Süleyman Nazif Bey bu nüshamızdaki müstesna eserini, vakur u ahenktar sesiyle okuyarak samiînin sürekli alkışları arasında sözüne hitam verdi. Ondan sonra Celal Sahir Bey tekrar kürsi-i hitabete çıkarak Nijat Ekrem'den bazı mersiyeleri inşat ederken herkes için için, ağlıyordu. Sonra dar-ül-elhan bir

hanımefendi ile tanburi ve kemani iki sanatkârdan müteşekkil bir takım üstat Ekrem'in

Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok

nakaratlı şarkısıyla

Sen bu yerden gideli ey saçı zer

Seni söyler bana dağlar, dereler

şarkısını ve diğer bir eseriyle birlikte sırasıyla terennüm ederek fevkalade alkışlandılar. Hâsılı bu ihtifal bir ibadet-i hissiye ve ziyafet-i fikriye suretinde iki saat oradaki kadın ve erkek cemaat-i münevvereyi mahzuz ve müstefit etti. Dağılırken herkes pür-heyecan memnun ve müteselli idi.

Şair-i azam Abdülhak Hâmit Bey'in hitabesi:

Huzzar-ı kirama tebşir edeyim ki bugün bu mecliste ebet-zinde bir tahririn evsafından bahsolunacak. O tahrir, Bahr-i muhitin dalgaları gibi evsafı nâ-kabil-i tadat olan bir mütebahhirdir; senelerden beri kalbimdeki muhabbetiyle beraber matemini itiyat ettiğim Recaizade Ekrem, o vaktiyle benim hem dostum hem üstadım idi; bense onun bugün hem dostu hem şakirdiyim. Onunla ben yalnız münasebet-i hususiyemden bahsedeceğim ve mebad-i hayatıma irca-ı fikr ederken diyeceğim ki bu abd-i ahkar ne Kemal'in ne de hiç kimsenin dahl ve delaleti olmayarak Ekrem'i kendi kendime okumuş, sevmiş ve beğenmiş ve yazılarından çok şey öğrenmiş idi. Hatta Kemal yekdiğerimize tanıtan da o zat-ı merhum u muhterem yani Recaizade Ekrem'dir.

Kemal'i sîten bilmez değildim, diyemem. On beş on altı yaşlarında olduğum halde Tahran'dan avdetle Erzurum'da tevakkuf zaman Namık Kemal'in Avrupa'ya firar ettiğini heyecan ile işitmiş idim. "Tasvir-i Efkâr" gazetesi başmuharririnin o veçhile istibdattan firarı bana bir saika-ı hürriyet yahut saika-ı şevk u gayret olmuş idiyse de henüz kendisinden ders-i edebiyat almış değildim.

O dersi İstanbul'a avdetimden sonra evvela Ekrem'in eserinden almıştım. Müessir-i mükrimi tanımak ise bir iki sene tahassürden sonra bana nasip olmuş idi. Bilahare Ekrem beni talim-i edebiyatına kabul etti ki o zaman ikimiz de Kemal'in telamizinden bulunuyorduk. Merhum Recaizade vefat etmiş, fakat memleketimizin muhit-i irfanında lâyüzal âsâr-ı hayat bırakmıştı. Onlardan bir kısmını bu musahabede Süleyman Nazif'ten istima edeceğiz.

Sezai Bey'in Hitabesi:

Gerçi Ekrem'in, o şiir-i fazilet âleminde ufk-ı rüyetimizden gurub-ı hazinini yad ettiğim anlarda gözyaşlarım benden ayrılırken bana ağlıyor.

Ekrem'in ilk defa okuduğum bediası -Vuslat- veya Süreksiz Sevinç idi. o eserinde bir veda tasvir ediyorduki kalp-i aşkın, avalimi güzar ederek derinden derine gelen darabanı işitiliyordu. O kitabı okuduktan, gördükten sonra yeni bir hayat, başka bir hayat hissetmeğe başladım. Bir dest-i ihyakâr elimden tutarak bana gözlere görünmeyen yeni ufuklar gösteriyordu. Üstat Ekrem, yalnız büyük şair değil, bütün bir şiiirdir. Bütün o şiirlerin ruh-ı mahzun u mağmumudur.

Şiirleri, dalgasız, avazesiz, derinden rakid rakid cereyana ederek kalplere mansıp olur.

Seneler geçtikçe o hüznün ve gam artıyordu. Âsârında, ahvalinde daima bir yol, başka âlemlere çıkacak bir yol arıyor gibi idi. Bu ıstırap, bu meçhulata ait hicran içinde bir an oldu ki aradığımı buldum zannetti. Nijat... Evlat muhabeti ile bahtiyar oluyordu. Fakat o bulduğunu kucaklamak için kollarını kapamak üzere iken mabude-i hayalini türap olmuş gördü.

Kendi mezarı için yazdığı kitabede diyordu ki:

Mevtin ne nimet olduğuna eyle intikal

Taht-üs-serâ huzûr-ı dil bî-kararı gör.

Artık Ekrem küre-i arzdan sıkılıyordu. Mustarip olduğu aheng-i tabiattan feryat ediyordu.

Ekrem yeryüzünde namütenahiliğin başlangıcı idi.

Mehcûr-ı yâr mahrem ü bîgâneyim bugün

Âhir ne oldu dâiye-i iştihârı gör.

Ekrem niçin böyle diyorsun! Sen edebiyatın ruhu idin. Ruh için yaş, ölüm yoktur. Cihanın en büyük sadmelerine rehberî olan deha-yı necat, deha-yı metanetle galebe ederek bir kat daha itila eyleyen millet, efdal her hükümet olan cumhuriyet asırları arasında yükselecek olan cephe-i bülendin şaşaa-ı ebediyetle münevver olduğu halde rakik ü hassas bir edebiyata, büyük bir fazilete çıkacak yolu daima gösterecek, daima tenvir edeceksin sevgili ve âli üstat.

Süleyman Nazif Bey'in Musahabesi:

On üç sene evvel İstanbul'un böyle bir kış gününde, muazzam ve münevver bir cemaat, şişlideki bir haneden (Küçük su) makberesine vakur bir tabut naklediyordu. Ben o gün İstanbul'dan pek uzakta, bugün yâd-ı yetimiyle mustarip bulunduğumuz Musul'da idim. Şişli'den Boğaziçi'ne geçen bu mevkib-i uhreviyi Dicle sahilinden ve tâ (Ninova) şehri harabelerinin karşısından hayalen takip ve teşyi ettim. O tabutun içindeki, Recaizde Ekrem idi. O tabutun muhteva-yı mükrimi şair-i azamın kırk sene evvel başka bir münasebet-i müellime ile dediği gibi, ezelden gelip, ebede gidiyordu.

Ve o tabut, ebediyeti hâmil idi.

Edebiyatımızın sicil tarihine ***Şinasi Mektebi*** namıyla geçmiş olan meslek-i edebî erkânı yine o tarih ***nesl-i mümtaz*** vasfıyla tescil edecektir.

Fransa Kralı on dördüncü (Lui), azam-ı üdebayı himaye eden ve teşvik suretiyle, lisanın edebiyatını ümem-i saire faik dereceye is'âd ettirdi. Galebat u fütuhâtından ziyade; bilhassa bunun içindir ki onun devr-i medid-i saltanatına ***büyük asır*** derler.

Şinasi mektebi erkânı unvanını alan birkaç edip ise hâmîsiz, bîkes -Âh!
... Keşke yalnız hâmîsiz, bîkes olsalardı...- padişahların inzar-ı vehm ü tehdidi

karşısında, hapisten idama kadar, her belayı göze alarak ve kabul ederek çalıştılar. Garp terakki temeddünde bizi fersahlarla ve asırlarca geçmişti. Biz hâla şarkın ve bilhassa Acem'in uyuşturucu irfanıyla, sermestlikten sersemliğe her gün biraz geçiyorduk. İşte *Şinasi mektebi* hem esir, hem esaret-sâz şarkın edebiyatımıza, yani efkârımıza, hissiyatımıza, rüyet ü telakkiyatımıza ve bunları tasvir ve tebliğ emrindeki irade ve ihtiyarımıza geçirdiği kuyudu, zinciri kırdı. Ondan sonra gelenler, ne kadar teceddüt gösterecekler ve rayet-i edebî ne kadar ileriye ve yükseslere götürecekler, yine fazl-ı takaddüm ve takaddüm-i fazl onlardadır. Tevfik Fikret, Cenap Şahabettin, Halit Ziya, Mehmet Akif onların açtıkları yolda, metin hatvelerle ve muvaffakiyetle yürüdüler.

O nesl-i edebe *Şinasi mektebi* unvanını vermek haksız değildir. Çünkü Şinasi, garptan getirdiği hamule-i irfanı Türkiye'de tenmiye edebilecek muazzam bir kabiliyet keşfetti:

Namık Kemal.

Şinasi Namık Kemal'den on beş yaş büyüktü. Müridinin saltanat beyanını mürşidi -bi-n-nisbe genç yaşında kapanan- kendi dünya gözüyle gördü.

Namık Kemal, feyyaz bir istidada tesadüf etmişti:

Mahmut Ekrem.

Kendisinden yedi yaş küçük olan şakirdin bu millette edebiyatı ilk tedvin ve muayyen ve meş'ûr surette telkin eden üstat olduğunu –yine Bi-n-nisbe erken kapanan- kendi dünya gözüyle gördü. Ve şek u hararetle alkışladı.

Mahmut Ekrem'le Namık Kemal, mütevazı bir tiyatro ve kitabenin sahifeleri arasında, bir rüşeym daha buldular. Ve âleme ilan ettiler:

Abdülhak Hamid.

Şair-i Azam'ın velut dehası muhalledâtının çoğunu, o iki üstadın zaman-ı hayatında ibda etmişti. İkisi de gözlerini âlem-i fenaya kaparken, halinden memnun ve istikbalden emin idiler.

Abdülhak Hâmit de, Mahmut Ekrem de, Namık Kemal de o vakte kadar bizde işitilmemiş bir aheng-i his ile terennüm eden bir şair-i nasire kaldılar:

Samipaşazade Sezai.

Yarabbi! ... Şinasi din-i edebinin bu eimme-i erbaası birbirine ne kadar candan ve imandan merbut idiler. O vakit lisanımızda şimdiki manasını almamış olan tesanüt kelimesinin bu dört büyük edip, canlı birer medlülü olmuşlardı.

Canlı ve ebet-zinde.

Sefaret kitabetiyle Londra'da bulunan Sezai Bey'e, Abdülhak Hâmit Bey'in kırk üç sene evvel, (Golos)tan yazdığı uzun mektup şu satırlarla başlar:

“Birader-i muhteremim, efendim, 15 Nisan 1298 tarihli mektubunu ahz ile kesb-i safa-yı ruhani ettim. Lezâiz-i hayattan mahrumiyet ve belki de kendi kendimden meyusiyetle geçen şu zaman-ı hiçîde bilmezsin ki senin hitabet-i gıyabiyen vicdanıma ne kadar şevk-resan, ruhuma ne derecelerde tesliyet-bahş oldu. Bulduğum maskad-ı hicrî-i sefalette hemhâl-i esafil olduğuma hükmedip dururken, sandım ki bir sada-yı ulvî bana (Yok! Yok! Senin bu hükmün nâbecâdır. Ben sana lâ-yetenahiyet saray-ı maâlide yer hazırlıyorum!) hitabını serdettim. O zaman hayal-i ebediyet-i temessül ve karşımda Kemal ile Ekrem'den ve Sezai'den ibaret bir teşekkül ederek, muhit olduğu marifet ve hakikat kâinatına müteveccihen nefsimi reh-yâb-ı irtika buldum. Ne mazhariyet! ...”

Abdülhak Hâmit Bey'in bu satırları hayalî tasvirden ziyade, vâkii ihtiva eder.

Evet, o dört imam-ı edebin biri diğerlerinde bütün kâinat-ı marifet ve hakikati görürdü. Ve dördü ise o vakitki Türkiye münevverlerinin kâinat-ı marifet ve hakikati idi.

Dördü de kendi tarz-ı muhtarında, daha doğrusu mizacıyla dehasının sevk ettiği vadide çalıştı. Namık Kemal, tarz-ı kadimi cerbeze-i kalemiye ve lisaniyesinin bî-aman müşterileriyle yıkmıştı. Üstat Ekrem, onun enkazından istikbalin şeh-râh-ı edebini inşa etti. Öyle zamanlar oldu ki Namık Kemal siyaseten esir, lisanen esir, adeten esir olan milletin ıstırapı karşısında kendini kaybedecek derecelere varıyordu. Edebiyatı sanat ve tarihi fen halinden çıkararak, gayeyi vasıta ittihaz etti. Mesela onun yarattığı Celalettin Harzemşah'ı tarih tanımaz. Ve tenkidat-ı edebiyesini edebiyat, pek az istisna ile, reddeder.

Derler ki, eski zamanlarda kale kapılarını kahramanlar gürzlerle kırarlarmış. İşte Namık Kemal'in elinde de kalem ve sanat gürz-i girane istihale etmiş, mazinin kırılmak ve açılmak istemeyen kapısını yirmi beş sene mütevaliyen dövdü. Bu kapının arkasındaki sürgüler yalnız anane, yalnız zevk, yalnız itiyat ve şahsi menfaatlerden mütevellit kin ve ihtiras değildi; müstebit bir saltanat elindeki vesait-i kâhiresiyle ve yapma bir hilafet-i gökten çaldığı kutsiyetiyle o maniaları bî-aman surette tahkim ediyordu.

En nafi ve rehakâr ilaçların faidesi yanında bir takım zararları da vardır. Namık Kemal, mazinin fena cephelerine hücum ederken, iyi taraflarına da ara sıra ve haksız olarak, darbeler indiriyordu. Bu meyanda Nefi'ye kızmış, Nabi'ye sövmüş ve kudema-pesentlik etmiş olduğu için, yeryüzünde ve tarihte en büyük dostu olan (Cami-i Harabat)a şütüm ve hücumun en ağırlarını ve en haksızlarını reva görmüştü. “Magosa” şehid-i zî-hayatındaki hassas ve vicdanın buna vakıf ve bundan muazzep olmadığı zannedilmesin. Çünkü o siyasi ve içtimai inkılabı vücuda getirmeğe başlamadan evvel şair, hatta küçük yaşta büyük şair idi. “Magosa” zindanından Üstat Ekrem'e yazdığı bir mektupta hemen hemen şöyle diyor:

“... Bugün Nefi Divanı'nı bir kere daha okudum. Yaman şair. Benim vaktiyle Nefi'ye ve diğer kudemaya hücum edişim onların tarzını yıkmak edebiyatımızı İran'ın boyunduruğundan kurtarmak içindi. Yoksa kemallerini takdir ettiğim hatıra gelmesin”

Mevzu-ı hasbıhalimiz Üstat Ekrem iken şimdiye kadar Recaizade'den ziyade, Namık Kemal'den bahsedişimle, belki sadedi kaybettiğim

zannolunabilir. Hayır, ben yolumu şaşırmadım. Edebiyatımızın son altmış senelik tarihini ne vakit tetkik etmek istedimse -mevzu-ı taharriyatım hangi vaka ve şahıs olursa olsun- yolumun önüne daima Namık Kemal çıktı. Eğer Üstat Ekrem'in mantığı, akl-ı selimi, his-i temkini olmasaydı, canlı bir yanardağa benzeyen edib-i azamın teşebbüsü nakıs, himmeti akîm ve netice-i mesaisi belki muzır kalacaktı.

Evet, bina-yı kadim-i içtimaı daha güzel yapmak için yıkmak lazımdır. Lakin her yıkıcının yanında bir yapıcı bulunmak şartıyla.

“Yıkmak kolay, müşkül olan yapmaktır”, derler. Bazı ahval var ki adeta mütearife şeklini almış olan bu iddianın hilafınadır. Namık Kemal'in karşısına çıkan mevani, tek bir insanı değil, koca bir heyet-i içtimaiyeyi iktiham etmekten aciz bulunduracak kuvvette idi.

Tevrat'tan edebiyata ve musikiye geçmiş bir kahraman, bir efsane var: Sanson. Fevk-el-beşer kudreti haiz olan bu adam, içinde ayin-i dini ecra edilirken, bir mabedin sütunlarını zûr-ı bâzûsuyla yıktı. Ve kendi de oarada müçtemi halk ve kral ile birlikte enkaz altında kaldı.

Namık Kemal de bir büt-perstliğe istihale etmiş köhne itikatların mesnetlerini yıkmıştı. O idealist adam hayatının en güzel senelerini yıktığı binanın enkazı altına gömdü.

Namık Kemal ve Mahmut Ekrem isimleri henüz mesmu'm olmadan, çocukluğumda bir hikâye işitmişim: Bir müderris dersini verdikten sonra, talebesini istishab ile sık sık Dicle kenarına gidermiş. Medresenin klasik müelliflerinden, ikisi de (allame) lakabıyla müştehir (Sadettin Taftazanî) ile, (Seyit Şerif Cürcani)ye telmihen, -Nehir eğer sert ve ününe gelen cedvelleri, tarlaları tahrip ile, ağaçları, taşları kopararak akarsa- müderris,

– Bugün Dicle, yine Saadettin'in ilmi gibi akıyor;

– Şayet sakit, pür-halvet-i güzergâhındaki hayat-ı namiyeyi okşaya okşaya cereyan ederse, -yine o müderris talebesine,-

– Dicle bugün Seyit'in ilmi gibi akıyor,

dermiş.

Bu hikâyeyi şu iki edibimiz hakkında temsil edersek, hiç de hata olmaz.

Bu millette edebiyattı ilk tedvin ve meş'ûr surette telkin eden Üstat Ekrem bulunduğunu yukarıda söylemiştim. Ondan evvel telif ve mekteplerde tedris edilmiş olan (Mebâni-l-İnşa)yı unutmuyorum. Hatta Süleyman-ı Kanunî'nin büyük oğlu Mustafa namına Sürurî-i Kadim tarafından telif ve şehzadeye tedris edilmiş olan (Bahr-ül-maarif) de hatırımdadır. (Bahr-ül-maarif) bizim zevk ve idrakimize ve bizim lisanımıza göre değildi. Kudema nezdinde bile rağbet ve şöhret bulmadı.

(Mebâni-l-İnşa) tabedildiği zaman Namık Kemal, (Magosa) kalesinde kale-bent idi. Muhib-i kadimi Süleyman Paşa eserinden bir nüshayı mahpus olan yâr-ı vicdanına gönderdi. Namık Kemal (Mebâni-l-İnşa) müellifine yazmış olduğu mektubu, Süleyman Paşazade aziz dostum ve bu dakikada burada bulunmadığına kalben yandığım Sami merhum bana aynen ihda etmişti. Ben de aynen naklediyorum:

Paşam efendim

Mebâni-l-İnşa'lar geldi. Büyük büyük teşekkürler ederim. Okutmağa da başladım. Bir hayli muahezatım var. Ez-cümle-i mertbe-i evla-yı kelama dair bizim Tasvir-i Efkâr'dan alınan misal aynen Tasvir'de olduğu gibi alınarak onda ise tertib-i sehvi ibareyi hiç anlaşılmas bir hâle getirmişti. İçinde lüzumsuz olarak bir (lüzumu kadar) sözü var. "Şehbal" yerine şehal yazılmış. Bendenizin yazısında şehbal matbuu olduğu halde o zamanlar tasvire devam eden erbab-ı marifetten biri matbu kelimesinin nihayetine bir de endam koyarak öyle Fariş bir kelimenin evveline elif-i lam dahi ilave etmişti. Madem ki bu ibare alınacak idi bari bir numaralı ibrette tekrar olunan (burası aslında açık bırakılmış) benden de alınsaydı itikad-ı acizanemce kelam-ı ulviye âsâr-ı bendegânem içinden misal-i taharri olunacak ise yirmi numaralı ibretin ifade-i meram benden de şu ibarecik belki o yolda misal-i ittihaz diye salih olabilirdi.

Uyan ki bir sabah safa-yı medeniyet... İla-ahire

Bir de matbaaca kitabın altını üstüne getirmişler. Evrak Perişan. Devr-i İstilaya Devr-i İstila Telemak'a karışmış ekseriyet üzere muahezatım böyle şeylere

dairdir. Hususiyle misal suretinde intihab olunan beyitleri beğenmiyorum. Baki selam ve selamet.

Kemal

Süleyman Paşa Namık Kemal'den bir yaş büyüktü. Namık Kemal Süleyman Paşa'yı tanıdığı günden kendi yevm-i vefatına kadar ona fevkalade muhib ü hürmetkâr bulundu. Abdülhak Hâmit'in divan harbinden sadır olan o zalimane hükmü müteakip, Namık Kemal'in midilli menfasından taziyetname edebiyatımızın şeh-kârlarından bir zade-i samimiyettir. Bununla beraber (Mebâni-l-İnşa)ya karşı büyük bir hararet göstermiyor.

Recaizade Mahmut Ekrem Bey ise Namık Kemal'in tilmizi ve efkârını daha serbest söyleyebileceği bir dostu idi. (Talim-i Edebiyat)a olan muazzam ve meşhur takrizinde diyor ki:

... Milletın edebiyata olan kabiliyet-i külliyesini tarik-i istikmale sevk için lazım olan esbabın biri de kavaid-i edebın bize mahsus bir tarzda tedvini idi. Meziyyatını efhama namını zikretmek kâfi olan edib-i marifeetperver Ekrem Bey talim-i edebiyatında bu ihtiyacı ifa eyledi.

Müellif eserinin birinci olduğundan ve o cihetle noksanından bahsediyor. Filhakika eser lisanımızda birincidir. Ve o cihetle noksanı değil, hak-ı takaddüm gibi bir fazlı vardır. Mamafih ihtimal ki noksanı da bulunabilir. Fakat bir millette edebiyat gibi ekser-i kavaidi zaman ve mekân ile tebeddül eden bir fenni tedvin etmekte mevcut olabilecek nokan yine başka bir lisandan tercüme etmekte gösterilecek kemalata gıpta-resan olur...

Namık Kemal'in, dediği gibi, (Talim-i Edebiyat)ın farz edelim ki noksanı bulunsun; fakat şöyle böyle yarım asır oluyor. Edebiyat pek çok değişti. Ve terakki etti. Sanat hakkında daha esaslı, daha ilmî fikirlerimiz var. Bununla beraber, Talim-i Edebiyat'ın noksanını ikmal edebilecek, hatta ona yetişecek bir mümasili şu ana kadar yazılmadı.

Üstad-ı magfurun kendisi bu sözleri bir gün bana söylemişti:

“– Ben (Talim-i Edebiyat)ı telif ederken, en müşkülata misal bulmakta uğraştım. Teceddüt-i edebi yeni başlamış idi. Matluba muvafık pek az eser vardı. Şimdi ihtiyar olmasaydım, yeniden telif ederdim. O vakitten beri çok güzel şeyler meydana geldi.”

Bunu söylediği zaman, üstatta amik bir teessür ve heyecan gördüm. O vakitten beri meydana gelen şeyler, kendi eserlerinin eseri, yani biraz da kendinin eseri idi.

Bununla beraber hiç birimiz Talim-i Edebiyat'ın mümasilini vücuda getiremedik. (Talim-i Edebiyat)a Ekrem Bey (Mebâni-l-İnşa)dan misal aldığı gibi, eserinden bir nüshada Bağdat'ta menfi bulunan Süleyman Paşa'ya göndermişti. Abdülhak Hâmit dünyada en çok iki şahsa düşman idi: **Mithat Paşa ve Süleyman Paşa**. Ve bu iki zata olan husumetini onların vefatından sonra da, âl ü yârânına teşmil etti. Ekrem Bey'in mekteplerde okuduğu bir derste (Mebâni-l-İnşa)dan bir misal getirmesi ve müellifine kendi kitabından bir nüsha ithaf etmesi metanet-i ahlakına delalet eder bir necibânedir. Süleyman Paşa buna uzun ve lisan noktasından malumat ve mütalaat-ı nafia ile meşhun bir teşekkürname ile mukabele etti.

(Talim-i Edebiyat)ın intişarını müteakip matbuatımızda kopan kıyameti şimdiye kadar hiçbir eser tahrik etmemiştir. O zamanı idrak edenler bu badireyi bir türlü unutamazlar. Bir tarafta Namık Kemal, Ahmet Mithat, Abdurrahman Süreyya, Ebuzziya, Abdülhak Hâmit, Sezai; ve tilmizleri diğer tarafta Cevdet Paşa, Elhac İbrahim Efendi, Kemal Paşazade Sait Bey, mekteb-i hukuk talebesinin bir kısmı. Ortada en çok tepinen Elhac İbrahim Efendi.

Ekrem Bey Mekteb-i Mülkiye'de, Cevdet Paşa hukuk fakültesinde belagat tedris ediyorlardı. (Talim-i Edebiyat)tan sonra telif edilmiş olan(Belagat-i Osmaniye) -ki Cevdet Paşa'nın eseridir- bizim zevk ve idrakimize ve lisanımıza yabancıdır. Paşa misallerini Türkçe âsârdan intihap ederek, sanki Türk lisanıyla bir Arapça ilm-i belagat yazmıştı. Mesela bir Türk'ün kulağı منشهرات kelimesiyle, İmr-ül Kays'ın -Arap belagat kitaplarında tenafür-i hurufa misal getirilen- منشهرات arasında hiçbir fark hissetmezken, bu

kitaba göre منشورات mütenafirdir. Bizim sem' ü lisanımıza pek munis gelen Laleliyi onlara sorunuz; derhal şaibe-i tenafürle malul gösterirler.

Efendiler, kendi tecrübe ve kanaatimle temin ederim ki, “edebiyat” namıyla, eşkâl ve kavaidi muayyen ve sabit bir ilim yoktur. Edebiyat, kavaitten değil, emsileden teşekkül eder. İddiamı teyit için bir misal arz edeyim:

“Makber”deki şu iki kıta, hemen herkesin hafızasında olmasa bile malumdur:

Ol mâh gömülmemişti hâlâ,
Ettim aceleyle azm-i sahra;
Yalnız sorayım dedim Hudâdan,
Hiçbir gelen olmadı semâdan.
Gezdim azıcık garib ve tenhâ
Baktım ki yerinde cümle eşya;
Bir şeyde tagayyür ettim his,
Ancak değişirdi fikr-i Mevlâ.
Kuşlar da devam söz ü sâza;
Mâlikti ağaçlar ihtiraza;
Derya görünürdün dûrdan, saf,
-Kim görse beni ederdi insaf-
Yokru acıyan o serv-i naza,
Çıkmıştı, emin idim, cenaze.
Bir pîr-i garip geçti gördüm,
Sandım götürür hayat-ı taze.

Bu kıtalardaki,

Derya görünürdü dûrdan, saf
-Kim görse beni ederdi insaf-

beyti tesir hususunda belagatin mertebe-i kusvasına varmıştır. “Talim-i Edebiyat” müellifi i’tizal ile muaheze eden eimme—belagattan sorarım: Şu beytin ruh tesirini kendilerince muayyen ve muteber sanayi-i edebiye tariflerinin hangisiyle izah edebilirler? Teşbih yok, istiare yok. Kinaye, tevriye, tecahül-ü arif, hasılı müessir-i fikriyeyi tasnif eden kaidelerin hiçbiri yok. Eimme-i belagattan bunun esrarını sormayınız. Sualinize verecekleri cevap, beytin güzelliğini inkârdır. Vaz’ ve tedvin ettikleri kavait haricinde onlar bir eserin güzelliğini anlamazlar ve inkâr ederler.

Fakat üstat Ekrem, “Talim-i Edebiyat”ın “Hissiyat” mebhasinde bu sırrı itirafıyla izah etmiş ve sanatın üzerine, Frenklerin Conventionnel dedikleri itibarî bir ilmin vazettiği perde-i tahakkümü kaldırıp atmıştır.

İşte bunu biz de, en evvel, Recaizade takdir etti. Kitabı talebenin hafızasına bî-lüzum kavait tahmil etmez. O yalnız zevk-i edebi tenmiye ve terbiye gayesine hâdimdir. Bunu üstat da eserin nihayetinde açık ve kati bir lisan ile söylüyor:

“... Bu tür kavaid-i edebiye Arap’ta zaten pek mükemmel olarak, mevcut ve mazbut bulunduğu halde bizim için bunları yeniden yazmağa ve bir takımın ıstılahat ve tarifatını tabire ne ihtiyaç var idi? diyenlere cevabım şundan ibarettir: Evet, bendenizce ihtiyaç pek kati idi. keşke o ihtiyacı görmeseydim de yeniden bir şey yazmak için birçok tetebbuat-ı müz’ice ile senelerce uğraşacağıma hazır tercümesi mevcut olan (mutavvel)ji hulasa ile işin içinden çıkıverdim! Lakin nazımda ta’kîde düşülmemek ve sözün tabiiliğine dahi hâlel gelmemek şartıyla istediğimiz gibi telif-i kelim edip dururken, artık meanideki (zaten beş yaşında bir çocuğun da pekala takdir edebileceği) takdim ve tehir muvafığı uzun uzadıya tayin ve iraedeki ebesi düşünen be bizim lisanda (kinaye) tabirinden umumiyet üzere, anlaşılman mana sedace mefhum-ı muhalifini kast ile, söz söylemekte ibaret ve ekseriya tariz ile hempa gider bir kaide-i belagat olduğu halde) bunu Arap’ın kavaid-i beyaniyesinden ve bütün bütün başka mahiyette gösterilen kinayeye hamletmek doğru olamayacağını mülâhaza eden ve istiare bahsi o kadar taksimat ve tarifata daha boğmaksızın bir Türk çocuğunun anlayabileceği gibi sade ve muttarit bir yolda anlatmak imkânını mütefekkir olan ve (cinas) gibi, (kalb) gibi hiç faidesiz bir takım sanayi-i lafziyeyi, mücerret Arap’ın bediinde bulunduğu ve kudema-yı üdebadan bir çoğunun dahi bir tehalük –i tam ile

kabul ve icra ettikleri için bugün de bilâkaydüşart aynıyla ve tamamıyla kabul ve nakledivermek, edebiyatımızın hâlihazırına göre, câiz olsa bile semere-bahş olur şeylerden bulunmadığını teemmül eden velhasıl -arapça demek olmadığını teslimde çaresizlik der-kâr olan- Türkçenin kavaid-i edebiyesi dahi kendi tabiatına, mizacına, hale göre tayin ve tedvin edilmek iktiza edeceği itikadından kendisini alamayan bir adam için bu yola gitmekten başka çare yok idi...”

Üstat Ekrem, bu mütalaatı, yarım asra karib bir zaman evvel, ilk defa olarak, serd ü ilan etmişti. Bu hususta kendi istidadı Namık Kemal’den daha ileriye gidiyordu. (Orak Perişan) müellifi Acemcenin kaydını kırmakla iktifa, fakat Arapçanın –haydi, ona hürmeten **tahakküm** diyeyim- hâkimiyetini dindarane ifa etmek istemişti. Türkçe nazımların eşkâlinde bile Arapça beyitlerle istişhad ederdi.

(Talim-i Edebiyat)ın tarzı ve hususuyla kısmen naklettiğim şu hatimesi memleketin fikriyat âleminde bir top gibi infilak etti. Sezai Beyefendi’nin (Ey gayret-keşan kavaid-i arabiye, silah başına! ...) emr-i müstehziyabesinden evvel, onlar silah başına koştular. Edebiyatın bu inkılabına karşı ilk hareket-i irticaiyeyi Cevdet Paşa’nın (Belagat-i Osmaniye)si ika ediyordu. Hâlbuki Cevdet Paşa, daha evvel, (Talim-i Edebiyat)a yazdığı ve (Talim-i Edebiyat)ta münderiç takrizinde (... Üdeba-yı asrın mümtaz ve ser-bülendi Mahmut Ekrem Beyefendi âsâr-ı eslaf u ahlaflı tettebbu ile istinbat eylediği kavaid ve zavabıtı cem ederek Edebiyat-ı Osmaniye’nin talimi hakkında bu kitab-ı müstetabı telif etmiş ve lisanımızın tertib-i usul-i edebiyatına ragıp u tarik-i edebe salık olanlara şâh-râh-ı delalet olacak bir gözü çığır açmıştır.), demişti. Böyle iken (Belagat-ı Osmaniye)de (Talim-i Edebiyat) müellifinin (tarik-i edebe salık olanlara şâhrâh-ı delalet olacak bir güzel çığır olan) mesleğine tamamıyla muhalif ve sarf-ı arabiye müttebi’ bir yol tuttu. (Belagat-ı Osmaniye) açıktan açığa kimsaye tariz ve imada bulunmaz. Lakin Cevdet Paşa’nın mahmillerinden Elhac İbrahim Efendi hem ders takrirlerinde, hem (Şerh-i Belagat) adlı eserinde Namık Kemal ve Ekrem Beylerle yârân u a’vânına mütemadi ve fakat gayr-ı âlimâne taarruzlarda bulunmaktan çekinmedi. Üstat Ekrem üstadı Namık Kemal’e olan gayr-ı münteşir mektuplarından birinde (Cevdet Paşa’nın Talim-i Edebiyat)ı takriz-i mahsus ile takdir ve mesleğini tasvip ile müellifi teşvik

etmişken, Elhac İbrahim Efendi'ye (Şerh-i Belagat) yazdırarak, muhalefet ve itiraz vadisinde kalmış) olmasından müteellimâne şikayet ediyor.

Biz bugün burada Recaizade'yi sene-i devriye-i vefatı münasebetiyle bir kere daha tebcili için toplandık. Ekrem edebiyatımızın mükemmel bir tarihi yazılmış olsaydı, şimdiye kadar söylediğim ve bilhassa bundan sonra söyleyeceğim sözlerden sarf-ı nazarla, ve birkaç satır şükran ile, üstat Ekrem'in nâm ü hatıratına irca' ı tazimat eder, susardım. Fakat me hazlar henüz tedvin ve tasnif edilememiştir. (Talim-i Edebiyat)ın kitap şeklinde intişarını müteakip - çünkü muhteviyatı birkaç seneden beri Mekteb-i Mülkiye talebesine takrir ve yalnız mektebin taş basmasıyla tab' u teksir edilmekte idi- memlekette kopan kıyametten o zamanı idrak etmemiş olanların çoğu ve pek çoğu bîhaberdir. Ben de buna ait malumatın bir kısmını sonradan istihsal ettim.

Bizde teceddüd-i edebî (Talim-i Edebiyat)tan evvel başlamış ve ilerlemişti. Nazma ilk inkılâbı (Sahra) getirdi. Bunu müteakip, Abdülhak Hâmit'in manzum ve mensur tiyatroları, çoğu felsefî, bir kısmı garamî neşideleri fasılasız intişar ediyordu. Böyle lisan eski kulaklara hoş geldi. Milletın ruhundan doğan bir teceddüdü, köhne zevkler (Frenk mukallitliği) zannediyorlardı. Sami Paşazade Sezai Beyefendi üstadımızın, yukarıda da işaret ettiğim tabirince (gayret-keşan kavaid-i edebiye silah başına! ...) koştular.

Sultan-ı zamanın zekâsı, edebiyat vadisine kadar çıkamazdı. Fakat mukaribleri ona bu vadinin -nazar-ı şahane her şeyden mukaddes olan- (istibdad- hümayun) için hatar-nâk olduğunu söylediler. O da ber-mutat icra-yı icabına müsaraat edilmesini Babîâli'sine emretmişti. Vaktin sadrazamı mı yoksa maarif nazırı mı, salâhiyettar olan bir makam sahibi Mülkiye ve Galatasaray mekteplerinde beş altı seneden beri edebiyat tedris etmekte olan şura-yı devlet azasından Mahmut Ekrem Bey'i nezdine celp ile, talebeye ders takrir ederken Namık Kemal ve Abdülhak Hâmit Bey'lerin âsârından misal irat etmemesini tavsiye etti. O irade ile bu tavsiyeye şura-yı devlet azasından Mahmut Ekrem Bey, âhir-i ömrüne kadar, hatta fazlasıyla itaat etmiş, talebesine ne Namık Kemal'den, n Abdülhak Hâmit'den, hatta ne de yeni ve

eski üdebadan misal göstermişti. Yani, efendiler, (Talim-i Edebiyat) musannifi o mekteplerin ikisinden de istifa çekildi. Bir baba evladından, bir reis aile yurdundan, bir vatanperver dâr u diyarından ayrılırken, nasıl bir ıstırab-ı kahr duyarsa, üstat Ekrem de öyle makhur ve mustarip çekilmişti. İsteseydi, yani Namık Kemal ile Abdülhak Hâmit'in âsârından derslerinde bahsetmeseydi o kadar sevdiği ve vazifelerinde ile-l-nihaye kalırdı; hem de zam-ı maaş ve terfi-i rütbe ve nişan alırdı.

Ekrem Bey'i vaktinden evvel ihtiyarlatan hadiselerden biri bu oldu. Üstat Ekrem'in yerine Mekteb-i Mülkiye'ye Elhac İbrahim Efendi'yi, Galatasaray Mektebi'ne de Muallim Naci Efendi'yi getirdiler.

Elhac İbrahim Efendi, galiba Evkaf Nezareti memurlarından, sarf-ı Arîce öğretilen (Dâr-üt-Talim) adlı bir mektebin müessisi ve başlıca müderrisi, Cevdet Paşa'ya Müdavim-i Kamus-ı Arabî'de mukayyet bulunmayan kelimeleri bilumum elsine-i beşeriyeden tard etmeğe azim, hâsılı lisanın, fikrin en küçük terakkisine ve tahviline muhasım bir zat idi. (Talim-i Edebiyat)ı derhal kadro haricine çıkararak Mekteb-i Mülkiye'de ki vazifesini ifaya, kendi eser-i telifi olan bugün nâm u şânı bile mensi ve meçhul bir kitabı okutmak ve hayfa ki üstat Ekrem'in yetimlerine ezberletmek suretiyle iptida etti. Kitabının ilk kelimesi şudur:

Her umurun

Yenilerin lisanı yıkmakta olduğunu yaygaralarla ilan eden büyük, yani efradı kesir bir fırkanın padişaha istinat ile Mektep-i Mülkiye'ye getirdiği edebiyat muallimi, ilk kelimesi hatalı bir kitap ile ıslah-ı lisana başlıyordu. Üstat Ekrem'in irşat u telkiniyle fikirleri açılmış ve zevkleri fevkalade kesb-i rikkat ve ciyadet etmiş olan talebeye Elhac İbrahim Efendi -مرضى عالی- dairesinde- her gün -veya kendi üslubuna yakışacak bir tabir ile- her eyyam acîb ve na-şenide emsile ve şevahid irat ediyordu. Namık Kemal, Abdülhak Hâmit'in eserleri bir mukteza-yı emir ve ferman-ı hümayun-ı padişahı derslerden ve mekteplerden tard u ihraç edilmiş yerlerine bir numunesini şimdi arz edeceğim

acayip ü eâcib ikame olunmuştu. En garibi olduğu için değil, fakat her nedense o zaman fevkalade iştihar etmiş olan şu ibare, Elhac İbrahim Efendi hazretlerinin yazdığı, okuttuğu ve talebeye ezberlettiği emsile-i edebiyedendir:

Suhte dilân-ı lihâs sa'y ü tettebbuu kıyamete kadar şerbet-i şehd-âmiz merhaba ve kahve-i taab karsa[?] فرسای -y1 ehlen ve sehlen ile...

Bu müzahrefat-ı kelemiye (Orak perişandan)dan, (Tarık)tan sonra, (Tefekkür)le (Sergüzeşt)le bir devirde, ve şu bedayi-i fikriyenin muvacehe-i giryanında evlad-ı vatanın hafızalarına boşatılıyordu.

Elhac İbrahim Efendi'nin garaib-i bî-payanından bir menkıbe vardır ki unutulursa edebiyatımızın tarih-i letaifi namına bir zıya olur: Arapça hangi kelimenin âhirine Türkçe bir edat getirilirse o kelimenin bu edat ile imtizaç ve Türkçedeki manayı ifade edeceğini Elhac İbrahim Efendi iddialarının birinde dermeyan etmişti. [Arapça “kitabet”den emr-i hazır olan “ektep” Türkçe edat-ı mastar olar “mak” ilavesiyle, “yazmak” yerine “ektebmek” denilir mi? ...] sualine Elhac İbrahim Efendi, [niçin olmasın?] “yaz” emr-i hazırımın mukabili “ekteb” iken “ektebmek” pekâlâ “yazmak” makamında kullanılabilir,] fetvasını bilâ-tereddüt veriyordu.

Ah! ... Nur içinde... Nurlar içinde yatası Elhac İbrahim Efendi hocamız, sizi Arapça affetsin.

“Talim-i Edebiyat”ın intişarını müteakip cumhur-ı üdebanın iki kısma ayrıldığını yukarıda söylemiştik. Kalemler ateşe başlayınca -tabir-i marufuyla- der ceng-i evvel edebiyat ile edep vaveylalarla meydandan kaçtılar. Artık ortada tenkit edilecek bir lisan, bir ilim meselesi kalmamıştı. Manzum, mensur, mukaffa, müsecca, müstezadeli şütüm mütevaliyen teati olunuyor; “Safo”nun diyarından, “Midilli”den “Namık Kemal”, fakat “Jüpiter” gibi yıldırımlar yağdırıyor; Abdülhak Hâmit'in “Golos”tan telgrafla manzum hicivleri şimşek çakıyor; Sezai “Ey gayret-keşan kavaid-i arabiye, Çinli kadınların ayaklarına giydikleri demir pabucu, siz bizim erkeklerin kafasına mıgeçirmek, bize bize serpuş mu yapmak istiyorsunuz?” diye ta Londra'dan bağırarak, soruyor; bu üstatların hepsinden genç iken şimdi pek muhterem bir ihtiyar ve pek hakîm bir

zat olan rüsümat emaneti ketebesinden Besim Bey, şahsen tanımadığı ve görmediği halde kemalatına âşık olduğu Abdülhak Hâmit'in şatimlerine gazete sütunlarında okuduğu meydanı isterlerse sokak ortalarına da kalb edeceği hakkında haberler gönderiyordu. O zamandan kalan vesaikten birini okuyacağım. Yalnız o zamanın değil, şu son senelerde tebarüz etmiş olduğu zannolunan bir halet-i hissiyenin ve bir lüzumun ta o vakit idrak ve ilan edilmiş olduğunu gösterir. Bu manzumeyi 1298 sene-i rumiyesinin kânun-ı evvelinde Abdülhak Hâmit Bey (Golos)ta yazmış ve yine o senelerde İstanbul'da neşretmiş idi. Unvanı "Talim-i Edebiyat için üstad-ı saniye tebrik ve teşekkür"dür. Ve *üstad-ı evvel*den şair-i azamın maksudu Namık Kemal'dir.

Ekrem ki asrımızda üstad-ı muktedir;

Ders olmasın mı bir söz ondan olunca sâdır?

Mütalaasından sonra, ve üstad—muktediri bihakkın tebcil ve sena eden on yedi beyti müteakip, mürtecaların ilimdârı olan Elhac İbrahim Efendi'nin şahsında bütün fırka-ı irticacı cem, ve muhatap ederek diyor ki:

İnsafa gel musahhih, yad ettiğin hatalar,

Gösterdiğin sahiha nispetle, hep atâdır.

Humkun zekâyâ karşı tarizi şöyle dursun,

Tebriği bir nakîse, takrizi bir belâdır.

Ehl-i kemale ta'nı feryadı der-hasudun;

Nâr-ı haset dilinde bir daimî cezâdır.

Nefret kılan özünden, takbih eder umumi;

Meyusdur o bikes zannetme hod setâdır.

Devran geri döner mi ağraz sadmesiyle?

Her inkılâbı dehrin âtiye rehnümâdır.

Ma'tuhlar şebaba hükm eylemek hayali,

Pîr-i sipihre dehşet bahş eylese becâdır.

Kâsır gelir ukule mahdut olan kavait;
Âti yolunda ric'at-ı merdud ezkiyâdır.
Efkâr, sermedîdir; etmez kabul tehdit;
Allah'a mansıp olmuş bir başka mâcerâdır.
Bittocrûbe şu sabit: Bir mukteza-yı hilkat,
Nezinde herze-gûnun her ferd jâjhâdır.
Elbette zevk-ı vicdan evvel zümrenin değıldir.
Sorsak pilav ü zerde şirintirin gıdâdır⁵⁰
Caiz mi bir hayali indî diyip de tezyif?
Her şeye biz cihanda indî desek revâdır.
Bir nev-zuhur ilmin maziye istinaden,
İnkârına tasaddî, bilmem ne iddiâdır!
Tesis eden esası bir fikirdir mücerret,
Maksuda muntabıksa, her hatıra (binâ)dır.
Bir encümen kararı bir fert reyidir ki
Kanun olur o bir gün şayan-ı iftikâdır[?] انتقاد.
Asra göre ve lakin malumdur ki her şey
Tedriç ile değışmek meşruh ve muktezâdır.
Mahiyet-i itibarı, tenkitler iradî,
Zaten de her hakikat aynıyla hülyâdır.
-Aynıyla hülyadır- teveccühü de tahayyül,
Zevk-i edepte elsem-i cumhura iktidâdır.
Cumhur ise cihanda cemiyet-i beşerdir;

⁵⁰ Yukarıda bahsi geçen (ehlen ve sehlen)ya Hacı Efendi bir kere de (pilav ü zerde) karıştırmıştı.

Kavmiyet anda diğerk bir bahs-i mu'tenâdır.
Kavmiyeti ararsak Türkler Arap değildir...
Hem-diniyiz o kavmin, kim borcumuz senâdır.
Türk oğlu Türk'e ama tealimi evvel edîbin
Üss-ül-edep bilinmek tevcih-i bî-riyâdır.
Üstatlık nişanı gördüm ben ol eserde,
Şâkirdiyim vazifem tebriğre ibtidâdır.
Ekrem, elimde şimdi meşkûr bergüzârın,
Kalbim lisanı âciz, can-ı çeşmi rûşenâdır.
Hâmit ne söylesin ki bir millet etti takdîr
Üstat ise buyurmuş: Namık sana senâdır⁵¹

Şu manzumenin yazıldığı zamana nispetle bugünkü lisan-ı nazmımız, yine büyük bir kısmını şair-i azamın yorulmayan azmine ve dehasına medyun olmak üzere daha çok mükemmeldir. Aruzun icabat-ı itibariyesi tahakkümünü hemen ihsas edemeyecek dereceye geldi. Manadan ziyade elfaza riayetkâr medlere, işba'lara meydan verilmiyor. Fakat neşidenin ihtiva ettiği fikirler, hükümler o kadar yeni ki yalnız bugün değil, gelecek asırlarda da okunacak olsa "Ne kadar doğru! ... Ne kadar taze ve ceyyid! ..." denileceğinde şüphe yok. Arap kavmiyeti haricinde hiçbir Türk'ün mevcudiyet-i ırkıyesini ihsas, hatta hissetmeğe cüret edemediği bir zamanda,

Kavmiyeti ararak Türkler Arap değildir iddiâ-yı muhakkile milletinin rüşünü en evvel ilan etmek, ırkını i'tak etmek; Abdülhamit'in yazılan yazıları değil, elinde olsa rüyada görülen şeyleri bile murakabe etmek isteyen sansürüne karşı, (efkârın sermedî olduğunu ve tehdit kabul etmediğini) söylemek, asra göre her şeyin tedriç ile değiştiğini iddia ve ispat eylemek

⁵¹ Üstat dediği Namık Kemal'dir ki (Talim-i Edebiya)a olan takrizinde (Meziyyâtını efhame namını zikretmek kâfi olan edip-i marifet-perver Ekrem Bey) demiştir.

fevkalade bir harekettir. Gerek Üstat Ekrem gerek Şair-i Azam (Talim-i Edebiyat) ve (Sahra) ile inkılâbı evvela ika, sonra ilan ettiler. Görülüyor ki bizim nesle pişva ve bize mütteka olan büyüklerimiz, her hatve-i teceddütte yabancı ve yalancı ananelerini ayaklara dolayan bir maziyi yıkmakla iktifa etmişler, yarım asır sonrayı da ihzar etmişler. Gidenlerin ruhuna rahmet okumak ve elyevm bir hayat ve bu mahfilde hazır bulunan ikisine, o büyük neslin bu iki büyük rüknüne: Abdülhak Hâmit'e ve Sezai'ye tûl-ı ömür ve refah u saadet temenni etmek bizim en aziz ve en mukaddes borcumuzdur.

*

* *

Hadist, Üstat Ekrem'in karşısına Elhac İbrahim Efendi'den başka, ikinci bir muarız daha çıkardı: Muallim Naci Efendi merhum.

Elhac İbrahim Efendi'nin garezi, Ekrem Bey'in şahsına değil, mesleğine, daha doğrusu Arapça olmayan her şeye ve herkese idi. Ekrem Bey'i bırakır, Muallim Naci Efendi'ye sataşır, yani iki muhalifin hiç birini ve hiç kimseyi ihmal etmezdi.

Fakat Muallim Naci Efendi merhum ile Ekrem Bey arasında, birincisinin vefatına kadar devam etmiş olan tezat ve ihtilafın bilinmesine tarihçe lüzum vardır.

Muallim merhum, Ekrem Bey'den beş yaş küçük, Abdülhak Hâmit Bey'le hem-sin idi. İstanbul'da Saraçhane semtinde, Ahmet Ağa'nın oğlu Saraç Ali Bey'in sulbundan dünyaya gelmişti. On yaşında iken, pederini kaybetti. Validesi Varnalı idi. Pederinin vasiyeti üzerine dayısı şairi kendisinden on yaş büyük biraderiyle beraber Varna'ya götürdü.

Muallim Naci'ye ebeveyni (Ömer) namını vermişlerdi. Hatta olduğu zamanda (Hulusi) mahlasını aldı. (Muhayyemat-ı Aziz Efendi)nin eşhasından (Naci Billah) meclup olarak, bu ismi kabul ettiğini bir mektubunda kendisi hikâye eder. Varna Rüşdiye Mektebi muallim-i saniliğine tayin edildikten sonra, aldığı unvan memuriyeti o memuriyetten infisal ettikten sonra da ömrünün sonuna kadar muhafaza etti.

Muallim Naci Efendi'nin İstanbul'ca iştiharı Cezayir Bahr-i sefid vilayeti mektubu kalemi mümeyyizi bulunduğu zaman Sakız'dan (Tercüman-ı Hakikat) gazetesine gönderdiği gazel ve manzumelerle başlar.

Bir insan, ne kadar müstait olursa olsun, çabuk tanınmak için, bir hamiye ... nasıl diyeyim, bir delile muhtaçtır. Muallim Naci Efendi'yi halka ilk tanıtan da -bilahare kaim pederi olan- Ahmet Mithat Efendi ile, Üstat Ekrem'dir. Ekrem Bey, malum, meçhul her imzaya dikkat eder ve yazılan şeylerin hiç birini gözden kaçırmazdı. Bir adamda hafif bir şule-i istidat gördü mü, ondan bir meşale çıkarmak üstadın en büyük zevki ve en büyük faziletlerinden biri idi. Naci'nin Sakız'da inşat etmiş olduğu,

Nedir o nevha şu vîrânenin civarında

Dokundu hatırıma hâl-i inkisârında

matlalı gazelini takdir ve hatta tahmis etti. Abdülhak Hâmit, yeni vadiyi henüz açmıştı. Naci'nin bu tarzda yazdığı âsârdan (Kuzu) ile (Feryat) unvanlı manzumeleri Üstat Ekrem, (Talim-i Edebiyat)a derç etti. Bugünkü zevk-i edebin pek basit bulunduğu şu iki neşidenin birincisi vuzuha, ikincisi tabiata misal gösterilmiştir.

Muallim Naci Efendi merhum Sakız'dan İstanbul'a gelir gelmez, Ahmet Mithat Efendi şairi aradı. Ve bin türlü naz u niyazlar arasında (Tercüman-ı Hakikat) gazetesinin edebiyat mümeyyizliğini mektubu mümeyyiz-i sabıktan uhdesine tefviz etti.

Muallim Naci Efendi'nin medrese tahsili kuvvetli, Arapçaya vakıf, Farişî'de mütebahhir olmakla beraber, Fransızcaya vukufu yoktu. Tercüman-ı Hakikat'teki intikadat-ı edebiyesini toplayarak, muallim unvanı altında, büyükçe bir cilt neşretmiştir. Efkârdan ziyade elfaza ve bilhassa elfaza ait ve pek basit ihtarat, o zamanın ihtiyacat-ı fikriyesini istifaya kâfi değildi. Bundan başka, (Tercüman-ı Hakikat) sütunları, müessisi Ahmet Mithat Efendi'nin arzusu hilafına, dehşetli bir vasıta-ı irtica oldu. Eski asırlarda bile layık-ı neşr görülmecek gazeller, her gün sütun sütun intişar ediyordu.

(Sahra)dan, (Eşber)den (Tezer)den sonra (Meyhane) gazelleri okumak hakiki terakkiper ver olanları cidden meyus etti. Muallim Naci Efendi otuz yaşından sonra Fransızca öğrenmeye çalışmıştı. Birkaç manzum mensur tercümesinin kuvveti yalnız Türkçe elfazındadır. Metinleriyle karşılaştırılırsa, merhumun Fransızcayı tamamıyla anlayacak kadar tahsil edememiş olduğu zahir olur.

Muallim Naci Efendi, (Meyhane) gazelleriyle edebiyatta irtica ika ederken, Kemal, Ekrem, Hâmit, Sezai Bey'lerle bunların pey-revanını gâh sarıh, gâh imalı surette tezyif ediyordu. Ahmet Mithat Efendi buna tahammül edemeyerek, pek az evvel damat edinmiş olduğu Muallim Naci'nin (Tercüman-ı Hakikat)ten alakasını kesti.

Tercümanın sabık edebiyat muharriri (Saadet) gazetesine geçmişti. Burada Ahmet Mithat Efendi'nin murakabesinde azade, Edebiyat-ı Cedide ile mütevaliyen istihza ediyordu. O vakit ki neşriyatına misal olmak üzere bir beytini irat edeyim:

Meâl-i nazm u nesri anlaşılmaktan muarrâdır

Müceddid şâirin tarz-ı beyânı sâdedir sözde

Bu müceddit şair, Abdülhak Hâmit, meali anlaşılmayan nazm ü nesri ise, (Makber)in metniyle mukaddimesidir. O devrin ahrar-ı efkârı bu beyti küfür telakki etti. Muallim, daha evvel, Tercüman-ı Hakikat'te iken Ekrem Bey'e de, fakat Şeyh Vasfi Efendi'nin kalemiyle,

Dinlemez zenzeme ki nükte-şinâsân-ı zaman

Irlama nâfile ey şâir efsürde-beyân

demmişti. Kendisine vaki olan tecavüze ehemmiyet vermeyen Üstat Ekrem, (Makber) şairine olan taarruzu bir türlü hazm ve affedemiyordu. Heveskârân-ı nâzımdan Menemenlizade Tahir Bey (Elhan) adlı bir mecmua-yı eşar neşretmek istiyordu. Ekrem Bey (Takdir-i Elhan) unvanıyla (Elhan)dan daha büyük bir risale neşretti. Tahir Bey'in vaktiyle Naci Efendi'yi tanziren yazmış olduğu (Gark-ı Nur) redifli gazeli münasebetiyle Üstat Ekrem Muallim

ile etrafındakilerin meslek-i müttehizini oldukça şedit ve tezyifkâr bir lisan ile muaheze ediyordu. Muallim Naci Efendi buna karşı (Demdeme) namıyla, (Takdir-i Elhan) hacminde kocaman bir risale neşretti. İlk cümlesi şudur:

Sahibü-t-talim ve-l-zemzeme, calibü-t-tefhim ve-l-demdeme Racaizade, şura-yı devlet azasından saadetli Mahmut Ekrem Beyefendi hazretleri bu kere (Takdir-i Elhan) namıyla bir kitap neşrine cüret etmiştir.

(Demdeme) bu cümle ile başlıyordu. Ve sizi temin ederim ki o sahifelerdeki cümlelerin en kuvvetlisini şu cümle teşkil eder.

Muallim Naci Efendi, bu hareketleriyle o devrin şubbân-ı edebini, yani istikbali kendisine muhasım etti. Ne Üstat Ekrem'in yerine tayin edilmiş olduğu Sultanî Mektebi, ne Mekteb-i Hukuk edebiyat kürsülerinde zatını talebesine sevdirebilmişti. Bu mekteplerde okuttuğu derslerle, diğer semerat-ı mesaiyesini (Mecmua-ı Muallim) namıyla tesis etmiş olduğu risale-i mevkute neşrediyordu. Bu sırada Elhac İbrahim Efendi ile Muallim Naci Efendi, bilmem kaçınıcı defa olarak, bir müsademe-i kalemiyede daha bulundular. Muallim, yazılarında virgöl kullanıyor, Elhac İbrahim Efendi ise, Arapçada virgöl olmadığı için, Naci Efendi'yi tahtıe ediyordu.

Elhac İbrahim Efendi, her yazısında mı, yoksa o makalesinde mi, pek de hatırım da kalmamış, sık sık ve birçok yazmıştı. Muallim Naci Efendi'nin verdiği cevapta bir beyit de vardı:

Ey taraftar-ı makalât-nüvîs

Acaba kaç sarf olunur bir senede? ...

O cevap-namenin galiba en güzel ciheti şu beyit idi ki hatırda bundan başka hiçbir noktası kalmamış! ...

İşte efendiler, (Servet-i Fünûn) edebiyatı teessüs ederken, edebiyat, harhara-ı ihtizarı bile kesilmiş, sönmüş, bitmiş bir halde idi. Namık Kemal'i Allah, Abdülhak Hâmit'i padişah susturmuştu. Üstat Ekrem, neşrettiği (Muhsin Bey), (Şemsa), (Pejmürde) gibi risalelerle kendi ihtiya-ı ibdamı tatmin edemiyordu. Uzun müddet tahammül edemedi. Mekteb-i Mülkiye'de

talebesinden olan Ahmet İhsan Bey'le, Sultanî'den tilmizi bulunan Tevfik Fikret Bey'i tanıştırmak, yeni mekteb-i edebî temellerini vazettiler. Ondan sonrası malum.

Bu bahsi bu kadar tafsil edişime sebep, Recaizade'nin hayatında (Talim-i Edebiyat) ile avakıbının en uzun merhale olmasıdır.

Şimdi de (Talim-i Edebiyat) müellifinin şairliğinden bahsetmek isterim:

On sekiz yaşında iken,

Yar her sudan hüveydadır şeb-i mehtapta,

Can u dil mest-i temaşadır şeb-i mehtapta

beytini inşat etmiş olan bir adama *şair değil* demek, şairiyetin medlûlünü inkâr etmektir. Ekrem Bey de Sadi gibi, Hugo gibi, Hamid gibi her vadide yazmış ve hepsinde muvaffak olmuş bir vüsat-ı kariha aranırca, onun rikhati sanatı beyhude rencide edilmiş olur. Ekrem Bey şiire başladığı zaman, tarz-ı kadim nısfı kurumuş bir ağaç, kuvve-i namiyesi tükenmiş bir toprak haline gelmişti. O kadar ki kendi tevellüdünden yarım asır evvel, vefat etmiş olan Şeyh Galip (Hüsn ü Aşk)ıyla bir yeni vadi açmak istedi ise de, Acem'in nüfuzundan kurtulamadı. (Hüsn ü Aşk)tan o kadar şöhretine rağmen, benim hiçbir şey anlamamış olduğumu söylersem, bilmem idraksizliğimi bir kere daha itiraf ve ispat mı etmiş olurum?

Ekrem Bey hayatının yirminci senesiyle otuzuncu sâli arasında, yedi sekiz sene kadar nazım ile tevaggulden vazgeçerek, bu yolda hiçbir şey yazmadığını (Nağme-i Seher) mukaddimesinde söylüyor. O kadar sevdiği ve küçük yaşta büyük bir istidat gösterdiği şiiri Recaizade, niçin hayatının en galeyanlı dem-i şebabında, birdenbire terk ediverdi? Sebebini kendisi (Nağme-i Seher)de söylemediği gibi, başkalarına ifşa ettiğini de bilmiyorum. Ben kaviyyen zan ve hükmediyorum ki Fransızca tahsil ederken, garp eşarında gördüğü güzelliğe fevkalade kapılmış ve bu sükût o meclubiyetten neşet etmiştir.

Fransızcadan (Atala)yı, (Meprizon)u lisanımıza nakletti. Edebiyatımızın Mesih-i muntazırı gelmek üzere idi. Ve Üstat Ekrem onun vürudunu Abdülhak Hâmit'in şahsında en evvel selamladı. Yeni yolda yazmak ve yazılmış olanları halka tanıtmak, anlatmak, sevdirmeye en büyük meşgale, vazife edinmişti. Ara sıra eski yolda gazeller, muhammesler yazmakla beraber -zira damarlarımızdaki hûn-ı ecdat, bazen bizi o yolda da inşa ve eş'ara sevk eder. Ve bunun en kuvvetli ve canlı misallerinden biri de şair Yahya Kemal'dir.-üstata Ekrem garp tarzında fakat şark his ve tefekkürüyle yazmakta devam etti. Eşarı arasında (Yâd Et) unvanlı bir neşidesi vardır ki (Alfred De Musset)in âsâr-ı meşhuresinden Rapelle-Toi adlı bir manzumenin ilhamıyla yazılmıştır. Erkem Bey'in bir mısraı gösterilemez ki (Alfred De Musset)den mütercim veya muktebes olsun.

İşte bir kabiliyet-i şairanenin garptan aldığı ve alabileceği feyiz böyle yerlerde müşahede ve tahlil olunur.

Üstat Ekrem'in mızrab-ı beyanı kendi rûbab-ı matemini inletmeye başlamadan inşaat ettiği eşarın en müntehabı, itikadımca (Yakacık)ta Bir Mezarlık âlemini musavver olan terci-i bendidir. Terci-i beyti,

Andım o bî-vefâyı garibâne ağladım

Geldi hayâli dîde-i giryâna ağladım

matlalı olan bu eser Baki'nin meşhur (Mersiye-i Süleymaniye)si tarzında, onun gibi terki-i bend değilse de, yine ve onun gibi bekaya namzet ve mazhar bir neşide-i hissiyedir.

Ekrem Bey'i gazelleriyle, garamiyata dair eserleriyle tetkik etmek isteyenler ondaki şairiyetin en zayıf noktasını görürler. Hayır, o bu âleme muaşaka demlerini tasvir edecek bir istidat ile gelmemiştir. O elem ve matem şairi idi. hem de eyvah! ... Kendi elem ve matemlerini terennüm etmeğe Kader-i İlahi'nin mahkûm etmiş olduğu bir şair...

Aşk, daha doğrusu muaşakayı tasvir ettiği zaman (Zemzeme) şairi, yazarken, ister müteheyyiç olsun, ister sakit, siz onu okurken hiçbir heyecan duymazsınız. O, salık değil, hicranın şairidir. Kim bilir, nasıl bir teessürün

ilcasıyla yazılmış olan şu şarkıyı okurken gözümüzün önüne giryan ve mübekki bir levha-ı hırman gelir:

Gül hazin, sümbül-i perişan, bağ zârın şevki yok

Derd-nâk olmuş hezâr-ı nağmekârın şevki yok

Başka bir haletle çağlar cûybârın şevki yok

Âh edip inler nesim-i bî-kararın şevki yok

Geldi amma neyleyim sensiz baharın şevki yok

Üstat Ekrem'in (Şemsa) adlı altmış üç küçük sahifeden müteşekkil bir eseri vardır. Dört yaşında bir kızcağz ki Anadolu'nun Bolu'sunda veya İnebolusu'nda her neresinde dünyaya gelmiş pek küçük iken ebeveynini kaybederek altı yaşındaki hemşiresiyle bîkes kalır. Hallerine acıyan bir hayır sahibi bunları İstanbul'a getirdiğinden büyüğünü diğer bir hayır sahibi, küçüğünü de Ekrem Bey evlatlığa kabul etmiş. Ekrem Bey'in hanesinde fart-ı naz ve nâim içinde iken birdenbire ufûl ediverir. İşte (Şemsa) o hem talihsiz hem talihli kızın halini musavver vecde-i müesser bir zâde-i samimiyettir.

Sâye-i sıyanetine almış olduğu bir yetimeye karşı bu kadar hassas olan bir adamı kendi evladının ziyayı elbette kahreder. Rezaizade'nin his-i übüvveti, ilk defa, ölü doğan veya doğduğu gün ölen kerimesinin mukadderatıyla yaralandı. Baba dünyaya gelecek çocuğuna -kız olursa- Piraye hazırlamış bekliyordu. Piraye dünyaya geldi. Fakat bir gün bile kalmamak şartıyla. Defnolunduğu yere bir alametçik vazetmek kimsenin hatırına gelmemiş. On beş sen sonra, (Göksu)da aile kabristanını ziyaret ederken, baba kızını, şair Piraye'sini tahattur eder. Macerayı babanın lisanıyla şairin lisanıyla şairin kaleminden dinleyelim:

... Şimdi bilemem ki o zaman ne mütalaada buldum da kimsesizler gibi, bîçarenin gömüldüğü yere bir alametçik vazetmedi. Hele hiç bilemem ki o zamandan beri ne türlü mevani karşıladı da bir kere ziyaretine gitmedim.

Geçen haziranın yirmi ikinci günü⁵² idi. Bir kuvvet-i maneviye beniş oraya sevk etti. Kabristana dâhil oldum. Latif bir sâyelik. Benden başka da hiçbir kimse de yok. İstedim ki ciğerparemin kabri yanında oturayım da bir iki saat düşüneyim. Düşündüğüm kadar hissiyatı kalbiyemin ahkâmına itaat edeyim. Çünkü ağlamaya kendimde istidat görüyordum.

Öyle hatırımda kalmış ki kızımın meşhudu mezarlığa girilince sağ cihette, bir tepecik üzerinde idi. eyvah! ... ki bakındım, aradım, öyle kabir ittihazına salih bir tepecik göremedim. Hatıra, zanna, zann-ı şüpheye, şüphe-i tereddüde münkalib ola ola, nihayet iş yakında karar verdi. Yakın ise tahakkuk-ı meçhuliyetten ibaret.

Bir mesruk altında meyusane oturdum. Bedihiyeti-i defter, bîvefa-yı peder; biri yetimâne ve hazin bir vaz ile diğeri celladane ve menfur bir tavır ile mukabele-i nigâhımda durdular birinin gözleri eşk-i tazallüm nisar ederdi; diğeri ki kan içinde görünürdü. Biri gülpuş-ı letafet-i ebedi; diğeri ulüvv-i berduş-ı dehşet, hasılı biri melek idi dipğeri şeytan.

Şiddetlice bir rüzgârın tahribin ağsan ile bir düziye hâsıl ettiği matem-i feza-şematet içinde gönlüm aşağıki mersiye-yi terennüme başladı. Gözlerimden tane tane ve birer fasıla-i mütesaviye ile önümde bulunan bir taş parçasına düşen yaşlar güya ki o terennümün usulünü tutardı. Bu rahmanî nağmeden şeytan müteezzi oldu, kaçtı. Melek ise bilakis izhar-i inbisat ederek, masumâne handeleriyle ruhumu okşadıktan sonra, pürnur-ı mücennah gibi, âlem-i bâlâ-yı safaya süzüldü. Ve nazarımdan kayboldu. Bedbaht ve şair pederşn gözünden ve kaleminden akan bu yaşları zaman bir türlü kurutamadı. (Küçüksü) Kabristanı'ndaki matem-i tenezzühten beş sene sonra, (İstinye)deki yalısında ve mağmum-ı havalı bir günde düşünürken, o kapanmayan cerihadan şu satırlar, katre katre tereşşüh eden kanlar gibi dökülüyor:

Zavallı Pirayeciğim! ... Seni unuttum mu zannedersin? ...

Çeşm-i cânım görmede şimdi yetişmiş bir Nihâl

⁵² 1298 sene-i rumiyesinin haziranı.

Kim kar altında kalan bir gülbün-i nevres-i misal

Muhtecib bir setre-i beyzada kad ü yâl ü bâl

Dîde nemlenmiş, nazar mahzun, o çok reng- i cemâl

Âh! ... Pirayem, meğer ki sensin ol nazik-i hayal

Güya ki bu şiiri bugün okumak için söylemişim. Âh! ... İşte yine o şekl-i şehidâne-i garibânenle gözümün önüne geliverdin! ... Heyetiyle şallara sarılmış, baş tarafı kırmızı bir dudak arusâne bezenmiş olan bir mücevher çekmecesine kadar tabutun büyük pederinin, او برسفيد زایش در خمد ملك koltuğu altında hayli şairane, hayli müessir bir manzara hâsıl etmişti. Gözlerinizi nurî bir kürecik olsun yekdiğerine mukabil gelmeden gözlerinden ebediyen nihan olmağa gittiğin genç babanın yüreğindeki bâr-ı girân-ı keder kendisinde mecal-i hareket bırakmamıştı ki senin tabutunu da taşısın. Hayır, bu da değil; öyle yakıştığı için öyle oldu...

Âh! ... Hiç unutmam: O gün fasl-ı harîfin en güzel, en latif günlerinden biriydi. Seni bir kayığa koyduk; gezmeğe götürür gibi (Küçüksü) Köşkü'nün yanına çıkardık; oradan yürüyerek derenin sağ cihetine geçtik; ufak kabristana dâhil olduk. Neyyir-i âlemin cûşâcûş olan ziyası her şeye galebe etmiş; tabiatı heyetiyle bir sükun ve sükût-ı amik içine düşürmüştü; hava cereyandan, derya telatundan, bayraklar hareketten kalmış, kuşlar bile zezmeden kesilmişti. Lakin kabristanın dâhilindeki hal yina başka idi: Cihan ne kadar nur-ı inbisat içinde handan ise, orası o derece reng-i iğbirar altında nümayan idi. zannolunurdu ki ahiretten bir küçük parça rû-yı arza düşmüş, âlem-i hayatı bir beht-i müteessirâne ile temaşaya dalmış idi. Mevkie hâkim-i mutlak olan sükûn ve sükûtu vücutlarımızın hareketi, ayaklarımızın sesi ile ihlâl ettiğimizden dolayı tabiatı bî-huzur ediyoruz sanırım.

Bir tepecik üzerinde kazılmış mezarın içine tabutunu vazettik; üzerine atılan iki üç kürek toprak-ı vahime de büyüdü, büyüdü bir dağ şekli aldı. O dağ yükseldi, yükseldi, müntehasına göz erişmez derecede kesb-i cesamet etti. Seninle aramızda peyda olan bu sedd-i haili, sandım ki, tecessüm etmiş ebediyettir.

İş bittikten sonra, birer ağacın altında meks olundu. Babam bir tavr-ı dindarâne bir eda-yı âhir-i tebeyyünâne ile cehren tilavet-i Kuran'a başladı. O kelam-ı semavinin, o lahn-ı uhrevinin tesir-i garibiyle gaşyoldum. Haftalarca beynim uyuşuk kaldı; cerih-ı kalbimden hiçbir ağrı hissetmedim.

Lakin o tepecik nereye gitti? ... O cesametli dağ oradan nasıl kalktı? ... Âh! Daha selabetini bulmaksızın toprağa lokma olan o kemiklerden şimdi bir zerre bulsaydım! ...

(Piraye)den sonra, Üstat Ekrem'in bir erkek çocuğu dünyaya geldi. Bunun hayattan nasibi Piraye'den daha ziyade ve fakat daha elim idi. babasının verdiği (Emced) ismini bir kere işitmeden, ne babasına, ne başkasına dudakları bir kelime, bir harf telaffuz etmeden, hiçbir uzvunu kımıldatmadan yeryüzünde yirmi sene serili kaldı. Piraye'ye ait olan biraz evvelki satırları (Tefekkür)den nakletmişti. (Tefekkür) yazılırken Emced Bey on yedi yaşında idi. hayatına en büyük saadeti ancak ecelin getirebileceği bedbaht oğlu, belki oğlundan daha bedbaht peder, yine (Tefekkür)de mevzuubahis ederken şu sözleri de söylüyor:

... Heyhât! ... Genç dediğimiz o bedbaht firaş-ı istarahata ihtiyarıyla uzanmamış... Felek onu bürda-ı deva-yı nâ-pezir ile esir-i bister-i melal etmiş. Cebinde parlaklık müncemit olmuş bir nur-ı zekânın donuk bir timsalidir; gözlerindeki uyanıklık münadim olmuş bir kudret-i nutkıyenin tercüman-ı infialidir. Ara sıra meyl-i ibtisam ile bir memnuniyet-i muvakkite gösteriyor. Kim bilir ne içindir?

Ecel, zavallı Emced'in beklediği nimet-i halası, azab-ı hayatı ona yirmi sene çektirdikten sonra nihayet lütfen ihsan eder gibi getirdi. Kitabe-i Seng-i Mezar'mı ondan dah zavallı babası yeisinden titreyen elleri ve gözlerinin yaşıyla yazarken Emced'in lisan-ı lâl ü bî-mecalinden ez-cümle diyordu ki:

Ettim ne bir sevâp... Ve hatta ne bir günah,

Hayran gelip cihâna serasime gittim âh! ...

Göstermek üzre ben dahi bir kere kâmetim,

Mevkûf-ı intizar kıyâm-ı kıyâmetim! ...

Bedbaht pedere, daha büyük bir felaket, daha derin, daha onulmaz bir ceriha mukaddermiş:

(Nijad)ın ölümü. Emced'den sekiz sene sonra, Nijad da on beş yaşında, babasını ömrünün sonuna kadar sürecek bir yeis-i hicran içinde bırakarak, Piraye'nin Emced'in yanında yapılan yatağında müebbeden uyumağa gitti.

On beş yaşında cihandan giden oğluna babası üç yüz büyük sahifeyi müteceviz bir ecelle-i matem ve elem yazmışken yine derdini istediği gibi ve istediği kadar dökememişti. (Nijad Ekrem) kitap olduktan sonra, onun on beş senelik ömr-i nâ-muradı da ebediyet oldu. Üstadı yakından bilenler tastik ederler ki Hazreti Âdem'den beri bugüne kadar gelmiş olan babaların hiç biri kaybettikleri evladına onun kadar acımamıştır. Ekrem Bey, Nijad'ın ufûlüne yeryüzünde on beş sene ağladıktan sonra, oğluna mülâki oldu. Bu on beş sene zarfında, denebilir ki, Nijad'ı babası bir gün bir saat unutmadı. Hayır, hata ettim. Üstat Ekrem'in Nijad'ını düşünmediği ve unuttuğu günler de oldu. Bunu sırası gelince söyleyeceğim.

(Nijad Ekrem)in sahifelerinde haşr ü neşr olan matemini ben burada mevzuubahis ederek, şu mahfil-i tebcili melal içinde bırakmak istemezdim. Fakat mademki eserden ve müessirden bahsettik, kitabın heyet-i mecmuası hakkında bir fikir vermek için (Nijad'ın Kabrinde) unvanlı, o ihtimal ki Nijad'ın kabrinde yazılmış bir on beyitlik neşideyi okuyacağım:

Bu vahşet-gehte, تنها, şüphe ettim iktirabından,

Çekindim sormağa ciddiyet vaz-ı tirabından.

Götürdü bir cihân-ı âmâli hep şehbâli altında

Uçan kuş -şâd, giryân- lâne-i cism-i harâbından.

Rûyun dolmuş veremlerle, yanarken hûn-ı mesmuun,

Nasıl biz duymadık bir ses o katil ıstırabından! ...

Veda ettim seninle, çehren örtülmüştü, ben açtım;

Sanırdım ki gülerdin giryeme zîr-i nikabından.

Yanmıştın öbür dünyada sen hâla peri-i mevt
Yanıp sermest çıkmak istemezdi câme-i hâbında
Karanlıklardan imdat ettim, gördüm sabah oldu...
Siyah olsun güneşler doğdu ufk-ı iğtirabından!
Neharın ibtisamatında gördüm bir hazin halet,
Düşündüm, belki kalmıştır, dedim, ruh-ı şebabından!
Beni yalnız bırakmazdın bu yolda hamir ü malul
Unutmuştun refik-i râhını, zannım, şitabından.
-Şuun-ı hilkate bîgâne kalmak en büyük hikmet-
Bu manadır benim derk ettiğim mani-i kitabından.
“Nijad, ey hâsıl-ı ömrüm, niçin gittin? ...” dedim amma
Bu acizter suale nâ-ümit oldum cevabından.

Recaizade Ekrem Bey’in hayat-ı übüvveti dört perdelik hakiki bir dramdır. Kendi gözünde ilk üç perdesi fecaatla, sonuncusu saadetle kaplanır. Piraye’den, Emced’den, Nijad’dan kâm alamayan zavallı baba, son mahdumu Ercüment Bey sayesinde pek mesut bir peder oldu. Ercüment Ekrem Bey’in fevkalade zekâsı, irfanını, aşk-ı sa’y ü tetebbuunu babası doya doya gördükten ve onun oğlu Muvakkar Bey’i de dört sene koklaya koklaya öptükten sonra, müteselli bir peder ve mutmain bir ced suretinde gözlerini kapamıştı. Bu mahdum ile hafid, Üstat Ekrem’in bin bir felaketine karşı kaderin bir ihsanı, bir tavizi oldu. İkisinin de devam-ı ömr ü saadetine dua ile, bu neci sülalenin hiçbir zaman münkati olmaması temenniyyâtını tekrar ederiz.

*

* *

Üstat ve şairden sonra, bir de hikâye-nüvis Ekrem vardır.

Üstatlığına kuyud-ı atıkayı kırmak ve Arap medresesinin kapitülasyonlarını ilga ile, şairliğine, mızrab-ı beyanını kendi evtâr-ı matemine

vururken gösterdiği fevkalade samimiyet-i tesirle mümtaziyet verdiği gibi; yazdığı hikâyeler arasındaki (Araba Sevdası)yla bir devrin mudhik bir çehresini tasvir etti. Sultan Abdülaziz zamanında, güya mülkî imar için, tahammül-şiken fedakârlıklarla hariçten istikraz edilen milyonlar, mülkî imar etmeden, İstanbul’da bir züppe sınıfı vücuda getirmişti. Araba Sevdası o züppelerin bir enmuzec-i tamını (Bihruz Bey) namı altında tersim eder.

(Alphonse Daudet)nin vefatında (François Coppée)nin müteveffâya ait bir makalesini okumuştum: Daudet’nin hem hayalinden, hem terassud tarassud ve müşâhedâtından mütevellid (Tartaren)i İspanyol edibi (Cervantes)in (Don Kişot)yla mukayese ederek, “Bizim Fransız edebiyatında (Don Kişot) yoktu. (Daudet) (Tartaren)iyle o boşluğu doldurdu.” diyordu. (Araba Sevdası) da bizim (Don Kişot)umuz, bizim (Tartaren)imizdir.

İstihza’nın hayat-ı içtimaiyede ara sıra fazilet-i terbiyetkârisi görülür. (Don Kişot) ile (Cervantes) şövalyeliğin, eserleriyle (Voltaire) papazlığın müziç tahakkümâtına en kahir darbeleri indirdiler. Birinci Napolyon’a bir emir-nâme ile (engizisyon) mahkeme-i zalimesini ilga etmek imkânını (Voltaire) ve (Voltaire)in istihzaları ihzar etmişti. İşte (Araba Sevdası) da öyle bir maksat ve muvaffakiyetle yazılmış bir eserdir. (Araba Sevdası)nın müellifi, evliya-yı cedidin pederi bulunduğunu bu münasebetle de tahattur ve ihtar ederken zevk-i vicdanı hissediyorum.

*

* *

Üstattan, şairden, hikâye-nüvisten sonra, insan olan bir Recaizade Mahmut Ekrem Bey vardır ki bunun huzurunda en nakisa-cû, ayıb-bîn, en müşkül-pesent olanlar bile husu’ ve huşu ile rüku ederler. Hiçbir levse sürünmeden, hiçbir yerde inhina göstermeden, kanaat-i vicdaniyesinin hiçbir zerresini hiçbir kimseye feda etmeden, faniler arasında altmış yedi sene kaldı. Bekaya intikal ederken, tıpkı hayatında olduğu gibi, başı yüksekte, sa’y u mütalaa ile kızarmış mavi gözleri ebedediyetin ufuklarına merkûz idi. böyle yaşadı. Ve böyle öldü.

Tevfik Fikret merhum derdi ki: “Üstat Ekrem bize mektep dersanelerinde yalnız edebiyat öğretmez, etvar u if’aliyle de telkin-i fezail ederdi.”

Vefakârlık ve vatanperverlikte Recaizade de edebiyat-perestlik kadar namütenahi ve lâyezâl idi. Namık Kemal, Magosa zindanında mahpus, metrûk ve mensî iken Mahmut Ekrem, onunla otuz sekiz ay muhabere ve üstadının kalbini telsiye etti. Büyük mahpusun pederi Mustafa Asım Bey o zaman ber-hayat idi. fakat o kitap, eşya, her neye ihtiyacı olursa, bu manevi küçük kardeşinden isterdi.

Vatanperverliğinin ilk terennümü 93 Harbi’nde yazdığı bir murabbada okuruz. O vakit kendisi de galiba mevkib taburlarına gönüllü yazılmıştı. Diyor ki:

Olur evladının ikbâl-i vatan-ı mültemesi,
Münhasırdır hep anın şânına cümle hevesi.
Ağlıyor işte vatan âh diyor her nefesi;
Yâ niçin olmuyoruz sıdk ile feryat- re’si? ...
Mâlik-ül-mülk odur, cümlesi Allah’ındır;
Nasıl isterse tasarruf o şehinşâhındır! ...
Senin ama buyruk izzet-i dil-hâhındır,
Vatanın feyzidir evlâdının elbet hevesi.
Kasd-ı tahrif ederek her tarafından düşmen,
İndiras üzere iken koskoca mebna-yı vatan,
Hânemiz kaydına düşmekte garibiz sen, ben!
Yıkılırken bir ev imâr ne lâyıf kümesi? ...
Ne bir ikbâl, ne bir feyz, ne bir şöhret için,
Vatana, millete, hasbî olarak, hizmet için,
Pençe-i bâz-i şimâlideki hürriyet için

Azm-i merdaneye hâil mi olur ten kafesi? ...

Biraz yukarıda, “Üstat Ekrem, Nijad’ın vefatından kendi irtihaline kadar, oğlunu bir gün, bir saat unutmadı” dedikten sonra, rücu ile “Hayır, hata ettim. Üstadın Nijad’ını düşünmediği, unuttuğu günler de oldu.”, tashihi ilave ile ve bunu sırası gelince söyleyeceğimi arz etmiştim. O sıra işte geldi! ... Söyleyeyim:

Balkan felaketi Üstat Ekrem’e hem Nijad’ı unutturmuş, hem Nijad’a Üstat Ekrem’i kavuşturmuştu.

Üstat Ekrem’in -irtihalinden tam yirmi beş sene mukaddem- kendisi için yazdığı kitaba ne senin kabrini nakş ne de bir sahife-i matbuaya derç edildiğinden edip-i mağfurun kıymettar hatırasını ihya için neşrediyoruz.

Kitabe-i Seng-i Mezar

Zâir takarrüp et! Şu muhakkar mezarı gör;

Vâlâ-makam şâir-i şöhret-i şiârı gör.

Bak hâlime şu câ-yı sükûnet-i kararda!

Encâm-ı kâr-ı dağdağa-ı rûzigârı gör.

Bak dahme-i melâl-i hayat-ı garibime!

Etrafını ihâta eden iğbirârı gör.

Mâhiyet-i tefekkürümün tercümânıdır;

Benden gubârıma şu hazin yâdigârı gör.

Fehm et keder ü tıynetimi hâk-i tîreden,

Bak hüzn-i tabıma, şu yığılmış gubarı gör.

Mevtin ne nimet olduğuna eyle intikâl,

Taht-üs-sera huzur-ı dil-i bî-kararı gör.

Mehcur-1 yâr-1 mahrem ü bîgâneym bu gün,
Âhir ne oldu daiye-i iştiârî gör.
Bir âh-1 bî-deva-1 dem-i vâpesin imiş,
Mefhum-1 şevk-1 zemzeme-i iftiharî gör.
Yâ Rab be-aşk-1 hazret-i Peygamber-i Güzîn,
Şâyân-1 merhamet bu günehkâr zârî gör.
Ey ümmetin şeffî'i Muhammed-i dem-i hesap,
Ayn-1 keremle *Ekrem*-i feryat-kârî gör.

Tarih-i tahriri 1307

C.59, Nu. 1538/64, s. 178 – 192

I. HABERLER

1. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Millî Edebiyat Münakaşaları

Son zamanda yevmî matbuat, edebî münakaşalara mühim bir mevki ayırdı. Bu, cidden mucib-i memnuniyet bir hadisedir. Bu meyanda bilhassa, millî edebiyat etrafında dönen münakaşalar, serd olunan fikirler, ayrı ayrı atkike layıktır. Servet-i Fünûn yakında be meseleye kendisi de esaslı surette temas edecektir. Şimdiki halde yalnız bir noktaya işaret etmek istiyoruz: O da, edebiyatımızın mütereddi olup olmadığı endişesidir. Bu iddia, bize biraz garip görünüyor. Edebiyatta “tereddi”nin en büyük vasfı, samimi olmamaktır. Yani, herhangi ecnebi edebiyatlarının körü körüne tesiri altında kalmak, mahalli duyguları sadık bir ayna halinde aksettirememektir. Mahalli duygulardan maksadımız da, doğrudan doğruya eseri vücuda getiren sanatkârın muhitinden aldığı teessürlerdir. Bu teessürler umum halk kitlesinin çarpan kalbini gösterebileceği gibi sanatkârın kendi samimi surette hissettiği elemeler de makes olabilir. Bu sebepten, mesela Fuzuli, Nedim tamamen millîdirler. Çünkü teessürlerini muhitten toplamışlardır. Nitekim Fransız şairlerinden Müsse ile Verlaine de millîdirler.

Hâlbuki bu şairler sırf kendi elemelerini terennüm etmişlerdir. Hulasa demek istiyoruz ki edebiyatta “tereddi”nin bazılarının zannettiği gibi maraziyetle hiçbir alakası yoktur. “Max Nordau”ın bu nazariyesi bugün mücerret bir nazariyeden ibarettir. Hakikatte ise şahsi olan her eser, millî addedilmelidir. Ancak, mesela bizim eski edebiyatımızda lisanın konuştuğumuz Türkçe olmaması bu eserlerin sirayet hassasını hiç şüphesiz daralttığı da bir hakikattir. Bunu kabul ediyoruz. Fakat bugün en açık Türkçe ile yazılmış en açık bir yazıyı da behemehal “millî edebiyat” numunesi addedemeyiz. Çünkü millî edebiyat sadece bir lisan meselesi değildir. Görüş, hissediş ve tahlil ediş tarzlarında da “mahalli” olmaktır. Bu suretle varılacak

netice, behemehal “halkın sesi, hakkın sesi” düsturu mudur? Yoksa bu düsturun daha şümüllü bir diğer ifadesi mi?... Bir “deha” eseri bile, aynı zamanda hem sınıf-ı mütefekfire, hem halka hitap eden, bunlarda müşterek bulunan, yani tamamıyla beşeri olan her ne varsa onları ifadeye kudreti yeten bir eserdir. Demek oluyor ki “halkın sesi en mükemmel surette insanın sesidir: Halkın sesi beşeriyetin sesidir.” Dememiz lazım gelir. Çünkü bütün vüsati ile “güzel” olan hiçbir eser yoktur ki “popüler” yani halka hitap eder bir eser olmasın. Yalnız halktır ki kalbine icra-yı tesir edilirse “bu eser güzeldir, bu eser beşeriyetin timsalidir.” diyebiliriz. Binaenaleyh, edebiyatta terreddi diye gösterilen sebepleri ancak bazı sanatkârların ihtimal gayr-ı samimi olmasında aramalıdır. Yoksa bizatihi edebiyatımızın “terreddi”si iddiasına hak vermek aynı hatalı görüşe iştirak etmektir.

Ahmet Haşim Bey’in Bir Makalesi

Millî edebiyat ve edebiyatta terreddi meselesi etrafında gazete muharrirlerinin edip, şair, müderris olarak tanınmış maruf şahsiyetleri ziyaret ederek yaptıkları mülakatlar galiba diğer tarafta bir kısım mütefekkir ve sanatkârları igzab ediyor. Çünkü onların da söyleyecek sözleri var. Fakat gazeteciler ne yapsın! Hepsine bir günde, bir hafta da yetişebilirler mi? Anlaşılan Ahmet Haşim Bey böyle bir intizardan bıkararak Akşam’da ilk ve ikinci makalesini yazdı. Ancak ikinci makalesini, -Edebiyatımız Müterreddi midir, değil midir sualine cevap vermeği yine bir diğer makaleye bırakarak- “bu hususta kendi düşündüklerimi gelecek satırlarda arz edeceğim!” diye bitirmesi bilhassa halk gazetesi muharrirlerini isticale sevk eylemelidir. Zira iki sütunluk bir mülakat ile kazanacakları zengin sermayelerinin birisini “Akşam” daha evvel ele geçirecektir!⁵³

Maarif Vekilinin Beyanatı

⁵³ Bu satırlar tertibe verilirken o günkü Akşam gazetesini getirdiler. (Terreddi) makalesi üçüncü sahifeyi tezyin ediyordu.

Maarif vekili Necâtî Bey Efendi'nin geçen hafta gazetelerde intişar eden mühim beyanatı, maarifimizin esaslı derecelerini pek derin bir isabetle gördüklerine delildir. Bu meyanda muallimlerin hayatını daha müreffeh bir şekilde sokmak lüzumunu da dermeyan ediyorlar. Şimdiye kadar bu hakiki yaraya bu kadar katiyetle temas edildiğini görmediğimizden büyük bir sürur hissettik. Vatanın istikbali ellerine mevdu' olan muallimler ordusunu hâlihazırdaki sefaletinden kurtarmak hiç şüphesiz cumhuriyet hükümetinin şerefini bir kat daha yükseltecektir. Maişet buhranı içinde her sene azasının mühim bir kısmını zayi eden maarif müesseselerimiz bundan böyle bu tehlikeden kurtulmuş olacaktır ki bunun ne erce yüksek bir düşünüş mahsulü olduğunu izaha lüzum yoktur. Aynı zamanda hars müesseseleriyle bu meyanda temaşa ve sinema gibi memlekete lüzum olan sanat ocaklarını da düşünen ve bunları hakiki gayelerine yaklaştıracak surette murakabeye lüzum gösteren maarif vekili bey bu hususta da memleketin bütün münevverlerini etrafında göreceğine hiç şüphe etmesin. Mesela bu meyanda yalnız adi vodviller ile bir zaman ki bedii yolundan inhiraf etmiş bulunan Dar-ül-bedayi ilk akla gelen müesseselerden birisidir. Ümit edelim ki maarif vekâletinin teşebbüsleri yakında her sahada memleketi medeni varlığına biraz daha sahip kılsın. Gerek fikir gerek sanat müesseseleri ilahî bire kımıldanışla canlansın ve her hususta harikalar gösteren Türklüğün zekâsı, ilim ve sanat hususunda da diğer milletlerden artık geri kalmasın!

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1540/66, s. 215

2. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Darülbedayi mi, Darü'l-zebzebe mi?

Geçenlerde “Halk” gazetesi Dâr-ül-bedayi’nin son zamanlar zarfında büsbütün şirazedden çıkan idaresi hakkında pek feci ve pek fecaati nispette gülünç tafsilat veriyor ve bu müessesenin geçirmekte olduğu buhranı acı bir lisanla teşrih ediyordu. Bir iki gün sonra “Cumhuriyet” de aynı meseleden bahsetti. Esasen senelerden beri anane haline gelen bu intizamsızlıklar vaktiyle büyük emeller ve gayelerle tesis olunmuş olan bu müessesenin adeta lazım-ı gayr-ı mufârik hususiyetlerinden addoluna gelmekte idi. Fakat istikbal için bazı ümitler de beslenmiyor değildi. İhtimal, deniyordu, en sonunda şehremaneti harekete gelir, memlekete çok lazım olan bu sanat ocağının pek sönük ve cansız yanan ateşini canlandırır, sanatkârlar da mesleklerinin ulviyetini artık takdire başlarlar...

Yazık ki temaşa meselelerine alakadar olanlar bütün bu düşünceleri yine kocaman bir hiçe müncer olmuştur. Heyet-i idare ve edebî azaları ancak kendilerine ait eserlerin -ama ne eserler?- temsilini temin edebilmiş, diğer tarafta her türlü kontrolden azade kalan mümessiller ise halkın zevkini ve hatta ahlakını tağşiş eden her türlü akıllarına gelen, ellerine geçen maskaralıkları piyes diye ortaya sürmüşlerdir.

Bu meyanda bundan üç sene mukaddim bir ramazan gecesi ilk defa temsil esnasında müthiş bir sukut ile yuvarlanan bir eseri bile üç sene sonra yeniden “ilk defa olarak” kaydıyla sahneye çıkarmak gibi, hiçbir mantığın kabul edemeyeceği garabetler de yapılmıştır. İşte “Halk” gazetesi geçen hafta sanat âleminde bir bomba gibi patlayan keşfini meydana çıkarınca hayret ve teessüfümüz büsbütün ziyadeleşti: Meğer “مسرحية الزسما”، “Tunus Gediği”, “Çapan Oğlu”, “Süruri Apartmanı” piyesleri heyet-i idareye gösterilmeden hodbehod sahneye konulmuş. Hatta “Sururi Apartmanı”nın beş katlı değil, binbir katlı rezaletini üstlerine haklı olarak almak istemeyen bazı heyet-i idare azalarının umumi münekkitlerle birlikte vakıa olan muahezelerine bu menfi şaheserin

peder-i manevisi İbn-ür-Refik Ahmet Nuri Bey heyet-i riyasetine bir protesto mektubu gönderecekmiş!

“**Halk**” gazetesinin bu ifşaâtına ilaveten kendi tahkikatımız ile şunu da ilave edelim: Yine böyle heyet-i idareyi ve edebiyeyi anka kuşu farzeden sanatkarlardan bazılarının delaletiyle yakından sahneye bir iki ucube daha çıkacaktır. Bunların da heyete gösterilmeyerek doğrudan doğruya temsil olunacağını söylemek ise zaidir.

Hulasa anlaşılıyor ki ortada ne sözünü geçirebilecek bir idare heyeti, ne de yaptığı bilir mümessiller grubu var. Bunlardan ikisiyle temasa geldik, aldığımız cevaplar şudur: “Şehremaneti bize temsillerden kazandığımız paraya ilaveten ayda dolgun dolgun ayrıca maaşta vermezse, beş bin lira ihsisâtı elimize bırakmazsa, tiyatromuz bu beş bin lira haricinde bir meblağla kiralamazsa, birkaç bin lirada yeni dekorlar imali için sarf etmezse biz ne heyet-i idare tanırız, ne şehremaneti! Kendimiz çalışıp kazanıyoruz, ne istersek onu oynarız, nasıl istersek öyle oynarız?” oynarsınız ama nadiren bir “Tunus gediği” ele geçirebilirsiniz. Diğerleri işte böyle yavan düşer.

Eğer insanlarda akıl ve mantık denen bir kuvvet varsa yukarıda kaydettiğimiz cevaplar karşısında bu aklın da, bu mantığın da iflas edeceği lâle u ebkem kalacağı muhakkaktır. Mademki bu iki gedikli aktörün babasız gurur ve azameti her şeyin fevkindedir, o halde şehremaneti için yegâne düstur-ı hareket bu işe “paydos” demek ve yeniden teşkilâta başlamaktadır. Umumi bir müessesenin nasıl olur da hususi menfaatlerin at oynatacağı bir saha haline gelebilir? Bütün dünyada hatta komşumuz dünkü çoban Bulgaristan’da temaşa asrın en büyük terbiye-i fikriye ve bediisini temin eden mükemmel bir alet şeklinde işlerken bizim gibi muazzam bir inkılâbı başaran ve istikbale dört el ile sarılan bir millet için bu kaybolan seneler yazık değil midir?

Vakıa darülbedayiinin şehremaneti tarafından mazhar olduğu nakdî muavenet, temaşa gibi heybetli bir işi hakkıyla yürütmek için ne kafidir, beş bin liranın lâ-akl yirmi bine iblağı lazımdır, ancak daha evvel kabiliyet sanatları itibariyle cidden iftihar duyduğumuz temsil heyetinin de biraz insafı,

biraz vakur ve yüksek eserler oynamağa teşne olması zaruridir. Yoksa maksat sadece **para kazanmak** zihniyetinde toplanırsa hiç şüphesiz daha çok pek çok seneler millî temaşaya malikiyetinden ümidi kesmek lazım gelecektir. Bu ise, ne büyük bir hüsrandır!

İşittiğimize göre darülbedayi dolaylarında heyetçe kabul olunduğu halde temsil için fazla çalışmak zaruretine katlanılması yüzünden uyuklayıp duransanız, on tane kuvvetli ve yüksek eser vardır. Fakat bilhassa bunların heyetçe kabul olunmuş bulunmasıdır ki bir şerait dâhilinde temsillerini imkansız kılmaktadır. Bu meyanda İsmail Müştak Bey'in "**Evlat Acısı**", Saibe İbrahim Nemci Hanım'ın "**Zincir**", "**Seyahate Davet**" ve Halit Fahri Bey'in manzum "**Sönen Kandiller**"i zikrolunabilir.

Acaba darülbedayi kaç senedir bize adi ve modası geçmiş vodviller haricinde hangi eseri verebildi? Geçen sene Ertuğrul Muhsin'in açmış olduğu feyizli temaşa cereyanından olsun, aynı kıymetli sanatkarlar ne çabuk bezdiler, ne çabuk usandılar?.. Halbuki dünya edebiyatı bugün genişliyor, temaşa yeni üstatların elinde düne kadar içinde döndüğü daireden dışarı çıkıyor, ruh tahlilleri yeni yeni şekillerde sahneye tatbik olunuyor, bizim darülbedayimiz ise elan "■" gibi "■" gibi tarz-ı kadim vodvilcilerin vaktiyle Fehim Efendi tarafından tercümeleleri tam otuz kırk sene temsil olunan köhne mallarını satmağa çalışır?... Bilmem ki daha ne bekliyorlar? İtalya'da bir pirandole çıktı, "Namus Şöhreti", "Altı Şahıs Müellifini Arıyor" gibi eserleriyle şimdiye kadar malum olan temaşa usullerini zîr ü zîr eyledi, ibtidayı neticeye neticeyi ibtidaya getirdi, mücerredâta, müşahhasat kıymeti verdi, bizim bundan haberimiz yok!... Fransa'da bir "le Norman" psikanaliz Psychanalyse ilmini yaratan Feruber'in nazariyelerini, tahteşşuurda gömülü duran arzu ve ihtirasları göstermeğe başladı, bu harika-asa, müşkül işi büyük bir kudretle başa çıkardı, bizim bundan haberimiz yok?... Bu ne hazin bir tecellidir: Ne darülFünûn müderrislerimiz halka muntazam konferanslar garbın ve yepyeni fikir cereyanlarından bizi haberdar eder, ne de böyle yüksek fikir ve his cereyanlarının mahal-i tatbik olması lazım gelen temaşa müessesemiz bunları düşünür, yahut düşünecek kafalar bulur? ...

Haydi bunların hepsine göz yumalım, fakat nedir bu keşmekeş ki darülbedayi sonu gelmez bir uçuruma, bir inhitât uçurumuna her gün biraz daha sürüklenmektedir? ... Soruyoruz, senelerden beri bu müessese hangi suretle millî bir temaşa cereyanına zemin hazırladı?.. Hangi millî eseri, hatta tasavvurlarıyla beraber baş tacı edeidi? Hangi gence cesaret verdi ve hangi millî telifâtı teşvik eyledi?... Belki ilk senelerinde böyle bir hayırlı yola atılmıştı, fakat sonra?

Sonra hiç... Gelsin vodvil!... Süpürge... Teneke... Netice cilveleri!... Beş katlı apartman rezaletleri!... Bu nasıl iş?... Darülbedayi bu mu demektir?...

Bizim gördüğümüz yaralar meyanında bilhassa tedavisi lazım gelen illetler şunlardır:

1. **İnzibatsızlık**
2. **Millî eser ve düşmanlığı**
3. **Parasızlık**

Bunların ikisi ifnâ etmek, ancak darülbedayiinin içinde uyanmasını temenni edebilecek yeni bir ruh ile mümkündür. Üçüncüsünü düşünmek ise şehremanete yahut daha doğrusu, her medeni memlekette olduğu gibi Maarif Vekâletine aittir. Bu üç yara kapanmadıkça darülbedayiinin hayırlı ve memleketin şerefiyle mütenasip bir hale gelmesi kabil olamaz. Nihayet, günün birinde ruhuna ve fikrine hiçbir kıymetle karşılaşamayan halk, tiyatronun seyirinden de çıkar, lakırdısından da.. Bu gidiş onu gösteriyor...

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1541/67, s. 230 – 231

3. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Cumbadan Temaşa

“Akşam”ın cumbada oturup kendi kendine mırıl mırıl bir şeyler söyleyen gedikli bir muharriri vardır.

Darülbedayiinin gediklileri gibi canı ne zaman isterse o zaman sahneye çıkar. Fakat bazen aylarca görünmediği de vakiidir. Bu defa yine şehnişinine kuruldu. Kırık dürbünü ile etrafı seyre başladı. Günün birinde, cumbasının altından bir kafilenin geçtiği gördü. Bunlardan ilk safta geçenler, tatlı tatlı, kol kola yürüyen ve yekdiğerine şefkatle, muhabbetle eski edebi hatıraları anlatan kelli felli, yaşlı edip ve şairlerdi. Arkadan da, hepsinin rengi kan kırmızı, afacan, ve münakaşacı olan bu günün edebiyatçı nesli geliyordu. Mamafih cumbada oturan zat, ne öndekilerin, ne de arkadakilerin münakaşasını anladı, ne de hatta bir tanesinin yüzünü görebildi. Bunların sözlerini nasıl anlasın ki bizzat kendisi pek semavi kurulmuştu, nasıl yüzlerini görebilsin ki, aşağıdan geçenler bu şehnişin bülbülüne bir kere bile başlarını kaldırıp bakmıyorlardı. O da derhel hükmünü verdi: “Bunlar, herhalde yalnız kavga ile şöhret kazanmak isteyen ve birbirinin ağzından lokmasını kapmaya çalışan edebiyat müracacılarıdır!”

Bir kere bu hükmü verdikten sonra, ancak başlarının tepesini görebildiği bu alayın üzerine bu müthiş ithamını bir bomba gibi fırlatmasına ne mani vardı? Yalnız, teessüf olunur ki masallardaki beyzade kadar bile olmadı. O beyzade hiç olmazsa elinde bir altın top ile beklemiş ve aşağıdan geçen dilberler kafilesi içinde en güzelini seçtiği zaman elindeki topu onun ayakları yanına fırlatmıştı. Ama aşağıdakiler de anlaşılan yukarıya bakarlarmış... Yazık!.. Bizim üdeba kafilesi, cumbada kendilerini gözetleyen böyle bir beyzade olduğunu hiç fark etmemişler!... Bilse imişler, herhalde işlerinden biri yukarıya bakardı da bu köşe efendisi de hiç olmazsa bütün bir nesil edibinin ilham perilerini hiçe saymaz, içlerinden belki bir iki tane güzelini ayırırdı.

Sonra rahat rahat yine minderine uzanır, altı ay sonra yine uyanmak şartıyla yeniden uykusuna dalardı!

Zavallı Mersin Efendi

Ramazan, geçen sene Şehzadebaşı'nda komik Hasan Efendi merhum daha ilk gecesinden aradı. Fakat bu asır-dâde, muhterem ihtiyara dediler ki: "O öldü. Artık onu arama..."

Ramazan da şüphesiz bu kara habere çok üzüldü. Bu sene de üzülecek: Çünkü meşhur çaycı Mersin Efendi rahmet-i hakka kavuştu. Hem de feci bir surette... Kendisini asarak...

Bu defa ölüm yalnız Şehzadebaşı'nı yalnız bırakmadı, aynı zamanda şiir, felsefe, temaşa ve hikâyenin dört yol ağzını da karalara bürüdü. Bu mateme nasıl hak vermemeli? Vaktiyle Mersin Efendi'nin nefis çayını nûş ederek az felsefi dimağlar mı yetişmemişti ve onun müfrit titizliği az şairin zekasıyla mısralarına mı cila vermemişti?.. Hele o dükkânda, ramazanın en civcivli gecelerinde, darülbedayinin temsil edeceği yeni piyesinin getireceği hakk-ı telifi ve ihtimal kazanacağı büyük muvaffakiyeti düşünerek nargile çeken kalender muharrirlere çok yazık oldu!.. Çünkü darülbedayi Tepebaşı'na naklettiğinden beri ilhamları sakat kalmıştı, bu defa büsbütün inmei olmasından korkulur!

Zavallı Mersin Efendi!.. Kendin bir harika idin, fakat çayın daha büyük bir harika idi: Senelerce kadeh kadeh dağıttığın ilham iksirini şimdi bu bedbahtlara kimler sunacak?

Fehim Efendi Fransa'da Madalya Alıyor

Tepebaşı'nda ellinci sene-i sanatını tebcîl ettiğimiz üstat Fehim Efendi'ye Fransa Maarif Nezareti maarif madalyası i'tâsına karar vermiş... Bunu Paris gazetelerinden naklen bizim matbuatımız da kaydetti. "Molier" gibi şöhreti âlem-şümül olan bir komedi dehasını memleketimize tanıtmamasından

dolayı Fransa'nın Fehim Efendi'ye karşı gösterdiği bu kadirşinaslık cidden şayân-ı takdir ve memleketim hesabına büyük bir muvaffakiyettir. Üstadı bütün kalbimizle tebrik ederken aynı zamanda kendi kendimize soruyoruz: Acaba böyle Garba tanıtacak daha pek çok kıymetli zekalarımız yok mu?.. Bu yüksek, millî vazifeyi ne zaman düşüneceğiz?

“Millet”in Komşu Şikâyetleri Sütunu

“Millet” gazetesi şimdi de komşularından şikâyeti olan karilerinin rahat rahat içlerini dökmeleri için hususi bir sütun ayırdı. Ya Rabbi! Yaşadıkça daha neler görüp neler işiteceğiz?

Eğer yakında bir başka gazetede bir yerlerinden şikâyeti olan kari kocalar için böyle bir sahneye küşat ederse mesele büsbütün çatallaşır... Hemen Allah o günü göstermesin!

Edebiyatın Nebâtât ve Tabakât İle Alakası

Mehmet Rauf Bey ile “Halk” gazetesi arasında cereyan eden edebi münakaşa esnasında Rauf Bey, halk zümresinin Tanzimat'ın ilk devirlerinde nebatı, hatta hicri bir hayat geçirdiğini iddia etmiş! Bir kari de buna hiddetlenerek “Halk”a gönderdiği mektubunun bir yerinde diyor ki:

“Fakat bu kaba mahlukât da olmasa idi, ve eğer onun hissi, idrâki bulunmasa idi, şimdi o, en yüksek olanlar yerin dibine geçmiş, en ince olanların boynu ezilip kopmuş olmaz mı idi?

Allah Allah... A efendim, böyle dehşetli sözler yazarak âlemi korkutmağa ne lüzum var?... Anlaşılan, Mehmet Rauf Bey, edebiyatın ulûm ile münasebeti vardır diye vaktiyle bir edebiyat kitabında okuduğu eski bir bahsi hatırlamış, sonra bu bahsi halkı zevki bahsine karıştırarak ulu orta böyle bir lakırdı sarf etmiş!... Şimdi ona kızıp da insanı korkutmak reva mı? Amma Rauf Bey'de de kabahat var, edebiyat bahislerinde ne diye nebata, tabakata başvurur?...

Vakıa edebiyatta bir dereceye kadar nebatî devirler vardır, her asırda muhtelif şairler, muhtelif çiçekleri sevmişler ve terennüm etmişlerdir, fakat ayrıca her edebiyatın bir de taş devri olduğunu bilmiyorduk! İşte Mehmet Rauf Bey bize bu mühim keşfini bildiriyor... Demek ki “Halk”ın kari haksızdır; meseleyi, alakası itibariyle doğrudan doğruya müzeler müdüriyetine havale etmek lazım gelir.

Acaba Nelerdir?

Bir gazete muharriri “Türk Musiki Yurdu” Reisi ile konuşuyor ve ne yapmak istediklerini soruyor. Bilhassa, “yurdunuz operet yapmağı düşündüğüne göre alafranga musiki esaslarını adapte etmek niyetinde misiniz?” sualine reisin verdiği cevap pek parlaktır:

– Ve yine söylediğim gibi, memlekette ciddi bir musiki cereyanı uyandırmak istiyoruz. Bunun için birçok tasavvurlarımız var?”

Acaba bu tasavvurlar nelerdir? Reis Bey bunları söylediğimde ne gibi bir beis gördüler? Yoksa asrî musikinin de farmasonluk gibi esrarlı köşeleri mi var?... Doğrusu anlayamadık.. Yahut, şunu anladık ki, ne yapsak istediklerini bu sualden sonra düşünecekler!

Miloviç Gittikten Sonra

Dilber? Viyanalı artisti götüren tren Sirkeci’den hareket edince arkasından âşıkların ahları, ofları işitilmiş... Ağlayanlar da olmuş... Fakat herhalde Fransız tiyatrosu müdürü de bu işe ağlamış değildir. Nasıl ağlamasın ki bu bağıryanık âşıkları artık ihtimal uzun müddet kişisi önünde bulamayacak!

“Vakit”in Ağustos Böceği

Cır cır ötüyor. Bazen de üst üstüne iki gün muhayyel bir muhakeme efsanesiyle aynı nağmeyi tekrarlıyor. Ama ne yapsın ki ağustos böceği yeknesâk nağmelidir.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1542/68, s. 246 – 247

4. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Lâtin Harfleri

Geçen hafta haberler meyanında Maarif Vekâleti'nde lisan ve imlâ meselesiyle iştigal etmek üzere bir komisyon teşkil ettiğini yazmış ve son zamanlarda imlâmızın herkesin keyif ve arzusuna göre aldığı şekillere bir nihayet vereceği ümidiyle bu haberi memnuniyetle kaydetmiştik. Yalnız bazı saitlerin bilhassa (ج) saitinin Çıkaracağı müşkülâtı da kaydetmiştik ki cidden mühim bir noktadır.

Mamafih bu hafta meselenin yeni bir şekle bürünmesi üzerine tekrar aynı bahse avdet ediyoruz. Bu yeni şekil, Lâtin harfleri meselesidir. Anlaşılan bu mesele birden bire alevlendi. Bakü'de inikâd edecek olan Türkiyat Kongresi'nde de mevzu bahis oldu ve lehte kararlar verildi bundan mâ-âda yeni tab' olunacak cumhuriyet evrak nakdiyesinde Latin harflerin bulunacağı ve hükümetin muhtelif memleketlerde harflerin suret telaffuzu hakkında tetkikata karar verdiği rivayet ediliyor. Bunun için de elif-bâyı savtı hakkında tanzim edilmiş bulunan beynelmilel bir eser tetkik ettirilecekmiş.

Hülasa, Latin harfleri meselesi günün en mühim bir meselesi halini almış bulunuyor hiç şüphesiz bu harflerin lehinde, aleyhinde pek çok neşriyât vuku bulacaktır. Ancak kendini çok zamandan beri belli eden bir ihtiyacın önüne durulamayacağı muhakkaktır. Bizim yegâne temennimiz, bu mühim inkılâbın tedrisat ve neşriyatı ani bir sekteye uğratmadan hallolunmasıdır. Bunun için de çok müteenni hareket etmek lazımdır. Mesela, Türkçede iki türlü okunan (ج) satini latince hurûf ile ifade etmek, ne suretle kabil olabilecektir? Misal ق لا ا "geldi, ağladı" kelimelerini alalım: Her iki (ج) saitinin çıkardığı ses mütehallifdir, buna rağmen Latince harfler ancak bize bir türlü (i) harfi verebilir. (y) ise samet (ج) sesi çıkaracağından mevzu bahis olamaz.

İşte daha bu gibi halli lazım gelen pek çok noktalar vardır. Bunları iyice düşünerek tespit ettikten sonra, gerek maarif, gerek matbuat sahasında Latin

harfin tedricen istimali hiç şüphesiz pek muvaffak olacaktır. Ancak, tespitin muvaffakiyetiyle neticelenmesi için aceleden sakınmak gerektir.

Celal Sahir Bey ve Beyaz Gölgeleler

Bu hafta inikat eden Türk Ocağı senelik kongresinde aziz arkadaşımız Celal Sahir Bey bir münasebetle “ben şairliğime rağmen işte hayâlâne mütemâil değilim” demiş. Şairin bu sözü uzun tecrübelerin neticesi olduğunu ihtimal karilerin çoğu bilmezler. Fakat Celal Sahir Bey’i yakından tanıyan dostları iş hususunda, ne civanmert ve ne ameli düşünüşlü olduğunu pek ala tasdik ederler.

Sevgili şairimiz yorgunluk nedir bilmez: Türk Ocağı’nda, Pierre Loti cemiyetinde, matbuat cemiyetinde pir aşkına çalışır, konferanslarda manzumeler inşâd eder, bir günün içinde bin işe koşar, ne bir ihtifalden geri kalır, ne de -Allah cümlemize uzun ömürler versin- bir cenaze alayına iştirakten... Fikret’in, Ömer Seyfettin’in mezarında müessir hitabeler eden odur. Hatta Ömer Seyfettin’in mezar taşı bile ancak onun teşvik ve himmetiyle dikilebildi. İşte bu sebepten dolayı diğer maruf bir şairimiz “öldüğüm gün Sahir’i hayatta bilirim fazla fütur ettim. Çünkü nasıl olsa cenazem ortada kalmaz” demiştir. Bu kadar alicenap ve faal olan ve her sene ebedi gençliğinin sene-i devriyesinde genç ve dinç bir çehre ile arkadaşlarına gülümseyen Sahir Bey’in her türlü şiiri yalnız ruhta veya masa başında hissetmesi, hayatta ise hayalâtan uzak yaşaması pek tabii değil midir?... Esasen şiirin amili hayatta insanı hiçbir beladan, görünür görünmez kazalardan kurmadığına bizzat şahit olmuştur. Bu münasebetle mütarekenin ilk devrine ait olan bir hatırayı okuyunuz:

İstanbul’un o feci günleri esasında bir akşam Kadıköy’ünde darülbedayiinin bir temsilde sahneye ilk defa olarak **Afife** Hanım isminde bir Türk kızı sahneye çıkacaktı. Bu mühim hadiseyi evvelden haber alan Sahir Bey o akşam Kadıköy’ünde bir dostuna misafir oldu. Gece tiyatrunun ikinci perdesi henüz kapanmıştı ki polisler sahneyi sardı. Oyuna çıkan Türk kızını istiyorlar

ve temsilin devamı kabil olamayacağını söylüyorlardı. Dışarıdaki halk ise üçüncü perdenin elan açılmamasına sinirlenerek kıyameti koparıyordu. Nihayet perdenin önüne darülbedayi heyet idaresinden bir zat ve onu müteakip bir aktör çıkararak oyunun men edildiğini söylediler. Fakat heyecana gelen halk bir türlü gitmek istemiyor, müthiş bir gürültü ile “niçin” diye haykırıyorlardı. İşte bu esnada sahneye son olarak bir temaşa müellifi çıktı. Hükümetin sahneye bir Türk kızı çıkmasına muvafakat etmediğini, henüz bu mühim inkılâp gününün gelmediğini mecburen söyledi. Derken kızılca kıyamet de koptu. Artık localar ve salonlarda ayaklar vuruluyor, bastonlar sallanıyordu. İşin fenaya varacağını anlayan tiyatro müste’ciri o zaman ne yapsa beğenirsiniz?... Birden bire salonda ve sahnede elektrikleri söndürtmez mi?... Zifiri karanlıktan bila-istifade kahraman Türk aktrisini sahnenin altındaki bodrumdan ve arka kapıdan kaçırdılar.

Vakanın bundan ötesini Celal Sahir Bey’den dinleyelim:

– Merak ettim, netice ne olacak diye sahneye girdim. Ortalık birden bire kararınca kulislerin arasında ne yapacağımı şaşırđım. Derken gözüme bir elektrik feneri tutuldu ve iki polis koluma girdi. Halka son defa söz söyleyen sizsiniz değil mi?... dediler. Hâlbuki ben bu esnada locaların arkasından geçiyordum. Kimin ne söylediğini işitmemiştim.

– “Haberim yok!...” dedimse de aldırmadılar.

– Buyurun... Karakolda ifade vereceksiniz... Dediler. Çâr u naçâr yola düştük..

Şimdi polislerden yalnız birisi yanımda yürüyordu. Ne güzel mehtaplı bir gece idi! Fakat mehtabın zevkini süreceğ halde değildim...

Bir aralık yanımdaki polis iltifat buyurdu:

– Beyefendi, siz beni ihtimal tanımazsınız ama ben sizi pek iyi tanırım..

Bilâ-ihhtiyar:

– Ya... Öyle mi?.. Cevabını verdim.

O zaman aramızda şu mükâleme cereyan etti:

– Evet... Siz vaktiyle İdadi'de bizim edebiyat hocamızdınız..

– Sahi mi? O halde çok teessüf ettim. Günün birinde böyle hocasına hayrı olmayacak, bilakis onu karakola ifade vermeye sevk edecek bir talebem çıkacağına hiç bilmezdim.

– Ne çare, efendim, vazife her şeyden üstün. Yoksa zatıâlinize pek çok hürmet vardır. Hele şiirlerinize bayılıyorum. Birçoğunu ezberlemiştir de...

Makalemizin bu noktasında hayretim büsbütün arttı. Fakat bu hissimi yeniden izhara vakit bırakmadan polis **Beyaz Gölgele**'den bir sonemi okumaya başlamasın mı?

Sahir, benimle gel, gecenin hali pek güzel, Çamlıkta...

Artık ne diyeceğimi bilemiyordum. Asabiyetim büsbütün ziyadeleşmişti. Polis samimi idi, yoksa o anda benimle istihza mı ediyordu?... Her ne ise karakolda sabaha kadar derdimi güç anlatabildim. Serbest kaldığım zaman polisin sesi hala kulağımda çınılıyordu:

Sahir, benimle gel, gecenin hali pek güzel,

Hakkın var, Sahir Bey!..

Hayatta şiir bir fayda vermiyor. İnsanı böyle manzumelerini okuya okuya, hürmetle karakola bile sürüklüyorlar...

Allah hemen cümleyi kazadan, beladan esirgesin!

Zıbın Oyununun Asrileşmesi

Selim Sırrı Bey'in Zıbın oyunu asrileştirmesi münasebetiyle bir gazeteye vaki olan **بابی** artık millî raksın da yavaş yavaş memleketimizde kıymeti anlaşılacağına delil addolunabilir. Üstadın tecrübeleri her halde âti için çok ümit vericidir.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1544/70, s. 279

5. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Millî Sahnenin Faaliyeti

Bu ramazan, İstanbul halkını en çok sevdiği bir sanatkâra kavuşturdu: Şadi Fikret Bey'e... “*Bican Efendi, Habip Neccar*” gibi unutulmaz rollerin büyük mübdii bu muhabbete cidden layıktır. Bu seneye kadar ondan mahrum geçen kaç ramazan, temaşa meraklılarını adeta yetim bırakmıştı. Gözlerimiz daima Ferah Tiyatrosu'nun sahnesinde hep neşeli çehresiyle onu arıyordu. Şükür ki bu ramazan doya doya seyredip alkışlayacağız.

Kaç senedir Anadolu'nun en tenha, en sakin köşelerine kadar hakiki bir temaşa zevki götürmek için dolaşan Şadi Bey, memlekete yaptığı ve bundan sonra da, yapmakta devam edeceği büyük hizmetten dolayı da ayrıca tebcîle şâyândır. Alnını süsleyen sanat ikilisi aynı zamanda millî bir şeref halesiyle de örülürdür. Daha birkaç gün evvel bir gazete muharririne, Anadolu'nun büyük ruhundan aldığı ilham ile nasıl çalıştığına, nasıl zevk duyduğunu, kasabalarda ve şehirlerde kendisine nasıl suhûlet ve takdir gösterildiğini, en az münevver zannedilen yerlerde temsillerinin ne derece alaka ile takip olunduğunu anlatan bu cuşûşlu sanatkâr, vazifesini terleyerek, yorularak ifa edenler içinde hiç şüphesiz derin bir gönül rahatı ile mesuttur. Böyle hiç yoktan bir eser vücuda getirenler bütün vesait arasında âtil kalanlara ders olmak iktizâ eder. İşte Şadi Bey'in teşkil etmiş olduğu “millî sahne” böyle bir eserdir. Heyet-i temsiliye içinde bir zamanlar nazar-ı dikkati daha az celp eden artistlerin büyük bir tekâmüle mazhar olduklarını da bu ramazan ibtidasından beri başlayan temsiller pek belîğ bir surette göstermektedir. Bu meyanda Selma ve Halide Hanımlar gibi düne kadar tanımadığımız kadın sanatkârların istidadında da şahit olduk. Az zamanda sahneye bu derece alışabilmek ise pek kolay bir iş değildir. Ancak başlarındaki müdürün zekâ ve idaresidir ki bu istidâdları gittikçe tenmiye etmektedir.

Millî sahnenin bu hafta temsil ettiği piyesler meyanında bilhassa “**Kılıbık**” ile “**Vicdan**” mühim bir temaşa hadisesi oldu. Şadi Bey'in

“Sekizinci”deki Habip Neccar ve “Hisse-i Şayia”daki Bican Efendi rolleri yanında bu “**Kılıbık**” rolü de, erişilmez bir ibdâdır. Otuz beş seneyi mütecaviz bir hayat izdivaç içinde bir gün bile mesut olamayan ve acüze bir kadının tahakkümü altında her gün ezile ezile bir insan kuklası haline gelen biçare, aciz bir adamın -tabir-i marûfiyle bir kılıbığın- tipini o ne canlandırdı! Daha ilk perde de Şam hırkası ve takiye ile sahneye çıktığı dakikadan son perdenin son meclisine kadar halk gülmekten kırıldı. Hulasa sanatkârın bu rolü terkip edişteki kudreti her türlü takdirin fevkinde diğer sanatkârlar da rollerinde, “Kaynanam” vodvilindeki emsalsiz muvaffakiyetini aynı kudretle bir daha elde etti.

“Vicdan” piyesi ise meşhur Fransız romancısı Paul Bourget’nin iki perdelik maruf bir eserinden adaptedir. Şadi Bey’in bunda rolü yok. Fakat Nurettin Şefkati Bey, ikinci perdeyi sarsan alkışlar içinde millî sahne temsillerinin diğer bir cephesini kazandı ki o da dram ve faciadır.

Bütün bu temsillerin Tayyare Cemiyeti menfaatine verilmesi de sanat çelenginin yanında bir de vatan çelengi ilave etmiştir. Bu da, halkımızın memnuniyetle kaydettiğimiz rağbete ayrıca bir kıymet vermektedir.

Millî Filmler

Bu hafta **Vakit** gazetesi bir makalesinde Türkiye’de sinemalığın nasıl başladığından, bilhassa **Kemal Film**’in **Nur Baba, Kız Kulesi’nde Bir İzdivaç, Sözde Kızlar** gibi kurdelelerindeki muvaffakiyetinden bahsederek bilahare bunun esbâb-ı sükûtunu anlatıyor. Filhakika **Ertuğrul Muhsin**’in himmetiyle vücuda gelebilen bu kurdeleler ve daha bazıları ati için çok ümit verici bir şekilde idi. Sinema gibi muazzam bir işi her türlü vesaitsizlik içinde bu derece başarabilmek bile hakikaten pek büyük takdirlere layıktı. Ne çare ki Eyüp’teki stüdyo’nun fabrikalar müdüriyeti tarafından dikimhane yapılmak üzere tahliye ettirildiği günden sonra memleketimizde de başlamış olan bu sanat bir daha kendisine çalışabilecek bir yuva bulamadı. Nihayet günün birinde öldü. İşte **Vakit**’in makalesi bu tarihçeyi naklediyor ve neticede,

Avrupa ve Amerika'da bu uğurda sarf edilen milyonları hatırlatarak, aynı şeyi memleketimizdeki vesaitsizlik içinde bizim de yapabilmemizin pek büyük bir cüret olduğunu söylüyor. Bu, şüphesiz ne kadar acı olsa da hakikattir. Ancak bu mevzu etrafında kalem yürütecek arkadaşların hep böyle bedbin olmamaları lazımdır. Çünkü bir zamanlar **Kemal Film**'de olduğu gibi ufaktan başlayacak teşebbüslerin- sermaye ile birlikte- yavaş yavaş imkân haricinde değildir. Yeter ki, bu işin başında Muhsin gibi bir rejisör ile Kemal Film sahipleri gibi müteşebbisler olsun... Her eskiyi yenilemek ve her medeni faaliyetleri bu vatanda da, uyandırmak isteyen gençlik, ancak böyle düşünüyorsa muvaffak olur. İstikbal, çalışan milletindir. Bugün mademki biz de çalışıyoruz, sinema gibi son asrın mühim bir sanat şubesini ihmal edemeyiz. Gayemiz her halde sinemacılığın memleketimizde de inkişâfı olmalıdır. Bütün milletlerin istifade ettiği büyük kıymetli millî hırs ve propaganda sanatından Türkler de müstağni kalmaz. Aynı zamanda, bu bir gün gelip memlekete yeni bir servet menba'ı teşkil edebilir. Meselenin, bedii her türlü cephelerinden sarf-ı nazar, yalnız bu millî ve iktisadi cephesiyle bizim için âtide bir müşevvik olmak lazımdır.

Asrî Karagöz

Halk gazetesinin sütunlarında oynatılmaya başlanan zamane Karagözü bazı karilerin hoşuna gitmekle beraber rüfeka meyanında tenkitleri de uyandırdı. Fakat biz bu hususta daha munsif düşünüyoruz: Bu sütunlarda oynanan Karagöz'ün muhakkak bir faydası var ki, o da, aynı zamanda iki işi birden görmesidir: Birincisi, üç kuruşa bir gazete, ikincisi de bâd-ı hevadan bir Karagöz seyri...

İktisat Günü'nde bin bir derde dua araştıran kâğıttan **Halk**'ın bu suretle gezen, dolaşan ve okuyan halka iktisadi bir hizmette bulunmasını ne de fazla görmeli?...

Ama diyeceksiniz ki **Karagöz** perdede oynanır. Ne ziyarı var?... Beşiktaş İskelesi üstündeki dans salonunun- kapılar kilitlenince-

pencerelerinden aŖađıya inenler **Karagöz'ün Balo Sefası'nı** sokakta oynuyorlar ya...

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1545/71, s. 295

6. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Dâhi-i Azama İkametgâh

Bu hafta gazeteler yazdı: İstanbul şehri büyük Türk şairi Abdülhak Hâmit'e nazîâne bir hediye vermek arzusundadır ve bu hediye, Türk Edebiyatı'nı mazinin küflü sahifelerinden kurtararak ona yeni ve yüksek ufuklar açan lâ-yemût üstada tahsis edilecek bir ikametgâhtır.

Hâmit Bey bir zamanlar Viyana'da yazıp gönderdiği manzumesinde yüzümüzü teessürden kızartan sefaletini teşrih ederken geçmiş devirlerin sanatkârı açlığa mahkûm bırakan lakaydısına son bir sille indirmişti. Fakat geçen sene bütün Türk milletinin cuşûşla tebcil ettiği yetmişinci sene-i devriye-i hayatını idrak eyleyen büyük dâhi artık mazideki o nankörlük senelerini unutmuş olsa gerektir.

Bugün bütün Türk âleminde başı göklere varan bu necip şiir timsali, millî mefahirimiz meyanında layık olduğu umumi hürmet içinde haledâr olarak yaşıyor. Ona dünyevi bir mekân temini şüphesiz bir vazifedir, fakat kalbimizde kurulu olan yuvası asırların yıkamayacağı bir mabettir. Bu mabette tebcil, şükran ve cuşûş, ziyadan bir esir içinde müşterek yaşıyorlar.

Neyyire Neyyir Hanım

Sanatkâr Neyyire Neyyir Hanım, bu hafta Rusya'dan İstanbul'a avdet etti. Fakat burada bir müddet kaldıktan sonra tekrar Rusya'ya gidecektir. Çünkü orada, asrın en büyük rejisörü Meyerhold Tiyatrosu'nda üstadın derslerini takip etmektedir.

Ertuğrul Muhsin ile beraber Rus temasını esaslı surette tetkik etmek azmini taşıyan Neyyire Hanım'ın her sene inkişafına şahit olduğumuz istidadı, birkaç sene sürecek olan bu devre-i tahsil sonunda bütün manasıyla genişleyecek ve hiç şüphesiz Türk sahnesi, bu, her cihetçe müttekâmil mümessileden ileride en büyük hizmetleri bekleyecektir.

Sanat âleminde ilk defa varlığını **Ateşten Gömlek** filminde gösteren ve bilahare gerek Darülbedayi’de gerek geçen sene Ertuğrul Muhsin’in teşkil etmiş olduğu sahnede pek mühim rolleri muvaffakiyetle temsil edebilen Neyyire Neyyir Hanım, bilhassa facia oynamakta hemen hemen yegâne bir Türk aktrisidir. **Kırmızı Fener** piyesindeki harikulade muvaffakiyeti bunun en büyük delili olarak gösterilebilir.

Neyyire Neyyir Hanım her şeyden evvel hissederek, hatta bütün benliği sarsılarak oynuyor. İhtimal komedi temsilinde bazen muzır olabilen bu seciye, facialara pek uygun düşmektedir. Nitekim “Kırmızı Fener”deki rolü oynamak için ancak böyle bir sanatkâr seciyesine lüzum vardı. Galiba bu çalışkan ve zeki mümessilenin diğer mezâyâsına takaddüm eden bu hususiyetten dolayıdır ki, bir gün, genç şairlerden birisi aşağıdaki beyti irat etmiştir:

Bin facia oynar ezberinden,

Asabı da oynuyor yerinden!

Son söz olarak, Neyyir Neyyire Hanım’a Rusya’daki say’inden doğacak büyük muvaffakiyetlerini bizi pek çok bekletmemesini temenni ederiz.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1546/72, s. 311

7. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Mimar Sinan

Geçen hafta Mimar Sinan'ın 338. sene-i devriye-i vefatı müsadifti. Bu münasebetle gazetelerde bu dâhi Türk mimarı hakkında yazılar intişar etti. Bilhassa Mimar Mazhar Bey'in makalesi bunlar meyanında Sinan'ı en iyi anlatan bir vecizedir. Bu makalenin bir kısmını nakledelim:

“Sinan'ın mimarı da husule getirdiği inkılâp ve tekâmülün esaslarını tetkik edersek görürüz ki, o zamana kadar Türk mimarisinde büyük kubbeli eserler inşasındaki usul ve kavaid-i fenniye ve inşaiye ve büyük açıkları az mesnetlerle kapamak esasları tamamen hallolunamamış bir şekilde idi. Fakat Mimar Sinan büyük kubbelerin taksim ve muvazenet nokta-i nazarından evvela bütün usul ve esâsât-ı fennesini halle, bilhassa Süleymaniye'de bunu tatbike muvaffak olmuştu.

O zamana kadar kubbenin usul-i inşası itibariyle en büyük ve şâyân-ı ehemmiyet eser **Ayasofya** idi. Ayasofya'nın kubbesi cesim dört ayak ve dört kemer üzerine istinât etmektedir ve etrafında müselles **کرویلر** mevcuttur. Fakat ibtidâda büyük kubbe için ayaklara kâfi derecede metanet verilmemiş olmasından dolayı kubbe inhidâm eylemiş idi. Nihayet bir çok müşkülât-ı feniye muvacehesinde kalan Bizans mimarları kubbeyi şakulî büyük bir seren üzerine kemer kalıpla yapmak mecburiyetinde kalmışlardı. Bu mahzurları nazar-ı dikkate alan Sinan Selimiye'de kubbeyi dört ayak üzerine yapmayıp sekiz ayak üzerine istinat ve bu ayaklara gelen sıkleti müselles **کرویلرله** hariçteki kemere sevk eylemek usulünü takip ve tatbike muvaffak olmuştur. Bu usul müşkülâtıyla beraber gayet hendesî düşünülmüş bir tarz-ı inşattır.”

Bu satırlar Mimar Sinan'ın ne mübdi' bir zekâsı olduğunu vazihen anlatmaktadır. Hulasa bugün, Türk simasını Edirne'de ve Anadolu'nun muhtelif mahallelerinde üç yüze yakın nefis eserle süsleyen bu sanat dehâsını binlerce millî mefahir arasında ayrıca tebcîl ediyoruz.

İstanbul'un ufuklarında Süleymaniye'nin narin minarelerine dalan nazarlarımız her lahza Türklüğün mazideki sanat kabiliyetini tasdik etmekle beraber, istikbali de aynı mağrur bir bakışla selamlıyor. Çünkü şuna eminiz ki, tazyik ve istibdat içinde geçen asırların yetiştirdiği Sinan Bey gibi sanatkârların bundan sonra ebediyen hür ve mesut yaşayacak olan Türkiye'de daha büyük bir kudretle inkişaf edebilecektir.

Hattatlar Sergisi

Her sene ramazanda açılmakta olan hattatlar sergisi de bu defa açıldı. İki yüzü mütecaviz kıymetli eser, sergiyi ziyaret edenlerin daha ilk günler zarfında haklı olarak takdirini kazandı. Bu meyanda bilhassa Hacı Kâmil Efendi'nin selis, İsmail Hakkı Bey'in celî ve zerrin boya ile yazılmış yazıları Hulusi Efendi'nin (Bâ-mâlik-ül-mülk) levhası, minyatür muallimi Hüseyin Bey'in tahta üzerine İrankâri işlediği paravana ve tabaklar ve nihayet Kemalettin Efendi'nin cam üstüne paravana, fener ve kutusu pek nefis birer sanat eseri diye alkışlandı. Hakikaten köşelerinde mütevazi, sessiz bir sa'y ile, gerek hat gerek nakış ve tezhip sanatını öldürmemek için ruhlarının bütün heyecanı ile çalışan bu sanatkarları nasıl takdir etmemeli?... Şarkın hurafelerini yıkan Türk milleti için yine o şarkın bilhassa kendisine asırlara nişâne-i iftihar olan nefis sanatlarını korumak da ayrıca bir vazifedir. Çinicilik gibi, hat, minyatür ve tezhip gibi bedii numunelerin herhalde yaşaması ve yaşatılması lazımdır ve bu hususta ne kadar çalışılsa yine azdır. Son birkaç seneden beri az çok bir himaye ve teşvik görmeğe başlayan **resim** sanatı gibi **hat ve tezyin sanatlarında** aynı himayeye mazhar olması cidden özlenir. Bilhassa Maarif Vekâleti'nce her türlü nefis sanatlar hakkında ihdâsı arzu edilecek ufak mikyasta nakdî muavenetler, adetleri her halde pek azalmış olan bu kadim sanat erbabını ayrıca tergibe medar olabilir. Aynı zamanda bu, miktarı iki yüzü bulduğu halde ancak altmış muntazaman hat mektebine devam ettiği anlaşılan talebeye de istikbal için fazla ümit ve heves verebilir.

Genç Kızlar Hangi Romanları Okumalı?...

Geçenlerde **Cumhuriyet**'in “Küçük Hanım” imzalı bir makalesi genç kızların âdi üslup ile yazılmış romanlar okumayarak fikri ve ruhu yükseltecek romanlar intihâp etmeleri lüzumunu serdediyor ve alelumum roman mütalaasından gençlerin menedilmesi doğru olamayacağını ilaveten bildiriyordu. Esas itibariyle çok doğru olan bu mülâhazaya bizim de ilave edecek bir mülâhazamız vardır: O da fikri ve ruhu yükseltecek olan romanların hangi miyar ile intihap olunabileceğidir. Çünkü öyle romanlar görüyoruz ki müellifleri meşhur olmakla beraber yazdıkları son eserleri hemen hemen bir hiçten ibarettir. Bunlar hakkında yazılan tek tük tenkidi makaleleri de hüküm olarak gösteremeyiz. Sebebi de, bizde münekkitlerin ya her şeye rağmen methetmek yahut batırmak için tenkit yazmak illetinden henüz vazgeçemedikleridir. Münekkitlerin ciddi ve malumatlı bir sınıf muharririn teşkil etmediği muhitlerde ise iyi eserlerle fena eseri tefrik etmek haylice müşkülleşir. İşte ancak böyle yüksek tenkitlerin mefkûd oluşudur ki bugün roman namıyla yazılan her türlü herzelerin ne aileler içine kadar girmesine mani olamıyor. Temenni edelim ki bu hal daha çok devam etmesin... Fakat heyhat! Kötü eser ve kötü tenkit gittikçe o kadar istilâ bir şekil almağa başladı ki...

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1547/73, s. 326 – 327

8. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Krippel'in Heykeli

Gazi Paşa hazretlerinin Heykeltıraş Krippel tarafından yapılmış olan heykelleri nihayet İstanbul'a geldi ve Sarayburnu'na naklonularak açıldı. Fakat bu eser bir zamandır büyük halaskârın heykelini ilk defa rekz etmek arzusuyla yanan İstanbul halkı için bir sukut-ı hayal oldu. Bilumum Sanayi-i Nefise müntesipleri de heykelin hatalı olduğunda hemen hemen müttefiktirler. Bu eserde, ne büyük gazimizin engin ruhunu anlatacak bir yüz vardır, ne de çehre tam manasıyla göstermesi lazım gelen manayı gösteriyor.

Heykelin ayakları da vücuda nispetle kusurludur. Bu, neden böyle oldu?... Acaba vaktiyle bu heykeli sipariş eden şehremâneti, memleketin bu işten anlayan mütehasıslarının fikrini samimi surette niçin dinlemek istemedi?...

Gazi Paşa gibi asırların nadir yetiştireceği bir dâhinin heykeline Krippel'in vermiş olduğu vaziyet ihtimal o sanatkârın kendisince güzel olabilir, fakat bizim için hiç de öyle değildir. Biz Gazi'mizin heykelini bütün dünya heykelleri meyanında en büyük âbidâttan olarak görmek istiyoruz. Bunda bütün Türkler aynı emelle mütehasistir.

Mamafih hiç şüphesiz bu yapılan hata tashih edilecek ve İstanbul şehri büyük Gazi'si için yalnız bir heykel ile kalmayacaktır. Yalnız yazık ki kıymet-i sanatkârânesi mefkûd olan bir eser için şehrin bu kadar parası heba oldu, diğer yüksek bir eserin yaptırılıp İstanbul'a getirileceği güne kadar da arzumuz kalbimizde gömülü kaldı... Bari bu ilk tecrübe bize ders olsun da büyük halâskârımızın İstanbul namına yaptırılacak olan diğer heykeli için daha derin bir vukuf ve temenni ile hareket edelim... Bilhassa işi ehline havale için mütehasıslardan bir komisyon teşkilini unutmayalım... Zira Gazi Paşa hazretlerinin heykelleri İstanbul için yalnızca bir sanat abidesi değildir, aynı

zamanda millî ve mukaddes bir şükran hissinin mermer veya tunç şeklinde tezahürü demektir.

İhsan Raif Hanım'ın İrtihali

Bu hafta gazeteler, ince ve hisli şiiirleriyle tanınmış olan bir Türk hanımının Fransa'da irtihali haberini verdiler. İhsan Raif Hanım'ın böyle ansızın vefatı haberini okuyan bilumum edebiyat müntesipleri ile merhumeyi yakından tanıyanların derin surette müteessif olduklarına şüphe yoktur. Filhakika hece vezninin daha henüz bugünkü tekâmülünden pek uzak bulunduğu bir zamanda seyyal ve ateşli mısralarla aşkı terennüm eden şairenin son devir edebiyatında bir mevkii olduğu inkâr edilemez. Tanzimat'tan itibaren bugüne kadar gelen edebiyatımızda Nigar Hanım nasıl aruz veznin son kadın sanatkârı oldu ise İhsan Raif Hanım'da hece vezninin coşkun müterennimi oldu. Bir zamanlar rübabından:

Vurduğu yere bir daha vursun!

Mısraı gibi alevli ve çılgın niyazlar yükselen sanatkâr bugün artık yaşamıyor. Şiiirleri içinde ihtimal bir kısmı lisan itibariyle şimdiden eskimiş addedilebilir, ancak gönülden kopan hıçkırık ve coşkunlukların aksi olan hararetili mısraları hiç şüphesiz uzun müddet hatıralarda yaşayacaktır. Bu anda Cenâb-ı Hakk'tan ruhuna rahmetler diliyoruz.

Ömer Seyfettin'i Düşünürken

Bu hafta eski bir ölümün hatırasıyla müteellim oldum: Ömer Seyfettin'in... Ali Canip gibi kadirşinas bir arkadaş himmetiyle kitap şeklinde ilk neşredilen bir cilt hikâyesi beni mazinin hatıralarına sürükledi. Ömer'i beşuş ve çiçek bozuğu çehresiyle karşımda görürü gibi oldum. Vefatından yirmi gün mukaddem bir gece Kadıköy'de bana misafir gelmişti. Dışarıda kar yağıyor muydu, bilmem, fakat çok soğuk vardı. Pansiyondaki küçük odamda, mangalın başında konuşuyorduk. Yavaş yavaş onun mükâlemesi ile kalbimde sebepsiz bir eza duymağa başladım. Nedense Ömer'in sesine daha o akşamdan bir lahutilik çökmüştü. Mamafih yine her zamanki gibi latifeler etti, fıkralar anlattı, hatta bir aralık elini uzatarak arkasındaki yazıhanenin üstündeki küçük

bir maroken cildi aldı. Bu Şeyh Galip'in “**Hüsn ü Aşk**”ı idi. Bir iki sahifeyi kendisine has olan garip inşâdı ile okudu. Sonra gülümsedi, gözleri daldı ve gaibteki bir hayali elleriyle okşayarak: - Cancağızım... Cancağızım... Bak, neler de yazmışsın!... Cancağızım!...” dedi. O ses hâlâ kulağımdadır. Bundan iki gün sonra da Ömer'i Babiâli Caddesi'nde, Sühulet Kütüphanesi önünde gördüm. Paltosuna sıkı sıkı sarılmıştı.

– Nen var, Ömer?... Hasta mısın?... diye sordum.

–Üşüyorum... Cancağızım... Berbâdım... Berbâdım...
Telehhüfüyle adeta inledi.

Zavallı Ömer!... Birkaç gün sonra onun hastalığını işittik... Sonra hastaneye götürdüler... Sonra öldü... Ölümünden o kadar korkan, etrafında sanki kendisine kuvvet vermek istiyormuş gibi her zaman hayat şulesi ve hayat neşesi dağıtan Ömer, herkes gibi, hatta herhangi manasız bir adam gibi öldü... Fakat yeri ebediyen boş kaldı... Ömer'i yalnız eserleriyle tanıyanlar sanatkârın ölümüne yanarlar... Fakat arkadaşları bin kere daha acıklı bir matemle onu anarlar... Çünkü Ömer gibi bir kardeş, Ömer gibi candan bir arkadaş, bir neşe ve ümit membaı ihtimal bir daha bulamayacaklardır...

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1548/74, s. 343 – 344

9. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Bir İhtifâl

Bayramın üçüncü günü Türk Ocağı'nda şeyh-ül-etibba Nafiz Paşa'nın doksanıncı sene-i devriye-i velâdeti münasebetiyle bir ihtifâl tertip edildi ve büyük üstat bilumum genç ve yaşlı meslektaşlarının halka-i ihtirâmı içinde derin bir hürmetle tebcîl olundu. Merhum Doktor Ferihi Aziz, Hüseyin Remzi, Emin Bey'lerle birlikte vaktiyle geceli gündüzlü çalışarak İstanbul kütüphanelerinde lügat taharri eden ve Fransızca tıbbi kelimelerin makalelerini bulmak için müşkülât içinde senelerce uğraşan bu muhterem âlim -Etibba-ı Muhadenet Cemiyeti reisi Neşet Osman Bey'in uzun nutkunda izah eylediği üzere- Türk tababeti inkılâbında pek mühim rol oynayan simalar meyanındadır. Mekteb-i Tıbbiye'den 1280 tarihinde neşet etmiş ve 1286 tarihinden 1218 senesine kadar bilâ-fasıla tam 23 sene emrâz-ı dahiliye ve bilhassa emrâz-ı umumiye tedrisatıyla binlerce talebe yetiştirmiştir. Bundan maada tıbba müteallik Fransızcadan tercüme ettiği pek çok eserleri de vardır.

İşte bu uzun ve şerefli say' ve irfan-ı hayatı, nihayet layık olduğu şahika-i ihtirâma yükseldi. Nafiz Paşa'nın ak saçlarla hâleli ve üstat nasiyesi için, bu, pek tabii bir yükseliştir ve daima terakki simalarına bakması lazım gelen gençlik için pek manidar bir ders teşkil etmektedir. Vatan ancak böyle çalışkan insanların zekâsı, ilmi ve her türlü maddi menfaatler fevkine çıkan fedakarâne sa'y ve gayreti ile istikbali kazanır. Bu faziletleri büsbütün ziyadâr edecek olan mühim bir âmil de kalplerdeki teavün ve şefkat hisleridir.

Nitekim Nafiz Paşa da bunu meslektaşlarına hatırlatıldı. Terakki ve tekellümlü saik olan hakikati de bizzat ne güzel ifade eylediler:

“Bugün Türk Dili ile Türk tebâbetini yükseklerle çıkarmakta olan Türk evlatları arasında bütün âlem-i beşeriyete kendilerini tanıttırarak kâşifler yetiştiğini göstermek ve bu mahfil-i muhteremde alkışlamak saadetini ihrâz için ancak tek bir yol vardır ki o da her şeyden hatta canımızdan da aziz ve mukaddes Türk Cumhuriyeti'nin reisi ve bânisi ve Türk millet ve memleketinin

münci-i dâhisi bulunan pek muhterem ve büyük gazimizin bir şâh-râh-ı kemal olarak açtıkları ve yürümekte oldukları azim ve sebat yoludur.”

Bu satırlara ilave edilecek her fikir zaittir. Sadece üstada Cenab-ı Hak'tan daha çok uzun ömürler temenni ederiz.

“Vodvil” ve “Klara Tambour[?] طامبور”

Klara Tambour bu hafta tekrar İstanbul'a geldi ve açık saçık vodvillerle yeniden Beyoğlu'ndaki Fransız tiyatrosunda temsillerine başladı. Vodvilin temaşa neveleri içinde en adi bir şekil olduğu etrafında mülahaza dermeyan edecek değiliz. Ancak bu münasebetle şu mülahazayı kaydetmek isteriz:

Bundan evvel aynı Fransız tiyatrosunda Robin, Alexandre, ve Mayer gibi yüksek Fransız artistlerinden mürekkep Komedi Fransez Troby temsiller vermişti ve oynadıkları eserler asrî Fransız temaşasının lâ-yemût eserleri idi. Mamafih bizim Darülbedayi'imizin mümessiller inhisârı bu hakiki temaşa derslerinden zerre kadar müstefid olamadı. Çünkü onlar böyle bedii temsiller görmekten müstağni edilir. Vodvil ve melodram, bu mahiyeti gittikçe bozulan Darülbedayi'ciler için hemen hemen yegâne temaşa nevi idi.

Fakat bir de Klara Tambour'un bu yeni oynadığı vodvillerini takip edecek olan Darülbedayi temsillerini bekleyin!... Göreceksiniz, bu vodvillerin her halde en kepazesi hangisi ise behemehal yazandan birine adapte ettirilecek ve geçen sene ki Beşte Gelen gibi sahneye çıkarılacaktır. İşte yekdiğerini takiben İstanbul'u ziyaret eden Fransız turnelerinden memleketimiz temaşasının menfî surette istifadesi maalesef bundan ibarettir.

Ne diyelim?... Zavallı yetim Türk temaşası!...

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1549/75, s. 360 – 361

10. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Yeni Mektep Kitapları

Bu defa Maarif Vekâleti'nin 1927 sene-i devriyesi için yeni mektep kitapları yazdırmağa karar vermiş olması, mekteplerimizin senelerden beri hissedilmekte olan eksikliklerinden birini itmâma doğru atılmış mühim bir adımdır. Ancak bu kitapların ne suretle ihzarı lazım geldiğini tespit üzere teşkil edilen komisyonun sadece lise muallimlerinden mürekkep olmaması lazım gelirdi kanaatindeyiz. Çünkü ilk ve orta mektepler için tertip olunacak kitapların bilhassa bu zümre muallimleri tarafından münakaşası ve ona göre ihzarı en muvafık bir yol olurdu. Şüphesiz onlar okuttukları sınıfların kitapları ne yolda yazılması lazım geleceği hakkında -bilfiil tecrübeleri hasebiyle- daha salâhiyettar addedilebilirler. Esasen her zümrenin güzidelerinden toplanacak bir muallim encümeninin kararları, hakiki ihtiyacı tatmine en müsait bir netice elde edilmesini mümkün kılacağı şüphesizdir.

Vakıa olan istimzâç üzerine, lise muallimleri komisyonunun yeni yazdırılacak mektep kitaplarını Maarif Vekâleti'nin mütehasıslara havale etmesi hakkındaki kararı ihtimal bir nokta-i nazardan muvafık addedilebilir. Ancak başkalarını da bu kitapları yazmak hususunda serbest bırakmak Vekâlet tarafından böyle hariçten yazılacak asârın da tetkiki ile muvafıklarını intihâp eylemek hem hakşinaslık, hem de mektepler için telifât ile meşgul olacak kimseleri teşvike saik olur. Herhangi bir sınıf için bir tek iyi kitap yerine birkaç muvafık eser bulunmasında ise hiçbir mazarrat yoktur. Bilakis bunun azîm faydaları vardır. Her şeyden evvel muhtelif müelliflerin şahsi tecrübe ve irfanları ayrı ayrı eserlerinde tecelli eder ve bu intihap olunmuş kitapların bir senelik tedris nihayetinde ne gibi faziletleri veya noksanları olduğu anlaşılır.

Bir tek zâtın ilmi -ne derece mahsul-i ihtisâs olsa da- her türlü hatadan salim olamayacağı cihetle, diğer numunelerin hâsıl ettiği neticeler ile karşılaştırılır. En iyi mektep kitabı da, ancak böyle bir ıstıfayı müteakip, muallimlerin şahadeti ile ortaya çıkabilir.

Bu münasebetle, mektep kitaplarının tablaları da eskisinden çok farklı olmasına dikkat edilmesi lazımdır. Bundan böyle hiçbir kitapçı, çocuklarımızın bedii zevkini ihlal edecek surette en adi kâğıda en adi resimlerle kitap tabına kendisinde hak görmemelidir. Böyle kitapları Maarif Vekâleti'nin kabul etmesi de bazı tâbi'leri eskiden beri alıştıkları fena yoldan uzaklaştırmağa kâfidir. Mesela ilk mekteplerin hali hazırda mevcut olan ekser kıraat kitapları yeniden temiz bir tab'a bürünmesi, çocukların zevkini yükseltecek surette sade hatlarla çizilmiş sanatkarâne resimleri hâvi olması, mukavvadan zarif bir kap içine alınması ilk hatıra gelen ihtiyaçlar meyanındadır. Diğer yazdırılacak veya intihap olunacak kitaplar da bu şeraiti haiz olmalıdır. Bilhassa kenarı karagöz perdesi biçiminde çerçeveli, koyu gölge vurulmuş resimlerin badema katiyen mektep kitaplarında ilmi kıymetleri kadar tab' itibariyle de böyle bir hususiyete malik olmalıdır. Bu hususta Maarif Vekâleti'nin vaki olacak himmetleri, bilumum muallimler zümresini memnun edeceği ise muhakkaktır. Çünkü asri mektep, asri malzeme ile mümkündür. Bunun da en mühimi, her şeyden evvel iyi yazılmış ve iyi tab' olunmuş kitaptır.

Nükte Taunu

Son zamanlarda yevmi gazetelerde fikra muharrirlerinin karşılıklı savurdıkları nükteler adeta müstevli bir hastalık, bir tâun halini aldı. Bu ne gayret! Eski saz şairleri gibi birbirlerini nükte ve cinasla mat etmeğe uğraşıp duruyorlar. Yalnız şu farkla ki onlar mahalle kahvelerinde rekabete girişmişler, bu sazsız kalenderler de gazete sütunlarında... Hatta bazen aynı gazetenin aynı sahifesinin mütekabil iki köşesinde... Mamafih her yazdıkları da okunmuyor. Belli ki zoraki buluşlar... Masa başında ilhama tebean karalanmış satırlar... Bu

yazılar kışın soğuk havalarında insanı büsbütün üşütüyordu. İhtimal sıcakların başladığı bu mevsimde bir faydaları dokunur.

Babalarımız nükte hususunda bizden çok bahtiyar adamlarmış!... Nice eski fıkraları, latifeleri bugün de zevk ile hatırlıyoruz. Yazık ki şimdi bu ince zevki kaybetmişiz. Bugünkü edebiyatçılarımız bu noktada nükteci ve mizahçılarımızdan hiç olmazsa daha âlicenap davranıyorlar... Yeni baştan kurulan canlı bir Türk hayatı içinde kendi hesaplarına maalesef yazacak bir şey bulamadıkları için susuyorlar... Bu bir acz de olsa yine takdire layıktır. Değil mi ki mürettepleri boş satır dizmekten ve kar'ileri de tatsız sahifeler okumaktan kuruyorlar!...

Fakat ah şu nükteci arkadaşlar!... Ağustos böcekleri gibi sade ötmekten başka bir şey yaptıkları yok... Bu nağme kulakları beyhude tırmalıyor, dudaklarımızda bir lahza cidden tatlı bir tebessüm uyandıran bir zekâ eserine nadiren tesadüf ediyoruz... Bari günün birinde içlerinden birisi bazen sükûnun altın olduğu hakikatini bir dakikacık hatırlasa da diğerlerine de hatırlatsa... Herhalde bu hatırlatış bin soğuk nüktenen daha çok makbule geçer.

Türk Kadını ve Amerikalı Muhabire

Daily Ekspres gazetesinin muhabiresi Lady [redacted] ilk defa olarak İstanbul'a gelmiş.. Milliyet gazetesinin muharriri de kendisiyle bir mülakatta bulunmuş... Lady [redacted] bizi bilhassa şu sözleri memnun etti:

“Türk kadının büyük bir inkılâp yaşamakta olduğu belli... Mısır'da iken yaşmak ve çarşafın kadınlara pek tatlı bir cazibe verdiğini görmüştüm. Fakat kadınlarınız çarşafsız ve yaşmaksız oldukları halde ne kadar sıcakkanlı?... Ne kadar ruha yakın?... Kadınlar memleketinizde hayata atılmış bulunuyor. Hiç şüphesiz Türk kadını bugün daha ziyade şayan-ı hürmettir.”

Bu fikirleri serdeden Amerikalı muhabire -belli ki- çok derin bir nüfuz-ı nazara sahip... Çünkü şimdiye kadar Türkiye'ye, bilhassa İstanbul'a gelen ecnebi muharrir veya muhabirlerin hemen hiç biri Pierre Loti'nin bin bir gece büyüyle dumanlı bakışından farklı bir bakışla memleketimizi görememişti.

Müteveffa büyük dostumuzun şiirli, fakat sırf hayali görüşü, eserlerindeki harikulade, sehâr ve renkli üslup ile bütün muharrir seyyahları daha yolda iken tütsülüyordu. Nitekim daha geçenlerde İstanbul'a gelen bir ecnebi kadın yine bir gazete muhbirimize Türklerin fesi bırakmalarını teessüfle karşıladığını, bu yüzden başımızın şiiriyeti zail olduğunu söylemişti! İşte Lady درموندی'nin böyle ananevi bir şark tahayyülünden sıyrılarak hayatımızı bilhassa bugünkü Türk kadınının hayatını hakiki ve asri çehresiyle görmesi hoşumuza gitti. Temenni edelim ki bundan sonra Türkiye'ye gelecek olan muhabir ve muhabirelere de memleketimizin bugünkü inkılâbını aynı hakikat güzelliği ile görsünler... Ve mazinin bin bir gece hurafelerinden uzak bir diyara geldiklerini anlasınlar... Çünkü -Avrupalıları ve Amerikalıları bilmeyiz- fakat buhurdanlı, haremli şark efsanelerinden artık bize gına geldi...

İstiyoruz ki ba'de-mâ bizi olduğumuz gibi görsünler ve öyle gösterebilirler...

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1550/76, s. 376 – 378

11. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Efendim, Yeni Eserlerinizi Okuyamıyoruz!

Her muharririn ekseriya maruz kaldığı bir sual vardır. Mesela, trende veya vapurda, bir tanıdığınıza tesadüf ederseniz, aranız samimidir veya resmidir, bunun ehemmiyeti yok, ancak bu zatın senelerden beri başkalarından da işite işite artık usanç getirdiğiniz şu tarzda, müptezel bir iltifatı sizi sinirlendirir:

– Efendim, yeni eserlerinizi okuduğumuz yok... Doğrusu hasret kaldık... Artık yazmıyor musunuz?...

Hem bu suali size ne zaman sorarlar, bilir misiniz?

İhtimal o hafta ya bir kitabınız neşrolunmuştur veya bir iki gazete veya mecmuada herhangi bir yazınız çıkmıştır. Esasen size bu beylik suali soranların kısm-ı azamı ne neşredilen kitaplardan haberdardır ne de yevmi ve haftalık matbuatı muntazaman takip etmişlerdir. O halde ne diye soruyorlar mı diyeceksiniz? Pek tabii hiç... Sadece lakırdı olsun diye... Hani “Hava bugün sıcak...” ya da “Şu lodos da biraz hafiflemedi ki...” tarzındaki tekerlemeler yok mudur, işte onların bir nevi diğeri de bu istizahlardır.

Bana öyle geliyor ki bu câli ve suni iltifatların mühim bir saiki de bazı ruhlarda kadimden beri yerleşmiş olan riya ve müdâhane hislerinden başka bir şey değil! İşte insanın bilhassa gücüne giden de karşınızdakinin bu hazin halet-i ruhiyesidir. Öyleleri de vardır ki tanıştığınızın haftasında herhangi münteşir bir kitabınızdan kendilerine ithafen bir nüsha isterler. Çünkü -daimî nakarat- eserlerinizin müştakıdırlar! Fakat bu zavallılar içinde bir başka refikinizin kitabını sizin zannedenlere ve bunu yüzünüze karşı söyleyenlere de rast gelebilirsiniz. Hele buna hiç hayret etmeyin: Emin olun ki o kitabı da okumamışlardır. Ezkaza sizden de bir kitap alsalar yine okumayacaklar, kim bilir nerede unutacaklardır.

Hâsılı böyle hiçbir şey okumadığı halde fuzuli kar’i süsü takınan ve her uzaktan veya yakından tanıdığı muharriri “Efendim, eserlerinizi çoktan beri okuduğumuz yok!” nağmesiyle karşılayan iltifat münadileri kadar müzic insanlar tasavvur olunamaz. Yazılarınız hakkında en zalimane tenkitleri eminim ki bu biçim nümayişten ibaret alaka ve tecessüslere bin kere tercih edersiniz.

Muallim Mektebi’nin Sekseninci Senesi

Geçen Perşembe günü Muallim Mektebi’nin sekseninci sene-i küşadı münasebetiyle bir müsamere verildi. Seksen sene!... Bir ilim müessesesi için ne şerefli bir kadem... İnsan bir lahza hayale dalıyor ve senelerin bu uzun tesellisi içinde bu irfan ocağının yetiştirdiği binlerce ve binlerce gençleri düşünüyor. Bunlar mekteplerinden aldıkları feyzi başka mekteplerde sayısız vatan yavrularına telkin ettiler. İçlerinde memleketin en ücra köşelerinde eski devirlerin ihmal ve tesyi yüzünden her türlü vasıtasızlığa rağmen yine meyus olmayan ve istikbali hazırlayanları vardı.

Çok eski mezunlardan acaba bugün kaç kişi sağ kalmıştır?.. Fakat onların ruhu şimdi anavatanın dört ufkunu aydınlatan terakki güneşi altında hiç şüphesiz en tatlı bir hararetle mesuttur. Bu güneş gittikçe parlayacak ve en küçük, en uzak bir köy bile irfan ve medeniyet nurundan mehcûr kalmayacaktır. Bugünkü muallimler ordusu bize bu gayeyi temin ile mükelleftir. Bu meyanda onların biraz daha terfiye edilmeleri ve yürüyecekleri mukaddes yolda her türlü maişet gailelerinden uzak bulunmaları da cidden düşünülecek bir noktadır. Mamafih son defa kabul edilmiş olan Maarif Kanunu yakında tatbik başlandığı takdirde muallimlerin vaktiyle hiçe sayılmış olan hakları artık gözetileceğine şüphe yok.

İşte Muallim Mektebi’nin sekseninci sene-i devriyesi bize bunları hatırlattı ve müessesenin şerefli mazisi önünde hürmetle eğilirken istikbale daha dinç ve faal bir ruh ile atılmasını gönülden temenni ettik.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1551/77, s. 398

12. Fikir ve Sanat Âleminde:

HABERLER

Fenni Sinema Kurdeleleri

Sinemanın ekseriya ahlak üzerindeki mazarratlarından bahsedip dururlar. Fakat bütün dünyada ekmek ve su gibi bir ihtiyaç haline gelmiş olan bu sanat şubesinin yalnız fenalıklarını görmemeli, aynı zamanda onun ne canlı bir telkin ve tadrîs vasıtası olduğunu da tasdik etmeli... Mesele yalnız ruhlara ulviyet verecek filmleri intihap etmesini bilmektedir. Bilhassa çocuklar, mektepliler için ahlaki ve fenni kurdeleler gösterecek sinemaların tesisi cidden arzu olunur. Fakat yazık ki şimdiye kadar hiçbir sinema bu boşluğu doldurmak ve memlekete bu suretle hayırlı bir hizmette bulunmak istemedi. Bir aralık İstanbul'daki sinemacılara vakıa olan teklif de -zarar ihtimali ileriye sürülerek- neticesi kaldı. Mamafih geçen hafta "Vakit"te okuduğumuz 3 Mayıs tarihli bir Ankara telgrafı Amerika'dan on iki istifadeli film getirileceğini haber veriyordu. Bu filmleri Maarif Vekâleti mi getirecektir, telgrafta buna dair bir kayıt yok. Yalnız "Vakit"ın muhabiri filmlerin on beş güne kadar geleceğini sarahatle gazetesine bildirmesine nazaran mezkûr filmleri üç, dört güne kadar memleketimize vürut edecek demektir. Telgrafta birkaç filmin mevzuları da kaydolunmaktadır. Sırasıyla biz de kaydedelim:

- 1- Küre-i arzın nâr-ı beyzâ halinde suret-i teşekkülü.
- 2- Hücrenin teşekkül ve tekemmülâtı ve insanın taazzuvu.
- 3- İnsanın rahim-i maderde geçirdiği istihale.
- 4- Sıtma ve veremin suret-i sirayeti.
- 5- Sineklerin mazarratı... ilh.

Bu tarzda kurdelelerin tedrisat için ne büyük istifadeler temin edeceğine şüphe yoktur. Bunlardan maada, nebatat, hayvanat, tabakat, hikmet ve coğrafya ilimlerine müteallik daha pek çok müfit kurdeleler getirilebilir. Bilhassa sanayiye dair kurdelelerden yalnız mekteplerimizde istifade olunmakla kalmaz,

bunlar hariçte de gösterilerek, her nevi sanayi erbabının alakasını uyandırabilir. Memleketimizdeki sinemacılığın biraz da bu noktaya ehemmiyet vermesi zamanı artık çoktan gelmiştir. Umarız ki bu defa getirilecek olan on iki filmi yakında diğerleri takip eder ve bu suretle memleket hesabına cidden müfit bir çıkış açılmış olur. Çünkü içtimai hadiseler gibi tabii hadiselerin de “ekran” üstündeki askerlerinden alınacak dersler, dimağda canlı hayaller halinde temadi edeceğinden nice mücerret nazariye ve takrirlerin çok kere fevkine çıkabilir.

İmzasız

S.F., C. 59, Nu. 1552/78, s. 408

L. DIŞ POLİTİKA YAZILARI

1. MUSUL MESELESİ

1

Meselenin menşeleri: Mütarekenin hîn-i akdindeki vaziyet-i askeriyemiz; – Mütareke hattının şimale doru tevsii; – Mütarekename; General Allenbi'nin “kâğıt”ı. – Amiral Calthorp'un teminatı.

Musul meselesinin yıllardan beri nasıl teşa'ub u ittisa' eylediği malûmdur. Bu derecelerde vüsat kesp eden, muhtelif tarihlerde bunca arızât ve hâdisata mazhar olan bir mesele-i mu'dilenin şimdiye kadar ki safahatını arz etmek, hususîyle kelâmı zat-ı meseleden çıkarıp araz u fûru'ât bahsine sevk ederek tafsile girişmek ve, mesele henüz bir suret-i halle mukarin olamamış bulunduğu cihetle, netice-i katiyenin husulü anına kadar da bahsi şu vadide yürütmek mihman-nüvâzlığı ile beraber “Servet-i Fünûn” sütunlarında gayr-ı mümkün, hatta bir nokta-i nazardan zâiddir. Zâiddir, çünkü o tafsilât yevmî gazetelerde okunmuştur, arzu edenler bunları muhtevi nüshaları hıfz etmişlerdir. Mevkuat mecmualarda intişar eden şu makuleden makalelerin şart-ı evveli mülahhas, tirâşîde, haşviyat ve zevâidden azade olmaklıktır. O sebeple, neşredeceğim makaleler mahiyetçe tarihî, mevsık ve ilmî olacak ve adetçe birkaçtan ziyade olmayacaktır.

Düvel-i müttefike namına hareket eden İngiliz amirali Calthorp ile murahhaslarımızın Mondros Limanı'nda, (Agamemnon) zırhlısında, mütarekenameyi imza ettikleri gün, yani 30 Teşrin-i evvel 1918'de devletin “askerî hudutları”, o vakit erkân-ı harbiye-i umumiyemizce tanzim kılınmış olan bir haritaya göre, şu surette idi: “Mütareke hattı” diyeceğim hat-ı hudud-ı askerî Antakya'nın ve Sweden'in cenubunda Nehr-ül-Asi mansıbından başlayıp, Halep, Deyr, Miyadin, Altın Köprü, Kerkük ve Süleymaniye şehir ve kasabalarını cenupta, yani, Britanya ordusunun istila etmiş bulunduğu arazi dâhilinde; Antakya'yı, Erbil'i, ale-l-husus mevzubahis olan Musul'u şimalde, yani düşmanın ayak basmamış bulunduğu topraklarımızın içinde hele Musul'u

uzaklarda bırakıp, İran hududuna varıyordu. 28 Mayıs 1335'te yani mütarekenin akdinden 7 ay sonra, tertip edilen, kezalik resmî bir haritaya baktığımızda mütareke hattının yukarıya doğru hayliden hayli yürüyüp, vüsat bulmuş olduğunu görürüz. Bu hat tevsî ede ede arz eylediğim tarihte, Kilis, Antep, Maraş, Birecik, Carablus, Suruc, Urfa ve nihayet Musul şehir ve kasabalarını içine almıştı. 335 Teşrin-i sâni iptidasında yapılan -kezalik resmî- bir haritaya atf-ı nazar ettiğimizde, bu hattın bir derece daha şimale gitmiş olduğunu müşahede ederiz. (Fransız, İtalyan, Yunan hatta Gürcü, Ermeni işgallerinden bahsetmiyorum; fakat burada dahi, bütün şu düşmanları vatandan çıkararak erbab-ı azim ü himmeti kalben tebci ediyorum)

Mütareke dediğimiz terk-i silahi terk-i istilâ, terk-i tecavüz ahbine rağmen şu hat-ı meşum neden böyle muttasıl ilerleyip zikrettiğim mahallere kadar müstevli olmuştur? Bu sorunun cevabı şu mütân-ı ahdiyenin mütalaasından istihraç olunur:

“Müttefiklerin emniyetlerini tehdit eden bir hal ve vaziyet hudus etmek takdirinde müttefiklerin herhangi bir sevk-ül-ceyşî noktayı istilâyâ hakları vardır.” (Mütareke namının 7. bendi)

“İstedğim mevaki’i işgal etmek salâhiyetini ve hakkını haiz olduğum izahtan varestedir.”

(General Allenbi'nin “kâğıt”ının 12. bendi.)

General Allenbi 1919 Şubatında İstanbul'a gelmiş, o tarihte hariciye nazırı bulunan Mustafa Reşit Paşa'yı pek hakaret-amiz evza' ile ziyaret etmiş, ona, amiriyetini iyice gösterir bir tavır ile, “Mısır kuvve-i seferiyesini taht-ı murakabesinde bulunan sahada mevki-i faale getirilecek şerait” sernameli bir “kâğıt” okuyup gitmiş idi. Buna “kâğıt” diyorum, çünkü ona resmen takılan ad odur. Fransızca tercümesiyle birlikte suretini Britanya fevkalâde komiseri amiral Calthorp merhum müşarünileyhe gönderirken onu içine koyduğu tezkerede: “General Allenbi tarafından, onunla mülakatınız vesilesiyle, size okunan kâğıt (Paper)” diyordu. Bu kâğıdın muhteviyâtına ait icraat Mustafa Reşit Paşa'nın infisali üzerine hariciye nezaretine inip çöken Damat Ferit'e

kalmıştı. O da varaka da münderiç 12 bendin hizalarına: “Kabul ettim”, “Kabul ediyoruz”, “Kabul eyledim”, “7. dahi kabul”, “Kabul edilmiştir” ilh. , işaretlerini koyduktan ve hele 12. bend-i mezkûrun yanına “16. numarasında mütareke namenin lüzum görülen niktın işgali mukarrer olmasına nazaran 12. şartın kabulü dahi pek tabidir.” mülâhaza-ı zelile ve sakmesini kaydettikten sonra, aldığı 12 emrin 12’sini de msaatla, yaranma arzusu ve iftihar ile icra etmiştir. (Bu varaka mütareke tarihini yazacaklar için pek kıymetli ve her cihetle nazar-ı dikkat ve ibreti calip bir vesika olduğundan tercümesini aynen aşağıya derç ediyorum: Beğenmediğim tercümenin benim tarafımdan yapılmış olmadığını ilâve etmek isterim.*)

* Mısır kuvve-i seferiyesi taht-ı idaresinde bulunan mntıkada mevki-i icraya vaz olunacak şerait-i mukarrere:

1. Altıncı ordu kumandanı Ali İhsan Paşa’nın memuriyetine,tam verilecektir.
2. Altıncı ordu kâmilen teslim-i silh ederek top, mitralyöz ve esliha-i vesairesi muayyen noktada tarafıma i’t olunacaktır.
3. Tarafımdan emir verildiğinde ahalinin yedinde bulunan eslaha toplanılacaktır.
4. Benim mntıkam dâhilinde ihtiyacım olmayan Türk jandarması teslim-i silh ederek ve emrim mucibince terhis olunacaktır. Taht-ı idaremdeki menatik dâhilinde bulunan Türk jandarması terhis oluncaya kadar emrime tabi tutulacaktır.
5. Tavır ve hareketleri adem-i memnuyeti mucip olan memurn-i Osmanye emrime itba’an azledilecektir ve bunların yerine nasb  tayin kılınacak memurn-i cedidenin esamisi bir ay tasvib-i tarafıma verilecektir.
6. Ahvalin müsaadesine göre Ermenileri memleketlerine geri göndereceğim. Bunların meskenleri arazi ve emlk sairesi şimdi kendilerine iade olunacaktır. Ermenilerin kendi memleketlerine gönderilmeleri hususunda muavenet ve mellerına iras edilmiş olan zarar ve ziyanı tahmin etmek üzere icap eden yerleri ziyaret edecek bilcümle zabitanıma teshilat ibraz edilecektir.
7. Gerek cinayt ve gerek asayış-i umumiye ihlâl edecek ef’alin icrası ile müttehem bulunan kimseleri tevkif ettireceğim. Ve bu dahi tamamıyla reyime muhavvel bulunacaktır.
8. Konya’nın şarkında bulunan bütün demir yolları tarafımdan kontrol olunacaktır.
9. Taht-ı idaremdeki umum telgraf ve telefon hatlarını kontrol eyleyeceğim. Türkçe olarak şifre telgraflar asla kabul olunmayacaktır.
10. Lğvolunacak altıncı ordunun efradı 00 tarihinden itibaren haftada dokuz yüz kişi hesabıyla memleketlerine sevk u azam edilecektir.
11. Memurîn-i Osmanî’nin Hint ordumuzun efradı dâhil olduğu halde bilcümle firarleri teslim eyleyecektir.
12. İstediğim mevaki’i işgal etmek salahiyetini haiz olduğum vareste-i izahtır.

Bldaki 8. maddede zikrolunan “kontrol” kelimesinden matlp şudur ki tarafımdan işr kılınacak zamanlarda Bağdat hattının askerî veya sivil her türlü nakliyatı arzu ettiğim vech ile icra ettireceğim gibi hatt- mezkru her türlü nakliyatı icradan daima men eylemek salahiyetini haiz olacağım.”

İşte -bilahare Türkiye- Irak meselesi unvan-ı resmisini alan –Musul meselesi yukarıya nakl ve derç ettiğim mütûn-ı ahdiyenin, hak ve nâmüsait her türlü vecâib ve mülâhazat bertaraf ve yalnız kuvvete istinat edilerek her gün -pek zebun-küşâne- sû-i tefsiriyle meydana çıkmıştır.

Şu son sözlerim üzerine Amiral Calthorp ile namık-ül-hurûf arasında cereyan eden bir mükâlemenin de nakl ü hikâyesine lüzum görüyorum. Mütarekenin akdinden cüzi bir müddet sonra, Çanakkale Boğazı'ndaki torpiller çıkarılır çıkarılmaz, amiral Calthorp “سوزنار” zırhlısı ile İstanbul'a geldi. Hariciye nazırı namına onu gemisinde selâmlamak vazife-i elimesi evvelâ, vahim bir hastalık hayluletiyle; saniyen, yolların kapanmaklığı sebebiyle Berlin sefaretine gidemeyerek İstanbul'daki -henüz münhal- memuriyet-i sabıkası olan umur-ı siyasiye müdür-i umumiliği vazifelerini vekâleten ifa eden rakım-ül-hurûfa tahmil edildi. Sadrazam namına selâmlamağa da yine süferadan -Damat Ferit'in sonuncu kabinesinde maarif nazırlığı eden- Fahrettin Bey memurdu. Gözleri yaşlı sincabî, bir Teşrin-i sâni sabahında “سوزنار” zırhlısına gittik. Çok bâridâne kabul olunduk: Amiral ve rüfekasında İngiltere'de bulunduğum zamanlar evlerine misafir sıfatıyla girdiğim centilmenlere benzer hiçbir şey görmedim... Halin icap ettiği birkaç kelimeyi söyledikten sonra çekilip gitmek istediğimiz sırada amiral: “Size bi kâğıt okuyacağım” deyince bittabi kaldık. Londra'dan aldığı bir telgraf nameyi okudu. Bununla Amiral Calthorp'e bir vazife tevdi olunuyordu: Türkiye'deki Britanya tebaasının himayesini ve müttefiklerin baş memurları gelinceye kadar da onların tebaalarına ait işlerin de kendi nezareti altında icrası. Amiral hassaten rakım-ül-hurûfa tevcih-i nazarla şunları söyledi: “Yakında buraya müttefikeyn askerleri gelecektir. Fakat hükümetiniz sanmasın ki bunlar işgale mamurdurlar: Hayır, bunlar Rusya'da icrasını tasmim ettiğimiz harekât için oraya gitmek üzere buradan geçeceklerdir. Buraya gelip tecemmu için tevakkuf ettikten sonra kâmilten Rusya'ya gideceklerdir. Bunu hariciye nazırınıza söylemenizi rica ederim.” Amirale şu izahat-ı itminan-bahşâdan dolayı hükümetim namına teşekkür ettim.

Sonra... Ne oldu? Neler oldu? ... Hepiniz bilirsiniz: Gördünüz, işittiniz. Tarihi acaba kimlerin ne zaman yazmağa karar verip de yazacaklarını kendi kendime sorup düşündüğüm mütareke devre-i muzlime ve faciasında her türlü muamelât hak-şikenâne arasında bir de lüzumlu lüzumsuz, ekseriya lüzum-ı askeriyeden tamamen hâlî ve şahsî sebepler tahtında, mesakin-i hususiyenin işgali gerçekten rezalet-amiz bri şekle, İngiliz kavmi gibi dünyada naziri görülmemiş mehib bir saltanat-ı cihangirâne kurup bunu nice zamandan beri adamaya muvaffak olmakla beyn-el-akvam tahayyüz etmiş bir kavme sahihan hicap getirecek etvara iltibas etmesi üzerine amiralin “سردار” sefine-i kraliyesinde büyük Britanya devlet-i muazzaması namına söylediği şu sözlere bir notamızda telmih edecek olduk; notanın yevm-i irsalinin ferdasında fevkalade komiserlik müşavir-i siyasiyesi (sabık tercüman) mösyö Rayan bunu getirip hariciye nazırının başına attı, ve bu iadeden şahsî bir takım meseleler de çıktı: Bu bir hadise-i mühimmedir. Ondan da “Servet-i Fünûn” karilerine bahsedeceğim, lakin “Musul Meselesi”nde değil, “Türk Cumhuriyetinin Menşeleri”nde ve bilhassa “Harikulade Bir Sadrazam”da.

Kızıl Toprak 6 Teşrin-i sâni 1925

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 58, Nu. 1526/52, s. 409 – 411

2. MUSUL MESELESİ

2

Yine “mütareke hattı” ; – İşgal-i askerî altındaki yerler halkından ordumuzda bulunan efradın terhisleri maddesine dair İngiliz ataşemiliteri ile mükâlemem. – İngiltere ve Irak. – Lozan Muahedesi. – İstanbul Konferansı.

“Mütareke hattı”nın şimale doğru lâ-yenkati yürütülmesine hangi metun-ı ahdiyenin İngilizlerce su-i tefsiri sebep olduğunu ilk makalemde* beyan etmiştim. Bu hususa ait bir başka hatıra da şu ikinci makalemde yer vermeliyim. Bu hattın cenubunda kalan, yani Britanya ordularının taht-ı istilâlarına geçmiş bulunan yerler halkından ordumuzda mevcut efradın terhislerini İngiltere fevkalâde komiserliği bir nota ile bizden istemişti. Nota Babıâli’de hükümetlerin tevali ve İzmir fecainin hudus ettiği devir içinde verilmiş olduğundan, hükmünün icrası gecikmişti. İkinci Damat Ferit hükümeti kurulmuş bulunduğu zaman komiserlik ona bir mesail-i muallaka cedveli verip, bunda gösterilen İngiliz işlerinin hemen intaç edilmesini talep eyledi ve bu liste hariciye müsteşar vekili sıfatıyla rakım-ül-hurufa havale kılındı: Tavail-üz-zeyl bir cetvel-i metalib, ki arz ettiğim terhis maddesini de ihtiva ediyordu. Notanın hariciye nezaretine gönderildiği tarihte listeye terdifen bana tevdi olunduğu tarih arasında birkaç ay geçmiş, o tarihteki “mütareke hattı” şimale doğru hayli yol almış idi. Zaten o tarihteki “mütareke hattı” bile mütarekenin tarih akdindeki “hudud-ı askeriyemiz”den epeyce uzağa gitmişti. Mütareke-namenin tarih-i imzası olan 20 Teşrin-i evvel 1918’deki vaziyet-i askeriyeye göre erkân-ı harbiye-i umumiye haritasında çizilen hattı nazar-ı itibara alarak bir terhis yapmak lâzımdı. Lâkin ben biliyordum ki İngilizler terhis taleplerinin tenfizine başlanılacağı tarihte varmış buldukları yerler ahalisinden olan efrad-ı askeriyemize bile انجیل ettireceklerdi, hatta bu daim-ül-hareket, daim-ül-intikal-i hatt-ı şeâmet-engiz yürüdükçe terhisin dairesini de tevsi ettireceklerdi. Bununla beraber onların henüz tasrihen talep etmemiş buldukları bir hareketi bittabi ihtiyar etmeyecek ve ettirmeyecektim. Diğer cihetten, İngiliz kavmine

* “Servet-i Fünûn”, 12 Teşrin-i sani 1341, Numara 52

ne kadar hicap getirmek mümkünse o kadar hicap getirici bir tarik-i temsil tutmuş olanlardan meselede salahiyettarane alâkadar olanı biraz olsun sıkıcı bir mükâleme kapısını açmadan bu işi görmemeğe karar verdim. Fevkalade komiserlik ateşemiliteri mütareke komisyonuna geldiğinde kendisini odama davetle, Mondros Ahdi'nin yevm-i akdi'ndeki vaziyet-i askeriyeğe göre çizdiğimiz hat-ı mütarekenin bizce ötesindeki memleketler ahalisinden ordumuzda bulunan efradın terhisleri için vazifedarane emir verilmesine hükümetin karar verdiğini ve bu kararın bilâ-tehir-i icra olacağını söyledim. Tahmin ettiğim itiraza uğrayınca, 30 Teşrin-i evvel 1918 tarihinden itibaren hat-ı mütarekenin o tarihte istiladan masun kalmış bulunan topraklarımız içine -aralarını bazen bir ay gibi kısa bir fasıla-ı zamanın bile ayırmadığı- muhtelif tarihlerde nasıl görüp müstevli olduğunu rengârenk çizgilerle gösterir bir haritayı önünde açtım: “O halde, “May General” şunlardan hangi hattı nazar-ı itibara alacağız? Ve, terhis muamelelerinin her tarafta sona varması bittabi az çok vakte muhtaç olmasına göre, o had-i hitamda şu haritada peyda olacağına mazinin -işte apaçık görüyorsunuz- pek belîğ pek kavi surette delalet ettiği hat-ı cedit -veya hutut-ı cedide- nerelere varmış bulunacaktır?” dedim. Bu suale mantiken, hukuken, ehden, cevap verilemezdi, nitekim muhatabım cevap veremedi. “Komiser haneye gideyim, bu işi bir kere daha tetkik edeyim; sonra sizinle görüşürüm.” diyip gitti... Netice-i hasılayı içinizde belki sahihan tahmin edemeyenler vardır: Şu naklettiğim muhavere-i ibret-amizden bir gün sonra “veliyy-ül-emr” elimden notayı da, listeyi de, hatta onu da aldırdı. Matlup olan tebliğ-i umumi tahmin ettiğim aykırı derecelerde verildi ve şu hadise namık-ül-hurufun hariciye nezaretinden ib'âdını intaç eden hadisattan birini teşkil etti.

Malum olduğu üzere hitta-ı Irakiye'nin A işaretiyle tarif olunan şekli de Cemiyet-i Akvam tarafından **بالوكالة** idaresi düvel-i müttefikece taht-ı karara alınmış ve “başlıca müttefik devletler” (Saint Roma) konferansında Büyük Britanya Devleti'ni vekil tayin etmişlerdi.

Cemiyet-i Akvam misak-ı ahkâmına göre A vekâleti “yalnız başlarına harekete ehil olacakları zamana kadar idarelerinden bir vekilin nasayihi ve muaveneti rehber olmak şartıyla muallakan milel-i müstakile sıfatıyla

mevcudiyetleri muvakkaten mevcudiyetleri tasdik edilebilir derecelerde mazhar-ı terk ve inkişaf olmuş bulunan ahali”ye tahsisen tayin olunmuş idi.

Britanya hükümeti 17 Teşrin-i sâni 1921 tarihinde Cemiyet-i Akvam meclisine bi-l-müracaa, Irak ahalsinin riyasetinde bir Arap bulunacak bir hükümet-i milliye teşkil etmek emrinde izhar ettikleri arzuya nazaran vekâlet (manda)9 mazmununa uygun bir usul-i idarenin tesisi ve ikamesi için tarik-i eslem, (Londra'nın) reyince, büyük Britanya ile Irak arasında bir muahede akdi olduğunu ihbar etmişti.*

Bu muahede 10 Teşrin-i evvel 1922'de akd ve Cemiyet-i Akvam'a tebliğ olundu. 30 Teşrin-i evvel 1923'te imza olunan bir protokol ve 25 Mart 1924 tarihli dört vifâk-name Accords ile tetmim kılındı.

İşte Büyük Britanya Devleti Irak'ta böylece yerleşip bizimle hem-hudut olmuş ve maatteessüf bu komşuluk iki tarafın menafi-i sahihaları itibarıyla gayren şayan-ı esef hâdisata mahal ü sebep vermiştir.

Cemiyet-i Akvam Meclisi 17 Haziran tarihinde mün'akıd celsesinde Büyük Britanya'nın Irak üzerinde deruhte ettiği -gayr-ı resmî, fakat hakiki bir tabir kullanayım: uhdesine geçirdiği- vekâlet maddesiyle meşgul olmuştu. Zira bu mesele Britanya hükümetinin talebine mebni ruz-name-i müzakeratına kaydolanmış bulunuyordu.

Demin, haşiyede, ismini zikrettiğim mecmua bu meseleye dair şu fıkrayı muhtevindir: “Britanya hükümetinin fikrinde bu vesikalar misakın havi olduğu mebadinin “vasi, ilmî ve tam bir üss-i tatbikî”sini teşkil ediyordu. Hükümet-i müşarünileyh bunları -vekil sıfatıyla cemiyet-i akvama karşı kendisinin taahhüdâtını tasrih eyler bir Project d'acte (kanun layihası) da telhis ü tamam eylemiştir.

“Britanya hükümetinin Bağdat müessisîn meclisinin tasdiki ve Britanya şura-yı teşriiyesi [parlamento]nun muvaffakiyetini ba'de-l-istihsal, devre-i içtimaiye-i haliyede Cemiyet-i Akvam meclisinin nazar-ı tasvibine arz etmek

* Cemiyet-i akvam işlerine dair aylık hulâsa-namenin 1924 Haziranında çıkan nüshasından muktebestir.

niyetinde bulunduğu vesâik bu P.d'a ile 10 Teşrin 1922 muahede-namesi vebunun lahikalarıdır.”

İngiltere ile Irak arasındaki münasebât işbu makale ile onu takip edecek olanların hududuna dâhil bulunmadığından, bu hususta şunları yazmakla iktifa edeceğim.

Lozan Muahede-namesinin 3. maddesi “Bahr-i sefidde İran hududuna kadar Türkiye'nin ber-vech-i zîr tespit edilmiştir” dedikten ve 1 numaralı fıkrasında Suriye ile hududumuzu 20 Teşrin-i evvel 1921 tarihli Türkiye – Fransa itilaf-namesine atfen tayin ettikten sonra, 2 rakamlı fıkrasında şu ahkâmı nâtıktır:

“2. Irak ile:

“Türkiye ile Irak arasındaki hudut dokuz ay zarfında Türkiye Büyük Britanya arasında suret-i muslih-âne tayin edilecektir.

“Tayin olunan müddet zarfında iki hükümet arasında itilaf husule gelemediği takdirde, ihtilaf Cemiyet-i Akvam Meclisi'ne arz olunacaktır.

“Hat-ı hudut hakkında ittihaz olunacak karara intizaren Türk ve Britanya hükümetleri mukadderat-ı katiyesi bu karara muallak olan arazinin hal-i hazırda herhangi bir tebeddül ikasına bâis olacak mahiyette hiçbir hareket-i askeriye veya sâirede bulunmağı müteakiben taahhüt ederler.”

Lozan ahd-name-i sulhîsi 24 Temmuz 1923'te imza kılınmış olduğuna göre, 3. maddesinde muin 24 Nisan 1924'te münkazi oluyordu. Binaen-alâ-zâlik, tarafeyn-i akdeyn bir konferans akdiyle meselenin onda müzakeresi kararlaştırılır. Konferans İstanbul'da, daire-i bahriyede, akd olundu ve bu sebeple, evvelâ “Haliç Konferansı” sonra, resmen, “İstanbul Konferansı” unvanını aldı. Mayısın 19'undan Haziranın 9'una kadar müzakereler oldu. Akıbet-ül-emr, hiçbir suret-i haliyede tevassul edilmeksizin, hatta mesele büsbütün aglak ü eşkâl edilerek, mütemer dağıldı. Burada başvekilimiz İsmet

Paşa hazretlerinin 9 Teşrin-i sâni 1341 tarihinde Büyük Millet Meclisi huzurunda îrad ettiği nutkun bir parçasını nakletmekliğim münasıptır:

“Musul meselesi üzerinde de arz-ı malumat edeyim: Lozan Muahedesi Musul meselesinin muahedenin imzasından sonra bir konferansta mevzubahis olmasını der-pîş eylemişti. Bu konferansın İstanbul’da toplandığı ve bir netice hasıl olduğu malumunuzdur. Fakat bir noktayı tebarüz ettirmek isterim. İstanbul Konferansı akamete uğradığı zaman biz demiştik ki konferans muahedenin der-pîş etmediği mesai karşısında bulunduğundan dolayı adeta müzakereye ibtidar etmeden inkıta etmiştir. Çünkü biz muahedenin ruh u mefhumundan hariç teklifat karşısında kalmışızdır. Bunu takiben geçen hadisat İstanbul Konferansı’nın inkıtasını mucip olan bir hususu, dermeyan ettiğimiz fikri teyit etmiştir, yani, muallâk olan mesele Musul vilayetinin mukadderatı meselesidir. Bunun üzerinde konuşulacaktır. Esas gerek Cemiyet-i Akvam’da ve gerek Cemiyet-i Akvam Komisyonu’nun tetkikatı neticesindeki raporda tebarüz ettirilmiştir. Ondan sonra Cemiyet-i akvamdaki safahatı biliyorsunuz. Cemiyet-i Akvam’da Musul meselesinin müzakeresi esnasındayız. Lozan Muahedesi’nin esasatı ve hututu dâhilinde bulunduk. Lozan Muahedesi birçok fedakârlıklarla istihsal olunmuş bir neticedir. Bunun bize temin ettiği haklar dâhilinde meselenin bir neticeye îsâlini temenni eyledik. Meselenin başından nihayetine kadar muahedenin hututu hututu dâhilinde samimiyetle işi halletmek arzusıyla çalıştığımızı ve daima samimiyetle meşbu’ olduğumuzu gösterdik. Fakat bir arzu muahedenin bize temin ettiği bütün haklardan feragati istilzam etmez.”* gelecek makaleyi Cemiyet-i Akvam Meclisi’nde cereyan eden müzakeratın icmaline hasredeceğim.

Kızıl toprak 14 Teşrin-i sâni 1925

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 59, Nu. 1528/54, s. 26 – 29

* İkdâm Gazetesi’nin 10 Teşrin-i sâni 1341 tarihli nüshasından muktebestir.

3. MUSUL MESELESİ

3⁵⁴

Başvekilimiz İsmet Paşa'nın 2'nci makalemde⁵⁵ menkul kısım-ı nutkunun bir fıkrasında mezkûr olduğu üzere, İstanbul Konferans'ının Lozan'da imza olunan "muahedenin derpiş etmediği mesai karşısında bulunduğundan dolayı adet müzakereye ibtidar etmeden inkıta" a uğraması, daha doğrusu, uğratılması üzerine Britanya hükümeti 1924 Ağustosunun 29'uncu günü Cenevre'de açılan Cemiyet-i Akvam Meclisi Kâtib-i Umumiyesine müracaatla, meclisin tarih-i mezburda başlayan devre-i içtimaiyesine ait fihrist-i müzakerata "24 Temmuz 1923 tarihiyle Lozan'da mümzâ ahit-namenin 3'üncü maddesinin 2'nci bendinde mevzubahis olan Irak hududu meselesi"nin kaydedilmesini talep etmiştir.

Britanya hükümeti Cemiyet-i Akvam Meclisi kâtib-i umumiyesine gönderdiği mektupta Türkiye ile Irak arasındaki hududun Türkiye ile Büyük Britanya arasında dokuz ay zarfında suret-i muslihanede tayin kılınacağını ve derpiş olunan müddet içinde iki hükümet beyninde itilâf husule gelmemek takdirinde ihtilâfın Cemiyet-i Akvam meclisine arz olunacağını Lozan Muahedenamesinin 3'ncü maddesinin 2'nci bendi derpiş eylediğini hatırlattıktan sonra, müzakeratın 5 Teşrin-i evvel 1923'te başlayıp, "İstanbul Konferansı (19 Mayıs–9 Haziran 1924)te sarf olunan cehd ü himmete (? ...) rağmen 5 Temmuz'da, mühlik-i had inkızasında, nazar-ı itibara lâyük bir neticeye müncer olmaksızın hitama erdiğini ilâve etmiş diğer cihetten, Britanya hükümeti ile Türk hükümeti Lozan muahedesini tasdiklerinden ve tasdiknamelerin tevdi eyyamı karibeden birinden vaki olacağından, muahedenin onu tasdik eden tarafeyn-i akdeyn arasında fi-l-hal mevki-i mer'iyete gireceğini nazar-ı dikkate arz eylemiştir.

⁵⁴ Evvelki makaleler (Servet-i Fünûn)un 12 ve 26 Teşrin-i Sani 1341 tarihli ve 52 ve 54 numaralı nüshalarında münderiçtir.

⁵⁵ (Servet-i Fünûn), 26 Teşrin-i Sani 1341, Numara 54

Britanya hükümetinin Cemiyet-i Akvam Meclisine şu müracaatını kâtib-i umumi hükümetimize ihbar etmesi üzerine, başvekil ve hariciye nazırı İsmet Paşa'nın imzasıyla kendisine suret-i mütercemesi aşağıda münderiç, telgraf name gönderilmiştir.

(27 Ağustos).

“Türkiye ile Irak arasındaki hudut meselesinin Cemiyet-i Akvam Meclisinin gelecek devre-i içtimaiyesine mahsus fihrist-i müzakerata kaydına dair olarak 9 Ağustos 1924 tarihiyle bana irsal buyurduğunuz mektubu ve ona mülhak vesai ki ahz ile şeref yap oldum. Türkiye Cumhuriyeti hükümeti Lozan Muahedesinin mevki-i mer'iyete vaz'ından şimdiye kadar resmen ve tahriren haberdar kılınmamış olduğu gibi, 143'üncü maddede mezkûr zabıtname dahi kendisine tebliğ olunmamıştır. İşbu mevki-i mer'iyete vaz'-ı keyfiyeti Türkiye ile Büyük Britanya arasındaki ihtilâfın muahede-i mezbureye ibtinaen Cemiyet-i Akvam Meclisi'ne arz edilebilmesi için bir şerita-i zatiye olduğundan şu keyfiyetin resmen tahkikine değin meselenin min kül-i vecih münakaşası hakkında kuyud-ı ihtiyatîye serd ü ityanına müsaraat eylerim. Hükümetimin zan ve takdirince, ihtilâfın suret-i muslihanede ref' ü tesviyesi için sulh muahedenamesinde derpiş olunan müddet, mükâlematı menazi' fih mesele-i aslîyeye nakl ü haml ettirmek kastıyla hükümetimin bast u ibraz eylediği ceht ü himmet düçar-ı haybet olmaktan nâşi, o maksat uğrunda müstamel ve müstefad olamamıştır. Maa zâlik, Britanya hükümeti tarafından muahedenamenin 3'üncü maddesinin 2'nci bendinde derpiş kılınmış olan hak bi-il-istimal vaki olan müracaat hükümet-i müşarünileyhânın doğrudan doğruya müzakere tarikinden istifade etmek arzu etmediğine delâlet eylemektedir. Türkiye, Musul vilâyeti üzerindeki hukukunun mücerret Cemiyet-i Akvam'ca tayin ve takrir edilecek âdilâne bir vasıta-i tahkik ü tebeyyün sayesinde mevki-i bedahete îsâl kılınabileceği itikadıyla, ihtilafın, ind-el-hâce, yukarıda zikrolunan meclise arz olunabilmesi Lozan Muahedenamesiyle kabul etmekte tereddüt eylememiş idi. Şu halde ve bâlâda serd ü ityân olunan kuyud-ı ihtiyatîye tahtında, Türk hükümeti Türkiye ile Irak arasındaki hudut meselesinin meclisin bir devre-i içtimaiye-i karibiyesi fihrist-i müzakeratına kaydolanmasına esas itibarıyla muvafakat eder. Mamafih 143 maddede derpiş edilmiş olduğu veçhile, üç devlet tarafından tasdiknamelerin tevdi kılındığını mübin zabıtnamenin suret-i musaddikasının resmen tevdi olunmasını beklemek zaruretine nazaran, Türk mümessilinin, mevzubahis olan suretin yevm-i ahzini takip eyleyecek yirmi gün

mehlden sonra, meclisin müzakeratına her vakit iştirak edebileceğini size bildirmekle kesb-i şeref eylerim.”³

Cemiyet-i Akvam Meclisi vech-i mebsut üzere kendisine havale kılınmış bulunan meselenin tetkikine müteaddit celesât-ı aleniyesini tahsis etmiştir. Meclis evvelâ davada tarafeyni teşkil eden Türkiye ile Büyük Britanya murahhaslarını hükümetlerinin nokta-i nazarlarını teşrihe davet etmiş; ba’de, mevki-i bahs ü tezkere koyacağı meselenin ve bunda kendisinin vazifesinin tayinine çalışmış ve bir de hareketinin keyfiyatını ve mesail-i usuliyeyi tertip ve tanzim eylemiştir. İşbu muamelât-ı muhtelif meselede alâkadardaki bulunan tarafeyn mümessillerinin yardımlarıyla icra kılınmıştır.

Türkiye ve Büyük Britanya mümessilleri hükümetlerinin nokta-i nazarlarını Eylülün 20’sinde akdolunan celse-i aleniye de bast ü ityan eylemişlerdir.

Geçenki makalelerimde zikretmiş olduğum “Cemiyet-i Akvam’ın işlerine dair hulâsa-i şehriyye”de beyan olduğuna göre, lort (Palmor) Büyük Britanya ile Türkiye’nin meclis karşısında tamamıyla müsavi birer mevki de buldukları keyfiyetine nazar-ı dikkati isticlab etmiştir. Ba’de, Britanya hükümetinin zan ve takdirince, Musul vilâyetinin mülk-i [Royaume] Irak’ın eczasından olması iktiza ettiğini ve meclise arz ve havale kılınan mesele mülk-i Irak’ın hudud-ı şimaliyesinin -İrkî, iktisadi veya askerî mülâhazat ile muallel bazı tadilât ki, Britanya hükümetine göre, hat-ı hududu şimale doğru güzergâhından çıkaracaktır,- Musul vilâyetinin hudud-ı idariyesini ale-l-takrib takip edip etmeyeceğinin tayininden ibaret bulunduğunu ifade etmiş ve bundan başka, Britanya hükümetince meselenin hal ve tesviyesi emrinde meclisin hükm-i salâhiyetlerini haiz bulunduğu tasdik edilmekte olduğunu beyan eylemiştir. Lort (Palmor) ahali ile istişareye ârız olan müşkülattan uzun uzadıya bahsetmiş ve, vesaike tetkik ve lüzum göreceği malumatı cem ettikten sonra, ihtilafı tesviye vazifesiyle muvazzaf olmak üzere bî-garaz erbab-ı ihtisas

³ Tercüme resmî değildir. Cemiyet-i Akvam neşriyatından birinde suretini gördüğü bu notayı rakım-ül-huruf tercüme etmiştir. Bununla beraber vüsûkuna itimat olunmaz değildir.

(Experis désintéressés)ten mürekkep bir komisyon teşkil kılınmasını meclise teklif etmiştir.

Meclis huzurunda mümessilimiz olan sabık başvekil ve lâhik Paris büyük elçisi Fethi Bey, kezalik mecmua-i mezkûrede beyan olduğuna göre, Türk hükümetinin de zan ve takdirince, meclis mahzarında mevzu bulunan mesele Musul vilâyetine malik sıfatı Türkiye’de mi? Yoksa Irak’ta mı ispat ile tasdik kılınacağıın tayini kaziyesinden ibaret olup, hat-ı hududun şıkk-ı evvelde bu vilâyetin cenup, şıkk-ı sânde şimal sinorunu takip etmesi lazım geleceğini ifade eylemiştir. Fethi Bey Musul vilayeti Türkiye’nin ecza-yı mütemmimesinden olduğunu Türk hükümeti namına ale-l-te’kid beyan ile, teyiden li-l-makal coğrafi, iktisadi, ırkî ve askerî mülâhazat îrât ve Türk hükümetinin nizâ’-i ahaliyenin reylerine müracaat tarikiyle kat’ etmek teklifinde bulunduğunu ilave-i kelam etmiştir. Meclisin 25 Eylülde mün’akid celse-i aleniyesinde dahi Fethi Bey Cemiyet-i Akvam misakının 15’inci meddesiyle kendisine mufavvaz bilcümle azife ve salâhiyetleri meclisin, mesele-i mevzuayı halletmeklikçe, haiz bulunduğunu hükümetimizin tasdik ettiğini beyan eylemiştir.

Beyanat-ı mezkûre meselenin ve meselede meclisin vazifesi neden ibaret olacağıın tayini hususunda epeyce büyük bir ihtilâf-ı nazar gösterdiğinden, meclis hareketinin keyfiyatını tespit etmeden evvel mazbata muharriri olan Mösyö (مؤسس) i alâkadar tarafların muavenetiyle şu iki meselenin tavzih-i tenvirine memur kılınmıştır: Evvel-emirde, Türkiye ve Büyük Britanya murahhasları Lozan Muahedenamesinin 3’üncü maddesinde derpiş kılınmış olan meclise müracaat keyfiyetini nasıl telâkki etmektedirler? Ba’de, meclisin vazifesi iki mütearız müddeadan birinin alelîtlak bilâkaydüşart ihtiyarına mı maksurdur, yoksa kendisine âdilâne görünecek diğer her hangi bir suret-i hilye araştırabilir mi? bunun üzerine mösyö (مؤسس) in tarafeyn-i muarizeyn mümessilleriyle vaki olan mükâlemeti iki alâkadar arasındaki ihtilaf-ı nazarın bidayet-i emirde görüldüğü derecelerde olmadığıın meclis nazarında tahakkukuna imkân vermiştir. Filhakika Lort (Palmor) Türkiye ile Irak arasındaki hududu müteallikan meclisin vereceği kararları hükümetinin

ber-vech-i peşin kabul etmekte olduğunu tekrar beyan etmiştir. Lort (Palmor) meclise arz olunan meselenin ne kadar mümkünse o kadar iyi bir hat-ı hudut bulmak olduğunu; bu sınırın, Britanya hükümetinin reyince nasıl tahtit olunması iktiza ettiğini hükümet-i mezkûra evvelce bildirdiğini ve meclisin bir karar-ı arzîsi (Décision éventuelle) hükmüne inkıyat etmek emrinde hükümetce vaki olan taahhüt meclisin Türkiye ile Irak beynindeki sınırın, tetebbuat u tetkikat-ı mukteziye ifa ettikten sonra, tasvip ve ihtiyar edeceği herhangi bir hata göre, tahtit etmek hakkı kâmilten tasdik edildiğini gösterdiğini söylemiştir.

Fethi Bey de meselenin Lort (Palmor) tarafından gösterildiği vecih üzere ortaya konulmasını kabul ettiğini ve hükümetimizin meclisçe ittihaz eyleyecek kararı evvelden kabul ettiğine dair bayanatta bulunmağa hazır olduğunu ifade etmiş ve meclisin vereceği kararda evvel-emrde ahalinin arzularından mülhem olacağına kani bulunduğunu ilâveten söylemiştir.

Meclis şu beyanatı senet ittihaz etmiş ve 30 Eylüldeki celsesinde, Mösyö (مراتبه) tarafından vuku bulan teklifi bi-l-kabul, vezifesini ifa eylemek için kendisince zarurî olan ahval-i faaliyye ve hakikatiyeye dair malumatı ve takdire medar u miyar olacak “anasır”ı cem etmek üzere üç zattan mürekkep bir komisyon teşkiline karar vermiştir. Lecne-i mezkûrenin meclise kararını ittihaz hususunda imkân verilmekliğe salih bi-l-cümle malûmatı ve kâffe-i telkinat u teklifatı arz u ita etmiş; mevcut vesaiki ve meselenin gerek cehd-i usuliyesine, gerek esasına dair alâkadar taraflar canibinden serdolunan efkâr u mütalaatı nazar-ı itibara alması; mecliste tefahhusat-ı icra ve bu takdirde refakatinde alâkadar iki hükümetten her birinin tayin edeceği muavinleri bulundurması mukarrerat-ı müttehizeden idi.

Meclisin riyasetinde bulunmakta olan zat ile mazbata muharriri Mösyö (مراتبه) bu komisyon azasını bi-l-italâf tayin etmeğe memur kılındılar.

Bu hilâlde hudut hâdiseleri vukua gelerek her iki taraf da meclise şikâyetler iblâğ ettiklerinden, meclis, Lozan Muahedenamesinin üçüncü

maddesinde münderiç olan taahhüt-ü mütekabil⁴ mücibince, “statüko” hattı tabir olunan hatt-ı hudud-ı haliyenin canibinin de sükûnun ircaı ve muhafaza ve ibkası için bütün nüfuz ve kudretlerini istimal etmelerini her iki hükümetten rica eylemiştir. Hükümeteyn mümessilleri de, hudut hakkında ittihaz olunacak karara intizaren, halet-i katiyesi bu karara muallâk olan arazinin hâlihazırında bir gûna tebeddül ika edecek mahiyette hiçbir askerî veya sair hareket icra olunmayacağını meclis huzurunda beyan etmişlerdir.

Gelecek makaleyi meclisin 27 ve 19 Teşrin-i evvel 1924 fevkalade olarak akdettiği celselerde yukarıda zikrettiğim 30 Eylül 1924 tarihli kararın tefsirine dair cereyan eyleyen müzakerelere tahsis edeceğim.

İngiltere’de bulunan Türkçemizi pekâlâ bildiği cihetle kendisine gönderdiğim “Servet-i Fünûn”ları okuyan İngiliz dostlarımdan bir zattan dün sabah bir mektup aldım. Musul meselesi hakkında “Servet-i Fünûn” sahifelerine ibda ettiğim makalede okuduğu bazı hatıratımın karşısında müteallim-âne düşündüğünü; min-el-cümle:

“... Mütareke devre-i muzlimane ve faciasında her türlü muamelât hak-ı şikenane arasında bir de lüzumlu lüzumsuz, ekseriya lüzum-ı askeriyeden tamamen hâlî ve şahsî sebepler tahtında, mesakin-i hususiyenin işgali gerçekten rezalet-âmiz bir şekle, İngiliz kavmi gibi dünyada naziri görülmemiş mehib bir saltanat-ı cihangirâne kurup bunu nice zamandan beri adamaya muvaffak olmakla beyn-el-akvam tahayyüz etmiş bir kavme sahihen hicap getirecek etvara iltibas ...”⁵

“... İngiliz kavmine ne kadar hicap getirmek mümkünse o kadar hicap getirici bir tarik-i temsil tutmuş olanlar ...”⁶

cümleleri nazar-ı dikkat ve hicabı tevkif ettiğini söyledikten sonra, bana bir, “vakıa-ı adl ü hakkaniyet” (A fact of justace and equity)den behsediyor: İstanbul’u zabıtası başına geçerek, değil efradını, fakat evamı bile ta’dad-ı

⁴ “Hatt-ı hudut hakkında ittihaz olunacak karara intizaren Türk ve Britanya hükümetleri mukarrerat-ı katiyesi bu karara bu karara muallık olan arazinin halihazırında her hangi bir tebeddül ikaina bais olacak mahiyette hiçbir hareket-i askeriye veya sairede bulunmağa mütekabilen taahhüt ederler.” [Tercüme-i resmîye]

⁵ (Servet-i Fünûn), 12 Teşrin-i Sani 1341, Numara 52

⁶ (Servet-i Fünûn), 12 Teşrin-i Sani 1341, Numara 54

müşkül olan efâl-i habisesi ile kasıp kavurmuş olan, miralayken sanki şu afalının mükâfatı olmak üzere rütbesi generalliğe yükseltilen (Max Vevel[?] الاقس وردل) hakkında avam kamarasındaki istizahı; ba'de, şu herifin on sene hapis mahkûmiyetini hatırlatıyor.

Haddizatında “gayrimeşru”, “gayr-i caiz”, “gayr-i lâyıık”, “mahzur”, ilh. Olan fiiller, hareketler beşeriyet-i mütemeddenin vaz ve kabul etmiş bulunduğu kavait ve usul dairesinde muharebe etmiş olan iki büyük milletten mağlûbun memleketine -muslihane girip de yayılıp birleştikten sonra ilân-ı işgal eden- galibe göre her fiil, her hareket “meşru”, “caiz”, “lâyık”, “mubah” ilh. mi olmak gerektir? (Max Vevel[?] الاقس وردل) irtikaptan dolayı mahkûm oldu; fakat, mütarekeyi müteakiben İstanbul’a İngiliz kavminin ilk mümessil-i siyasisi sıfatıyla gelen bir zat, daha geldiğinin ilk günü, “سيو يارب” sefine-i kraliyesinde hükümet-i mahalliye mümessiline hükümeti namına hükümet-i mahalliye iblağ olunmak üzere hilaf-ı hakikat sözleri⁷ söyleyen bir amiral, İngiliz kavminin mevki ve haysiyetini ihlal etmeklikte o mahut (Max Vevel[?] الاقس وردل)’den aşağı mı kalmış mıdır ki, avam kamarasında onu hükümetten bir suale mevzu kılan olmamıştır? ... İstanbul’un işgal olunmayacağına dair -kendisinin ne sual, ne talep vaki olduğu halde- Londra namına teminat-ı katiye veren İngiltere devlet-i muazzaması mümessilinin hakikatten bî-lüzum, nâ-bemahal; abes inhirafatı bununla kalmamıştı: “Yunanlıları beraberimde getirmek istemiyordum; fakat ne çare! Müttetiklerimizden bulunuyorlar. Kimilerini arkamıza taktık; ama görüyorsunuz: İstanbul limanına soktuk. Hükümetim Yunan gemisinin İstanbul önünde bariz bir halde En evidence⁸ bulundurulmasını bana emretti.” Evet; hariciye nazırı namına kendisini (سيو يارب) zırhlısında selâmlamağa memur olan umur-ı siyasiye müdür-i umumiyesine -rakım-ül-hurufa- bunu da söyledi... -Çok zaman sonra değil, dikkat ettiim: Tam iki gün sonra- geldiği gün Haydarpaşa açıklarında demirlemiş olan Yunan zırhlısı Beşiktaş sahillerine doğru (سيو يارب)den bile ileri gidip Dolmabahçe rıhtımına itale-i buz, sürtündü...

⁷ (Servet-i Fünûn), 12 Teşrin-i Sani 1341, Numara 52

⁸ Kendisiyle İngilizce konuştuğum amiral bu tabiri, yazdığım gibi, Fransızca söyledi.

İngiltere'deki o İngiliz dostuma yazacağım: Öyle bir tek âdi misal gösterip de beni söyletmesin. Mütareke devresinin gönüllerimizde ika eylediği harîka-ı şedide daha sönmedi, ona -hele Musul bahsinde- petrol saçmasın.

Kızıl Toprak 12 Kânun-ı evvel 1925

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 59, Nu. 1531/57, s. 71 – 76

4. MUSUL MESELESİ

4⁵⁶

Cemiyet-i akvam meclisinin 30 Eylül 1924 tarihli kararının tefsiri.

Tahkikat-ı Mahalliye Komisyonu

Fevkalade olarak akdettiği içtimaide cemiyet-i akvam meclisi 30 Eylül tarihli kararının Türkiye ile Irak arasındaki hudut üzerinde vaziyet-i maliyenin ibkasına dair olan fıkrasının tefsiri hakkında Türk hükümeti ile Britanya hükümeti arasında zuhur eden ihtilaf ile meşgul olmuştur. Zikrolunan karar şu yolda muharirdi:

Hudut hakkında ittihaz olunacak karara intizaren, akıbet-i ahvali işbu karara tabi olacak olan arazinin vaziyet-i haliyesince bir gûne-i tebeddül ikama salih hiçbir hareket-i askerîye veya saireye mübaşeret kılınmayacağına dair Britanya ve Türk hükümetleri tarafından vuku bulan beyanata meclis senet ittihaz eyler.

Bu mesele Britanya hükümetinin 14 Teşrin-i evvel tarihli bir telgrafnamesiyle meclise arz edilmiş idi. Britanya hükümeti bu telgrafında bu meselenin tetkiki için fevkalade içtima halinde toplanmasını, Türkiye hükümetiyle müttefik-ül-rey olarak meclisten talep ediyordu.

Meclis bu maksatla 28 ve 29 Teşrin-i evvelde iki aleni celse akdetti. Bunlardan birincisi davanın tarafeynini teşkil eden Türkiye ve Britanya devletleri mümessilleri nokta-i nazarlarını ifade ettiler.

Lort Palmor britanya hükümetinin geçen 30 Eylül tarihiyle Cenevre'de müttehiz karara Lozan Muahedenamesinde muhtevi taahhüdü müceddit ve mevzuubahis olan arazinin 24 Temmuz 1923'teki hal ve vaziyetini tağyir edebilecek her türlü harekâttan içtinap edileceği hakkında Türkiye tarafından taahhüt-i mutazammın nazarıyla baktığını beyan etti. Arazinin o tarihteki hal ve vaziyeti sözünden Britanya hükümetinin ne anladığını tasrih ve bundan başka Britanya hükümetinin reyine, Türk hükümeti tarafından vaki olacak

⁵⁶ Evvelki makaleler (Servet-i Fünûn)un 52, 54 ve 58 numaralı nüshalarında münderiçtir.

askerî veya sair her türlü harekâtın Lozan'da müttehiz-i taahhüdü nakıs fiiller teşkil edecek hatta taayyün eyledi. Britanya hükümetinin reyince bu kabilden defaat ile naks-ı misak vukua gelip, şöyle ki Türk memurlarının 14 Teşrin-i evvelde mezkûr hattın cenubuna ehemmiyetli müfrezeler sokmuş olduklarını söyledi. Meclisin kararından beri Türk askerlerinin geri çekildiklerinin; hatta şimdi ileriye gider göründüklerini; diğer cihetten, 1923 Temmuzunda ne Türk ne de Irak memurlarının istilaları veya idareleri altında bulunmayan ve, binaenaleyh-ala-zalik, Britanya hükümetinin reyince, ne Büyük Britanya'nın ne de Türkiye'nin "statüko"ya halel getirmeksizin dâhilinde hareket icra edemeyecekleri Hakkari vilayetinin mühim bir mıntikasına Türk kuvvetlerinin istila eylediklerini ilave etti.

Lort Palmor mahsusen müteşekkil komisyonun kariben mahalinde icra edeceği tahkikatın hüsn-i cereyanı için, Lozan Muahadenamesinin 3. maddesi mucibince tarafeyn canibinden kabul ve 1924 Eylülünün 30'unda Cenevre'de tecdit olunan taahhüdata halisane riayet olunmasının temini zaruri bulunduğunu makam-ı istintaçta ifade eyledi.

Fethi Bey de Türk hükümetinin müddeasını teşrih etti. Britanya hükümetinin hatt-ı hududu gaye-i (Maxima)ya müteallik nokta-i nazarının muhasemata hitam veren Mondros mütarekesinin akdinden beri ekseriye değişmiş olduğunu beyan etti. Hatta pek az vakit evvel, geçen Eylülün 25'i tarihli bir notada Britanya hükümetinin kendi mahsul-i iktirahı (İnitiative) olmak üzere yeni bir hat tayin edip bu ise gerek Sevr Ahitnamesinde mezkûr hattı, gerek Musul vilayetinin hudud-ı mülkiyesini hayliden hayli geçtiğini nazar-ı dikkate arz eyledi. Türkiye'miz hususi beyanatına devam ile, Türk hükümetinin zan ve takdirince 24 Temmuz 1923 "statüko"sunun ibkası her iki tarafça mecburi olduğunu, halbuki Irak'taki Britanya memurlarının alelekser hususen Süleymaniye şehri, ve Lozan Muahadenamesinin imzası tarihinde Britanya askerleri tarafından istila olunmamıştı, ona karşı harekât-ı askeriye icra ve Irak müessisin-i meclisine Musul vilayetinden mebuslar kabul etmekle "statüko"yu mahal-i hareketlerde bulduklarını; Hakkari vilayetinin sabık-ül-zikr mıntikasına musaliha-namenin imzası hininde Türk nüfuzu ahricinde

bulunduğu ve binaen-ala-hazâ, “statüko” haddinde, dâhil olmak iktiza ettiği Britanya hükümetince iddia olunmaktadır, ona gelince, bu vilayetin men-ül-kadim Türkiye’ye ait bulunduğunu, Lozan Konferansı’nda hiçbir veçhile mevzuubahis olmadığını ve, هَذَا, mezkûr muahedenamenin muhafaza-yı vaziyet-i haliyeye müteallik ahkâmıyla asla istihdaf edilmemiş olduğunu ifade ve ihtar etti.

Fethi Bey beyanatının hatimesinde ve istintaç makamında, meclisi hudut meselesine dair kararını vermeğe mukteditir oluncaya kadar her türlü niza-yı ihtimalin tahkikine mani olmak üzere tarafeynin kemal-i dikkat ve ihtimam ile riayet edecekleri hattın sarahaten tayinini lazım olduğunu söyledi.

Şundan maada, gerek Fethi Bey, gerek Lort Palmor hükümetlerinin meclis tarafından ittihaz olunacak karara inkıyat edeceklerini beyan eylediler.

*

* *

Teşrin-i evvelin 29’unda akdettiği celsede Meclis, Mösyö Branting tarafından verilmiş olan rapor üzerine, Musul vilayeti mıntıkasında alakadar hükümetlerin istilaları veya idareleri altında bulunan arazi arasında muvakkaten mevcut olacak hududu tayin etti.

Bu hududun tespiti zikrolunan raporu kaleme almış olan İsveç mümessili Mösyö Branting’in ve refakatinde bulunan İspanya ve (Uruguay) mümessillerinin alakadar-ı hükümetler mümessilleriyle cereyan eden mükâlemat ve tetkikatlarının neticesi olmuştur.

Bu mükâlemeler esnasında Mösyö Branting ile refikleri iki taraf arasındaki ihtilafın maddiyesi pek mühim olmadığını; binaen-ala-hezâ, tarafeyne her ikisinin ayrı ayrı vermiş oldukları malumattan pek cüzi derecede farklı ve müşkülâtın müvellidi olan kararsızlığa nihayet vermeğe salih bir hatt-ı hudut teklif etmek mümkün olduğunu tahkik ve tebeyyün eyleyebilmişlerdir.

Meclisçe tahrir olunan hatt-ı hudud-ı gayeyi meş’ur olup, Türkiye ile Irak arasında kati bir sınır tayin kılınmış bulunacağı ana kadar her iki tarafça

gerek askerî, gerek idarî nokta-i nazarından mürâî tutulmak lüzumu taht-ı karara alınmıştır.

Kezalik meclisin kararının 15 Teşrin-i sâni'den evvel tamamen netice-bahş olması için tarafeynin tedabir-i lazıme'yi ittihaz etmeleri; binaen-ala-zalik, meclisin kararı ahkâmının hilafına olarak istila edilmiş veya idare olunmakta bulunmuş olan mahallerin nihayet gelecek 15 Teşrin-i sâni'ye kadar tahlil edilmesi ve bu tarihten itibaren hudud-ı mevkute-i mezkûrenin her iki tarafın istimal ettikleri sulta-ı mülkiye veya askeriyece hiçbir hal ve takdirde tecavüz edilmeyecek hudut olması takarrür etmiştir.

Beyan olunan minval üzere ittihaz edilen kararlardan maksat yalnız intizar devresinde intizam u sulh u müsalemeti hıfz ve ibka etmek üzere muvakkat bir hal ve vaziyeti tanzimden ibaret bulunduğunu ve ne Türkiye ile Irak arasında nihai ve kati hudut meselesine iksa edilecek suret-i hilyeye, ne de bu suret-i hilyenin istihsali imkânını bahşedecek usul-i muameleye işbu tedabir-i muvakkatının hiçbir veçhile dokunmayacağı keyfiyetinden meclis ale-t-tafsil ve ehemmiyetle bahsetmiştir.

Büyük Britanya mümessili Sör (Sesil Horest[?] سـسـیل هـورـسـت) Britanya hükümetinin meclisin kararını kabul ettiğini ve onu halisane infaz edeceğini söyledikten sonra, kararın tatbiki için bir İngiliz zabitanın bir Türk zabiti ile mahalinde buluşmasını teklif etmiş ve, tahtit neticesi olarak bazı köyler Türk idaresi altına geçmek lazım geldiğinden, Türk hükümetinin milletçi sıfatıyla Irak arazisine geçmiş olan bu köyler sekene-i iseviyesine, gıyaplarında, zarar iras eyleyebilecek hiçbir tedbir ittihaz etmemesini talep eylemiştir.

Türk hükümeti namına Fethi Bey, sabık-ül-bahs hatt-ı hududun muvakkat ve Türk hükümetinin hukuku mahfuz bulunmasına göre, beyanat-ı salifesinin bazı noktalarından uzun uzadıya bahsetmekten istinkâf ve halisane tenfizine Türk hükümetinin dahi hazır bulunduğunu meclis kararı kabul edildiğini ifade; bundan maada, kararın Türk ve İngiliz zabitleri marifetiyle tatbiki hakkında Sör Sesil Horest[?] سـسـیل هـورـسـت tarafından vaki olan teklifi hükümetine iblağ eyleyeceğini ilave etmiş; Sör Sesil Horest[?] سـسـیل هـورـسـت'in

zikrettiği köyler ahali-i Hıristiyanıyesine gelince: Bunlara tamamıyla Türk Hıristiyanlar gibi muamele olunacaktır, demiştir.⁵⁷

*

* *

Mevzuubahis olan 31 Teşrin-i evvel celsesinde, resi-i Meclis Mösyö Himanüs[?] [?] Meclis'in 30 Eylül tarihli kararında mahsusen teşkili derpiş kılınmış olan komisyona aza olmak üzere şu zevatın tayini emrinde Meclisçe ittifak olduğunu ihbar etmiştir:

Macaristan reis-i nezar nuzzar-ı esbakı Mösyö [?]; Romanya devleti nezdinde İsveç sefiri Mösyö [?]; Belçika ordusu ihtiyat miralaylarından Polis [?] [?].

Bu komisyonun Meclis tarafına kendisine tevdi kılınan vazifeyi ifa etmek üzere yakında Musul'a gitmesi kararlaştırıldı.⁵⁸

Zikrolunan komisyon Teşrin-i sâninin 17'sinde Cenevre'de toplandı. Mösyö [?]'ı reis intihap etti.

Komisyon azası Cemiyet-i Akvam Meclisi kâtib-i umumiliği tarafından verilen vesaik mündericatına vukuf hâsıl etmeleriyle, mahallinde tefahhüsata mübaşeret eylemeği ve kendilerine alakadar hükümetler tarafından -işbu hükümetlerce o maksatla tayin edilecek- muavinler terfik olunmasını kararlaştırdıkları gibi, Britanya ve Türk hükümetleri ile münasebete girişmek üzere evvel-emirde Londra ve Ankara'ya gitmeğe karar verdiler.⁵⁹

⁵⁷ Muvakkat hududun geçtiği yerler Cemiyet-i Akvam'ın teşrin-i evvel 1924 tarihli mecmua-ı resmiyesinde mezkûrdur. Bu husustaki tarifât-ı mufassalayı nakletmek isterim – Zaten şu makalelerin temin-i mükemmeliyetleri için bunu yapmağa mecbur bulunduğumu gördüm. Ancak bu tafsilatın “Servet-i Fünûn” karilerinden Musul havalisi ahval-i coğrafyasına etrafıyla vakıf bulunmayanların zihinlerinde peyda edeceği intibaat pek müşevveş bir kütleyi malumattan ibaret olacağını hesap ederek, nakl-i maruzdan sarf-ı nazar ile, o tafsile göre bir harita tertibini tasavvur ettim: (Servet-i Fünûn) karileri bu haritayı gelecek makalelerin birine mülhak görecekler ve bu sayede mezkûr hudut-ı muvakkatayı hatırlarına kolay ve payidar bir surette derçeyleyebileceklerdir.

⁵⁸ “Cemiyet-i Akvam işlerinin hulasa-ı name-i şehrisi”, Teşrin-i evvel 1924

⁵⁹ “Cemiyet-i Akvam işlerinin hulasa-ı name-i şehrisi”, Teşrin-i sâin 1924

Ahmet Reşit [REY]

S.F., C. 58, Nu. 1542/68, s. 247 – 251

LÜGATÇE

Akurâne	:Kudurmuşçasına, kuduzçasına
Bâligân-mâ-bâlig	:Ziyadesiyle, ferah ferah, bol bol
Bârid	:Soğuk, bürudetli; mc:hoş olmayan
Beliyye	:Felaket, keder, tasa, gam, kasavet
Besatet	:Dilde düzgünlük, serbest söyleyiş; basitlik, düzlük
Binaen-alâ-hazâ	:Bunun üzerine
Binaen-alâ-zâlik	:Bunun üzerine
Bi-n-nisbe	:Nispetle, bir dereceye kadar
Buk'a	:Yer
Ca'lî	:Uydurma, samimî olmayan, sahte, düzme
Ca'liyet	:Yapmacık
Cerbeze	:Güzel konuşma; beceriklilik kurnazlık
Ceyyid	:Taze, hoş, iyi, saf
Ceyyid	:Taze, hoş, iyi,saf
Cürsûme	:Dip, kök
Eâzım	:Pek büyük olanlar, büyük adamlar.
Eftân ü hîzân	:Düşe kalka
Eimme	:İmamın cemi
Eizze	:Erenler; muhterem, aziz kimseler
Evza'	:Haller, vaziyetler, duruşlar
Fâkihe	:Meyve, yemiş
Fâl-i hayr	:İyi hal, iyi alamet
Fie	:Topluluk, taife, güruh, takım, cemaat
Firifte	:Kandırılmış, aldatılmış
Gayr-ı mer'i	:Geçersiz; gözle görülmeyen, mikroskobik
Gıll ü gışş	:Kin ve hile
Girîve	:Çıkmaz yol, içinden çıkılması zor durum
Hâkî	:Hikâye eden

Hâkî	:Toprak rengi
Hâme	:Kalem
Harîs:	:Hırslı, tamahkâr, bir şeye çok düşkün
Haşviyat	:Söz arasında “şey, meselâ” gibi söylenen sözler
Hâyîde	:Ağızda çiğnenmiş, bayat, köhne söz
Hevl-nâk	:Korkulu, korkunç
Hidemât-ı şâkka	:Mahkumlara gördürülen ağır hizmetler
Hirâs	:Korku
Hisset	:Cimrilik, tamahkârlık, nekeslik
Izâa	:Kaybetme, mahvetme, edilme
İhtica	:Delil, vesika
İhtizâr:	:Can çekişme
İktiran	:Ulaşmak
İnkita’	:Kesilme, arası kesilme; bitme, tükenme
İntihâbat	:Seçimler
İsti’câl	:Acele etme, çabuklandırma
İstifraş	:Odalık yapma, yatağa alıp beraber yatma
İstilzaziye	:Hazcılık
İştibah	:Şüphelenme, şüphe etme
Ka’r	:Dip, nihayet; derinlik
Kaht	:Kıtlık, kuraklık
Karye	:Köy
Kasır	:Kısa
Küûl	:Alkol
Lâ-büdd	:Çok gerekli, lâzım, gerek
Lâ-yetegayyer	:Değişmez, bozulmaz.
Lâ-yuadd	:Sayılamaz, pek çok
Maâliye	:Yüksek, derin fikirler
Me’haze	:Kaynak
Mebhas	:Bir şeyin arandığı yer; arama, araştırma yeri; bâb, fasıl
Melhame	:Kanlı savaş

Mervî	:Rivayet olunan
Mesaib	:Zor işler, müşküller
Meşher	:Teşhir yeri, sergi
Mev'ize	:Öğüt
Mu'dilât	:Büyük, ağır, güç ve çetin olan işler
Muahhar	:Tehir edilmiş, sonraya bırakılmış, sonraki
Mûciz	:Îcaz eden, kısaltan; kısa, toplu
Mufarrit	:Aşırı giden; eksik işleyen, kusur yapan
Muhâbâ	:Korku, ihtiraz, çekingenlik
Muhâleset	:Birbiriyle dostça geçinme, dostluk ve iyi muamele etme
Muhalled	:Daima, sürekli olarak kalan
Muhalledât	:Kalacak şeyler; şaheserler
Muharriş	:Tahriş eden, tırmalayan; azdıran
Muhavvel	:Değiştirilmiş
Mukârenet	:Uygunluk, yaklaşma, kavuşma
Mukarrerat	:Kararlaştırılan
Musarrah	:Tasrîh olunmuş, açık söylenmiş, belirtilmiş, apaçık
Mutâ'	:İtaat olunan, boyun eğilen, başkalarının kendisine itaat ettikleri.
Mutaazzıv	:Organlaşmış
Mutazammın	:Tazammun eden, içine alan
Muttasıf	:Vasıflanmış
Müddeayât	:İddia olunan şeyler
Müftekir	:Fakir, züğürt; muhtaç
Mümânaat	:Men etme, engel olma, önleme
Mümsik	:Eli sıkı, cimri
Münakalat	:Nakil, trafik, ulaştırma işleri.
Münâvebe	:Nöbetleşme, nöbetle iş görme
Münâzaun-fih	:Hakkında münazaa olunan, ihtilâflı, davalı, kavgalı

Münha	:Bildirilmiş,tebliğ olunmuş.
Müreceh	:Tercih edilen, üstün tutulan
Müsâraat	:Sürat ve acele etme
Müsella	:Silâhlanmış, silâhlı
Müsmir	:Neticeli, verimli
Müstaid	:İstidatlı, kabiliyetli
Müstemirren	:Müstemir olarak, devamlı, aralıksız
Müşevveş	:Karmakarışık, anlamsız
Müşte	:Yumruk
Mütehattim	:Lüzumlu, gerekli
Mütেকallis:	:Tekallüs eden, gerilen, çekilip toplanan
Mütelasık	:Bitişik, birbirine bitişme
Mütevaggıl	:Tevaggul eden, çok meşgul olan; bir şeyin ilerisine, derinliğine varan
Müttehaz, müttehaza	:İttihaz olunan, kabul edilen, yürürlükte bulunan
Müzeyyifâne çürüten	:Tezyif eden; eğlenen, alay eden; delillerle çürüten
Nabtî	:Nabt kavmine mensup, onunla ilgili.
Na-behengâm	:Vakitsiz, zamansız
Nehc	:Yol, usul
Nesturî	:Suryanî papazlarından Nestorius'un kurduğu mezhepte olan ve onunla ilgili.
Nev-ummâ	:Bir suretle, bir derece
Nümüvv	:Büyüme, yetişme, bitme, gelişme
Râz-âşnâ	:Bir sırrı bilen
Riyeb	:Şüpheyeye düşmeler, şüphelilikler.
Rub'	:Dörtte bir, çeyrek
Savtî	:Ünlü harf, sese ait, sesle ilgili
Sebb ü şetm	:Sövüp saymak
Suubet	:Zorluk, güçlük
Südde	:Eşik
Süfliyyât:	:Dünya ile ilgili bayağı işler, hususlar, şeyler.

Şâzz, şâzze	:Kaide dışı, kaideye uymayan
Şehkâr	:Üstün eser, şaheser
Şu'bede	:El çabukluğu, hokkabazlık
Ta'dad	:Sayıp dökmek, birer birer söylemek
Ta'tir	:Güzel koku ile kokulandırma
Taannüd	:İnat etme, direnme
Taayyüş	:Yaşama, geçim
Taazzuv (taazzî)	:Uzuv peyda etme, şekillenme
Tagayyür	:Değişme, başkalaşma
Tahîrî	:Yazı ile, yazı ile ilgili
Tahtie	:Yanlışını çıkarma
Takattur	:Damlama, damla damla akma
Tarsîn	:Sağlamlaştırma
Tasaddî	:Bir işe girişme, başlama
Tazallüm	:Sızlanma, yanıp yakılma
Tazallüm	:Sızlanma, yanıp yakılma
Teczie	:Kısım kısım ayırma, bölme, doğrama, ufaltma
Tefahhus	:İyice araştırma
Tehalük	:Can atma, istekle atılma
Telâtumu	:Çarpışma (dalgalar); çok dalgalanma
Telfik	:Birleştirme, toplayıp bir arada birleştirme; katma
Temerrüd	:Dikbaşlılık, inat, direnme
Temettuât	:Kârlar, faydalar, kazançlar
Terahhum	:Merhamet etme, acıma
Teselsülât	:Zincirlemeler
Tesemmüm	:Zehirlenme
Teşettüt	:Birçok şubelere ayrılma, çatallaşma; dağılma, perişan olma
Teşevvüş:	:Karmakarışık olma, bulanıklık
Tetimme	:Bir eksiği tamamlamak üzere katılan şey, bir şeyin tam olması için lüzumlu şey
Tevakkuf	:Durma, eğlenme, bekleme; (-e) bağlı olma

Tevâlî	:Birbiri arkasından gelme, arası kesilmeksizin devam etme.
Tezebzüb	:Kararsızlık; karışıklık
Tezebzüb	:Karışıklık, mütereddit olmak, kararsızlık
Tezkâr	:Zikretme, hatırlatma, anma, yâd olunma
Uzubet	:Tatlılık, şirinlik
Ümmehât	:Analar, anneler; esaslar, asıllar; değerli ilmî kitaplar.
Vehleten	:Birdenbire, ansızın; ilkin
Vüsûk	:İnanma, güvenme; muhkemlik, sağlamlık
Zu'm	:Bâtıl zan, boş inanç, sanı; şüphe
Tahtie	:Yanlışını çıkarma
Alâ hâliha	:Olduğu gibi

SONUÇ

Servet-i Fünûn dergisinin tez konumuz olan 1501 – 1552 numaralı sayılarını ihtiva eden 58 ve 59. ciltlerin tamamını sistemli bir şekilde inceledik. Bu incelemeyi yaparken öncelikli gayemiz, araştırmacılara ilk elden kaynaklık edecek olan malzemeyi, onların en kolay ve hızlı bir şekilde kullanabileceği hale getirmektir. Bunun için, tezimizde kullandığımız metot oldukça önem arz ediyordu. Bu metottan ön söz ve giriş kısmında bahsetmiştik.

Çalışmamız süresince yaptığımız tahlil, tasnif ve aktardığımız metinler neticesinde Servet-i Fünûn dergisinin bir yıl boyunca -1925 – 1926- edebiyat, kültür, sanat, siyaset, tarih, iktisat gibi çeşitli alanlarda yapmış olduğu neşriyattan, mecmuada hangi yazarın hangi tür ya da konuda ne kadar yoğunlaştığını görerek, derginin yayın çizgisi hakkında fikir sahibi olurken, o dönemin sosyal ve kültürel hayatına nasıl ve ne yönde etki ettiği sonucuna da ulaştık. Şöyle ki:

Dergi, yazar kadrosu açısından oldukça zengindir. Zira mecmuanın incelediğimiz 52 sayısında toplam 81 farklı yazar / şair vardır. Bu 81 yazar / şairin her biri çeşitli tür ya da konularda temayüz etmişlerdir. Bunların başında daha çok devlet ve siyaset dünyasının önemli isimleri hakkında yazmış olduğu 42 makale ile Ali Fuat gelir. Ali Fuat [TÜRKGELDİ] derginin hemen bütün sayılarında ve bazen birkaç sayı süren yazı dizileri şeklinde mütemadiyen yazmıştır. Türkgeldi'den sonra mecmuanın en velût yazarı derginin sahibi olan Ahmet İhsan'dır. Zamanının çok çeşitli günlük ve önemli meselelerine dair yazdığı 34 adet İstanbul Postası ile Ahmet İhsan'dan sonra sırayı belirli bir tür yerine birkaç edebî türde kalem oynatan Cenap Şahabettin alır. Şahabettin dergide toplam 29 yazı neşretmiştir. Cenap'ın bu 29 yazısından 14'ü deneme, 12'si makale ve 3'ü de tenkit türündedir. Makalelerinde genellikle çeşitli yabancı isimlerde yoğunlaşan Cenap'ın denemeleri onun üslûpçuluğunu gösteren sohbet tarzında yazılmış, zevkle okunabilecek yazılardır. Bunlardan başka dergide onun veciz sözlerinin yer aldığı 5 adet "Serseri Fikirler" başlıklı bölüm ve bir de "Senin İçin" adlı şiiri bulunmaktadır.

Halit Fahri [OZANSOY] dergide 9 şiir, 7 tercüme hikâye, Racine ve İphigenia üzerine 2 makale, Alman edebiyatının ilk asırlarını incelediği 2 inceleme yazısı, 1 tercüme tiyatro ve 1 kitap tanıtımıyla yer almıştır.

Velût yazarlardan diğeri ise fennî konularda yazdığı 20 musahabe ile dergide yer alan Mahmut Sadık'tır.

Daha çok üretim ve sanayi hakkında olan yazıları ile dikkat çene F. Fuat derginin bir diğeri önemli ismidir.

Hâmit, dergide şiir ve tiyatrolarıyla öne çıkarken Süleyman Nazif çeşitli tür ve konudaki yazıları ile görülmektedir.

Buraya kadar saydığımız isimler derginin en velût ve önemli yazarlarıdır. Bunların dışında dergide çeşitli tür ve konulardaki yazılarıyla az çok imzası görülmüş yazar / şairler de bulunmaktadır. Halil Rüştü, Tokadîzâde Şekip, Fazıl Ahmet, Ali Suat, Rıfki Melûl, Raif Necdet, Ali Suat, Abdülğani Senî, Hayrettin Nedim, İzzet Fuat, Ahmet Cemil bunlardan bazılarıdır.

Mecmuamızda çeşitli edebî türlerin çokluğuyla dikkat çektiğini söylemiştik. Bu türlere ait istatistikî bilgileri tezimizin giriş bölümünde verdiğimiz için burada bu türlerin sadece adlarını zikretmekle yetineceğiz.

Dergide en fazla yer alan edebî tür makaledir. Bu türün öncüsü Ali Fuat [TÜRKGELDİ], Ahmet Reşit [REY] ve Cenap Şahabettin'dir. Makaleden sonra en fazla görülen türleri şu şekilde sıralayabiliriz: Deneme, hikâye, inceleme, musahabe, şiir, vecize, fıkra, tiyatro, tenkit vs.

Derginin incelediğimiz kısmında en fazla dikkat çeken bir hususiyet de dil meselesi etrafında yazılmış olan makale ve incelemelerin çokluğudur. Özellikle Velet Çelebi, Tokadîzâde Şekip, Cenap Şahabettin ve Ferik Galip gibi isimler dil meselesi hakkında çeşitli makaleler yazmışlardır. Bu da, bizde canlılığını hiç kaybetmeyen dil meselesinin Cumhuriyet'in ilk yıllarında da bu canlılığını sürdürdüğünü gösterir.

Yukarıda verdiğimiz bütün bu bilgiler ışığında Servet-i Fünûn'un incelediğimiz kısmıyla ilgili olarak şunları söyleyebiliriz:

Dergi, içinde yer alan edebiyat, sanat, kültür, tarih, siyaset, iktisat, sanayi vs. alanlardaki yazılarla tam bir kültür, fikir, sanat ve edebiyat dergisi görünümündedir.

Cumhuriyetin ilk yılları olması sebebiyle genç Türkiye, pek çok bilgi ve yeniliğe ihtiyaç duymakta ve bu ihtiyaçları kamuoyuna gösterme, hatırlatma ve yerine getirilmesini sağlama yolunda, basına, dolayısıyla dergilere önemli vazifeler düşmektedir. İşte Servet-i Fünûn bu bilinçle yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'ni destekliyor ve terakki yolunda atılması gereken adımları kamuoyuna duyuruyordu. Terakki her şeyden evvel insanın değişmesi ve gelişmesiyle mümkündü. Servet-i Fünûn yazarları milleti aydınlatma sorumluluğunu sanki çeşitli alanlarda paylaşmışlardı.

Zira Ahmet İhsan daha önce de ifade ettiğimiz gibi çeşitli güncel konuları köşesine taşıyarak, bunlar hakkında yorumlar yaparak bir takım sonuçlara ulaşmaktadır. Mahmut Sadık yine aynı sorumluluk bilinciyle fennî konularda yazarken, F. Fuat terakkinin vazgeçilmez unsuru olan üretim ve sanayi konularını işlemiştir. Ahmet Reşit ve Ali Fuat ise bu sorumluluğun siyasî ve tarihî bölümünü üstlenmiş gibi durmaktadırlar.

Mecmuada bunların yanı başında yer alan şiir, hikâye, tiyatro ve tenkit türündeki yazılarla çok geniş bir yelpazede neşredilen fotoğraflar da dergiye ayrı bir renk katarak mecmuanın hem okunabilirliğini artırmış hem de okuyucu kitlesini genişletmiştir.

Üzerine düşen görevleri yerine getirerek, 53 yıl boyunca ayakta kalmayı başarmış olan Servet-i Fünûn dergisi, incelediğimiz bu bir yıllık dönemde de Türk milletinin ilerlemesi yolunda payına düşeni yaparak, milletine hizmet etme onuruyla yoluna devam etmiştir.

DİZİN

- [Ahmet Cemal] Nâbedîd, bk.
Nâbedîd
Abbas Hilmi Paşa, 138, 198
Abdulgani Senî Yurtman, 31
Abdülgani Senî, bk. [YURTMAN],
Abdülgani Senî
Abdülhak Hâmit, 23, 29, 32, 58, 61,
63, 65, 67, 69, 77, 82, 91, 97, 99,
131, 134, 136, 142, 144, 149,
158, 160, 168, 169, 185, 186,
188, 376, 451, 562, 564, 566,
571, 572, 578, 646, 647, 651,
655, 656, 660, 661, 662, 666,
667, 668, 669, 671, 702
Abdülhak Mihrunnisa, 29, 32, 35,
54, 56, 59, 80, 92, 149, 150, 186
Acem, 252, 255, 267, 268, 270,
271, 274, 278, 280, 281, 296,
299, 319, 363, 369, 370, 483,
550, 650, 670
ADIVAR, Halide Edip, [ADIVAR]
23, 26, 483
Afrika, 91, 116, 160, 181, 198, 206,
210, 213, 228, 231, 320, 325,
341, 423, 424, 425, 431, 437,
514, 517, 620
Afrikalı, 133, 198, 628
Afyon, 90, 198, 523
Ahmet Celal, 24
Ahmet Cemal Nâbedîd, 31
Ahmet Hamdi, 26, 767
Ahmet Haşim, 27, 683
Ahmet Hikmet, 18, 26
Ahmet İhsan, bk. [TOKGÖZ],
Ahmet İhsan
Ahmet Kutsi, 26
Ahmet Mithat Efendi, 17, 667, 668
Ahmet Rasim, 17, 19, 23, 87, 153,
352, 353, 354
Ahmet Reşit, bk. [REY], Ahmet
Reşit
Ahmet Selim Bey, 120, 198
Ahmet Şuayb, 18, 19
Ahmet Vahit, 24
Aix la Chapelle, 78, 235
Aka Gündüz, 27
AKYİĞİT, Mehmet Mesih, 24
Alfons Dode, 117, 163
Âlî Bey Fotoğrafçısı, 37, 77
Ali Canip, Bk. [YÖNTEM], Ali
Canip
Ali Ekrem, bk. [BOLAYIR], Ali
Ekrem
Ali Ferruh, 17, 19, 353
Ali Fuat, 30, 32, 34, 41, 42, 44, 46,
47, 49, 52, 55, 56, 58, 60, 62, 63,
65, 67, 68, 70, 72, 76, 77, 78, 80,
83, 85, 87, 89, 92, 94, 96, 98,
101, 103, 104, 106, 110, 112,
116, 121, 127, 132, 135, 137,

- 139, 141, 143, 145, 147, 150,
173, 174, 177, 178, 183, 184,
195, 196, 197, 750, 751
- Ali Nihat, 31, 34, 35, 40, 61, 62,
67, 68, 73, 75, 118, 131, 145,
150, 170, 176, 177, 180, 188,
311, 315
- Ali Suat, 31, 33, 35, 88, 108, 118,
150, 181, 186, 751
- Ali Şefik, 31, 35, 38, 150, 186
- Ali Yümni, 31, 133, 150, 184, 502
- Alman, 39, 42, 43, 44, 49, 110,
111, 113, 138, 164, 176, 199,
200, 203, 215, 216, 217, 224,
225, 230, 235, 236, 240, 241,
282, 297, 301, 412, 432, 512,
542, 751
- Almanya, 36, 44, 48, 58, 59, 62, 78,
79, 83, 101, 124, 135, 136, 158,
192, 199, 200, 204, 206, 215,
218, 225, 230, 234, 235, 243,
245, 246, 356, 389, 422, 432,
443, 510, 539, 575, 587, 589,
592, 593, 620
- Amerika, 64, 65, 83, 112, 113, 122,
200, 201, 204, 216, 238, 242,
305, 406, 407, 511, 559, 560,
587, 588, 589, 592, 604, 606,
612, 620, 700, 718
- Amundsen, 36, 53, 54, 57, 158,
192, 201, 205
- Anadolu, 27, 41, 52, 73, 74, 78, 96,
155, 163, 181, 201, 202, 209,
212, 229, 236, 239, 250, 251,
252, 258, 281, 371, 385, 401,
422, 425, 427, 444, 455, 496,
520, 521, 522, 523, 524, 525,
530, 625, 628, 634, 672, 698,
704
- Anavatan, 27, 222
- Ankara, xiii, 22, 25, 27, 61, 68, 92,
93, 96, 119, 120, 131, 160, 199,
202, 203, 208, 214, 216, 236,
241, 295, 401, 404, 412, 427,
435, 522, 555, 634, 718, 742,
766, 767
- Antalya, 37, 134, 640
- Arap, vii, 93, 214, 250, 252, 262,
267, 268, 270, 274, 280, 281,
291, 296, 316, 318, 320, 322,
323, 325, 369, 370, 550, 614,
656, 658, 665, 677, 727
- Arapça, vii, 39, 174, 250, 251, 252,
255, 257, 258, 259, 261, 263,
267, 268, 270, 271, 299, 368,
369, 371, 548, 549, 552, 610,
656, 659, 662, 666, 767
- Arda-yı Viraf, 118, 131
- Arif Dünder, 46
- Arif Nihat, 31, 35, 47, 150, 186
- Âşık Paşa, 250
- [ATATÜRK], Mustafa Kemal, 89,
228

Atina, 74, 125, 201, 203, 209, 247, 575

Avrupa, 17, 20, 37, 38, 42, 45, 48, 55, 72, 81, 94, 107, 110, 143, 171, 172, 203, 204, 209, 210, 212, 213, 217, 218, 222, 223, 224, 225, 226, 228, 230, 232, 235, 240, 241, 242, 243, 244, 246, 297, 330, 374, 376, 389, 390, 406, 407, 408, 409, 410, 411, 415, 416, 419, 420, 425, 426, 429, 432, 436, 440, 446, 448, 449, 482, 492, 500, 503, 525, 528, 537, 539, 559, 587, 592, 594, 604, 615, 632, 635, 636, 637, 642, 643, 644, 647, 700, 767

Ayastefanos, 40, 226

Aydede, 25

Aydınlık, 22, 25

[AYKAÇ], Fazıl Ahmet 25, 31, 35, 41, 46, 57, 91, 151, 156, 178, 181, 182, 186, 617, 751

Aylık Mecmua, 27

Bacon, 114

Bağdat, 133, 149, 194, 524, 634, 635, 636, 656, 722, 727

Bakırköy, 43, 205

Balıkesir, 36, 109, 159, 191, 205

Behçet Kemal, 27

Behiç Beyefendi, 117, 206

Belçika, 106, 206, 514, 516, 587, 589, 596, 620, 742

Benares, 115, 166, 181

Berlin, 51, 54, 81, 102, 110, 114, 133, 141, 145, 148, 167, 204, 206, 207, 209, 229, 230, 242, 246, 247, 412, 421, 443, 445, 503, 506, 521, 542, 723

[BEYATLI], Yahya Kemal, 26, 671

Beykoz, 58, 207, 431

Beyrut, 66, 198, 207, 244, 340, 634, 635, 636

[BAYRI], Mehmet Halit 27

Boğaziçi, 49, 198, 220, 392, 396, 398, 399, 414, 637, 649

[BOLAYIR], Ali Ekrem30, 32, 35, 39, 40, 44, 47, 56, 60, 65, 127, 137, 140, 145, 150, 151, 152, 181, 182, 186, 187, 210, 367, 585

Bozcaada, 125, 208

Budist, 141, 246

Burhan Cahit, bk. [MORKAYA], Burhan Cahit

Burhanettin Zihnî, 31, 34, 97, 152, 197

Bursa, 45, 71, 72, 80, 136, 155, 181, 208, 215, 222, 227, 244, 246, 333, 334, 399, 400, 429, 436, 455, 518, 536, 537, 538, 539

- Büyük Millet Meclisi, 89, 110, 198, 202, 208, 220, 222, 628, 729
- Cahide Üçok, 25
- Camille Flammarion, 49
- Cazım Faik, 35, 61, 99, 152, 187
- Cebel-i Dervez, 64, 208, 223
- Celâl Bey, 159, 160, 191
- Celal Sahir, Bk. [EROZAN], Celal Sahir
- Celalettin Sait, 31, 33, 134, 148, 152, 181
- Cemiyet-i Akvam, 33, 75, 102, 159, 170, 171, 172, 173, 208, 209, 237, 407, 415, 416, 426, 427, 428, 432, 433, 726, 727, 728, 729, 730, 731, 732, 733, 742
- Cenap Şahabettin, 18, 19, 30, 32, 33, 34, 35, 38, 40, 41, 43, 45, 47, 49, 51, 52, 54, 61, 63, 65, 67, 68, 69, 71, 74, 77, 79, 82, 84, 87, 89, 94, 96, 98, 100, 102, 103, 105, 117, 128, 152, 153, 154, 170, 175, 176, 177, 178, 182, 183, 184, 185, 186, 187, 189, 190, 276, 300, 332, 337, 342, 347, 351, 355, 359, 380, 388, 466, 474, 547, 551, 557, 577, 614, 650, 750, 751
- Cenevre, 99, 102, 108, 111, 137, 151, 171, 173, 179, 192, 193, 208, 209, 237, 243, 389, 392, 415, 416, 426, 427, 428, 432, 433, 446, 587, 620, 730, 738, 739, 742
- Cevat Beyefendi, 63, 209
- Claude Farrère, 45, 153, 159, 176, 185, 333
- Cumhuriyet, 22, 24, 25, 27, 36, 37, 84, 95, 140, 160, 166, 214, 219, 224, 237, 431, 640, 685, 706, 751, 766
- [ÇAMLİBEL], Faruk Nafiz 26, 27
- Çanakkale, 42, 126, 209, 723
- Çin, 57, 60, 73, 76, 210, 215, 225, 237, 240, 305, 320, 321, 322, 424, 605
- Dergâh, 24, 26, 28, 766, 767
- Diyarbakır, 25
- Doktor Besim Ömer, 17, 30, 43, 48, 50, 52, 54, 55, 155, 190
- Doktor Besim Ömer Bey, 17
- Doktor Celal İsmail Paşa, 43, 211
- Doktor İsmail Şükrü, 31, 155, 175, 189, 371, 552
- Doktor Müderris Süleyman Numan Paşa, 59, 211
- Doktor Safir Ali, 31, 45, 155, 181, 541
- Dr. Gafur Nüzhet, 25
- Dumlupınar, 42, 211
- Ebü-l-hevl, 104, 211
- Eiffel Kulesi, 58, 211
- Elizabeth, 132, 155, 177, 223, 225
- Emiroğlu Ziya, 31, 155, 177, 194

Ercüment Ekrem, 23, 27, 677
[EROZAN], Celal Sahir
19, 24, 159, 646, 695, 696
Erzurum, 24, 47, 168, 212, 528,
575, 647, 767
Esat Beyefendi, 65, 212
Esat Mahmut, 24
F. Fuat, 30, 32, 34, 41, 45, 48, 54,
55, 59, 67, 68, 79, 81, 91, 101,
104, 155, 156, 180, 181, 183,
185, 190, 193, 194, 197, 483,
507, 513, 751, 752
Fahrettin Mustafa, 31, 35, 45, 46,
156, 187
Faik Ali, 18, 19, 164, 187
Falih Rifkı, 26
Faruk Nafiz, bk. [ÇAMLİBEL],
Faruk Nafiz
Fas, 53, 61, 76, 83, 87, 91, 212,
213, 214, 216, 423, 424
Fasihî, 61, 62, 170, 177, 180, 309,
312
Faust, 31, 130, 154, 197
Fazıl Ahmet, bk. [AYKAÇ], Fazıl
Ahmet
Ferik Galip, 31, 41, 46, 156, 157,
183, 324, 751
Ferit Devellioğlu, vii
Filistin, 83, 88, 203, 240, 340
Finlandiya, 44, 101, 213, 240, 348,
620
Fletner, 48, 213
Foto Fransez, 37, 39, 47, 49
Foto Weinberg, 37, 89, 92, 96, 97,
119, 131, 134, 136, 146
Fransa, 53, 54, 86, 93, 95, 208, 213,
214, 215, 216, 227, 230, 231,
234, 238, 239, 291, 294, 301,
333, 334, 338, 412, 424, 432,
451, 461, 484, 485, 495, 510,
515, 516, 533, 554, 564, 588,
589, 590, 593, 596, 604, 619,
621, 632, 634, 649, 687, 690,
708, 728
Fransız, 55, 73, 90, 91, 93, 116,
129, 200, 208, 212, 213, 214,
221, 225, 227, 228, 231, 233,
234, 237, 240, 282, 294, 297,
301, 303, 305, 306, 307, 333,
337, 338, 408, 415, 423, 431,
436, 485, 486, 514, 565, 588,
618, 621, 622, 634, 643, 644,
678, 682, 692, 699, 711, 721
Fuat Hüsnü, 31, 38, 157, 187
Fuat Köprülü, 26
Fuat Paşa, 63, 64, 173, 177, 184,
195, 196, 210, 214, 397, 500
Fuzulî, 45, 50, 168, 180, 189
Fuzûlî, 39, 61, 70
Galatasaray Lisesi, 35, 646
Galip Kemalî, 31, 34, 48, 157, 192,
193

Gazi Paşa, 72, 80, 89, 170, 199,
203, 208, 212, 215, 216, 219,
417, 429, 435, 707

Genç Kalemler, 26

George Ohnet, 17

Gustave Le Boon, 119, 130, 132

Gutenberg, 38, 215

Gülcemal, 131, 215, 640

Gülşehrî, 250

Güzide Sabri, 31, 33, 47, 50, 56,
157, 182, 184

Haftalık Mecmua, 27

Hakkı Süha, 23

Halide Edip, bk. [ADIVAR],
Halide Edip

Halide Nusret, bk.
[ZORLUTUNA], Halide Nusret

Halil Halit, 31, 34, 39, 157, 175,
194

Halil Nihat, 25

Halit Fahri, bk. [OZANSOY], Halit
Fahri

Hamdullah Suphi, bk.
[TANRIÖVER], Hamdullah
Supi

Hasan Ali, 24

Hasan Bin Molla, 113, 216

Hasan Cemil, 31, 32, 33, 34, 43, 88,
91, 93, 96, 102, 115, 130, 154,
155, 157, 182, 189, 197

Hasan Fehmi Beyefendi, 98, 216

Hasan Rıza Paşa, 85, 173, 177, 183,
195, 196, 216

Haşim Sami, 31, 35, 38, 157, 187

Hayat Mecmuası, 27

Haydarpaşa, 131, 222, 401, 736

Hayrettin Nedim, 31, 50, 157, 186,
487, 751

Helsingfors, 44, 45, 213, 216, 240

Hemedan, 82, 168, 182

Hikmet Şevki, 24

Hint, 145, 217, 319, 321, 322, 517,
561, 579, 614, 634, 722

Hong Kong, 60, 217

Huzur-ı Hilkatte, 71, 153, 183, 348

Hüseyin Cahit, bk. [YALÇIN],
Hüseyin Cahit

Hüseyin Rahmi, 26

Hüseyin Siret, bk. [ÖZSEVER],
Hüseyin Siret

Hüseyin Suat, 18, 31, 137, 139,
141, 157, 174, 197

II. Abdülhamit, 16

İbnürrefik Ahmet Nuri, 23

İbrahim Hilmi, 24

İbrahim Müteferrika, 22

İngiliz, 38, 46, 73, 83, 98, 105, 124,
147, 153, 157, 203, 208, 210,
218, 225, 231, 240, 297, 333,
407, 415, 416, 426, 427, 487,
559, 560, 600, 619, 620, 632,
634, 643, 720, 724, 725, 735,
736, 737, 741

İngiltere, 39, 40, 62, 97, 113, 205,
 207, 211, 218, 230, 237, 242,
 327, 387, 399, 415, 423, 424,
 426, 427, 432, 484, 485, 486,
 487, 500, 514, 532, 558, 589,
 593, 596, 604, 619, 623, 723,
 725, 728, 735, 736, 737
 İphigenia, 57, 165, 176, 183, 301,
 302, 303, 304, 305, 306, 307,
 308, 751
 İsak Frare, 35, 161
 İsmail Safa, 18
 İsmet Paşa, 45, 125, 134, 135, 215,
 217, 218, 413, 729, 730, 731
 İspanya, 106, 218, 340, 423, 425,
 740
 İspanyol, 76, 212, 678
 İstanbul, xiii, 16, 17, 18, 20, 22, 24,
 25, 27, 29, 33, 39, 41, 44, 45, 46,
 48, 52, 56, 59, 61, 65, 67, 68, 69,
 72, 74, 77, 81, 84, 97, 99, 104,
 108, 120, 124, 131, 138, 139,
 144, 148, 155, 170, 171, 172,
 178, 179, 181, 192, 193, 202,
 206, 208, 209, 212, 215, 216,
 219, 221, 222, 225, 226, 234,
 235, 236, 241, 243, 244, 246,
 250, 352, 353, 355, 381, 394,
 397, 399, 400, 402, 406, 409,
 412, 413, 418, 420, 421, 422,
 429, 430, 438, 440, 441, 444,
 446, 448, 484, 485, 487, 495,
 496, 500, 514, 525, 526, 536,
 538, 541, 542, 556, 563, 574,
 575, 614, 625, 628, 636, 639,
 640, 643, 645, 648, 649, 663,
 666, 667, 672, 678, 695, 698,
 702, 705, 707, 710, 711, 714,
 718, 721, 723, 725, 728, 729,
 730, 735, 736, 750, 766, 767
 İstiklâl, 22, 219
 İsviçre, 30, 36, 40, 43, 48, 50, 52,
 66, 97, 105, 107, 110, 123, 147,
 155, 219, 220, 389, 390, 391,
 392, 407, 408, 419, 427, 432,
 503, 587, 589
 İtalya, 45, 49, 95, 102, 126, 127,
 128, 134, 155, 189, 206, 213,
 218, 220, 221, 227, 233, 243,
 358, 419, 423, 424, 514, 515,
 516, 521, 588, 589, 620, 643,
 687
 [İZBUDAK], Velet Çelebi, 31
 İznik, 44, 45, 155, 181, 220, 221,
 539, 541
 İzzet Fuat, 31, 131, 161, 184, 501,
 751
 Japon, 42, 108, 128, 160, 164, 187,
 217, 221, 246, 247, 516, 574
 Japonya, 98, 108, 116, 160, 192,
 221, 232, 243, 246, 336, 514,
 574, 589, 604
 Jiu Jitsu, 41, 156, 183
 Jules Verne, 17, 394

- Kâbe, 138, 382, 384, 455
- Kadıköy, 117, 221, 226, 445, 534, 695, 708
- Kahire, 104, 144, 221, 230, 634, 642
- KARABULUT, Ramis vii
- Karahisar, 90, 198
- [KARAY], Refik Halit, 20, 25
- Kars, 62, 222
- Kayseri, 51, 222, 522
- Kâzım Nami Duru, 27
- Kâzım Paşa, 82, 89, 222
- Kelebek, 27
- Kemal Nejat, 31, 84, 161, 187
- Kemal Salih Sel, 27
- Kemalettin Bey, 136, 222
- Kenan Akyüz, 18
- Kerim Sadi, 25
- KESİK, Beyhan vii
- Kıbrıslı Muhammed Emin Paşa, 78
- [KISAKÜREK], Necip Fazıl, 27
- Kolonya, 45, 79, 101, 139, 200, 223
- Komünizm, 40, 50, 59, 166, 167, 192, 195
- Konfüçyüs, 91, 151, 181
- Krippel, 61, 158, 214, 216, 707
- Kur'an-ı Kerim, 268, 325
- Kurtuluş Savaşı, 22
- Küçük Mecmua, 25
- La Cachacha, 43, 155, 182
- Ladislas-Stanislas Reymont, 30, 100, 154, 176, 177, 183, 356
- Larousse, 766
- Leyla ve Mecnun, 45, 50, 168, 180
- Lokarno, 33, 91, 99, 172, 205, 224, 432
- Londra, 82, 101, 139, 169, 188, 204, 210, 224, 229, 231, 239, 242, 243, 247, 415, 421, 428, 484, 485, 486, 487, 500, 519, 535, 563, 586, 589, 590, 600, 635, 651, 662, 723, 727, 736, 742
- Lozan, 87, 94, 171, 178, 192, 209, 392, 415, 416, 426, 427, 428, 432, 450, 587, 725, 728, 729, 730, 731, 733, 734, 738, 739
- M. Burhanettin, 31, 33, 135, 162, 182
- M. Muzaffer, 24
- Mahmut Esat, 27
- Mahmut Nedim Paşa, 94, 95, 135, 137, 173, 174, 177, 178, 183, 184, 195, 196, 225, 366
- Mahmut Sadık, 17, 19, 20, 21, 31, 32, 34, 53, 61, 75, 86, 103, 106, 107, 108, 111, 115, 117, 119, 122, 125, 128, 135, 138, 140, 143, 144, 146, 162, 163, 175, 176, 177, 185, 190, 198, 381, 382, 462, 481, 751, 752
- Malumat, 17
- Marakeş, 61, 225
- Mareşal Hindenburg, 66, 225

Mareşal Von Hinderburg, 42, 43, 199

Masume Suat, 31, 33, 117, 163, 182

Mehmet Abîdullah, 31, 82, 163, 197

Mehmet Cemil, 31, 73, 78, 155, 163, 181, 524, 531

Mehmet Emin, 18, 19, 24, 27, 173, 177, 183, 195, 196, 280

Mehmet İlhami, 24

Mehmet Mesih, bk. AKYİĞİT, Mehmet Mesih

Mehmet Rauf, 18, 19, 27, 691, 692

Mehmet Sait, 24

Mehmet Seyit, 23

Mehmet Zekeriya, 23, 24

MERİÇ, Rıfki Melûl, 31

Meşale, 28

Mısır, 100, 107, 120, 126, 211, 217, 226, 243, 247, 316, 317, 319, 320, 325, 334, 397, 415, 424, 455, 560, 642, 714, 721, 722

Milli Mecmua, 24

Milli Mücadele, 26

Mimar Sinan Camii, 51, 222

Mirsat, 17

Mithat Paşa, 103, 173, 178, 184, 196, 197, 226, 656

[MORKAYA], Burhan Cahit 23, 31, 93, 95, 152, 164, 194, 383

Molla Hafit, 136, 227

Mudanya, 59, 227, 400, 436, 536, 640

Muhittin Beyefendi, 115, 227

Mussolini, 95, 139, 220, 226, 227, 247

Mustafa Kemal Atatürk, bk. [ATATÜRK], Mustafa Kemal

Mustafa Nihat, 26, 766

Mustafa Reşit Paşa, 42, 173, 174, 177, 183, 195, 196, 228, 721

Mustafa Şekip, 24

Musul, 29, 30, 33, 88, 93, 98, 100, 101, 123, 159, 167, 170, 171, 172, 173, 192, 207, 209, 228, 238, 243, 415, 423, 425, 426, 427, 428, 649, 720, 723, 724, 729, 731, 732, 733, 735, 737, 739, 740, 742

Mübeccel Hamım, 117, 228

Mücahit Abdülkerim, 52, 55, 99, 147, 228

Müderri Cemil Beyefendi, 67, 229

Münih, 45, 59, 66, 72, 156, 190, 199, 200, 215, 229, 241, 407, 412

Münir Beyefendi, 98, 229

Münire Handan, 23

Mütercim Rüştü Paşa, 89, 174, 229

Nabedîd, 50, 82

Nabizade Nazım, 17, 31, 106, 163, 177, 182

Nafi Atuf, 27

- Nafiz Paşa, 143, 229, 643, 644, 645, 710
- Nahit Sırrı, 23
- Naima, 152, 384, 385, 386, 388
- Naîmâ, 89
- Namık Kemal, 16, 274, 330, 362, 364, 376, 377, 562, 644, 647, 650, 651, 652, 653, 654, 655, 656, 659, 660, 661, 662, 665, 669, 679
- Namık Paşa, 50, 157, 186, 484, 485
- Namık Rüştü, 31, 33, 139, 164, 182
- Napolyon, 74, 208, 356, 486, 678
- Nâzım Hikmet, vii, 23
- Nebizade Hamdi, 23
- Necip Fazıl, bk. [KISAKÜREK], Necip Fazıl
- Necmettin Rifat, 31, 34, 43, 164, 183
- Nejat Tevfik, 31, 35, 129, 145, 164, 187
- Nermin Hanım, 117, 230
- Nesturî, 88, 230, 238, 320, 321, 426, 747
- New York, 46, 112, 230
- Nikolaida, 17
- Nilüfer Hatun, 44, 221
- Nurullah Ata, 26
- Octave Feuillet, 17
- Orak Çekiç, 23
- Orhan Seyfi, bk. [ORHON], Orhan Seyfi
- [ORHON], Orhan Seyfi, 25, 27
- Ortodoks, 140, 232
- Oscar Wilde, 38, 153
- Osmanlıca, vii, 86, 155, 175, 189, 368, 369, 370, 552, 766
- [OZANSOY], Halit Fahri 30, 32, 33, 34, 35, 38, 48, 57, 59, 81, 83, 94, 100, 102, 105, 106, 108, 111, 113, 115, 121, 123, 137, 143, 145, 157, 164, 165, 176, 182, 183, 187, 188, 189, 197, 308, 375, 687, 751
- Ömer Celal Bey, 58, 232, 542, 543, 575
- Ömer Hayyam, 125, 150, 168, 180, 502, 558, 559, 560, 561
- Ömer Seyfettin, 23, 26, 165, 695, 708
- ÖZBEK, Adem vii
- [ÖZSEVER], Hüseyin Siret 18, 19, 31, 32, 35, 44, 51, 84, 99, 165, 166, 188
- Paris, 41, 43, 44, 58, 59, 68, 71, 72, 73, 105, 117, 119, 124, 125, 126, 129, 130, 132, 137, 139, 148, 167, 168, 170, 172, 173, 178, 179, 181, 192, 193, 206, 208, 210, 211, 212, 214, 217, 218, 223, 225, 226, 232, 233, 235, 238, 242, 243, 244, 246, 247, 325, 330, 339, 415, 420, 484, 485, 487, 514, 519, 532, 533,

- 534, 560, 564, 587, 589, 590,
591, 600, 605, 623, 644, 690,
733
- Peyami Safa, 23, 27
- Pierre Benoit, 67, 153, 189, 338,
339, 340, 341, 342
- POLAT, Nâzım Hikmet vii
- Prens Ahmet Seyfettin, 74, 75, 234
- Racine, 57, 59, 165, 176, 183, 301,
303, 304, 305, 306, 307, 308,
751
- Recaizâde Ekrem Bey, 114
- Recaizade Mahmut Ekrem, 18, 19,
31, 35, 63, 160, 166, 167, 655,
678
- Recep Bey, 115, 228
- Recep Beyefendi, 97, 234
- Recep Ferdi, 25
- Refik Fikret, 31, 147, 166, 188
- Refik Halit, bk. [KARAY], Refik
Halit
- Refik İsmail Beyefendi, 98, 235
- Ren Nehri, 78, 139, 144, 200, 218,
223, 233, 235
- Resimli Ay, 23, 24
- Resimli Ay Mecmuası, 23
- Resimli Gazete, 27
- Resimli Hafta Mecmuası, 23
- Reşat Bey, 140, 235
- Reşat Nuri, 23, 25, 26, 27
- [REY], Ahmet Reşit, 30, 32, 34, 40,
50, 59, 64, 79, 88, 93, 94, 98,
123, 130, 150, 166, 167, 192,
193, 194, 195, 595, 600, 609,
626, 630, 724, 729, 737, 743,
751, 752
- Rıfat Celal, 35, 60, 63
- Rıfat Celâl, 31, 167, 188
- Rotterdam, 63, 235
- Rum, 22, 232, 234, 407, 410, 441,
455
- Rusya, 95, 207, 221, 223, 233, 238,
243, 356, 427, 440, 484, 485,
486, 511, 514, 516, 528, 579,
589, 643, 702, 703, 723
- Rüştü Paşa, 112, 129, 173, 174,
178, 184, 196, 197, 229, 235,
237, 241
- Sabah, 766
- Sabahattin Ali, 23
- Sabiha Sertel, 24
- Sadi, 767
- Sadrettin Celal, 25
- Safaaddin Rıza, 24
- Safvet Paşa, 139, 141, 143, 145,
147, 174, 177, 183, 195, 196,
235, 236, 555
- Safvet Urî Betin, 31
- Sâib-i Tebrîzî, 67, 68, 73, 75, 170,
174, 176, 177, 178, 180, 184,
195, 197
- Saksenburg, 60, 236
- Salih Zeki, 27

Samsun, 50, 51, 52, 54, 56, 60, 217,
236, 239, 244, 401

Santoren, 78, 236

Sarıkaş, 144, 236

Sarow, 54, 55, 156, 181, 503, 504,
505, 506, 507, 508

Sebil-ür-reşat, 22

Sedat Simavi, 27

Selami İzzet Sedes, 27

Selim Sırrı, 23, 49, 237, 697

Selma Lagerlöf, 122, 237

Seni, 168

SERTEL, Mehmet Zekeriya, 23

Servet-i Fünun, iv, vi, 16, 17, 18,
19, 20, 21, 22, 26, 29, 30, 31, 32,
33, 34, 35, 36, 37, 49, 152, 158,
164, 167, 171, 185, 190, 261,
267, 272, 327, 329, 332, 377,
381, 382, 383, 398, 413, 438,
457, 502, 530, 543, 551, 575,
577, 582, 586, 596, 600, 601,
606, 624, 630,631, 669, 682,
720, 724, 725, 730, 735, 736,
738, 742, 750, 752, 766

Servet-i Fünûn, xiii

Sevimli Ay Mecmuası, 23

Seyr-i Sefain, 129, 140, 215, 226,
237, 400, 422, 536, 637, 638,
639

Shakespeare, 30, 68, 98, 149, 154,
175, 176, 177, 183, 301, 632

Sivas, 24, 50, 51, 52, 54, 56, 60,
236, 239, 244, 401, 522, 766,
768

Sofya, 40, 87, 238

SONKUR,Seda vii

Son Telgraf, 22

Stefan Zeromski, 30, 100, 154, 176,
177, 183, 356

Suat Derviş, 31, 32, 33, 102, 118,
121, 128, 136, 142, 146, 151,
168, 181, 186

Sultan Velet, 250

Suriye, 76, 93, 104, 106, 215, 239,
318, 319, 321, 323, 423, 424,
634, 728

Suut Safvet, 31, 35, 145, 168, 188

Süleyman Bey, 142, 239, 483

Süleyman Nesib, 18

Süleyman Tevfik, 23

Süreyya Halim Bey, 127, 239

Süveydiye, 64, 208, 223, 229, 239

Şafak, 17, 353

Şam, 66, 90, 93, 94, 116, 133, 149,
214, 239, 240, 242, 403, 404,
634, 635, 636, 699

Şanghai, 50, 57, 210, 240

Şefik Hüsnü, 25

Şevket Süreyya, 25

Şinasi, 16, 278, 330, 361, 362, 376,
649, 650, 651

Şükûfe Nihal, 26, 27

Tahran, 83, 214, 241, 635, 647

- Takrir-i Sükûn Kanunu, 22
- [TANRIÖVER], Hamdullah Supi
20, 47, 49, 216, 398
- Tanzimat, 16, 32, 168, 361, 362,
642, 643, 691, 708
- Tarhan Celal, 31, 33, 144, 169, 182
- Tercüman-ı Hakikat, 17, 667, 668
- Tevfik Fikret, 18, 19, 63, 151, 167,
188, 463, 581, 582, 650, 670,
679, 766
- Tevfik Rüştü, 64, 68, 82, 103, 216,
243, 415
- Tevfik Salim, 31, 88, 170, 176
- Tevhit-i Efkâr, 22
- Tokadîzâde Şekip, 31, 51, 71, 100,
135, 153, 170, 175, 183, 188,
266, 271, 751
- [TOKGÖZ], Ahmet İhsan 16, 17,
19, 20, 21, 29, 32, 33, 37, 39, 41,
46, 48, 52, 56, 59, 61, 65, 67, 68,
69, 74, 77, 81, 87, 94, 99, 102,
105, 108, 111, 117, 119, 121,
124, 131, 134, 138, 139, 144,
148, 150, 161, 169, 170, 171,
172, 173, 178, 179, 181, 184,
185, 192, 193, 329, 391, 395,
398, 401, 405, 408, 411, 413,
416, 419, 422, 425, 428, 431,
434, 437, 440, 443, 447, 450,
500, 670, 750, 752, 766
- Tolstoy, 129, 160, 456, 579
- Tut-ankh-amun, 37, 120, 194, 243
- Tuzla, 69, 244
- TÜRK, Hatem vii
- Türk, iv, vi, vii, 16, 17, 18, 20, 22,
23, 24, 26, 28, 29, 32, 37, 51, 56,
66, 68, 72, 73, 77, 78, 81, 96,
126, 134, 150, 157, 160, 161,
190, 201, 202, 204, 207, 211,
214, 216, 224, 227, 232, 233,
235, 236, 237, 241, 244, 249,
250, 252, 254, 257, 258, 266,
267, 268, 272, 274, 279, 280,
281, 283, 290, 321, 334, 335,
353, 361, 370, 371, 382, 384,
391, 399, 401, 409, 411, 417,
422, 425, 427, 428, 429, 432,
435, 437, 444, 446, 448, 449,
482, 487, 508, 510, 511, 514,
516, 518, 519, 522, 525, 527,
529, 537, 541, 543, 550, 551,
561, 565, 573, 591, 637, 645,
656, 658, 665, 692, 695, 702,
703, 704, 705, 708, 710, 711,
714, 715, 722, 724, 728, 730,
731, 733, 735, 738, 739, 741,
742, 752, 766, 767, 768
- Türkçe, vii, 155, 252, 253, 255,
262, 263, 265, 267, 268, 269,
270, 272, 273, 276, 278, 279,
281, 283, 288, 296, 297, 368,
370, 441, 508, 574, 612, 644,
656, 659, 662, 668, 682, 722,
766

- Türkiyat Mecmuası, 27
- Türkiye, 18, 22, 25, 26, 27, 29, 36, 66, 67, 75, 79, 94, 128, 135, 142, 156, 157, 158, 162, 170, 171, 175, 182, 198, 203, 209, 213, 214, 215, 216, 217, 219, 226, 229, 237, 243, 244, 259, 334, 394, 398, 401, 406, 407, 408, 409, 415, 416, 417, 422, 423, 428, 433, 435, 437, 482, 485, 487, 503, 508, 509, 510, 511, 512, 514, 516, 518, 519, 523, 528, 574, 634, 637, 638, 639, 643, 645, 650, 651, 699, 705, 714, 723, 728, 730, 731, 732, 733, 738, 739, 740, 741, 752, 766, 767
- Uşak, 41, 202, 211, 244
- UŞAKLIGİL, Halit Ziya 18
- Ümran, 17
- ÜNVER, Ahmet Süheyl, 24
- Vakayi-i Tıbbiye, 22
- Vâsıf Bey, 120, 245
- Vedat Nedim, 25
- Velet Çelebi, 31, 34, 38, 90, 161, 170, 174, 175, 185, 255, 259, 261, 266, 267, 271, 751
- Velet Çelebi İzbudak, bk. [İZBUDAK], Velet Çelebi
- Veziroğlu Ömer Aziz, 27
- Viyana, 141, 156, 207, 228, 241, 245, 246, 421, 435, 482, 525, 589, 702
- Wilmersdorf, 145, 207
- Yahya Kemal, bk. [BEYATLI], Yahya Kemal
- Yahya Saim, 25
- Yakup Kadri, 20, 23, 26, 27, 413 [YALÇIN], Hüseyin Cahit 18, 19, 23
- Yaşar Nabi, 27
- Yeni Mecmua, 26
- Yenişehirli Hasan Fehmi Bey, 72, 247
- [YÖNTEM], Ali Canip 20, 23, 25, 708
- Yunus Emre, 250
- [YURTMAN], Abdülgani Senî 751
- Yusuf Ziya, 23, 25, 28
- Zeplin Balonu, 42, 247
- Ziya Gökalp, 25, 26, 249, 482
- [ZORLUTUNA], Halide Nusret, 24
- Zümrüdüanka, 27
- Zürih, 80, 81, 103

KAYNAKÇA

- ANDI, Kübra, “Servet-i Fünûn Mecmuası ”, **Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi**, C. 4
- AKYÜZ, Kenan: **Modern Türk Edebiyat’ının Ana Çizgileri**, İnkılap Kitabevi, İst., 1995
- Banarlı, Nihat Sami, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, C.2, MEB., Yay., İst., 1971
- ÇANDIR, Muzaffer, **Millî Mecmua (1 – 50. Sayılar) İnceleme ve Seçilmiş Metinler**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniv. Sosyal Bilimler Ens., Sivas, 1992
- DEVELLİOĞLU, Ferit: **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi, Ank., 1993
- EMİROĞLU, Öztürk: **Türkiye’de Edebiyat Toplulukları**, Ank., 2003
- ENGİNÜN, İnci: **Yeni Türk Edebiyatı Tanzimat’tan Cumhuriyet’e (1839-1923)**, Dergâh Yay., İst., 2006
- ERCİLASUN, Bilge: **Ahmet İhsân Tokgöz**, Kültür Bak. Yay., Ankara, 1996
- ERCİLASUN, Bilge: **Servet-i Fünûn’da Edebî Tenkit**, MEB Yay., İst., 1998
- ERCİLASUN, Bilge, **Yeni Türk Edebiyatı Üzerine İncelemeler -1-**, Akçağ Yay., Ank., 1997
- KABACALI, Alpay (hızl.): **Ahmet İhsan, Matbuat Hatıralarım**, İletişim Yay., İst., 1993
- KABACALI, Alpay, (hızl.), **Cumhuriyet’in Öncesi Ve Sonrası Matbaa ve Basın Sanayi**, Cem Ofset, İst., 1998
- KAPLAN, Mehmet, **Tevfik Fikret**, Dergâh Yay., İst., 1995
- Meydan Larousse Büyük Lûgat ve Ansiklopedi**, Sabah Gazetesi Yay.
- ORAL, Fuat Süreyya, **Türk Basın Tarihi**, Bengi Mat.
- ÖZÖN, Mustafa Nihat, **Türkçe Yabancı Kelimeler Sözlüğü**, İnkılap Kitabevi, İst., 1962
- POLAT, Nâzım H., **Rûbab Mecmuası ve II. Meşrutiyet Dönemi Türk Kültür, Edebiyat Hayatı**, Akçağ Yay., Ankara, 2005

- SEVÜK, İsmail Habip, **Avrupa Edebiyatı ve Biz**, C. 1, 2, Remzi Kitabevi, İst. 1940
- ŞEMSETTİN, Sami: **Kamus-ı Türki**, Çağrı Yay., İst., 1989
- TANPINAR, Ahmet Hamdi, **Edebiyat Üzerine Makaleler**, Dergâh Yay., 2000
- TARIM, Rahmi, **Servet-i Fünûn'un Tarihçesi (Basılmamış bir çalışma)**
- TOPARLI Recep, ÇÖGENLİ Sadi; **Osmanlıcada Kullanılan Arapça ve Farsça Edat Zarf Deyim ve Terkipler**, Atatürk Üniv., Fen-Edebiyat Fak. Yay., Erzurum, 1990
- TOPUZ, Hıfzı, **II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi**, Remzi Kitabevi, 1. bs. İst. 2003
- TÜRK, Emine Bilgehan, **Zekeriya Sertel'in Dergiciliği**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniv. Sosyal Bilimler Ens. Erzurum, 2005
- Türk Ansiklopedisi, MEB Devlet Kitapları**, MEB, Ankara, 1983
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi**, C. 1, 2, 6, 8, 9, Dergâh Yay., İstanbul, 1975-1987
- Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi** -Yeni Türk Edebiyatı Tarihi 1-, C. 4, S. 7, Bilim ve Sanat Vakfı Türkiye Araştırmaları Merkezi, 2006

ÖZGEÇMİŞ

1983 yılında Sivas'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimimi bu ilde tamamladı. 2001 yılında başladığı Niğde Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümündeki öğrenimini 2005 yılında tamamladı. 2006 yılında aynı üniversitenin Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim dalında yüksek lisans öğrenimine başladı. Halen Giresun Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktadır.